

שבוע פרשת כי תשא - פרה

(28 February – 6 March 10)

י"ד – כ' אדר ה'תש"ע

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ת, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

זמנה משהאיר היום עד שקיעת החמה - אך חשוב להניחן מיד בבוקר

היום, על לבבך. ושננתם לבניך ודברת בם, בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך. וקשרתם לאות על ירך, והיו לטטפת בין עיניך. וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. והיה אם שמע תשמעו אל מצותי, אשר אנכי מצוה אתכם היום, לאהבה את יי אלהיכם ולעבדו, בכל לבבכם ובכל נפשכם. ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש, ואספת דגגך ותיירשך ויצהרך. ונתתי עשב בשדך לבהמתך, ואכלת ושבעת. השמרו לכם פן יפתה לבבכם, וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחוויתם להם. וחרה אף יי בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה, ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר יי נתן לכם. ושמרתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם, וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטטפת בין עיניכם. ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם, בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך. וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע יי לאבותיכם לתת להם, בימי השמים על הארץ.

ויאמר יי אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצת על בנפיהם בגדיהם לדרתם, ונתנו על ציצת הכנף, פתיל תכלת. והיה לכם לציצת, וראיתם אתו, וזכרתם את כל מצות יי, ועשיתם אתם, ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם. למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי, והייתם קדשים לאלהיכם. אני יי אלהיכם, אשר הוצאתי אתכם, מארץ מצרים להיות לכם לאלהים, אני יי אלהיכם (אני יי אלהיכם) אמת.

נכון לומר קודם התפילה:

הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך
מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יהי רצון מלפניך, יי אלהינו ואלהי אבותינו, שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, ותן חלקנו בתורתך.
אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך.

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מודה אני לפניך, מלך חי וקים שהחזרת בי נשמותי בחמלה. רבה אמונתך.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך לזוהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך. **ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה יי, גותן התורה:**

וידבר יהוה אל־משה לאמר: דבר אל־אֶהרן ואל־בניו לאמר פה תברכו את־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אמור להם:
יברכך יהוה וישמרך: יאר יהוה | פְּנֵי אֱלֹהֶיךָ ויחַנֶּךָ: וישא יהוה | פְּנֵי אֱלֹהֶיךָ וישם לך שְׁלוֹם:
ושמו את־שְׁמִי על־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ואני אברכם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבור של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין:

קריאת שמע

שמע ישראל, יי אלהינו, יי אחד:
בלחש: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:
ואהבת את יי אלהיך, בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. והיו הדברים האלה, אשר אנכי מצוך

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חוקש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלחוכה נותן צדקה (לבר משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרם ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־יתבות "לה'")) בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה תהיה בולטת כולו יתפך ל"חדר ובית של צדקה".

קח

א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד: ב נִכּוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אֲשִׁירָה וְאֶזְמְרָה אֶף־כְּבוֹדִי: ג עֹוֶרָה הִנָּבֵל וְכֹזֹוֹר
 אֲעִירָה שָׁחַר: ד אֹוֶדֶךָ בַּעֲמִים | יְהוָה וְאֶזְמְרֶךָ בְּלֵאָמִים: ה כִּי־גָדוֹל מַעַל־שָׁמַיִם חֲסִדֶּךָ
 וְעַד־שָׁחַקִים אֲמַתֶּךָ: ו רֹמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ: ז לִמְעַן יִחַלְצוּן יְדִידֶיךָ
 הַוְשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנֵנִי: ח אֱלֹהִים | דְּבַר בְּקִדְשׁוֹ אֶעֱלֶזָה אֲחַלֶּקָה שְׂכֵם וְעֶמֶק סִפּוֹת אֲמַדֶּךָ:
 ט לִי גִלְעָד | לִי מִנְשָׁה וְאַפְרַיִם מְעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחַקְקִי: י מוֹאָב | סִיר רַחֲצִי עַל־אֲדָוִם
 אֲשִׁלֶּיךָ נַעֲלִי עַל־פְּלִשֶׁת אֲתָרוּעַע: יא מִי יִכְלֵנִי עִיר מִבְּצָר מִי נִחְנִי עַד־אֲדָוִם: יב הֲלֹא־אֱלֹהִים
 זִנְחֻתָנוּ וְלֹא־תִצָּא אֱלֹהִים בְּצִבְאֹתֵינוּ: יג הֲבֵה־לָנוּ עֲזָרָת מִצָּר וְיִשׁוּא תִשׁוּעַת אָדָם: יד בָּאֱלֹהִים
 נַעֲשֶׂה־חֵיל וְהוּא יָבוֹם צָרֵינוּ:

קט

חברו דוד בברחו מפני שאול וכאותו פעם היה לו הרבה שונאים שהיו מדברים רק רע עליו והיו מראין אליו כאלו היו אוהביו לכך היה מקללם במר נפשו:

א לַמִּנְצָח לְדָוִד מִזְמוֹר אֱלֹהֵי תְהִלָּתִי אֶל־תַּחֲרֹשׁ: ב כִּי פִי רָשָׁע וּפִי־מַרְמָה עָלַי פָּתַחוּ וּדְבָרוּ
 אֹתִי לְשׁוֹן שָׂקֶר: ג וּדְבָרִי שִׁנְאָה סִבְבֹּנִי וּיִלְחַמוּנִי חֲנָם: ד תַּחַת־אֲהַבְתִּי יִשְׁמְנוּנִי וְאֲנִי תַפְלָה:
 ה וַיִּשְׁמְנוּ עָלַי רָעָה תַּחַת מוֹכָה וְשִׁנְאָה תַּחַת אֲהַבְתִּי: ו הִפְקֵד עָלַי רָשָׁע וְשָׁטָן יַעֲמֵד עַל־יְמִינִי:
 ז בַּהֲשִׁפְטוֹ יֵצֵא רָשָׁע וְתַפְלָתוֹ תִּהְיֶה לַחֲטָאָה: ח יִהְיוּ־יָמָיו מַעֲטִים פְּקֻדָּתוֹ יָקַח אַחֵר: ט יִהְיוּ־בָנָיו
 יְתוּמִים וְאִשְׁתּוֹ אֶלְמָנָה: י וְנוֹעַ יְנוּעוּ בָנָיו וְשָׁאֲלוּ וּדְרָשׁוּ מִחֲרֻבוֹתֵיהֶם: יא יִנְקֹשׁ גּוֹשָׁה לְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ
 וַיִּבְזּוּ זָרִים יִגְיעוּ: יב אֶל־יְהִי־לוֹ מִשְׁךְ חֶסֶד וְאֶל־יְהִי חֲזֹנָן לִיתוּמָיו: יג יִהְיֶה־אֲחֵרִיתוֹ לַהֲכָרִית בְּדֹוֹר
 אַחֵר יִמַּח שָׁמָּם: יד יִזְכֹּר | עוֹן אֲבֹתָיו אֶל־יְהוָה וְחַטָּאת אֲמֹו אֶל־תִּמְח: טו יִהְיוּ נִגְדֵי־יְהוָה תָּמִיד
 וַיִּכְרַת מֵאֶרֶץ זָכָרָם: טז יַעַן אֲשֶׁר | לֹא זָכַר עֲשׂוֹת חֶסֶד וַיִּרְדֹּף אִישׁ־עֵנִי וַאֲבִיוֹן וְנִכְאָה יִלָּבֵב לְמוֹתָת:
 ז וַיֵּאָהֵב קָלָלָה וַתְּבוֹאָהּ וְלֹא־חָפֵץ בְּבִרְכָּהּ וַתִּרְחַק מִמֶּנּוּ: יח וַיִּלְבֹּשׁ קָלָלָה כְּמֹדוֹ וַתִּבָּא כַּמִּים
 בְּקִרְבּוֹ וְכִשְׁמֹן בַּעֲצֻמוֹתָיו: יט תִּהְיֶה־לוֹ כְּבִגְד יַעֲמָה וְלִמְזוֹחַ תִּמְכֹּד יַחְגְּרֶה: כ זֹאת | פָּעַלְתָּ שְׁטֵנִי מֵאֵת
 יְהוָה וְהַדְּבָרִים רָעַע עַל־נַפְשִׁי: כא וְאַתָּה | יְהוָה אֲדֹנִי עֲשֵׂה־אֹתִי לִמְעַן שִׁמְךָ כִּי־טוֹב חֲסִדֶּךָ הִצִּילָנִי:
 כב כִּי־עֲנִי וְאֲבִיוֹן אֲנִכִּי וְלִבִּי חָלָל בְּקִרְבִּי: כג בְּצַל־כְּנֻסוֹתָו נִהְלַכְתִּי נִנְעַרְתִּי כְּאַרְבָּה: כד בְּרַכִּי כָשְׁלוֹ
 מִצּוֹם וּבְשָׁרִי כַחַשׁ מִשְׁמֹן: כה וְאֲנִי | הֵייתִי חֲרֻפָּה לָהֶם יְרֹאֲוִנִי יִגְיעוֹן רֹאשָׁם: כו עֲזָרְנִי יְהוָה אֱלֹהֵי
 הַוְשִׁיעֲנִי כְּחֲסִדֶּךָ: כז וַיִּדְעוּ כִּי־יִרְדֶּךָ זֹאת אַתָּה יְהוָה עֲשִׂיתָה: כח יִקְלְלוּ־הֶמָּה וְאַתָּה תִּבְרַךְ קָמוּ |
 וַיִּכְשׁוּ וַעֲבָדֶךָ יִשְׁמַח: כט וַיִּלְבְּשׁוּ שׁוֹטְנֵי כְלָמָה וַיַּעֲטוּ כַּמַּעִיל בְּשִׁתָּם: ל אֹוֶדָה יְהוָה מֵאֵד בְּפִי וּבִתְוֹךְ
 רַבִּים אֶהְלֶלְנוּ: לא כִּי־יַעֲמֵד לִימִין אֲבִיוֹן לְהַוְשִׁיעַ מִשְׁפָּטִי נַפְשׁוֹ:

מפתח כללי

א)	סדר הנחת תפילין	ב
ב)	מזמורי תהלים ק"ח ק"ט	ג
ג)	מאמר ד"ה על כן קראו (עם ביאור בדרך אפשר) פורים (מאמר ב) ה'תשי"ג	ה
ד)	שיחת חג הפורים ה'תשט"ז	טו
ה)	לקוטי שיחות לשבוע פרשת תשא (בלה"ק) כך יא	לט
ו)	שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת תשא	מב
ז)	לוח "היום יום" לשבוע פרשת תשא	נא
ח)	הלכה יומית לעיון ברמב"ם	נה

שיעורי רמב"ם – ע"פ נוסח כתבי יד תימן מדוייקים (קאפח):

ט)	– ג' פרקים ליום לשבוע פרשת תשא	נח
י)	– פרק אחד ליום לשבוע פרשת תשא	עו
יא)	– ספר המצוות לשבוע פרשת תשא	פה
יב)	נביאים וכתובים שמואל-א פרק ח, דברי הימים-ב פרק כה-כו	פח
יג)	מסכת סנהדרין עם ביאורים מדף טז עד דף כב	צ

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:

יד)	שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו"ר הזקן	קכו
טו)	שולחן ערוך הלכות משא ומתן - אדמו"ר הזקן	קכז
טז)	תורה אור – ד"ה ויושט המלך - אדמו"ר הזקן	קכז
יז)	מאמרים קונטרסים - אדמו"ר האמצעי	קל
יח)	דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו"ר ה"צמח צדק"	קלא
יט)	תורת שמואל תרל"ב - אדמו"ר מוהר"ש	קלב
כ)	קונטרס העבודה - אדמו"ר מוהרש"ב	קלג
כא)	ספר המאמרים ה'ש"ת - אדמו"ר מוהרי"צ	קלג
כב)	לקוטי דיבורים - אדמו"ר מוהרי"צ	קלד
כג)	ספר הזכרונות – אדמו"ר מוהרי"צ	קלה
כד)	אגרות קודש – אדמו"ר מוהרי"צ	קלח
כה)	חומש, רש"י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת תשא ע"פ חומש "תורה תמימה"	קלט
כו)	לוח זמנים לשבוע פרשת תשא	קסו
כז)	סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש	קסז

1 המאמר שלפנינו - שהוא המאמר השני שנאמר בהתועדות פורים תשי"ג -
2 "אמירתו היתה קשורה, כנראה עם המאורעות שאירעו בתקופה ההיא עד
3 למפלתו של המושל דמדניה ההיא [=רוסיה] שהי' צורר ישראל כו" (מתוך
4 "פתח דבר" למאמר כפי שנדפס בשנת תנש"א). וכה מתוארים רגעי ההכנה

5 לאמירת המאמר בספר "תורת
6 מנחם" התועדות (חלק ח' ע'
7 49): כהקדמה ובסמיכות

8 לאמירת המאמר, כאשר רצינותו
9 ודביקות מיוחדת נראתה על פני
10 קדשו - פתח כ"ק אדמו"ר
11 שליט"א וסיפר: בתקופת
12 המהפיכה ברוסיה לאחר מפלתו
13 של הקיסר, הורה כ"ק אדמו"ר
14 (מהרש"ב) נ"ע להחסידיים
15 להשתתף בבחירות שנערכו
16 במדינה. ובהתאם לכך הגיע
17 למקום שבו התקיימו הבחירות
18 גם אחד החסידים שהי' מופשט
19 לגמרי מהוויות העולם, ולא ידע
20 כלל מה מתרחש במדינה - שהרי
21 צריך הוא לקיים את ההוראה של
22 הרבי, וכמובן, לאחר הקדמת
23 טבילה במקוה וחגירת אבנט,
24 כראוי לקיום הוראה של הרבי,
25 לאחר שעשה מה שצריך לעשות
26 בשביל הבחירות, כפי שהורו לו
27 חביריו - ראה אנשים עומדים
28 ומכריזים "הור"ע", ועמד גם
29 הוא והכריז: "הור"ע, הור"ע,
30 הור"ע..." (כל המסובים עמדו
31 והכריזו בהתרגשות: "הור"ע,
32 הור"ע, הור"ע". ומיד לאחר
33 זה פתח כ"ק אדמו"ר שליט"א
34 ואמר את המאמר):

בס"ד. פורים (מאמר ב') * ה'תשי"ג

על פן קראו לימים האלה פורים על שם הפור, ועל
פי הידוע² ששמו של כל דבר מורה על ענינו,
מוכן, דזה שקראו לימים האלה פורים על שם הפור
הוא לפי שעקר היום טוב דפורים הוא הגורל (פור הוא
הגורל³). וצריך להבין (כמו שמדיק בתורה אור דבור
המתחיל זה⁴), דלכאורה, הרי לא זה היה [עקר⁵] הנס.
ולחסיף, דהגורל שהפיל המן (לא רק שלא זה היה
הנס, אלא אדרבה) היה חלק מהגזרה [ובלשון המגלה⁶
הפיל פור הוא הגורל להמם ולאבדם], ומזה שמים
אלה נקראים בשם פורים על שם הפור, משמע שזה
(הגורל) הוא עקר הנס דפורים, ועד שהנס נקרא על שם
זה. ולכאורה היה אפשר לבאר על פי מה שאיתא
בגמרא⁷ דכשנפל הפור בחודש אדר שמח (המן) שמחה
גדולה, אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה, ולא היה
יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד. ועל פי
זה היה אפשר לומר, דזה שמים האלה נקראים על שם
הפור הוא לפי שהנס דפורים היה זה שנפל הפור
בחודש אדר, החודש שבו נולד משה מושיען של
ישראל. אבל באור זה עדין צריך עיון, כי מזה שהיום
טוב נקרא פורים על שם הפור, משמע, שהשיכות דהנס
לפור היא (לא רק לזה שנפל הפור בחודש אדר, אלא
גם) לענין הפור עצמו. ואדרבה, עקר הנס היה מצד
הפור הוא הגורל. דגורל הוא ענין נעלה ביותר, שמזה

35 על פן קראו לימים האלה פורים על שם הפור¹ - כמסופר
36 קודם במגילה שהמן הפיל פור [=גורל] לראות באיזה חודש יצליח, ונפל הפור
37 על חודש אדר, ועל פי הידוע² ששמו של כל דבר מורה על
38 ענינו, מוכן, דזה שקראו לימים האלה פורים על שם הפור

39 הוא לפי שעקר היום טוב דפורים הוא הגורל (פור הוא
40 הגורל³). וצריך להבין (כמו שמדיק בספר תורה אור לרבינו
41 הזקן דבור המתחיל זה⁴), דלכאורה, הרי לא זה היה [עקר⁵]
42 הנס. ולחסיף, דהגורל שהפיל המן (לא רק שלא זה היה
43 הנס, אלא אדרבה) היה חלק מהגזרה [ובלשון
44 המגלה⁶ הפיל פור הוא
45 הגורל להמם ולאבדם].
46 ומזה שמים אלה
47 נקראים בשם פורים על
48 שם הפור, משמע שזה
49 (הגורל) הוא עקר הנס
50 דפורים, ועד שהנס נקרא
51 על שם זה. ולכאורה
52 היה אפשר לבאר על פי
53 מה שאיתא [=מובא]
54 בגמרא⁷ דכשנפל הפור
55 בחודש אדר שמח (המן)
56 שמחה גדולה, אמר נפל
57 לי פור בירח [חודש]
58 שמת בו משה, ולא היה
59 יודע שבשבעה באדר מת
60 ובשבעה באדר נולד.
61 ועל פי זה היה אפשר
62 לומר, דזה שמים האלה
63 נקראים על שם הפור
64 הוא לפי שהנס דפורים
65 היה זה שנפל הפור
66 בחודש אדר, החודש
67 שבו נולד משה מושיען
68 של ישראל. אבל באור
69 זה עדין צריך עיון, כי
70 מזה שהיום טוב נקרא
71 פורים על שם הפור,
72 משמע, שהשיכות דהנס
73 לפור היא (לא רק לזה שנפל הפור
74 בחודש אדר, אלא גם) לענין הפור עצמו שישנו קשר מיוחד בין
75 עצם מעשה הגורל לנס פורים. ואדרבה, עקר הנס היה מצד הפור
76 הוא הגורל. דגורל הוא ענין נעלה ביותר, שמזה

(* המאמר הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א לקראת פורים ה'תנש"א (המו"ל). (1) אסתר ט, כו. (2) ראה שעהיה"א פ"א. תשובות וביאורים (קה"ת תשל"ד) סימן א' (אגרות קודש ח"א ס"ע רפח ואילך). (3) אסתר ג, ז. ט, כד. (4) בהוספות קכב, א ואילך. וכן מדייק בד"ה זה באוה"ת מג"א (קה"ת, תש"ג) ע' קצד. [ד"ה הנ"ל שבתור"א ישנו גם (בשינויים) בסה"מ תקס"ח ח"א ע' פב ואילך. ועם הגהות וכו' - באוה"ת שם ע' קצז ואילך. שם ס"ע רכב ואילך]. (5) כ"ה בתור"א, סה"מ תקס"ח ואוה"ת שם. ואולי אפ"ל, שגם זה שנפל הפור בחודש אדר, הוא נס (כדלקמן בפנים), ולכן מדייק שאין זה עיקר הנס. (6) ט, כד. (7) מגילה יג, ב.

ביאור בדרך אפשר

1 הַנֶּס. וְזֶה שֶׁנֶּפֶל הַגּוֹרֵל עַל חוֹדֶשׁ אֶדְר שָׁבוּ נוֹלָד מוֹשִׁיעַן
2 שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא (כְּמוֹ כָּל הָעֲנִינִים שֶׁהָיוּ בְּהֶנֶס דְּפוּרִים,
3 שָׁהֵם) תּוֹצְאָה מַעֲקָר עֲנִינוֹ, פּוּרִים עַל שֵׁם הַפּוּר. נִתְבָּאֵר אִסְכָּן,
4 שֶׁבְּמַעֲשֵׂה הַגּוֹרֵל הַגִּשְׁמִי בֹא לִידֵי בִיטוּ עֵינֵי רוּחָנִי נַעֲלָה בִּיטוּר שָׁבוּ מִתְמַצָּה
5 עֵיקַר הַנֶּס שֶׁל פּוּרִים. לְהַבִּין זֹאת,

6 יִבְאָר בְּסַעֲיָף הַבֹּא שְׁפִעוּלָה שֶׁל
7 גּוֹרֵל מִצְאָנוּ גַם בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים.
8 וְהַסְבֵּר הַפְּנִימִי לִכֵּן - מִפְּנֵי
9 שְׁפוּרִים וְיוֹם הַכִּיפּוּרִים שְׁווֹים
10 בְּכַךְ שִׁבְמִים אֵלּוּ מֵאִיר אֹר
11 שֶׁ"לְמַעֲלָה מִסְדֵּר הַשְּׁתַּלְשּׁוּת".

12 סִדֵּר הַשְּׁתַּלְשּׁוּת:
13 'הַשְּׁתַּלְשּׁוּת' מִלְשׁוֹן
14 שְׁלֹשֶׁת שִׁבָּה כָּל טַבְעָה
15 קְשׁוּרָה אֶל הַטַּבְעָה
16 שְׁמַעֲלִיָּה, כִּךְ בְּדִרְגּוֹת
17 הַרוּחָנוּת הַחֹל מִסְפִּירָה
18 'חֲכֻמָּה' וְאֵילֶךְ, כָּל דִּרְגָה
19 נִמְשַׁכֶּת וּמִשְׁתַּלְשֵׁת
20 מִהִדְרָגָה שְׁמַעֲלִיָּה. אִמָּנִים

21 לְמַעֲלָה מִסְפִּירָה
22 הַחֲכֻמָּה, הִרִי זֶה 'לְמַעֲלָה
23 מִסְדֵּר הַשְּׁתַּלְשּׁוּת'.

24 (ב) וַיּוֹכֵן זֶה עַל פִּי
25 הַמִּבְאֵר בְּתוֹרָה אֹר⁸

26 דְּפוּרִים וְיוֹם הַכִּיפּוּרִים
27 שִׁיכִים זֶה לָזֶה⁹. דְּפִירוּשׁ

28 יוֹם כִּפּוּרִים הוּא כְּמוֹ פּוּרִים [וַיִּתִּירָה מְזוֹ, דְּמָזָה שִׁיכִים
29 הַכִּיפּוּרִים הוּא כְּפּוּרִים (בְּכָ"ף הַדְּמִיּוֹן בְּלִבָּד), מוֹכַח, שְׁפוּרִים
30 הוּא נַעֲלָה יוֹתֵר מִיוֹם הַכִּיפּוּרִים¹⁰ (כְּמוֹ שִׁתְּבָאֵר בְּסַעֲיָף ד')].

ביאור בדרך אפשר

31 וּמַהֲשִׁיכּוֹת דְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים וּפּוּרִים הִיא, שֶׁבְּשִׁנְיָהֶם הוּא עֲנִינוֹ
32 הַגּוֹרֵל. דְּבִיּוֹם הַכִּיפּוּרִים הַפִּילּוֹ גּוֹרֵל עַל שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים¹¹
33 בַּעֲבוּדַת יוֹם־הַכִּיפּוּרִים בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ לִקַּח הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל שְׁנֵי שְׁעִירִים לַכֹּפֶר עַל
34 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל "וַיִּתֵּן אַהֲרֹן עַל שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים גִּרְלָת גּוֹרֵל אֶחָד לָהּ" [=הִקְרִיבוּ קֶרֶבֶן
35 לָהּ] וְגוֹרֵל אֶחָד לְעֻזְזֹל
36 [=שִׁלְחוּ לְמוֹת בְּהֵר עֻזְזֹל],
37 וְגַם פּוּרִים הוּא עַל שֵׁם
38 הַפּוּר הוּא הַגּוֹרֵל. וְעוֹד
39 עֲנִינוֹ בְּהִשְׁכּוֹת דְּפוּרִים
40 וְיוֹם הַכִּיפּוּרִים, שֶׁשִּׁנְיָהֶם
41 הֵם לְמַעֲלָה מִשֵּׁם הָיוּ¹²,
42 - הִיָּה מִלְשׁוֹן 'מַהוּ', עַל שֵׁם
43 שְׁמִנּוּ הַתְּהוּוֹת סִדֵּר
44 הַהִשְׁתַּלְשּׁוּת וְהַעֲלֻמוֹת. יָמִים
45 אֵלּוּ - פּוּרִים וְיוֹם הַכִּיפּוּרִים -
46 קְשׁוּרִים לְדִרְגָּה הָאֱלֹקִית
47 שְׁלִמְעֵלָה מִכָּל שִׁיכּוֹת לְהַתְּהוּוֹת
48 הַעֲלֻמוֹת. דְּבִיּוֹם הַכִּיפּוּרִים
49 כְּתִיב¹³ לִפְנֵי הָיוּ
50 תִּטְהָרוּ, לְמַעֲלָה מִהָיוּ¹⁴
51 שֶׁהִסְלִיחָה וְהַכִּפּוּרָה ("תִּטְהָרוּ")
52 עַל הָעוֹנוֹת נִמְשַׁכֶּת מִדִּרְגָּה
53 שְׁלִמְעֵלָה מִשֵּׁם הָיוּ. וְגַם
54 בְּנוֹגֵעַ לְפוּרִים יָדוּעַ¹⁵
55 דְּהִטְעָם שְׁלֹא נִזְכָּר שֵׁם
56 הָיוּ בְּכָל מְגִילַת אֶסְתֵּר¹⁶
57 הוּא לְפִי שֶׁבְּפוּרִים הוּא

נִמְשָׁךְ הַנֶּס. וְזֶה שֶׁנֶּפֶל הַגּוֹרֵל עַל חוֹדֶשׁ אֶדְר שָׁבוּ נוֹלָד
מוֹשִׁיעַן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא (כְּמוֹ כָּל הָעֲנִינִים שֶׁהָיוּ בְּהֶנֶס
דְּפוּרִים, שָׁהֵם) תּוֹצְאָה מַעֲקָר עֲנִינוֹ, פּוּרִים עַל שֵׁם
הַפּוּר.

(ב) וַיּוֹכֵן זֶה עַל פִּי הַמִּבְאֵר בְּתוֹרָה אֹר⁸ דְּפוּרִים וְיוֹם
הַכִּיפּוּרִים שִׁיכִים זֶה לָזֶה⁹. דְּפִירוּשׁ יוֹם כִּפּוּרִים
הוּא כְּמוֹ פּוּרִים [וַיִּתִּירָה מְזוֹ, דְּמָזָה שִׁיכִים הַכִּיפּוּרִים הוּא
כְּפּוּרִים (בְּכָ"ף הַדְּמִיּוֹן בְּלִבָּד), מוֹכַח, שְׁפוּרִים הוּא
נַעֲלָה יוֹתֵר מִיוֹם הַכִּיפּוּרִים¹⁰]. וּמַהֲשִׁיכּוֹת דְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים
וּפּוּרִים הִיא, שֶׁבְּשִׁנְיָהֶם הוּא עֲנִינוֹ הַגּוֹרֵל. דְּבִיּוֹם הַכִּיפּוּרִים
הַפִּילּוֹ גּוֹרֵל עַל שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים¹¹, וְגַם פּוּרִים הוּא עַל שֵׁם
הַפּוּר הוּא הַגּוֹרֵל. וְעוֹד עֲנִינוֹ בְּהִשְׁכּוֹת דְּפוּרִים וְיוֹם
הַכִּיפּוּרִים, שֶׁשִּׁנְיָהֶם הֵם לְמַעֲלָה מִשֵּׁם הָיוּ¹². דְּבִיּוֹם
הַכִּיפּוּרִים כְּתִיב¹³ לִפְנֵי הָיוּ תִּטְהָרוּ, לְמַעֲלָה מִהָיוּ¹⁴. וְגַם
בְּנוֹגֵעַ לְפוּרִים יָדוּעַ¹⁵ דְּהִטְעָם שְׁלֹא נִזְכָּר שֵׁם הָיוּ בְּכָל
מְגִילַת אֶסְתֵּר¹⁶ הוּא לְפִי שֶׁבְּפוּרִים הוּא גִּלּוּי אֹר אֵין
סוֹף שְׁלִמְעֵלָה מִהָיוּ.

גִּלּוּי אֹר אֵין סוֹף שְׁלִמְעֵלָה מִהָיוּ שְׁמִנּוּ אֶחָדוֹ הַגְּדוּלָה לְבִנֵי
יִשְׂרָאֵל, נִמְשָׁךְ גִּלּוּי אֹר שְׁלִמְעֵלָה מִכָּל הַתְּלַבּוּשׁוֹת בְּשִׁמּוֹת וּכְנִיּוּיִם, הַמּוּרִים
עַל הַגְּבֻלָּה וְצִמְצוּם.

8 רָאָה גַם תְּקוּ"ז תַּכ"א (נז, ב) "פורים אתקריאת על שם יום הכפורים". ולכאורה,
פירוש התקו"ז ופירוש התו"א שבהערה הבאה ש"כפורים" הוא כמו פורים, הם שני פירושים הפכים. דלפירוש התקו"ז שפורים
נקרא על שם יום הכפורים – יוהכ"פ הוא למעלה מפורים, ולפירוש התו"א שיום הכפורים הוא כפורים (בכ"ף הדמיון בלבד) –
פורים הוא למעלה מיוהכ"פ. והנה בתקו"ז שם "פורים אתקריאת על שם יום הכפורים דעתידין לאתענגא ב' ולשינויי ל' מעינוי
לעונג". ועפ"ז ה' אפ"ל (בדוחק עכ"פ), דמ"ש בתו"א שיוהכ"פ הוא כמו פורים – הוא בנוגע ליוהכ"פ כמו שהוא עכשיו (יום
עינוי), ומ"ש בתקו"ז שיוהכ"פ הוא למעלה מפורים – הוא בנוגע ליוהכ"פ כמו שיהי' לע"ל דעתידין לאתענגא כו'. אבל, להביאור
דלקמן ס"ד [שהגורל דיוהכ"פ הוא רק בנוגע לשני השעירים], וכן להביאור שבתורת שלום שבהערה 30, אין חילוק לכאורה בין
יוהכ"פ עכשיו ליוהכ"פ לע"ל, וכמובן גם מזה שגם לע"ל יהי' נקרא בשם יום כפורים. 10 תו"א שם קכא, א. ולהעיר מהדעיה
(מדרש משלי פ"ט) שכל המועדים עתידים להבטל, גם יוהכ"פ, חוץ מפורים. 11 אחרי טז, ח ואילך. 12 אוה"ת ויצא רכה, א.
מג"א ע' קפט. וראה גם אוה"ת תבוא שבהערה 17. 13 אחרי טז, ל. 14 לקו"ת אחרי כח, סע"ג. ר"ה נט, סע"ד. וראה גם אוה"ת
שבהערה 12. ובכ"מ. 15 תו"א מג"א ק, ב. קכא, רע"ג. ובכ"מ. 16 ראה לקו"ש חכ"א ע' 201, ובהנמקן בהערות שם.

9 דְּפִירוּשׁ יוֹם כִּפּוּרִים הוּא כְּמוֹ פּוּרִים [וַיִּתִּירָה מְזוֹ, דְּמָזָה שִׁיכִים
10 הַכִּיפּוּרִים הוּא כְּפּוּרִים (בְּכָ"ף הַדְּמִיּוֹן בְּלִבָּד), מוֹכַח, שְׁפוּרִים
11 הוּא נַעֲלָה יוֹתֵר מִיוֹם הַכִּיפּוּרִים¹⁰ (כְּמוֹ שִׁתְּבָאֵר בְּסַעֲיָף ד')].

12 יוֹם כִּפּוּרִים הוּא כְּמוֹ פּוּרִים [וַיִּתִּירָה מְזוֹ, דְּמָזָה שִׁיכִים
13 הַכִּיפּוּרִים הוּא כְּפּוּרִים (בְּכָ"ף הַדְּמִיּוֹן בְּלִבָּד), מוֹכַח, שְׁפוּרִים
14 הוּא נַעֲלָה יוֹתֵר מִיוֹם הַכִּיפּוּרִים¹⁰ (כְּמוֹ שִׁתְּבָאֵר בְּסַעֲיָף ד')].

15 יוֹם כִּפּוּרִים הוּא כְּמוֹ פּוּרִים [וַיִּתִּירָה מְזוֹ, דְּמָזָה שִׁיכִים
16 הַכִּיפּוּרִים הוּא כְּפּוּרִים (בְּכָ"ף הַדְּמִיּוֹן בְּלִבָּד), מוֹכַח, שְׁפוּרִים
17 הוּא נַעֲלָה יוֹתֵר מִיוֹם הַכִּיפּוּרִים¹⁰ (כְּמוֹ שִׁתְּבָאֵר בְּסַעֲיָף ד')].

18 יוֹם כִּפּוּרִים הוּא כְּמוֹ פּוּרִים [וַיִּתִּירָה מְזוֹ, דְּמָזָה שִׁיכִים
19 הַכִּיפּוּרִים הוּא כְּפּוּרִים (בְּכָ"ף הַדְּמִיּוֹן בְּלִבָּד), מוֹכַח, שְׁפוּרִים
20 הוּא נַעֲלָה יוֹתֵר מִיוֹם הַכִּיפּוּרִים¹⁰ (כְּמוֹ שִׁתְּבָאֵר בְּסַעֲיָף ד')].

21 יוֹם כִּפּוּרִים הוּא כְּמוֹ פּוּרִים [וַיִּתִּירָה מְזוֹ, דְּמָזָה שִׁיכִים
22 הַכִּיפּוּרִים הוּא כְּפּוּרִים (בְּכָ"ף הַדְּמִיּוֹן בְּלִבָּד), מוֹכַח, שְׁפוּרִים
23 הוּא נַעֲלָה יוֹתֵר מִיוֹם הַכִּיפּוּרִים¹⁰ (כְּמוֹ שִׁתְּבָאֵר בְּסַעֲיָף ד')].

24 יוֹם כִּפּוּרִים הוּא כְּמוֹ פּוּרִים [וַיִּתִּירָה מְזוֹ, דְּמָזָה שִׁיכִים
25 הַכִּיפּוּרִים הוּא כְּפּוּרִים (בְּכָ"ף הַדְּמִיּוֹן בְּלִבָּד), מוֹכַח, שְׁפוּרִים
26 הוּא נַעֲלָה יוֹתֵר מִיוֹם הַכִּיפּוּרִים¹⁰ (כְּמוֹ שִׁתְּבָאֵר בְּסַעֲיָף ד')].

27 יוֹם כִּפּוּרִים הוּא כְּמוֹ פּוּרִים [וַיִּתִּירָה מְזוֹ, דְּמָזָה שִׁיכִים
28 הַכִּיפּוּרִים הוּא כְּפּוּרִים (בְּכָ"ף הַדְּמִיּוֹן בְּלִבָּד), מוֹכַח, שְׁפוּרִים
29 הוּא נַעֲלָה יוֹתֵר מִיוֹם הַכִּיפּוּרִים¹⁰ (כְּמוֹ שִׁתְּבָאֵר בְּסַעֲיָף ד')].

30 יוֹם כִּפּוּרִים הוּא כְּמוֹ פּוּרִים [וַיִּתִּירָה מְזוֹ, דְּמָזָה שִׁיכִים
31 הַכִּיפּוּרִים הוּא כְּפּוּרִים (בְּכָ"ף הַדְּמִיּוֹן בְּלִבָּד), מוֹכַח, שְׁפוּרִים
32 הוּא נַעֲלָה יוֹתֵר מִיוֹם הַכִּיפּוּרִים¹⁰ (כְּמוֹ שִׁתְּבָאֵר בְּסַעֲיָף ד')].

8 מג"א צב, ד. שם צה, סע"ד. הוספות קכא, א. 9 ראה גם תקו"ז תכ"א (נז, ב) "פורים אתקריאת על שם יום הכפורים". ולכאורה,
פירוש התקו"ז ופירוש התו"א שבהערה הבאה ש"כפורים" הוא כמו פורים, הם שני פירושים הפכים. דלפירוש התקו"ז שפורים
נקרא על שם יום הכפורים – יוהכ"פ הוא למעלה מפורים, ולפירוש התו"א שיום הכפורים הוא כפורים (בכ"ף הדמיון בלבד) –
פורים הוא למעלה מיוהכ"פ. והנה בתקו"ז שם "פורים אתקריאת על שם יום הכפורים דעתידין לאתענגא ב' ולשינויי ל' מעינוי
לעונג". ועפ"ז ה' אפ"ל (בדוחק עכ"פ), דמ"ש בתו"א שיוהכ"פ הוא כמו פורים – הוא בנוגע ליוהכ"פ כמו שהוא עכשיו (יום
עינוי), ומ"ש בתקו"ז שיוהכ"פ הוא למעלה מפורים – הוא בנוגע ליוהכ"פ כמו שיהי' לע"ל דעתידין לאתענגא כו'. אבל, להביאור
דלקמן ס"ד [שהגורל דיוהכ"פ הוא רק בנוגע לשני השעירים], וכן להביאור שבתורת שלום שבהערה 30, אין חילוק לכאורה בין
יוהכ"פ עכשיו ליוהכ"פ לע"ל, וכמובן גם מזה שגם לע"ל יהי' נקרא בשם יום כפורים. 10 תו"א שם קכא, א. ולהעיר מהדעיה
(מדרש משלי פ"ט) שכל המועדים עתידים להבטל, גם יוהכ"פ, חוץ מפורים. 11 אחרי טז, ח ואילך. 12 אוה"ת ויצא רכה, א.
מג"א ע' קפט. וראה גם אוה"ת תבוא שבהערה 17. 13 אחרי טז, ל. 14 לקו"ת אחרי כח, סע"ג. ר"ה נט, סע"ד. וראה גם אוה"ת
שבהערה 12. ובכ"מ. 15 תו"א מג"א ק, ב. קכא, רע"ג. ובכ"מ. 16 ראה לקו"ש חכ"א ע' 201, ובהנמקן בהערות שם.

ביאור בדרך אפשר

1 ובאור השיכות דשני הענינים בהשנאה דיום הכפרים
2 ופורים [שבשניהם הוא ענין הגורל, ושניהם הם למעלה
3 משם הוי' ¹⁷], יוכן בהקדים דענין הגורל הוא למעלה
4 מהשכל ¹⁸ כי האדם אינו מחליט בשכלו, אלא משאיר את ההחלטה כמו

5 שיפול הגורל. שהרי גורל

6 הוא (בכלל ¹⁹) בשני
7 דברים שוים ויכמו שני
8 השעירים דיום הכפרים
9 שהיו שוים במראה
10 [=שניהם לבנים או שחורים]
11 ובקומה [=בגובהם]
12 ובדמים [=בשוויים] ²⁰,
13 דכאשר אחד מהם הוא
14 טוב יותר, אין מקום
15 לגורל, ודוקא פששני
16 הדברים הם שוים, כיון
17 שמצד השכל אי אפשר
18 להכריע באיזה מהם
19 לבחור, סומכים אז על
20 שלמעלה
21 מהשכל. ועל דרך זה
22 הוא למעלה ברוחניות,
23 דגורל הוא מורה ומרמו על
24 דרגה שהיא למעלה
25 מהשתלשלות הספירות
26 והעולמות [דחקמה היא
27 ראשית ההשתלשלות,
28 וגורל שהוא למעלה
29 מהחקמה הוא למעלה
30 מהשתלשלות]. ועל פי
31 זה, ההשנאה דפורים
32 ויום הכפרים, שבשניהם
33 הוא ענין הגורל, הוא -
34 גלוי אור אין סוף

ביאור בדרך אפשר

35 שלמעלה מהשתלשלות. וזהו הקשר דשני הענינים
36 בהשנאה דיום הכפרים ופורים, שבשניהם הוא ענין
37 הגורל ושניהם הם למעלה מהוי', פי הוי' הוא מורה ומרמו
38 על האלקות כפי שמתגלית בהשתלשלות (יו"ד חקמה ה' בינה

39 וכו'), וזה שיום הכפרים
40 ופורים הם למעלה
41 מהוי' הוא שהגלוי דיום
42 הכפרים ודפורים הוא
43 למעלה מהשתלשלות ²¹,
44 ענין הגורל. נתבאר שפורים
45 ויום-הכיפורים שווים בענין
46 הגורל, והם למעלה משם הוי',
47 כיון שהם למעלה מחכמה
48 שהיא תחילת סדר ההשתלשלות.
49 בסעיף הבא יבאר שימים אלו הם
50 לא רק למעלה מחכמה, אלא -
51 למעלה גם מדרגת רצון
52 שלמעלה מהחכמה.

53 (ג) והנה ידוע ²² במעלת
54 הגורל, שהוא למעלה
55 (לא רק מהשכל, אלא)
56 גם מהרצון שלמעלה
57 מהשכל. שהרי פשאדם
58 מטיל גורל הוא מחליט
59 דפמו שיפול הגורל בן
60 יהיה רצונו. דמזה מוכח
61 שהגורל מגיע בדרגה
62 פנימית בנפש שלמעלה גם
63 מהרצון, שלכן הרצון
64 הוא כפי הגורל. ועל

(ג) והנה ידוע ²² במעלת הגורל, שהוא למעלה (לא רק
מהשכל, אלא) גם מהרצון שלמעלה מהשכל.

שהרי פשאדם מטיל גורל הוא מחליט דפמו שיפול הגורל בן יהיה רצונו. דמזה
מוכח שהגורל מגיע בדרגה שלמעלה גם מהרצון, שלכן הרצון הוא כפי הגורל.

(17) ראה אוה"ת תבוא ע' תתשח "והכ"פ ופורים בחד דרגא, כי ביוהכ"פ לפני הוי' תטהרו, וכן בפורים פור הוא הגורל". דמזה משמע ש"לפני הוי'" וגורל הם (בכללות) ענין אחד. (18) תו"א מג"א (הוספות) קכא, א. שם קכג, ג. אוה"ת מג"א ע' כח. שם ע' סב ואילך. שם ע' קסד (בענין גורל דפורים). וראה גם אגה"ק סוס"ז. ספר הליקוטים - דא"ח צ"צ ערך גורל. סה"מ תרס"ה ע' רו. תרפ"ח ע' קיז ואילך. ועוד. (19) אבל שייך גם בדברים שאינם שוים - אף שאז מחייב השכל שצריך לבחור בזה שהוא טוב יותר - כי לפעמים מחליט שהרצון שלו יהי' לא כמו שהשכל מחייב אלא כמו שיפול הגורל. וראה תו"א מג"א קכג, ג "שומבטל הבחירה שע"פ הדעת אלא יתלה הדבר רק כמו שהוא יפיל הגורל גם שיהי' לנגד הדעת". וראה הערה הבאה. (20) יומא סב, א (במשנה). רמב"ם הל' עבודת יוהכ"פ פ"ה ה"ד. וזה שבדיעבד גם כשאינם שוים הם כשרים (יומא שם, רמב"ם שם), הוא - כי גם אז שייך ענין הגורל, כבהערה הקודמת. אלא שמצותן שיהיו שניהם שוין - כי גורל בכלל הוא בשוין. (21) תו"א מג"א ק, ב. (22) שם קכא, א. אוה"ת מג"א ע' כח. קסד. קסז. קעא.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 דָּרָךְ זֶה הוּא לְמַעַלָּה בְּדִרְגַּת ה'גּוֹרֵל' הַרוּחָנִית, דַּעֲנִין הַגּוֹרֵל הוּא
2 בְּבַעַל הָרָצוֹן הָעוֹשֶׂה אֶת הָרָצוֹן שְׁלֹמֶעֱלָה מֶרְצוֹן. וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ
3 לִזְמַר, שֶׁהַקָּשֶׁר דִּשְׁנֵי הָעֲנִינִים בְּהַשְׁוָאָה דְּיוֹם הַכִּפָּרִים
4 וּפְּשָׁנִיָּהּ הוּא עֲנִין הַגּוֹרֵל וְשִׁשְׁנֵיהֶם הֵם לְמַעַלָּה
5 מִהוֹי' הוּא, כִּי הִתְחַלָּה
6 דָּשֵׁם הוֹי' הִיא הַקּוֹץ 1
7 [=נְקוּדָה] שְׁעַל הַיּוֹד, 2
8 שְׂרומֵז עַל הָרָצוֹן 3
9 שְׁלֹמֶעֱלָה מִחֻכְמָה²³, וְזֶה 4
10 שְׁיוֹם הַכִּפָּרִים וּפְּשָׁנִיָּהּ הֵם 5
11 לְמַעַלָּה מִהוֹי' (לְמַעַלָּה) 6
12 גַּם מִהַקּוֹץ שְׁעַל הַיּוֹד' 7
13 הוּא שְׁבִיּוֹם הַכִּפָּרִים 8
14 וּבְכַפּוּרִים הוּא הַמְּשַׁכֵּת 9
15 וְגִלּוּי בְּחִינַת בַּעַל הָרָצוֹן 10
16 (שְׁלֹמֶעֱלָה מֶרְצוֹן)²⁴, 11
17 עֲנִין גּוֹרֵל. בְּסֻפֵּי הַבַּיִת יֵבֵא, 12
18 שִׁמְכֵי שְׁיוֹם הַכִּפּוּרִים קָשׁוּר 13
19 ל'בַּעַל הָרָצוֹן' לְכֵן יוֹם זֶה הוּא יוֹם 14
20 כְּפֻרַת עֲוֹנוֹת. מִצַּד דְּרַגַּת הָרָצוֹן, 15
21 אֵין מְקוֹם לְסִלּוֹת לְחוּטָא וְעוֹבֵר 16
22 עַל הָרָצוֹן, וְדוּקָא 'בַּעַל הָרָצוֹן' 17
23 שֶׁהוּא לְמַעַלָּה מִהָרָצוֹן וּבִכְחוֹ 18
24 לְשָׁנוֹת אֶת הָרָצוֹן, יִכּוֹל לְסִלּוֹת 19
25 וּלְכַפֵּר לְעוֹבֵר עַל רְצוֹנוֹ וְזֶהוּ 20
26 הַגִּילּוּי הַמִּתְגַּלֵּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, 21
27 וּבִזְזָה דְּרומָה לְפִיכּוּרִים ('פּוּר' - גּוֹרֵל 22
28 שְׁלֹמֶעֱלָה מֶרְצוֹן). אִלּוּם בְּפִרְטוּת 23
29 - פּוּרִים הוּא בְּדִרְגָּה גְּבוּהָה יוֹתֵר 24
30 מִיוֹם כְּפּוּרִים, כִּי עֵיקַר עֲנִין 25
31 הַגּוֹרֵל הוּא בְּפִיכּוּרִים 26
32 (ד) וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר 27
33 הַקָּשֶׁר דִּשְׁנֵי הַפְּשָׁנִים 28
34 בְּיוֹם הַכִּפָּרִים - שְׁבִיּוֹם 29
35 זֶה מִתְּכַפְּרִים כָּל הָעֲנִינִים 30
36 הַבְּלָתִי רְצוּנִים (כְּפָרִים) 31
37 כְּפָשׁוּטוֹ - 'כְּפָרָה', וְשְׁיוֹם 32

38 זֶה הוּא כְּמוֹ פּוּרִים (שֶׁהַדְּמִיוֹן דְּיוֹם הַכִּפָּרִים לְפִיכּוּרִים הוּא
39 שְׁבִיּוֹם הַכִּפָּרִים הַפִּילּוֹ גּוֹרֵל, כְּמוֹ פּוּרִים עַל שֵׁם הַפּוּר הוּא
40 הַגּוֹרֵל) - כִּי שְׁלֹמֹת הַכִּפָּרָה עַל הָעֲנִינִים שֶׁעָשׂוּ הַפֶּךָ הָרָצוֹן
41 דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת הוּא כְּשֶׁהִמְשַׁכֵּת הַכִּפָּרָה הִיא מְאֹרֵר אֵין סוּף
42 בַּעַל הָרָצוֹן (שְׁלֹמֶעֱלָה
43 מִהָרָצוֹן דְּתוֹרָה
44 וּמִצְוֹת)²⁵. וְזֶהוּ הַקָּשֶׁר
45 דִּשְׁנֵי הַפְּשָׁנִים בְּיוֹם
46 כְּפָרִים, דְּזֶה שְׁיוֹם
47 הַכִּפָּרִים הוּא כְּמוֹ פּוּרִים
48 עַל שֵׁם הַפּוּר הוּא
49 הַגּוֹרֵל, הֵינּוּ שְׁנֵים בְּיוֹם
50 הַכִּפָּרִים הוּא הַהִמְשָׁכָה
51 מִבַּעַל הָרָצוֹן (דְּגִמַּת
52 הַהִמְשָׁכָה דְּפּוּרִים), הוּא
53 טַעַם וּבְאֹרֵר עַל זֶה שֶׁהוּא
54 יוֹם כְּפָרִים כְּפָשׁוּטוֹ, שְׁבִי
55 מִתְּכַפְּרִים הָעֲנִינִים
56 הַבְּלָתִי רְצוּנִים. וְזֶהוּ מֵה
57 שֶׁהַכִּפָּרָה דְּפּוּרִים הִיא
58 נְעִלְיָה יוֹתֵר מִהַכִּפָּרָה
59 דְּיוֹם הַכִּפָּרִים²⁶, דְּיוֹם
60 הַכִּפָּרִים אֵינוֹ מְכַפֵּר אֶלָּא
61 עִם הַתְּשׁוּבָה²⁷ וְהַכִּפָּרָה
62 שֶׁהִיָּתָה לְכָל הַיְּהוּדִים
63 בְּיָמֵי הַפּוּרִים הָרִי זֶה יוֹם
64 שְׁמֻחָה²⁸, כִּי עֵקֶר עֲנִין
65 הַגּוֹרֵל (הַמְּשַׁכֵּת בְּחִינַת
66 בַּעַל הָרָצוֹן) הוּא בְּיָמֵי
67 הַפּוּרִים, דְּהֵימִים עֲצָמָם
68 (יָמֵי הַפּוּרִים) נִקְרָאִים בְּשֵׁם
69 פּוּרִים עַל שֵׁם הַפּוּר,
70 וְלָכֵן, הַכִּפָּרָה שֶׁהִיָּתָה
71 בְּיָמֵי הַפּוּרִים אֵין בָּהּ

עֲנִין הַגּוֹרֵל (הַמְּשַׁכֵּת בְּחִינַת בַּעַל הָרָצוֹן) הוּא בְּיָמֵי הַפּוּרִים, דְּהֵימִים עֲצָמָם
נִקְרָאִים בְּשֵׁם פּוּרִים עַל שֵׁם הַפּוּר, וְלָכֵן, הַכִּפָּרָה שֶׁהִיָּתָה בְּיָמֵי הַפּוּרִים אֵין בָּהּ

(23) אגה"ת פ"ד (צד, ב.) (24) ראה גם אוה"ת שם ע' כח "לפני הוי", למעלה מבחי' שם הוי', שהיו"ד הוא בחי' חכמה ורצון*, כ"א בחי' בעל הרצון. (* לכאורה הכוונה להיו"ד וקוצו. (25) ראה בארוכה סה"מ מלוקט ח"ד ע' ז. וש"נ. (26) ראה גם סה"מ תרכ"ח ע' קי וסה"מ תרס"א ע' ריט, דיוהכ"פ אינו מכפר על הכל [דבעבר על כריתות ומיתות ב"ד, גמר כפרתו היא ע"י יסורים, וכשחילל את השם גמר כפרתו היא ע"י מיתה (יומא פו, א. רמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ד)], ובימי הפורים, אף שהחטא שלהם הי' שנהגו מסעודתו של אותו רשע (מגילה יב, א) שזה הי' חילול ש"ש בפרהסיא, מ"מ נתכפר להם גם זה. והחידוש שבפנים (ע"פ תו"א שבהערה (28) הוא, שגם בהעבירות שיוהכ"פ מכפר, יש מעלה בפורים לגבי יוהכ"פ. (27) ראה יומא פה, ב. רמב"ם שם ה"ג-ד. ולהעיר מתוספות ישנים יומא שם, שגם לדעת רבי "צריך תשובה לכפרה גמורה". (28) כן משמע בתו"א מג"א קכא, א.

ביאור בדרך אפשר

1 הגבולות²⁹, ויום הכפרים הוא כפורים³⁰ בכ"ף הדמיון
2 בלבד, ואין יום הכפרים מכפר אלא עם התשובה. אחרי
3 שנתבאר שימי הפורים נקראים על-שם הפור, כיון ששייכים לדוגת 'בעל
4 הרצון'. יתבאר בהמשך שכמה דוגות ב'פור' א. הפור שהפיל המן וכו'.

5 (ה) וצריך להבין, דלפי

6 הגבולות²⁹, ויום הכפרים הוא כפורים³⁰ בכ"ף הדמיון
7 בלבד, ואין יום הכפרים מכפר אלא עם התשובה.

8 (ה) וצריך להבין, דלפי הנ"ל שעל ידי הפור הוא הגורל
9 הוא המשכת אור אין סוף בעל הרצון, שעל

10 ידי זה נתפכרו כל הענינים הבילתי רצויים, מה היתה
11 סבתו של המן הרשע (שקטרג על היהודים)³¹ להפיל
12 פור הוא הגורל. גם צריך להבין מה שכתוב על פן קראו
13 לימים האלה פורים על שם הפור, דהפור (בה"א
14 הידיעה) קאי על הפור שנאמר לפני זה הינו הפור
15 שהפיל המן, והרי הפור שהפיל המן היה ענין בילתי
16 רצוי ולמה נקראים ימים האלה פורים על שם פור זה.

17 ונקדת הבאור בזה, שמצד הדרגא דהשתלשלות, כיון
18 שפדדגא זו מעשה התחתונים תופס מקום, עקר
19 ההשפעה היא לישראל, לפי שישאל הם מקימים תורה
20 ומצות, ואפלו אלו שהם הפך צדיקים הם מלאים מצות
21 כרמוז³². וכמו שכתוב³³ השקיפה ממעון קדשך מן
22 השמים וברך את עמך את ישראל, שמצד בחינת שמים
23 [שמים הוא שם מים³⁴, ומים הוא חכמה ראשית
24 ההשתלשלות], נשפעים הברכות לישראל³⁵. וכיון שגם
25 המן הרשע ידע שלאחרי כל הקטרגים שקטרג על
26 ישראל אין שום דמיון בינו ובין ישראל [שלקן, מצד
27 הדרגא דהשתלשלות אין שיהי שיהי נצח חס
28 ושלום את ישראל שגם הפחותים שבהם מלאים מצות
29 כרמוז], לכן הפיל פור הוא הגורל, דכיון שבהדרגא
30 דלמעלה מהשתלשלות (גורל) אין מעשה התחתונים
31 תופס מקום, והכל שוים שם, כחשכה פאורה³⁶, לכן חשב שמצד דרגת הגורל

שלמעלה מהשתלשלות יש מקום שהוא נצח חס ושלום את ישראל.

37 שמצד דרגת ההשתלשלות

ביאור בדרך אפשר

38 מגיעה ההשפעה דווקא לישראל נרמו בדברי הפסוק: כמו שכתוב³³ שאנו
39 מבקשים מהקדוש-ברוך-הוא: השקיפה ממעון קדשך מן השמים
40 וברך את עמך את ישראל, אנו מבקשים שההשפעה תגיע דווקא "מן
41 השמים" כיון שמצד בחינת שמים [שמים הוא מורכב מאותיות
42 שם מים³⁴, ומים הוא

43 חכמה ראשית
44 ההשתלשלות], נשפעים
45 הברכות לישראל³⁵.
46 וכיון שגם המן הרשע
47 ידע שלאחרי כל
48 הקטרגים שקטרג על
49 ישראל אין שום דמיון
50 בינו ובין ישראל [שלקן,
51 מצד הדרגא
52 דהשתלשלות אין שיהי
53 שהמן הרשע נצח חס
54 ושלום את ישראל שגם
55 הפחותים שבהם מלאים
56 מצות כרמוז], לכן הפיל
57 פור הוא הגורל, שגורל
58 שייך לדרגה שלמעלה
59 מהשתלשלות העולמות (כנ"ל
60 סעיף ב'), דכיון שבהדרגא
61 דלמעלה מהשתלשלות
62 (גורל) אין מעשה
63 התחתונים תופס מקום,
64 והפיל שוים שם, כחשכה
65 פאורה³⁶, לכן חשב
66 שמצד דרגת הגורל
67 שלמעלה מהשתלשלות
68 יש מקום שהוא נצח חס
69 ושלום את ישראל.

(29) בתו"א שם משמע שהכפרה בימי הפורים היתה ע"י המס"נ שלהם. ויש לומר, שעיקר הכפרה היתה מצד הגורל (המשכה מבעל הרצון), וזה שהוצרכו גם למס"נ – ראה לקמן ס"ט. ועצ"ע. (30) ולהעיר מסה"ש תורת שלום ע' 219, שגם בהגורל עצמו יש חילוק בין הגורל דיוהכ"פ והגורל דפורים. עיי"ש. (31) ראה ד"ה חייב אינש עטר"ת סוס"ג (סה"מ עטר"ת ע' שו), תרפ"א (תש"ח) סוס"ד (סה"מ תרפ"א ע' קצא. ה'תש"ח ע' 118). ד"ה בלילה ההוא ה'ש"ת (סה"מ ה'ש"ת ריש ע' 9). ובכ"מ. (32) עירובין יט, א. חגיגה בסופה. (33) תבוא כו, טו. וראה תר"א מקץ לה, א. סה"מ עטר"ת שם (ע' שה). ה'ש"ת שם (ע' 6). (34) חגיגה יב, א. (35) ויש לומר, דמ"ש "וברך את עמך את ישראל" הוא לרמוז, שמצד בחינת "שמים" נשפעים הברכות גם לאלה שהם בחינת "עם" – דשם עם מורה על היפך השבח (במדבר"ר פ"כ, כג) – כי גם הם מלאים מצוות כרמוז, כנ"ל בפנים. (36) תהלים קלט, יב.

על כן קראו לימים האלה פורים

ביאור בדרך אפשר

1 לסיכום, הפור שעשה המן הרשע היה על מנת לקבל השפעה מדרגת ה'פור'
2 שלמעלה מהשתלשלות, מכיון שסבר שמצד דרגה זו גם הוא יכול לקבל
3 השפעה ולנצח חסדו של אלהים את ישראל. בסעיף הבא יבואר שגם 'אחשוורוש'
4 מורה ומרמוז על דרגה זו, למעלה מסדר ההשתלשלות.

5 **אחשוורוש**. על הפסוק "בלילה

6 ההוא נדרה שנת המלך" אומרת
7 הגמרא במסכת מגילה: נדרה
8 שנת מלכו של עולם. למדים
9 מכך, שהמלך אחשוורוש המדובר
10 במגילה מרמז על הקדוש-ברוך-
11 הוא "מלכו של עולם" שבאותה
12 עת נקרא בשם זה ('אחשוורוש')
13 כיון שבאותם ימים הנהגת
14 העולם היתה מבחינת
15 'אחשוורוש' (שכתבאר להלן). וכן
16 מפורש במדרש (המובא בפנים
17 להלן): אחשוורוש זה הקדוש-
18 ברוך-הוא, שאחרית וראשית
19 שלו.

20 (ו) **וַיֵּשׁ לְקֶשֶׁר זֶה עִם הַמִּבְאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר**³⁷
21 **הַמִּבְאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר**³⁷
22 **בְּעֵינֵן אַחֲשֵׁרוּשׁ,**
23 **דְּאַחֲשֵׁרוּשׁ הוּא אַחַש**
24 **וְרוּשׁ**³⁸. **חַשׁ הוּא מְלֶשֶׁן**
25 **שְׁתִּיקָה** [פְּדִיאָתָא
26 (=בדומה להמבואר)
27 **בְּגִמְרָא**³⁹ **מֵאִי חֲשָׁמֶל**
28 **כּו'** המוזכר בחזיון של יחזקאל,
29 ומפרשת הגמרא את המלה
30 "חשמל": חיות אש [=מלאכים]
31 **עֲתִים חֲשׂוֹת עֲתִים**
32 **מִמְלָלוֹת** [=פעמים שותקות
33 ופעמים מדברות ומשבחות את
34 הקדוש-ברוך-הוא],

35 **וְהַשְׁתִּיקָה דְּחַשׁ הִיא**
36 **לְמַעַלָּה מִדְּבוּר**⁴⁰ ששתיקה
37 זו היא מפני שמאיר אצלם אור
38 גבוה ביותר שאינו נותן מקום
39 לדיבור, **עַל דְּרָף דְּבְרֵי הַגְמָרָא**
40 שהיו אומרים בארץ ישראל
41 ("מערכא"): **מְלָה בְּסָלַע**
42 **שְׁתִּיקוּתָא בְּתַרְי**⁴¹ [=אם
43 ערכה של מילה היא 'סלע'
44 (מטבע שהיה בזמנם), הרי ערכה
45 של השתיקה היא שתי סלעים].
46 **דְּשֶׁרֶשׁ הַדְּבוּר הוּא**

ביאור בדרך אפשר

47 **בְּחֻכְמָה**⁴² שותקן הדיבור נמשך מהחכמה, ו**שְׁתִּיקָה** שרשה **הִיא**
48 **בְּכֶתֶר שְׁלֹמְעֵלָה מִהַחֲכָמָה, פְּמֶאֱמָר רַז"ל**⁴³ **סִיג לַחֲכָמָה**
49 **שְׁתִּיקָה**⁴⁴, **דְּסִיג לַחֲכָמָה (סִיג מְלֶשֶׁן גְּדֵר וּמְקִיף** כמו שסיג
50 וגדר מקיף את הדבר כך השתיקה היא בבחי' אור מקיף – כתר (ל' כותרת
51 ומקיף) לגבי החכמה) **הוּא**

52 **הַכֶּתֶר שְׁלֹמְעֵלָה**
53 **מִהַחֲכָמָה** וזו היא דרגת
54 'אחשוורוש' מלשון שתיקה,
55 המורה ומרמז על דרגת הכתר
56 שהיא למעלה מהחכמה ומקיפה
57 על החכמה וסדר השתלשלות
58 כולו. **וַיֵּשׁ לְקֶשֶׁר זֶה עִם**
59 **מָה דְּאִיתָא בְּמִדְרָשׁ**⁴⁵
60 **שְׁאַחֲשֵׁרוּשׁ זֶה הַקֶּב"ה**
61 **שְׁאַחֲרִית וְרֵאשִׁית**
62 **שְׁלוֹ**⁴⁶, **כִּי כֶתֶר הוּא**
63 **(בְּכָלֵל) אֹרֶז הַסּוּבֵב** -
64 האור העליון שמאיר על כל
65 העולמות עליונים ותחתונים
66 באופן שוה, כיון שְׁאֹרֶז זה הוא
67 לְמַעַלָּה מִהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת,
68 **דְּאֹרֶז הַסּוּבֵב כּוֹלֵל**
69 **אַחֲרִית וְרֵאשִׁית בְּשׁוּהָ,**
70 **אַחֲרִית וְרֵאשִׁית שְׁלוֹ**⁴⁷.
71 **וְצִרְיָה לְהַבִּין, דְּבְּגִמְרָא**⁴⁸
72 **אִיתָא דְּאַחֲשֵׁרוּשׁ (י"ש בו**
73 **אותיות 'שחור') הוּא עַל שֵׁם**
74 **שֶׁהִשְׁחָרוּ פְּנֵיהֶם שֶׁל**
75 **יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו** מפני הצער,
76 **וְאִיף זֶה מִתְאִים עִם**
77 **הַפְּרוּשׁ שְׁאַחֲשֵׁרוּשׁ הוּא**
78 **מִי שְׁאַחֲרִית וְרֵאשִׁית**
79 **שְׁלוֹ. וְהַעֲנִין הוּא, שְׁאִין**

80 **פִּירוּשִׁים אֵלּוּ סוּתָרִים דְּהִיא**
81 **הַנּוֹתָנָת (=זו תלוי בזה).**
82 **דְּכִינּוֹן שְׁמַצַּד הַסּוּבֵב**
83 **שְׁלֹמְעֵלָה מִהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת**
84 **אֹרֶז וְחֶשֶׁף שְׁוִים לְפָנָיו**
85 **(פְּנ"ל סְעִיף ה), לְכֵן,**
86 **מִבְּחִינַת הַשְׁתִּיקָה (חַשׁ**
87 **דְּאַחֲשֵׁרוּשׁ) שְׁלֹמְעֵלָה**
88 **מִדְּבוּר נִשְׁתַּלְשֵׁל (עַל יְדֵי**
89 **רַבּוּי צְמֻצוּמִים וְכו')**
90 **הַשְׁתִּיקָה שְׁלֹמְטָה**
91 **מִדְּבוּר**⁴⁹ - ישנה שתיקה
92 שלמעלה מדיבור, כדברי הגמרא

(ו) **וַיֵּשׁ לְקֶשֶׁר זֶה עִם הַמִּבְאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר**³⁷ **בְּעֵינֵן**
אַחֲשֵׁרוּשׁ, דְּאַחֲשֵׁרוּשׁ הוּא אַחַש וְרוּשׁ³⁸. **חַשׁ**
הוּא מְלֶשֶׁן שְׁתִּיקָה [פְּדִיאָתָא בְּגִמְרָא³⁹ **מֵאִי חֲשָׁמֶל כּו'**
עֲתִים חֲשׂוֹת עֲתִים מִמְלָלוֹת], וְהַשְׁתִּיקָה דְּחַשׁ הִיא
לְמַעַלָּה מִדְּבוּר⁴⁰, **עַל דְּרָף מְלָה בְּסָלַע שְׁתִּיקוּתָא בְּתַרְי**⁴¹.
דְּשֶׁרֶשׁ הַדְּבוּר הוּא בְּחֻכְמָה⁴², **וְשְׁתִּיקָה הִיא בְּכֶתֶר**
שְׁלֹמְעֵלָה מִהַחֲכָמָה, פְּמֶאֱמָר רַז"ל⁴³ **סִיג לַחֲכָמָה**
שְׁתִּיקָה⁴⁴, **דְּסִיג לַחֲכָמָה (סִיג מְלֶשֶׁן גְּדֵר וּמְקִיף) הוּא**
הַכֶּתֶר שְׁלֹמְעֵלָה מִהַחֲכָמָה. וַיֵּשׁ לְקֶשֶׁר זֶה עִם מָה דְּאִיתָא
בְּמִדְרָשׁ⁴⁵ **שְׁאַחֲשֵׁרוּשׁ זֶה הַקֶּב"ה שְׁאַחֲרִית וְרֵאשִׁית**
שְׁלוֹ⁴⁶, **כִּי כֶתֶר הוּא (בְּכָלֵל) אֹרֶז הַסּוּבֵב שְׁלֹמְעֵלָה**
מִהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת, דְּאֹרֶז הַסּוּבֵב כּוֹלֵל אַחֲרִית וְרֵאשִׁית
בְּשׁוּהָ, אַחֲרִית וְרֵאשִׁית שְׁלוֹ⁴⁷.

וְצִרְיָה לְהַבִּין, דְּבְּגִמְרָא⁴⁸ **אִיתָא דְּאַחֲשֵׁרוּשׁ הוּא עַל**
שֵׁם שֶׁהִשְׁחָרוּ פְּנֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו, וְאִיף זֶה
מִתְאִים עִם הַפְּרוּשׁ שְׁאַחֲשֵׁרוּשׁ הוּא מִי שְׁאַחֲרִית
וְרֵאשִׁית שְׁלוֹ. וְהַעֲנִין הוּא, דְּהִיא הַנּוֹתָנָת. דְּכִינּוֹן שְׁמַצַּד
הַסּוּבֵב שְׁלֹמְעֵלָה מִהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת אֹרֶז וְחֶשֶׁף שְׁוִים לְפָנָיו
(פְּנ"ל סְעִיף ה), לְכֵן, מִבְּחִינַת הַשְׁתִּיקָה (חַשׁ
דְּאַחֲשֵׁרוּשׁ) שְׁלֹמְעֵלָה מִדְּבוּר נִשְׁתַּלְשֵׁל (עַל יְדֵי רַבּוּי
צְמֻצוּמִים וְכו') **הַשְׁתִּיקָה שְׁלֹמְטָה מִדְּבוּר**⁴⁹, **שֶׁהֶאֱלָקוֹת**

(37) אוה"ת מג"א ס"ע כד ואילך. (38) כ"ה גם בתו"א מג"א (הוספות)
קית, א. אבל הביאור שם הוא באופן אחר. (39) חגיגה יג, סע"א ואילך.
(40) ראה חגיגה שם (ריש ע"ב) "בשעה שהדיבור יוצא מפי הקב"ה
חשות ובשעה שאין הדיבור יוצא מפי הקב"ה ממללות", שמזה מובן
שהשתיקה דחש היא למעלה מדיבור. וראה תו"א שבהערה 44.
(41) מגילה יח, א. (42) אגה"ק ס"ה (קז, א). (43) אבות פ"ג מ"ג.
(44) ראה גם תו"א לך לך (יב, סע"ב. שם, ד) בענין חש דחשמל שהו"ע
סיג לחכמה שתיקה. (45) הובא במאו"א ע' א את קפב. וראה גם מחיר
יין להרמ"א עה"פ אסתר א, יב"ג, מרקאנטי ויצא כט, י ("באגדה
אמרו"). ערכי הכינויים (לבעל סדר הדורות) ערך אחשוורוש. (46) להעיר
מאוה"ת שמביא שם בחצו"ג (לפי הפירוש שאחשוורוש הוא אחש
ורוש) שאחשוורוש הוא זה שאחרית וראשית שלו. (47) ראה סה"מ
תרס"ט ס"ע קנד ואילך. (48) מגילה יא, א. (49) ראה אוה"ת מג"א ע'
א"ב בענין ב' הבחינות דשתיקה (שלמעלה מדיבור ושלמטה מדיבור).

ביאור בדרך אפשר

1 שהובאה לעיל: מלה בסלע שתיקתא בתרי - השתיקה משובחת מהדיבור.
2 אך ישנה שתיקה שלמטה מדיבור, שתיקה לגריעותא כמובא במאמרים ממאמר
3 חז"ל (בגמרא ברכות ה') כל מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק עליו
4 נאמר הפסוק "נאלמתי דומיה החשיתי מטוב" - , וברוחניות, שתיקה שלמטה

5 מדיבור היינו שְהֵאֲלָקוֹת

6 הוא בְּהֵעֵלָם (הֵעֵלָם) 1
7 כְּפִשּׁוּטוֹ שְׁלֻמָּה 2
8 מְגִלּוֹי, וְעַד לְהִשְׁתִּיקָה 3
9 דְּכָרְחַל לִפְנֵי גִזְיָה 4
10 נֶאֱלָמָה 50 = [בשעת כריתת
11 הצמר, הכבשה נאלמת ושוקת,

12 אינה מתנגדת] שהדיבור האלוקי 6
13 (הנקרא 'רחל') נמצא בגלות אצל 7
14 הקליפות (גזזי), דְּלֹא רַק 8
15 שְהֵאֲלָקוֹת אֵינוֹ מֵאִיר 9
16 בְּגִלּוֹי אֲלֵא שֶׁגַם הִקְלִפָּה 10
17 מִסְתַּרֶת עַל הָאֲלָקוֹת, 11
18 מתחילה קִלְפֹת נִגְה 12

19 שְׁנִקְרָאת חֲשׁ 51 - שתיקה 12
20 לגריעותא (כנ"ל), וְעַד 13
21 שְׁמִתְחַבֵּרֶת עִם ג' 14
22 קְלִיפּוֹת הַטְּמָאוֹת, 15
23 רוֹשׁ 52. לסיכום, אחשוורוש 16
24 בקדושה מורה על דרגה שלגבי 17
25 אור וחושך שוים, וזמה 18
26 משתלשל שהנהגה האלקית 19
27 היא באופן כזה שהאלקות אינו 20
28 מאיר בגילוי, ולכן היה להמן 21
29 מקום לחשוב שיוכל חסידוֹלֹם 22
30 לנצח את היהודים. כעת נשאר 23
31 להבין, כיון שבתקופת המלך 24
32 אחשוורוש הנהגת העולם היתה 25
33 מצד האור שלמעלה 26
34 מהשתלשלות, מדוע היה צריך 27
35 המן לעשות מעשה מיוחד "הפיל 28
36 פור הוא הגורל" כדי לקבל כוח 29
37 מדרגה זו? וזהו שיתבאר בסעיף

38 הבא, שישנם שני אופנים בהמשכה שלמעלה מהשתלשלות: אחשוורוש, וגורל.

39 ז' וְיֵשׁ לִזְמַר, דְּהַשְׁעָם עַל זֶה שֶׁהָמָן הִפִּיל פֹּרַר בְּכַדִּי לְהַגִּיעַ
40 לְבַחֲנִית הַגּוֹרֵל שְׁלֻמְעֵלָה מִהַשְׁתַּלְשָׁלוֹת, אָף שֶׁאֵזַר [בימי
41 אֲחִישֵׁרוֹשׁ, גַּם קוֹדֵם שֶׁהִפִּיל פֹּרַר] הִיתָה הַנְּהִיגָה מִצַּד
42 לְמַעְלָה מִהַשְׁתַּלְשָׁלוֹת, הוּא, לִפִּי שְׁבַחֲנִית הַגּוֹרֵל הוּא

ביאור בדרך אפשר

43 לְמַעְלָה יוֹתֵר גַּם מִהַדְרָגָה הָאֲלוּקִית שֶׁל בַּחֲנִינָה אֲחִישֵׁרוֹשׁ מִי
44 שְׁאַחֲרִית וְרֵאשִׁית שְׁלֹו. וְהַעֲנִין הוּא, דְּמִזָּה עֲצָמוֹ שְׁנִקְרָא
45 בְּשֵׁם אֲחִישֵׁרוֹשׁ מִי שְׁאַחֲרִית וְרֵאשִׁית שְׁלֹו, מוֹכַח, שֶׁגַּם
46 לְגַבִּיָּה יִשְׁנָם הָעֲנִינִים דְּאַחֲרִית וְרֵאשִׁית⁴⁷, אֲלֵא שֶׁהֵם שׁוֹיִן
47 לְגַבִּיָּה אֵךְ יֵשׁ מְקוֹם לִשְׁנוּיִים

48 הקיימים בין אחרית וראשית.
49 וְיִלְהַעִיר מִמָּה שֶׁכְּתוּב
50 בְּמִגִּילָה שֶׁהַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוֹשׁ⁵³
51 עָשָׂה מִשְׁתָּה לְכָל שָׂרָיו
52 וְעַבְדָּיו וְאַחֵר כֶּף לְכָל
53 הָעָם הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשָׁן,
54 וּמִבְּאֵר בְּלִקְוִי תוֹרָה⁵⁴
55 שֶׁהַגִּלּוֹי שֶׁהִיָּה לְכָל הָעָם
56 הָיָה לְמִטָּה בְּמִדְרֵיגָה
57 מִהַגִּלּוֹי שֶׁהִיָּה לְשָׂרָיו
58 וְעַבְדָּיו ('שריו ועבדיו')
59 בְּרוּחָנִיּוֹת הֵן הַנִּשְׁמוֹת הַגְּבוּהוֹת).

60 וְלַהּוֹסִיף, שֶׁגַּם בְּהַגִּלּוֹי
61 שֶׁהִיָּה לְכָל הָעָם הָיוּ
62 כְּמָה וְכְּמָה חֲלוּקִי
63 דְּרָגוֹת, כְּדוּרֵי הַגְּמֵרָא
64 הַמְתַּאֲרָת אֵת מְקוֹם יִשְׁבָּתָם
65 בְּסִעּוֹדַת הַמֶּלֶךְ: הָרָאִי לְחֹצֵר
66 לְחֹצֵר הָרָאִי לְגִנָּה לְגִנָּה
67 הָרָאִי לְבֵיתֵן לְבֵיתֵן⁵⁵
68 הָרִי, שֶׁלְמִדּוֹת שֶׁלַּגְבִּי מַעֲלָתוֹ שֶׁל
69 'אחשוורוש' כולם שוים לפניו,

70 בְּפִועֵל יִשְׁנָם חִילּוּקִים בֵּין
71 הַדְּרָגוֹת, וְהָאֹרֶךְ הָאֲלוּקִי מִתְגַּלֵּה
72 לְכָל אֶחָד בְּאֹפֶן אַחֵר. וְיֵשׁ
73 לִזְמַר, שֶׁמִּצַּד בַּחֲנִינָה
74 הַהִשְׁתַּלְשָׁלוֹת, הַסֹּדֵר הוּא ש
75 הַגִּלּוֹי הוּא רַק לְשָׂרִים
76 וְעַבְדִּים וְלִשְׂאֵר הָעָם אֵינוֹ
77 מִתְגַּלֵּה כָּלֵל, וְזֶה שֶׁהִיָּה
78 הַגִּלּוֹי גַּם לְכָל הָעָם (וְעַד
79 לְאַלָּה שְׂרָאִיִּים רַק

80 לְחֹצֵר) הוּא לִפִּי שֶׁהַגִּלּוֹי הָיָה מִבַּחֲנִינָה אֲחִישֵׁרוֹשׁ שְׁאַחֲרִית
81 וְרֵאשִׁית שְׁלֹו. וּמִכָּל מְקוֹם הַגִּלּוֹי לְהָעָם הָיָה לְמִטָּה מִהַגִּלּוֹי
82 לְשָׂרָיו וְעַבְדָּיו (וְגַם בְּהַגִּלּוֹי לְהָעָם הָיוּ כְּמָה דְּרָגוֹת), כִּי זֶה
83 שְׁאַחֲרִית וְרֵאשִׁית שְׁלֹו הוּא שֶׁלְגַבִּיָּה אַחֲרִית וְרֵאשִׁית הֵם
84 בְּשׁוֹה, אֲבָל בְּנוֹגֵעַ לְהַגִּלּוֹי שְׁלֹו בְּעוֹלָמוֹת, בְּעוֹלָמוֹת הָעֲלִיּוֹנִים

85 לְחֹצֵר) הוּא לִפִּי שֶׁהַגִּלּוֹי הָיָה מִבַּחֲנִינָה אֲחִישֵׁרוֹשׁ שְׁאַחֲרִית
86 וְרֵאשִׁית שְׁלֹו. וּמִכָּל מְקוֹם הַגִּלּוֹי לְהָעָם הָיָה לְמִטָּה מִהַגִּלּוֹי
87 לְשָׂרָיו וְעַבְדָּיו (וְגַם בְּהַגִּלּוֹי לְהָעָם הָיוּ כְּמָה דְּרָגוֹת), כִּי זֶה
88 שְׁאַחֲרִית וְרֵאשִׁית שְׁלֹו הוּא שֶׁלְגַבִּיָּה אַחֲרִית וְרֵאשִׁית הֵם
89 בְּשׁוֹה, אֲבָל בְּנוֹגֵעַ לְהַגִּלּוֹי שְׁלֹו בְּעוֹלָמוֹת, בְּעוֹלָמוֹת הָעֲלִיּוֹנִים

(50) ישע"י נג, ז. וראה לקו"ת מסעי פט, ג. 51) ע"ח שער מ"ט (שער ק"נ) פ"ג. 52) אוה"ת שם (ע' ב.). 53) אסתר א, ג"ה. 54) שמע"צ צב, א — א הובא באוה"ת מג"ע א' כו. 55) מגילה יב, א.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 הַעֲלִינִים (ראשית) הוא בגלוי יותר מבעולמות התחתונים
2 (אחרית) ⁵⁶] וכל זה הוא מצד דרגת 'אחשורוש'. מה שאין כן
3 בבחינת הגורל אין מלכתחלה הענין הראשית ואחרית,
4 כמובן מזה שהגורל הוא (בכלל) בשני דברים שונים (פנ"ל

5 סעיף ב). וכמו שהוא

6 בנוגע להענינים הראשית

7 ואחרית (מעלה ומטה) -

8 עלולמות עליונים ותחתונים),

9 על דרך זה הוא בנוגע

10 לקדשה וסטרא אחרא,

11 שמצד הדרגא

12 דאחשורוש יש חלוק בין

13 קדשה לסטרא אחרא,

14 אלא שמצד הרומומות

15 שלו אין זה תופס מקום

16 (כל דף), ולכן אפשר

17 להיות יניקה גם לסטרא

18 אחרא [ח"ש דקלפת נגה

19 ורוש דג' קלפות

20 הטמאות ⁵⁷ (כנ"ל בסוף

21 הסעיף הקודם)], ועד

22 שתהיה התגברות

23 הסטרא אחרא על

24 הקדשה - השחרו פניהם

25 של ישראל ⁵⁷ [ויש לומר

26 שענין זה הוא על דרך

27 שממית [=עכביש] בידיהם

28 תתפש ויהי בהיכלי

29 מלך ⁵⁸ (אף שהיא

30 מלכלכת את ההיכל), כי

31 מצד רוממותו של המלך

32 אינו נותן לב להקפיד

33 לגרשה ⁵⁹, אבל לא

34 להשמידם חס ושלום

35 אלא רק להתגבר עליהם ולהצר

36 להם. וכשבבש המן

37 להשמיד את כל היהודים

38 (חס ושלום היה לא

39 תהיה) לא הספיקה לו

40 ההמשכה מ'אחשורוש' אלא

41 הפיל פור הוא הגורל ⁶⁰,

42 דכיון שבבחינת הגורל

43 אין מלכתחילה חלוק בין

44 קדשה לסטרא אחרא

45 [ובפרט לפי המבאר

46 לעיל (סעיף ג' וד')

(ראשית) הוא בגלוי יותר מבעולמות התחתונים
(אחרית) ⁵⁶]. מה שאין כן בבחינת הגורל אין מלכתחלה
הענין הראשית ואחרית, כמובן מזה שהגורל הוא
(בכלל) בשני דברים שונים (פנ"ל סעיף ב). וכמו שהוא
בנוגע להענינים הראשית ואחרית (מעלה ומטה), על
דרך זה הוא בנוגע לקדשה וסטרא אחרא, שמצד
הדרגא דאחשורוש יש חלוק בין קדשה לסטרא אחרא,
אלא שמצד הרומומות שלו אין זה תופס מקום (כל דף),
ולכן אפשר להיות יניקה גם לסטרא אחרא [ח"ש
דקלפת נגה ורוש דג' קלפות הטמאות ⁵⁷], ועד שתהיה
התגברות הסטרא אחרא על הקדשה - השחרו פניהם
של ישראל ⁵⁷ [ויש לומר על דרך שממית בידיהם תתפש
ויהי בהיכלי מלך ⁵⁸ (אף שהיא מלכלכת את ההיכל),
כי מצד רוממותו של המלך אינו נותן לב להקפיד
לגרשה ⁵⁹, אבל לא להשמידם חס ושלום. וכשבבש
המן להשמיד את כל היהודים (חס ושלום היה לא
תהיה) הפיל פור הוא הגורל ⁶⁰, דכיון שבבחינת הגורל
אין מלכתחילה חלוק בין קדשה לסטרא אחרא [ובפרט
לפי המבאר לעיל (סעיף ג' וד')] שהגורל הוא לא רק
למעלה מהשתלשלות אלא למעלה גם מהרצון דתורה
ומצות], לכן חשב שעל ידי זה יוכל חס ושלום להפיק
את זממו.

(ח) והנה כמו שגורל הוא למעלה מהשכל ולמעלה גם
מהרצון, על דרך זה הוא בנוגע לבחירה שהוא למעלה משכל
ולמעלה גם מרצון. דכאשר שכלו מחיב שדבר זה ראוי לבחור בו, וגם כשהוא
רוצה באיזה דבר (רצון שלמעלה מהשכל), הרי הוא מוכרח בזה ואין זה בחירה
חפשית, ואמתית ענין הבחירה הוא כשהבחירה שלו היא לא מצד השכל וגם
לא מצד הרצון ⁶¹, אלא שכן בוחר בבחירתו החפשית. והחלוק בין גורל ובחירה
הוא, דכשאדם עושה גורל ומחליט דכמו שיפול הגורל כן יהיה רצונו, הרצון

47 שהגורל הוא לא רק למעלה מהשתלשלות אלא למעלה גם
48 מהרצון דתורה ומצות], לכן חשב שעל ידי זה יוכל חס
49 ושלום להפיק את זממו. בסעיף הבא יבאר, שענין ה"בחירה" הוא
50 למעלה מ"גורל".

51 (ח) והנה כמו שגורל הוא

52 למעלה מהשכל ולמעלה

53 גם מהרצון שהאדם מבטל

54 שכלו ורצונו ומחליט לעשות כפי

55 אשר יורה הגורל, על דרך זה

56 הוא בנוגע לבחירה

57 שהוא למעלה משכל

58 ולמעלה גם מרצון. ויבאר

59 מדוע "בחירה" היא למעלה

60 מהשכל ולמעלה מהרצון:

61 דכאשר שכלו מחיב

62 שדבר זה ראוי לבחור

63 בו, וגם כשהוא רוצה

64 באיזה דבר (רצון

65 שלמעלה מהשכל), הרי

66 הוא מוכרח בזה ואין זה

67 בחירה חפשית, ואמתית

68 ענין הבחירה הוא

69 כשהבחירה שלו היא לא

70 מצד השכל וגם לא מצד

71 הרצון ⁶¹, אלא שכן

72 בוחר בבחירתו החפשית.

73 והחלוק בין גורל

74 ובחירה הוא, דכשאדם

75 עושה גורל ומחליט

76 דכמו שיפול הגורל כן

77 יהיה רצונו, הרצון שלו

(56) להעיר מהמשך תרס"ו ע' נה, "דעם היות דסוכ"ע הוא למעלה כמו למטה, מ"מ למטה הוא נמצא
בהעלם ולמעלה מאיר בגילוי יותר." (57) ראה לעיל ס"ו. (58) משלי ל, כח. (59) סהמ"צ להצ"צ עז,
ב. ובכ"מ. (60) אסתר ג, וז. ויש לומר דזהו מ"ש "בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש הפיל פור
גור", דנוסף על "בשנת גור" למלך אחשורוש - "הפיל פור הוא הגורל גור". (61) ראה סה"מ ה'תש"ג
ע' 24 דענין הבחירה הוא "שיכול לרצות ולא לרצות".

ביאור בדרך אפשר

1 הוא לא מצד האדם אלא מפני שכן נפל הגורל שהוא ענין
2 שמוחץ לאדם, ובחירה היא שהאדם הוא הבוחר. ומזה מוכן,
3 דבירה היא למעלה מגורל. דגורל הוא הדרגא בנפש
4 שהיא מגדרת ומכרחת בזה ששני הדברים הם שוים לגביה
5 ולכן אין באפשרותו לבחור

ביאור בדרך אפשר

הבחירה היא בישראל דוקא. מתבאר מהנ"ל, שלמרות שהמן הרשע רצה
להפיק זממו, על-ידי שהפיל פור ובוזו להגיע לדרגה שאצלה אור וחושך שווים
(גורל), הנה הקדוש-ברוך-הוא בחר (באופן של 'בחירה', מצד העצמות) דווקא
בעם ישראל, ולכן גם הפור נפל כפי כוונתו. וגילוי עצמי זה הוא עיקר הנס והגילוי
הגדול של 'פורים'. בסעיף הבא

בעצמו באחד משניהם אלא

יתבאר שבחירת העצמות התגלה
לישראל מפני שהיו באותו הזמן
בתנועה של 'מסירות נפש'
המגיעה מעצם הנשמה.

6 בעצמו באחד משניהם אלא
7 מוכרח להשאר הבחירה ביד
8 הגורל וענין הבחירה הוא
9 שאינו מגדר ומכרח
10 באיזה דברים, כולל
11 דברים שווים לגביה,
12 וביכולתו לבחור בזה
13 שרצה.

(ט) וזהו על כן קראו
לימים האלה פורים על
שם הפור, שהנס הגדול היה
שנפילת הגורל למעלה
היתה כפי פונת ובחירת
העצמות, דהגם שכדברי
הפסוק: אַח עָשׂוּ לַעֲקֹב,

14 ויש לומר, דבבחירה
15 ישנם שני הענינים.
16 הדרגא הנפש שלמעלה
17 משכל שלגביה שני
18 הדברים הם בשוה - דרגת
19 הגורל, וזה שהוא בוחר
20 כמו שרצה (הגם ששני
21 הדברים הם שווים
22 (לגביה)) הוא בא מעצם
23 הנפש. ועל ידי הבחירה, ההמשכה מהעצם להדרגא

הגורל (הדרגא שלגביה שני הדברים הם בשוה), גם
הגורל (הגם שמצד עצמו אפשר להיות בשני האופנים)
הוא כפי הבחירה. ועל דרך מה שכתוב⁶² אתה תומין
גורלי, שהקב"ה תומך את הגורל שיהיה כפי בחירת
העצמות. וזהו מה שכתוב⁶³ יבחר לנו את נחלתנו את

24 ההמשכה מהעצם
25 להדרגא הגורל (הדרגא
26 שלגביה שני הדברים הם
27 בשוה), גם הגורל (הגם
28 שמצד עצמו אפשר
29 להיות בשני האופנים)
30 הוא כפי הבחירה. ועל
31 דרך מה שכתוב⁶² אתה
32 תומין גורלי, שהקב"ה
33 תומך את הגורל שיהיה
34 כפי בחירת העצמות. וזהו
35 מה שכתוב⁶³ יבחר לנו את

מכל מקום הנה המשך
הפסוק הוא: וְאִתְּחַבְּרָא
יעקב ואת עשו שנאתי⁶⁷.
דעל ידי המסירת נפש
השנה⁶⁸, דענין המסירת
נפש הוא מכות עצם
הנשמה, הינו מצד
הבחירה דעצם הנשמה
בהעצמות⁶⁹, על ידי זה
נמשך ונתגלה בחירת
העצמות בישראל, ועל

36 ברוך-הוא יבחר לנו את
37 נחלתנו את גאון יעקב גו',
38 דביעקב כתיב⁶⁴ יעקב
39 חבל נחלתו ותרגם
40 אנקלוס יעקב עדב
41 אחסנתיה דעדב הוא
42 גורל⁶⁵, וענין יבחר גו'
43 את גאון יעקב הוא⁶⁶,
44 שגם בדרגת הגורל
45 שלמעלה מהשתלשלות
46 שהכל שווים שם,

גאון יעקב גו', דביעקב כתיב⁶⁴ יעקב חבל נחלתו
ויתרגם אנקלוס יעקב עדב אחסנתיה דעדב הוא גורל⁶⁵,
וענין יבחר גו' את גאון יעקב הוא⁶⁶, שגם בדרגת
הגורל שלמעלה מהשתלשלות שהכל שווים שם,

הבחירה היא בישראל דוקא.
(ט) וזהו על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור, שנפילת הגורל למעלה
היתה כפי פונת ובחירת העצמות, דהגם שאח עשו ליעקב, מכל מקום
ואתה את יעקב ואת עשו שנאתי⁶⁷. דעל ידי המסירת נפש דישראל במשך כל
השנה⁶⁸, דענין המסירת נפש הוא מעצם הנשמה, הינו מצד הבחירה דעצם
הנשמה בהעצמות⁶⁹, על ידי זה נמשך ונתגלה בחירת העצמות בישראל, ועל

נמשך ונתגלה בחירת
העצמות בישראל, ועל

47 וזהו על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור, שנפילת הגורל למעלה
היתה כפי פונת ובחירת העצמות, דהגם שאח עשו ליעקב, מכל מקום
ואתה את יעקב ואת עשו שנאתי⁶⁷. דעל ידי המסירת נפש דישראל במשך כל
השנה⁶⁸, דענין המסירת נפש הוא מעצם הנשמה, הינו מצד הבחירה דעצם
הנשמה בהעצמות⁶⁹, על ידי זה נמשך ונתגלה בחירת העצמות בישראל, ועל

נמשך ונתגלה בחירת
העצמות בישראל, ועל

48 וזהו על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור, שנפילת הגורל למעלה
היתה כפי פונת ובחירת העצמות, דהגם שאח עשו ליעקב, מכל מקום
ואתה את יעקב ואת עשו שנאתי⁶⁷. דעל ידי המסירת נפש דישראל במשך כל
השנה⁶⁸, דענין המסירת נפש הוא מעצם הנשמה, הינו מצד הבחירה דעצם
הנשמה בהעצמות⁶⁹, על ידי זה נמשך ונתגלה בחירת העצמות בישראל, ועל

נמשך ונתגלה בחירת
העצמות בישראל, ועל

(62) תהלים טז, ה. (63) שם מז, ה. (64) האזינו לב, ט. (65) ראה תרגום אחרי טז, ח. וראה גם ספרי
האזינו שם "אין חבל אלא גורל". ובפירושו הראב"ע שם "חבל כמו גורל". (66) ולהעיר מאוה"ת
מג"א ע' סג. (67) מלאכי א, ב-ג. (68) ראה סה"מ מלוקט ח"ב ע' ער. וש"נ. (69) בתניא ספ"ח "שאי
אפשר כלל לכפור בה" אחד". ומבואר במק"א (ראה סה"מ מלוקט ח"ג ע' כז) דכיון שמש"נ הוא
גילוי היחידה שאין כנגדה לעו"ז (בבואה דבבואה לית להו), לכן המס"נ שלו הוא באופן שאינו יכול
להיות נפרד ח"ו. אבל מכיון שענין הבחירה הוא "עמוד התורה והמצוה" (רמב"ם הל' תשובה פ"ה
ח"ג), והבחירה היא מעיקרי מעלת עבודת האדם (סה"מ תר"ס ע' ח ואילך) — צריך לומר (וראה גם
לקו"ש ח"ד ע' 1340 ואילך ושם בהערה 14), דזה שמצד היחידה א"א להיות באופן אחר, אין זה

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 יְדִי זֶה, גַּם הַגּוֹרֵל דִּלְמַעְלָה הָיָה שְׁלִיחוֹתִים יְהִיָּה אֲוֶרָה
2 וְשִׁמְחָה וְשִׁשּׁוֹן וִיקָר⁷⁰, וְאֵת הַמֶּן וְאֵת בְּנֵי יִתְלוּ עַל הָעֵץ⁷¹.
3 וּמִדִּיק הַכְּתוּב הַפּוֹר בְּה"א הִיִּדְעָה שְׁקָאֵי עַל הַפּוֹר שֶׁהַפִּיל
4 הַמֶּן (כַּנ"ל סְעִיף ה'), כִּי עַל יְדֵי הַגֵּס דְּפוּרִים נִתְגַּלָּה שְׁגָם
5 הַפּוֹר שֶׁהַפִּיל הַמֶּן הָיָה

6 מְלַכְתְּחִילָה בְּשִׁבִּיל הַגְּלוֹי 1
7 דְּבַחֲרִית הָעֶצְמוֹת 2
8 בִּישְׂרָאֵל שְׁגָם גִּילּוֹי עֲצָמֵי זֶה 3
9 נִמְשָׁךְ דֶּרֶךְ הַגּוֹרֵל, שְׁגָם הַגּוֹרֵל 4
10 הוּא כְּפִי הַבְּחִירָה (כַּנ"ל בְּסַעֲיָף 5
11 הַקּוֹדֵם). וְזֶהוּ שֶׁנֶּפֶל הַפּוֹר 6
12 בְּחוּדָשׁ אֶדְר, הַחוּדָשׁ 7
13 שָׁבוּ נוֹלָד מוֹשִׁיעֵן שָׁל 8
14 יִשְׂרָאֵל, כִּי נִפְּלִית הַפּוֹר 9
15 מְלַכְתְּחִילָה הִיִּתָּה בְּכָדִי 10
16 שִׁתְּגַלָּה שְׁגָם הַפּוֹר 11
17 עֲצָמוֹ, אִף שִׁישׁ בּוֹ מְקוֹם 12
18 לְשָׁנִי הַצָּדִידִים [וַיִּתְּרָה מִזֶּה שֶׁבַחֲצוֹנִיּוֹת הָיָה נִרְאָה שֶׁהַפּוֹר
19 הוּא לְטוֹבָתוֹ שֶׁל הַמֶּן וְעַד שֶׁהִיִּתָּה הַגְּזָרָה], הַפְּנִימִיּוֹת
20 שֶׁל הַפּוֹר הָיָה גַּם מְלַכְתְּחִילָה כְּפִי בְּחִירַת הָעֶצְמוֹת,
21 וְאִוְהָב אֶת יַעֲקֹב וְאֵת עֶשָׂו שְׁנֵאֲתִי.
22 לְטוֹבָתוֹ שֶׁל הַמֶּן וְעַד 13
23 שֶׁהִיִּתָּה הַגְּזָרָה, 14
24 הַפְּנִימִיּוֹת שֶׁל הַפּוֹר הָיָה 15
25 גַּם מְלַכְתְּחִילָה כְּפִי 16
26 בְּחִירַת הָעֶצְמוֹת, וְאִוְהָב 17
27 אֶת יַעֲקֹב וְאֵת עֶשָׂו 18
28 שְׁנֵאֲתִי. 19
29 וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ 20
לְהָעֵץ אֲשֶׁר הָכִין לוֹ⁷², 21

30 וְהַגְּמָרָא מְפָרֶשֶׁת: לוֹ לְעֶצְמוֹ⁷³, דִּהֲטַעַם שֶׁעָשָׂה עֵץ גְּבוּהָ
31 חֲמִשִּׁים אַמָּה הוּא⁷⁴ כִּי רָצָה לְהַגִּיעַ לְדִרְגַּת שְׁעַר הַנּוֹר"ן
32 שֶׁלְמַעַלָּה מִהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת שֶׁשָּׁם הוּא כַּחֲשִׁיכָה כְּאוֹרָה, וְהַגֵּס
33 דְּפוּרִים הָיָה שְׁגָם מִצַּד הַדֶּרֶגָא דִּלְמַעְלָה מִהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת
34 (גּוֹרֵל, שְׁעַר הַנּוֹר"ן) תָּלוּ

35 אֶת הַמֶּן עַל הָעֵץ, וְאִזּוֹ
36 נִתְגַּלָּה שְׁגָם זֶה שֶׁהָכִין
37 הָעֵץ מְלַכְתְּחִילָה הָיָה לוֹ,
38 לְעֶצְמוֹ.
39 וְזֶהוּ עֲנִין פּוּרִים, שְׁבִימִי
40 הַפּוּרִים בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה,
41 נִמְשָׁךְ שְׁגָם בְּדִרְגַּת הַפּוֹר
42 שֶׁלְמַעַלָּה מִהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת
43 יְהִיָּה יִבְחַר לָנוּ אֶת
44 נִחְלָתָנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב
45 גו' וּמַחֲהָ אֶמְחָה אֶת זָכַר
46 עֲמָלָק גו'⁷⁵, בְּגֹאֲלָה
47 הַשְּׁלֵמָה בְּקִרְוֹב מְמֹשׁ.

יְדִי זֶה, גַּם הַגּוֹרֵל דִּלְמַעְלָה הָיָה שְׁלִיחוֹתִים יְהִיָּה אֲוֶרָה
וְשִׁמְחָה וְשִׁשּׁוֹן וִיקָר⁷⁰, וְאֵת הַמֶּן וְאֵת בְּנֵי יִתְלוּ עַל
הָעֵץ⁷¹. וּמִדִּיק הַכְּתוּב הַפּוֹר בְּה"א הִיִּדְעָה שְׁקָאֵי עַל
הַפּוֹר שֶׁהַפִּיל הַמֶּן (כַּנ"ל סְעִיף ה'), כִּי עַל יְדֵי הַגֵּס
דְּפוּרִים נִתְגַּלָּה שְׁגָם הַפּוֹר שֶׁהַפִּיל הַמֶּן הָיָה מְלַכְתְּחִילָה
בְּשִׁבִּיל הַגְּלוֹי דְּבַחֲרִית הָעֶצְמוֹת בִּישְׂרָאֵל. וְזֶהוּ שֶׁנֶּפֶל
הַפּוֹר בְּחוּדָשׁ אֶדְר, הַחוּדָשׁ שָׁבוּ נוֹלָד מוֹשִׁיעֵן שָׁל
יִשְׂרָאֵל, כִּי נִפְּלִית הַפּוֹר מְלַכְתְּחִילָה הִיִּתָּה בְּכָדִי
שִׁתְּגַלָּה שְׁגָם הַפּוֹר עֲצָמוֹ, אִף שִׁישׁ בּוֹ מְקוֹם לְשָׁנִי
הַצָּדִידִים [וַיִּתְּרָה מִזֶּה שֶׁבַחֲצוֹנִיּוֹת הָיָה נִרְאָה שֶׁהַפּוֹר
הוּא לְטוֹבָתוֹ שֶׁל הַמֶּן וְעַד שֶׁהִיִּתָּה הַגְּזָרָה], הַפְּנִימִיּוֹת
שֶׁל הַפּוֹר הָיָה גַּם מְלַכְתְּחִילָה כְּפִי בְּחִירַת הָעֶצְמוֹת,
וְאִוְהָב אֶת יַעֲקֹב וְאֵת עֶשָׂו שְׁנֵאֲתִי.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהָעֵץ אֲשֶׁר הָכִין לוֹ⁷², לוֹ לְעֶצְמוֹ⁷³, דִּהֲטַעַם שֶׁעָשָׂה
עֵץ גְּבוּהָ חֲמִשִּׁים אַמָּה הוּא⁷⁴ כִּי רָצָה לְהַגִּיעַ לְשְׁעַר הַנּוֹר"ן שֶׁלְמַעַלָּה
מִהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת שֶׁשָּׁם הוּא כַּחֲשִׁיכָה כְּאוֹרָה, וְהַגֵּס דְּפוּרִים הָיָה שְׁגָם מִצַּד הַדֶּרֶגָא
דִּלְמַעְלָה מִהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת (גּוֹרֵל, שְׁעַר הַנּוֹר"ן) תָּלוּ אֶת הַמֶּן עַל הָעֵץ, וְאִזּוֹ נִתְגַּלָּה
שְׁגָם זֶה שֶׁהָכִין הָעֵץ מְלַכְתְּחִילָה הָיָה לוֹ, לְעֶצְמוֹ.

וְזֶהוּ עֲנִין פּוּרִים, שְׁבִימִי הַפּוּרִים בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, נִמְשָׁךְ שְׁגָם בְּדִרְגַּת הַפּוֹר
שֶׁלְמַעַלָּה מִהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת יְהִיָּה יִבְחַר לָנוּ אֶת נִחְלָתָנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב גו'
וּמַחֲהָ אֶמְחָה אֶת זָכַר עֲמָלָק גו'⁷⁵, בְּגֹאֲלָה הַשְּׁלֵמָה בְּקִרְוֹב מְמֹשׁ.

שהיא מוכרחת בזה, אלא שהבחירה שלה בהעצמות היא השוללת שלא יהי' נתינת מקום ואפשרות להיות נפרד ח"ו [וע"ד "להחליפם באומה אחרת איני יכול" (פתיחתא דרות רבה ג. ובכ"מ) שזהו מצד הבחירה שהקב"ה בחר בישראל בבחירתו החפשית]. וראה לקו"ש ח"ט ע' 281 ואילך ובהערות שם. (70 אסתר ח, טז. 71 שם ז, יו"ד. ט, יד. 72 שם ו, ד. 73 ראה מגילה טז, א ובפרש"י שם. וראה חרא"ג מהרש"א שם. 74 סה"מ ה"ש"ת ע' 9-10. 75 בשלח יז, יד (קרה"ת דפורים).

בס"ד. שיחת חג הפורים ה'תשט"ז*.

בלתי מוגה

א. דובר בשנה שעברה¹ שכיון שבפורים צריכה להיות שמחה "עד דלא ידע"², דהיינו למעלה ממדידה והגבלה, אזי גם ההכנה לזה אינה חייבת להיות באופן של הליכה מדרגא לדרגא, לאט לאט, כי, הענין שצריכים להגיע אליו הוא (לא ענין הקשור עם ידיעה ושכל, שבזה אי אפשר לדלג, וצריכים לילך ממדריגה למדריגה, אלא) ענין של "לא ידע", וכיון שצריך להיות ענין של דילוג ("סיי-ווי דארף מען שפרינגען"), אזי יכולה להיות פעולת הדילוג מלכתחילה, באותה מדה שיכולים לעשות זאת באמצע או בסוף הענין. והענין בזה:

כללות הענין דפורים (וכללות ענינו של חודש אדר) אינו באופן של דרגא אחר דרגא, אלא "ונהפוך הוא"³, מן הקצה אל הקצה – כמו שהיה בגשמיות כפשוטו בשעת הנס, שתמורת הגזירה "להשמיד להרוג ולאבד"⁴, הנה אלו שעליהם נגזרה הגזירה, קיבלו כח שיוכלו להשמיד להרוג ולאבד את אויביהם ושונאיהם, שזהו ענין שהוא מן הקצה אל הקצה.

ומזה מובן גם בנוגע לכללות העבודה דימי הפורים – שהיא בכל שנה ושנה, כמו שכתוב במגילה⁵ "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם" – שאין זה כמו בשאר הימים טובים שהולכים מדרגא לדרגא ועל ידי הכנות כו', אלא העבודה היא באופן של "ונהפוך הוא", מן הקצה אל הקצה, היינו, שלא מתחשבים במעמד ומצב שבו נמצאים, אלא מתהפכים למעמד ומצב של "עומק רום", לתכלית הטוב שאליו יכולים להגיע רק בעולם הזה – שזהו ענין אין סוף האמיתי, שאליו יכולים להגיע דוקא בעולם הזה הגשמי, יותר מאשר בכל שאר העולמות.

וכן הוא בנוגע לכל הפרטים שישנם בימי הפורים:

ובהקדמה – שדבר המאיר, כמו השמש, הרי זה באופן ששמשא אכולי עלמא נייחא⁶, ומשתקפת בכל דבר, ובאופן שמשתקפת אפילו בטיפה אחת של מים באותה צורה כפי שמשתקפת בים הגדול⁷.

ועל דרך זה בנידון דידן, שבכל פרט שבפורים משתקף גם הענין ד"ונהפוך הוא" מן הקצה אל הקצה, שאין צורך לדרוש מעצמו ענינים של הכנות, דכיון שהקב"ה דורש את הענין ד"ונהפוך הוא", נותן הוא את הכחות הדרושים שיוכל להיות הענין דאתהפכא מעומק תחת עד עומק רום⁸.

ב. וכן הוא בהנוגע להתוועדות זו:

אין זה בדוקא שצריכים להתחמם לאט לאט, ובמילא צריכים להמתין משך זמן עד שמתחממים, אלא יכולים תיכף לרתוח מתוך התלהבות, בשעתא חדא וברגעא חדא, ולהשתמש בזה אחר כך על כל משך זמן ההתוועדות.

ובהנוגע לפועל – יאמרו עתה "לחיים" מתוך חמימות ("ווארעמקייט"), וינגנו ניגון שמח מתוך "שטורעם", כך, שהתחלת ההתוועדות תהיה כאילו שנמצאים כבר באמצע הלהט ("קאץ") ובאמצע ההתלהבות.

(ואחר כך אמר:) כשמדברים שאין צורך בהכנות – לא צריכים להמתין עם הניגון עד שיאמרו "לחיים", אלא יכולים לעשות זאת בבת אחת.

* * *

(5) שם ט, כח.
(6) סנהדרין לט, א.
(7) ראה גם תורת מנחם – אגרות מלך ח"ב ע' נז. התוועדויות תשמ"ה ח"ד ע' 2058. תשמ"ו ח"ב ע' 41. ועוד.
(8) ראה גם שיחת פורים תשי"ב סכ"ה (תורת מנחם – התוועדויות ח"ה ע' 44).

(*) ההתוועדות נערכה באולם הגדול אשר ב-824 נאסטרנאנד עור. פינת איסטערן פארקוויי (וראה גם לקמן הערה 98).
(1) שיחת פורים בתחלתה (תורת מנחם – התוועדויות ח"ג ע' 299 ואילך).
(2) מגילה ז, ב.
(3) אסתר ט, א.
(4) שם ג, יג.

- 1 ג. כאשר בני ישראל יצאו למדבר, "ארץ לא זרועה"⁹ – ניתן להם מלמעלה מן, כמו שכתוב¹⁰ "הנני ממטיר
2 לכם לחם מן השמים".
3 ירידת המן התחילה בט"ו באייר, שאז כלתה החררה שהוציאו ממצרים¹¹, ונמשכה "ארבעים שנה עד בואם
4 אל ארץ נושבת גו' אל קצה ארץ כנען"¹².
5 וכיון שירידת המן התחילה מט"ו אייר, שלש שבועות לפני מתן-תורה, נמצא, לכאורה, שבענין ד"לחם מן
6 השמים" לא היה חילוק בין לפני מתן-תורה ולאחרי מתן-תורה.
7 ד. אמנם, כד דייקת שפיר, מצינו חילוק בדבר:
8 איתא בגמרא¹³ "משה תיקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן", והיינו, שנוסף לכך שכללות הענין
9 דירידת המן היה בזכותו של משה רבינו¹⁴, רוען של ישראל, תיקן להם גם ברכת הזן.
10 והקשו ראשונים¹⁵: כיון ש"ברכת המזון מן התורה" (כדילפינן בגמרא שם), אם כן, מה ניתוסף בתקנת משה?
11 והביאור בזה – שמן התורה היה רק כללות הדבר, ומשה רבינו תיקן את הנוסחא של "ברכת הזן" (ובנוסח
12 זה מברכים גם אנו ברכת המזון).
13 ומזה מוכח, שברכת הזן תיקן משה (לא מיד כשהתחיל לירד המן, אלא רק) לאחר שניתנה התורה, ובתוכה
14 גם החיוב דברכת המזון.
15 ונמצא, שמתן תורה פעל עליו והוספה ב"לחם מן השמים" – שניתוסף בו הענין ד"ברכת הזן".
16 ה. ובפרטיות יותר:
17 בנוגע ל"לחם מן הארץ", אין פלא שיש חילוק בין קודם ולאחרי קבלת ולימוד התורה – כי, בשעה שיהודי
18 לומד תורה, הרי אפילו בהיותו במעמד ומצב בלתי-רצוי, אזי "המאור שבה מחזירו למוטב"¹⁶, ועל אחת כמה
19 וכמה בנוגע ל"עמך כולם צדיקים"¹⁷, הרי בודאי שישנה פעולת התורה (לא רק לאחר זמן, אלא) תיכף ומיד,
20 ובמילא מובן שכל עניניו שנעשים לאחר שקיבל את התורה ולמד אותה, משתנים למעליותא.
21 החידוש הוא – שגם כאשר מדובר אודות "לחם מן השמים", מאכל המן, שירד לישראל אפילו קודם
22 מתן-תורה, שמזה מוכח שהמשכתו היא באופן של אתערותא דלעילא ללא צורך באתערותא דלתתא – גם בו
23 יש חילוק בין קודם מתן-תורה ולאחרי מתן-תורה.
24 והחילוק הוא – שלאחרי מתן-תורה נפעל בו ענין של ברכה, "ברכת הזן", שזהו ענין של ברכה והמשכה
25 למטה¹⁸, וגם ענין של שמירה, כידוע¹⁹ שהענין ד"חותם בברוך" הוא בדוגמת ה"חותם" ששומר שלא תגע בו
26 יד זר (מה שאין כן קודם מתן-תורה היו חסרים ב' ענינים אלו).
27 ו. וזהו הטעם שסדר העבודה הוא שכל הענינים צריכים להיות לאחר לימוד התורה דוקא:
28 גם הענינים שהם בבחינת "לחם מן השמים", ענינים שמקבלים מלמעלה בתורת חסד חנם לכאורה – יש
29 בהם נפקא-מינה בין קודם התורה ולאחרי התורה, ולכן, כאשר הם נעשים לאחר התורה, אזי ניתוסף בהם כמה
30 ענינים נוספים.
31 ולכן, גם עניני שמים – אם רק אינם לצורך לימוד התורה עצמו – זמנם לאחר לימוד התורה.
32 ורק הענין דעבודת התפלה – כיון שזהו ענין שנוגע ללימוד התורה שיהיה כדבעי למהוי, לכן הרי זה קודם
33 ללימוד התורה, כדאיתא בגמרא²⁰ "אבא בנימין אומר . . על תפילתי שתהא לפני מטתי" (נזהרתי . . שלא לעסוק

(14) תענית ט, א.

(15) "הרשב"א שם הובא ב"י (סי' קפ"ז) – לקו"ת עקב יד, סע"א ואילך.

(16) ראה ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז. פתיחתא דאיכ"ר ב.

(17) ישע"י ס, כא. וראה סנהדרין ר"פ חלק.

(18) ראה לקו"ת שם, סע"ב ואילך. ובכ"מ.

(19) ראה תו"א בראשית ו, ג. ובכ"מ.

(20) ברכות ה, ב (ובפרש"י).

(9) ירמ' ב, ב.

(10) בשלח טז, ד.

(11) מכילתא ופרש"י שם, א.

(12) שם, לה.

ובפרטיות יותר: בהסתלקותו של משה בז' אדר פסק המן מלייר, ונסתפקו ממה שלקטו בו עד ששה עשר בניסן. וכדי להשלים את מספר הימים שיצאו ממצרים עד התחלת ירידת המן – טעמו טעם מן בהחררה שהוציאו ממצרים (פרש"י עה"פ).

(13) ברכות מח, ב.

בתורה כשעמדתי ממטתי עד שאקרא קריאת שמע ואתפלל), כדי שלימוד התורה יהיה לאחר התפלה, שאז הלימוד הוא באופן נעלה יותר²¹; אבל כל שאר הענינים שאינם נוגעים ללימוד התורה – צריכים להיות לאחר לימוד התורה דוקא.

ז. ויש להוסיף בזה: איתא במאמר של אדמו"ר מהר"ש²², שענין הפרנסה בזמנינו זה הוא באופן נסי, על דרך המן שירד לבני ישראל בהיותם במדבר, אלא שזהו באופן ש"אפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו"²³, היינו, שנדמה שזהו בדרך הטבע, אבל האמת היא שמצד דרך הטבע היה ענין הפרנסה שלא כדבעי רחמנא ליצלן, ואין זה אלא בדרך של "לחם מן השמים".

אבל אף על פי כן, צריך להיות בזה הקדמת כללות הענין דלימוד התורה²⁴, ועל ידי זה יהיה גם ה"לחם מן השמים" – ענין הפרנסה – באופן נעלה יותר, וכאמור לעיל – שיהיה בזה ענין הברכה ("ברכת הזן"), ברכה והמשכה למטה, וגם החותם שלא תגע בו יד זר, היינו, שהפרנסה תנוצל רק עבור דברים בריאים ושמחים, ולא עבור ענינים זרים שלא צריכים להיות בגבול ישראל²⁵.

ח. וזוהי ההוראה שניתנה לנו באופן ההנהגה – שצריכים להתחיל כל ענין ב"דבר מלכות"²⁶, בדבר תורה, ולאחרי כן באים כל שאר הענינים, אפילו הענינים שהם באופן ד"לחם מן השמים". וכאמור, שיוצא מכלל זה הוא רק מה שנצרך ללימוד התורה, על דרך הענין ד"תפילתי סמוכה למטתי", כיון שהתורה שבאה לאחר העבודה המתאימה בתפלה היא באופן נעלה יותר – באופן ד"זכה נעשית לו סם חיים"²⁷.

* * *

ט. בנוגע לאלו ששואלים קושיות – הרי בכלל, כאשר ההתחלה היא בקושיא, אין זה סימן טוב. – כאשר הסדר הוא באופן של הקדמת נעשה לנשמע, כפי שהיה במתן-תורה²⁸, היינו, שמקבל על עצמו ללמוד ולקיים תורת ה', ולאחרי שלומד ומקיים מתעוררת אצלו קושיא – הרי זה ללא אחריות... שהרי בכל מקרה יקיים את התורה, כפי שקיבל על עצמו הקדמת נעשה לנשמע;

מה שאין כן כאשר רצונו שלכל לראש יסבירו לו על פי שכל, ואחר כך יתישב בדעתו אם זוהי דרך חיים גם עבורו – דכיון שמדובר אודות תורת השם שהוא בורא העולם, שברא גם את שכל האדם, הרי אפילו שכל הטבעי מבין ש"נברא" אינו יכול להשיג את כל הענינים שישנם אצל ה"בורא", כך ששכל הנברא בעצמו מחייב שלא יתכן שיבין את שכלו של הבורא²⁹.

אבל אף על פי כן, כיון שיודעים שיש עסק גם עם כאלו ש"יצר לב האדם רע מנעוריו"³⁰ – התחילה להיות ההנהגה להשיב גם לאלו שמתחילים עם קושיא, העיקר, שישבו ללמוד, וסומכים על ה"חזקה" ש"המאור שבה מחזירו למוטב", וסוף כל סוף תושלם התכלית ד"גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"³¹.

י. אחת הקושיות העיקריות היא: מהו הטעם שבנוגע לכל הגזירות ושמדות שהיו בדורות הראשונים, עושים רעש ("אזא טומל") על ידי קביעת תעניות וקינות וכו' וכו', ואילו בנוגע להגזירות שהיו בדור האחרון, רחמנא ליצלן, שבכמות היו במספר גדול יותר שלא בערך, והיו גם באופן של יסורים מבהילים שלא היו כמותם בדורות הראשונים – לא קבעו תענית מיוחדת וקינות מיוחדות?

וכיון שהתורה מבהירה אפילו "מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת"³² – היו צריכים למצוא בתורה נתינת מקום לקבוע ענינים גם על הגזירות כו' שהיו בדור האחרון.

(26) ראה סה"ש תש"ח ע' 224. וש"נ.

(27) יומא עב, ב.

(28) שבת פח, א.

(29) ראה גם מכתב כ"ה אייר שנה זה (אגרות-קודש ח"ג ס"ע קב).

(30) נח ח, כא.

(31) קידושין מ, ב. וש"נ.

(32) תבוא כח, סא.

(21) ראה לקו"ת ברכה צו, ב. ובכ"מ.

(22) ראה סה"מ תש"ט ע' 21.

(23) נדה לא, א.

(24) כולל גם – כפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר שלא די בכך שאדם

לומד את התורה, אלא יש צורך שהתורה תלמד אותו (ראה תורת

מנחם – התועדויות חט"ו ריש ע' 98. וש"נ).

(25) ראה גם לעיל ע' 67. וש"נ.

- 1 יא. קושיא זו – בנוסח אחר – מצינו במאמר של אדמו"ר הזקן בתורה אור³³:
 2 מבואר שם הידוע שכללות עבודת האדם בעולם היא לברר את ניצוצות הקדושה שנפלו למטה, שהם במספר
 3 רפ"ח ניצוצין, "וכשיגמרו הבירורים יבוא משיח". ואיתא בספרים³⁴ שבמשך מאתיים ועשר שנים של גלות
 4 מצרים נתברר מספר גדול של ניצוצים – ר"ב ניצוצים, כמרוז במה שכתוב³⁵ "וגם ערב רב עלה אתם", ונשאר
 5 לברר רק פ"ו ניצוצים.
 6 ואם כן נשאלת השאלה: כיון שבמשך מאתיים ועשר שנים של גלות מצרים, הספיקו בני ישראל לברר ר"ב
 7 ניצוצים, בהיותם במספר ששים ריבוא³⁶ – הרי לפי חשבון זה, בודאי שבמשך זמן הגלות שנתארך כו"כ מאות
 8 שנים, ובני ישראל הם במספר גדול מששים ריבוא כמה פעמים ככה, היו צריכים מזמן לסיים את בירור
 9 הניצוצות, ובמילא היתה צריכה להיות כבר הגאולה האמיתית והשלימה. ומהי הסיבה שלא מצליחים להשלים
 10 ולסיים את בירור פ"ו הניצוצים הנשארים? !
 11 ומבאר על זה אדמו"ר הזקן, שכשם שבכל ענין ישנו כלל שכולל בעצמו כמה וכמה פרטים, כן הוא גם
 12 בענין הניצוצות, שהמספר רפ"ח הוא מספר הניצוצות הכלליים, שבירידתן למטה "נתחלקו ונתפרדו עוד ביותר
 13 לאלפים ורבבות",
 14 ובהתאם לכך יש גם חילוק בעבודה בבירור הניצוצות על ידי בני ישראל – שנשמות גדולות וכלליות, יכולה
 15 כל נשמה לברר ניצוץ כללי (קודם שנחלק לריבוי פרטים), מה שאין כן כאשר נתמעטו הדורות ונתמעטו
 16 הנשמות, אזי בירור ניצוץ כללי הוא שלא לפי כחה ואפילו שלא לפי ערכה של נשמה אחת פרטית, שבכחה
 17 וביכלתה לברר רק פרט אחד מריבוי הפרטים שנתחלקו ונתפרדו מניצוץ אחד כללי.
 18 ולכן: בזמן גלות מצרים שאז היו בני ישראל במספר ששים ריבוא – הנה ששים ריבוא נשמות אלו היו
 19 נשמות כלליות (כמבואר בתניא³⁷ ש"ששים ריבוא נשמות פרטיות אלו הן שרשים, וכל שרש מתחלק לששים
 20 ריבוא ניצוצות וכו'"), ולפי גדלם היה בכחם לברר ר"ב ניצוצות כלליות; ולאחרי כן, כאשר נתמעטו הדורות
 21 ונתמעטו הנשמות, אזי נתחלקו ונתפרדו פ"ו הניצוצות הנשארים לאלפים ורבבות וריבוא רבבות ניצוצות, כדי
 22 שיהי' בכחם של הנשמות הפרטיות (ופרט דפרט כו') לברר אותם.
 23 יב. ומזה מובן גם חומר הענין שנעשה מצד חסרונו של יהודי אחד מהדורות הראשונים – להיותו נשמה כללית.
 24 וכמו שהענין הוא גם בגשמיות – שכתוצאה מהחסרון של יהודי אחד בדור שבית המקדש היה קיים, נעשה
 25 חסרון גדול ביותר בדורנו זה:
 26 כיון שמאב ואם נולדים כמה וכמה ילדים, ולכל אחד מהם יש כמה וכמה ילדים – נמצא, שכאשר נחסר
 27 יהודי אחד בזמן חורבן בית ראשון, או בזמן חורבן בית שני, ואפילו בזמן הגזירות והשמדות שלאחרי זה,
 28 אשר, אילו היה נשאר בחיים, היו יוצאים ממנו בנים ובני בנים, האחד יהיה לאלף ולרבבה ולריבוא רבבות,
 29 הרי על פי החשבון הפשוט חסרים על ידי זה כמה מאות ואלפים וריבוא רבבות בזמן הזה.
 30 ועל פי זה מובן הטעם שתיקנו על זה תענית מיוחד כו' – כיון שזהו ענין של הירוס וחורבן והשמדה כמה
 31 פעמים ככה מכמו שהוא לאחר זה.
 32 יג. על פי זה יש לבאר עוד ענין:
 33 כיון שהחייב דכל אחד ואחד מ ישראל בלימוד התורה הוא (לא רק לחזור על מה שלמד ויודע עד עתה,
 34 אלא) גם לחדש בתורה³⁸, ובלשון הזהר³⁹ "לאפשא לה", הרי נמצא, שמזמן לזמן, בכל יום, בכל דור ובכל
 35 תקופה, הולכים וניתוספים חידושים בתורה שלא היו עד עתה.
 36 ונשאלת השאלה: לפי זה, נמצא, שאילו היתה הגאולה כמה דורות לפני זה – היו חסרים בדור הגאולה כל

של א היו יכולים לסבול את אור הגאולה, ולכן מתו בשלשת ימי האפלה, כדאיתא במדרש (מכילתא, הובא בפרש"י בשלח יג, יח).

(37) פל"ז (מח, א).

(38) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ה"ב. וש"נ.

(39) ח"א יב, ב. הובא בתו"א מקץ לט, ד.

(33) וישב כז, ד.

(34) ראה כנפי יונה ח"ג סנ"ו. הובא במג"ע אופן נח. תו"א בא ס,

ג. ובכ"מ.

(35) בא יב, לח.

(36) אע"פ שהיו אז לא רק צדיקים, אלא גם שאר סוגים, ועד לאלו

החידושי תורה שיהיו בדור הגאולה שבימינו אלו, לאחר שיש בידינו את כל החידושים שנתחדשו בתורה על ידי גדולי ישראל הראשונים והאחרונים עד לאחרונים האחרונים?

והתירוץ על זה – בהתאם להאמור:

הענינים שמחדשים בתורה – אינם דבר חידוש מעיקרו, שהרי "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש ניתן למשה מסיני"⁴⁰, אלא שענינים אלו ניתנו באופן של כללים, וה"חידושים" הם התגלות הפרטים הכלולים בהכללים⁴¹.

ונמצא, שגם אם הגאולה היתה באה בדורות שלפני זה היו בתורה כל הענינים שנתחדשו בדורות האחרונים – באופן העלמי, כמו פרט שנמצא בעולם בהכלל,

ובשביל הדורות שלפני זה היה די בכך, כי, להיותם נשמות גדולות וכלליות, היו להם בהכלל – כל הפרטים שבו; מה שאין כן בדורות שלאחרי זה שנתמעטו הלבבות – אם לא יפרטו את הכלל לפרטים, לא ידעו כלל אודות מציאות הפרטים.

ועל דרך שמצינו בגמרא⁴² בנוגע לאילפא, שאמר "אי איכא דשאל לי במתניתא דר' חייא ורבי אושעיא ולא פשיטנא לי' ממתני'", אלא, שבשביל זה היה צורך באופן לימוד התורה כפי שהיה אצל אילפא דוקא, מה שאין כן שאר תלמידי חכמים, חבריו של אילפא, לא היו יכולים לפשוט זאת מהמשנה.

ועל דרך זה למעלה יותר, בנוגע להתכללות כל עניני תורה שבעל פה בתורה שבכתב, כמאמר רז"ל⁴³ "ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא" – הרי אפילו בדורות ההם לא היה כל אחד יכול למצוא ולגלות בתורה שבכתב את פרטי הענינים המרומזים בה כפי שנתפרשו בתורה שבעל פה.

יד. על פי זה יש לבאר גם בנוגע להתפתחות מלאכת הדפוס⁴⁴: בדורות הראשונים נתפשטה התורה בכל מקום על ידי סופרים שהעתיקו את עניני התורה, והעתקות מהעתקות וכו', והיה צורך להגיה כל העתקה בפני עצמה שלא יתגבשו בה טעויות, והיו יכולים להצליח בכך, כיון שההעתקות היו במספר מועט.

אך בדורות שלאחרי זה נתחדש בעולם ענין הדפוס – שהעתקה אחת שהוגהה פעם אחת, חוזרת ונדפסת כמה וכמה פעמים, מאות ואלפים העתקות.

אמנם, גם במלאכת הדפוס, הרי הגהה אחת מספיקה רק לכמה וכמה העתקות, במספר מועט לפי ערך, כיון שהאותיות הולכים ונשחקים; ועל זה נתחדשה המצאה נוספת במלאכת הדפוס – שניתן להדפיס באופן של "פוטוגרפיה", שעל ידי זה יכולים לחזור ולהדפיס פעם אחר פעם, ללא חשש (כל כך) משחיקת האותיות, כך שהעתקה אחת שהוגהה פעם אחת מספיקה לאלף אלפים וריבוא רבבות העתקות.

וגם כאן נשאלת השאלה: על פי דברי המשנה⁴⁵ "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו", הרי ודאי שהמצאת מלאכת הדפוס היא – כפי שאכן היה בפועל – שלכל לראש הדפיסו עניני תורת משה, וכמו כן ההשתלמות שניתוספה במלאכת הדפוס היא גם כן "לכבודו" – בשביל הפצת תורת חיים. ואם כן, מדוע לא היה ענין זה בדורות שלפני זה?

והתירוץ על זה – על דרך האמור לעיל:

בדורות הראשונים היו נשמות כלליות, כך שכל נשמה שהיא בבחינת "כלל" מוציאה ידי חובה את כל הפרטים הכלולים בה ללמדם ולהחיותם כו';

מה שאין כן בדורותינו אלו, שכל כלל נתחלק ונתפרט לכמה וכמה פרטים ופרטי פרטים, ולאחרי שכל אחד נעשה פרט בפני עצמו אין אחד מוציא את השני ידי חובת לימוד התורה, שהרי זוהי מצוה שבגופו, ובמילא, יש צורך שלכל פרט ופרט מבני ישראל יהיה את "ספר התורה הזה" שיוכל ללמוד בו.

(40) ראה מגילה יט, ב. ירושלמי פאה פ"ב ה"ד. שמו"ר רפמ"ז.
א. זי"ח קה, א.

(41) ראה לקו"ש ח"ט ט (ב). פ"ה, ח (ב). ועוד.
(42) תענית כא, א.

(43) ראה גם תורת מנחם – התועדויות ח"ט ע' 87 ואילך.
(44) ראה גם תורת מנחם – התועדויות ח"ט ע' 87 ואילך.
(45) אבות בסופה.

- 1 וכיון שבדורותינו אלו נתחדש הצורך שעניני התורה יגיעו לריבוי גדול יותר בכמות של בני ישראל – הוצרך
2 להתחדש בעולם מלאכת הדפוס וההשתלמות בה, כדי שעניני התורה יגיעו לכולם.
- 3 טו. וכיון דאתינן להכי, יש להבהיר בנוגע להעוסקים במלאכת הדפוס, שצריכים להשתדל לנצל זאת עבור
4 הפצת המעיינות חוצה⁴⁶:
- 5 ובהקדם מה שמצינו בהגהות מיימוניות בסוף הלכות מגילה להרמב"ם, ש"כתב תלמיד אחד לפני רש"י
6 ראיתי בני אדם שנהגו לחלק מתנות פורים לעבדים ושפחות העובדים בבית ישראל, והי' הדבר קשה בעיני רבי,
7 לפי שנאמר⁴⁷ ומתנות לאביונים, וזה הנותן לעבדים ושפחות גזול את האביונים ומדמה בעצמו כאילו מקיים
8 ומתנות לאביונים הנאמרים באביוני ישראל. ולפי שמתחלה התחילו העניים המתביישים לשלוח תינוקות שלהן
9 ביד עכו"ם מניקות להחזיר הילדים לבתי אביהן, נהגו לתת אף לשפחות ומניקות. ואין רבי נוהג בדבר זה . .
10 שמראה שמתנות היום נעשה אף לעכו"ם, וקורא רבי עליהם וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל⁴⁸, שהרבה
11 הקב"ה זהב לישראל והביאו לעבודת המשכן, בא להן מעשה העגל ופרקן נזמי הזהב" (ובלשון חז"ל⁴⁹ "נתבעין
12 לעגל ונותנין נתבעין למשכן ונותנין"), ומסיק, ש"במקום שהרגילו אין לבטל הדבר מפני דרכי שלום, כדתנן⁵⁰
13 מפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל כו", אבל "בעיר חדשה שלא הרגילו בכך, אסור להרגילים".
- 14 והיינו, שכאשר הברירה בידו, הרי אשרי חלקו שיכול לקיים מצות "מתנות לאביונים" – שעל זה כותב
15 הרמב"ם⁵¹ "מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו" – כרצונו של הקב"ה,
16 כיון שנותן רק לאביוני ישראל, ולא לאחרים.
- 17 ועל דרך זה בנוגע לענינינו:
- 18 מי שצריך לעסוק במלאכת הדפוס גם בדברי הרשות "מפני דרכי שלום" – צריך לעשותם מפני דרכי שלום;
19 אבל לולי זאת, צריך לידע ש"אני לא נבראתי אלא לשמש את קוני"⁵², ובמילא, נוסף לכך שבודאי לא יתעסק
20 עם הדפסת ענינים שהם היפך השם ותורתו – דמאי קא משמע לן, שהרי כל יהודי ממלא רצון השם, ובודאי
21 שענין של אפיקורסות וכפירה לא יבוא בגבולו – הרי גם כאשר מדובר אודות דברי הרשות, יש להבהיר, שצריך
22 לנצל ולהשקיע את כל הכחות עבור הפצת המעיינות חוצה.
- 23 עליו לזכור שההשגחה העליונה העמידתו על חלק היפה, שעל ידו יכול להיתוסף תורת אלקים חיים לריבוי
24 נשמות פרטיות, לבניהם ובני בניהם, ובמילא, אין זה מן הראוי ליקח "לחם השם", שנתן לו הקב"ה, וליתנו
25 לעבדו ושפחתו הכנעניים... (אף על פי שתמורת זה עושים הם בשבילו ענין שנדמה לו שהוא זקוק אליו);
- 26 עליו לדרוש מהקב"ה שרצונו להיות רק בבחינת "נתבעין למשכן ונותנין" – להביא את דבר השם לכל אחד
27 ככל הדרוש לו ובלשון הדרוש לו;
- 28 וכאשר מציעים לו להדפיס ענינים אחרים – הרי ענין הפכי בודאי לא יבוא בגבולו, וגם בנוגע לענין של
29 רשות – עליו לחסוך ולקמץ ("זשאלעווען") בזמנו ובכחותיו, שהרי מוטב לו לנצל רגעים אלו עבור הפצת
30 המעיינות חוצה,
- 31 עד שיבוא הזמן שיקויים היעוד "מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים"⁵³, "כולם ידעו אותי", ולכן
32 "לא ילמדו עוד איש את רעהו"⁵⁴, כיון שכל אחד יקבל מהמקור – שזהו שמצינו שמלך המשיח ילמד תורה
33 עם כל בני ישראל⁵⁵, דלכאורה, איך יהיה בכחו של אחד ללמד לאלף אלפים וריבוא רבבות מישראל? אלא
34 שזהו לפי שהלימוד יהיה באופן של ראייה, להראות את המהות⁵⁶.

(52) משנה וברייתא סוף קידושין – ע"פ גירסת הש"ס כת"י (אוסף כת"י של תלמוד הבבלי, ירושלים, תשל"ד). וכן הובא במלאכת שלמה במשנה שם.

(53) ישע"י יא, ט. וראה רמב"ם הל' מלכים בסופן.

(54) ירמי' לא, לג. וראה רמב"ם הל' תשובה ספ"ט.

(55) ראה רמב"ם שם. ועוד.

(56) ראה לקו"ת צו יז, א ואילך. ובכ"מ.

(46) ראה גם לקמן בהערה 97, מה שדיבר לעובדי בית-הדפוס שמתנהל בשותפות עם הנהלת המל"ח.

(47) אסתר ט, כב.

(48) הושע ב, יו"ד.

(49) ירושלמי שקלים פ"א א"א. יל"ש תרומה רמז שסח.

(50) גיטין סא, א.

(51) הל' מגילה פ"ב הי"ז.

וזוהי גם ההוראה לכל אחד ואחד – שצריך לייקר כל רגע וכל ענין שניתן לו בהשגחה העליונה, לנצלו
עבור ענין המשכן, לעשות לו יתברך דירה בתחתונים⁵⁷.

* * *

טז. בנוגע⁵⁸ לפורים נאמר בתורה – לשון הוראה⁵⁹ – "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם
לא יסוף מזרעם".

כלומר: עניני הפורים מהווים הוראה על כל הדורות, גם על דור כזה שאין בו גזירות חס ושלום כמו שהיו
אז, אבל, מצד הענינים ברוחניות נדרשת הנהגה כזו כפי שבני ישראל התנהגו אז – "בימים ההם בזמן הזה"⁶⁰ –
כדי לבטל גזירת המן.

היתה אז גזירה "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים", רחמנא לצלן – גזירה שבאה משושן הבירה, עיר
הבירה של הימים ההם. ובני ישראל עשו כל מה שביכולתם כדי לבטל את הגזירה, עד שנעשה "ונהפוך הוא".
ומאופן ההנהגה שנהגו בני ישראל אז, יודעים אנו כיצד צריכים להתנהג בשעה שישנם ענינים אלו ברוחניות.

יז. בימים ההם אסתר היתה המלכה – "אחות יש לנו בבית המלכות"⁶¹, ומרדכי היה יושב בשער המלך,
עוד לפני שנעשה משנה למלך. ואף על פי כן, בשעה שנגזרה הגזירה, ובודאי ניסו לבטלה בכל מיני דרכים –
לא צמחה מהם תועלת, ויצא "פתשגן הכתב להנתן דת"⁶², ואז פנו לעצה אחרת לגמרי (כדלקמן).
ולכאורה⁶³: כיון שהיה קרוב בעיר הבירה ובבית המלכות עצמו⁶⁴, והיו הקשרים הכי טובים שהיו יכולים
להיות בבית המלך, שהרי "אשתו כגופו דמיא"⁶⁵ – למה הוצרכו לחפש דרכים אחרות?

ואף על פי כן מסופר במדרש⁶⁶ שמרדכי הניח את כל הענינים הצדה, וקיבץ עשרים ושנים אלף ילדי ישראל
ולמד עמם תורה,

ולמד עמם ענין כזה שעל פי פשט לא היה לו שייכות כלל עם המצב שבו נמצאו אז בני ישראל⁶⁷; ענין
שלא היה יכול לשמש הכנה לאיזו תכלית גשמית, כמו פרנסה וכדומה.

יח. בזמן שריחפה גזירה להשמיד ולהרוג חס ושלום, ונפסק בנין בית המקדש, ולא ידעו מתי יחזרו לבנותו,
ואחשוורוש טען שכבר עברו שבעים שנה של גלות בבל ו"אלקיהם ישן הוא"⁶⁷,
– במשנת חסידים⁶⁸ (שמיסוד על כתבי האריז"ל) איתא שהמן וורש ויועציו עשו גם את אותו חשבון שעשה
אחשוורוש –

בזמן זה למד מרדכי עם ילדי ישראל הלכות עומר⁶⁹ – לימוד שממנו אי אפשר להעשות רב, שוחט, מלמד,
משגיח; וכיון שבית המקדש לא היה בבנינו (שהרי בית המקדש נבנה אחר כך, לאחר ההפסק, ארבע שנים
לאחרי גזירת המן), לא היה לימוד זה נוגע אפילו לפסק הלכה למעשה; אלא היה זה לימוד תורה לשמה.

יט. מרדכי לא חיפש להעמיד דוקא גאונים ורשכבה"גים, אלא למד עם ילדי ישראל דינים פשוטים של
הקרבת העומר.

ותורה זו ביטלה גזירת המן, כמסופר בגמרא⁶⁹ שכאשר המן עבר וראה את מרדכי, ראש הסנהדרין⁷⁰, יושב

(64) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר בכת-שחוק: איני יודע מה הי' צבעו של הבית המלכות ב"וואשינגטאן" של הימים ההם, אבל מסתמא הי' בצבע מיוחד, דוגמת הבית בוואשינגטאן של ימינו (מהנחה בלתי מוגה).

(65) ברכות כד, א. בכורות לה, ב. וש"נ.

(66) אסתר"ר פ"ט, ד. פ"י, ד.

(67) מגילה יא, ב.

(68) מס' אדר פ"ג מ"ג.

(69) ראה מגילה טז, א.

(70) כדאיתא בגמרא (ראה שם, ב) שלפני שנעשה מקורב למלכות – כאשר עדיין לא רצה להתעסק עם "וואשינגטאן" – ישב בראש הסנהדרין (מהנחה בלתי מוגה).

(57) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פ"ג, ו. תניא רפ"ז. ובכ"מ.

(58) שיחה זו (מלבד סכ"ב) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסה (באדיית) בלקו"ש ח"ב ע' 533 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ, וכמה ענינים מהנחה בלתי מוגה.

(59) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. זח"ג נג, ב.

(60) וכדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר: העבר מלמד ומורה דרך העתיד (לקו"ד ח"א פה, ב), היינו, שמהענינים שאירעו בעבר למדים כיצד להתנהג בעתיד (מהנחה בלתי מוגה).

(61) מגילה טו, ב.

(62) אסתר ג, יד.

(63) ראה גם שיחת ש"פ צו, שושן פורים תשי"ד סי"ד (תורת מנחם – התוועדות ח"א ע' 138). וש"נ.

- 1 ולומד עם ילדי ישראל תורה לשמה, אינו מבטל זאת, ואינו מתפעל כלל מהגזירה להשמיד להרוג ולאבד ח"ו,
2 אלא נוגע לו לימוד התורה של כ"ב אלף ילדי ישראל – אזי ידע שזוהי מפלתו, וניצחו אותו.
- 3 ענין זה ביטל את הגזירה. אלא שאחר כך, בכדי להלביש זאת בדרכי הטבע, דיברה אסתר עם אחשוורוש, וגם בכדי
4 שיהיה באופן ש"הפה שאסר הוא הפה שהתיר"⁷¹, שיהי' הענין ד"ונהפוך הוא", "ורבים מעמי הארץ מתייהדים"⁷².
- 5 כ. ההוראה מזה אל כל בני ישראל ועל כל הזמנים:
6 "אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה"⁷³, היינו, שהוא בעצמו צריך תשועה ואין לו. בשעה שרוצים
7 לבטל גזירה שבגלוי, ועל אחת כמה וכמה גזירה שבהעלם והסתר – אזי הדרך שצריכים לפעול היא הדרך
8 שפעל מרדכי בימים ההם,
- 9 ולאחרי כן יכולים להעמיד גם ענינים בדרכי הטבע, בכדי ליתן להיצר הרע מקום לטעות, שיוכל לנסות
10 לשכנע שאין זה נס אלא טבע,
- 11 אבל, זהו רק ענין מאוחר יותר, בכדי לכסות את הדבר בדרכי הטבע; ואילו הדבר הראשון הוא – לקבץ
12 ילדי ישראל וללמוד עמהם תורה, וזאת צריכים לעשות אפילו היושבים ראשונה בסנהדרין.
- 13 כא. ועל דרך המבואר⁷⁴ בענין "וברכך הוי' אלקיך בכל אשר תעשה"⁷⁵, בענין הפרנסה: העיקר הוא "וברכך
14 הוי' אלקיך", אלא בכדי להלביש בדרכי הטבע צריך להיות "בכל אשר תעשה". צריכים אמנם לעשות כלים
15 בכדי להלביש בטבע, אבל מתי מועיל הדבר – דוקא כאשר ישנה הברכה מלמעלה.
- 16 בשעה שלא עושים מאומה שתהיה הברכה בשרשה ומקורה, ובמילא חסר הענין ד"וברכך הוי' אלקיך" –
17 לא עלינו – מהי התועלת בפתיחת חשבון בבנק והכנת כיס גדול; לכל לראש צריך שיהיה מה להכניס בפנים
18 – הברכה מלמעלה.
- 19 וכמו כן וכל־שכן בנידון דידן: צריכים שיהיה "וברכך הוי' אלקיך" כדי לבטל את הגזירה, שענין זה נעשה
20 על ידי חינוך ילדי ישראל, להעמיד "דור ישרים יבורך"⁷⁶ על ידי אופן החינוך כדבעי; ואז יכול להועיל הענין
21 ד"אשר תעשה", להיות כלים ראויים לברכת הוי' לבטל את הגזירה.
- 22 כב. יש להתחיל בסדר הנכון: להעמיד "דור ישרים יבורך" – על ידי זה שהילדים ילמדו תורת השם, וילמדו
23 בדרכי השם,
- 24 ולדוגמא – כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר⁷⁷ בנוגע ללימוד אל"ף בי"ת באופן של קדושת האותיות וקדושת
25 הנקודות⁷⁸, שלכן צריך ללמוד "קמץ אל"ף אָ", "קמץ בי"ת בֿ", ולא לחשוב שמוטב לחסוך זמן להקב"ה,
26 ולהשתדל שהילד ילמד לקרוא בהקדם האפשרי, מבלי לספר לו אודות קדושת האותיות וקדושת הנקודות, העיקר
27 שיוכל להיות צפור המצפצפת...
- 28 – הזמן שייך להקב"ה, ואם הוא אינו חוסך ומקמץ זמן (כדי ללמוד מתוך קדושת האותיות וקדושת
29 הנקודות), אזי ימלא זאת באריכות ימים ושנים טובות, כך שיוכל להשלים ולהוסיף יותר.
- 30 וכמו כן צריך להיות לימוד התורה – כפי שהורה הקב"ה על ידי עבדיו הנביאים, ורבותינו ז"ל בכל דור
31 ודור עד דורנו האחרון – מתוך הקדמת רגש הקדושה, שזהו ענין "ראשית חכמה יראת ה'"⁷⁹, שאז ישנו גם ענין
32 החכמה, כיון שהתחלה ("ראשית חכמה") היא ב"יראת ה'".
- 33 ועוד ענין בזה – שנוגע לא רק כמות הלימוד כל כך, אלא גם חשיבות הדבר:
- 34 ובהקדמה – שמצינו בגמרא⁸⁰ אודות אחד האמוראים ד"הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא, וחד
35 יומא בבי רב (מהלך שלשה חדשים היה מביתו לבית המדרש, ונוסע מביתו אחר הפסח ולומד יום אחד, וחוזר

(77) ראה סה"ש תרפ"ט ע' 44. וש"נ. וראה גם מכתב כ"א אייר
שנה זו (אגרות קודש ח"ג ריש ע' צג).

(78) ראה גם תורת מנחם – התועדיות ח"ד ע' 317. וש"נ.

(79) תהלים קיא, יו"ד.

(80) חגיגה ה, ב (ובפרש"י).

(71) לשון חז"ל – כתובות טז, א. וראה תו"א מג"א צד, ב. ובכ"מ.

(72) אסתר ח, יז.

(73) תהלים קמו, ג.

(74) ראה לקו"ש חל"א ס"ע 172 ואילך. וש"נ.

(75) פ' ראה טו, יח.

(76) תהלים קיב, ב.

- לכיתו . . בחג הסוכות), והוא קרו ליה רבנן בר בי רב דחד יומא", היינו, שכל משך הזמן נכלל ונתקדש על ידי יום אחד של לימוד התורה, כיון שהקדושה שבו פועלת ומרבה גם את ה"ארבע הידות" ש"יהיה לכם"⁸¹.
- ועל דרך זה בנדון דידן, שבלמוד התורה נוגע לא רק עצם הלימוד, אלא גם הכרת החשיבות והקדושה שבלמוד – "להבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור"⁸², היינו, שהילד צריך לידע שלימוד התורה אינו סוג לימוד כמו לימודי חול שלומד בשעות שלאחריו זה, אלא, כאן לומד טהרה וקדושה, וכאן לומד ענינים של דרכי הטבע, בגלל שעל ידי חטא עץ הדעת נפלו ניצוצות קדושה ונתלבשו בענינים אלו, וצריך לבררם, שלכן זקוק ללמוד לימודי חול במדה ההכרחית, ובמילא, אינו מייחס לכך חשיבות, ולכן יעשה זאת רק עד כמה שהדבר נוגע כדי שיהיה לו "קרדום לחתוך בהן" (דהיינו כדי להתפרנס מהן בריוח לעבוד ה'), או "להשתמש בהן לעבודת ה' או לתורתו", כפי שמבאר רבינו הזקן בתניא⁸³.
- וזהו גם ההוראה לאלו הטוענים שאין נפקא-מינה היכן לומד הילד, העיקר הוא – טוענים הם – להקפיד על כמות הזמן שמיועדת ללימודי קודש ולא למעט ממנה.
- והמענה אליהם – שנוגע גם נוגע שהילד ידע שבמשך כל היום עליו להמצא במוסד חינוך של חינוך הכשר, ועל פיו יתנהלו כל עניניו.
- מה שאין כן כאשר שולחים אותו למוסד טהור רק למשך שעות אחדות, ואומרים לו, שמקודם לכן צריך ללך למוסד חינוך אחר, שבו לומדים (לא לימודים אסורים חס ושלום, אבל אף על פי כן הרי זה רק) לימודי הרשות, שלגבי דברי תורה נחשבים הם ל"דברים בטלים", כדאיתא בשולחן ערוך⁸⁴ שהציווי "ודברת בס"⁸⁵, ולא בדברים בטלים⁸⁶, כולל גם שלילת לימוד חכמות חיצוניות שהם בכלל "דברים בטלים"⁸⁷ – אזי נקבע אצל הילד הרגש החשיבות באופן שבחציו הראשון של היום לומד הוא במוסד חשוב, ורק לאחר הצהריים, בהיותו כבר עייף, ואין לו מה לעשות, וגם לשחק נמאס לו כבר – אזי שולחים אותו למשך שעה, שעה וחצי או שעתיים, לעשות טובה וללמוד לימודי קודש...
- צריך לידע שאפילו אילו היה לומד לימודי קודש באותה כמות של זמן, אלא שהיה לומד זאת קודם לימוד חול – הרי זה גם "עולם ומלואו"; ומה גם שיכולים לפעול שכמות הזמן דלימודי קודש תגדל כמה פעמים ככה, ולעומת זאת, תתמעט כמה פעמים ככה כמות הזמן של לימודי חול⁸⁸.
- ועוד זאת:
- בכדי שהלימודים יהיו לימודי קודש – צריכה להיות ראשיתם "יראת ה'", ובמילא מובן, שכאשר רוצים לפעול שהתלמיד יהיה ירא השם, אזי יש צורך שהמורה שמלמד אותו, שהוא בבחינת "טופח על מנת להטפוח"⁸⁹, יהיה ירא השם כמה פעמים ככה, הן במעשה והן בדיבור, על ידי זה שגם במחשבה – בדעות – הרי הוא בשלימות.
- וכמו כן צריכים להזהר שספרי הלימוד לא יהיו בגדר של "ספר תורה שכתבו מין" שדינו ש"ישרף"⁹⁰ (ועל אחת כמה וכמה בנוגע לספרי הרשות שכתבם מין).
- ועוד ענין בנוגע לכללות הלימוד – שאף על פי ש"אין דברי תורה מקבלין טומאה"⁹¹, צריך התלמיד לשמוע מרבו שעכשיו נגשים ללמוד תורת אלקים חיים, שניתנה למשה מסיני, ובכל יום ויום יהיו בעיניך חדשים⁹², שלכן, "מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן כו"⁹¹.
- כאשר לומדים באמריקא, ובכל מקום, בחשכת זמן הגלות, בעליית-גג נידחת ("אין אַ פאַרוואַרפענעם בוידעם-שטיבל"), איזה ענין שיהיה, אל"ף ב"ת, קריאה ("עבריי"), סידור או הלכה פסוקה, כמו איזה ברכה

(81) לשון הכתוב – ויגש מז, כד. וראה תניא פל"ד.

(82) שמיני יו"ד, יו"ד.

(83) ספ"ח.

(84) הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ה"ה-ז.

(85) ואתחנן ו, ז.

(86) ראה יומא יט, ב.

(87) "אלא א"כ עושה אותן קרדום לחתוך בהן כו' או שיודע

להשתמש בהן לעבודת ה' או לתורתו", כנ"ל.

(88) ראה גם תורת מנחם – התועדויות ח"ד ע' 127. מכתב ח"י

סיון שנה זו (אגרות-קודש ח"ג ס"ע קפט ואילך).

(89) לשון חז"ל – ברכות כה, רע"ב. ועוד.

(90) גיטין מה, ב.

(91) ברכות כב, א.

(92) פרש"י תבוא כו, טז. וראה פרש"י יתרו יט, א. עקב יא, יג.

מברכים על דבר פלוני – צריך הרב ליתן להתלמיד את ההבנה, ויתרה מזה, ליתן לו את ההרגשה, שעומד הוא למסור לו דבר השם, כיון שהקב"ה בעצמו שלח אותו למסור דבר השם לילד זה, שהוא בן (או בת) אברהם יצחק ויעקב.

כג. וזוהי ההוראה מימי הפורים גם בזמן הזה, בכל יום ויום, לכל אחד מישראל בנוגע לילדיו, ועל אחת כמה וכמה לאלו שההשגחה העליונה נתנה להם את כוח ההשפעה להשפיע על כמה וכמה יהודים שהם בניו להיו' אלקינו – שצריכים לנצל את השפעתם שהלימוד יהיה ביראת שמים, שעל ידי זה יגדל דור ישרים. וכאשר יהיה דור ישרים – אזי "יבורך", שיתברכו בכל המצטרך להם, ועל ידם יתברכו גם הוריהם וקרוביהם, ועל ידי זה גם כלל ישראל בכל מקום שהם.

כד. וכשם שהיה בימים ההם, שעל ידי זה שמרדכי ישב במקום אחד ולמד עם ילדי ישראל הלכות פסוקות שבתורה, נתבטלה גזירת המן בכל מאה ועשרים ושבע מדינות שהיו בכל העולם – כמו כן גם עתה, שכאשר ילמדו עם ילדי ישראל תורה ביראת שמים, הרי זה יבטל את כל הגזירות, ויביא ל"ונהפוך הוא", ש"ישלטו היהודים המה בשונאיהם", וכיון שהשונא הראשי הוא היצר הרע – ינצח אותו כל אחד לפי ערכו, וזה ימשיך את הגאולה השלימה והאמיתית, שאז "לא ילמדו עוד איש את רעהו כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם".

* * *

כה. כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן "אבינו מלכנו". ואחר כך צוה לנגן ואמר מאמר דבור המתחיל להבין מאמר רו"ל כל המועדים עתידין ליבטל כו'. לאחר המאמר צוה כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן ניגון מאדמו"ר מהר"ש.

* * *

כו. כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה שאחד מהמסובים יתנדב לקיים "עד דלא ידע"⁹³, וכל המסובים יסתכלו עליו וידעו מה זה, שהרי עוד מעט ישכחו מה זה... ולכן יש צורך שאחד המסובים "ימסור את נפשו" עבור כל הציבור הנמצא כאן⁹⁴, ואחר כך יעמידוהו על השולחן ויסתכלו עליו, "כזה ראה"... ואחר כך אמר: אמריקא היא מדינה שבה עושים כל דבר באמצעות "בחירות"⁹⁵. ובמילא, אם אין מי שמתנדב – יעשו "בחירות", ויבחרו אחד שיהיה "בחור מעם"⁹⁶.

ואחר כך הוסיף בבת־שחוק: אם אני אעשה זאת – אפסיק להביט על השעון, ואז אי אפשר לדעת כמה זמן אעכב אתכם בהתועדות, כך שלא כדאי לכם, ומוטב שאחד מכם יעשה זאת, ואני אביט על השעון, ואז תוכלו לילך לישון (וכיוצא בזה) בזמן...

[כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה לכמה וכמה (בהכרזו שמותיהם) לומר "לחיים", על כוס גדול⁹⁷, וכן כמה

שאינו תושב המקום, אח"כ יחזור למקומו, ושם לא ידעו אודות ה"בויון"...

(95) ראה גם שיחת פורים דאשתקד ס"ט (תורת מנחם – התועדויות ח"ג ריש ע' 318).

(96) לשון הכתוב – תהלים פט, כ.

(97) לא' אמר: "נעמט א' כלי"...

לא' אמר, שצריך להיות כוס מלא, כי, "כלי שרת אין מקדשין אל מלאין" (זבחים פח, א).

לא' אמר: "דאלאי צמצומים", "הרחב פיך".

לא' מהנהלת הישיבה הורה ליקח כוס גדול, באמרו, שיפעל להרחבת עניני הישיבה.

לא' מעובדי בית־הדפוס שאמר לחיים על כוסית קטנה, אמר: די בהצמצומים שהנכם מכניסים אותי בבית־הדפוס עד עתה; קחו כוס גדול!

(93) ראה גם שיחת פורים דאשתקד סוס"ד (תורת מנחם – התועדויות ח"ג ריש ע' 302).

(94) כ"ק אדמו"ר שליט"א שאל לכמה מהמסובים אולי יקבלו זאת על עצמם.

לא' השו"ב – אמר: מה שחושש לקיים "עד דלא ידע", בגלל שצריך לילך מחר למלאכת השחיטה – האם ישנו משהו מהמסובים שאינו צריך מחר לשחוט את נפשו בהמהית? !... לא נורא אם תשתכר היום!

ואח"כ הוסיף, שענין השחיטה אינו יכול להיות במקום החושך, אלא צריך להיות במקום האור דוקא – אור היום, או הלבנה או אור הירח, אבל בכל אופן צריך להיות מואר (ראה טושו"ע יו"ד רס"א). וענינו בעבודה – ש"נר הוי' נשמת אדם" צריך להאיר אצלו, ורק אז יכול לשחוט את נפשו בהמהית.

לא' אמר, שיכול לקבל על עצמו להיות "עד דלא ידע", כיון

פעמים לאחרי זה בהמשך ההתוועדות⁹⁸].

* * *

כז. מלחמת⁹⁹ עמלק¹⁰⁰ עם בני ישראל מצינו בכלל ארבעה זמנים:

(א) מיד בצאת בני ישראל ממצרים¹⁰¹. (ב) בשנים האחרונות שהיו בני ישראל במדבר, לפני כניסתם לארץ ישראל (אלא שאז התחפש עמלק ל"כנעני"¹⁰²). (ג) בשנים הראשונות שהיו בני ישראל בארץ ישראל, לאחר מינוי שאול המלך ולפני בנין בית המקדש (שזהו הסדר בג' הדברים שנצטוו בכניסתם לארץ: מינוי מלך, מלחמת עמלק ובנין בית המקדש¹⁰³). (ד) בדרא דמלכא משיחא.

דברי ימי ישראל, מאז שנעשו לעם בצאתם ממצרים לקבל את התורה, נחלקים לשתי תקופות:

(א) כאשר בני ישראל היו במדבר, שלא היה להם עסק עם גשמיות העולם, וכל צרכיהם שנחלקים למזון לבוש ובית היו באמצעות המן, בארה של מרים וענני הכבוד. (ב) כאשר בני ישראל נכנסו לארץ שבעת עממין בכדי לעשותה ארץ ישראל, שבתקופה זו נכלל גם זמן הגלות, כאשר בני ישראל נמצאים בארצות האומות כדי להכין שם את היעוד¹⁰⁴ "עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות", לעשות מהם דירה לו יתברך.

[ובפרטיות¹⁰⁵ יותר:

כל זמן שבני ישראל היו במדבר, לא היתה להם שייכות עם העולם, שהרי היו מוקפים בענני הכבוד שהבדילו אותם מכל העולם שמסביב להם. ועד שאחד משבעה העננים¹⁰⁶ היה על גביהם, היינו, שעל ידו נעשו מובדלים גם מ"שמים" של העולם הזה, כיון ששייכים הם ל"שמים" שלמעלה מ"שמים" של עולם הזה הגשמי.

וכיון שלא היו שייכים לעולם הזה הגשמי, לכן היו כל עניניהם מן השמים:

שישתדלו להמציא ("דערקאזשען") עוד יי"ש. כמו כן הורה כ"ק אדמו"ר שליט"א ליתן כוס גדול לבעל האולם שבו נערכה ההתוועדות, באמרו בבת-שחוק, שיאמרו לו שזהו "קאקטייל".... ואז יקבל באהבה.

(99) שיחה זו הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסה (באידיש) בלקו"ש ח"א ע' 208 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ, וכמה ענינים מהנחה בלתי מוגה.

(100) ששייכת לפורים – שהרי המן הי' מבני בניו של אגג שהי' מבני בניו של עמלק, כפי שנימנו פרטי הדורות בתרגום שני (אסתר ג, א) – שלכן קורין קודם פורים פרשת זכור, וגם הקריאה דפורים היא אודות מלחמת עמלק ע"י יהושע (מהנחה בלתי מוגה).

(101) עוד לפני מתן-תורה – שאז נעשו בני' עם נצחי, כשם שהקב"ה הוא נצחי, שהרי ע"י אורייתא נעשים ישראל וקוב"ה כולא חד (ראה זח"ג עג, א).

כלומר: ההקדמה לכל דבר, אפילו למ"ת, הו"ע מלחמת עמלק, כמ"ש "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים" (בשלח יז, ח), ורק לאחר¹⁰² "ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני" (יתרו יט, ב), והיינו, שעוד לפני שמקבלים את התורה ומתאחדים עמה, צריכים להבטיח ("באוארענען") ש"עמלק" לא יוכל לפעול ענין בלתי-רצוי (מהנחה בלתי מוגה).

(102) במדבר פ"ט, כ. תנחומא חוקת יח. – הובא בתוס' ר"ה ג, רע"א, ובפרש"י עה"ת חוקת כא, א.

(103) סנהדרין כ, ב.

(104) ראה פס"ר פ' שבת ור"ח. יל"ש ישעי' רמז תקג. ועוד.

(105) המוסגר בחצאי ריבוע – מהנחה בלתי מוגה.

(106) ספרי ופרש"י בהעלותך יו"ד, לד. ועוד.

ולאח"ז, במהלך ההתוועדות, אמר למנהל בית הדפוס: שתהי' לכם הרחבה במוחין ובמדות, וגם בעניני העסק, ותחדלו לצמצם את ה"מרכז לעניני חינוך" בכל הקשור לענינים של דפוס; רצונה של ליובאוויטש להתפשט ולהתרחב.

סיבת ה"צמצום" הוא החשש שמא יגרע בפרנסה, פ"ן יחסר לחמו", שזהו"ע של "מרה שחורה", שקשור עם נחש הקדמוני – כהפתגם ששמעתי מבנו של ר' דוד צבי מטשניגוב (ומקורו במדרשי חז"ל*) אודות הנחש, ש"עפר לחמו", והוא תמיד עצוב, כיון שחושש מניין יתפרנס לאחר שיאכל את כל העפר שבכדור הארץ...!

זאת לא הדאגה שלכם; עליכם להעמיד את ענין הדפוס בהרחבה, ואז הייתם נעשים מזמן "גביר", והייתם חוסכים את הוויכוח עם הנהלת המל"ה כיצד לחלק את הדולרים הספורים, כיון שבמקום דולרים ספורים הי' שלא בערך יוותר, ובמילא הי' מספיק הן עבור היצ"ט והן עבור היצה"ר, עבור האשה והילדים, וגם עבור שאר עובדי בית-הדפוס.

וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א: כיון שנמצאים עתה בזמן ד"עד דלא ידע" – יעזור לכם השי"ת להעמיד את ענין הדפוס בהרחבה גדולה ביותר, להוסיף גם את הענין ד"אופסט" (ראה לעיל סי"ד), ובמילא, תוכלו לקבל עוד כמה אברכים מתלמידי התמימים שתהי' להם פרנסה, והיינו, שלא זו בלבד שלא תתמעט הפרנסה הפרטית שלכם ושל שאר עובדי בית הדפוס, אלא אדרבה, שע"י יתוסף בפרנסתם של עוד יהודים,

והעיקר – שתתוסף הרחבה בהפצת דא"ח, יפוצו מעינוותך חוצה, ובאופן שהענינים שדורשת תורת החסידות, יבואו בפועל ממש, במחשבה דיבור ומעשה, בחיים היום-יומיים, הן אצל התמימים ואנ"ש, והן בכל הסביבה**.

(98) במהלך ההתוועדות אזל היי"ש, וצוה כ"ק אדמו"ר שליט"א

(* ראה זח"ג דל, א.

** כאשר עובדי בית-הדפוס ענו אמן. נענה כ"ק אדמו"ר שליט"א ואמר בבת-שחוק: אצל המתנגדים נוהגים להכריז תחילה "ובא לציון גואל", ואח"כ עונים "אמן".

- 1 מזון – "מן", שלא היה לחם מן הארץ, אלא "לחם מן השמים", כמו שכתוב¹⁰ "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים", וכדאיתא בראשונים¹⁰⁷ בנוגע לברכת המן – דכשם שהיו צריכים לברך אחריו ברכת המזון, היו צריכים גם לברך ברכה לפניו, אלא שבמקום "המוציא לחם מן הארץ", היו מברכים "המוציא לחם מן השמים". ועוד זאת, שנעשו בו נסים – שהיו טועמים בו כל מיני טעמים, ולא היה בו פסולת (כמסופר בגמרא בסוף יומא¹⁰⁸).
- 5 וכמו כן בנוגע למים – מבארה של מרים, שלא היו בדרך הטבע, אלא באופן נסי, וכדאיתא במדרש¹⁰⁹ על הפסוק¹¹⁰ "ודברתם אל הסלע", "שנה עליו פרק אחד והוא מוציא מים", והיינו, שהמים נמשכו מהתורה, ולא מהארץ.
- 7 ועל דרך זה בנוגע ללבוש – שענני הכבוד היו מזהצין אותם¹¹¹ כדי שיהיו באופן הראוי ללבושים.
- 8 וכמו כן בנוגע לבית – שנעשה באופן של "דגלים", שגם זה אינו ענין של עולם הזה הגשמי, אלא ענין הבא מן השמים¹¹².
- 10 וכל זה היה במשך התקופה שבני ישראל היו במדבר, שאז לא היתה להם שייכות עם עניני ארץ; הם רק למדו כיצד תצטרך להיות ההנהגה של הדור שיכנסו לארץ, ששם יצטרכו להתנהג על פי תורה, כרצון ה', והתכוונו לכך, אבל עיקר עבודתם היתה בענינים רוחניים.
- 13 ולאחרי זה התחילה התקופה השניה אצל בני ישראל – תחת הנהגתו של יהושע, "ראש לכובשים"¹¹³, שעל ידו התחילה עבודת בני ישראל בכיבוש הארץ, הגשמיות והחומריות דעולם הזה הגשמי (שיהיו באופן שפעל אדם הראשון באמרו לכל הנבראים "בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושהנו"¹¹⁴), על ידי ההתעסקות בעובדין דחול, לברר אותם ולעשות מהם דירה לו יתברך.
- 17 וכמו כן ישנם שתי תקופות אלו בחייו של כל איש פרטי: התקופה הראשונה – הזמן שנמצא בישיבה, בבית-הכנסת ובית-המדרש, שעדיין אין לו שייכות להעולם, והתקופה השניה – לאחר שיוצא מבין כתלי בית-הכנסת ובית-המדרש והישיבה, לעבוד עבודתו בעולם, לעשות בו (לא רק בו, אלא גם) ממנו דירה לו יתברך.
- 20 ארבעה זמנים הנ"ל במלחמות עמלק – שנים הראשונים היו בתחילת וסוף התקופה הראשונה, והשנים האחרים – בתחילת וסוף התקופה השניה.
- 22 וכיון שרואים אנו ששתי המלחמות שבתקופה הראשונה, היתה הראשונה עם עמלק גלוי והשניה עם עמלק נסתר (שהתחפש לכנעני) – הרי זו הוכחה שגם שתי המלחמות שבתקופה השניה, הנה המלחמה הראשונה בימי שאול היתה עם עמלק גלוי, והמלחמה השניה, בדרא דעקבתא דמשיחא, דורנו זה, הדור שאליה בא משיח במהרה בימינו – היא עם עמלק נסתר.
- 26 כח. אודות מלחמת עמלק בתחלת התקופה הראשונה, נאמר¹¹⁵ "אשר קרץ", ומפרש המדרש¹¹⁶, קרץ מלשון קרירות. הוא לא הרג חס ושלום, אלא רק פעל קרירות.
- 28 כאשר בני ישראל הלכו למתן תורה, ורצו להכריז נעשה קודם לנשמע, הן אם יבינו והן אם לאו, יקיימו מה שישמעו – בא עמלק ופועל קרירות.
- 30 עמלק לא טוען שלא ילכו חס ושלום לקבלת התורה, הרי גם הוא נכד של אברהם ויצחק¹¹⁷; הוא רק טוען: מהי ההתפעלות שאתה מקפץ מהכלים וזועק נעשה קודם לנשמע, לקבל על עצמך לעשות עוד לפני שאתה יודע במה המדובר? הרי אתה בעל-שכל, והראיה, שרוצים ליתן לך תורה ש"היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים"¹¹⁸, ולבעל-שכל לא מתאים לצאת מהכלים ולדלג ממדידה והגבלה, מטעם ודעת שלו, ובפרט לצעוק

(107) ס' חסידים (הוצאת מק"נ) ס' תתת"מ. וראה לקו"ש חט"ז ע' 176 הערה 29. וש"נ.
 (108) עה, סע"א ואל"ך.
 (109) יל"ש חוקת רמז תשסג. וראה זח"ג רכט, ב. רעט, ב.
 (110) חוקת כ, ח.
 (111) פרש"י עקב ח, ד.
 (112) ראה במדב"ר פ"ב, ג.
 (113) פתיחתא דאסת"ר יו"ד.
 (114) תהלים צה, ו. זהר ח"א רכא, ב. ח"ג קז, ב. תקו"ז תנ"ו (צ), ב. וראה פרקי דר"א פ"א.

(115) תצא כה, יח.
 (116) תנחומא ס"פ תצא. הובא בפרש"י עה"פ. וראה גם שיחת ש"פ תצוה, פ' זכור ס"ד (לעיל ריש ע' 111). וש"נ.
 (117) כלומר: פרעה – מוצאו מבני חם, ועד"ו שבעת האומות שהיו בארץ כנען, שמוצאם לא מאלה שמהם יצאו אברהם ויעקב. ואילו עמלק – בא מאליפז, נכדו של יצחק, ונין של אברהם, ובמילא טוען שגם הוא "מיוחס", "דער זעלבער מיוחס" (מהנהגה בלתי מוגה).
 (118) ואתחנן ד, ו.

"נעשה", שיעשה כל מה שישמע, הן אם יבין, והן אם לאו.

עמלק הוא גם נכד של אברהם ויצחק, וגם הוא מסכים על לימוד התורה, אבל לא על הנהגת יעקב "איש תם יושב אהלים"¹¹⁹. טענתו היא: "יושב אהלים", ללמוד תורה – הוא מסכים, אבל "איש תם", לא לשאול תחילה במה המדובר ומה ידרשו ממנו, אלא נעשה קודם לנשמע – על זה אינו מסכים. הוא מתנהג לפי הסדר של עשו, "איש יודע ציד"¹¹⁹ – הוא מבין, הוא מחשב כמה מסוגל הוא לצוד ולהכיל, הוא משער את כחותיו ואת שכלו כמה ילמד וכמה יקיים. הנהגתו היא בסדר של נשמע ונעשה, לכל לראש לשמוע ולהבין, ורק אז יוכל לשער אם יוכל לעשות זאת אם לאו.

ואדרבה – טוען הוא – כיון שהתורה היא אמת, והיא ענין של חכמה, אם כן, למאי נפקאמינה אם יקדים נעשה לנשמע או להיפך; באיזה אופן שיהיה, גם אם יקדים נשמע לנעשה, יבוא בודאי ל"נעשה", כיון שזהו דבר המחוייב על פי שכל.

על כך הבהירה התורה, שידעו, שעל ידי הסדר של "אשר קרך", קרירות, נעשה לאחר זה הפירוש השני ד"אשר קרך", מלשון קרי¹²⁰. וענינו, שמפנימיות החיות שניתן בשביל "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה"¹²¹, לכבוש את כל העולם ולעשותו דירה לו יתברך – נעשה מחיות זה¹²² הגדלת כוחות הקליפות רחמנא לצלן¹²³. וענין זה מתחיל מהפירוש הראשון ד"אשר קרך" – קרירות. מההנהגה ד"יודע ציד", באים ל"איש שדה", שיוצאים ועוזבים את ה"אהלים", אהלי שם ועבר¹²⁴, דקאי על תורה שבכתב ותורה שבעל פה¹²⁵.

חייבים להתנהג בדרכו של יעקב איש תם, ואז הולכים בדרך הנכונה, כדברי הגמרא¹²⁶ על הפסוק¹²⁷ "תומת ישרים תנחם", שההליכה בתמימות – "תנחם", זוהי הדרך הנכונה. אבל אלו שלא מסכימים עם הסדר של "עמא פזיזא", וטוענים שהתורה ענינה שכל, ובפרט כאשר מדובר אודות שכל נעלה ועמוק ביותר, לא צריכים לצאת מהגדרים ("שפרינגען פון דער הויט"), אלא צריכים לגשת מתוך סדר, נשמע ואחר כך נעשה – אזי סוף-כל-סוף "סלף בוגדים ישרים"¹²⁷, שמזה נעשה הפירוש השני ב"אשר קרך", כנ"ל.

כט. כל הנ"ל הוא בנוגע למלחמת עמלק בתחילת התקופה הראשונה. אך בסופה של תקופה זו, בשנים האחרונות של דור המדבר, קודם כניסת בני ישראל לארץ ישראל – בא עמלק עוד הפעם להלחם עם בני ישראל, אבל כאן עשה עוד ערמה, "א שפיצל", שהתלבש בלבושים של כנעני כדי שלא יכירו שהוא אותו אחד שניהל מלחמה בתחלת הארבעים שנה.

במלחמה השניה לא בא עמלק כמו בן אברהם ויצחק, אלא כמו כנעני, גוי. בענינים של תורה ויהדות – טוען הוא – אינו מתערב כלל. בשעה שאתה לומד ורוצה להתנהג כיהודי – אינני מתערב, עשה כרצונך; אבל דבר אחד הנני דורש ממך: בענינים השייכים לארץ כנען – תלמד ממני, בענינים אלו עליך לקבל את מרותו של כנעני.

הוא בא ליהודי וטוען: כיון שהנך מסיים עתה את הלימוד והחינוך של דור המדבר, ועליך להתכונן להכנס לארץ כנען, לעסוק בכל ל"ט מלאכות עובדין דחול – מוכרח אתה ללמוד את הענינים והסדרים של ארץ כנען, כדי שתוכל להיות לך אחיזה בארץ זו.

(119) תולדות כה, כז.

(120) תנחומא ופרש"י שם.

(121) בראשית א, כח.

(122) שאינו מנוצל לתכליתו אלא לבטלה, ולאידך, אין לך דבר שנשאר לבטלה, ולכן הרי זה נמשך לכחות הקליפה.

אלא, שכחות הקליפה אינם יכולים לקבל באופן פנימי, – כי, "כבודי לאחר לא אתן" (ישעי' מב, ח. מח, יא), והיינו, שאצל כאור"א מישראל, אפילו קל שבקלים ופחות שבפחותים, נמצאת נקודת היהדות בשלימות.

וכפי שהי' בימי הפורים, שאפילו אלה שנהנו מסעודתו של אותו רשע, ואפילו אלו שהשתחוו לצלם (ראה מגילה יב, א), לא עלתה להם מחשבת חוץ להמיר דתם (כדי להציל את עצמם מהגזירה "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים" (ראה סה"מ מלוקט ח"ו ע' קלא. וש"נ)), אלא נשארו "יהודים" – "כל הכופר בעבודה זרה", שחשיב

"כמורה בכל התורה כולה" (מגילה יג, רע"א. קידושין מ, א).

ולכן, בנוגע לפנימיות החיות אין ביכולת הקליפות לקבל בפנימיות, כיון ש"בבואה דבבואה לית להו" (יבמות קכב, א. וש"נ. וראה לקו"ת תצא לו, ג ואילך. ובכ"מ) – וביכולת הקליפות רק להלביש חיות זה מבחוץ (מהנחה בלתי מוגה).

(123) תניא ספ"ז.

(124) ב"ר פס"ג, יו"ד. הובא בפרש"י עה"ת תולדות שם.

(125) ראה לקו"ת ואתחנן ה, סע"א. אוה"ת תולדות שם (כרך א – קמה, רע"ב. כרך ד – תתכא, רע"א).

(126) שבת פח, סע"א ואילך. וראה גם לקו"ש ח"ב ע' 428 ואילך (תורת מנחם – התועדויות ח"ג ע' 25 ואילך).

(127) משלי יא, ג.

- 1 אם לא תתלמד סדרי ארץ כנען ותהיה תחת מרותם – אינך יכול לצפות שבבואך לארץ כנען תוכל לחיות
2 שם, לחיות בעולם ("דורכגיין די וועלט") ולהשאר יהודי, כלומר, הן להרויח עבור ההוצאות, והן להקפיד על
3 שמירת שבת ויום טוב, ליתן צדקה, ולהעניק לילדים חינוך על פי תורה וכו' – כיצד תוכל לעמוד בכך?
- 4 וזהו מה שכתוב במדרש¹²⁸ על הפסוק¹²⁹ "וישב ממנו שבי", שהכנעני מלך ערד נטל מבני ישראל שפחה
5 אחת. כלומר: הכנעני אינו נוטל מבני ישראל דבר שמצד עצמו הוא שלהם, הוא לוקח רק "שבי", ענין שבני
6 ישראל עצמם לקחו בשבי מהעולם. הוא אינו מתערב בלימוד התורה וקיום המצוות, הוא רק רוצה שכאשר
7 יוצאים מד' אמות של תורה, ובאים לעולם, יתנהגו כמו כנעני, להבדיל.
- 8 על כך גילתה התורה, שבטענותיו של הכנעני מלך ערד מסתתר עמלק. והיינו, לפי שגוי אין לו אחיזה כלל
9 ביהודי, שהרי יהודי כולו קדושה וגוי כולו ההיפך, ואי אפשר להיות חיבור של שני הפכים. אבל כאשר הכנעני
10 בא למלחמה כשמלובש בו עמלק, שמוצאו מאברהם ויצחק – אזי באים כל מיני טענות עם התוצאות של טענות
11 עמלק: "ויזנב בך כל הנחשלים אחריו גו".
- 12 כאשר הכנעני מלך ערד בא ואומר שיש ללמוד את עניני ארץ כנען כיון שדוקא על ידי זה יוכלו להכנס שם
13 – צריכים לידע, שלא זו בלבד שאין זו הדרך לעשות מארץ כנען ארץ ישראל, "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך
14 בה"¹³⁰, אלא אדרבה, זהו ענין שמנהל מלחמה נגד בני ישראל ונגד ארץ ישראל; בענין זה מלובש אותו עמלק
15 שלא רצה להניח לבני ישראל לקבל את התורה, וקירר אותם מכל עניני קדושה.
- 16 ויתירה מזה גילתה התורה: לא זו בלבד שבהכנעני מלך ערד מלובש עמלק שמפריע למתן תורה ומפריע
17 לרוחניות של בני ישראל, אלא יתר על כן, שבזה מלובש ענין שמפריע ומנהל מלחמה נגד גוף של יהודי, כפי
18 שהתגלתה בימי הפורים פנימיות הכוונה האמיתית של כל הטענות – להשמיד להרוג ולאבד חס ושלום את כל
19 היהודים, גם את הגוף.
- 20 צריכים לדעת שהדרך להכנס לארץ ישראל היא – שלא לילך בשיטה של הכנעני מלך ערד, אלא אדרבה:
21 "ויחרם אתהם"¹³¹.
- 22 ל. כאמור לעיל, הנה גם בסוף התקופה השני' קודם שצריכים להכנס לארץ ישראל, "ארץ אשר גו' עיני הוי'
23 אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה", שזהו דורנו זה, צריכים לנצח תחילה את המלחמה של הכנעני מלך ערד.
24 מה היא המלחמה שלו? – הוא בא ליהודי ואומר: כיון שאתה צריך להיות סוחר – עליך להתנהג בהמסחר
25 כמו רוב הסוחרים, כמו גוי, להבדיל. אם אתה צריך להשיג משרה – עליך להתכונן לכך כמו שגוי מתכונן לכך.
26 לכל לראש עליך ללמוד את הענינים שהם היפך התורה – לא להתחשב עם השגת גבול, אבק לשון הרע, ריבית
27 וכו', ואתה מוכרח לבטל מלימוד התורה כדי להצליח בעניני העולם.
- 28 לכל לראש – טוען הוא – עליך לשכוח שכל ענין הוא בהשגחה פרטית מההשגחה העליונה, והאדם התחתון
29 למטה צריך רק לעשות כלי לקבל את ברכתו של הקב"ה¹³². כל זה עליך לשכוח, ולילך עם הגישה ש"כחי
30 ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"¹³³.
- 31 ואז, בשעה שתהיה אצלך "קנאת סופרים" שכזו, ותהיה סבור שצריך אתה להראות "קונצים" ולפעול ענינים
32 – אזי תוכל להצליח בהמשרה או בהמסחר שלך, ותוכל להיות איש עסקים מצליח ("א' סוקסעספול
33 ביזנעסמאן"), כיון שעשית את אותם הכנות שעושה גוי להבדיל.
- 34 ועל כך מזהירה התורה – שידעו מיהו המסתתר בטענות אלו. מסתתר כאן עמלק שמפריע לבני ישראל לילך
35 למתן-תורה. ומלבד זאת שלא זו הדרך לעשות את העולם דירה לו יתברך, לעשות מארץ כנען ארץ ישראל,
36 מתגלה אחר כך שרוצים להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, רחמנא ליצלן, גם הגוף שלהם.

(132) ראה בארוכה לקו"ש ח"א ע' 781 ואילך. תורת מנחם -
התוועדות ח"ה ע' 86 ואילך.
(133) עקב ח, יז.

(128) יל"ש חוקת רמז תשסד. הובא בפרש"י עה"פ.
(129) חוקת כא, א.
(130) עקב יא, יב.
(131) חוקת שם, ג.

בכדי שבני ישראל ישארו שלמים גם בגופם – הרי זה רק על ידי זה שנשמתם תשאר שלימה, והדרך לזה היא "תומת ישרים תנחם", ולא להניח חס ושלום לאלו שרוצים לקרר מהתלהבות בתורה. זוהי הדרך היחידה להבטיח שגם הגוף ישאר שלם, כפשוטו, ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו.

ענין זה שהתורה נקראת "תורת חיים"¹³⁴, ועל מצוות נאמר¹³⁵ "וחי בהם" – הוא לא רק לאחר מאה ועשרים שנה בעולם הבא, אלא הכוונה בזה היא גם כפשוטו: אם רוצים שיהודי יחיה בגשמיות בגופו בעולם הזה הגשמי, אזי הדרך היחידה לכך היא – לימוד התורה, תורת חיים, שנותנת לו חיי עולם בעולם הזה הגשמי, וקיום המצוות, "וחי בהם", להיות יהודי חי בכל רמ"ח אבריו (כנגד רמ"ח מצוות עשה) ושס"ה גידיו (כנגד שס"ה מצוות לא תעשה)¹³⁶.

ואז מקיים הוא את הציווי "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה", שעושה מהעולם כולו דירה לו יתברך, ועתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות, שבכל מקום שאליו יפנו ("וואו מען וועט זיך אַ קער טאָן"), יראו ש"עניי ה' אלקיך בה", לא רק ביום הכפורים בשעת נעילה, בשבת ויום טוב או בשעת התפלה והלימוד, אלא "מרשית השנה ועד אחרית שנה".

* * *

לא. מבואר בחסידות¹³⁷ שמכל ענין איזה שיהיה צריך להיות "בכך" בפועל, ועל אחת כמה וכמה מהתוועדות חסידית.

ובהתאם לכך, הרי זה דבר כשר וישר ונכון מכמה טעמים, שמכל התוועדות יתוסף לא רק ענין בחסידות, אלא גם ענינים בנגלה דתורה.

ולכן, לא מזיק ("עס שאַדט ניט") שמזמן לזמן מדברים ענין בנגלה. והלואי שדבר זה יעורר להוסיף בהחשק וההתמדה בלימוד נגלה דתורה.

לב. בנוגע¹³⁸ לקריאת המגילה, ישנו הסדר שבתחילת הקריאה, וישנו גם הסדר לאחר הקריאה – שלאחר הקריאה צריך לברך. ובזה נשאלת השאלה, האם יש לברך תחילה ואחר כך לכרוך את המגילה, או לכרוך תחילה את המגילה ואחר כך לברך.

והנה, לשון הרמב"ם¹³⁹ והשולחן ערוך¹⁴⁰ הוא: "וכשיגמור (לקרות המגילה) חוזר וכוונתו כולה ומברך", והיינו, שתחילה צריך לחזור ולכרוך את המגילה, ואחר כך לברך¹⁴¹.

אמנם, המגן אברהם¹⁴² מביא מסדר היום¹⁴³, ש"אם רצה מברך ואחר כך כורך"¹⁴⁴. ואילו הגר"א¹⁴⁵ שולל לגמרי דעה זו ("מיט אַ געוואָלדיקער התפעלות").

ובנוגע לדעת אדמו"ר הזקן – הנה ב"סדר קריאת המגילה" שבסידורו, לאחר שמפרט בפרטיות את הסדר בנוגע לג' הברכות שלפני קריאת המגילה, כותב: "כשקורין המגלה בצבור מברכין לאחריה ברכה זו". וממה שכתוב רק "מברכין לאחריה", ולא כתב שצריך לכונן תחילה, משמע לכאורה שסבירא ליה כהמגן אברהם, ש"אם רצה מברך ואחר כך כורך". וכידוע¹⁴⁶ בפסקי אדמו"ר הזקן שהתחשב מאד בדעת המגן אברהם.

ובנוגע לפועל: מכ"ק מו"ח אדמו"ר לא שמעתי כיצד צריך להיות הסדר – אם לכרוך את המגילה ואחר כך לברך,

(141) ראה גם מהרי"ל, מט"מ, א"ר או"ח שם. צפע"נ לרמב"ם שם. ועוד.

(142) שם סק"כ.

(143) ב"סדר פורים".

(144) ראה גם באה"ט שם סק"ג. אשל אברהם (להרה"צ מבוטשאטש) סו"ס תרצב. ועוד.

(145) ביאור הגר"א לשו"ע שם.

(146) ראה הקדמת הרבנים בני אדה"ז לשו"ע שלו – ש"מיסוד ע"פ דעת כל הפוסקים ראשונים ואחרונים ובראשם הרב בעל מג"א". וראה גם "ספרי ההלכה של אדה"ז" – ביבליוגרפי (להר"י שי' מונדשיין) ע' לג ואילך. וש"נ.

(134) נוסח ברכת "שים שלום" בסוף תפלת העמידה. וראה אבות דר"נ ספ"ד.

(135) אחרי יח, ה.

(136) ראה זח"א קע, ב.

(137) ראה סה"מ ה"ש"ת ע' יא. נסמן בלקו"ש חכ"ה ע' 426 הערה

21.

(138) תוכן שיחה זו הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב"שבח המועדים" (ברוקלין תשנ"ג) בתחלתו. במהדורא זו באה השיחה בשלימותה כפי שנערכה ע"פ סרט־הקלטה.

(139) ה' מגילה פ"ב ה"ב.

(140) או"ח סתר"צ סי"ז.

- או לברך תחילה ואחר כך לכרוך את המגילה. וכיון שיש בזה סברות לכאן ולכאן, צריך לכל-הפחות להראות פנים להדעה שהובאה במגן אברהם (שאותה שולל הגר"א), ש"אם רצה מברך ואחר כך כורך", כדלקמן.
- לג. ויש לבאר תחילה הסברא שיש לכרוך את המגילה תחילה ואחר כך לברך – שיש בזה כמה טעמים: טעם הא' – שגנאי הוא למגילה שתהיה מונחת פתוחה שלא לצורך אחר גמר קריאתה¹⁴⁷.
- טעם הב' – כיון שיש חילוק בין הברכות שלפניה להברכה שלאחריה, ש"לפניה מצוה לברך", אבל לאחריה, "מקום שנהגו לברך מברך"¹⁴⁸, היינו, שהברכה שלאחריה היא רק מנהג (רשות), לכן, כדי לחלק בין מצוה למנהג (חובה ורשות) יש לעשות הפסק, וההפסק הוא על ידי כריכת המגילה. ועל דרך שמצינו בתוספות¹⁴⁹ ש"תקנו לומר קדיש בין השבעה (קראים) למפטיר להודיע שאינו ממנין השבעה" (מה שאין כן בזמן שהמפטיר היה עולה למנין שבעה).
- וטעם הג' – על דרך שמצינו בגמרא¹⁵⁰ לגבי ברכות התורה ש"גולל ומברך". כדי שלא יאמרו ברכות כתובין בתורה".
- לד. אמנם, על כל הטעמים הנ"ל יש פירכא, ומן המאוחר אל המוקדם: בנוגע להטעם "שלא יאמרו ברכות כתובין כו'" – הרי מטעם זה יש לכרוך את המגילה גם בשעת אמירת הברכות שלפניה, כמו בקריאת התורה, ש"פותח ורואה גולל ומברך וחוזר ופותח וקורא"¹⁵⁰. ומאי שנא ברכות שלפניה שבהם אין חוששין שמא יאמרו ברכות כתובין בה, לברכה שלאחריה, שבה יהיה מקום לחשש זה¹⁵¹.
- בנוגע להטעם שיש לכרוך את המגילה קודם הברכה שלאחריה כדי להפסיק בין ברכה של רשות לברכה של חובה – הרי גם בנוגע לברכת הלל איתא בגמרא¹⁵² ש"לפניו מצוה לברך", ולאחריו "מקום שנהגו". לברך יברך"¹⁵³, ואף על פי כן, לא עושים הפסק בין אמירת ההלל להברכה שלאחריו.
- ובנוגע להטעם שגנאי הוא למגילה שתהא מונחת פתוחה שלא לצורך אחר גמר קריאתה – הרי כיון שהברכה קשורה ושייכת להמגילה [דאפילו לדעת כמה מהראשונים¹⁵⁴ "דהאי ברכה אחרונה לאו אקריאת מגילה אלא ברכה בפני עצמה שתקנה על הנס", ורק "סמכוהו לאמרה אחרי המגילה"¹⁵⁵ – הרי מזה גופא שסמכוה למגילה, מוכח, שיש לה על כל פנים איזו שייכות שהיא להמגילה], לא שייך לומר שגנאי להמגילה שהיא מונחת פתוחה בשעת הברכה (ו"שומעת" הברכה שמברכים עליה), והראיה, מדיני ההפטורה, ש"אין לסלק ספר הנביאים עד אחר הברכה"¹⁵⁶, כיון שהברכה קשורה עם ההפטורה.
- לה. ועוד זאת – שיש חילוק בין הטעמים הנ"ל: בנוגע להטעם דבזיון המגילה והטעם דעשיית הפסק בין ברכה של רשות לברכות של חובה – אין נפקא מינה בין הש"ץ העומד על הבימה ומברך הברכה שלאחריה לבין כל הקהל ששומע כעונה;
- אבל הטעם "שלא יאמרו ברכות כתובין כו'" – שייך רק בנוגע להקורא ומברך, שצריך לכרוך את המגילה קודם הברכה כדי שלא יאמרו ברכות כתובין בה, מה שאין כן בנוגע לכל הקהל ששומע כעונה שאצלם לא שייך חשש זה, הרי "להם יותר נכון לברך קודם שיגללו הם המגילה, כדי להסמך להקריאה בכל האפשר"¹⁵⁷.
- לו. ויש להוסיף בביאור המעלה דאמירת הברכה קודם כריכת המגילה: בשעה שהמגילה פתוחה – אזי ישנו בגילוי האור שמאיר מהמגילה, שהוא אור נעלה ביותר¹⁵⁸,
- כמו שנתבאר לעיל (בהמאמר¹⁵⁹) בהטעם שבמגילה לא נזכרו שמות הקדושים, כיון שזוהי דרגא שלמעלה משמות, למעלה אפילו משם הוי', "לפני הוי'¹⁶⁰", "דלא אתרמיז בשום אות וקוצא כו'"¹⁶¹,

(147) תשובות מהרי"ל סנ"ו.

(148) מגילה כא, א"ב.

(149) ד"ה כיון – שם כג, א.

(150) שם לב, רע"א.

(151) ראה גם בסדר היום שם. א"א שם.

(152) סוכה לט, א (וראה תוד"ה אבל שם).

(153) שם לח, א (במשנה).

(154) ר"נ מגילה שם (כא, ב) – הובא במחצית השקל או"ח שם

סקי"ט.

(155) מחצה"ש שם.

(156) ש"ל בשם הגאונים. הובא במג"א או"ח סרפ"ד סק"ו. שו"ע

אדה"ז שם סי"ב.

(157) א"א שם.

(158) ראה גם חמדת ימים ה'ל' מגילה פ"ג. הובא ברוח חיים (לר"ח

פלאגי) או"ח תתר"צ שם.

(159) פ"ז (לעיל ס"ע 126 ואילך).

(160) אחרי טז, ל.

(161) לקו"ת פינחס פ, ב.

1 וזהו ענין "אחשורוש", ש"אחרית וראשית שלו"¹⁶², היינו, שקאי על הקב"ה כפי שהוא בדרגא שלמעלה הן
 2 מ"ראשית" והן מ"אחרית", לפי ששניהם שלו –
 3 ומזה מובן, שכאשר המגילה נשארת פתוחה – יש תועלת באמירת הברכה (או שמיעתה, דשומע כעונה)
 4 שיש לה שייכות למגילה, כנ"ל.
 5 ולכן: אף על פי שלא שמענו הוראה מפורשת מכ"ק מו"ח אדמו"ר, הרי, באיזה אופן שתהיה הנהגת השליח
 6 ציבור העומד על הבימה, הנה בנוגע לכל הקהל, שאצלם ישנו הענין דשומע כעונה, כדאי ונכון שישאירו את
 7 המגילה פתוחה בשעת אמירת הברכה שלאחריה, שעל ידי זה ימשיכו עניני המגילה להאיר בגילוי, ויפעלו
 8 תוספת אור בהברכות.
 9 והענין בזה – שתוכן הברכה שלאחרי המגילה הוא ענין המלחמה בחיצונים, "הרב את ריבנו והנוקם את
 10 נקמתנו וכו'", וכדי שתהיה תוספת הצלחה במלחמה זו, לא מספיק ההמשכה מבחינה שבאה בענין השמות,
 11 אלא צריך להמשיך מבחינה שלמעלה משמות, "לפני הוי'", שזהו ענין המגילה, וכאמור, שאור זה הוא בגילוי
 12 יותר בשעה שהמגילה פתוחה.
 13 לז. ויהי רצון שכשם שבימי הפורים בפעם הראשונה היתה העבודה באופן שעל ידי המסירות נפש הגיעו
 14 לדרגא שלמעלה משמות, ומשם המשיכו למטה בכלים ד"משתה ושמחה ויום טוב" (כנ"ל בהמאמר),
 15 כמו כן יעזור ה' יתברך לכל אחד ואחת מישראל, בתוך כלל ישראל, שיהיה ענין המסירות נפש רק בכח
 16 וברוחניות, ועל ידי זה יומשכו למטה הגילויים היותר נעלים, והמשכה זו תהיה לא באופן ד"בבכי יבואו"¹⁶³
 17 כפי שיהיה לעתיד לבוא, אלא ב"משתה ושמחה ויום טוב", כבימי הפורים,
 18 ושמחה זו תומשך על כל השנה כולה – שתהיה עבודת השם בכל ג' הקוין דתורה עבודה וגמילות חסדים¹⁶⁴
 19 בשמחה ובטוב לבב.

***

20 לח. בהתוועדות¹⁶⁵ חסידית שנערכה בארץ הקודש ביו"ד שבט, הנה "כטוב לב המלך ביין"¹⁶⁶, התבטא אחד
 21 המסובים¹⁶⁷ אודות פלוני בן פלוני, שהוא מקנא בהתלמיד הכי קטן של "תומכי תמימים" שזכה ללמוד חסידות.
 22 והיינו, שבהיותו ב"עולם האמת" רואה הוא את המעלה של לימוד החסידות, ולכן מקנא הוא בהתלמיד הכי
 23 קטן של "תומכי תמימים".
 24 כתוצאה מהתבטאות זו, הרויח הדואר הישראלי סכומים גדולים עבור בולים... מגיעים מכתבים, אחד אחרי
 25 השני, בטענות: כיצד אפשר לומר דבר כזה?! פלוני בן פלוני היה גדול שבגדולים, פוסק ולמדן, שישב כל
 26 ימיו באהלה של תורה – ואיך יתכן לומר שהוא מקנא בקטן שבקטנים שלומד פרק תנאי?!
 27 והמענה על זה – שזוהי גמרא מפורשת במסכת בבא בתרא:
 28 איתא בגמרא¹⁶⁸ "עתיד הקב"ה לעשות שבע חופות לכל צדיק וצדיק... כל אחד ואחד נכוה מחופתו של חברו".
 29 ובהקדמה – שמהלשון "נכוה מחופתו של חברו", מוכח, שאין מניחים אותו להכנס לחופתו של חברו,
 30 שהרי אילו היו מכניסים אותו, לא היה נכוה. ולכאורה, כיון שאין מכניסים אותו, למה לו לדחוק את עצמו
 31 ולהיות "נכוה"? ועכצ"ל, שבהיותו בעולם הזה לא ידע את היוקר שבזה, אך כבואו לעולם הבא ובראותו את
 32 היוקר שבזה – כדאי לו להכוות, העיקר, לנסות לדחוק את עצמו, אולי יזכה להנות מחופתו של חברו.

(164) אבות פ"א מ"ב.

(165) סעיף זה נאמר בתור מאמר המוסגר באמצע השיחה הקודמת, בהמשך להמוזכר אודות דעת הגר"א שתחילה צריך לכוון את המגילה ואח"כ לברך (המו"ז).

(166) לשון הכתוב – אסתר א, יו"ד.

(167) כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר את שמו – הרה"ח ר' רפאל (פאליע) פקן, וצוה לבנו, הרה"ח ר' יואל שי' לומר "לחיים".

(168) ב"ב עה, א.

(162) כדאיתא במדרש – הובא במאורי אור (א, קפב). ויש להוסיף בציון מקור הדברים גם עבור "עולם ש"ע" – שהובא גם ברמ"א בפירושו מחיר יין למגילת אסתר (א, יב"ג), והרי הרמ"א הוא פוסק עבור כל בני, וכדאיתא באחרונים הרמז בכתוב (בשלח יד, ח) "ובני ישראל יוצאים ביד רמה" – ביד רמ"א (ראה שו"ת חתם סופר אור"ח סק"ג (הובא בהגהות חת"ס לשו"ע אור"ח סתכ"ט). שו"ת שואל ומשיב מהדורא חמישאה סי"ח. ועוד).

(163) ירמי' לא, ח.

1 והענין בזה:

2 כדי לזכות להשכר ד"חופה" לעתיד לבוא – על זה אמרו חז"ל¹⁶⁹ "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו",
3 היינו, שלמד ענינים אלו (פנימיות התורה) בהיותו בעולם הזה הגשמי¹⁷⁰.

4 אבל אם בהיותו בעולם הזה הגשמי לא למד ענינים אלו, והסיבה לכך – לא בגלל שהיה אנוס ולא היתה
5 לו היכולת ללמוד, אלא בגלל דעה מכוונת, שדעתו לא היתה נוחה ("ער האט ניט געהאלטן") מלימוד זה –
6 אזי לעתיד לבוא, בעולם האמת, ששם לא מועילה תשובה [כידוע¹⁷¹ שתשובה מועילה רק בעולם הזה, שבו
7 נמצא עצמות ומהות אין סוף ברוך הוא] – הרי הוא "נכוה מחופתו של חבירו":

8 להכניסו בפנים – אי אפשר, כיון שהי' מנגד לכך. ולאידיך, אין זה פלא שהנשמה נדחקה להכנס ל"חופה"
9 זו, מקום שבו לומדים פנימיות התורה – כיון שבעולם האמת רואים את האמת שבזה, ואת הנועם עריבות
10 ידירות¹⁷² שיכול להיות מזה.

11 ונמצא, שזוהי "חופתו של חבירו", ואילו הוא עומד – לא מן הצד, אלא רצונו להכנס בפנים, אבל אי אפשר
12 ליתן לו להכנס בפנים, שלכן "נכוה כו'", כיון שבהיותו למטה היה מנגד ללימוד זה.

13 אמנם, כיון שסוף כל סוף "לא ידח ממנו נדח"¹⁷³ – יש עצה לזה:

14 הענין ד"נכוה מחופתו כו'" שיהיה לעתיד לבוא – הרי זה רק בהדרגא דגן עדן כו', אבל לאחרי זה יהיה
15 הזמן דתחיית המתים.

16 וכיון שאז יקויים היעוד "כולם ידעו אותי", וידעו היכן נמצאת האמת – אזי יבקשו כולם ממלך המשיח
17 שילמד עמהם פנימיות התורה, ועל ידי זה יוכל לקבל חלק גם בזה.

* * *

18 לט. בענין מלחמת עמלק, שעל זה נאמר "זכור את אשר עשה לך עמלק גו' אשר קרך בדרך" (כנ"ל בארוכה)
19 – נאמר גם "ואתה עייף ויגע". ואיתא בספר פנים יפות¹⁷⁴ שב' הלשונות "עייף ויגע" הם כנגד ב' המלחמות,
20 מלחמת עמלק ברפידים בצאתם ממצרים, והמלחמה עם הכנעני מלך ערד בסוף ארבעים שנה, "והיינו דכתיב
21 ואתה עיף ויגע, דבמלחמת רפידים היו עיפים וצמאים למים, דכתיב ויחנו ברפידים ואין מים לשתות העם, אבל
22 לא היו יגיעים מן הדרך, כי ענן הכבוד נשא אותם כדכתיב ואשא אתכם על כנפי נשרים, אבל במלחמה שניה,
23 כבר היה להם הבאר לשתות, אלא שאמרו חז"ל כיון שמת אהרן ונסתלק ענן הכבוד . . . והיה יגיעים מן הדרך,
24 והיינו דאמר עיף ויגע, עיף ממלחמה ראשונה ויגע ממלחמה שניה".

24 ולכן, כשם שצריכים להלחם נגד עמלק ש"קרך בדרך", כמו כן צריכים להלחם נגד הענין ד"אתה עייף ויגע".

25 והענין בזה:

26 השורש להמעמד ומצב ד"עייף ויגע" הוא – כהמשך הכתוב – "ולא ירא אלקים", כי, כאשר ישנו הענין
27 ד"ירא אלקים", אזי ישנו ענין החיות, כמו שכתוב¹⁷⁵ "יראת ה' לחיים", וכפי שמפרש הרב המגיד (והובא
28 בדרושי חסידות)¹⁷⁶ שיראת ה' מביאה ופועלת חיות בעולם, וזהו הטעם שאצל מלאכים ישנו ענין החיים יותר,
29 כיון שיש להם יותר יראת ה'.

30 ומזה מובן, שכאשר ניתוסף ב"ירא אלקים", אזי מתבטל הענין ד"עייף ויגע".

31 וכל זה – אפילו בישראל, ועל אחת כמה וכמה בכהן, שהרי בנוגע לכהנים ישנו פסק הלכה ש"כהנים זריזין

174 (שהי' גם בעל נגלה – מחבר ספר המקנה, שלומדים בכל הישיבות (ראה גם לעיל ע' 16 הערה 24).

175 משלי יט, כג.

176 סידור (עם דא"ח) שער הק"ש פב, סע"ג. סהמ"צ להצ"צ

מצות ציצית פ"ג (דרמ"צ טז, ב). לקו"ת שלח מה, ג. סה"מ תשי"א ע' 188. ועוד.

169 פסחים נ, א. וש"נ.

170 ראה לקו"ת ואתחנן ו, ג. שה"ש כב, ד. ובכ"מ.

171 ראה לקו"ת פינחס עה, ג. ראה לג, ב. ובכ"מ.

172 לשון האוה"ח ר"פ אחרי.

173 ע"פ שמואל"ב יד, יד. וראה הלי' ת"ת לאדה"ז פ"ד סה"ג.

תניא ספ"ט.

הן¹⁷⁷, ובמילא, אין אצלם ענין של עייפות וענין של יגיעה. וכאשר בא כהן וטוען שהוא עייף ויגע – אזי צריכים לבקר אצלו את הענין ד"לא ירא אלקים", ולפעול שיהיה "ירא אלקים", ואז יתבטל ענין העייפות ויבטל ענין היגיעה. אמנם, בנוגע לכהנים יש ב' דעות אם הם "שלוחי דרחמנא" או "שלוחי דידן"¹⁷⁸. ועל אחת כמה וכמה בנוגע למי שנתמנה על ידי ההשגחה העליונה (במכל שכן וקל וחומר מזה ש"אפילו ריש גרוגותא משמיא מנו ל¹⁷⁹) להיות רב בישראל, היינו, להיות "ראש" ל"שבטיכם זקנים" עד "חוטב עצים" ושואב מימין¹⁸⁰ – הרי בודאי שאם רק ישנו הענין ד"ירא אלקים", אזי אין אפשרות שיהיה הענין ד"עייף ויגע".

[כ"ק אדמו"ר שליט"א סיים שלא יקחו את הדברים הנ"ל¹⁸¹ באופן שתהיה הרגשה לא טובה, באמרו בשפת המדינה – בהתאם למה שכתוב במגילה¹⁸² "עם ועם כלשוננו" – נאץ הארד פילינגס... ו"שלום על ישראל", שכולם יהיו מרוצים ושמוחים¹⁸³].

* * *

מ. ישנו מנהג משנים קדמוניות¹⁸⁴, היינו, עוד מלפני זמן נשיאותו של כ"ק מו"ח אדמו"ר, בימי אביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו עדן, שבפורים היו עורכים מגבית עבור קופה מיוחדת, קופת רבינו, שהיתה מיועדת עבור ענינים מיוחדים.

וכמו כן עתה – יתנדב כל אחד ככל יכלתו עבור קופה זו, וכל המרבה הרי זה משובח, וכמו כן יודיע כל אחד לכל בני משפחתו ולכל ידידיו ומכיריו שגם הם ישתתפו בנתינת לקופה זו, כל אחד ואחד כפי יכלתו, וכל הרוצה יכול לציין שמו ושם אמו, כדי להזכירו על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר, נשיא ישראל.

וכיון שהתחלת מנהג זה היתה עוד לפני שהתחילה ההנהגה ד"מצוה לפרסם עושי מצוה"¹⁸⁵ בפירסום גדול ביותר – הרי מובן שלא נוגע כאן ענין הפירסום, ולכן, יכולים לתת ללא פירסום בכלל, ויכולים לתת גם בצירוף שמו ושם אמו, אבל, להפריד את שני הענינים, דהיינו, ליתן את הסכום בפני עצמו, ושמו ושם אמו בפני עצמו. והעיקר, שכל אחד ישתתף בזה ויתנדב ככל האפשרי, וכלפי שמיא גליא.

ולהעיר, שישנו מקום שענין ה"כמות" אינו נוגע, ומה שנוגע הוא – שנותנים בלב שלם ובשמחה ובטוב לבב, דהיינו, מתוך מחשבה – כפי האמת – ש"יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית"¹⁸⁶, ויתירה מזה, "מלוה ה' חונן דל"¹⁸⁷, ואז נותן ככל האפשרי.

ויש להוסיף בזה, שענין הצדקה הוא מהענינים שבהם מותר לבחון את הקב"ה, ולא עוד אלא שהקב"ה מבקש "בחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די"¹⁸⁸, "עד שיבלו שפתותיכם מלומר די"¹⁸⁹.

וכיון שכן, הרי כדאי להראות את הבטחון שהקב"ה יקיים את הבטחתו, ולהוסיף יותר בנתינת הצדקה, שכן, ככל שישקיעו יותר בנתינת הצדקה, תגדל יותר ברכתו של הקב"ה, וכמאמר רז"ל¹⁹⁰ "עשר בשביל שתתעשר"¹⁹¹.

סקב"ג. רמ"א יו"ד סרמ"ט סי"ג. וראה גם שיחת פורים הנ"ל סט"ו (תורת מנחם שם ע' 313). וש"נ.
 (186) ויק"ר פל"ד, ח. רות רבה פ"ה, ט. ועוד.
 (187) משלי יט, יז.
 (188) מלאכי ג, יו"ד.
 (189) שבת לב, סע"ב. וש"נ.
 (190) שם קיט, א. וש"נ.

(191) בין השיחות דלעיל אמר לא': כיון שזוהי "עת רצון" למעלה – כדאי לכם לחטוף ("אריינכאפן") ולעשות "עסק": להשקיע אלף דולר (מחצה עבורו ומחצה עבור בנו) עבור (חדר בבנין הישיבה ב)כפר חב"ד, ואז תרוויחו ארבעה פעמים ככה, "חמישית לפרעה וארבע הידות יהי' לכם" (ויגש מז, כד), ותזכו להשתמש בזה עבור דברים טובים ושמוחים. – תעשו זאת בלב שמח, ותאמרו "לחיים".

(177) שבת כ, א. וש"נ.
 (178) יומא יט, סע"א. וש"נ.
 (179) ברכות נח, סע"א. וש"נ.
 (180) לשון הכתוב – ר"פ נצבים.
 (181) כנראה היתה הכוונה (גם) לאלו שהתעייפו והתייגעו במשך ההתוועדות (המז"ז).
 (182) אסתר א, כב, ג, יב.
 (183) כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה למזכירו הרב חיים מרדכי אייזיק חדרקוב ולבנו – שלום ישראל* – לומר "לחיים", ושתהי' אצלם השמחה "עד דלא ידע", ותושלם הכוונה, ששניהם ישתדלו לעשות לו ית' דירה בתחתונים.
 (184) ראה גם שיחת פורים דאשתקד ס"ל (תורת מנחם – התוועדויות ח"ג ע' 329 ואילך). וש"נ.
 (185) ראה שו"ת הרשב"א ח"א סתקפ"א. מג"א או"ח סקנ"ד

1 ובודאי שגם הקב"ה יקיים את מצות הצדקה, כמו שכתוב¹⁹² "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל",
2 "מה שהוא עושה (תחילה) הוא אומר לישראל לעשות"¹⁹³, ובפרט מצות הצדקה ש"היא מצות ה' ממש מה
3 שהקב"ה בכבודו ובעצמו עושה תמיד להחיות העולמות. . בתורת צדקה וחסד חנם" (כמבואר באגרת הקודש¹⁹⁴).
4 וכאמור, שתומשך ברכתו של הקב"ה "עד בלי די", שלא בערך למעלה מה"כלים" הגשמיים שמכניס מצד
5 אתערותא דלתתא.

6 ולכן: ינגנו עתה הניגון "והריקותי לכם ברכה", ובשעה שמנגנים, יתנדב כל אחד ככל יכלתו, במזומן או
7 בהתחייבות, ואלו שנותנים בהתחייבות – יסלקו בהקדם את התחייבותם, "התחייבות" שהיא זכות גדולה ביותר.
8 וההשתתפות ב"קופת רבינו" תמשיך "ברכה עד בלי די", בבני חיי ומזוני רויחי, לכל אחד ואחת בהמצטרך לו.
9 [כ"ק אדמו"ר שליט"א התחיל לנגן "והריקותי לכם ברכה"].

* * *

10 מא. בנוגע להנהגתה של אסתר המלכה¹⁹⁵ – הרי אף על פי שבדרך כלל "את מאמר מרדכי אסתר עושה"¹⁹⁶,
11 מכל מקום, מצינו שבנוגע להסעודות שערכה אסתר עבור אחשורוש והזמינה גם את המן, לא התייעצה תחילה
12 עם מרדכי, ולא עוד אלא שגם בנוגע להנהגתו של מרדכי היהודי, היתה אסתר זו שאמרה למרדכי מה לעשות:
13 "לך כנוס את כל היהודים גו' וצומו עלי גו' שלשת ימים"¹⁹⁷ (כפי ששואל רבינו הזקן בענין זה¹⁹⁸).
14 ועל פי האמור לעיל (סעיף א) שכל הענינים דגזירת המן ונס פורים הם באופן ש"ימי הפורים האלה לא
15 יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם", מובן, שגם מאמר אסתר למרדכי "לך כנוס את כל היהודים",
16 מהוה הוראה לנשי ישראל בכל דור ודור, עד לדורנו זה.

17 מב. כאשר מדובר אודות חינוך הבנים והבנות, כיצד צריך להעמיד בית יהודי, וכיצד להנצל מגזירה על כלל
18 ישראל – הרי זה ענין התלוי בהנשים שבישראל.
19 האשה, שהיא עקרת הבית, יכולה לבוא עם דיבור תקיף ("א שטאַרקן וואָרט"), ולומר להבעל, או להאב –
20 גם אם הם כמו מרדכי היהודי, שהיה ראש לסנהדרין – שענתה הגיע הזמן ד"לך כנוס את כל היהודים":

21 אין להתחשב בכך אם הילד הוא דתי, ובמילא אפשר לדבר עמו אודות תורה ומצוות, או שאומר בדיבור
22 שאינו דתי, ובמילא אין שייכים אליו עניני התורה ומצוות – כיון שאין האמת כן;
23 כל יהודי, מנער ועד זקן, איש או אשה, הוא בן אברהם יצחק ויעקב, ובמילא יש לו בירושה מאבותינו –
24 ג' האבות וד' האמהות – אהבת השם, שבה נכלל גם יראת השם (כמו שכתב רבינו הזקן בתניא¹⁹⁹ ש"נכלל בה
25 גם דחילו").

26 וכיון שכן, הרי, כל יהודי, באיזה מעמד ומצב שיהיה, כאשר מדברים עמו בדברים היוצאים מן הלב, "מיט
27 וואַרעמע ווערטער", ומתוך כוונה אמיתית ("מ'מיינט דאָס מיט אַ אמת") – פועלים עליו להתקרב לתורה
28 ומצוות, ועד שנעשה לומד תורה ומקיים מצוות בפועל.

29 וזהו החידוש שאפילו כאשר מרדכי, הבעל, אינו חושב עדיין אודות ענין זה – הרי זה מוטל על בנות ישראל
30 הכשרות, אמהות נשים ובנות, להלהיב את בעליהם בניהם ואחיהם, לעסוק בהענין ד"כנוס את כל היהודים",
31 לקרבם לתורה ומצוות.

32 ובכלל, כאשר אשה בישראל מדברת בדברי רגש ("האַרציקע ווערטער") ובאמת – בכחה לפעול על הילדים,
33 הבעל, האח ואפילו ההורים, שגם הם יתקרבו לתורה ומצוות, שעל ידי זה יהיו מאושרים (לא רק לאחר מאה
34 ועשרים שנה, בעולם הבא, אלא) בחייהם בעולם הזה הגשמי, אושר בגשמיות וברוחניות לילדים, בריאות
35 ופרנסה לבעלים ולהורים, ושיהיו שמחים בחלקם בעולם.

(196) אסתר ב, כ.

(197) שם ד, טז.

(198) ראה תו"א מג"א צג, ד. ובכ"מ.

(199) פי"ח. רפכ"ה.

(192) תהלים קמז, יט.

(193) שמור"ר פ"ל, ט.

(194) סי"ז.

(195) ראה גם שיחת פורים הנ"ל סל"ג (תורת מנחם שם ע' 333).

וכאשר נשי ישראל נוהגות כפי שנהגה אסתר המלכה בזמנה שאמרה "לך כנוס את כל היהודים", לאסוף את כל היהודים, ללא חילוק, ולדבר עמהם אודות עניני יהדות, תורה ומצוות – בודאי ישמעו להן בעליהן, ועל ידי זה יצילו את בני ישראל מכל הגזירות ומכל הקשיים, לא רק ברוחניות, אלא גם בגשמיות, ויביאו ישועה וגאולה לכל בני ישראל,

– נוסף על האושר שממשיכים בבית הפרטי, שיהיה בית יהודי וחסידי, ומאושר בגשמיות וברוחניות גם יחד –

גאולה האמיתית והשלמה במהרה בימינו על ידי משיח צדקנו.

* * *

מג. בנוגע למה שנאמר²⁰⁰ "יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך ואשר ניתן כתר מלכות בראשו" – הנה על פי הביאורים שנתבארו בזה בדרושי חסידות של אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי, הצמח צדק, ורבותינו נשיאנו שלאחריהם, עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו – מובן, שיכולים להגיע לזה על ידי לימוד פנימיות התורה, תורת החסידות, חסידות חב"ד. והכוונה היא בפשטות – ללמוד חסידות בכל יום²⁰¹ (בלי נדר),

והעיקר – "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה" – להתנהג על פי ההדרכות וההנהגות של תורת החסידות, ולקיים את כל התקנות שתיקן כ"ק מו"ח אדמו"ר.

מד. ובפרטיות יותר: לכאורה אינו מובן, איך אפשר לנשמה, ליהודי, להגיע לכך שתקבל את ה"לבוש מלכות אשר לבש בו המלך", מלכו של עולם, הקב"ה;

"וסוס אשר רכב עליו המלך", כמו שכתוב²⁰² "כי תרכב על סוסך מרכבותיך ישועה", דקאי על אותיות התורה שהם בדוגמת ה"סוס" שעל ידו יורד הקב"ה ונמשך בעולמות שלמטה;

"ואשר ניתן כתר מלכות בראשו", היינו, שיהודי מלביש על עצמו את ה"כתר מלכות" של מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהכוונה בזה אינה לבחינת ה"גילויים", אלא לעצמות ומהות אין סוף ברוך הוא? ...!

ומבואר בזה – שלהגיע לזה יכול כל אחד מבני אברהם יצחק ויעקב; צריך רק שיהיה לו הרצון לכך.

– ידוע הסיפור²⁰³ שפעם ישב הבעש"ט עם תלמידיו, ולפתע הגיע גוי שהכניס את ראשו מבעד לחלון, וביקש עזרה כיון שהסוס שלו אינו יכול לסחוב את העגלה, וכשהשיבו לו שאין זה ביכלתם, "ניע מאזשיטש", נענה ואמר: "מאזשעש, דא ניע מאזשעש", כלומר, היכולת קיימת, אלא שחסר הרצון.

ובנדון דידן: כל אחד מישראל יכול לקבל את ה"לבוש אשר לבש בו המלך", מלכו של עולם, "וסוס אשר רכב עליו המלך", ואפילו "אשר ניתן כתר מלכות בראשו"; "מאזשעש", היכולת קיימת, והדבר תלוי רק בכך שיהיה "מאזשעש", הרצון; וכאשר ישנו הרצון באמת, אזי נותן הקב"ה את "כתר המלכות", עם ה"סוס אשר רכב עליו המלך" ו"הלבוש אשר לבש בו המלך", ועל ידי זה נמשך בדרך ממילא גם כל טוב גשמי.

ליהודי ניתנה בחירה, כמו שכתוב²⁰⁴ "ראה נתתי לפניך גו' את החיים ואת הטוב" וכן את ההיפך חס ושלום, וישנו הציווי "ובחרת בחיים"²⁰⁵, לבחור את הדרך המוליכה לחיים מאושרים, חיים מאושרים ברוחניות, שעל ידם נעשים חיים מאושרים בגשמיות, ובאופן ש"לוקחים" לא רק בחינת הגילויים, אלא עצמות ומהות אין סוף ברוך הוא!

203) ראה גם אגרות-קודש אדמו"ר מוהרי"צ ח"ט ע' צח.
אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"כ ריש ע' קצ ובהערה.
204) נציבים ל, טו.
205) שם, יט.

200) אסתר ו, ח.
201) בין השיחות דלעיל אמר לא': כיון שלמד ב"תומכי תמימים", צריך להיות אצלו לימוד החסידות בכל יום דבר פשוט, לכל הפחות דקות ספורות, חמש דקות, עשר דקות.
202) חבקוק ג, ח.

1 והדרך כדי לידע מה שנדרש וכיצד יכולים להגיע לזה – הנה כאשר לומדים חסידות, ומתבוננים בזה, כדי
2 שיהיה "תלמוד המביא לידי מעשה", אזי יודעים כיצד להתנהג בחיים היום-יומיים, ולעשות "כלים" לקבל את
3 ברכתו של הקב"ה, "והריקותי לכם ברכה עד בלי די", להיות מאושרים (הוא בעצמו יחד עם בני הבית) בגשמיות
4 וברוחניות גם יחד.

5 [כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון "הבינוני". ואחר כך צוה לנגן ניגון הבעש"ט (שלש תנועות –
6 דהבעש"ט, הרב המגיד ואדמו"ר הזקן)].

* * *

7 מה. איתא בגמרא²⁰⁶ "כד רגזי רעיא על ענא עביד לנגדא סמותא".
8 אבל השאלה היא²⁰⁷, למה... הוצרכו לבחור את פלוני בן פלוני... שהוא יהיה ה"נגדא סמותא"?...!
9 וגם אם יש טעם לזה – נשאלת השאלה: עד מתי? ... שיבוא כבר הרבי, ויבוא כבר משיח, ויוציא את
10 ה"ענא" מכל המעמד ומצב... ועד כמה הוא השיעור... לייסר ("מאטערן")... את עצמו ואת אחרים הן ברוחניות
11 והן בגשמיות...

12 [כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן "ניע זשוריצי כלאפצי". "צמאה לך נפשי". ואחר כך אמר:]
13 ישנם כאלו שאינם יודעים את הפירוש במאמר רז"ל הנ"ל ("כד רגזי רעיא על ענא עביד לנגדא סמותא"),
14 ובמילא, כיון שאינם יודעים, יתן ה' יתברך שיושלם הענין כפי שצריך להיות ("ס'זאל זיך אפּטאָן דער ענין
15 וואָס עס דאַרף זיך אָפּטאָן").

16 והעיקר – שיהיה "ונהפוך הוא", "ורבים מעמי הארץ מתיידיים כי נפל פחד מרדכי עליהם",
17 ועל ידי זה תהיה המשכת עצמות ומהות אין סוף ברוך הוא, ש"לא אתרמיז בשום אות וקוצא כו",
18 והמשכה זו תהיה לא בענינים של עיוניים, ואפילו לא על דרך המבואר בלקוטי תורה²⁰⁸ שישנו אופן
19 שמקבלים תוספת חיות על ידי רעב, אלא באופן שיומשך רב טוב גשמי ורוחני, בבני חיי ומזוני רוחי, לכל
20 אחד ואחת בהמצטרך לו,

21 ובמילא יקויים הפתגם של רבינו הזקן²⁰⁹ שהקב"ה נותן ליהודים גשמיות והם עושים מהגשמיות רוחניות
22 – לעשות לו יתברך דירה בתחתונים מתוך בריאות, שמחה וטוב לבב.
23 [כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון הצמח צדק, וניגון כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע].

* * *

24 מו. איתא במדרש²¹⁰ שכאשר אסתר אמרה למרדכי "לך כנוס את כל היהודים גו' וצומו עלי גו' שלשת ימים
25 לילה ויום", "שלח לה (מרדכי לאסתר) והרי בהם יום ראשון של פסח", "אמרה לו, זקן בישראל, אם אין ישראל
26 למה הוא הפסח!"
27 כלומר: מהי התועלת של פסח – בשעה שיש גזירה על כל ישראל ("להשמיד להרוג ולאבד גו'"), שבהם
28 תלוי קיום הפסח.

29 ועל פי מאמר המשנה²¹¹ "כל המקיים נפש אחת מישראל כו' כאילו קיים עולם מלא", מובן, שכן הוא גם
30 כאשר מדובר אודות יחיד מישראל, שגם אז אומרים "אם אין ישראל למה הוא הפסח", שזהו תוכן הדין דפיקוח
31 נפש של איש ישראל – יהיה מי שיהיה, מבלי הבט על מעמדו ומצבו – דוחה את כל התורה כולה²¹².
32 והענין בזה:

י"ם" כו טבת. וראה גם "היום יום" כט אדר שני. כו אלול).
(210) אסתר פ"ח, ז.
(211) סנהדרין לו, סע"א. וש"נ.
(212) ראה יומא פב, א ואילך. וש"נ.

(206) כ"ק נב, א. וראה גם תורת מנחם – התועדויות ח"א ע' 69 ואילך.
(207) כ"ק אדמו"ר שליט"א דיבר בקול חנוק מבכי (המו"2).
(208) שה"ש יד, ב.
(209) אגרות-קודש אדמו"ר מוהרי"צ ח"ב ע' רסה (נעתק ב"היום

- אמרו חז"ל²¹³ "במי נמלך בנשמותיהם של צדיקים", ומבואר בחסידות²¹⁴ שהשורש של נשמות ישראל ב'עצמות' הוא למעלה ובעומק יותר מהשורש של תורה ומצוות ב'עצמות', ובשבילם ניתן כללות ענין התורה ומצוות.
- ועל פי פתגם הבעש"ט²¹⁵ העצם כשאתה תופס במקצתו אתה תופס בכולו, הרי מובן, שגם כאשר מדובר אודות נשמה אחת בישראל, הרי זה מקצת מן העצם שעל ידו תופסים בהעצם כולו – עצמות ומהות אין סוף ברוך הוא, למעלה מהשורש דתורה ומצוות.
- מז. וענין זה מהוה לימוד זכות: בעוונותינו הרבים ישנם כמה וכמה מבני ישראל שאצלם צריך עדיין להתוסף בענינים של לימוד התורה וקיום המצוות.
- ואף על פי כן, צריכים לידע, שנשמותיהם מושרשות ב'עצמות' למעלה ובעומק יותר מהשורש דתורה ומצוות, וכאשר משתדלים שיתגלה אצלם שורש ומקור של נשמתם, אזי כדאי כל הענינים כדי להציל נפש אחת מישראל, ובזה תלוי כללות הענין דנתינת וקבלת התורה ומצוות למטה.
- מח. ובנוגע לפועל: כאשר באים ליהודי ואומרים לו שיתעסק עם פלוני בן פלוני כדי להחזירו בתשובה ולקרבו לתורה ומצוות – מתחיל לטעון שביכלתו לפעול יותר בתורה ומצוות בדרך ודאי, עם עצמו, מה שאין כן בהנוגע לזולתו הרי זה רק ספק, וגם אם יפעל אצלו, יהיה זה רק בענינים פשוטים של קיום המצוות.
- ועל זה אומרים לו, שנשמות ישראל מושרשות ב'עצמות' למעלה מתורה ומצוות, וכאשר ביכלתו להציל, ויעסוק בזה, להציל נפש אחת מישראל – הרי זה "כאילו קיים עולם מלא", לבנות עוד מקדש לו יתברך, "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"²¹⁶.
- ובמילא, נכלל גם זה בהענין דפיקוח נפש שדוחה את כל הענינים, ולו רק לפעול החיבור של נשמה עם שרשה למעלה, ועל ידי זה – עם עצמות ומהות אין סוף ברוך הוא, שמשם נמשך כללות ענין התורה ומצוות.
- מט. ובנוגע לפועל: כאשר יש ליהודי הזדמנות לדבר עם יהודי נוסף לקרב ליהדות ולקיום המצוות – צריך לידע שאין אושר גדול יותר שיכול הקב"ה ליתן לו, לא רק בדברים רוחניים אלא גם בדברים גשמיים,
- כי, על ידי זה שמקרב יהודי נוסף, זקן או צעיר, איש או אשה, ופועל עליו לקיים מצוה – הרי אף על פי שהוא חושב שזוהי פעולה חד-פעמית בלבד, אומר רבינו הזקן בתניא²¹⁷ ש"יחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד", והיינו, שכאשר יהודי מקיים מצוה אפילו פעם אחת בלבד, הרי זה למעלה אצל הקב"ה דבר נצחי, והקב"ה משתעשע ("צאצקעט זיך") בזה לעולם ועד.
- ובשביל זה כדאי להניח את כל עניניו, כל הענינים שחושב שעל ידם הולך וגדל בגשמיות או ברוחניות – כדי לקרב יהודי לאבינו שבשמים, עצמות ומהות אין סוף ברוך הוא.
- וכיון שתובעים זאת מכל אחד ואחת מישראל, איש או אשה, צעיר או זקן – הרי זה סימן שנתנו לו מתחילה את הכחות שיוכל לקיים ציווי הקב"ה לעסוק ולקרב יהודי אחד, יהודי שני ויהודי שלישי, שיתחיל ללמוד תורה ולקיים מצוות.
- וכאמור, גם כאשר נדמה לו שיכול לפעול ענין זה רק פעם אחת, הרי זה גם כדאי, כיון שלמעלה, אצל הקב"ה, הרי זה דבר נצחי לעולם ועד.
- וכיון שאצל הקב"ה הרי זה ענין נצחי לעולם ועד, אזי גם השכר שמשלם הקב"ה להאדם שעסק ופעל לקרב יהודי לתורה ומצוות הוא נצחי לעולם ועד, היינו, שכל משך ימי חייו בעולם הזה (וגם לאחר מיתה ועשרים שנה בבואו לעולם הבא), מחשב הקב"ה שהוא חייב לו, ובמילא נותן לו כל המצטרך עבורו ועבור בני ביתו, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

(216) תרומה כה, ח.

(217) פכ"ה (לב, א).

(213) ראה בר"פ"ח, ז. רות רבה פ"ב, ג.

(214) ראה סה"מ מלוקט ח"ד ע' רעת. וש"נ.

(215) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סרכ"ז. וש"נ.

1 [ניגנו את הניגון "קול ביער"²¹⁸ וכ"ק אדמו"ר שליט"א ניגן עם הקהל. אחר כך ניגן כ"ק אדמו"ר שליט"א
2 בעצמו "והיא שעמדה"²¹⁹. אחר כך ניגנו שמוחה. ואחר כך ניגן אדמו"ר הזקן בן ד' הבכות (בבא הד' – פ"א)].

* * *

3 נ. לאחר שכבר עברנו מפורים לשושן-פורים²²⁰,
4 – והרי שושן-פורים הוא המשך לפורים גם אצל יושבי ערים הפרזים, דאף שאינם אומרים בו "ועל הנסים",
5 מכל מקום, ישנם כמה ענינים שבהם הוא המשך לפורים –
6 יהי רצון שיהיה ההמשך דפורים לשושן-פורים ומשושן-פורים על כל השנה כולה, באופן שבמשך כל השנה
7 כולה יהיה הענין ד"ארור המן" ו"ברוך מרדכי", שענינם בעבודה הוא "סור מרע ועשה טוב"²²¹.
8 וכשם שבימים ההם היה הענין ד"ונהפוך הוא", שכל הענינים המונעים ומעכבים נתהפכו ונעשו עזר וסיוע, ועל
9 ידי זה נעשה "אורה ושמחה וששון ויקר"²²², "אורה זו תורה, שמחה זה יום טוב, ששון זו מילה ויקר אלו תפילין"²²³,
10 – וכמבואר בחדא"ג מהרש"א²²⁴ ש"התורה היא עדות לישראל . . . ויש גם במצוותיה שהם אות ועדות
11 לישראל . . . השבת . . . התפילין . . . וכן המילה . . . ולכך גזר המן על אלו ביותר . . . לפי שהן עדותן של ישראל,
12 וכיון שנתבטלה גזירתו חזרו אלו עדות ליושנן, אורה זו תורה . . . ושמחה זה יום טוב שהוא יום שבתה . . .
13 שחזרו מאבל ליום טוב, וששון זו מילה שחזרו לה, כמו שכתוב ורבים מעמי הארץ מתיידיים דהיינו תחלה
14 בברית מילה, ויקר זו תפילין שהוא כבודן של ישראל, על שם כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך²²⁵, שחזרו לזה,
15 כמו שכתוב כי נפל פחד מרדכי וגו'", והיינו, שלאחרי נס פורים נמשכה תוספת הארה בכל ענינים אלו, ובמילא
16 ניתוסף גם בענינים אלו למטה, שבהליכתו של יהודי בעולם למטה היה ניכר עליו שהוא "אות ועדות", מציאות
17 אחת עם הקב"ה –
18 כמו כן יתן ה' יתברך שמימי הפורים האלו יומשך – באמצעות שושן-פורים – על כל השנה כולה בכל
19 הענינים ד"אורה זו תורה, שמחה זה יום טוב, ששון זו מילה ויקר אלו תפילין",
20 ולאחרי זה גם למטה יותר – "אורה ושמחה וששון ויקר" כפשוטו, בכל המצטרך לכל אחד ואחת ולבני
21 ביתו, שנכללים בג' הסוגים דבני חיי ומזוני רויחי, ובאופן שה"רויחי" יהיה בכל ג' הענינים: מזוני רויחי, חיי
22 רויחי ובני רויחי, ובשמחה ובטוב לבב, למטה מעשרה טפחים.
23 וכל זה יהיה כלי לקבל את הגאולה השלימה והאמיתית, שאז יקויים מה שכתוב²²⁶ "אך טוב וחסד ירדפוני
24 כל ימי חיי", שגם למטה מעשרה טפחים יהיו אך ורק ענינים של חסד ושמחה וטוב.
25 נא. עתה יכריז "ועד המסדר" שכל אלו שנתחייבו יברכו ברכה אחרונה,
26 ואחר כך – "בשמחה תצאו ובשלום תובלון"²²⁷, ובאופן שאפילו "ההרים והגבעות" – שלכאורה צריכים
27 להפריע בהליכה בדרך הישר – "יפצחו לפניכם רנה"²²⁷, להוסיף תוספת כח ואור בהליכה במסילה העולה בית
28 א-ל, להוסיף בלימוד התורה בכלל, ובלימוד החסידות ביחוד, ובקיום המצוות בהידור.
29 ועל ידי זה ימשיכו ויפעלו ביאת משיח צדקנו למטה מעשרה טפחים, במהרה בימינו, בעגלא דידן, על ידי
30 נשיאינו, כ"ק מו"ח אדמו"ר, למטה מעשרה טפחים (כנ"ל), אמן.

222) אסתר ח, טז.

223) מגילה טז, ב. וראה גם לקו"ש ח"ג ע' 916 ואילך.

224) ולהעיר ממ"ש כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע ששמע בשם רבינו הזקן שכל המחברים עד הט"ז והש"ך, והם בכלל, עשו החיבורים שלהם ברוח הקודש (המשך תער"ב ח"ג ס"ע א'שפה – נעתק ב"היום יום" ו' שבט), ועד"ז מצינו בנוגע להמהרש"א (ראה כתור שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סרי"ז. וש"נ).

225) תבוא כח, יו"ד.

226) תהלים כג, ו.

227) ישע"י נה, יב.

218) ראה גם שיחת שושן פורים תשי"ד סוסכ"ט (תורת מנחם – התוועדויות ח"א ריש ע' 150). וש"נ.

219) לאחר שניגן הניגון כמ"פ בעצמו, הפסיק ואמר בבת שחוק: "מען וויל מיר פֿאַרהערן אין חזנות?!"

220) ההתוועדות נמשכה עד אור הבוקר, וכ"ק אדמו"ר שליט"א שאל מתי הזמן דק"ש של שחרית, עלות השחר ונ"ץ החמה (והזכיר שיש בזה כמה שיטות, כמובא גם בספרו של הרא"ח נאה (שיעורי ציון (ירושלים תש"ט) סל"ז)). והוסיף בבת-שחוק, שאין כאן "תריסים" ("לאָדן") שיוכלו לסוגרם... (המו"ז).

221) ראה גם שיחת פורים תשי"ב סכ"ז ואילך (תורת מנחם – התוועדויות ח"ה ס"ע 45 ואילך). וש"נ.

לקוטי שיחות פרשת תשא כרך יא

19 איזה הכרח שלא השתחוה על הבשורות טובות – הרי
20 זה גופא אינו מובן: למה לא השתחוה משה – כהודאה
21 על הבשורות טובות?
22 (ג) הוה ליה לרש"י להעתיק מן הכתוב התיבות
23 "ויקד ארצה וישתחו" ⁸ (ולא "וימהר משה"), שהרי,
24 לפי קא סלקא דעתך הנ"ל, עליהן קושייתו (למה
25 השתחוה).
26 (ד) רש"י מדגיש "מיד וישתחו" ⁹?
27 ועל פי זה צריך לומר שרש"י בא לתרץ קושיא
28 המתעוררת בהתיבות "וימהר משה", והיא: למה מיהר
29 משה להשתחוות? ¹⁰ ועל זה מתרץ, שמכיון "שראה
30 שכינה עוברת", היינו שהיא עומדת לעבור ¹¹, ו"שמע
31 קול הקריאה", היינו שכבר שמע כל הקריאה, לכן
32 השתחוה מיד, במהירות, כדי שלא לאחר מלהשתחוות
33 ולהודות להקב"ה.

1 א. על הפסוק ¹ "וימהר משה ויקד ארצה וישתחו"
2 מעתיק רש"י התיבות "וימהר משה" ומפרש: "כשראה
3 משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה מיד וישתחו".
4 לכאורה מקום לומר שרש"י בא לתרץ בפירושו
5 (כעין) קושיית הגמרא ²: "מה ראה משה" ³ – שגרם לו
6 להשתחוות? ומתרץ שהשתחוה על שראה שכינה
7 עוברת ושמע קול הקריאה.
8 אבל באמת אי אפשר לומר כן, כי:
9 (א) בפשוטו של מקרא לא קשה מלכתחילה למה
10 השתחוה ⁴, שהרי לפני זה על הפסוק ⁵ "ויקד העם
11 וישתחו" פירש רש"י "על בשורת הגאולה כו'", היינו
12 שעל בשורות טובות צריך להודות ⁶, ובאופן של קידה
13 והשתחוואה, ואם כן גם בנדון דידן ששמע משה הי"ג
14 מדות הרחמים, צריך להיות הודאה להקב"ה עליהם
15 (על כולם) ⁷. ומזה – לאידך גיסא:
16 (ב) מנא ליה לרש"י החידוש דהשתחוה (גם) על
17 "שראה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה" – דילמא
18 השתחוה רק על הבשורות טובות ששמע. ואם ישנו

(8) או עכ"פ "ויקד ארצה" כפרש"י בא (יב, כז).
(9) ומצד ב' קושיות האחרונות מובן שאין לומר דרש"י בא לפרש
איזו הן הבשורות שנתקיימו בפועל (כנ"ל הערה 7) שעליהן השתחוה,
שהן "כשראה שכינה עוברת" – כנגד "אני אעביר כל טובי על פניך"
(לג, ט), ו"שמע קול הקריאה" – כנגד "וקראתי בשם ה' לפניך" (שם).
(10) כקושיית כמה מפרשים, ומובן שבפשוט"מ אין לומר כהפ"י
המובא בראב"ע, רבותינו בעה"ת, פי' תוס' עה"ת (הדר זקנים) רבינו
בחיי (וכן פי' בחזקוני בפי' הראשון) ש"מיהר משה כאשר הזכיר
רבעים שלא יאמר חמשים כו", וכקושיית הראב"ע עצמו "כי אין
הדעת סובלת שיפסיק הוא דברי השם בעוד שהי' מדבר" (וראה שם
מה שהקשה עוד. וראה פי' חת"ס עה"ת).
ועפ"ז מובן שגם אין לומר כמ"ש בתו"כ (בביאור שאלת הגמרא
"מה ראה משה") דמזה שמיהר משה משמע שלא הי' יכול לחכות עד
סיום הדברים אלא מיהר להשתחוות באמצע הדבור, ש"מ שהי' מדה
אחת שנתפעל עלי' ביותר ולא הי' יכול להתאפק מלהשתחוות (ופליגי
בגמרא איזו מדה היתה) – ולפי"ז הכרח שהשתחוה על א'
מהיגמדה"ר,
כי (נוסף על הנ"ל (הערה 4) שבפשוט"מ אין כל משמעות
שנתפעל על איזו מדה, הרי) קשה לומר שהפסיק והשתחוה באמצע
הדבור, כנ"ל.
ועפ"ז יובן ג"כ בפשטות מש"נ (שמות ג, יז): ויאמר אנכי גו'
ויאמר ה' גו' אף שכבר הקדים "ויאמר של גו'" – כי רק לאחר שנגמרה
האמירה אפשר להפסיק (ולקיים של נעליך, ויסתר משה גו'.
(*) ואלה"ק מהכריעות שבאמצע תפלת שמו"ע (ברכות לד, סע"א)
וכיו"ב (אף שבשמו"ע צ"ל כעבדא קמי' מרי' כו' לפני המלך (שבת
י, א. שו"ע אדמו"ר סו"ס צה) – כי: א) מובן שכמה דרגות ישנן
בזה. ב) בשמו"ע מפסיק הוא באמצע דיבורו (דהאדם) להקב"ה,
משא"כ בנדו"ד הוא שיפסיק משה דיבורו של הקב"ה אליו. ג)
ההשתחוואה בשמו"ע אי"ז גדר הודאה, כ"א גדר הכנעה, כדמוכח
מהדין (ברכות שם ע"ב) "כה"ג בסוף כל ברכה וברכה והמלך וכו'",
שהטעם ע"ז "כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל
עצמו".
(11) ראה חזקוני (בפי' הב') לפי שראה כו' עובר והולך מלפניו
כו' (אלא שהוא מפרש ש"הי' רוצה להתפלל כו').

(1) פרשתנו לד, ח.
(2) סנהדרין קיא, א.
(3) בפרש"י שם: "על איזה מדה של יג (מדות) ראה והשתחוה" –
אבל אין זו קושיית רש"י כאן (שהרי אינו מפרש איזה מדה, כ"א
"כשראה שכינה כו'"), והכוונה בפנים היא שקושיית רש"י כאן היא
(ע"ד קושיית הגמרא): איזה ענין ראה.
(4) ועפ"ז (שבפשוט"מ אין להקשות למה השתחוה) מובן למה לא
פרש"י כדדו"ל בגמרא: "אך אפים ראה כו' אמת ראה" (נוסף לזה
שבפשוט"מ קשה למה דוקא על (א' מ"ב) מדות אלו השתחוה).
בחדא"ג מהרש"א שם כ': "ובודאי ידע כבר מדותיו ית' אבל עתה
נתעורר יותר באחד מה"ג מדות" – אבל בפשוט"מ משמע שנכשיו
לימדו הקב"ה היגמדה"ר. וגם: אם ידע מדותיו לפני"ז – למה נתעורר
נכשיו על איזה מדה.
ואין לומר שמשה ידע מדותיו ית' ע"י המופתים כו' שעשה
הקב"ה ע"ע (ועכשיו לימדו הקב"ה "סדר בקשת רחמים"), אלא
שאחת משתי מדות הנ"ל עדיין לא ידע ולכן נתעורר ע"י (ופליגי איזו
היא) – כי בפשטות, איפכא מסתברא: שתי מדות אלו ידועות מאז:
"ויאמר אליו אני ה' – נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני כו' נאמן
להפרע" (וארא ו, ב. בפרש"י), נראה מדת "אמת" של הקב"ה, ומזה
ש"ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמורי עד הנה" (לך טו,
טז. וראה פרש"י שם) ידע מדת "אך אפים" של הקב"ה (וכ"ש שידע
שהקב"ה סולח ומוחל לגמרי (שהרי על כמה ענינים שעשו בני"ע ע"ע
– סלח להם הקב"ה)).
(5) בא יב, כז.
(6) ראה רבינו בחיי כאן: על דרך הפשט השתחו' זו הודאה על
מדת החנינה והרחמים שהודיעו. וראה רבותינו בעה"ת כאן. ועוד.
(7) ואף שכבר ידע משה לפני"ז שהקב"ה ילמדו סדר יגמדה"ר וכו' (פרש"י לג, יט) (ומה שהוסיף "הבטיחו שאינן חוזרות ריקם" (פרש"י
שם), הי' זה אחר השתחוואה זו) – י"ל שאינו דומה הידיעה שנתיד
הקב"ה לבשרו בשו"ט, להבשורה בפועל.

1 אמנם גם פירוש זה צריך להבין:

2 (א) מעיקרא פשוט למה מיהר משה (ואפילו באם
3 היה רק על הבשורות טובות), כי בוודאי כל מעשיו
4 בעבודת ה' היו בזריזות גדולה¹², ועל דרך מה שנאמר
5 באברהם¹³: וימהר גו' רץ גו' וימהר גו' וישכם גו'.
6 ובפרט משה לאחר שעל שנתרשל נענש עונש מיתה¹⁴.

7 (ב) הסדר הוא שנשמע הקול ואחר כך עוברת ואם
8 כן הוה ליה לומר להיפך: "כששמע קול הקריאה
9 (ואחר כך) ראה שכינה עוברת".

10 (ג) איך אפשר לומר "שראה משה שכינה כו'", והרי
11 אמר לו הקב"ה לפני זה "לא תוכל לראות פני גו' והיה
12 בעבור כבודי גו' ושכותי כפי עליך עד עברי גו' וראית
13 את אחורי ופני לא יראו"¹⁵ הרי שמשה ראה את
14 השכינה רק לאחר שעברה ורק אחורי (וגם זה - רק
15 ה"קשר של תפילין"¹⁶), ולא כשהיתה השכינה עוברת
16 לפניו?

17 (ד) הוה ליה למימר "ושמע הקריאה" - ומה מוסיף
18 בתיבת "קול (הקריאה)"¹⁷?

19 (ה) רש"י כותב "מיד וישתחו", הרי לפני "וישתחו"
20 היתה קידה "ויקד ארצה", ואם כן הוה ליה למימר
21 "מיד ויקד ארצה וישתחו" או "מיד ויקד"?

22 ב. הביאור בכל זה:

23 אין לומר ששאלת רש"י היא למה מיהר משה, כי
24 כנ"ל מובן שמשה עשה כל עניניו בזריזות, ובודאי גם
25 השתחוואה זו לה' הייתה במהירות וזריזות, אלא
26 דקשה ליה לרש"י, אדרבה: למה צריכה התורה לפרש
27 כאן שהשתחוה במהירות על הבשורות טובות, הרי
28 דבר זה מובן הוא מעצמו¹⁸.

29 ולכן מפרש רש"י שהשתחוואה המדוברת כאן לא
30 היתה אחר כל הדבור, הודאה על הבשורות טובות,

(12) ראה בספורנו כאן: מהירות ההשתחו' תורה על גדלות הדבר אשר לו יכנס המשתחוה.

(13) וירא יח, ר"ז. שם כב, ג (ובפרש"י).

(14) פרש"י שמות ד, כד.

(15) פרשתנו לג, כ. כב. כג.

(16) פרש"י שם כג.

(17) ברש"י כתי' אין תיבת "קול", אבל בדפוס ראשון ושני וברוב הדפוסים נמצאת תיבה זו.

(18) ואף שלפעמים חוזרת התורה על ענין שכבר ידוע, מ"מ באם יש לחלק - מחלקין, וע"ד שפרש"י (משפטים כג, יט. ובפרשתנו לד, כו): ובג' מקומות נכתב בתורה אחד לאיסור אכילה וא' כו' - אף שבכ"מ פ' לחייב עליו בשני לאוין (צו ו, ו. וראה פירש"י בפרשתנו לד, כג. שמיני יא, מד. אמור כג, לא) ובאם יש לפרש טעם על הכפל - מפרשין, וע"ד פרש"י (משפטים כג, ט) בהרבה מקומות הזהירה כו' מפני כו'.

31 כמו שמשמע, לכאורה, מפשטות הכתובים, אלא
32 שמיהר והשתחוה לפני הדבור, תיכף "כשראה משה
33 שכינה עוברת", שהשכינה מתחילה לעבור, "ושמע קול
34 הקריאה", תיכף כששמע קולו של הקב"ה, עוד קודם
35 ששמע הקריאה עצמה, "מיד וישתחו".

36 ומקדים רש"י "כשראה שכינה עוברת כו'" - כי
37 בזה מבואר מה שכאן דוקא הקדים משה להשתחוות
38 אף שלא מצינו שהשתחוה משה לפני שאר האמירות
39 - כי קריאה וקול זה היה יחיד במינו - "שכינה
40 עוברת", קיום בקשתו "הראיני נא את כבודך"¹⁹.
41 ופשוט כשרואים את המלך צריכים להשתחוות לפניו
42 תיכף ובתחלת ראיית פניו²⁰.

43 [ובנוגע להשתחוואת הודאה על הבשורות טובות
44 שצריך להיות לאחר הבשורות טובות, לא איירי בזה
45 הכתוב, כי מובן מעצמו שמשה היה מודה על בשורות
46 טובות²¹, ולכן בכמה וכמה מקראות שתוכנם בשורות
47 טובות שנתבשר - לא נתפרש שהשתחוה].

48 ג. על פי הנ"ל דהפירוש ב"ר(ראה) שכינה עוברת"
49 הוא כשהתחילה לעבור, יש לבאר איך אפשר לומר
50 ש"ראה (משה) שכינה כו'":

51 הכתוב מדייק "והיה בעבור כבודי וגו'" (וכפירוש
52 רש"י: "כשאעבור לפניך"²²), והיינו - דבעת שעובר,
53 אז אין רשות (יכולת) לראות, מה שאין כן בתחלת בוא
54 השכינה אפשר לראות; ואין זו סתירה למאמר הקב"ה
55 "לא תוכל לראות פני", כי ראה שכינה עוברת (ותו לא)
56 אין זה ראיית פניו של הקב"ה,

57 וגם "וראית את אחורי" - הוא יותר מזה, כדמוכח
58 מפשטות הכתובים שבוראית את אחורי - היה חידוש

(19) פרשתנו לג, יח. ואף שאמר לו (שם, כ) "לא תוכל לראות את פני וגו'", הרי גם "שכינה עוברת" בכלל ראיית כבודו של הקב"ה, וכפרש"י (שם, יט) "הגיעה השעה שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראות כו'".

(20) ואלה"ק דא"כ למה נכתב "וימהר משה גו'" לאחר "ויקרא גו'" ולא כתבו במקומו - כי אז ה' מוכרח להפסיק בין "ויעבור ה' על פניו ויקרא (שמיעת הקול)" להבא אח"כ, ולכתוב באמצע "ויקד משה ארצה וישתחו".

ואף שמצינו שהפסיקה תורה באמצע ענין (ראה פרש"י ר"פ יצא, וארא ו, כט) - הרי זה רק כשיש קודם ההפסק ענין, סיפור שלם, משא"כ בנדו"ד.

(21) או י"ל שכבר השתחוה על הקול כו' א"צ להשתחוות עוה"פ כשנפרט הקול לקריאת היגמה"ר אף שאינו דומה לגמרי (ראה לעיל הערה 7). או י"ל, בפשטות: כיון שהשתחוה בפשוט ידים ורגלים בתחלת שמיעת הקול - מובן שלא קם מההשתחוואה עד לאחר גמר כל המאורע.

(22) כוונת רש"י בפירושו: "בעבור כבודי" - משמע לאחר שיעבור, והרי זה סותר להכתוב שבבעת עבור השכינה ושכותי - לא יראה (אבל אח"כ) והסירותי גו' - לכן פרש"י "כשאעבור לפניך", היינו בעת שיעבור.

26 להיות השתחוואה מבלי לכוף את הראש תחלה (אבל)
27 אפשרית - מבלי כריעת ברכיים).
28 על פי זה מובן שבמקום שנאמרו שניהם
29 (ובפרשתנו "ויקד" "וישתחו") אין הכוונה להודיע על
30 ה"קידה" בתור התחלה של השתחוואה (דמאי קא
31 משמע לן - הרי אי אפשר באופן אחר), אלא - כענין
32 בפני עצמו, נתינת כבוד על ידי קידה, ולא הסתפקו
33 בזה כי אם אחר כך הוסיפו כבוד והשתחוו, פשוט
34 ידיהם ורגליהם.
35 ומדגיש רש"י על ידי דילוג ענין הקידה, שוימהר
36 משה עד כדי כך שכאילו לא היתה הקידה (מציאות
37 לעצמה), כי אם "מיד - וישתחו"27.
38 וזוהי כוונת רש"י בהוספת "מיד (וישתחו)" - אף
39 ד"וימהר" פשיטא דפירושו "מיד" והוה ליה למימר
40 "כשראה כו' הקריאה השתחוה"28, כי רצונו להדגיש
41 שמיד וישתחו (כאילו בלי "ויקד ארצה").
42 ה. מיינה של תורה בפרש"י דילן:
43 על פי הנ"ל יובן זה שרש"י כותב בפסוק זה
44 "שכינה" דוקא ולא שם אחר:
45 מבואר בתניא29 שהשכינה נקראת כן "על שם
46 ששוכנת ומתלבשת תוך כל עלמין", ובנדון דידן רצה
47 משה להשתחוות כשהוא רואה את השכינה קודם
48 שעברה, לכן נזכר השם המורה על ששוכנת תוך כל
49 עלמין - "השכינה".

(משוחזת שבת פרשת תשא ותשא תשכ"ט)

1 ומילוי בקשתו לאחרי גמר קריאת הי"ג מדות הרוחמים
2 וכו',
3 כי אם ראייה כללית: "כשראה משה שכינה עוברת",
4 במבט ראשון, תיכף ומיד כשראה שהשכינה באה,
5 תיכף ומיד השתחוה.
6 ועל פי זה יש להוסיף ש(אף שעיקר כוונת הכתוב
7 ב"וימהר משה" היא להגיד שמשה השתחוה קודם
8 לדבור הקב"ה, הנה) כלולה בזה גם מהירות כפשוטה
9 (שהשתחוה במהירות גדולה) ומהירות כזו שבלעדי
10 הכתוב לא היינו יודעים אודותה (אף שמשה עשה כל
11 עניניו בזריזות, כנ"ל):
12 מובן שאינו דומה אופן ודרגת ההשתחוואה למלך
13 בעת שרואים אותו "כמו שהוא"23, לגבי הביטול
14 כשרואים אותו מתחפש ומתעלם בדמות אחרת24, או
15 כשאין רואים אותו, אלא שיודעים שהוא נמצא כאן,
16 ולכן תיכף ומיד שראה משה את השכינה "כמו שהיא"
17 - מיהר קודם גמר ההעברה להשתחוות - בדרגא הכי
18 נעלית (נוסף על זריזותו הרגילה).
19 ד. על פי זה יש לבאר פירוש רש"י "מיד וישתחו"
20 ולא "מיד ויקד (ארצה וישתחו)":
21 על הפסוק25, ויקדו וישתחוו פירש רש"י: "קידה
22 כפיפת קדקד. השתחוואה משתטח לארץ". - "פישוט
23 ידים ורגלים"26. לא כפירוש התרגום "וכרעו" - דקידה
24 פירושה שכורע על ברכיו, ולפי זה אף שאפשר להיות
25 כפיפת קדקד ("קידה") בלי השתחוואה, אי אפשר

23 ועפ"ז מובן מה שלא מצינו שהשתחוה משה בעת ש"ויחזו את האלקים" אף שמוסתכלין בו (משפטים כד, יא. ובפרש"י) ולא בעת שנדמה להם כגבור מלחמה וכזקן (פרש"י יתרו כ, ב).
24 ראה תניא פמ"ב בהגה"ה "רואה כו' משתחוים לאיש א' תפול עליו אימה ופחד" - ואינו אומר שישתחוה (והטעם כיון שהוא רואהו כ"איש אחד").
25 מקץ מג, כח. וראה ראב"ע כאן ומקץ שם. ברכות לד, ב (וש"נ).
26 ראה פרש"י מקץ מב, ו.

27 ובפרט לפרש"י דקידה ה"ז כפיפת קדקד - בלאה"כ אין מציאותה (כשבאה ביחד עם השתחוואה) ניכרת כ"כ, משא"כ להתרגום וזהו כריעת ברכים.
28 כבדפוס ראשון ושני, משא"כ ברש"י כת"י וברוב הדפוסים.
29 פמ"א נז, ב).

יום ראשון י"ד אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' מג, פרק לד והנה... עד עמ' 86, ה' לו.

43 שהנשמה לא תוכל להישאר בגוף, מִיָּד אָמַר לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא
44 מִשְׁכָּן וְכוּ' – במשכן, – קִרְשֵׁי הַקִּנְדָּשִׁים – לְהַשְׂרָאֵת שְׂכִינָתוֹ, –
45 שבקדשי הקדשים של המשכן, תשרה השכינה, שְׁהוּא – השראת
46 השכינה היא: גִּלּוֹי יְחִידוֹ יִתְבָּרֵךְ, – של הקב"ה, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר
47 לְקַמְּנָה. – שבמה התבטאה

48 השראת השכינה במשכן
49 ובמקדש – והרי מלא כל
50 הארץ כבודו? – בהתגלות
51 יחוד ה' בהם, כלומר: ענין זה
52 שהקב"ה אין עוד מלבדו,
53 האיר שם בהתגלות, ולא
54 בצורה מוסתרת כפי שהדבר
55 הוא בעולם. הרי, שהתגלות
56 "יחוד ה' האמיתי" לבני
57 ישראל, היתה עלידי
58 המשכן והמקדש. וּמִשְׁתַּחֲוֶה
59 בֵּית הַמִּקְדָּשׁ – אֵין
60 לְתַקְדּוּשׁ-בְּרִיךְ-הוּא
61 בְּעוֹלָמוֹ מִשְׁכָּן וּמְכוּן
62 לְשִׁכְתוֹ, הוּא יְחִידוֹ
63 יִתְבָּרֵךְ, – מקום בו יבוא
64 לידי התבטאות והתגלות,
65 יחודו של השם יתברך.
66 אחרי חורבן בית המקדש,
67 אין מקום כזה בנמצא, אֵלָּא
68 אֲרֻבַּע אֲמוֹת שֶׁל הַלֶּכֶה, –
69 בתורה בלבד מתגלה יחוד
70 ה', שְׁהוּא – ההלכה היא,

71 רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ וְחֻקָּתוֹ הַמְלַכְשִׁים בְּהַלְכוֹת הָעֲרוּכּוֹת לְפָנֵינוּ. –
72 ומאחר שבהלכות התורה מלוכשים רצונו וחכמתו של הקב"ה – זהו
73 רצונו של הקב"ה שכך וכך יהיה פסק הדין, וחכמתו של הקב"ה היא
74 ה"שכל" של ההלכה – ורצונו וחכמתו של הקב"ה, הם דבר אחד
75 אתו; הרי שבתורה ישנו הגילוי של יחוד ה'. וְלָכֵן, אַחֵר שִׁיעָמִיק
76 הָאֵדָם מִחֻשְׁבָּתוֹ בְּעֵינָן בְּטוֹל הַנּוֹכַח לְעִיל כְּפִי יִכְלָתוֹ, וְזֹאת
77 יֵשִׁיב אֶל לְבוֹ: – יתבונן בדברים הבאים: כִּי מִהִיּוֹת קָמָן שְׂכָלִי
78 וְשִׁרְשׁ נִשְׁמָתִי מִהִבְלִי, – אינני מסוגל, בגלל קטנות שכלי ושורש
79 נשמת, לְהִיּוֹת מִרְכָּבָה וּמִשְׁכָּן לְיְחִידוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּאֵמֶת לְאֵמֶתוֹ,
80 מֵאַחֵר דְּלִית מִחֻשְׁבָּה דְּלִי תְּפִיסָא וּמִשְׁנָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ כָּלֵל וְכָלֵל
81 – אין בכוח שכלי ומחשבתי כלל וכלל, "לתפוס" ולהשיג את הקב"ה,
82 שוֹם הַשְּׂנָה בְּעוֹלָם, וְלֹא שָׁמִין מִנְהוּ – ולא משהו, מִחֻשְׁנָה
83 הָאֲבוֹת וְהַנְּבִיאִים, – עלידי השגתם באלקות, היה בכוח האבות
84 והנביאים להיות "מרכבה" ו"משכן" להתגלות יחוד ה'; ואילו אני,

1 פֶּרֶק לָד. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן, שלעתים מסיימות, על האדם
2 לזכר את נפשו ולהאיר אותה בשמחת הלב, עלידי התבוננותו בענין יחוד ה'
3 האמיתי, איך שהקב"ה יחיד ומיוחד, וכל הבריאה בטלה במציאות לגביו,
4 כאילו אינה קיימת כלל.

5 וְהִנֵּה, מוֹדַעַת זֹאת – ידוע
6 הדבר, שִׁ"תְּאֻבוֹת הֵן הֵן
7 הַמִּרְכָּבָה¹, – כאמור, רומז
8 המושג "מרכבה", לדבר
9 שבטל לגמרי למישהו, ואין
10 לו שום רצון אחר, מאשר
11 רצונו של מי שהוא בטל
12 אליו, כמו "מרכבה" שנתונה
13 לגמרי לרצון הנוהג בה.
14 שְׂכָל יְמִיהֶם לְעוֹלָם לֹא
15 הַפְּסִיקוּ אֶפְלוּ שָׁעָה אַחַת
16 מִלְּקִישׁ דַּעְתָּם וְנִשְׁמָתָם
17 לְרַבּוֹן הָעוֹלָמִים בְּבִטּוֹל
18 הַנּוֹכַח לְעִיל לְיְחִידוֹ
19 יִתְבָּרֵךְ. – האבות עמדו
20 תמיד בבטול במציאות
21 להקב"ה, בהרגשתם
22 התמידית את ייחודו
23 האמיתי; וְאַחֲרֵיהֶם – היו
24 אלה, כָּל הַנְּבִיאִים, כָּל
25 אֶחָד לְפִי מוֹדַעַת נִשְׁמָתוֹ
26 וְהַשְּׂנָתוֹ, – התבטלותו
27 במציאות של כל נביא, היה
28 בהתאם לרום מדרגתו

29 נשמתו ולגודל השגתו, וּמִדְּרַגָּת מִשָּׁה רָבָנוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם הִיא
30 הָעוֹלָה עַל כָּלָנָה, – על כל מדרגות הנביאים, שְׁאֵמְרוּ² עָלָיו:
31 שְׂכִינָה מְדַבֶּרֶת מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ שֶׁל מִשָּׁה, – משה רבנו היה בטל
32 במציאות להקב"ה בצורה כזו, שדיבורו היה דיבור של השכינה.
33 וכשהתבטלות גרונו של האדם לדיבורו, כך היה ביטול גרונו של משה
34 לשכינה, וּמִעֵין זֶה – במשהו מהתבטלות האבות והנביאים, וְכוּ' –
35 כל, יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמַד הָרַם סִינִי, – באותו מעמד, עמדו כולם
36 בהתבטלות במציאות להקב"ה, בדמיון כלשהו להתבטלות
37 במציאות של האבות והנביאים. רַק שְׂכָל יִכְלֹ לְסַבֵּל, – ביטול רב
38 כזה, בְּמַאֲמַר רַ"ל: שְׁעַל כָּל דְּבוּר – של עשרת הדיברות, פֶּרַחָה
39 נִשְׁמָתוֹ בּוֹ, – אלא שהקב"ה החזיר להם את הנשמות ב"טל" של
40 תחיית המתים⁴, שְׁהוּא – "פרחה נשמתו", עֵינָן בְּטוֹל בְּמִצִּיאוֹת
41 הַנּוֹכַח לְעִיל. – המוסבר לעיל. לָכֵן – מפני שלא יכלו "לסבול" את
42 גילוי האור האינסופי, עד שהשפיע עליהם ה"ביטול במציאות",

1. ראה לעיל פרק כג. 2. ראה זהר פרשת פנחס דף רלב, א; רד"ל על שמות רבה סוף פרשה ג. 3. שבת פח, ב. 4. כפי שיוסבר להלן בפרק
לו. 5. פרק נג.

15 **פֶּרֶק אֶחָד שְׁחֲרִית כּו'.** – ופרק אחד ערבית, אם אין באפשרותו
16 ללמוד יותר משני פרקים – הרי זו מצות תלמוד תורה שלו שנמשכת
17 אצלו תמיד, והוא נעשה על ידי כך משכן ומכון לשבתו יתברך. וכן
18 יִשְׁמַח לְבוֹ וַיְגִיל, וַיִּתֵּן הוֹדָאָה עַל חֻלְקוֹ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב,
19 עַל שְׂוֵכָה לְהוֹיֹת אוֹשְׁפִיזִין
20 – מארח, לְגִבּוֹרָה –
21 להקב"ה, על-ידי התורה
22 ש"נִתְּנָה" מפי הגבורה,
23 פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, כְּפִי
24 הָעֵת וְהַפְּנָאִי שָׁלוֹ, – שיש
25 לו ללמוד תורה, בְּמִסְתָּ יְדוֹ
26 – כפי האפשרות שניתנה לו,
27 אֲשֶׁר הֶרְחִיב ה' לוֹ: – את
28 הזמן ללמוד תורה.

1 כשאין בי אפילו שמץ מהשגתם, אי אפשר לי להגיע, על-ידי
2 השגתי, למציאות של "מרכבה" ו"משכן"; אִי לֹאֲת – מכיון שכך,
3 אֶעֱשֶׂה לוֹ – להקב"ה, מִשְׁכָּן וּמִכּוֹן לְשִׁבְתּוֹ, – באותה צורה שהיא
4 ביכלתי, הוּא הָעֵסֶק בְּתִלְמוּד תּוֹרָה – שכאמור, תורה היא הרי
5 "משכן ומכון לשבתו
6 יתברך", כְּפִי הַפְּנָאִי שָׁלוֹ,
7 בְּקִבְעוֹת עֵתִים – ללימוד
8 התורה, בְּיוֹם וּבְלֵילָה, בְּדַת
9 הַנִּתְּנָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד
10 בְּהִלְכוֹת תִּלְמוּד תּוֹרָה, –
11 עד כמה שכל אחד לפי
12 השגתו ומצבו, מחייב על פי
13 ההלכה ללמוד תורה,
14 וּבְמִאֲמָר רַ' לֵ"ב: "אֲפִלוּ

ליקוטי אמרים

אי לואת אעשה לו משכן ומכון לשבתו הוא העסק
בת"ת כפי הפנאי שלי בקביעות עתים ביום ובלילה
כדת הניתנה לכל אחד ואחד בהלכות תלמוד תורה
וכמאמר רז"ל אפי' פרק אחד שחרית כו' ובוה ישמח
לבו ויגיל ויתן הודאה על חלקו בשמחה ובטוב לבב על
שזכה להיות אושפזין לגבורה פעמים בכל יום כפי
העת והפנאי שלו כמסת ידו אשר הרחיב ה' לו:

יום שני ט"ו אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 86, ואם ירחיב ה' לו... עד עמ' 86, מסטרא דא.

49 היא ה"יד הימנית" של הקב"ה כביכול, כלומר: על-ידי ההתנהגות
50 במדת החסד, נעשה האדם כלי "מכון" ל"דוּעָא ימינא", לחסדו של
51 הקב"ה. וְאִפֵּי שְׂאִינוּ נוֹתֵן אֶלָּא חֶמֶשׁ – מפרנסתו, זהו השיעור
52 המירבי לנתינת צדקה – ממילא מוקדש לצדקה רק החלק החמישי
53 משעות עבודתו במשך היום,
54 כיצד, איפוא, הוא יכול
55 בשאר ארבעת חלקי היום,
56 שהוא מקדיש לצרכיו,
57 להיות "מכון לשבתו
58 יתברך"? – התשובה היא:
59 הָרִי חֶמֶשׁ – שהוא נותן
60 לצדקה, מַעֲלָה עֲמוֹ כָּל –
61 שאר, הָאֲרֵבַע יְדוֹת לֵה,
62 לְהוֹיֹת מִכּוֹן לְשִׁבְתּוֹ
63 יִתְבַּרְךְ, בְּנוֹדַע מֵאֲמָר
64 רַ' לֵ"ב¹² שְׂמִצּוֹת צְדָקָה
65 שְׁקוּלָה בְּנֶגֶד כָּל
66 חֲקִירָבוֹת, וּבְקִירָבוֹת הָיָה
67 כָּל הָחַי – כל בעלי החיים, עוֹלָה לֵה' עַל יְדֵי בְּחִמָּה אַחַת, –
68 שהביאו לקרבן, וְכָל הַצּוֹמֵחַ – היה עולה, עַל יְדֵי "עֲשָׂרוֹן סֶלֶת

29 וְאֵם – הוא חושב לעצמו ומחליט: יֶרְחִיב ה' לוֹ עוֹד – ויהיה לו
30 יותר פנאי ללמוד תורה, אֲזִי "מַחְזֵר יָדַיִם יוֹסִיף אִמּוֹן"⁷, – אז, הוא
31 מחליט, יקדיש יותר ויותר מזמנו ללימוד תורה, ו"מַחְשָׁבָה טוֹבָה
32 כּו'". – אותה מחשבה טובה, שהחליט במחשבתו, ש"לכשירחיב"
33 ילמד תורה יותר ויותר (עד
34 לכל היום כולו), נחשבת
35 כאילו אכן עשה כך
36 (כמאמר חכמינו ז"ל:⁸
37 "מחשבה טובה הקב"ה
38 מצרפה למעשה")⁹, וְגַם
39 שְׂאִיר הַיּוֹם בְּלוֹ שְׁעוֹסֶק
40 בְּמִשְׁאֵל וּמִתֵּן, יִתֵּן מִכּוֹן
41 לְשִׁבְתּוֹ יִתְבַּרְךְ, – על-ידי,
42 בְּנִתְּנַת הַצְדָּקָה שִׁיתֵּן
43 מִיָּגִיעוֹ, – מפרנסתו, שְׂהִיא
44 – נתינת הצדקה, מִמְּדוּתָיו
45 שֶׁל הַקְדוּשָׁה-בְּרוּךְ-הוּא –
46 בהן צריך יהודי להתדבק,
47 ואותן הוא צריך לעשות, "מָה הוּא רְחוּם וְכו'"¹⁰, – אף אתה
48 רחום, וְכִמּוֹ שְׂבִיכָתוֹ בְּתִקּוּנֵי¹¹: "חֶסֶד דְּרוּעָא יְמִינָא". – חסד

ליקוטי אמרים

ואם

ירחיב ה' לו עוד אזי טהור ידים יוסיף אומוץ ומחשבה
טובה כו' וגם שאר היום כולו שעוסק במשא ומתן
יהיה מכון לשבתו ית' בנתינת הצדקה שיתן מיגיעו
שהיא ממדותיו של הקב"ה מה הוא רחום וכו' וכמ"ש
בתיקונים חסד דרועא ימינא ואף שאינו נותן אלא חומש
הרי החומש מעלה עמו כל הארבע ידות לה' להיות
מכון לשבתו ית' כנודע מאמר רז"ל שמצות צדקה
שקולה כנגד כל הקרבנו' ובקרבנות היה כל החי עולה
לה' ע"י בהמה אחת וכל הצומח ע"י עשרון סלת אחד

6. מנחות צט, ב. 7. איוב יז, ט. 8. קידושין מ, א. 9. בהתאם להסברו הנרחב של כ"ק אדמו"ר שליט"א באחת משיחותיו הקדושות, הכוונה במה שמוסיף שחליט באם יהיה לו יותר זמן - ילמד יותר, והקב"ה מצרף מחשבה טובה זו למעשה - היא: כדי שיהיה במשך כל היום משכן ומכון לשבתו, לא רק בשעה שהוא לומד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית - הרי זה על-ידי החלטתו שכשיעזור לו השי"ת ויהיה לו יותר זמן פנוי, ילמד יותר, בזמן הפנוי הרב יותר - הוא יכול הרי לקוות ולהתברך שיהיה זה "כל היום", שתהיה מלאכתו נעשית על-ידי אחרים ויהיה לו זמן ללמוד כל היום. החלטה זו, שאז ילמד כל היום, כשהיא - אותה מחשבה - מצורפת ונחשבת כ"מעשה", הרי זה אמור למשך כל היום, שבמשך כל היום יהיה משכן ומכון לשבתו יתברך; ולכן הכניס רבנו הזקן נקודותיים (: לפני המלים "ואם ירחיב", כדי להפריד ענין זה ולהראות שיש לכך יותר שייכות למה שהוא אומר להלן, שהוא מחפש עצות איך להיות כל היום משכן ומכון לשבתו. אלא שהוא מחפש להלן עצות על הזמן הנותר מהיום שאין הוא לומד בו - על-ידי ענין הצדקה - הרי זה מפני ש"מחשבה טובה" היא רק "כאלו עשאה". ברם, הדבר הרי לא נעשה בפועל - בא רבנו הזקן ואמר שביכלתו להיות משכן ומכון לשבתו במעשה בפועל על-ידי ענין הצדקה. 10. שבת קלג, ב. 11. תיקוני זוהר, תיקון א. 12. סוכה מט, ב; בבא בתרא ט, א.

1 אחד בלול בשמן כו'. - שהיו מביאים לקרבן מנחה. כך גם במתן
2 צדקה: עלידי נתינת חלק אחד מפרנסתו לצדקה - מעלה גם את
3 שאר החלקים. ומלכד זה, הרי בשעת התורה והתפלה עולה
4 לה' כל מה שאכל ושתה ונהנה מארבע הידות לבריאות גופו,
5 כמו שיתבאר לקמן. - הרי
6 שגם שאר זמנו, שהקדיש

ליקוטי אמרים

בלול בשמן כו' ומלכד זה הרי בשעת התורה והתפלה
עולה לה' כל מה שאכל ושתה ונהנה מארבע הידות
לבריאות גופו כמ"ש לקמן. והנה בכל פרטי מיני
שמחות הנפש הנ"ל אין מהן מניעה להיות נבזה בעיניו
נמאם ולב נשבר ורוח נמוכה בשעת השמחה ממש
מאחר כי היותו נבזה בעיניו וכו' הוא מצד הגוף ונפש
הבהמית והיותו בשמחה הוא מצד נפש האלהית וניצוץ
אלהות המלוכש בה להחיותה כנ"ל [בפ' ל"א] וכה"ג
איתא בזהר בכיה תקיעא בלבאי מסטרא דא וחדוה
תקיעא בלבאי מסטרא דא:

7 אותם להרוויח את ארבעת
8 החלקים לצרכיו הוא -
9 נעשים למשכן ולמכון
10 לשבתו יתברך, עלידי
11 תורתו ותפילתו. באמור
12 לעיל הוסבר שאחרי שאדם
13 מגיע למרירות ול"ב
14 נשבר", עלידי חשבון מצבו:
15 הרוחני, שאינו כמו שצריך
16 להיות - ישתדל האדם
17 להגיע לאחר מכן לשמחה
18 אמיתית; ופרטים שונים בשמחה זו: - השמחה על יציאת נפשו
19 האלקית מגלות הגוף והנפש הבהמית, והתעלותו ושובו למקור
20 האלקי עלידי תורה ומצוות: - השמחה על קרבת האלקים בשעת
21 התעמקותו בענין "יחוד ה' האמיתי"; - וחדוהו הגדולה מן השמחה
22 השוררת למעלה, עלידי שהוא שבר והכניע את ה"סטרא אחרא";
23 להלן יוסבר, שכל הפרטים האלה בשמחה, אינם סותרים לעובדה,
24 שיחד עם כך יהיה נתון במרירות ובלב נשבר בגלל מצב גופו ונפשו
25 הבהמית; שכן, אף שמרירות ושמחה הן שתי תנועות הנוגדות אחת
26 את השניה - הרי, מאחר שהן נובעות משני גורמים שונים, יש
27 באפשרות שני הלכי רוח מנוגדים אלה למשול יחד בנפשו של

יום שלישי ט"ז אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 86, פרק לה. והנה... עד עמ' מד, עכ"ל.

55 פרק לה. לפני שאנו מתחילים ללמוד פרק לה, כדאי להזכיר שוב - כפי
56 שנאמר בקיצור בפרק י"ז - שספר ה"תניא" (כפי שכתוב בדף-השער) מיוסד
57 על הפסוק "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו", שקל מאד
58 לקיים תורה ומצוות "בפיו ובלבבך", כלומר, בשלשת כוחות הביצוע
59 הנקראים "לבושים"; "בפיו" - בכוח הדיבור, "בלבבך" - בכוח המחשבה,
60 ו"לעשותו" בכוח המעשה; ובמובן עמוק יותר, רומזת המלה "בלבבך" גם על
61 רגשי הלב הפנימיים - אהבה ויראה להקב"ה. על כך שאל בפרק י"ז,
62 שלבאורה זהו נגד החוש שלנו, שכן, אין הדבר קל כל כך להגיע לרגש מלא
63 של אהבה לה' ושל יראה ממנו - והתורה הרי מדברת כלפי כל הדורות -
64 כיצד, איפוא, "קרוב הדבר מאד" לקיים תורה ומצוות באופן של "בלבבך",
65 באהבה ה' וביראת ה'?! והסביר שם, שהמלה "לעשותו" היא פירושו של
66 "בלבבך", כלומר, מדובר בסוג כזה של "בלבבך", אהבה כזו, המביאה
67 ל"לעשותו", לקיים תורה ומצוות במעשה - רגש כזה הוא "קרוב מאד".
68 כלומר, אחרי שיתעמק במחוה בגדלותו של הקב"ה, והמוח הרי שולט בטבעו
69 על הלב, יביא הדבר שיתעורר בלבו רצון והחלטה ללמוד תורה ולקיים

28 האדם. והנה, בכל פרטי מיני שמחות הנפש הנזכרים לעיל -
29 אין מהן מניעה להיות "נבזה בעיניו נמאם", - ושהיו לו, ו"לב
30 נשבר", ורוח נמוכה - בשעת השמחה ממש, - באותו זמן ממש
31 שהוא שרוי בשמחה, יכול שתהיה לו גם מרירות ולב נשבר וכדומה.
32 מאחר כי היותו נבזה
33 בעיניו וכו' - הוא מצד
34 הגוף ונפש הבהמית, -
35 מהחשבונות המראים לו את
36 שפלות גופו ונפשו הבהמית,
37 והיותו בשמחה - הוא
38 מצד נפש האלהית וניצוץ
39 אלהות המלכש בה -
40 בנפש האלקית, להחיותה,
41 פנוץ לעיל [בפרק לא].
42 - ולכן, אין המרירות
43 והשמחה סותרות ומפריעות
44 אחת לשניה, כי כל אחת
45 מהן נובעת מסיבה אחרת. וכתבתי ג' ונא איתא בזהר י"ג: - בדומה
46 לזה נאמר ב"זוהר": "בכיה תקיעא בלבאי מסטרא דא, וחדוה
47 תקיעא בלבאי מסטרא דא". - בכיה תקועה בלבי מצד אחד,
48 וחדוה תקועה בלבי מצד אחר. - רבי אלעזר ברבי שמעון, בשמעו
49 מאביו, רבי שמעון (בר יוחאי), סודות התורה בענין חורבן בית
50 המקדש - אמר, שבשעת מעשה היה לבו גם עצוב - מחורבן בית
51 המקדש, שרק עתה נודע לו גודל החורבן, וגם שמה, בצד השני של
52 לבו, מסודות התורה שנתגלו לו. הרי, כשישנן שתי סיבות נפרדות
53 - יכולות שתי "תנועות" מנוגדות, כמו בכיה ושמחה, לבוא לידי
54 ביטוי באותו זמן.

מצוות; והלב הרי שולט על כל שאר האברים, שהם כלים שעל ידם מבצע
האדם את רצונו והחלטתו. לאחר מכן הסביר רבנו הזקן, שגם מי שאין לו
ידיעה בגדלותו של הקב"ה ואין באפשרותו להתבונן בכך - גם הוא ביכולתו
להגיע לאהבת ה' וליראת ה', על ידי שיעור בתוכו את ה"אהבה המסותרת"
אל הקב"ה, הנמצאת בכל לב יהודי, והכוללת בתוכה גם יראה, הפחד שלא
להינתק מהקב"ה, גם הוא ביכולתו לקיים תורה ומצוות "בלבבך", עם הלב,
באהבה ה' וביראת ה'. בהמשך באים מספר פרקים המסבירים את הדרכים
כיצד להרחיק את האפשרויות של ההפרעות בעבודת ה'; וכיצד יוכל תמיד
לעבוד את השי"ת בשמחה, שהיא עיקר גדול בעבודת ה'. ברם, ממה שמסיים
את הפסוק "כי קרוב" במלה "לעשותו", מוכח, שעיקר ותכלית הכל הוא קיום
מצוות במעשה. בהתאם לכך תוסבר, בפרקים הבאים, הסגולה המיוחדת
והזעילית שישנה במצוות מעשיות. ומן הענין לזכור מה שלמדנו, ש"בינוני"
נקרא מי שלא עבר עבירה מימיו, לא במעשה, לא בדיבור ואף לא במחשבה;
ורק בכוחות הפנימיים שבלבו, חזק עדיין היצר הרע ולכן אפשר שתהינה לו
תאוות גם לדברים אסורים - מכך יכולים לעלות בו גם ההרהר עבירה, אלא

1 שה' בינוני" לוחם מיד עם יצרו הרע, ואינו מאפשר לו להביא לביצוע את
2 רעיונותיו ואף לא לחשוב ולהרהר בהם.
3 והנה, לתוספת ביאור תבת "לעשותו", — שבפסוק: "כי קרוב
4 אליך הדבר מאד בפך ובבלבך לעשותו", שכפי האמור, מורה
5 המלה "לעשותו" על מעלה
6 גדולה ומיוחדת בקיום
7 מצוות במעשה, וגם להבין
8 מעט מועיר — וכן להבין,
9 לפחות במקצת, את תכלית
10 בריאת הבינונים —
11 "שנבראו באופן שישארו
12 בינונים, שאין לאדם
13 הבחירה בזה כל כך כו'
14 (פי"ד) — לשון כ"ק אדמו"ר
15 שליט"א. כלומר: מהי
16 "תכלית בריאת הבינונים" —
17 בהדגשת המלה בריאת —
18 שנבראו באופן להישאר
19 בינונים, שלא כל אחד יש לו
20 הבחירה במידה כזו —
21 להתעלות למעלה מדרגת
22 הבינונים, ועליהם להישאר
23 תמיד במדרגת הבינונים,
24 כפי שהוסבר בפרק י"ד,
25 וירידת נשמותיהם לעולם
26 הנה, — ומהי תכלית ירידת
27 נשמותיהם לעולם הזה,
28 באופן של להתלבש בגופם
29 הבהמית שמהקליפה וסמרא אחרת, — שהיא ההיפך מהנשמה;
30 מאחר שלא יוכלו לשלחה — להשתחרר מן הנפש הבהמית, כל
31 ימיהם, — ואף לא, ולדחותה ממקומה מחלל השמאלי שבלב —
32 באופן שלא יעלו ממנה — מהנפש הבהמית, הרהורים אל המה, —
33 גם דבר זה לא יהיה בידם לבצע, כי מהותה ועצמותה של נפש
34 הבהמית שמהקליפה היא בתקפה ובגבורתה אצלם
35 בתולדותה, — ומלחמתם בנפש הבהמית אין לה השפעה על עצם
36 הנפש הבהמית, רק — וכל שהוא מצליח להשיג במלחמתו היא רק
37 שלבושיה אינם מתלבשים בגופם בגופר לעיל, — (בפרק י"ב),
38 שאין ה' בינוני" מאפשר ללבושי הנפש הבהמית להתלבש בגופו —
39 לעשות, לדבר ולחשוב במה שאסור; ואם כן — מאחר שעצם
40 הנפש הבהמית נשאר בו בתוקפו, נשאלת השאלה: למה זה ירדו
41 נשמותיהם — של ה' בינונים, לעולם הנה ליגע — להתיגע, לריק
42 חס ושלום, להלחם כל ימיהם עם הנה, ולא יכלו לז? —
43 ואף שבפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן, שמלחמתו זו של
44 ה' בינוני" בנפש הבהמית — שלא להרשות השתלטותה במחשבה,
45 דיבור ומעשה — גורמת למעלה נחת רוח רבה, ואם כן אין זה

ליקוטי אמרים

פרק לה והנה לתוספת ביאור תיבת לעשותו
וגם להבין מעט מועיר תכלית
בריאת הבינונים וירידת נשמותיהם לעו"ה להתלבש
בנפש הבהמית שמהקליפה וס"א מאחר שלא יוכלו
לשלחה כל ימיהם ולדחותה ממקומה מחלל השמאלי
שבלב שלא יעלו ממנה הרהורים אל המוח כי מהותה
ועצמותה של נפש הבהמית שמהקליפה היא בתקפה
ובגבורתה אצלם כתולדתה רק שלבושיה אינם
מתלבשים בגופם כנ"ל וא"כ למה זה ירדו נשמותיהם
לעו"ה ליגע לריק ח"ו להלחם כל ימיהם עם היצר ולא
יכלו לו ותהי זאת נחמתם לנחמם בכפליים לתושיה
ולשמח לבם בה' השוכן אתם בתוך תורתם ועבודתם
והוא בתקדים לשון הינוקא [בוהר פ' בלק] על פסוק
החכם עיניו בראשו וכי באן אתר עיניו דבר נש כו' אלא
קרא הכי הוא ודאי דתנן לא יהך בר נש בגילוי' דרישא
ארבע אמות מאי טעמא דשכינתא שריא על רישיה
וכל חכם עינוהי ומילוי ברישיה אינון בההוא דשריא
וקיימא על רישיה וכד עינוי תמן לנדע דההוא נהורא
דארליק על רישיה אצטריך למשחא בגין דגופא דב"נ
איהו פתילה ונהורא ארליק לעילא ושלמה מלכא צוח

46 "לריק"! — אף על פי כן "לשם כך לא צריכה עדיין להיות
47 ההתלבשות בנפש הבהמית, אדרבה — עליהם להיות שני צדדים
48 נוגדים ושונאים וכו' וכשהנפש האלקית מנצחת, יעשה ויפעל בלי
49 הנפש הבהמית כו" — לשון כ"ק אדמו"ר שליט"א. כלומר: מאחר
50 שחידושה של הנפש
51 האלקית "לכפות את
52 הסטרא אחרא" באה על ידי
53 ההתלבשות בתוך הנפש
54 הבהמית — ולא באופן
55 ששתי הנפשות מתבצרות
56 בעמדותיהן הנפרדות — הרי
57 זה מורה, שבנוסף
58 ל"אתכפא סטרא אחרא"
59 ולנחת רוח היוצאת מכך,
60 קיימת כאן כוונה נוספת,
61 לפעול בתוך הנפש הבהמית
62 עצמה — ונשאת במילא
63 הקושיא: בפרט זה, לפעול
64 על הנפש הבהמית, יוצא
65 הדבר שה' בינוני" עמל כל
66 ימי חייו לשוא חס ושלום?
67 אלא: ותהי זאת נחמתם,
68 לנחמם בכפליים לתושיה,
69 ולשמח לבם בה' השוכן
70 אתם בתוך תורתם
71 ועבודתם. — כלומר,
72 נחמתם ושמחתם של
73 ה' בינונים, תהיה באור
74 האלקי השוכן אתם בשעה שהם לומדים תורה ועוסקים בעבודת
75 ה'. והוא, בתקדים — נקדים תחילה ציטוט לשון הינוקא [בוהר
76 פרשת בלק] על פסוק: "החכם עיניו בראשו" — "וכי באן
77 אתר עינוי דבר נש כו', — וכי באיה מקום נמצאות עינוי של
78 אדם. האם הם במקום אחר, שאומר שהחכם, דוקא, עינוי בראשו?
79 אלא קרא הכי הוא ודאי, — אלא בודאי כוונת הפסוק היא:
80 דתנן: — שהרי למדנו, לא יהך בר נש בגילוי' דרישא ארבע
81 אמות, — אל ילך אדם ארבע אמות בגילוי ראשו; מאי טעמא, —
82 מדוע? דשכינתא שריא על רישיה, — כי שכינה שורה על ראשו,
83 ולכן, וכל חכם עינוהי ומילוי ברישיה אינון, — עינוי של כל
84 חכם (כל התעניינותו ותשומת לבו ולכן גם) דיבוריו (מרוכזים)
85 בראשו. כלומר: בתהוא דשריא וקיימא על רישיה, — באור
86 השכינה ה' שורה ו"קיים" על ראשו; וכד עינוי תמן, לנדע, —
87 וכשענינו (התעניינותו ומבטו) מוסבים לשם, עליו לדעת דההוא
88 נהורא דארליק על רישיה — אצטריך למשחא, — אותו אור
89 ה' דולק" על ראשו (המאיר על נשמתו) זקוק לשמן. בגין דגופא
90 דבר נש איהו פתילה, ונהורא ארליק לעילא, — שכן, גופו של

1 אדם משול לפתילה (ממנה נמשך האור ובה קבועה האש) והאש
2 בוערת מעליה; ושלמה מלכא צנח ואמר: - ושלמה המלך
3 "צוח" ומצוה: ושמן על
4 ראשך אל יחסר, דהא
5 נהורא דבראשו אצטרך
6 למשחא, - שכן, האור
7 שעל ראשו זקוק ל"שמן",
8 ואינו עובראן טבאן, -

ליקוטי אמרים

ואמר ושמן על ראשך אל יחסר דהא נהורא דבראשו
אצטרך למשחא ואינו עובראן טבאן וע"ד החכם עינו
בראשו עכ"ל.

9 ואלה הם מעשים טובים שאדם עושה. המעשים הטובים מהווים
10 השמן לאורו. ועל דא החכם עינו בראשו, - ועל
11 כך, עינו של החכם
12 בראשו, והוא דואג שלא
13 יחסר ה"שמן", המעשים
14 הטובים, לצורך אותו אור,
15 עד כאן לשונו. - של
16 ה"זוהר".

יום רביעי י"ז אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' מד, והנה ביאור משל... עד עמ' 88, ביחוד גמור.

17 והנה באור משל זה, - שב"זוהר", שהמשיל אור השכינה לאור
18 הנר שאינו מאיר ונאחו בפתילה בלי שמן, וכך אין השכינה
19 שורה על גוף האדם שנמשל לפתילה, אלא על ידי מעשים
20 טובים דוקא, - שהאדם עושה, המשמשים כ"שמן" לאורו,
21 ולא די לו בנשמתו, שהיא
22 חלק אלוה ממעל, להיות
23 היא - שהנשמה תהיה
24 בשמן לפתילה - כלומר, 4
25 שהנשמה תשמש "שמן" 5
26 לפתילה, הגוף, שהרי טבע 6
27 האש להימשך למעלה, ואין 7
28 היא נאחזת למטה, כי אם 8
29 על ידי אחיזה בפתילה 9
30 הבערת או בעץ הבער; אך 10
31 מאידך הפתילה עצמה 11
32 נאכלת במהירות, והאש 12
33 נעתקת ממנה מהר. זאת 13
34 ועוד: אש כזו הבאה 14
35 מהפתילה בלבד לא תפיק 15
36 אור זך, מכיון שאין הפתילה 16
37 מותאמת לגמרי להיהפך 17
38 לאש - ולכן נזקקים לשמן, 18
39 שהוא חומר הנהפך לגמרי

ליקוטי אמרים

והנה ביאור משל זה שהמשיל אור
השכינה לאור הנר שאינו מאיר ונאחו בפתילה בלי
שמן וכך אין השכינה שורה על גוף האדם שנמשל
לפתילה אלא ע"י מעשים טובים דווקא ולא די לו
בנשמתו שהיא חלק אלוה ממעל להיות היא כשמן
לפתיל' מבואר ומובן לכל משכיל כי הנה נשמת האדם
אפי' הוא צדיק גמור עובד ה' ביראה ואהבה בתענוג'
אעפ"כ אינה בטילה במציאות לגמרי ליבטל וליכלל
באור ה' ממש להיות לאחדים ומיוחדים ביחוד גמור רק
הוא דבר בפני עצמו ירא ה' ואוהבו. משא"כ המצות
ומעשים טובים שהן רצונו ית' ורצונו ית' הוא מקור
החיים לכל העולמות והברואים שיוצא אליהם על ידי
צמצומים רבים והסתר פנים של רצון העליון ב"ה
וירידת המדרגות עד שיוכלו להתהוות ולהבראות יש

51 שהאחד אוהב את השני או ירא מפניו. ולכן, אין הנשמה יכולה
52 לשמש כשמן לאור ה'. ורק מצוות ומעשים טובים, שכפי שיסביר
53 להלן, הם דבר אחד עם אור ה' - יכולים לשמש כשמן לאור ה'
54 המאיר ביהודי. ועל כך הוא אומר ב"תניא": כי הנה נשמת האדם,
55 אפלו הוא צדיק גמור
56 עובד ה' ביראה ואהבה
57 בתענוגים - שהוא מרגיש
58 באהבה את התענוג
59 מאלקות, דבר הנחשב
60 למדרגה נעלית ביותר; אף-
61 על-פי-כך אינה - נשמתו
62 איננה בטילה במציאות
63 לגמרי ליבטל ולכלל באור
64 ה' ממש, להיות לאחדים
65 ומיוחדים ביחוד גמור, -
66 עם אור ה'. רק הוא דבר
67 בפני עצמו - ירא ה'
68 ואוהבו; - הוא ירא את ה',
69 הוא אוהב את ה'. כלומר:
70 אין הנשמה נהפכת לגמרי
71 לאור ה', כמו השמן הכלה
72 לגמרי ונהפך לאור הנר.
73 ולכן אין הנשמה עצמה

40 לאש, ואז מתקיימת האש ומאירה אור זך. מכאן מובן מדוע אין הגוף
41 יכול לשמש כשמן לאור השכינה השורה על האדם, שכן, הגוף
42 נשאר במציאותו ואינו נהפך לחלק מהאש עצמה. אבל הנשמה
43 שהיא חלק אלקה, יכולה לכאורה, להיעשות לשמן לאור השכינה,
44 מכיון שביכלתה להיפך לאור הקדושה השורה על האדם. ואם כך
45 - מדוע על האדם להזדקק למעשים טובים דוקא. שהם ישמשו
46 כשמן? מבאר ומובן לכל משכיל, - רבנו הזקן מסביר להלן,
47 שנשמתו של אדם - אף של צדיק גמור שעובד את הקב"ה ביראה
48 ובאהבה בתענוגים - אין היא, בכל זאת, בטלה במציאות. עד כדי
49 כך שתיהפך לגמרי לאור ה', שהרי היא בכל זאת איזו מציאות -
50 שהרי יש מי שירא, ויש מי שאוהב; וכך ישנם כאן שני דברים,

74 יכולה לשמש כ"שמן" לאור ה'. מה שאין בן המצות ומעשים
75 טובים, שהן רצונו יתברך - הקב"ה רוצה, שיהודי יקיים אותה
76 מצוה; ורצונו יתברך הוא מקור החיים לכל העולמות
77 והברואים, - אמנם גם כל העולמות והנבראים חיים רק מכיון
78 שהקב"ה רוצה שהם יחיו; אך ההבדל בין הרצון המחיה את הבריא
79 לבין הרצון שבמצוות מתבטא בכך, שהעולמות והנבראים שואבים
80 את חיותם מהרצון העליון, על ידי שיוצא - הרצון העליון, אליהם
81 על ידי צמצומים רבים והסתר פנים של רצון העליון ברוך-הוא
82 - "פנים" היינו פנימיות, פנימיותו של הרצון העליון מסתתרת,
83 ומאירה רק חיצוניותו של הרצון וירידת המדרגות, - ממדרגה
84 עליונה לתחתונה ממנה, עד שיוכלו להתהוות ולהבראות יש

19 גם בהקשר לענינו: רצונו של הקב"ה בקיומם של עולמות ונבראים
20 (חיצוניות הרצון) הוא רק כדי שיהיו יהודים שיקיימו את המצוות
21 (פנימיות הרצון), ודבר זה מציאותי רק כשישנו עולם שנברא. ומכיון
22 שהמצוות הן הרצון הפנימי והאמיתי, ושום דבר אינו מסתיר עליהן,
23 הרי במילא: אין תחיות
24 שפניהם — שבמצוות, דבר
25 נפרד בפני עצמו כלל,
26 אלא הוא מיוחד ונכלל
27 ברצונו ותפודה, והיו
28 לאחדים ממש ביוחד
29 נמור. — ולכן מובן הדבר,
30 שרק המצוות יכולות לשמש
31 "שמן" לאור השכינה, שכן, הן נהפכות ממש ומתמזגות באורו של
32 הרצון העליון, כמו השמן שנהפך ומתמזג באש הנהר ועל ידי כך נכלל
33 ברצון העליון לא רק הכוח של הנפש האלקית המקיים את המצוה,
34 כי אם גם כוח המעשה של הגוף המקיים את המצוה המעשית, כמו
35 הכוח שמניח את התפילין, או שמחזיק את האתרוג וכדומה, הרי הוא
36 נכלל באור ה' של הרצון העליון, כפי שיסביר רבנו הזקן בהמשך.

1 מאין — ושיוכלו להיות ודבר נפרד בפני עצמו, ולא יבטלו
2 במציאות — שכן, אילו התהוותם מהרצון העליון היתה שלא על ידי
3 העצמומים הרבים והסתרת פנים" וכו' — לא היו הם בציור של "יש"
4 ו"דבר נפרד", אלא היו בטלים במציאות לגמרי. דוקא בשפנימיות
5 הרצון העליון "מסתרת"
6 וגם חיצוניות הרצון העליון
7 באה לידי גילוי על ידי
8 צמצומים רבים וירידת
9 המדריגות — קיימת אפשרות
10 להתהוותם של העולמות
11 והנבראים, בנזקק לעיל,
12 מה שאין בן המצות, שהן
13 פנימיות רצונו ותפודה, ואין שם הסתר פנים כלל — שכן, המצוות
14 הן הן רצונו הפנימי של הקב"ה בכל הבריאה. למשל: אדם עוסק
15 במסחר ומרוויח, וברוח זה הוא מפרנס את משפחתו — הרי שרצונו
16 לעסוק במסחר ולהרוויח הנו רצון חיצוני בלבד; הרצון הפנימי
17 והאמיתי הוא לפרנס את משפחתו — ובגלל רצון זה, הוא כבר רוצה
18 גם להרוויח, ולשם כך הוא רוצה לעסוק במסחר. הדברים יובנו כך

ליקוטי אמרים

מאין ודבר נפרד בפני עצמו ולא יבטלו במציאות כנ"ל
משא"כ המצות שהן פנימיות רצונו ית' ואין שם הסתר
פנים כלל אין תחיות שבהם דבר נפרד בפני עצמו כלל
אלא הוא מיוחד ונכלל ברצונו ית' והיו לאחדים ממש
ביחוד גמור.

13 פנימיות רצונו ותפודה, ואין שם הסתר פנים כלל — שכן, המצוות
14 הן הן רצונו הפנימי של הקב"ה בכל הבריאה. למשל: אדם עוסק
15 במסחר ומרוויח, וברוח זה הוא מפרנס את משפחתו — הרי שרצונו
16 לעסוק במסחר ולהרוויח הנו רצון חיצוני בלבד; הרצון הפנימי
17 והאמיתי הוא לפרנס את משפחתו — ובגלל רצון זה, הוא כבר רוצה
18 גם להרוויח, ולשם כך הוא רוצה לעסוק במסחר. הדברים יובנו כך

יום חמישי י"ח אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 88, והנה ענין השראת... עד עמ' מזה, וכו').

61 ביה כלל באמת, — אין מחשבה שתוכל "לתפוס" (להשיג) את
62 הקב"ה באמת. כי אמת — הענין של "ה' אלהים אמת" — הוא
63 יחודו ואחדותו, — של הקב"ה, שהוא לבדו הוא ואפס בלעדו
64 ממש, — כפי שלמדנו בפרק כ', שאמיתת ענין אחדות ה' אינה
65 מתבטאת רק בכך שהוא א'
66 ל אחד; אלא, שרק הוא
67 נמצא, ובלעדו אין שום דבר
68 קיים — כי הכל בטל
69 להקב"ה. ואם בן זה
70 האוהב, — הצדיק, עליו אנו
71 אומרים שהוא אוהב את
72 הקב"ה, שהוא יש —
73 בהרגשתו, בכך שמורגש
74 כאן זה מי שאוהב, ולא
75 אפס — לית מחשבה דיליה
76 תפיסא ביה כלל, — הרי
77 שאין מחשבתו (הוא
78 וכוותיו) "תופסת" ומשיגה
79 את הקב"ה כלל, ואין אור
80 ה' שורה ומתגלה בו, אלא
81 על ידי קיום המצות, שהן
82 רצונו ותפודתו ותפודה
83 ממש בלי שום הסתר פנים. — פנימיות רצונו וחכמתו של הקב"ה
84 איננה מסתתרת כלל בקיום המצוות, ולכן, דוקא, על ידי קיום

37 להלן מוסבר, מדוע אי אפשר שתהיה השראת השכינה על האדם
38 על ידי אהבה ודבקות רוחניות בין הנשמה לאלקות, אלא על ידי
39 קיומן של מצוות: והנה, ענין השראת השכינה, הוא גלוי
40 אלהותו ותפודה ואור אין-סוף ברוך-הוא באיזה דבר, — שכן,
41 בעצם הרי נמצא הקב"ה
42 בכל מקום, וכשאומרים
43 שעל דבר זה שורה השכינה,
44 הכוונה היא להתגלות
45 האלקית על אותו דבר,
46 והינו לומר, — כלומר:
47 שאותו דבר נכלל באור
48 ה' ובטל לו במציאות
49 לגמרי, שאז הוא שורה
50 ומתגלה בו ה' אחד. —
51 השראת השכינה פירושה —
52 התגלות השכינה,
53 והתגלות באה רק היכן
54 שישנה התבטלות. אבל כל
55 מה שלא בטל אליו
56 במציאות לגמרי — אין
57 אור ה' שורה ומתגלה בו.
58 ואם צדיק גמור שמתדבק
59 בו — בהקב"ה, באהבה רבה — שהיא מדריגה נעלה ביותר בדרגות
60 האהבה והדבקות להקב"ה, בכל זאת: תרי לית מחשבה תפיסא

ליקוטי אמרים

והנה ענין השראת השכינה הוא גלוי
אלהותו ית' ואור א"ס ב"ה באיזה דבר והיינו לומר
שאותו דבר נכלל באור ה' ובטל לו במציאות לגמרי
שאז הוא שורה ומתגלה בו ה' אחד אבל כל מה שלא
בטל אליו במציאות לגמרי אין אור ה' שורה ומתגלה
בו ואף צדיק גמור שמתדבק בו באהבה רבה הרי לית
מחשבה תפיסא ביה כלל באמת כי אמיתת ה' אלהים
אמת הוא יחודו ואחדותו שהוא לבדו הוא ואפס בלעדו
ממש. וא"כ זה האוהב שהוא יש ולא אפס לית מחשבה
דיליה תפיסא ביה כלל ואין אור ה' שורה ומתגלה בו
אלא ע"י קיום המצות שהן רצונו וחכמתו ית' ממש
הגהה

(ובאשר שמעתי ממורי ע"ה פ'
ומעם למ"ש בע"ה שאור א"ס

והנה כשהאדם עוסק
בתורה אזי נשמתו שהיא

1 המצוות יכולה להיות באדם השראה והתגלות של אור הוי', ולא
2 על ידי עבודה רוחנית מופשטת. הגהה ביחס למה שנאמר כאן,
3 שההתגלות של אלקות ואור-אין-סוף ברוך-הוא בדבר, באה דוקא
4 כשהדבר בטל במציאות לחלוטין ונכלל באור ה' – ומשום כך, גם
5 צדיק גמור, על אף דבקו
6 ואהבתו הרבה ("אהבה
7 רבה") לאלקות, אין
8 ה"מחשבה" שלו, "תופסת" 1
9 ומשיגה כלל את הקב"ה, 2
10 אלא דוקא על ידי קיומן של 3
11 המצוות שהן רצונו וחכמתו 4
12 של הקב"ה – אומר רבנו 5
13 הזקן בהגהה: *("וכאשר" 6
14 שִׁמְעֵתִי מִמּוֹרֵי עֲלֵי הַשָּׁלוֹם,
15 – הרב המגיד ממזריטש, פירוש וְטַעַם לְמַה שֶּׁכְּתוּב בְּעֵץ חַיִּים,
16 שְׂאוֹר-אֵין-סוֹף בְּרוּךְ-הוּא אֵינוֹ מְתַיַּחַד אֶפְלוּ בְּעוֹלָם הַאֲצִילוֹת אֱלֹא
17 עַל יְדֵי הַתְּלַבְּשׁוֹת הַתַּחֲלָה בְּסִפְרֵי חֻמָּה, – דוקא אז, באמצעות
18 ספירת ה"חכמה", מתייחד הקב"ה עם עניני עולם האצילות. ועל כך אמר הרב
19 המגיד ממזריטש "פירוש" ו"טעם": "פירוש" – מהי משמעות התלבשותו של

ליקוטי אמרים

ב"ה אינו מתייחד אפי' בעולם
האצילות אלא ע"י התלבשותו
תחלה בספי' חכמה והיינו משום
שא"ס ב"ה הוא אחד האמת
שהוא לבדו הוא ואין זולתו וזו היא
מדרגת החכמה (וכו):

נפשו האלהית עם שני
לבושיה הפנימים לבדם
שהם כח הדבור ומחשבה
נכללות באור ה' א"ס ב"ה
ומיוחדות בו ביחוד גמור
והיא השראת השכינה על
שִׁמְעֵתִי מִמּוֹרֵי עֲלֵי הַשָּׁלוֹם,
15 – הרב המגיד ממזריטש, פירוש וְטַעַם לְמַה שֶּׁכְּתוּב בְּעֵץ חַיִּים,
16 שְׂאוֹר-אֵין-סוֹף בְּרוּךְ-הוּא אֵינוֹ מְתַיַּחַד אֶפְלוּ בְּעוֹלָם הַאֲצִילוֹת אֱלֹא
17 עַל יְדֵי הַתְּלַבְּשׁוֹת הַתַּחֲלָה בְּסִפְרֵי חֻמָּה, – דוקא אז, באמצעות
18 ספירת ה"חכמה", מתייחד הקב"ה עם עניני עולם האצילות. ועל כך אמר הרב
19 המגיד ממזריטש "פירוש" ו"טעם": "פירוש" – מהי משמעות התלבשותו של

יום שישי י"ט אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 88, והנה כשהאדם עוסק... עד עמ' מה, וכל הגוף.

39 להלן יוסבר שבמצוות עצמן קיים הבדל בענין: על ידי מצוות
40 המחשבה והדיבור, באה השראת השכינה על הנפש האלקית. ואילו,
41 כדי להמשיך את אור השכינה על הגוף והנפש הבהמית, הרי זה
42 דוקא על ידי מצוות
43 מעשיות, הנעשות עם הגוף,
44 ובניצול יתר של כוח הנפש
45 הבהמית המחיה את הגוף⁵. 7
46 וְהִנֵּה, בְּשִׁהְיָדָם עוֹסֵק 8
47 בְּתוֹרָה, אֵין נִשְׁמָתוֹ, 9
48 שֶׁהִיא נִפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית, עִם 10
49 שְׁנֵי לְבוּשֵׁי הַפְּנִימִים 11
50 לְבָדָם, שֶׁהֵם כַּח הַדְּבָר 12
51 וּמִחֻשָּׁבָה – "מחשבה" – 13
52 הכוח לחשוב, היא לבוש
53 פנימי של הנפש, בהיותה 15
54 מאוחדת עם הנפש; שלכן 16
55 המחשבה פועלת תמיד, בלי 17
56 הפסק, מפני שהיא קשורה 18
57 בקירוב יותר עם הנפש – 19
58 והנפש הרי נמצאת תמיד.
59 כך גם כוח הדיבור, הוא לבוש פנימי של הנפש – בהשוואה לכוח
60 המעשה הפועל בדבר שהוא נפרד לגמרי מן האדם. ובשעה שאדם

ליקוטי אמרים

הנהגה

(וכאשר שמעתי ממורי ע"ה פ'
ומעם למ"ש בע"ה שאור א"ס
ב"ה אינו מתייחד אפי' בעולם
האצילות אלא ע"י התלבשותו
תחלה בספי' חכמה והיינו משום
שא"ס ב"ה הוא אחד האמת
שהוא לבדו הוא ואין זולתו וזו היא
מדרגת החכמה (וכו):

אחד שיושב ועוסק
כדי להמשיך אור והארת
השכינה גם על גופו ונפשו הבהמית שהיא החיונית
המלוכשת בגופו ממש צריך לקיים מצות מעשיות
הנעשים ע"י הגוף ממש שאז כח הגוף ממש שבעשיה
המעשה. שְׂאֵז בְּכַח הַגּוֹף מְמַשׁ שִׁבְעֵשִׁיּוֹת זו – למשל: כשאדם מניח
תפילין, ישנו כאן הכוח הגופני המניע את היד ומבצע אתה מצות

הקב"ה בספירת החכמה; ו"טעם" – מדוע אין הוא מתייחד בשום דבר רק
אחרי התלבשותו בספירת החכמה. וְהִנֵּה מְשׁוּם שְׂאֵין-סוֹף בְּרוּךְ-הוּא,
הוא אֶחָד הָאֱמָת, – ה"אחד" האמיתי, כלומר: שֶׁהוּא לְבָדוֹ הוּא וְאֵין
זוּלָתוֹ, וְזוֹ הִיא מְדִרְגַּת הַחֻמָּה (וכו): – מדרגת החכמה היא
ה"הרגשה" שהוא לבדו נמצא,
ובלעדו אין דבר קיים. זוהי
המשמעות שאור אין סוף
מתלבש בספירת החכמה: אור
אין סוף מתגלה כמו ש"הוא
לבדו ואין זולתו", ולכן אין הוא
מתייחד בשום דבר, רק אחרי
שהוא מתלבש תחילה בספירת
החכמה. שכן, אור אין סוף
מתייחד רק בדבר שהוא בטל
במציאות והוא "הרגש" בו כמו ש"הוא לבדו ואין זולתו". הרגשה זו היא,
כאמור, מדרגת החכמה. תוכנה של הגהה זו, הוא ענין עמוק בחסידות,
ובעזרת ה' יובן בהרחבה יותר בהמשך השיעורים. ממה שלמדנו עד עתה,
מובן מדוע המצוות דוקא נעשות ל"שמן" לאור השכינה, ולא הנשמה עצמה,
או העבודה הרוחנית של דבקות ואהבה.

לומד תורה, הרי הנפש האלקית ושני הלבושים: דיבור ומחשבה,
נְכַלְלִים בְּאוֹר ה' – שהוא אֵין-סוֹף בְּרוּךְ-הוּא וּמִיּוּחָדוֹת בּוֹ
בִּיחוד גָּמור. וְהִיא הַשְּׂרָאָה הַשְּׂכִינָה עַל נִפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית,
בְּמֵאֵמֶר רַ"ל⁶ שֶׁאֶפְלוּ
אֶחָד שְׁיֹשֵׁב וְעוֹסֵק
בְּתוֹרָה שְׂכִינָה עִמּוֹ. –
השכינה שורה אז על נפשו
האלקית ושני לבושיה,
מחשבה ודיבור, בהם היא
מתלבשת כשהוא חושב
ומדבר דברי תורה. אֵף כִּדִּי
לְהַמְשִׁיךְ אוֹר וְהָאֵרַת
הַשְּׂכִינָה גַם עַל גּוּפוֹ
וְנִפְשׁוֹ הַבְּהֵמִית, שֶׁהִיא –
הנפש הבהמית, הַחַיּוֹנִית,
הַמְּלֻכָּשֶׁת בְּגוּפוֹ מְמַשׁ –
היא מחיה את הגוף בחייו
הגשמיים – צָרִיךְ לְקַיֵּם
מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת הַנִּעֲשׂוֹת
עַל יְדֵי הַגּוֹף מְמַשׁ, – בכוח
המעשה. שְׂאֵז בְּכַח הַגּוֹף מְמַשׁ שִׁבְעֵשִׁיּוֹת זו – למשל: כשאדם מניח
תפילין, ישנו כאן הכוח הגופני המניע את היד ומבצע אתה מצות

1 הנחת תפילין בפועל ממש. במילא מהווה כוח זה חלק מאותה מצוה
2 – שיהודי מניח תפילין – ולכן הוא נכלל באור ה' ורצונו ומיוחד
3 בו ביחוד גמור, והוא – כוח הגוף, לבוש השלישי של נפש
4 האלהית. – כמו שלמדנו בפרק ד', שמעשה המצוות מבוצע על ידי

5 הלבוש השלישי – לבוש

6 המעשה – של הנפש

7 האלקית. ואזי – כשכוח

8 המעשה נכלל ומיוחד עם

9 הרצון העליון, גם ב"ח נפש

10 החיונית שבגופו ממש

11 שמקלפת נגה, – כפי

12 שלמדנו בפרק א' שהנפש

13 הבהמית היא מקלפת נוגה,

14 נתחפף מרע לטוב ונכלל

15 ממש בקדושה בנפש

16 האלהית ממש, מאחר

17 שהוא – כוח זה, הוא הפועל ועושה מעשה המצוה, – אף

18 שעשיית מצוה באה מהנפש האלקית, מעיר כאן רבנו הזקן, שהנפש

19 האלקית לבדה אין בכוחה לפעול על הגוף לבצע פעולה גשמית,

20 כהנחת תפילין. אלא, דוקא, על ידי הנפש הבהמית, שהיא

21 ה"ממוצע" בין הנפש האלקית לבין הגוף, יכול הגוף להיות מופעל

22 מהנפש האלקית, שבלעדו – בלי כוחה של הנפש החיונית, לא

23 היתה נפש האלהית פועלת בגוף כלל, כי היא – הנפש

24 האלקית, רוחנית, והגוף נשמי וחמרי, – ורוחניות וגשמיות הן

25 שני דברים נוגדים; והממוצע ביניהם – בין הנפש האלקית לבין

26 הגוף, היא נפש החיונית הבהמית המלבשת בדם האדם שבלבו

27 וכל הגוף. – והערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "המדובר (ונוגע)

28 ומודגש כאן הוא ענין הפעולה. ויש לומר גם כן שהוא מפני

ליקוטי אמרים

זו נכלל באור ה' ורצונו ומיוחד בו ביחוד גמור והוא
לבוש השלישי של נפש האלהית ואזי גם כח נפש
החיונית שבגופו ממש שמקלפת נוגה נתחפף מרע
לטוב ונכלל ממש בקדושה כנפש האלהית ממש
מאחר שהוא הוא הפועל ועושה מעשה המצוה
שבלעדו לא היתה נפש האלהית פועלת בגוף כלל כי
היא רוחנית והגוף גשמי וחומרי והממוצע ביניהם
היא נפש החיונית הבהמית המלוכשת בדם האדם
שבלבו וכל הגוף

דהתחברות הנפש (גם הנפש הבהמית) בגוף הוא בכח המפליא
לעשות (ש"ע או"ח). כ"ק אדמו"ר שליט"א מתכוון (לפע"ד)
בהערתו זו: במדובר כאן שה"נפש החיונית הבהמית" היא ה"ממוצע"
בין הנפש האלקית לבין הגוף, הכוונה היא (וכאן זה נוגע ומודגש)

לתיווך בפעולת הנפש

האלקית בגוף: הנפש

האלקית הרוחנית יכולה

להפעיל את הגוף (לעשות

מצוה) רק באמצעות הנפש

החיונית הבהמית, שהיא

בעצם המלוכשת ממש בדם

הגשמי. – כאן לא מדובר

(כפי שיכולים לשגות ולומר)

בנפש הבהמית בתור

"ממוצע" בעצם ההתאחדות

של הנפש הרוחנית עם הגוף

הגשמי (שכן, ענין זה אינו נוגע כאן כלל). וכ"ק אדמו"ר שליט"א

מוסיף (מלבד זאת שאין זה נוגע כאן) גם הסבר, שלא שייך כאן כלל

לדבר אודות הנפש הבהמית בתור "ממוצע" במובן של התחברות

הנפש עם הגוף – שכן, לאמיתו של דבר, עצם ההתחברות של הנפש

(גם של הנפש הבהמית) עם הגוף, בא על ידי "כח המפליא לעשות",

כלומר: בצורה פלאית ועל-טבעית (ולא שזה מתאפשר על ידי

ממוצע). הנפש הבהמית היא כזו, שהגשמיות שברוחניות שלה, יש

לה שייכות ובאפשרותה להתלבש ברוחניות שבגשמיות של האדם

העולים מן הדם. ומכיון שהנפש הבהמית היא ה"ממוצע" בין הנפש

האלקית לבין הגוף, ועל ידה "פועלת" הנפש האלקית בגוף ועושה

את מעשה המצוה – לכן נכלל גם כוחה בקדושה בשעת עשיית

המצוה.

יום שבת קודש כ' אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' מה, ואף שמהותה ועצמותה... עד עמ' 90, י"ב.

י"ב, שעל אף שרגשי הלב ב"בינוני" לא נכללו בקדושה, יש בו, אבל,
הכוח לשלוט עליהם, על ידי התבוננות בגדלות הוי' ברוך הוא
במוחו, ולפעול על הלב בקשר לעשיית מצוות בפועל, והן – המדות

הרעות של הנפש הבהמית,

הן פשעה זו – כשהנפש

האלקית מתבוננת בגדלותו

של הקב"ה, בבהמית גלות

ישנה, – הן כאילו ישנות

ונמצאות בגלות, בנזקך

לעיל, – בפרק י"ב. ולכך

אין זו מניעה – אין בכך

משום מניעה, מהשראת

השכינה על גוף האדם

פשעה זו. – להלן ממשיך

רבנו הזקן להסביר כיצד אכן

ישנה השראת השכינה על כל גוף האדם על ידי מצוה אחת. דהיינו,

– כלומר: שפ"ח נפש החיונית המלבשת בפעולת המצוה, – למשל:

כוח המעשה של היד המניחה תפילין, הוא נכלל ממש באור ה'

57 להלן מסביר רבנו הזקן, כיצד על ידי קיום מצוה אחת, ישנה

58 השראת השכינה על כל גוף האדם: ואף שמהותה ועצמותה של

59 נפש הבהמית שבלבו, שהן מדותיה הרעות, עדין לא נכללו

60 בקדושה, – שכן, רק

61 הלבושים וכוחות הביצוע

62 של הנפש הבהמית, שעל

63 ידם המצוה נעשית, נכללים

64 בקדושה, ולא המדות שהן

65 המהוות עצם הנפש

66 הבהמית – כפי שלמדנו

67 בפרק י"ב, שבצדיקים בלבד,

68 נכללות המדות בקדושה;

69 מכל מקום מאחר

70 דאיתכפין לקדושה, –

71 מכיוון שהמדות הרעות

72 נכנעות לקדושה, ובעל כרחן עוזין אמן, – למעשה של הנפש

73 האלקית, ומסכימין ומתריצין לעשיית המצוה, על ידי התגברות

74 נפשו האלהית שבמחש ששליט על הלב, – כפי שלמדנו בפרק

1 ומיוחד בו ביוחד גמור, – הכוח הזה מתמזג ומתייחד לגמרי עם
2 אור ה' שבמצוה, ועל ידי זה ממשך הארה – אור אלקי שבבחינת
3 "הארה", לכללות נפש החיונית שבכל הגוף, וגם על הגוף
4 הנשמי, – ולא רק על האבר המקיים את המצוה, באיזו צורה

5 נמשכת ההארה על כל נפש

6 החיונית ועל כל הגוף? –

7 בבחינת מקיף מלמעלה

8 מראשו ועד רגליו. – 2 –

9 בהקיפה את הנפש הבהמית

10 ואת הגוף. וזהו שכתוב:

11 "ושכינתא שריא על

12 רישיה"⁸ – "על" דיקא. – 6 –

13 על דוקא, על הראש,

14 בבחינת מקיף; וכן "אפל פי

15 עשרה שכינתא שריא". – 9 –

16 וכך גם מה שחכמינו ז"ל

17 אומרים, שעל כל עשרה

18 יהודים שורה שכינה, שאין הכוונה שהשראת השכינה מורגשת

19 בתוכם, אלא היא שורה עליהם, באופן של מקיף⁹. מכיוון שלפי

20 האמור, קיימים הבדלים בדרגות השונות של השראת השכינה: כפי

21 שהיא בנפש האלקית, כפי שהיא בכוח הנפש הבהמית העושה את

22 המצוה¹⁰, כפי שהיא בנפש הבהמית בכלל, וכפי שהיא בגוף שהיא

23 בבחינת מקיף בלבד, על ידי עשיית מצוה, על עשרה שאינם עוסקים

24 במצוה, על אחד שאינו עוסק במצוה (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א

25 – כלומר: בהשראת השכינה על הגוף עצמו, אפשר גם לחלק בין

26 ההשראה הבאה על ידי קיום מצוה, להשראה שעל עשרה מישראל

27 וכו' – כמפורט). – בא רבנו הזקן לומר שכל אחד מאופני השראת

28 השכינה, אינו פועל שינוי ח"ו או ריבוי באור. ההבדל הוא רק בכך,

29 כיצד קולטים את ההשראה אותם גופים שעליהם שורה השכינה.

30 ואילו באור עצמו אין שום שינוי. ובלשון ה"תניא": וְהִנֵּה, כָּל

31 בְּחִינַת הַמְּשַׁכֵּת אֹר הַשְּׂכִינָה, שְׁהִיא בְּחִינַת גְּלוּי אֹר־אִי־סוֹף

32 בְּרוּךְ־הוּא – שכן, הקב"ה הרי נמצא בכל מקום, אלא שהוא מוסתר

33 מהנבראים – החדוש שבהשראת השכינה הוא, שישנה ההתגלות

ליקוטי אמרים

באור ה' ומיוחד בו ביוחד גמור וע"י זה ממשך הארה
לכללות נפש החיונית שבכל הגוף וגם על הגוף הנשמי
בבחי' מקיף מלמעלה מראשו ועד רגליו וז"ש ושכינתא
שריא על רישיה על דייקא וכן אכל בי עשרה שכינתא
שריא. והנה כל בחי' המשכת אור השכינה שהיא
בחי' גילוי אור א"ס ב"ה אינו נקרא שינוי ח"ו בו ית'
ולא ריבוי כדאיתא בסנהדרין דאמר ליה ההוא מינא
לרבן גמליאל אמריתו כל בי עשרה שכינתא שריא
כמה שכינתא אית לכו והשיב לו מושל מאור השמש
הנכנס בחלונות רבים כו' והמשכיל יבין:

רַבִּים כו', – אף שאור השמש מאיר על ידי חלונות איך-ספור, אין
בכך משום "ריבוי" של כל מיני אורות, כי אם אור אחד – אור
השמש; כך גם כשאור השמש מאיר דרך זכוכית צבועה, והאור
מקבל את צבע הזכוכית – הרי שאין בכך משום "שינוי" באור עצמו
– אור השמש נשאר תמיד בגוונו העצמי. רק שבעיני המסתכל נראה
האור בגוון אחר, מפני שהוא מקבל את האור על ידי השתקפותו
בזכוכית הצבועה. ומכאן ה"שינוי" בכיכול, הנראה לו. מושל נוסף על
כך (קרוב יותר לחושו של אדם): מים הנמצאים בכלי של זכוכית
ומקבלים צבע הכלי – הרי שהמים עצמם לא נשתנו בצורתם, שכן,
בהוצאת המים מהכלי, אין להם יותר צבע הכלי. כך גם בנמשל,
ביחס להשראת השכינה, שהאור עצמו הוא אותו אחד, בלי שינוי
וריבוי ח"ו; כל ההבדל נובע רק מן הצורה שבה אור זה מתקבל
בעצם שעליו הוא שורה, וְהַמְשַׁכֵּל יָבִין: – בין חסידים היתה
ל"והמשכיל יבין", הוספה של ביטוי: "והעובד מרגיש". כלומר: מי
שעובד את ה' מרגיש את הענין, שהוא למעלה בהרבה מאשר
להבין.

7. "הוא לשון הזהר דלעיל" – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כיון שאיסור גילוי הראש (דבזרה) הוא תמיד
– גם שלא בשעת עשיית מצות, מוכן דהטעם ע"ז – דשכינתא שריא – הוא ג"כ תמיד, דתמיד שריא (ולא שנעשה זה ע"י עשיית מצוה), ולכן
צ"ע בפי' התניא". 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גם זה אינו שייך לעשיית מצוה (ובזה תובן קצת השייכות כאן)". הרבי שליט"א מתרץ
בהערותיו האמורות: לכאורה אין למאמר חכמינו ז"ל זה כל שייכות לענינו בו מדובר אודות האור המקיף הנמשך על הנפש הבהמית ועל הגוף
על ידי מצוה, שכן מה שהשכינה שורה על כל עשרה בישראל, זהו תמיד, גם כשאין הם עוסקים במצוה. אלא, מתרץ הרבי שליט"א: אדרבה,
היא הנותנת. רבנו הזקן רוצה הרי לומר שהארת השכינה מאירה בדרך מקיף על כל הנפש הבהמית ועל כל הגוף (כפי שאומר הלשון "מראשו
ועד רגליו") ולא רק על אותו חלק בגוף או אותו כוח של הנפש הבהמית המבצע את המצוה בפועל. לכן מביא רבנו הזקן מאמר חכמינו ז"ל
זה, המדבר אודות כל בי עשרה – גם כשאין הם בשעת מעשה עוסקים במצוה – ובכל זאת שורה השכינה עליהם – בדרך מקיף על כל פנים.
10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע – שה"ה נכלל באור ה'. ולא עוד – "שנכלל ממש". 11. לט, א.

יום ראשון	יום ששי	יד אדר א, פורים קטן	ה'תש"ג
תהלים: מפרק עב עד פרק עז	אין אומרים תחנון. שיעורים. חומש: תצוה, ששי עם פירש"י. תהלים: עב-עז. תנאי: וגם מי . . . לז ומעשה.		

אאזמו"ר סיפר לאאמו"ר: די מאמרים וואָס זיינען געדרוקט אין לקוטי תורה, האט דער טאטע (הצ"צ) אויסגעקליבען פון צוויי טויענט מאמרים.

אָדני אָבי זַקני מוֹרי וְרַבי [מַהֲרָ"ש] סֵפֶר לְאֲדָנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הַרְש"ב]: הַמֵּאמָרִים שֶׁנִּדְפְּסוּ בִּ"לְקוּטֵי תוֹרָה", אָבָא (הַ"צֶמַח צְדָק") בִּרְרָם מִתּוֹךְ אֲלָפִים מֵאמָרִים.

יום ראשון יד אדר שני, פורים ה'תש"ג

בְּקִרְיַת הַמְּגִלָּה קוֹרְאִים: (ת, יא) לְהַרְג וּלְאַבֵּד, וּלְהַרְג וּלְאַבֵּד. (ט, ב) וְאִישׁ לֹא עָמַד בִּפְנֵיהֶם, וְאִישׁ לֹא עָמַד לִפְנֵיהֶם.
בְּאִמִּירַת "הַאֲגֵרֶת הַזֹּאת", "אֲגֵרֶת הַפּוֹרִים הַזֹּאת הַשְּׁנִית", מְנַעֲנְעִים אֶת הַמְּגִלָּה.
נוֹסֵף שׁוֹשֶׁנֶת יַעֲקֹב: בְּרוּכִים כָּל הַצַּדִּיקִים. שֶׁהִתְחַנְּנוּ – גַּם בַּיּוֹם.
שיעורים. חומש: צו, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: עב-עז.
תנאי: זאת ועוד . . . 94 והחומרי.

בְּמִגְלָה שֶׁכָּתַב אָדְנִי אָבִי זַקְנֵי מוֹרֵי וְרַבִּי [מַהֲרָ"ש] לֹא נִכְתְּבוּ עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמֶן בְּעֶמּוּד בִּפְנֵי עֶצְמוֹ. וְכֵן לֹא כָּל הָעֶמּוּדִים מִתְחִילִים בְּתַבַּת "הַמֶּלֶךְ".

בִּ"תוֹרָה אור" בְּאור דְּבוֹר הַמִּתְחִיל "יָבִיאוּ לְבוֹשׁ" סְעִיף הַמִּתְחִיל "וְהִנֵּה בְּחִינַת לְבוֹשׁ", צָרִיךְ לְהִיּוֹת: "וְהִיא בְּחִינַת פָּנִי, וְזוֹ הִיא הַמִּסְתַּתֶּרֶת... שֶׁהִיא בְּחִינַת עֵתִיק בְּחִינַת סִדְכ"ס" [=סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין]. וְיֵשׁ נֶסֶח אַחֵר: "וְהִנֵּה בְּחִינַת 'בִּיּוֹם הַהוּא' הוּא בְּחִינַת בִּינָה אִמָּא עֲלָאָה הַמְקַנְנָת בְּבְרִיָּאָה בְּכוֹרְסִיָּא, אָכֵן מַלְכוּת דְּאֲצִילוֹת נַעֲשֶׂה עֵתִיק לְבְרִיָּאָה, שֶׁנַּעֲתֵק וְגִבָּה מְבְרִיָּאָה, וְאִינָה בָּאָה בְּהַתְגַּלּוּת בְּעוֹלָם הַבְּרִיָּאָה, שֶׁאִפְלוּ מִבְּחִינַת 'בִּיּוֹם הַהוּא' הוּא בְּבְחִינַת הָעֵלֶם וְהַסְתֵּר. וְמָה שֶׁנֶּאֱמַר 'אֶסְתִּיר פָּנַי', שֶׁכֵּן נִקְרָא 'מַלְכוּת דְּאֲצִילוֹת', לְפִי שֶׁמְקַבֵּל מִכָּל הַי"ס [=י' סְפִירוֹת], מִמַּלְכוּת דְּכֶתֶר דְּאֲצִילוֹת נַעֲשֶׂה כֶּתֶר מַלְכוּת, וּמִמַּלְכוּת שֶׁבְּחֻכְמָה נַעֲשֶׂה חֻכְמָה שֶׁבְּמַלְכוּת כו'".

יום שני	שבת	טו אדר א, שו"פ קטן	ה'תש"ג
תהלים: מפרק עז עד פרק עח	אין אומרים אב תרחמים וצדקתך. שיעורים. חומש: תצוה, שביעי עם פירש"י. תהלים: עז-עח. תנאי: עוד ישים . . . כמ"ש בזה"ק.		

רוֹשְׁמִים עַל הַלֵּחַם קֹדֶם בְּרַבַּת הַמוֹצֵיא, אָבֵל גְּזֹהֲרִים שְׂלֵא לְחַתֵּךְ.
גַּם בְּקִדּוּשׁ עַל הַפֶּת אומרים סְבִירי מְרֻנָּה.

אויף לעתיד לבוא שטעהט: אבן מקיר תזעק וכפס מעץ יעננה. איצטער שווייגט דער דומם, מ'טרעט אויף איהם און ער שווייגט. אָבער עס וועט קומען א צייט אין דעם גילוי פון לעתיד, וואָס דער דומם וועט אָנהויבען ריידען, דערציילען, און ער וועט מאַנען, אויב מען האָט גייענדיג ניט געטראַכט אָדער גערעדט דברי תורה, פאר וואָס האָט מען אויף איהם געטראָטען.

די ערד וואָס מען טרעט אויף איהר, ווארט טויענטער יאָהרען, פון ששת ימי בראשית, און עס טרעטען אויף איהר דערווייל כמה ברואים בעלי חיים כו', ביז עס וועט דאָרט טרעטען א איד, צוויי אידען, און וועלען ריידען א דבר תורה. ובאם לאו – זאָגט זי: דו ביזט דאָך אויך ווי א בהמה.

אודות "לעתיד לבא" כתוב: "אכן מקיר תזעק וכפס מעץ יעננה". כעת מחריש הדומם. דורכים עליו – והוא שותק. אף יבא זמן בגלוי שלעתיד, שהדומם יתחיל לדבר, לספר, ויתבע: אם תוף כדי הליכה לא הרהרו או שוחחו בדברי תורה, מדוע דרכו עליו?
האדמה עליה דורכים, ממתינה אלפי שנים, מאז ששת ימי בראשית, ובינתיים דורכים עליה כמה ברואים, בעלי חיים כו' עד שיצמד שם יהודי, שני יהודים, וישוחחו בדברי תורה. ובאם לאו – אומרת היא: אתה הרי גם כמו בהמה!

יום שני טו אדר שני, שושן פורים ה'תש"ג

שיעורים. חומש: צו, שני עם פירש"י.

תהלים: עז"עח.

תניא: כאשר כל . . . 94 האבות.

אדני אבי זקני מורי ורבי [מהר"ש] אמר, אשר אדמו"ר האמצעי כתב בשביל כל סוג וסוג מהמשפילים והעובדים אשר בעצת החסידים מאמרים וספר מיוחד, לבד שער היחוד ושערי אורה שהם כללים, ונכתבו עבור כל החסידים: שער היחוד הוא המפתח לתורת החסידות, ושערי אורה – אלף בית לתורת החסידות.

יום שלישי	יום ראשון	טז אדר א	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: כי תשא, פ' ראשונה עם פירש"י. תהלים: עט"פב. תניא: פרק ל. עוד . . . 76 כמ"ש במ"א.	רבנו הזקן אמר: בתרומת המשכן היו זהב וכסף ונחשת. ולא היה דבר המבריק וזלת מראות הצובאות, שמהן נעשו הפיור וכנו. הפיור וכנו הם הבאים [פתורה] באחרונה בכל כלי המשכן, ותשמישו הוא בראש [=התחלת] כל עבודות המשכן, כי נעוץ תחלתן בסופן.		

יום שלישי טז אדר שני ה'תש"ג

שיעורים. חומש: צו, שלישי עם פירש"י.

תהלים: עט"פב.

תניא: ומאחר . . . מח הממוצעת ביניהן.

מעבודת בעל עסק: לעורר בעצמו האמונה ובטחון גמור בהזן ומפרנס לכל בשר, כי הוא יתברך יתן לו פרנסתו ברוח, וצריך להיות בשמחה וטוב לבב באמת כאלו פרנסתו כבר מזמנת לפניו.

יום רביעי	יום שני	יז אדר א	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: כי תשא, שני עם פירש"י. תהלים: פג"פז. תניא: והנה באמת . . . 76 בתולדתו.	א סך יאהרען נאך פאר פעטערבורג (המאסר שם בשנת תקנ"ט), איז דער אלטער רבי אמאל ארויס צום עולם און האט געזאגט: אין גן עדן דערהערט מען די טייערקייט פון עולם הזה. לא מיבעי מלאכי השרת, אפילו נאצלים הראשונים וואלטען אלץ אוועקגעגעבען פאר א אמן יהא שמ"י רבא פון א אידען, אז ער זאגט בכל כחו כפירוש בכל כוונתו, היינו אז ער איז אינגאנצען אין דעם.		

דאָס איז געווען דער גאנצער מאמר, און ער האָט געפועלט אזא התלהבות והתלהטות בא די הערער, אַז א גאנץ יאָהר האָט מען געזאָגט איש״ר מיט א ברען.

שנים רבות לפני פּעטרבורג (שם היה המאָסר בשנת תקנ"ט) יצא פעם רבנו הזקן אל הקהל ואמר: בגן עדן חשים ביקרו של עולם הזה; לא רק מלאכי השרת, (אלא) גם נאצלים הראשונים – היו מותרים על הכל בעבור "אמן יהא שמיה רבא" של יהודי שאומר בכל כחו, בפרשו, בכל כונתו – כלומר שכלו מנח בזה.

זה היה כל המאמר. והוא פעל אצל שומעיו התלהבות והתלהטות כזו, שכל השנה אמרו "אמן יהא שמיה רבא" בלהט.

יום רביעי יז אדר שני ה'תש"ג

שיעורים. חומש: צו, רביעי עם פירש"י.

תהלים: פג"ז.

תניא: ונמצא כי . . . מח גידה.

באמירת תהלים (פז, ז) אומרים "כל מעיני" – הפ"ף בקמץ. בסדר ברכת המזון – הפ"ף בחולם.

יום חמישי יח אדר א ה'תש"ג

שיעורים. חומש: כי תשא, שלישי עם פירש"י.

תהלים: פח"פ.

תניא: והנה באמת . . . 76 באריכות.

בברכה מעין שלישי, אם שתה יין ואכל פרות מזו המינים, חותם: ועל פרי הגפן ועל הפרות, ברוך אתה ה' על פרי הגפן והפרות (ולא "ועל" הפרות).

יום חמישי יח אדר שני ה'תש"ג

שיעורים. חומש: צו, חמישי עם פירש"י.

תהלים: פח"פ.

תניא: כי כללות . . . מח יצירה עשיה.

אדני אבי זקני מורי ורבי [מהר"ש] כותב באחד ממאמריו: צריכים ללמד בכל יום תורה שבכתב עם פרוש רש"י, שנהו תרומות מדרשי רז"ל... ולכל הפחות צריך כל אחד ללמד מסכת גמרא בשנה.

יום שישי יט אדר א ה'תש"ג

שיעורים. חומש: כי תשא, רביעי עם פירש"י.

תהלים: צ"צ.

תניא: וכל שלא . . . לט הצדקה וכה"ג.

החסידים, אפלו הבינונים, היו בקיאים בתנ"ך [=תורה נביאים וכתובים]. ומנהג מסדר היה אצלם, אשר אחר למוד שעור משניות שאחרי תפלת שחרית, בשעת קפילת הטלית ותפלין היו אומרים שעור תנ"ך, באפן אשר במשך שלשה חדשים היו גומרים את התנ"ך.

יום ששי

יט אדר שני

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: צו, ששי עם פירש"י.

תהלים: צ"צו.

תניא: וכל ניצוץ . . . 96 ניצוצין כו'.

ר' משה מייזליש סיפר: דער רבי (רבינו הזקן) האָט אונז געלערענט, אז דער אלף פון חסידות איז, אויסצוניצען די טבעיות אין עבודה. און ראשית העבודה זאל זיין אויסצוניצען די טבע הכחות, ווי למשל די טבע פון מוח שליט על הלב.

ר' משה מייזליש ספר: הרבי (רבנו הזקן) למד אותנו, ש'אלף' של חסידות הוא, לנצל את הטבעיות ב'עבודה'; וראשית העבודה תהיה לנצל את טבע הכחות, כמו למשל את הטבע של מוח שליט על הלב.

שבת

קודש

תהלים:

מפרק צו

עד פרק קג

יום חמישי

כ אדר א

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: כי תשא, חמישי עם פירש"י.

תהלים: צו-קג.

תניא: ואפילו בבחי' . . . לט ושנה כו'.

ניט עבודה איז אז עבודה זאל זיין באמת, נאָר אמת אליין איז אן עבודה, אז די נעגעל זיינען אמת. וואָס ווערסטו נתפעל? מדת האמת ראה (סנהדרין קיא. א) ונפל על פניו.

אין משמעותה של 'עבודה', ש'עבודה' תהיה באמת, אלא האמת עצמה היא עבודה, שהצפרנים הן תדורות באמת. מה אתה מתפעל? מדת האמת ראה (סנהדרין קיא, א) ונפל על פניו.

שבת

כ אדר שני, פרשת פרה

ה'תש"ג

הפטורה: ויהי דבר ה' גו' - דברתי וצשיתי.

אומרים אב הרחמים.

שיעורים. חומש: צו, שביעי עם פירש"י.

תהלים: צו-קג.

תניא: ובוז יובן . . . (פרק כג).

רבנו הזקן ספר: מהתורות שאמר מורי (הרב המגיד) לפני ביחידות, היתה תורה על הפסוק "אש תמיד תוקד על המזבח, לא תכבה", דהגם שהאש יורד מלמעלה באתערותא דלעלא, מצוה להביא [=להדליק האש] מן ההדיוט, כי באתערותא דלתתא אתערותא דלעלא, כי רוח אייתי רוח ואמשיך רוח, רוח מלמטה אייתי רוח מלעלא, ואמשיך רוח מלעלא ולעלא. ומצות עשה להבעיר אש על המזבח, מזבח הוא "אדם כי יקריב מכס", וההקרה עצמה אינה מספקת, וצריכים להבעיר אש על הקרבן אשר מכס, ואש זה לא תכבה, שהיא מכבה את ה"לא".

את התורה הזאת אמר מורי לפני עשר פעמים - כדי לחקקה בעשר כחות נפשי - ויאמר לי: אתה, תלמידי, הנה נצרך להאש תמיד, לפי שעליך הטל לכבות "לא" (של המנגדים) גדול. אתה תכבה את ה"לא", והשם יתברך יתפך את ה"לא" להן.

יום ראשון י"ד אדר ה'תש"ע

מיגו מול חיוב שבועה

אך לדעת הרא"ש והטור (ח"מ סי' צג), מיגו פוטר משבועה. והקשו על כך: אם כן, לעולם יהא האפוטרופוס פטור משבועה שהרי חייב שבועה מפני שהודה במקצת, אבל מנגד יש מיגו שהיה יכול לכפור בכל?

ותירץ ה'פרישה' (סי' צג, ז): חיוב השבועה באפוטרופוס הוא מפני החשש שמא הורה היתר לעצמו לקחת מנכסי היתומים עבור טרחתו בהם (כמבואר בהל' א). ואם כן אין לו מיגו מכך שלא כפר הכל, כי יתכן שאינו מתיר לעצמו לגזול ללא הצדקה ורק הורה היתר לעצמו ליטול מקצת הנכסים בטרחתו, ולפיכך הורה על השאר וראוי להשביעו כדי שיודה על מקצת זה.

הלכות שלוחין ושותפין פרק ט, הל' ד: אף על פי שאין שם עדים שהם שותפו או אריסו או בן ביתו, אלא הרי הוא מודה מפי עצמו... הרי זה נשבע בנקיטת הפין; שאין אומרים 'מגו' לפטרו משבועה, אלא לפטרו ממנו.

'מיגו' הוא הוכחה לנאמנותו של הטוען, בנימוק שאילו רצה לשקר היה טוען טענה טובה יותר. ולדעת הרמב"ם אין בכוח 'מיגו' לפטור את הנתבע משבועה.

ובביאור דעתו כתב הט"ז (ח"מ רצו, א): כשם שאין סומכים על חזקה במקום שאפשר לברר את הספק, כמו כן כאשר מוטל חיוב שבועה שבכוחה לברר את הספק, אין לסמוך על ה'מיגו' אלא יש לברר את הספק ע"י שבועה.

יום שני ט"ו אדר ה'תש"ע

רצונו של כהן - כבודו

על רציעת העבד לאחר שש שנים, כאשר כבר אינו חייב על הגניבה ועשה תשובה וצריך לחזור לכבודו: מדוע צריך לאסור את רציעתו "מפני שנעשה בעל מום", והרי בלאו הכי אין האדון יכול להשתמש בו כעבד? ועל כך בא ההסבר שאפשר להמשיך בעבדותו כי הכהן יכול למחול על כבודו.

והנה, הט"ז (אורח סי' קכ"ח ס"ק לט) חידש שמחילת כהן על כבודו מועילה רק אם יש לו מכך טובת הנאה, אבל אם אין לו הנאה, אין המחילה מועלת שנאמר "וקדשתו" ודרשו חכמים "קדשהו בעל כרחו".

אך לדעת אדמו"ר הזקן (שם ס"ע ט) הכהן יכול למחול על כבוד כהונתו אף כשאין לו הנאה מכך, כי יש 'כבוד הכהונה' ויש 'קדושת הכהונה'. ובקדושת הכהונה (כגון, לישא גרושה) נאמר "קדשהו בעל כרחו", אבל כבוד הכהונה ניתן להם להנאתם, ו"בידם למחול כבודם... כי רצונו של אדם זהו כבודו".

הלכות עבדים פרק ג, הל' ח: עבד עברי בֶּהֱן - אינו נִרְצָע, מפני שֶנַּעֲשֶׂה בֶעַל מוֹם.

והקשה ב'הגהות מימוניות': אסור להשתמש בכהן משום "וקדשתו" (ירושלמי ברכות פ"ח ה"ה) ואיך יתכן שכהן יהיה עבד? וב'הגהות מרדכי' (גיטין סי' תס"א) כתב להוכיח מכאן שהכהן יכול למחול על כבודו. כשם שהרב יכול למחול על כבודו, כי תורתו היא שלו, גם הכהן יכול למחול כי הכהונה ניתנה לו ולזרעו אחריו (מרדכי שם סי' ת"א).

וה'מנחת חינוך' (מצוה רס"ט) מוסיף בעומק יותר:

רציעת העבד היא רק אם "מכרוהו בית דין ועבד שש ולא רצה לצאת" (לעיל הל' ו) וכיון שבית דין מוכרים אותו בעל כורחו איך אפשר לומר שהיתה כאן מחילה מצידו? אלא שעל עצם המכירה לעבדות אין להקשות כי כהן הנמכר בבית דין הוא עבריין ("ונמכר בגניבתו") שאינו בכלל 'וקדשתו', והשאלה היא

יום שלישי ט"ז אדר ה'תש"ע

מהותו של כתב שחרור מעבדות

ולכאורה צריך עיון:

איך כתב כאן הרמב"ם כי העבד נאמן לומר בפני נכתב ובפני נחתם כמו האשה, והוא בחזקת משוחרר. והרי בהל' גירושין כתב שאינו דומה דיני האיסורים לדיני הממונות ולמה אם כן אין העבד צריך לקיים את אמירתו "בפני נכתב"?

והביאור:

יסודו של שטר שחרור אינו בכך שהוא שטר להפקעת קנייני ממון אלא מהותו היא להתיר איסורי ודיני עבדות, ודיני הממון פוקעים מאליהם, כי שחרור מפקיע מידי שעבוד, וכתוצאה מהשחרור נעשה העבד בן חורין מבחינת דיני איסור, וממילא נעשה משוחרר גם בדיני ממונות.

הלכות עבדים פרק ו, הלכה ז: המביא נט שחרור בארץ ישראל, אינו צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'. ובחוצה לארץ, אם אין עדים לקנינו, ואמר השליח: 'בפני נכתב ובפני נחתם' - זה הוא קיומו; ואם בא האדון וערער אחר בן - אין משגיחין בו, כמו שפארנו בגמ' נשים.

בהלכות גירושין (פ"ז, הכ"ד) כתב הרמב"ם שאם הבעל לא התנה שהאשה (המביאה גיטה) תאמר שהגט "בפני נכתב ובפני נחתם", אינה צריכה לומר זאת ולא חוששים שזייפה את הגט כי האישה לא חשודה שתקלקל לעצמה. "ועוד, שהעדים החתומים על הגט הרי הן כמי שנחקרה עדותן בבית דין עד שיחא שם מערער... שאין דיני האיסורין כדיני הממונות".

כפיה לעלות לארץ ישראל

יום רביעי י"ז אדר ה'תש"ע

שאמר לעלות לארץ ישראל כופין את רבו לעלות עמו או ימכרו אותו למי שיעלוהו לשם."

ואם כן, לפי הרמב"ם עבד זה יכול לכפות על אדונו לעלות עימו לארץ או להעבירו לארץ בדרך של מכירה והעבד אף רשאי לסרב לעבור עם אדונו לחוצה לארץ. וכן עבד שבורח מחוצה לארץ לארץ ישראל קונה את חירותו. הרמב"ם (בה"א) אף הגדיר את העבד שברח לארץ ישראל כגר צדק.

וכתב הרדב"ז (שו"ת, חלק חמישי, סימן א'ת) שלמעשה הרמב"ם סבור כי אין העבד הופך לגר צדק אלא משעה שקיבל את גט שחרורו אבל משהגיע לארץ ישראל אין מעמדו אלא כגר תושב. ואף אם האדון עלה לאחר מכן לארץ אין בכוחו לשעבד את עבדו אשר ברח לארץ ישראל, אך הר"ן סבר שבידי האדון לשעבדו בארץ (גיטין כג ע"א בדפי הרי"ף).

הלכות עבדים פרק ח, הלכה ט: עַבְדֵּי שְׂאֵמֶר לְעֵלּוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - בּוֹפִין אֶת רַבּוֹ לְעֵלּוֹת עִמּוֹ, אוֹ שְׂמֵכֵר אוֹתוֹ לְמִי שְׂיַעֲלֵהוּ לְשֵׁם.

שנינו: "הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין, הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין, אחד האנשים ואחד הנשים" (כתובות קי, ב). ובגמרא נאמר כי 'הכל מעלין' בא לרבות עבדים, 'ואין הכל מוציאין' בא לרבות עבד שברח מחוצה לארץ לארץ, שאומרים לאדון למכרו בארץ, משום ישיבת ארץ ישראל."

לדעת רש"י הגמרא מדברת בעבדים עבריים שאם ברחו מאדוניהם לארץ ישראל אין האדון רשאי להחזירם לחוצה לארץ.

הרמב"ם, לעומתו, סבור שמדובר בעבד כנעני ופוסק: "עבד

חובב שמירה - עד היכן?

יום חמישי י"ח אדר ה'תש"ע

אם על ידי כך הוא עצמו יינזק.

אך לדעת הרמב"ם יש לחלק בין המקרים:

כתב הרשב"א ששומר פטור באונסין רק אם האונס אירע לפקדון עצמו, אך כאשר אירע אונס לשומר בגופו, כגון שנרדם וכיוצא בזה, אינו פטור.

אם כן, בהלכה זו כאשר בא זאב ואין באפשרות הרועה לבדו להציל מפניו, יש כאן אונס בגוף הבהמה והשומר פטור, אבל כאשר פרצה שריפה ויש אפשרות להוציא את החפץ מהמקום, אין כאן אונס בגופו של חפץ, ומוטל על השומר לעשות כל שביכולתו כדי להציל את הפקדון, אף אם יגרם לו על ידי כך הפסד גדול ואם לא עשה כן, פשע וחייב (שו"ת הרמב"א סי' קו).

הלכות שכירות פרק ג, הלכה ו: שוֹמֵר שְׂכָר חֵיב לְשַׁכֵּר הָרוּעִים וְהַמְקֻלּוֹת, עַד כְּדֵי דְמֵי הַבְּהֵמָה כְּדֵי לְהַצִּיל; וְחוּצָה לְהַצִּיל שְׂכָרָם מִפְּעֵל הַבֵּית.

שומר שקיבל חפץ לשמירה, הניחו במקום שמור עם חפציו שלו והנה פרצה שריפה, ואין באפשרותו להציל אלא חפץ אחד. האם מחובתו להציל את הפקדון אף שבגין כך החפץ שלו ישרף?

יש שרצו להוכיח מהלכה זו כי במקרה כזה אין עליו חובב להציל את הפקדון שהרי אף ששומר שכר חייב לשכור רועים כדי להציל את הבהמה, הרי הוא חוזר ונוטל שכרו מבעל הבית. מכאן שאינו חייב להוציא ממון מכיסו ואם כן אינו חייב להציל

שימוש במושכר שלא מדעת המשכיר

יום שישי י"ט אדר ה'תש"ע

בהתאם להכרעת רוב הפוסקים, שכאשר מדובר בדבר המיועד להשכרה – אין הוא מוגדר כגזול.

מדברי הרמב"ם שלפנינו יש להוכיח שגם הוא סובר כשיטת ה'תרומת הדשן'.

כי משתמע מדבריו שהשוכר חייב רק על נזק שבא כתוצאה ישירה ממעשיו, כמו הטענת הבהמה במשקל עורף, ולא על נזק עקיף. ולכאורה מדוע הוא פטור, והלא הנזק אירע בעת שהשוכר השתמש בצורה המנוגדת לדעת המשכיר?

אלא שאכן, כך הוא ההסבר: למרות היותו "שוכר שלא מדעת", אין לחייבו במקרה של אונס, כי בדבר המיועד להשכרה ובדעתו לשלם – שימוש ללא רשות אינו מוגדר כגזול.

(תרומת הדשן, סימן שח)

הלכות שכירות פרק ד, הלכה ו: הַשּׂוֹכֵר אֶת הַבְּהֵמָה לְשֵׂאת עֲלֶיהָ מִשְׁקָל יָדוּעַ, וְהוֹסִיף עַל מִשְׁאוֹ... וְאִם הוֹסִיף חֶלֶק מִשְׁלֵשִׁים, כְּגוֹן שְׂדֵרְכָהּ לְשֵׂאת שְׁלִשִׁים וְנָעַן עֲלֶיהָ שְׁלִשִׁים וְאַחַר, וּמָתָה אוֹ נִשְׁכָּרָה - חֵיב.

בעל ה'תרומות הדשן' (סימן שטז) דן בשאלה דלקמן:

ראובן השתמש, ללא רשות, בסוס של שמעון. סוס זה היה מיועד להשכרה, ובדעתו של ראובן היה לשלם אחר כך את דמי השכירות. לאסונו, נפל הסוס בדרך ומת. עתה יש להסתפק האם חייב ראובן לשלם את דמי הסוס לבעליו?

במבט ראשון, העובדה שראובן השתמש בסוס ללא הסכמת בעליו – הופכת אותו לגזול (תו"מ סי' שח, סי' טז). בתור גזול, עליו לשלם גם אם אירע אונס. זו אכן דעת הרי"ף. אך יש לפסוק

בין שכיר לקבלן

שבת קודש כ' אדר ה'תש"ע

יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים, וְלֹא עֲבָדִים לְעֲבָדִים. וְכִיצַד דִּין הַפּוֹעֵל שְׁחֹר בּוֹ אַחֵר שֶׁהִתְחִיל? שָׂמִין לוֹ מַה שֶּׁעָשָׂה, וְנוֹמֵל. וְאִם קִבֵּלָן הוּא, שָׂמִין

הלכות שכירות פרק ט, הלכה ד': אֲבָל אִם הִתְחִיל הַפּוֹעֵל בְּמִלְאָכָה, וְחֹזֵר בּוֹ אֶפְלוּ בְּחֻצֵי הַיּוֹם - חוּזֵר, שְׁנֵאמַר: "כִּי לִי בְּנִי

הם - ולא עבדים לעבדים, ולכן, "אינו שלו כעבד" (רש"י ב"מ י, א) וכיון שרשאי לחזור בו "ידו על העליונה".

אבל זכות זו נתונה רק לשכיר ולא לקבלן, כמו שפירש רש"י (ב"מ עז, א ד"ה שאני) "דגבי שכירות איתא להאי טעמא דעבדי הם ולא עבדים לעבדים, אבל בקבלנות אין זה עבד אלא לעצמו" (שהרי אינו כפוף לבעל הבית אלא עובד בשעות הנוחות לו). ולכן, אם הפסיק עבודתו באמצע, ידו על התחתונה.

לשיטת הרמב"ן והרשב"א - בשכיר התחלת המלאכה נחשבת קנין, כי משעה שהתחיל במלאכה עושה אותה לבעל הבית (ומה שיכול לחזור בו, תקנת חכמים היא כדי לא להיות "עבדים לעבדים"), ואילו קבלן "בדידיה טרח", כלומר, עושה את המלאכה לעצמו, ולכן התחלת המלאכה אינה עושה קנין, ומן הדין יכול היה לחזור בו "אלא שקנסו אותו שיהא ידו על התחתונה".

לו מה שעתיד לעשות.

פועל שנשכר לעבוד זמן מסוים ('שכיר') רשאי לחזור בו בתוך הזמן, ו"ידו על העליונה", היינו שאם הפסיק בחצי היום אין פותחים לו מחצי שכרו, אף אם שכר הפועלים התייקר בחצי היום, וההוצאה הנוספת תהיה על חשבון בעל הבית. ואילו ה'קבלן' שלא נשכר לזמן קצוב אלא לעבודה מסוימת "ידו על התחתונה", ואם הפסיק בחצי המלאכה ועלות המשך העבודה התייקרה, מנכים את ההפרש משכרו.

וה'מחנה אפרים' (הל' שכירות פועלים סי' ד"ה) מבאר את ההבדל בין השניים:

לשיטת הרא"ש - אם הפועל התחיל במלאכה נעשה בכך קנין בין בעל הבית והפועל הן שכיר והן קבלן, אלא שבשכיר תיקנו חכמים שיוכל לחזור בו אף באמצע הזמן, משום ש"עבדי

המשך ביאור למסכת סנהדרין ליום שבת קודש עמ' ב

פריעת ראש: רב אשי אמר, שתויי יין דמחלי עבודה - שאם עבדו במקדש חיללו ופסלו את העבודה, גורו בהו רבנן שלא ישתו יין, שבמהרה יבנה המקדש ויש לחשוש שמא יעבדו בו ועבודתם תפסל, אולם פרועי ראש דלא מחלי עבודה, לא גורו בהו רבנן. הגמרא מקשה על דברי רב אשי שאמר שפרוע ראש שעבד, עבודתו כשרה ואינה מחוללת: מיתבי, ואלו שבמיתה בידי שמים וכו' פרועי ראש ושתויי יין ונשעבדו במקדש וכו', וקשה, בשלמא שתויי יין שעבדו עונשם הוא מיתה דבתיב (וחקרא יט) 'יין ושכר אל תשת אתה ונכריך ולא תמות', ומשמע שאם ישתו ויעבדו כשהם שתויים, יענשו במיתה בידי שמים, אלא פרועי ראש מנא לן שעונשם במיתה. על כרחך תאמר שהוא משום דאיתקש - שיש היקש בין שתויי יין לפרועי ראש, דבתיב (יחזקאל מד ב) 'ראשם לא יגלחו ופרע לא יגלחו' (ובתיב) (שם פסוק כא) 'ויין לא ישתו וגו'', ונסמכו זה לזה להקיש ולומר, מה שתויי יין שעבדו במקדש עונשם במיתה בידי שמים, אף פרועי ראש שעבדו במקדש עונשם במיתה בידי שמים, ועל כן מנתה הברייתא גם את פרועי ראש בין חייבי מיתה. הגמרא מסיימת את הקושיא: ופינה - ומהלכה זו תלמד לענן שאלתנו, שכיון שהקשו פרועי ראש לשתויי יין, מעתה יש להקישם גם לענן חילול העבודה, ונאמר מה שתויי יין דמחלי - מחללים עבודה, אף פרועי ראש דמחלי - מחללים עבודה, וקשה על רב אשי שאמר שאין פרועי ראש מחללים את העבודה. מסיקה הגמרא: קשיא - אכן קשה דבר זה על דברי רב אשי.

לעיל הובאו פסוקים מיחזקאל שמהם נלמדים דיני פרועי ראש לענן עבודה במקדש. הגמרא מבררת אם אכן המקור הוא רק מפסוקים אלו: אמר ליה רבינא לרב אשי, האי - דין זה שפרוע ראש במיתה, שנלמד מפסוקי יחזקאל, עד דלא איתא - עד שלא בא יחזקאל ולימרו, מאן אמרה - מי אמרו, והיאך ידעו אותו עד אותה עת. אמר לו רב אשי, ולימרו - ולדעתך, הא - דין זה דאמר רב חסדא, דבר זה שכתב ערל פסול לעבודה, מתורת משה רבינו לא למדנו, שלא נאמר בתורה דבר בענין זה, עד שבא יחזקאל ולימרו, שנאמר ביחזקאל (מד ט) 'כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי

לשדתני, ופירוש הפסוק הוא שגם 'בן נכר ערל לב', דהיינו מי שנתכרו מעשיו לאביו שבשמים ונעדר ליבו, וגם 'ערל בשר', שלא מל, ואפילו לא יכל למול כגון שמתו אחיו לאחר שנימולו ונמצא שהמילה סכנה היא לו, פסולים הם לעבודה במקדש. ויש לשאול גם כאן, וכי עד דלא בא יחזקאל מאן אמרה. אלא על כרחך תאמר שלא נתחדש זאת ביחזקאל אלא שגמרא גמירי לה - קבלה כהלכה למשה מסיני, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא - ובא יחזקאל וכתב אותה בפסוקי, הלא גמירי דין פרועי ראש, גמרא גמירי לה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. (וכי גמירי - ומה שנמסר בהלכה למשה מסיני לגבי פרועי ראש שיהיה דינם כשתויי יין, לא נמסר כן אלא למיתה בידי שמים, שבזה יהיו שוים, אבל לאחולי עבודה - לגבי שתתחלל ותפסל עבודתם, לא גמירי - על זה לא נמסרה ההלכה, ואין שתויי יין מחללים עבודה).

הובא לעיל לגבי תספורת כהנים הפסוק 'כסום יכסמו את ראשיהם', ויש ללמוד ממנו את צורת התספורת. הגמרא מבררת איזו היא. שואלת הגמרא: מאי - מהי כוונת הכתוב (שם מד ב) 'כסום יכסמו את ראשיהם', ולאיו צורת תספורת כוונתו. משיבה הגמרא: תנא בברייתא, תספורת זו המוזכרת בפסוק, היתה כמין תספורת לוליינית. מבררת הגמרא: מאי תספורת לוליינית, אמר רב יהודה אמר שמואל, תספורתא יחידא - תספורת נאה שאין כמותה. מבררת הגמרא עוד: תיבי דמי - כיצד היתה נראית, אמר רב אשי, ראשו של שיער זה בצד עיקרו (שורשו) של שיער זה. הגמרא מביאה דברים בענין זה: שאילו את רבי, איזהו תספורת של בהן גדול. אמר להן, צאו וראו מתספורת של בן אלעשה ושהיה חתנו של רבי. תנא בברייתא, רבי אמר, לא על חנם פיר בן אלעשה את מעותיו, אלא הוציאם וזבזם כדי להראות בו תספורת של בהן גדול, שלשם כך שילם ממנו רב שילמדוהו את אותה תספורת כיצד היתה נראית והיאך היתה נעשית.

הדרן עלך בהן גדול

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום - י"ד-כ' אדר ה'תש"ע

יום ראשון י"ד אדר ה'תש"ע

הלכות שלוחין ושתפין פ"ק ח

א. הנותן ביצים לבצל תרנגולין להושיב התרנגולין עליהן עד שיצאו האפרוחים, ויגדל אותן בצל התרנגולין, ויהיה הרוח ביניהן - צריך להעלות לו שכר כפועל בטל. וכן השם עגלים וסוּחִים על הרוצה להיות מתעסק בהן עד שיגדלו, והשכר לאמצע - חוב להעלות לו שכר עמלו ומזונו כפועל בטל בכל יום; ומגדלין אותן עד שיהיו העגלים בני שלש שנים, והחמור עד שתהיה טוענת. ואינו יכול למכר שלא מדעת חברו בתוך זמן זה. וכן השם בהמה על המפטם להיות מפטם אותה, והשכר לאמצע - צריך לתן לו שכר עמלו כפועל בטל; ואם אמר לו: 'הרי הראש או האליה שלך בעמלק יתר על מחצית השכר', מתר. היו לפטם בהמות אחרות שמפטם אותן עם זו השומה אצלו, וכן אם היו לו עגלים וסוּחִין אחרים או ביצים אחרות שלו - הואיל והוא מתעסק בשלו ובשל חברו - אפילו לא העלה לו אלא דבר מועט בכל ימי השתפות הזאת, דיו; וחולק בשכר בשונה. ואם היה אריס - הואיל והוא מטפל בשלו ובשל בעל השדה, אינו צריך להעלות לו כלום.

ב. השם עגלים וסוּחִין, או הושיב תרנגולין, או שם בהמה על הפטם למחצית שכר, ולא העלה לו שכר - הרי דינו כדין העסק של מעות: רואין בכמה שמו בהמות או הביצים, וכמה הרויחו, ונוטל המתעסק שני שלישי השכר. ואם הפסידו, משלם שלישי ההפסד.

ג. שמין פרה וחמור וכל דבר שדרכו לעשות ולאכל, ויהיה השכר לאמצע בשונה; אף על פי שזה מתעסק, הרי יש לו רוח אחר לעצמו בעבודת הבהמה, שהרי שוכר אותה או עובד בה, ונהנה בשכרה ובעבודתה. ואין שמין עגל עם אמו, ולא סוּחִין עם אמו - שהעגל והסוּחִין אינו עושה כלום, ויש בו עסק.

ד. השם בהמה לחברו, עד מתי חוב להטפל בה? באתונות, שמונה עשר חודש; ובגדרות, והן מצאן והפקר - עשרים וארבעה חודש. ואם בא לחלק בתוך זמן זה - חברו מעבב עליו, מפני שנשתתפו סתם. לפי שאינו דומה טפולה של שנה ראשונה, שהוא מרבה והרוח מועט, שאינה משתמנת בתחלה אלא בקשי, לטפולה של שנה האחרת, שהוא מועט והרוח מרבה, שהרי היא משתמנת הרבה ומוספת בכל יום; לפיכך מעבב עליו עד סוף שנה שנייה. לזה הבהמה השומה [ששמו אותה] אצלו, הרי הולד מקלל הרוח לאמצע. ומקום שנהגו לגדל הולדות, יגדלו ואחר כך ימכרו. ומקום שנהגו שלא לגדל, חוב המתעסק להטפל בולדות, בדקה שלשים יום ובגסה חמשים יום, וחולקין. רצה להטפל בהן יתר מזמן זה, שם אותם בפני שלשה ביום שלשים וביום חמשים, וכל שפיריחו אחר כך - יטל

המתעסק שלשה חלקים, וחברו רביע הרוח; שהרי יש לו חצי הולד, ומפני שמתעסק בחצי של חברו נוטל חצי אותו החצי; הרי שלשה רבעים. ואם לא התנה בן בפני שלשה - הרי מחל, והולדות ביניהם בשונה כמות שהם. מקום שנהגו להעלות שכר כפתף למעות העסק - מעלין, ויהיה כל השכר שנוטל המתעסק בשכר שנושא על כתפו בכלל שכר המעות; וכן אם דרכן להעלות שכר בהמה, מעלין. מקום שנהגו להעלות ולדות בשכר עמלן, מעלין. וכל המתעסק או המשתתף סתם, לא ישנה ממנהג המדינה.

ה. ראוּבֵן שהיתה לו שדה, והוריד שמעון לתוכה לזרעה או לנטעה ולהוציא עליה הוצאות ולמכר הפרות, וכל היתר על ההוצאה יהיה ביניהם - בין שהתנו שיתלקו בשונה, בין שהתנו שיטל ראוּבֵן יתר, בין שהיתה ההוצאה בלה משל ראוּבֵן, בין שהיתה ההוצאה משל שמעון - כל זה מתר, ואין כאן אבק רבית. ושמעון המטפל בעבודת הארץ ובהוצאה ובמכירת הפרות, הוא הנקרא 'אריס'. אריס אומר: 'למחצה ירדתי', ובעל השדה אומר: 'לשליש הורדתי' - חולקין אחר מנהג המדינה; וזה שטען שלא כמנהג, עליו להביא ראיה.

ו. בעל שהוריד אריסין בנכסי אשתו, וגרשה - אם היה הבעל אריס - הואיל ונסתלק בעל, נסתלקו הם, ואין להם מן ההוצאה, אלא שעור השבח ובשבועה. ואם אין הבעל אריס - על דעת הארץ ירדו, ושמין להם כאריס.

ז. האחין או שאר היורשין שלא חלקו ירשת מורישן, אלא בלן משתמשין בה ביחד - הרי הן כשתפין לכל דבר ודבר. אחד מן האחין או מן השתפין שנפל לאמנות המלוך, הרוח לאמצע. חלה אחד מהן ונתרפא - נתרפא מן האמצע; ואם חלה בפשיעה, כגון שהלך בשלג, או בחמה בימי החם, עד שחלה, וכן כל כיוצא בזה - הרי זה מתרפא משל עצמו.

הלכות שלוחין ושתפין פ"ק ט

א. השתפין בלן, והאריסין, והאפוטרופין שמנו אותן בית דין על התומים, והאשה שהיא נושאת ונותנת בתוך הבית, או שהושיבה בעלה חנונית, וכן הבית - כל אחד מאלו נשבע מדבריהן בטענת ספק; שמה גזל חברו במשא ומתן, או שמה לא דקדק בחשבון שביניהם. ולמה תקנו חכמים שבועה זו? מפני שאלו מורין לעצמן, שכל מה שיקחו מנכסי בעל המעות ראוי להן, מפני שטורחין ונושאים ונותנים; לפיכך תקנו להם חכמים שתיבין שבועה בטענת ספק, כדי שיעשו כל מעשיהם בצדק ואמונה.

ב. ואין אחד מכל אלו נשבע בטענת ספק, עד שיחשד המשיב אותן בשתי כסף, שהן שתי מעין של כסף, כמו שיתבאר; אבל אם חשדן בפחות מזה, אין נשבעין.

ג. מכאן הורו רבותי, שאם מת השתף האחד, אין היורש יכול להשביע שתפו של אביו בטענת 'שמה', שהרי אינו

ביניהן כל שהוא מן הפרות, ועדין לא חלקו אותן ולא ידעו
משקלם, או שנשאר ביניהם צד מן השתפות שלא עשו בו
חשבון, ולא ידע כל אחד מהן כמה חלקו המגיעו – הרי
השתפות קצת עדין, ומשביעין זה את זה.
ט. מי שתבע חברו אחר חלקה, אינו יכול להשביעו אלא
על ידי גלגול, כמו שאמרנו; אבל יש לו להחרים סתם על
מי שגזלו כלום כשהיה שתפו או אריסו או בן ביתו, ולא
יודה כמה שגזל.

הלכות שלוחין ושתפין פרק י

א. שתף שטען על חברו שכף היה תנאי בינינו, והלה
אומר: 'לא היה תנאי זה מעולם', או שטען שהקצין שלי
היה כף וכף, והלה אומר: 'אינו אלא פחות מזה', או שטען
שכבר נתתי לך מן השתפות, והלה אומר: 'לא לקחתי', או
שטען שסחורה זו משלי, והלה אומר משל אמצע, וכל
כיוצא בטענות אלו – הרשות ביד התובע בשבועה. כיצד?
אם רצה התובע שלא ישביע השתף שבועת השתפין,
וישביעו הסת על הטענה שכופר בה ואומר 'לא היו דברים
מעולם' – הרי זה משביעו. ואם רצה – מגלגל עליו כל אלו
הדברים בשבועת השתפין, ומשביעו בטענת ספק שלא
גזלתני כלום כל ימי השתפות, ושהיה בינינו תנאי כף וכף,
ושזו הסחורה שלך, ושנתת לי כף וכף; וכן כל כיוצא בזה.
ב. התובע שתפו להשביעו שבועת השתפין, הנתבע אומר:
'כבר חלקנו, ולא נשאר לך אצלי כלום', והתובע אומר:
'עדין לא חלקנו, ולא עשינו חשבון', או שאמר התובע:
'חלקנו על מנת שנשביע אותך שבועת השתפין בכל עת
שנרצה ועדין לא נשבעת, ואתה מדחה אותי מיום ליום' –
אינו יכול להשביעו בטענת ספק. אפלו אמר הנתבע: 'כן
חלקנו, ונשאר לך אצלי, וזה הנשאר אינו אלא חוב
שזקפתו עלי', או 'פקדון הנחתו אצלי' – אף על פי שיש
עדים שהיה שתפו, אינו יכול להשביעו בטענת ספק, ואינו
יכול להשביעו הסת שכבר חלקו או שלא נשתתפו מעולם,
ואפלו על ידי גלגול; לפי שאין משביעין הסת ואין
מגלגלין, אלא על טענה שאם יודה בה יהיה חיב לשלם
ממון; אבל דבר שאפלו הודה בו, אינו חיב אלא שבועה
– אינו נשבע עליו, ואפלו על ידי גלגול. וכזה הורו כל
הגאונים בעלי הוראה.

ג. טען 'שעדין שתפי אתה ונשאר לי אצרך כף וכף, וזה
אומר: 'כבר חלקנו, ולא נשאר לך אצלי כלום', או: 'לא
היית שתפי מעולם' – הרי הנתבע נשבע הסת שאין לו בידו
כלום, ומגלגל עליו שלא גזלתני כלום מעולם; ואינו מגלגל
עליו שלא היית שתפי מעולם או שכבר חלקנו בו, מן
הטעם שבארנו.

ד. טען שעדין שתפין אגחנו ויש לי להשביעך בטענת
ספק, והלה אומר: 'לא נשתתפנו מעולם', והביא התובע
עדים שהיה שתפו, וחזר הנתבע אחר כף ואמר: 'חלקנו' –
אין שומעין לו; שהרי החזק בפרן לשבועה זו, וישבע
שבועת השתפין. וכן כל כיוצא בזה.

יודע הדבר שחשדו בו אביו בודאי, כדי שיחשד אותו זה
היורש בשתי כסף. ויש מי שהורה שמשביע אותו היורש
בטענת 'שמא'; ולא ראינו מי שדן כך.

ד. אף על פי שאין שם עדים שנה שתפו או אריסו או בן
ביתו, אלא הרי הוא מודה מפי עצמו ואמר: 'שתפו' או
'אריסו' או 'בן ביתו אני, אבל לא גזלתני כלום' – הרי זה
נשבע בנקיטת חפץ; שאין אומרים 'מגו' לפטרו משבועה,
אלא לפטרו ממון. איזה הוא בן הבית שיש לו להשביעו
בטענת ספק? זה שמוציא פועלים ומכניס פועלים, מכניס
לו פרות ומוציא לו פרות. אבל בן הבית שאינו נושא ונותן,
אלא נכנס ברגליו ויוצא בלבו – אינו יכול להשביעו מספק.
וכן אפוטרופוס שמנהו אבי תומים, אין התומים משביעין
אותו בטענת ספק. וכן האשה שלא נעשית אפוטרופא בחי
בעלה, ולא נשאה ונתנה אחר קבירת בעלה – אין משביעין
אותה מספק. וכן אם נשאה ונתנה בין מיתה לקבורה, אין
משביעין אותה על זה שנשתמשה בו בין מיתה לקבורה;
שאם אתה אומר תשבע על זה, לא תמכר לקבורה; ונמצא
המת מתגול.

ה. המשלח ביד חברו חפץ למכרו, או ששלח בידו מעות
לקנות לו סחורה או פרות – אף על פי שלא נתן לו שכר
על זה, ואין לו חלק ולא הגנה בשליחות זו, הואיל ונשא
ונתן בממון חברו, הרי זה כבן בית; ויש לו להשביעו
מספק, שלא גזלו כלום בעת שהביא לו הסחורה שקנה, או
המעות שמכר לו בהן.

ו. השתפין שנושאין ונותנין ביחד, או שהיה האחד נושא
ונותן ומפקיד הסחורה או מקצתה או המעות עם השני
בלא משקל ולא מנין ולא מדה – הרי שניהם נכנסו לספק,
ויש לכל אחד מהן להשביע חברו שבועת השתפין. אבל
אם היה האחד הוא שנושא ונותן, והשני לא נתעסק עמו
כלל – אין נשבע אלא זה שנשא ונתן.

ז. חלקו השתפין והאריסין, ונתגרשה האשה, ונפרד מעליו
בן הבית, והביא לו השליח סחורה שקנה לו או מעות
שמכר לו בהן, ושנתק, והלכו להן ולא תבעו מיד – אינו
יכול לחזר ולהשביעו בטענת ספק. אבל אם היתה לו טענת
ודאי – משביעו עליה, ומגלגל בה כל מה שירצה. וכן אם
נתחייב לו שבועה אחר זמן, בין של תורה בין של דבריהם,
כגון שנעשה לו שתף או בן בית פעם אחרת – הרי זה יכול
לגלגל עליו שלא גזלתני בשתפות זו שבינינו, ולא כשהיית
שתפי או אריסי או בן ביתי או אפוטרופי בראשונה. וכן
כל כיוצא בזה.

ח. השתפין שחלקו, ונשאר להן חובות אצל אחרים – אינן
יכולין להשביע זה את זה מספק; שהרי חלקו, והחוב
שנשאר דבר ידוע הוא; כל מה שיפרעו, יקח זה חלקו וזה
חלקו מן החוב. וכן אם נשאר להן מעות בפסי, וכבר ידעו
אותן ועדין לא נטל כל אחד חלקו – אין משביעין זה את
זה, שהמעות פחלוקין הן. וכן אם עשו חשבון על כל
השתפות, ונשאר לאחד מהן אצל חברו דבר קצוב וידוע –
אף על פי שעדין לא נטלו, הרי חלקו. אבל אם נשאר

ה. ראובן שהטיל לכיס ארבע מאות דינרים, והטיל שמעון
מאתים, ונשתתפו ונשאו ונתנו ביחד, ויהי המזון בלוי ביד
ראובן, וטען ראובן שפחת מן הקרן חמש מאות - אין
אומרים: 'ישבע ראובן שבועת השתפין שפחתו כף, וישלם
שמעון חמשים מביתו', אלא ישבע ראובן שבועת השתפין,
וילך במנה שבידו בלבד, ולא ישלם שמעון כלום. טען
ראובן ששמעון ידע בודאי בפחת זה שפחתו, וגלגל על
שמעון שאינו יודע בודאי סכום הפחת הזה; ואם לא
נתעסק שמעון בשתפוחות זו כלל - ישבע שמעון שבועת
הסת שאינו יודע בודאי בזה ההפסד, ויפטר. ולא עוד, אלא
אם היה זה המנה הנשאר ביד שמעון, חולקין אותו בשנה;
שאין השתתף מן הנשבעין ונוטלין, כדי שישבע ויטל מה
שביד חברו, אלא נשבע ונפטר, או נוטל מדבר שהוא תחת
ידו. והנהיר בדין זה, שפכר טעו בו בעלי הוראה.
ו. טען שמעון שיש ללוי חוב בזו השתפוחות מנה - אם
היה בידו כדי החוב, והיה יכול לתנו ללוי - נאמן; ונתנין
החוב, ואחר כך מחשבים. ואם אין בידו לתן, אינו נאמן
להוציא מיד ראובן המזון או הסחורה הידועה לשתפוחות -
שמה קנוניא הן עושין שמעון ולוי על נכסי ראובן. ואפלו
היתה המלוה בשטר, אין ראובן חייב לשלם ממנה כלום.
אבל אם טען שמעון שראובן יודע בודאי שזה החוב ששלי
מחמת השתפוחות הוא, והחוב אצלנו הוא - ישבע ראובן
הסת או על ידי גלגול, שאינו יודע שחוב זה אצלנו; וישלם
שמעון החוב משלו. וכן אם יצא שטר חוב על לוי בשם
שמעון במאה דינרין ממזון השתפוחות, ואמר שמעון:
'נפרעתי והחזרתיו לכיס', או שאמר שמעון: 'קבעתי לו זמן
לשנה או לשנים' - אינו נאמן, שמה קנוניא הוא עושה על
נכסי ראובן. וכיצד דיני בדין זה? לוי כבר נפטר בהודאת
שמעון; ואם לא הביא שמעון ראיה - ישלם מביתו, ויתבע
לוי בסוף זמן שאמר. וכן כל פיוצא בזה.

בריי רחמנא דסינען

יום שני ט"ו אדר ה'תש"ע

הלכות עבדים

יש בכללן שלש עשרה מצוות - חמש מצוות עשה, ושמנה
מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) דין קנן עבד עברי;
(ב) שלא ימכר ממכרת עבד; (ג) שלא יעבידנו בפרך;
(ד) שלא נניח גר תושב לרדות בו בפרך; (ה) שלא נעבד
בו עבודת עבד; (ו) להעניק לו בצאתו חפשי; (ז) שלא יצא
ריקם; (ח) לפדות אמה עבריה; (ט) ליעדה; (י) שלא
תמכר; (יא) לעבד בעבד כנעני לעולם, אלא אם כן הפיל
לו אדוניו אחד מראשי איבריו; (יב) שלא להסגיר עבד
שפירח מחוצה לארץ לארץ ישראל; (יג) שלא להונות עבד
זה הנצול אלינו. ובאור כל המצוות האלו - בפרקים אלו.

הלכות עבדים פרק א

א. "עבד עברי" האמור בתורה - זה הישראלי שמכרו אותו

בית דין על כרחו, או המוכר עצמו לרצונו. כיצד? גנב,
ואין לו לשלם את הקרן - בית דין מוכרין אותו, כמו
שבארנו בהלכות גנבה. ואין לך איש מישראל שמוכרין
אותו בית דין אלא הגנב בלבד, ועל זה שמכרוהו בית דין
הוא אמר: "כי תקנה עבד עברי"; ועליו הוא אמר כמשנה
תורה: "כי ימכר לך אחיך העברי". מוכר עצמו כיצד?
ישראל שהעני ביותר - נתנה לו תורה רשות למכור את
עצמו, שנאמר: "וכי ימוך אחיך עמך, ונמכר לך". אינו
רשאי למכור את עצמו ולהעניע את דמיו, או לקנות בהן
סחורה או כלים, או לתן לבצל חובו, אלא אם צריך לאכלן
בלבד. ואין אדם רשאי למכור את עצמו, עד שלא ישאר לו
כלום, ואפלו כסות לא תשאר לו; ואחר כך ימכר את עצמו.
ב. כבר בארנו, שאין האשה נמכרת בגנבתה, וכן אינה
מוכרת את עצמה; ואינה קונה עבד לא עברי ולא כנעני,
מפני החשד. ואין הגר נקנה בעבד עברי - שנאמר: "וישב
אל משפחתו", מי שיש לו משפחה.
ג. עבד עברי שמכרוהו בית דין - אין מוכרין אותו אלא
לישראל, או לגר צדק. וכן המוכר עצמו - אינו רשאי למכור
עצמו, ואפלו לגר תושב; ואם עבר ומכר עצמו אפלו
לעובד עבודה זרה, ואפלו לעבודה זרה עצמה - הרי זה
מכור, שנאמר: "או לעקר משפחת גר", זה הנמכר לעבודה
זרה עצמה.
ד. בא ואמר לך: 'הריני מוכר עצמי לגויים' - אין אתה
זקוק לו, עד שימכר. אבל אחר שנמכר לגוי - אף על פי
שעבר ועשה שלא כהלכה, מצוה לפדותו, שלא ישמע בהם;
שנאמר: "אחרי נמכר, גאלה תהיה לו".
ה. אחד המוכר עצמו, או שמכרוהו בית דין - אינו נמכר
בפרהסיא [בפומבי] על אכן המקח [שעליה מוכרים עבדים],
ולא בסמטא כדרך שהעבדים נמכרין; שנאמר: "לא ימכרו
ממכרת עבד" - אינו נמכר אלא בצנעה ודרך כבוד.
ו. כל עבד עברי, אסור לעבד בו בפרך. ואיזו היא עבודת
פרך? זו עבודה שאין לה קצבה [לוח זמנים], או עבודה
שאינו צריך לה, אלא תהיה מחשבתו להעבידו בלבד, שלא
יבטל. מכאן אמרו חכמים, שלא יאמר לו: 'עדר [חפור]
תחת הגפנים עד שאבוא', שהרי לא נתן קצבה; אלא יאמר
לו: 'עדר עד שעה פלונית', או 'עד מקום פלוני'. וכן לא
יאמר לו: 'חפור מקום זה', והוא אינו צריך לו. ואפלו להחם
לו פוס של חמין, או להצין לו, והוא אינו צריך לו - אסור,
ועובר עליו בלא תעשה, שנאמר: "לא תרדה בו בפרך",
הא אינו עושה לו אלא דבר קצוב שהוא צריך לו. וכן הגוי
שנמכר לו - אם רדה בו בפרך, הרי ישראל מצוין למנעו.
ואם הניחוחו - עוברין בלא תעשה, שנאמר: "לא ירדנו
בפרך לעיניך". ואין אנו נזקקין [נדרשים] להפגס לרשותו
של גוי ולבדק אחריו שלא יעבידנו בפרך, שנאמר:
"לעיניך", בזמן שאתה רואה.
ז. כל עבד עברי - אסור לישראל שיקנהו להעבידו בדברים
בזויים שהם מיוחדין לעשיית העבדים [הכנענים], כגון
שילוף אחריו כליו לבית המרחץ, או יחלץ לו מנעליו,

אָבֵל אַם חָלָה אַרְבַּע - חֵיב לְהַשְׁלִים כָּל יְמֵי הַחֲלִי, שְׁנָאָמֶר: 48
 "בְּשָׂכִיר כְּתוּשָׁב". וְאִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל, יֵצֵא. בְּמָה דְּבָרִים 49
 אֲמֹרִים שֶׁמִּתְּשָׁבִין יְמֵי הַחֲלִי? בְּשִׁהְיָה חֲלִיו כְּבֹד, שְׂאִינוּ יָכוֹל 50
 לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה. אָבֵל אִם לֹא הָיָה חֲלִיו כְּבֹד, אֲלֵא יָכוֹל 51
 לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה מַעֲט - אֶפְלוּ חָלָה כָּל שָׁשׁ, עוֹלִין לוֹ. 52
 ו. הַמוֹכֵר עֲצָמוֹ לְגוֹי - אִם לֹא נִפְדָּה, אֵינוּ יוֹצֵא אֲלֵא בַּיּוֹבֵל, 53
 שְׁנָאָמֶר: "וְאִם לֹא יִגָּאֵל בְּאַלָּה - וְיֵצֵא בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, הוּא 54
 וּבְכֵנִי עִמּוֹ". 55

ז. הַנִּמְכָּר לְגוֹי - אִם לֹא הִשְׁגִּיחַ יָדוֹ לְגָאֵל עֲצָמוֹ, קְרוּבִיו 56
 פּוֹדִין אוֹתוֹ; וְהַקְּרוֹב הַקְּרוֹב קוֹדֵם, שְׁנָאָמֶר: "אִו דָּדוּ אוֹ בֶן 57
 דָּדוּ יִגָּאֵלְנוּ, אוֹ הַשִּׁיגָה יָדוֹ וְנִגָּאֵל". וּבֵית דִּין פּוֹפִין אֶת 58
 קְרוּבִיו לְפָדוֹתוֹ, שְׁלֵא יִשְׁמַע בְּגוֹיִים. לֹא פְדוּהוּ קְרוּבִיו, אוֹ 59
 שְׂאִין יָדָם מִשְׁנֵה - מִצָּה עַל כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לְפָדוֹתוֹ; 60
 וּבֵין שְׁפָדוּהוּ קְרוּבִים, בֵּין שְׁפָדוּהוּ שְׂאָר אָדָם - יֵצֵא לְחֵרוֹת. 61
 וְיֵשׁ לוֹ לָלוֹת וְלִגָּאֵל עֲצָמוֹ מִן הַגּוֹי, וְגוֹאֵל לְחֻצִּיו. אָבֵל 62
 הַנִּמְכָּר לְיִשְׂרָאֵל - אֵין הַקְּרוּבִים פּוֹדִין אוֹתוֹ, וְאֵינוּ לָוֶה 63
 וְגוֹאֵל, וְאֵינוּ גוֹאֵל לְחֻצִּיו. אֲלֵא פִּיצַד דֵּינוּ? אִם הִשְׁגִּיחַ יָדוֹ 64
 לְתֵן כָּפִי הַשָּׁנִים הַנוֹתְרוֹת, נוֹתֵן וְיוֹצֵא; וְאִם לֹא, לֹא יֵצֵא. 65
 ח. אֶחָד הַמוֹכֵר עֲצָמוֹ בֵּין לְיִשְׂרָאֵל בֵּין לְגוֹי, וְאֶחָד 66
 שֶׁמִּכְרוּהוּ בֵּית דִּין - הָרִי זֶה מְגֵרַע פְּדִיוֹנוֹ, וְיוֹצֵא. פִּיצַד? הָרִי 67
 שֶׁמִּכְרוּהוּ בְּשָׁשִׁים דִּינָר, וְעַבְדֵּי אַרְבַּע שָׁנִים, וּמִצָּה יָדוֹ - 68
 הָרִי זֶה נוֹתֵן עֲשָׂרִים דִּינָר לְאֲדוֹנָיו, וְיֵצֵא לְחֵרוֹת. וְכֵן אִם מָכַר 69
 עֲצָמוֹ בְּאַרְבָּעִים דִּינָר לְעֶשֶׂר שָׁנִים - הָרִי זֶה מְגֵרַע אַרְבָּעָה 70
 דִּינָרִין לְכָל שָׁנָה שְׁעָבַד, וְנוֹתֵן הַנִּשְׁאָר כֶּסֶף אוֹ שֹׁה כֶּסֶף, 71
 וְיוֹצֵא. וְכֵן הַנִּמְכָּר לְגוֹי - מִחֻשָּׁב הַדָּמִים לְפִי הַשָּׁנִים 72
 הַנִּשְׁאָרוֹת עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל, שְׁנָאָמֶר: "וְחֻשָּׁב עִם קְנָהוּ, מִשְׁנַת 73
 הַמִּכְרוֹ לוֹ, עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל". פִּיצַד? מָכַר עֲצָמוֹ בְּמֵאָה וְנִשְׁאָר 74
 לְיוֹבֵל בְּשִׁעַת מִכְרָה עֶשֶׂר שָׁנִים - מִחֻשָּׁב עֲשָׂרָה לְכָל שָׁנָה, 75
 וְגוֹרַע מִן הַדָּמִים; וּמִשְׁבִּיב הַשְּׂאָר כֶּסֶף, לֹא תְּבוּאָה וְלֹא כָּלִים 76
 - שְׁנָאָמֶר: "כֶּסֶף מִמִּכְרוֹ" - בְּכֶסֶף הוּא נִגָּאֵל מִיַּד הַגּוֹי, וְאֵינוּ 77
 נִגָּאֵל בְּשֹׁה כֶּסֶף. 78

ט. כָּל עַבְדֵּי עַבְרִי אוֹ עַבְרִיָּה שִׁנְיָא בְּגֵרְעוֹן כֶּסֶף, וְהַכְרִיא 79
 וְהוֹסִיפוּ דָּמָיו, אוֹ נִשְׁחָף [חֲלָה בִּשְׁחַפָּה] וּפְחָתוֹ דָּמָיו - 80
 מִחֻשָּׁבִין לוֹ לְהִקָּל עָלָיו. פִּיצַד? הָרִי שְׁנָמְכַר בְּמֵאָה, וְהָרִי 81
 הוּא עֵתָה שָׁוֶה מֵאֵתִים - אֵינוּ מִחֻשָּׁב עִם אֲדוֹנָיו אֲלֵא לְפִי 82
 מֵאָה. נִמְכַר בְּמֵאֵתִים, וְהָרִי הוּא שָׁוֶה מֵאָה - מִחֻשָּׁב עִמּוֹ עַל 83
 פִּי הַשָּׁנִים הַנוֹתְרוֹת לְפִי מֵאָה. 84
 י. הַנִּמְכָּר לְגוֹי - הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ לְגָאֵל עֲצָמוֹ לְחֻצִּיו כְּמוֹ 85
 שְׁבָאֲרָנוּ, פְּעָמִים יִהְיֶה לְהִקָּל וּפְעָמִים לְהַחֲמִיר. פִּיצַד לְהִקָּל? 86
 קָנָה אוֹתוֹ הַגּוֹי בְּמֵאֵתִים, וְנִשְׁחָף וְהָרִי הוּא עֵתָה שָׁוֶה מֵאָה, 87
 וְנִתֵּן לוֹ חֲמִשִּׁים חֲצִי דָּמָיו, וְהַכְרִיא וְהָרִי הוּא שָׁוֶה מֵאֵתִים 88
 - נוֹתֵן לוֹ מֵאָה שְׁוֶה חֲצִי דָּמָיו הַנִּשְׁאָר, וְיוֹצֵא. פִּיצַד 89
 לְהַחֲמִיר? קָנָה אוֹתוֹ בְּמֵאֵתִים, וְנִתֵּן לוֹ חֲצִי דָּמָיו מֵאָה, 90
 וְנִשְׁחָף וְהָרִי הוּא עֵתָה שָׁוֶה מֵאָה - נוֹתֵן לוֹ חֲמִשִּׁים שְׁוֶה 91
 דָּמֵי חֲצִיו הַנִּשְׁאָר, וְנִמְצָא שְׁנֵת מֵאָה וְחֲמִשִּׁים אָף עַל פִּי 92
 שְׁוֶה עֵתָה שָׁוֶה מֵאָה. 93
 יא. הָרַב שֶׁמִּחַל לְעַבְדֵּי עַל הַכֶּסֶף שֶׁנִּשְׁאָר לוֹ לְעַבְדֵּי כְּנָגְדוֹ - 94
 אֵינוּ מִחוּל לוֹ, עַד שִׁיכְתֹּב לוֹ שְׁטֵר שְׁחָרוּר. פִּיצַד? הָרִי 95

שְׁנָאָמֶר: "לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עַבְדָּת עַבְדִּי". אֵינוּ נוֹהֵג בּוֹ אֲלֵא 1
 בְּשָׂכִיר, שְׁנָאָמֶר: "בְּשָׂכִיר כְּתוּשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ". וּמִתָּר לְסַפֵּר 2
 שְׁעָרוֹ, וְלִכְבֹּס לוֹ כְּסוּתוֹ, וְלִאֲפוֹת לוֹ עֶסְתוֹ. אָבֵל לֹא יַעֲשֶׂה 3
 אוֹתוֹ בִּלְוֵן לְרַבִּים, אוֹ סִפֵּר לְרַבִּים, אוֹ נִחְתּוֹם לְרַבִּים; וְאִם 4
 הִיָּתָה אֲמִנּוּתוֹ זֹאת קוֹדֵם שִׁימְכָר, הָרִי זֶה יַעֲשֶׂה. אָבֵל רַבּוֹ 5
 לֹא יִלְמַדְנוּ בְּתַחֲלָה מְלָאכָה כָּלָל; אֲלֵא אֲמִנּוּת שְׁהִיָּה בָּהּ, 6
 הוּא שְׁעוֹשֶׂה כְּשִׁהְיָה עוֹשֶׂה מִקֵּדָם. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? 7
 בְּעַבְדֵּי עַבְרִי, מִפְּנֵי שֶׁנִּפְשׁוּ שְׁפָלָה בְּמִכְרָהּ. אָבֵל יִשְׂרָאֵל 8
 שְׁלֵא נִמְכַר - מִתָּר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּעַבְדִּי, שְׁהָרִי אֵינוּ עוֹשֶׂה 9
 מְלָאכָה זֹאת אֲלֵא בְּרָצוֹנוֹ וּמִדַּעַת עֲצָמוֹ. 10

ח. אֲנָשִׁים שְׂאִין נוֹהֲגִין בְּשׁוּרָה, מִתָּר לְרִדּוֹתָן בְּחֻזָּקָה 11
 וּלְהַשְׁתַּעֲבֹד בָּהֶן. מִלֵּךְ שְׁגוֹר שְׁכָל מִי שְׁלֵא יִתֵּן הַמַּס הַקָּצוּב 12
 עַל כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה, יִשְׁתַּעֲבֹד לָזֶה שְׁנֵת הַמַּס עַל יָדוֹ - הָרִי 13
 זֶה מִתָּר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ יוֹתֵר מִדִּי, אָבֵל לֹא כְּעַבְדִּי; וְאִם אֵינוּ 14
 נוֹהֵג בְּשׁוּרָה, מִתָּר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּעַבְדִּי. 15

ט. כָּל עַבְדֵּי עַבְרִי אוֹ אִמָּה עַבְרִיָּה - חֵיב הָאָדוֹן לְהַשְׁוֹתָן 16
 אֵלָיו בְּמֵאֲכָל וּבְמִשְׁקָה בְּכִסּוֹת וּבְמִדּוֹר, שְׁנָאָמֶר: "כִּי טוֹב 17
 לוֹ עִמָּךְ" - שְׁלֵא תִהְיֶה אִתָּה אוֹכֵל פֶּת נִקְיָה וְהוּא אוֹכֵל פֶּת 18
 קָבֵר [מְעוֹרֶבֶת בְּטוֹבִיּוֹ], אִתָּה שׁוֹתָה יֵין יֵשֵׁן וְהוּא שׁוֹתָה יֵין 19
 חֲדָשׁ, אִתָּה יֵשֵׁן עַל גְּבִי מוֹכִין [כְּרִיתוֹת] וְהוּא יֵשֵׁן עַל גְּבִי 20
 הַתְּבָן, אִתָּה דָר בְּכֶרֶךְ וְהוּא בְּכֶפֶר, אוֹ אִתָּה בְּכֶפֶר וְהוּא 21
 בְּכֶרֶךְ - שְׁנָאָמֶר: "וְיֵצֵא מִעִמָּךְ". מִכָּאֵן אֲמָרוּ חֻקִּים: 'כָּל 22
 הַקּוֹנֶה עַבְדֵּי עַבְרִי, קוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ'. וְחֵיב לְנַהֵג בּוֹ מִנְהַג 23
 אִתָּה, שְׁנָאָמֶר: "וּבְאַחֲרֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו". וְאִף 24
 עַל פִּי כֵן, צָרִיף הָעַבְדֵּי לְנַהֵג בְּעַצְמוֹ מִנְהַג עַבְדוֹת, בְּאוֹתָן 25
 הַעֲבֹדוֹת שְׁוֶה עוֹשֶׂה לוֹ. 26

י. אֵין אִמָּה עַבְרִיָּה נוֹהֲגֶת וְלֹא עַבְדֵּי עַבְרִי נוֹהֲגִים, אֲלֵא בְּזִמָּן 27
 שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, בֵּין עַבְדֵּי עַבְרִי שֶׁמִּכְרוּ עֲצָמוֹ, בֵּין זֶה שֶׁמִּכְרוּהוּ 28
 בֵּית דִּין; וּבְכָר בְּאַרְנוֹ מִתִּי בְּטָלוּ הַיּוֹבֵלוֹת. 29

הַלְכוֹת עַבְדִּים פָּרָק ב

א. עַבְדֵּי עַבְרִי שֶׁמִּכְרוּהוּ בֵּית דִּין, נִקְנָה בְּכֶסֶף; וְהַמוֹכֵר 31
 עֲצָמוֹ, נִקְנָה בְּכֶסֶף וּבְשֹׁה כֶּסֶף וּבְשִׁטְר. פִּיצַד בְּשִׁטְר? כּוֹתֵב 32
 לוֹ עַל הַגֵּיר אוֹ עַל הַחֶרֶשׁ: 'הָרִינִי מְכוֹר לְךָ', 'הָרִינִי קְנוֹי 33
 לְךָ', וְנוֹתֵן לוֹ הַשְּׁטֵר. 34

ב. מִכְרוּהוּ בֵּית דִּין - עוֹבֵד שָׁשׁ שָׁנִים מִיּוֹם מִכְרָתוֹ, 35
 וּבְתַחֲלַת הַשָּׁנָה הַשְּׂבִיעִית שְׁלוֹ יֵצֵא בֶּן חוֹרִין. וְאִם פָּגַעָה בּוֹ 36
 שְׁנַת הַשְּׂמִיטָה בְּכָלֵל הַשָּׁשׁ, הָרִי זֶה עוֹבֵד בָּהּ; אָבֵל אִם 37
 פָּגַעָה בּוֹ שְׁנַת יוֹבֵל, אֶפְלוּ נִמְכַר שָׁנָה אַחַת לְפָנֵי הַיּוֹבֵל - 38
 הָרִי זֶה יֵצֵא לְחֵרוֹת, שְׁנָאָמֶר: "בְּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת" וְגו'. 39
 ג. הַמוֹכֵר עֲצָמוֹ, יֵשׁ לוֹ לְמַכּוֹר עֲצָמוֹ לְיָתֵר עַל שָׁשׁ; הָרִי 40
 שֶׁמִּכְרוּ עֲצָמוֹ לְעֶשֶׂר שָׁנִים, אוֹ לְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וּפָגַע בּוֹ יוֹבֵל, 41
 אֶפְלוּ אַחֵר שָׁנָה - הָרִי זֶה יוֹצֵא בַּיּוֹבֵל, שְׁנָאָמֶר: "עַד שְׁנַת 42
 הַיּוֹבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ". 43

ד. אֶחָד הַמוֹכֵר עֲצָמוֹ אוֹ שֶׁמִּכְרוּהוּ בֵּית דִּין, וּבִרְחָ - חֵיב 44
 לְהַשְׁלִים שְׁנָיו; וְאִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל, יֵצֵא לְחֵרוֹת. 45
 ה. חָלָה, בֵּין שְׁחָלָה שָׁנָה אַחֵר שָׁנָה אוֹ שְׁחָלָה חֲלָאִים 46
 מְקַטְעִים - אִם הִפְלָ פָּחוֹת מֵאַרְבַּע שָׁנִים, עוֹלִין לוֹ לְמִנְיָן שָׁשׁ; 47

שפחה אחת לשני עבדי העברים כדרך שנותן לנענעים,
 שגאמר: "יתן לו אשה". נרצע [= עבד שנרצע עקב סירובו
 לצאת] שמסר לו רבו שפחה ננענית, והגיע יובל, והיה רבו
 מסרב [מפציר] בו לצאת ואינו רוצה לצאת, וחבל בו -
 פטור, שהרי נאסר בשפחה.
 ו. המוכר עצמו, אינו נרצע. אבל מכרוהו בית דין, ועבר
 שש, ולא רצה לצאת - הרי זה נרצע; ועובר עד שנת
 היובל, או עד שימות האדון.
 ז. אף על פי שהניח בן, אין הנרצע עובר את הבן; מפי
 השמועה למדו: "ועבדו", לא לבנו; "לעלם", לעולמו של
 יובל. ונמצאת למד, שהנרצע אינו קונה את עצמו אלא
 ביובל או במיתת האדון.
 ח. עבד עברי כהן - אינו נרצע, מפני שנעשה בעל מום,
 והרי הוא אומר: "ושב אל משפחתו" - לחזקה שהיה בה;
 ואינו שב לשורה שהיה בה.
 ט. כיצד רוצעין? מביאו לבית דין של שלשה, ואומר
 דבריו בפניהם; ומגישו בסוף שש אל הדלת או אל המזונה,
 כשהן עומדין, בין דלת ומזונה של אדון, בין של כל אדם;
 ונוקב את אָנו הימנית בגבה של אָנו במרצע של מתכת,
 עד שיגיע לדלת - שגאמר: "ונתת באָנו ובדלת". ולא
 נאמר "מזונה" אלא שיהיה עומד, בין אצל דלת בין אצל
 מזונה. ומה מזונה כשהיא עומדת, אף דלת כשהיא עומדת;
 אבל הרציעה בדלת, אף על פי שאין שם מזונה. האדון
 הוא שרוצע בעצמו, שגאמר: "נרצע אֲדִינו את אָנו" - לא
 בְנו, ולא שלוחו, ולא שליח בית דין. ואין רוצעין שני
 עבדים באחד, שאין עושין מצוות חבילות חבילות.
 י. "ואם אָמר יאמר" - עד שיאמר וישנה. "העבד" - עד
 שיאמר כשהוא עבד; אבל אם אָמר אחר שש, אינו נרצע;
 עד שיאמר בסוף שש, בתחלת פרוטה אחרונה. כיצד? כגון
 שנשאר מן היום כדי שנה פרוטה מדמי מכירתו, או תר;
 אבל אם נשאר פחות מפרוטה, הרי זה כאומר אחר שש.
 יא. היתה לעבד אשה שפחה ננענית, ולו ממנה בנים,
 וירבו אין אשה ובנים - אינו נרצע, שגאמר: "כי אֲהַבְךָ וְאֶת
 בִּיתְךָ". לרבו אשה ובנים, ולו אין אשה ובנים - אינו נרצע,
 שגאמר: "אֲהַבְתִּי אֶת אֲדִנִּי, אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנִי". הוא אוהב
 את רבו, ורבו אינו אוהב - אינו נרצע, שגאמר: "כי טוב
 לו עִמָּךְ". רבו אוהבו, והוא אינו אוהב את רבו - אינו נרצע,
 שגאמר: "כי אֲהַבְךָ". הוא חולה ורבו אינו חולה, רבו חולה
 והוא אינו חולה, או שהיו שניהם חולים - אינו נרצע,
 שגאמר: "כי טוב לו עִמָּךְ", עד שהיו שניהם בטובה.
 יב. מה בין מוכר עצמו למכרוהו בית דין? מוכר עצמו,
 אינו נרצע; ומכרוהו בית דין, נרצע. מוכר עצמו, אסור
 בשפחה ננענית; ומכרוהו בית דין, רבו מוסר לו שפחה
 ננענית. מוכר עצמו, נמכר לגוי; ומכרוהו בית דין, אינו
 נמכר אלא לישראל - שגאמר: "כי ימכר לך אחיך", אין
 בית דין מוכרין אותו אלא לך. מוכר עצמו, נמכר לשש
 ויתר על שש; מכרוהו בית דין, אינו נמכר אלא לשש. מוכר
 עצמו, אין מעניקין לו; מכרוהו בית דין, מעניקין לו.

שקנהו בששים, ועבד שנה או שנים, ואמר לו: 'שאר
 הדמים מחולין לך, לך לדרקך' - לא נפטר משעבודו, עד
 שיכתב לו שטר.
 יב. אדון שמת - אם הניח בן זכר - הרי העבד עובר את
 הבן עד סוף השש, או עד סוף השנים שמכר עצמו להן, או
 עד שיפגע בו יובל, או עד שיגער פדיונו ויתן השאר. אבל
 אם לא הניח בן זכר - הרי זה יצא לחרות, ואינו עובר לא
 את הבת ולא את האח; ואין צריך לומר שאינו עובר שאר
 היורשין. והנמכר לגר צדק, או לגוי - אפלו [את] הבן אינו
 עובר; אלא כיון שמת האדון, יצא לחרות. נמצאת אומר,
 שעבד עברי בקסף או בשטר, וקונה את עצמו בחמשה
 דברים: בשנים, או ביובל, או בגרעון כסף, או בשטר
 שחרור, או במיתת האדון בלא בן; ובגוי ובגר, אפלו הניח
 בן. מצוה לומר לו 'צא' בשעת יציאתו, ואף על פי שאם
 לא יאמר לו, הרי הוא יוצא בחנם, ואינו צריך שטר. אפלו
 חלה והוציא עליו רבו הוצאות - אינו חייב לו כלום,
 שגאמר: "יצא לחפשי חנם".

הלכות עבדים פרק ג

א. כל עבד עברי - הרי האדון חייב במזונות אשתו הנשואה,
 לא ארוסה ושומרת יבם [אשת אחיו שמת ומחכה לייבום];
 והוא, שתהיה מתרת לו. אבל אם היתה מאסורי לאוין,
 אפלו שניה [אסורה מדברנן] - אינו חייב במזונותיה, שגאמר:
 "אשתו עמו" - אשתו הראויה לעמד עמו. וכן חייב במזון
 בְנו ובנותיו. במכרוהו בית דין נאמר: "אם בעל אשה הוא,
 ויצאה אשתו עמו". וכי תעלה על דעתך, שפיין שנקנה זה,
 נשמעבדה אשתו? ! אלא לא בא ללמד, אלא שהאדון חייב
 במזונותיה. ובמוכר עצמו נאמר: "ויצא מעמך" - הוא, ובְנו
 עמו; ובנמכר לגוי נאמר: "ויצא בשנת היובל, הוא ובְנו
 עמו". אחד אשה ובנים שהיו לו בשעת מכירה, או אשה
 ובנים שהיו לו אחר מכירתו; והוא, שיקנה מדעת האדון;
 אבל אם לקחה שלא מדעת רבו, אינו חייב במזונותיה.
 ב. אף על פי שהאדון חייב במזונות אשתו ובְנו, אין לו
 במעשה ידיהם [בתפוקה שלהם השווה כסף] כלום, אלא הרי
 מעשה ידי האשה ומציאתה, לבעלה. וכל שזוכה הבעל
 באשתו - זוכה בה, אף על פי שהוא עבד עברי.
 ג. מי שמכרוהו בית דין, יש לרבו לתן לו שפחה ננענית;
 בין האדון, בין בְנו של אדון אם מת אביו - הרי זה נותן
 לו שפחה ננענית; וכופהו על זה, כדי שיליד לו ממנה
 עבדים. והרי היא מתרת לו כל ימי עבודתו, שגאמר: "אם
 אֲדִינו יתן לו אשה וגו'". והמוכר עצמו, אסור בשפחה
 ננענית כשאר כל ישראל.
 ד. אין עבד עברי מתר בשפחה ננענית, עד שתהיה לו
 אשה ישראלית ובנים, אבל אם אין לו אשה ובנים, אין רבו
 מוסר לו שפחה ננענית; ודבר זה, קבלה הוא. אפלו היה
 הנמכר כהן - הרי זה מתר בשפחה ננענית כל ימי עבודתו.
 ה. אם היו לו אשה ובנים, אף על פי שמסר לו רבו שפחה
 ננענית, אינו יכול להפרישו מאשתו ובְנו - שגאמר:
 "אשתו עמו". ואינו יכול לתן לו שתי שפחות, ולא לתן

שנאמר: "כי ימכר לך אחיך העברי, או העבריה"; ויוצאה
בתחלת שבע. ואם פגע בה יוכל בתוך שש, יוצאה חנם
כעבד. ואם מת האדון - אף על פי שהניח בן, יוצאה
כנרצע, שנאמר: "ואף לאמתך תעשה כן". וכן מגרעת
פדיונה, ויוצאה; ואם כתב לה שטר שחרור, ומחל על
השאר - יוצאה חנם כעבד.

ה. יתרה אמה עבריה, שהיא יוצאה בסימנין. כיצד? בין
שהביאה סימנין, ונעשית נערה - יוצאה לחרות בלא כסף.
אפלו הביאה סימנין מאחר יום שלקחה - הרי זו יוצאה
לחרות, שנאמר: "ויצאה חנם" - רבה לה הפתוח יציאה
אחרת בחנם, יתר על העבד; ומפי השמועה למדו, שהיא
הבאת סימני נערות, ותחזור לרשות אביה עד שתגור, ותצא
מרשות אביה. היתה הפת אילנות שאין לה ימי נערות,
אלא יוצאה מקטנותה לבגרות - בין שבגרה, תצא לחרות.
ו. אין אמה עבריה יוצאה בראשי אברים, שנאמר: "לא
תצא קצאת העבדים". וכן עבד עברי - אם הפיל שנו או
סמא עינו, משלם לו כדן החובל בחברו, כמו שבארנו
בהלכות חובל. נמצאת למד, שאמה עבריה נקנית בשני
דברים - בכסף, או בשטר; וקונה עצמה בששה דברים -
בשנים, וביובל, ובגרעון כסף, ובשטר שחרור, ובמיתת
אדון, ובסימנין.

ז. יעד אותה האדון לעצמו או לבנו - הרי היא כשאר
הארוסות, ואינה יוצאה באחד מכל אלו, אלא במיתת
הבעל, או בגט; ומצות יעוד קודמת למצות פדיה. כיצד
מצות יעוד? אומר לה בפני שנים: 'הרי את מקדשת לי',
'הרי את מארסת לי', 'הרי את לי לאשה'; אפלו בסוף שש
סמוך לשקיעת החמה. ואינו צריך לתן לה כלום, שמעות
הראשונות לקדושין נתנו. ונוהג בה מנהג אישות, לא מנהג
שפחות. ואינו מיצד שתיים קאחת, שנאמר: "יעדה". וכיצד
מיצדה לבנו? אם היה בנו גדול, ונתן רשות לאביו ליעדה
לו - הרי האב אומר לה בפני שנים: 'הרי את מקדשת לבני'.
ח. אין האדון מיצד אמה עבריה לא לו ולא לבנו, אלא
מדיעתה (בהסכמתה), אף על פי שפיר קבל אביה מעותיה;
הרי הוא אומר: "יעדה" - מדיעתה. ואם מת האדון - אין
בנו יכול ליעדה לו, שהרי יצאת לחרות במיתת האדון.
ט. היעוד פארוסין, ואינו פנשוין; לפיכך [אם הוא כהן]
אינו מטמא לה, ולא יורשה, ולא מפר נדרה - עד שתפסם
לחפה. "ואם שלש אלה לא יעשה לה" - לא יעדה לו, ולא
יעדה לבנו, ולא נפדית בגרעון כסף; "ויצאה חנם" -
בהבאת סימנין, כמו שבארנו.

י. יתר על אותן הדרכים שקונה בהן עצמה כעבד עברי.
אין האדון יכול למכר אמה עבריה, ולא לתנה לאיש אחר,
בין רחוק, בין קרוב. ואם מכר או נתן - לא עשה כלום,
שנאמר: "לעם נכרי לא ימשל למכרה". וכן עבד עברי -
לא יכול למכרו לאחר, ולא לתנו. ויראה לי, שלא הצריך
הפתיח לאסר דבר זה באמה, אלא מפני שיש לו ליעדה
לבנו; לכה נאמר: "לעם נכרי לא ימשל למכרה".

יג. מפי השמועה למדו, שאין האשה נרצעת; וכן יראה
מענין הפתוח, שהרי הוא אומר בנרצע: "אהבתי את אדני,
את אשתי ואת בני". ומה הוא זה שנאמר: "ואף לאמתך
תעשה כן"? להעניק; כשם שמצות עשה להעניק עבד
עברי, כך מעניק אמה עבריה.

יד. כל המשלח עבדו ואמתו ריקם - עובר בלא תעשה,
שנאמר: "לא תשלחנו ריקם"; והרי הפתוח נתקו לעשה,
שנאמר: "העניק תעניק לו". אחד היוצא בסוף שש, או
שיצא ביובל, או במיתת אדון, וכן אמה עבריה שיצאת
באחד מכל אלו, או בסימנים [בגרות] - הרי אלו מעניקין
להן. אבל היוצאין בגרעון כסף, אין מעניקין להן, שנאמר:
"וכי תשלחנו חפשי מעמד", וזה לא שלחו חפשי, אלא
העבד נתן שאר הדמים שנשאר לו לעבד בהן, ואחר כך
יצא. "העניק תעניק לו, מצאנך, מגרנך ומיקרך" - פענן
צאן גרן ונקב, דברים שיש בהן ברכה מחמת עצמן, הוא
שחייב להעניק לו מהן; אבל הפספים והבגדים, אינו חייב
לתן לו מהן. וכמה נותן לו? אין פחות משנה שלשים סלע,
בין ממין אחד בין ממיני הרבה, כשלשים של קנס העבד,
שנאמר בו: "תן לאדניו"; בין שנתברך הפת בגללו, בין
שלא נתברך - שנאמר: "העניק תעניק לו", מכל מקום. אם
כן למה נאמר "אשר ברך ה'"? הכל לפי הברכה תן לו.
טו. ברח ופגע בו היובל כשהוא בורח, ויצא לחרות - אינו
חייב להעניקו, שנאמר: "וכי תשלחנו חפשי מעמד". ענק
עבד עברי - לעצמו, ואין בעל חובו גובה ממנו. וענק אמה
עבריה, וכן מציאתה - של אביה; ואם מת אביה קדם
שיבואו לידו - הרי הן של עצמה, ואין לאחיה בהן כלום;
שאין אדם מוריש זכות שיש לו בבתו לבנו.

יום שלישי ט"ז אדר ה'תש"ע

הלכות עבדים פרק ד

א. אמה עבריה, היא הקטנה שמכרה אביה; ומשתביא
שתי שערות אחר שתיים עשרה שנה, ונעשה נערה - אינו
יכול למכרה, אף על פי שעדין יש לו בה רשות, ויש לו
לקדשה לכל מי שירצה. אף הקטנה שהיא אילנית
בסימניה, ואינה ראויה להבאת שתי שערות - יש לאביה
למכרה כל זמן שהיא קטנה. אבל הטמטום והאנדרגנים -
אינו נמכר לא בדין עבד עברי, ולא בדין אמה עבריה.
ב. אין האב רשאי למכר את בתו, אלא אם בן העני, ולא
נשאר לו כלום - לא קרקע, ולא מטלטלין, ואפלו כסות
שעליו; ואף על פי כן, כופין את האב לפדותה אחר
שמכרה, משום פגם משפחה. ברח האב, או שמת, או שלא
היה לו לפדותה - הרי זו עובדת עד שתצא.
ג. אמה עבריה נקנית בכסף או בשוה כסף, ובשטר. ואינה
נקנית בפרוטה, מפני שצריך לקנותה בדמים שראויין
לגרעון, כדי שתגרע פדיונה ותצא. כיצד בשטר? כותב לו
על הגרן או על החרש: 'בתי מכורה לך', 'בתי קנויה לך',
ונותן ביד האדון; ושטר אמה עבריה, האב כותבו.
ד. אמה עבריה עובדת שש שנים כעבד שמכרוהו בית דין,

יא. אין אמה עברה נמכרת אלא למי שיש לה עליו או
 על בנו קדושין, כדי שתהיה ראויה ליעוד. כיצד? מוכר
 אדם את בתו לאביו – שאף על פי שאין האדון יכול
 ליעדה, ראויה היא לבנו, שהרי האמה בת אחיו. אבל אינו
 יכול למכר את בתו לבנו – מפני שאינה ראויה לאדון,
 שהרי היא אחותו, ולא לבן בנו, מפני שהיא אחות אביו.
 יב. יש לאדם למכר את בתו לפסולין, כגון אלמנה לכהן
 גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט; שאף על פי שהן בלאו,
 קדושין תופסין בהן.

יג. המקדש בתו כשהיא קטנה, ונתארמלה [נתאלמנה] או
 נתגרשה – אינו יכול למכרה; שאין אדם יכול למכר את
 בתו לשפחות אחר אישות; אבל מוכרה לשפחות אחר
 שפחות. כיצד? מכרה לשפחות תחלה, ויעד אותה האדון,
 ומת האדון או גרשה וחררה לרשות האב כשהיא קטנה –
 הרי האב מוכרה פעם שניה, אפילו לכהן גדול. וכן אם נפלה
 לפני יבם מן היעור, וחלץ לה – אף על פי שהיא חלוצה
 פסולה מפני שהיא קטנה, הרי נפסלה מן הכהנה, ויש לו
 למכרה לכהן, הואיל וקדושין תופסין בה, כמו שנתבאר.
 יד. המוכר את בתו, ויצאת בשנים או ביוכל או בגרעון
 כסף, ויעדין היא קטנה – יש לו לחזר ולמכרה פעם שניה,
 כמו שאמרו.

טו. המוכר את בתו, ואחר כך הלך וקדשה לאחר – אם רצה
 האדון ליעד, מיעד. ואם לא יעד האדון, לא לו ולא לבנו –
 כשתצא מרשות אדון, יגמרו קדושיה ותיעשה אשת איש.
 טז. המוכר את בתו, ופסק על האדון על מנת שלא ליעד
 אותה – אם רצה האדון ליעד, מיעד; שהתנה על מה
 שכתוב בתורה, שתנאו בטל.

הלכות עבדים פרק ה

א. עבד פנעני [כל גוי] – נקנה בחמשה דברים, וקונה את
 עצמו בשלש: נקנה בכסף, או בשטר, או בתורה, או
 בתליפין, או במשיכה; וקונה את עצמו בכסף, או בשטר,
 או בראשי אברים. ועבד קטן – הרי הוא כבהמה, ונקנה
 במשיכה כמשיכת הבהמה. וכבר בארנו בתחלת ספר זה כל
 הדרכים שהעבדים נקנין בהן.

ב. כיצד קונה את עצמו בכסף? כגון שנתן אחד לרבו
 מעות ואמר לו: 'על מנת שיעצב עבדך בהם לחרות' – בין
 שקבל הרב הכסף או שזה כסף, יצא העבד לחרות. ואינו
 צריך דעת העבד – שזכות היא לו, וזכין לאדם שלא בפניו.
 וכן אם נתן אחד לעבד מעות ואמר לו: 'על מנת שתצא
 בהן לחרות' – אם רצה האדון וקבל המעות, יצא העבד
 לחרות; ואם לא רצה, לא קנה העבד המעות; שלא נתן לו
 אלא על מנת שיעצב בהן לחרות. ואחד הכסף או שזה כסף,
 בין לקנותו בין להקנות עצמו לו.

ג. כיצד בשטר? כתב לו על הנר או על החרש: 'הרי אתה
 בן חורין', או 'הרי אתה של עצמך', או 'אין לי עסק בך',
 וכן כל כיוצא בזה בענין זה, שזה הוא גופו של גט שחרור,
 ומסר לו את השטר בפני שני עדים, או שהיו העדים

חתומים בו ומסרו לו בינו לבינו – הרי זה יצא לחרות,
 שהרי גטו וידו באין כאחד. אמר לו שלא בכתב: 'הרי אתה
 בן חורין', 'הרי אתה של עצמך' – אף על פי שהעיד עליו
 עדים בבית דין, ואף על פי שקנה מידו – עדין לא
 נשתחרר; שאין העבד יוצא לחרות, אלא בכסף או בשטר
 או בראשי [עיקרי] אברים. והכותב לשפחתו: 'הרי את
 מתרת לכל אדם', לא אמר כלום.

ד. כיצד בראשי אברים? המכה את עבדו בכונה, וחסרו
 אחד מעשרים וארבעה אברים שאין חורין – יצא לחרות,
 וצריך גט שחרור. אם כן, למה לא נאמר בתורה אלא "שן"
 ו"עין"? לדון מהן: מה שן ועין, מומין שבגלוי ואינן
 חורין – אף כל מום שבגלוי שאינו חוזר, יצא העבד בו
 לחרות. אבל המסרס עבדו בפיצים, או החותך לשונו –
 אינו יוצא לחרות, שאינן מומין שבגלוי. וכן המפיל שן
 הקטן – אינו יוצא לחרות, שהרי סופו לזוז.

ה. אין יוצא בראשי אברים אלא עבדים שמלו וטבלו,
 שהרי ישנן במקצת מצוות; אבל עבד שהוא בגיורתו, אינו
 יוצא בראשי אברים. ואלו הן ראשי אברים שאינן חורין:
 אצבעות ידים ורגלים עשרים, ראשי האזניים, וראש החטם,
 וראש הגויה, וראשי ידין שבאשה; אבל העינים והשנים,
 הרי הן מפרשין בתורה.

ו. היתה לו אצבע יתרה, וחתכה – אם נספרת על גב היד,
 עבד יוצא בה לחרות. היתה עינו סמויה, ונחטטה [נעקד
 אותה] – עבד יוצא בה לחרות, שהרי חסרו אבר. והוא הדין
 לאחד מראשי אברים שהיה בטל, ואינו עושה בו מלאכה –
 שאם חתכו, הרי חסרו אבר ויצא לחרות.

ז. הבהו על עינו וסמאה, על אָזְנוֹ וחרשה – עבד יוצא בהן
 לחרות; הבהו כנגד עינו ואינו רואה, כנגד אָזְנוֹ ואינו שומע
 – אין עבד יוצא בהן לחרות.

ח. הבהו על עינו וחסר מאורה, על שנו ונדנדה – אם יכול
 להשתמש בהן, אינו יוצא לחרות; ואם לאו, יצא לחרות.

ט. היתה עינו פקה וחסר מאורה, או שנו מנודנדת, והכהו
 האדון והפיל השן הנודדת, או סמא העין הפקה – אם היה
 משתמש בהן כבר כל שהוא, יצא לחרות; ואם לאו, לא
 יצא לחרות.

י. הבהו על ידו וצבת [והתנפחה] ידו, וסופה לחזר – אינו
 יוצא לחרות. תלש בזקנו, ודלדל בו עצם מן הלחי – יצא
 לחרות, שהרי בטל מעשה השנים הקבועין באותו העצם.
 יא. הפיל שנו או סמא עינו בלא כונה – כגון שזרק אבן
 לבהמה, ונפלה בעבד והפילה שנו או חתכה אצבעו – לא
 יצא לחרות, שנאמר: "אם שן עבדו או שן אמתו נפיל",
 עד שיתפון.

יב. הושיט ידו למעי שפחתו, וסמא עין העבר שבמעיה –
 לא יצא לחרות, שהרי לא ידע דבר שיתפון לו.

יג. היה רבו רופא, ואמר לו: 'כחל לי עיני' וסמאה, 'חתור
 לי שני' והפילה – שחק באדון, ויצא לחרות; שאף על פי
 שלא נתפון להזיק, הרי נתפון לנגע באברי העבד ולסבך

ו. וְכָל שֹׁטֵר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו אֶפְלוּ עַד אֶחָד כּוֹתִי, פְּסוּל - חוץ
מִגִּטִּי נָשִׁים וְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים, שֶׁהֵם כְּשֵׁרִין בְּעַד אֶחָד יִשְׂרָאֵל
וְעַד אֶחָד כּוֹתִי; וְהוּא, שִׁיְהִיָּה כּוֹתֵי חֶבֶר [ות"ח]. וּבְזֶמֶן הַזֶּה,
שֶׁהַכּוֹתִים כְּגוּיִים לְכָל דְּבָרֵיהֶם, אֲנוּ לְמִדֵּין מֵהֶם לְצִדּוּקִין
[תלמידי צדוק שאינם מאמינים בתושבע"פ], שֶׁהַצִּדּוּקִין בְּזֶמֶן
הַזֶּה כְּמוֹ הַכּוֹתִים בְּאוֹתוֹ הַזֶּמֶן, קָדָם שֶׁיִּגְזְרוּ עֲלֵיהֶם שִׁיְהִי
כְּגוּיִים לְכָל דְּבָרֵיהֶם. בְּגִט אִשָּׁה הוּא אוֹמֵר: "וְכָתַב לָהּ",
לְשִׁמָּה; וּבְגִט שִׁחְרוּר הוּא אוֹמֵר: "אוֹ חֲפָשָׁה לֹא נָתַן לָהּ",
עַד שִׁיְכַתֵּב לְשִׁמָּה. בְּגִט אִשָּׁה הוּא אוֹמֵר: "וְכָתַב וְנָתַן", מִי
שֶׁאִינוּ מַחְסֵר אֶלָּא נְתִינָה - יֵצֵא הַכּוֹתֵב בְּמַחְבֵּר וְאַחֵר כָּךְ
קוֹצֵץ, שֶׁהָרִי הוּא מַחְסֵר קְצִיצָה וְנְתִינָה; וּבְגִט שִׁחְרוּר הוּא
אוֹמֵר: "נָתַן לָהּ", לֹא יִהְיֶה מַחְסֵר אֶלָּא נְתִינָה. אֶחָד גִּטִּי
נָשִׁים וְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים, אֵין חוֹתְמִין עֲדֵיהֶן אֶלָּא זֶה בְּפָנֵי זֶה.
וְכָכָה בְּאַרְנו טַעַם הַדָּבָר בְּהַלְכוֹת גְּרוּשִׁין.

ז. וְכִיצַד הֵן שׁוֹיִן בְּמוֹלִיד וּבְמַכְיָא? שֶׁהַמַּכְיָא גִט שִׁחְרוּר
בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, אִינוּ צָרִיךְ לוֹמַר 'בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם'.
וּבְחוּצָה לְאַרְץ, אִם אֵין עֲדִים לְקִיָּמוֹ, וְאָמַר הַשְּׁלִיחַ: 'בְּפָנֵי
נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם' - זֶה הוּא קִיּוּמוֹ; וְאִם כֹּא הָאֲדוֹן וְעָרַעַר
אַחֵר בֶּן - אֵין מְשַׁגְּחִין בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּגִטֵּי נָשִׁים. כְּשֵׁם
שֶׁהָאִשָּׁה עֲצָמָה מְבִיאָה גִטָּה וְאִינָה צָרִיכָה לְקִיָּמוֹ, הוּאֵל
וְהַגִּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - כָּךְ הָעֶבֶד שֶׁשֹּׁטֵר שִׁחְרוּרוֹ יוֹצֵא
מִתַּחַת יָדוֹ, אִינוּ צָרִיךְ לְקִיָּמוֹ. וְכֵשֶׁם שֶׁהָאִשָּׁה אוֹמַרְת 'בְּפָנֵי
נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם' אִם הִתְנַה עֲלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּמִקוּמוֹ
- כָּךְ הָעֶבֶד שֶׁהִבִּיא גִט וְאָמַר 'בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם',
נִאָּמַר עַל אוֹתָהּ הַדָּרֵךְ וְאֵין צָרִיךְ קִיּוּם.
ח. כָּל הַפֶּשֶׁר לְהִבִּיא גִט אִשָּׁה, מְבִיא גִט הָעֶבֶד; וְהָעֶבֶד
מְקַבֵּל גִּט לְחִבְרוֹ מִיַּד רַבּוֹ שֶׁל חֶבְרוֹ, אֲבָל לֹא מִיַּד רַבּוֹ שֶׁל
מְקַבֵּל. הַכּוֹתֵב שֹׁטֵר אֲרוּסִין לְשִׁפְחוֹתוֹ, אֵף עַל פִּי שֶׁאָמַר לָהּ:
'צֵאי בּוֹ לַחֲרוּת, וְהִתְקַדְּשִׁי בּוֹ' - אֵין בְּלִשׁוֹן הַזֶּה לִשׁוֹן
שִׁחְרוּר, וְאִינָה מְקַדְּשֶׁת וְלֹא מְשַׁחֲרַת.

יום רביעי י"ז אדר ה'תש"ע

הַלְכוֹת עֲבָדִים פָּרָק ז

א. גִּט שִׁחְרוּר - צָרִיךְ שִׁיְהִיָּה עֲנִיָּה דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ וּבֵין
אֲדוֹנָיו, וְלֹא יִשְׁאַר לְאֲדוֹן בּוֹ זְכוּת. לְפִיכָךְ, הַכּוֹתֵב לְעֶבְדּוֹ:
'עֲצָמָךְ וְכָל נִכְסֵי קְנוֹיִין לָךְ, חוּץ מִמְּקוֹם פְּלוֹנִי', אוֹ 'חוּץ
מִשְׁלֵיל פְּלוֹנִית' - אֵין זֶה כּוֹרֵת, וְהַגִּט כָּטֹל; וּמִתּוֹךְ שֶׁאִינוּ
גִּט - לֹא נִשְׁתַּחֲרַר הָעֶבֶד, וְלֹא קָנָה מִן הַנִּכְסִים כְּלוּם. וְכֵן
כָּל פִּיּוּצָא בְּזֶה.
ב. עֶבֶד שֶׁהִבִּיא גִטוֹ, וְכָתוּב בּוֹ: 'עֲצָמָךְ וְנִכְסֵי קְנוֹיִין לָךְ' -
עֲצָמוֹ קָנָה, וְהָרִי הוּא בֶן חוּרִין; אֲבָל הַנִּכְסִים לֹא קָנָה, עַד
שִׁיְתַקְּסֵם הַגִּט בְּחוֹתְמָיו כְּשֶׁאֵר הַשְּׁטָרוֹת. וְכֵן אִם הָיָה כָּתוּב
בּוֹ: 'כָּל נִכְסֵי קְנוֹיִין לָךְ' - עֲצָמוֹ קָנָה, וְלֹא קָנָה הַנִּכְסִים עַד
שִׁיְתַקְּסֵם הַגִּט בְּחוֹתְמָיו; שְׁחוּלְקִין הַדְּבָר וְאִמְרִין: עֲצָמוֹ
קָנָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִאָּמַר לְהִבִּיא גִט שִׁחְרוּרוֹ, וְאִינוּ צָרִיךְ
לְקִיָּמוֹ; אֲבָל הַנִּכְסִים, שֶׁאֵין אָדָם קוֹנֶה אוֹתָם אֶלָּא בְּרָאָה
בְּרוּחָה - לֹא יִקָּנָה אוֹתָם עַד שִׁיְתַקְּסֵם הַשֹּׁטֵר.
ג. הַמְשַׁחֲרֵר שְׁנֵי עֲבָדִים בְּשֹׁטֵר אֶחָד - לֹא קָנוּ עֲצָמָן; אֶלָּא

בְּהֵם. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם הָיָה עֵין הָעֶבֶד כּוֹאֶכֶת, וְהָיָה
רַבּוֹ רּוֹפֵא, וְעָקְרָה לוֹ - שִׁחְרִי יֵצֵא לַחֲרוּת.
יד. הַמַּפִּיל שֵׁן עֲבָדוֹ, וְסָמָה אֶת עֵינוֹ - הָרִי זֶה יֵצֵא לַחֲרוּת
בְּשֵׁנוֹ, וְנוֹתֵן לוֹ דְּמֵי עֵינוֹ. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזֶה.
טו. מִי שֶׁחָצִי עֶבֶד וְחָצִי בֶן חוּרִין, וְעֶבֶד שֶׁל שְׁנֵי שְׁתַּפְּסִין -
אִינוּ יוֹצֵא בְּרָאשֵׁי אֲבָרִים, לְפִי שֶׁאִינוּ מִיָּחָד לְרַבּוֹ שֶׁחָבַל בּוֹ.
טז. עֲבָדֵי צֵאֵן בְּרוֹל [באחריותו המלאה של הבעל] - יוֹצֵאֵין
בְּרָאשֵׁי אֲבָרִים, אִם חֶסֶרֶן הַבַּעַל; אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה. וְעֶבְדֵי
מְלוֹךְ [שהובאו על ידי האשה ובבעלותה] - אֵינָן יוֹצֵאֵין
בְּרָאשֵׁי אֲבָרִים, לֹא אִם הִפִּילָן הַבַּעַל, שֶׁהָרִי אֵין לוֹ בְּהֵן אֶלָּא
פְּרוֹת, וְלֹא אִם הִפִּילָה אוֹתָן הָאִשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן מִיָּחָדִין לָהּ.
יז. יֵצִיאַת הָעֶבֶד בְּרָאשֵׁי אֲבָרִים, אִינוּ נוֹהֵג בְּכָל מְקוֹם וּבְכָל
זְמַן, וְאֵין דְּנִין בּוֹ אֶלָּא בֵּית דִּין סְמוּכִין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָנָס.
יח. לְפִיכָךְ, עֶבֶד שֶׁאָמַר לְרַבּוֹ: 'הִפִּילְתָּ אֶת שְׁנֵי', וְסָמִית אֶת
עֵינָי, וְהָאֲדוֹן אוֹמֵר: 'לֹא עָשִׂיתִי זֶה' - פְּטוּר; שֶׁאִם יוֹדָה
מִעַצְמוֹ, אִינוּ חֵיב לְהוֹצִיאָו לַחֲרוּת בְּלֹא עֲדִים, שֶׁהַמּוֹדָה
בְּקָנָס - פְּטוּר; כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּהַלְכוֹת גְּנֻבָה, שֶׁכָּל מוֹדָה
בְּקָנָס - פְּטוּר מִלְּשַׁלְמוֹ.

הַלְכוֹת עֲבָדִים פָּרָק ו

א. הַכּוֹתֵב גִּט שִׁחְרוּר לְעֶבְדּוֹ, וְזָכָה לוֹ בּוֹ עַל יְדֵי אַחֵר,
וְאָמַר: 'זָכָה בְּגִט זֶה לְפְלוֹנִי עֲבָדִי' - יֵצֵא בֶן חוּרִין, אֵף עַל
פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַגִּט לְיָדוֹ; שְׁזָכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו. אֲבָל
אִם אָמַר: 'תָּנוּ גִט זֶה לְעֶבְדִּי' - אִינוּ יוֹכֵל לְחַזֵּר בּוֹ, וְלֹא
יֵצֵא הָעֶבֶד לַחֲרוּת עַד שֶׁיִּגִּיעַ הַגִּט לְיָדוֹ; לְפִיכָךְ הָאוֹמֵר:
'תָּנוּ גִט זֶה לְעֶבְדִּי' וְנָתַת, לֹא יִתְנוּ לְאַחֵר מִיָּתָה.
ב. הַכּוֹתֵב בְּשֹׁטֵר: 'עָשִׂיתִי פְּלוֹנִי עֲבָדִי בֶן חוּרִין', אוֹ:
'עָשִׂיתִי פְּלוֹנִי עֲבָדִי בֶן חוּרִין', אוֹ: 'הָרִי הוּא בֶן חוּרִין' -
הָרִי זֶה יֵצֵא לַחֲרוּת; כָּתַב בְּשֹׁטֵר: 'אֶעֱשֶׂנוּ בֶן חוּרִין', לֹא
יֵצֵא לַחֲרוּת.
ג. הָאוֹמֵר: 'עָשִׂיתִי פְּלוֹנִי עֲבָדִי בֶן חוּרִין', וְהוּא אוֹמֵר: 'לֹא
עָשִׂיתִי' - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא זָכָה לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר. אָמַר: 'כִּתְבִּיתִי
גִּט שִׁחְרוּר וְנָתַתִּי לוֹ', וְהוּא אוֹמֵר: 'לֹא כָתַב וְלֹא נָתַן לִי' -
הוֹדָאָת בַּעַל דִּין כְּמֵאָה עַד, וְהָרִי זֶה עֶבֶד עַד שִׁיְשַׁחֲרוּרָו בְּפָנֵינוּ.
ד. מִי שֶׁצָּוָה בְּשַׁעַת מִיתָתוֹ וְאָמַר: 'פְּלוֹנִית שִׁפְחָתִי אֵל
יִשְׁתַּעֲבָדוּ בֵּה יוֹרְשִׁים' - הָרִי זֶה שִׁפְחָה כְּשֶׁהָיָה; וְאִסּוּר
לְיוֹרְשִׁים לְהַשְׁתַּעֲבָד בֵּה, מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוָה לְקַנֵּס דְּבָרֵי הַמֵּת. וְכֵן
אִם אָמַר: 'עָשׂוּ לָהּ קוֹרֵת רוּחַ' - כּוֹפִין אֶת הַיּוֹרְשִׁין, וְאֵין
מְשַׁעֲבָדִין אוֹתָהּ אֶלָּא בְּמֵלָאכָה שֶׁהִיא רוֹצָה בֵּה. צִוָּה וְאָמַר:
'שִׁחְרָרוּהָ', כּוֹפִין אֶת הַיּוֹרְשִׁין לְשַׁחֲרָר אוֹתָהּ.
ה. בְּשִׁשָּׁה דְּבָרִים שׁוֹיִן שִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים לְגִטֵּי נָשִׁים; וּבְשֶׁאֵר
הַדְּבָרִים, הָרִי הֵן כְּשֶׁאֵר הַשְּׁטָרוֹת. וְאֵלוֹ הֵן הַשְּׁשָׁה: פְּסוּלִין
בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁל גּוֹיִים, וּכְשֵׁרִין בְּעַד כּוֹתֵי נִגְיִים שֶׁהִתְיַשְּׁבוּ
בְּשׁוּמְרוֹן וְהַתְּגִירָיוֹן, וְצָרִיכִין כְּתִיבָה לְשֵׁם הַמְשַׁחֲרֵר עֲצָמוֹ,
וְאֵין נִכְתְּבִין בְּמַחְבֵּר [מקראע], וְאֵין עֲדִיהֶם חוֹתְמִין אֶלָּא זֶה
בְּפָנֵי זֶה; וְאַחֵד גִּטִּי נָשִׁים וְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים, שׁוֹיִן בְּמוֹלִיד
וּבְמַכְיָא [השטר ע"י שליח]. כִּיצַד? כָּל הַשְּׁטָרוֹת הָעוֹלָם
בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁל גּוֹיִים, כְּשֵׁרִים בְּכָל הַתְּנָאִים שֶׁאֵנוּ מְבָאֵרִים
בְּהַלְכוֹת הַלּוּאָה - חוּץ מִגִּטֵּי נָשִׁים וְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים.

ב. לנה על [ידי שטבוד] עבדו מן הגוי - אם קבע לו זמן
 ואמר לו: 'אם הגיע זמן פלוני ולא אחזיר לך, תקנה גוף
 עבד זה' - הרי זה יצא לחרות מיד; ואם אמר לו: 'תקנה
 מעשה ידי', לא יצא לחרות. גבהו הגוי בחובו, או שפאו
 על האדון מצרין ובקשו להרגו ופדה עצמו מידן בעבדו -
 לא יצא לחרות, מפני שגללקח ממנו שלא ברצונו.
 ג. מכר עבדו לאחד מעבדי המלך או מגדוליו - אף על פי
 שהוא מתגרא מהן, יצא העבד לחרות; מפני שהיה יכול
 לפיסו במקומו אחר.
 ד. מכרו לגוי לשלשים יום, מכרו חוץ ממלאכתו, חוץ מן
 המצוות, חוץ מן השפחות וימים טובים - הרי זה ספק אם
 נשתחרר או לא נשתחרר; לפיכך, אם תפש העבד כדי דמיו
 לרבו, כדי שיצא בהן לחרות מיד הגוי - אין מוציאין מידו.
 ה. אחד המוכר עבדו לגוי עובד עבודה זרה, או שמכרו לגר
 תושב, אפלו לכוני - הרי זה יצא לחרות. מכרו לישראל
 משמד, הרי זה ספק; לפיכך, אם תפש כדי דמיו מרבו
 ראשון, כדי לצאת בהן מיד המשמד - אין מוציאין מידו.
 ו. המוכר עבדו לחוצה לארץ, יצא בן חורין; וכופין את
 רבו השני לכתב לו גט שחרור, ואבדו הדמים. ומפני מה
 קנסו פאן הלוקח לבדו? שאלו לא לקחו, לא יצא העבד
 לחוצה לארץ. והמוכר עבדו לסורקיה, ואפלו לעכו - כמוכר
 לחוצה לארץ.
 ז. בן בכל שנשא אשה בארץ ישראל, ודעתו לחזר,
 והכניסה לו עבדים ושפחות - הרי אלו ספק אם הן כמי
 שמכרה אותו לחוצה לארץ, הואיל ויש לו פירות, או אינן
 כמכורין לו, שהרי הגוף שלה.
 ח. עבד שיצא אחר רבו לסורקיה, ומכרו שם - אבד את
 זכותו. במה דברים אמורים? בשניצא רבו על מנת שלא
 לחזר לארץ ישראל. אבל אם דעת רבו לחזר, ויצא אחריו
 ומכרו שם - יצא לחרות, וכופין את הלוקח לשחררו.
 ט. עבד שאמר לעלות לארץ ישראל - כופין את רבו לעלות
 עמו, או שימכר אותו למי שיעלהו לשם. רצה האדון לצאת
 לחוצה לארץ - אינו יכול להוציא את עבדו, עד שירצה.
 ודין זה בכל זמן, אפלו בזמן הזה, שהארץ ביד גויים.
 י. עבד שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל - אין מחזירין
 אותו לעבדות, ועליו נאמר: "לא תסגיר עבד אל אדניו,
 אשר יציל אלך מעם אדניו". ואמרין לרבו שיקתב לו גט
 שחרור, ויקתב לו שטר חוב בדמיו, עד שתשיג ידו ויתן
 לו. ואם לא רצה האדון לשחררו - מפקיעין בית דין את
 שעבודו מעליו, ויגלו לו.
 יא. עבד זה שברח לארץ, הרי הוא גר צדק; והוסיף לו
 הפתוב אזהרה אחרת למי שמונה אותו, מפני שהוא שפל
 רוח יתר מן הגר, וצוה עליו, שנאמר: "עמך יושב בקרבו
 באחד שעריך בטוב לו, לא תוננו", זו אף הונת דברים.
 נמצאת למד, שהמונה את הגר הזה, עובר בשלשה לאוין:
 משום "לא תוננו איש את עמיתו", ומשום "וגר לא תונה",
 ומשום "לא תוננו". וכן עובר משום "לא תלחצנו", כמו
 שבארנו בענין הונתו.

כותבין שטר לכל אחד ואחד. לפיכך, הכותב כל נכסיו לשני
 עבדיו בשטר אחד - אף עצמן לא קנו. ואם כתב בשני
 שטרות - קנו, ומשחררין זה את זה. במה דברים אמורים?
 בשכתב בכל שטר משניהם: 'כל נכסי נתונים לפלוני ופלוני
 עבדי'. אבל אם כתב: 'חצי נכסי לפלוני עבדי וחצי נכסי
 לפלוני עבדי' - אף בשני שטרות, לא קנו כלום; שהעבד
 מפלל הנכסים, והרי שר בו חציו, ואין זה שחרור; ודין
 שלא נשתחרר, לא קנה מן הנכסים כלום.

ד. המשחרר חצי עבדו בשטר - לא קנה העבד חציו, והרי
 הוא עבד פשהיה. אבל אם שחרר חציו בכסף, כגון שלקח
 חצי דמיו על מנת לשחרר חציו - קנה, ונמצא חציו עבד
 וחציו בן חורין. במה דברים אמורים? בששחרר חציו
 בשטר, והניח חציו; אבל אם שחרר חציו ומכר חציו, או
 שחרר חציו ונתן חציו מתנה - הואיל ויצא כלו מרשותו,
 קנה העבד חציו, והרי זה חציו עבד וחציו בן חורין. וכן
 עבד של שני שתפין ששחרר אחד מהם את חלקו, בין
 בכסף בין בשטר - קנה העבד חציו; והרי חציו עבד וחציו
 בן חורין.

ה. הכותב לשפחתו המעבדת: 'הרי את בן חורין, וילדך
 עבד' - דבריו קיימין. 'הרי את שפחה, וילדך בן חורין' -
 לא אמר כלום; שזה כמי שמשחרר חציה.

ו. שפחה חרופה [אחד השותפים שחרר את חלקו] - אם רצה
 לשחרר חציה הנשאר, ותעשה אשת איש גמורה - הרי זה
 משחרר, בין בשטר בין בכסף; שאף הכסף גומר שחרורה.
 ז. מי שחציו עבד וחציו בן חורין - הואיל ואינו מתר לא
 בשפחה ולא בבת חורין, כופין את רבו, ועושה אותו בן
 חורין, וכותב שטר עליו בחצי דמיו. במה דברים אמורים?
 בעבד, מפני שהאיש מצוה על פריה ורביה. אבל השפחה
 - תשאר כמות שהיא, ועובדת את רבה יום אחד ואת עצמה
 יום אחד. ואם נהגו בה חטאים מנהג הפקר - כופין את רבה
 לשחררה, וכותב עליה שטר בחצי דמיה.

ח. מי שחציו עבד וחציו בן חורין, שעמד רבו והקנה חציו
 לבנו קטן כדי שלא יכפו אותו בית דין לשחררו - מעמידין
 בית דין לקטן אפוטרופוס; וכותב לו האפוטרופוס גט
 שחרור, וכותב עליו שטר חוב בחצי דמיו. ואם נסרף הקטן
 בעבד, ויש לו עליו געגועין - מפליגין [מרחיקים] אותו
 ממנו במקעות, שדעתו של תינוק קרובה אצל המקעות.
 ט. שכיב מרע [הנוטה למות] שכתב כל נכסיו לעבדו, ועמד
 - חזר בנכסים, ואינו חוזר בעבד; שהרי יצא עליו שם בן
 חורין.

הלכות עבדים פרק ח

א. המוכר את עבדו לגויים - יצא בן חורין, וכופין את רבו
 לחזר ולקנותו מן הגויים עד עשרה בדרמיו, וכותב לו גט
 שחרור, ויוצא. ואם לא רצה הגוי למכרו, אפלו עד עשרה
 בדרמיו - אין מחיבין אותו יתר. וקנס זה - אין גובין אותו
 ודיניו בו, אלא בית דין ממתינ. [סמוכים] ואם מת המוכר,
 אין קונסין את היורש להחזיר את העבד ולשחררו.

הלכות עבדים פ"ק ט

א. ישראל שבא על שפחה פנענית - אף על פי שהיא שפחתו, הרי זה הולד עבד פנעני לכל דבר, ונמכר ונקנה ומשתמשין בו לעולם, כשאר העבדים.

ב. אחד הקונה עבד מ'ישראל, או מן גר תושב, או מן הגוי שהוא כבוש תחת ידינו, או מאחד משאר האמות. וכן גר תושב שהוא כבוש תחת ידינו, או אחד משאר האמות - יש לו למכור את עצמו לישראל לעבד, והרי הוא עבד פנעני לכל דבר; וכן מוכר בניו ובנותיו, שנאמר: "מהם תקנו, וממ'שפחתם אשר עמכם, אשר הולידו בארצכם". וכל אחד מאלו, הרי הוא עבד פנעני לכל דבר.

ג. אחד מן האמות שבא על שפחה פנענית שלנו - הרי ה'בן עבד פנעני, שנאמר: "אשר הולידו בארצכם". אבל עבד שלנו שבא על אחת מן האמות - אין ה'בן עבד, לפי שנאמר: "אשר הולידו בארצכם", ועבד אין לו חיים [אין] מייחסים אליו.

ד. מלך גוי שעשה מלחמה, והביא שביה ומכרם, וכן אם הרשה לכל מי שי'רצה שילך ויגנב מאמה שהיא עושה עמו מלחמה, יביא וימכר לעצמו, וכן אם היו דיניו שפל מי שלא יתן המס ומכר, או מי שעשה כף וכה או לא יעשה כף וכה ומכר - הרי דיניו דין; ועבד הנלקח בדינין אלו, הרי הוא עבד פנעני לכל דבר.

ה. גוי שקנה גוי לעבדות - לא קנה גופו, ואין לו בו אלא מעשה ידיו; אף על פי כן, אם מכרו לישראל, הרי גופו קנוי לישראל.

ו. האשה קונה שפחות; ואינה קונה עבדים, אפלו קטנים, מפני ה'חשד' [שוהו לזנות]. ואם קנתה אותן, הרי זו קנתה גופן כ'איש. ויראה לי, שאינה אסורה אלא לקנות עבד בן תשע שנים, ומתשע ולמעלה. וכן אסור לאדם לשחרר עבד פנעני; וכל המ'שחררו - עובר בעשה, שנאמר: "לעלם בהם תעבדו". ואם שחררו, מ'שחרר כמו שבארנו, וכופין אותו לכתב גט שחרורו כמו שבארנו, בכל אותן הדרכים שבארנו. ומת'ר לשחררו לדבר מצוה, אפלו למצוה של דבריהם; כגון שלא היו שם עשרה בבית הכנסת - הרי זה מ'שחרר עבדו, ומשלים בו המנ'ן; וכן כל כ'פיוצא בזה. וכן שפחה שהיו העם נוהגין בה מנהג הפקר, והרי היא מכשול לחטאים - כופין את רבה ומ'שחררה, כדי שתנשא ויסור המכשול. וכן כל כ'פיוצא בזה.

ז. יכול הרב לומר לעבדו הפנעני: 'עשה עמי ואני נדך', אלא ילך וישאל לו על הפתחים, או יתפרנס מן הצדקה; שישראל מצוין להחיות עבדים שביניהם. כמה דברים אמורים? בעבדיו; שאין בית דין נזקקין לגדולים לשמר ממונם, ואם לא יאכיל עבדיו וישקם כראוי, הם יכרחו או ימותו, ואדם חס על ממונו עצמו יתר מכל אדם. אבל עבדים שהכניסה לו אשתו בתורת נכסי מלוג, ח'ב במזונותיהם בבית דין, שעל מנת כן הכניסה אותם; שאם לא יזון אותם - ימותו או יכרחו, והרי אינו ח'ב באחריותן.

יב. הקונה עבד מן הגוי סתם, ולא רצה למול ולקבל מצוות העבדים - מגלגלין עמו כל שנים עשר חדש; ואם לא רצה - חוזר ומוכרו לגויים, או לחוצה לארץ. ואם התנה העבד עליו בתחלה שלא ימול - הרי זה מת'ר לקימו כל זמן שי'רצה בגיותו, ומוכרו לגויים או לחוצה לארץ. וכן עבד ש'מל וטבל לשם עבדות, ואחר כך הפיל עצמו לגיסות, ואין רבו יכול להוציאו לא בדיני ישראל ולא בדיני אמות העולם - הרי זה מת'ר לו לטל דמיו מן הגויים; וכותב ומעלה בערכאות של גויים, מפני שהוא כמציל מידם.

יג. המפקיר עבדו - יצא לחרות, וצריך גט שחרור; ואם מת האדון שהפקיר, הירש כותב לו גט שחרור.

יד. עבד ש'פרח מבית האסורין - אם נת'אש ממנו רבו, יצא לחרות; וכופין את רבו, וכותב לו גט שחרור.

טו. עבד שנשבה - אם נת'אש ממנו רבו ראשון, כל הפודה אותו לשם עבד ישתעבד בו, והרי הוא שלו; ואם פדהו לשם בן חורין, הרי זה בן חורין. ואם לא נת'אש ממנו רבו ראשון - הרי הפודה אותו לשם עבד, נוטל פדיונו מרבו, וחוזר לרבו; ואם פדהו לשם בן חורין, חוזר לרבו הראשון בלא כלום.

טז. עבד שעשהו רבו היפותיקי [שישמש לגביה] לבעל חובו, ושחררו - הרי זה מ'שחרר. וכופין לבעל חוב לשחררו גם הוא, מפני תקון העולם; שלא יפגע בו לאחר זמן, ויאמר לו: 'עבדי אתה'.

יז. עבד שהשיאו רבו בת חורין, או שהניח לו רבו תפלין בראשו, או שאמר לו רבו לקרות שלשה פסוקין בספר תורה בפני העבד, וכל כ'פיוצא באלו הדברים שאין ח'ב בהן אלא בן חורין - יצא לחרות, וכופין את רבו לכתב לו גט שחרור. וכן אם נדר נדר ש'כופין עליו את העבדים, כמו שבארנו בנדרים, ואמר לו רבו: 'מוכר לך' - יצא לחרות; שפיון שלא כפה אותו במקום שיש לו לכפותו, גלה דעתו שהפקיע שעבודו. מכאן אני אומר, שהמ'שחרר עבדו בכל לשון, והוציא דברים מפיו שמשמען שלא נשאר לו עליו שעבוד כלל, וישגמר בלבו לדבר זה - שאינו יכול לחזר בו; וכופין אותו לכתב לו גט שחרור, אף על פי שעדין לא כתב. אבל אם לזה מעבדו, או שעשהו אפטרופוס, או שהניח תפלין בפני רבו, או קרא שלשה פסוקים בבית הכנסת בפני רבו, ולא מחה - לא יצא לחרות.

יח. ואסור לאדם ללמד את עבדו תורה; ואם למדו, לא יצא לחרות.

יט. הלוקח עבד מן הגוי, וקדם העבד וטבל בפני רבו לשם בן חורין - יצא לחרות; וישלם בפני רבו, צריך לפרש. לפיכך צריך רבו לתקפו במים.

כ. ישראל שתקף בגוי קטן, או ש'מצא תינוק גוי, והטבילו לשם גר - הרי זה גר; לשם עבד, הרי זה עבד; לשם בן חורין, הרי זה בן חורין.

כא. גר שקדמו שפחותיו ועבדיו וטבלו בפניו - קנו עצמן בגי חורין.

1 ח. מתר לעבד בעבד כנעני כפרך. ואף על פי שהדין כך,
2 מדת חסידות ודרכי החכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק,
3 ולא יכבד עלו על עבדו ולא יצר לו, ויאכילהו וישקהו
4 מפל מאכלו ומפל משקהו. חכמים הראשונים היו נוהגין
5 לעבד מפל מבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון
6 בהמה ובהמות על מזונות עצמן. הרי הוא אומר:
7 "כעני עבדים אל יד אדוניהם, כעני שפחה אל יד
8 גברתה". וכן לא יבזהו, לא ביד ולא בדברים; לעבדות
9 מסרו הכתוב, לא לבושה. ולא ירבה עליו צעקה וכעס,
10 אלא ידבר עמו בנחת, וישמע טענותיו. וכן מפרש בדברי
11 איוב הטובים שהשתבח בהן: "אם אמאס משפט עבדי
12 ואמתי ברכם עמדי, הלא בכטן עשני עשהו, ויכנוני ברחם
13 אחד". ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בגויים הערלים,
14 אבל זרעו של אברהם אבינו, והם ישראל שהשפיע להם
15 הקדוש ברוך הוא טובת התורה וצונם בחקים ומשפטים
16 צדיקים – רחמנים הם על הכל. וכן במדותיו של הקדוש
17 ברוך הוא שצונו להדמות בהם, הוא אומר: "ורחמיו על
18 כל מעשיו". וכל המרחם – מרחמין עליו, שנאמר: "ונתן
19 לך רחמים, ורחמך והרבה".

20 בריך רחמנא דסיען. נגמר ספר שנים עשר, בעזרת שדי.
21 ומגין פרקיו, שבעים וחמשה: הלכות מכירה, שלשים
22 פרקים; הלכות זכיה ומתנה, שנים עשר פרקים; הלכות
23 שכנים, ארבעה עשר פרקים; הלכות שלוחין ושתפין,
24 עשרה פרקים; הלכות עבדים, תשעה פרקים.

יום חמישי י"ח אדר ה'תש"ע

בשם ה' אל עולם.

אודך ביישר לבב, בלמדי משפטי צדקך.

ספר שלשה עשר והוא ספר משפטים

30 הלכותיו חמש, וזה הוא סדורן: הלכות שכירות, הלכות
31 שאילה ופקדון, הלכות מלוה ולוה, הלכות טוען ונטען,
32 הלכות נחלות.

הלכות שכירות

34 יש בכללן שבע מצוות – שלש מצוות עשה, וארבע מצוות
35 לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) דין שכיר ושומר שכר;
36 (ב) לתן שכר שכיר ביומו; (ג) שלא יאחר שכר שכיר אחר
37 זמנו; (ד) שיאכל השכיר מן המחבר שעושה בו; (ה) שלא
38 יאכל השכיר מן המחבר שלא בשעת מלאכה; (ו) שלא
39 יוליך השכיר בידו יתר על מה שאכל; (ז) שלא יחסם שור
40 בדישו, וכן שאר בהמה. ובאור מצוות אלו – בפרקים אלו.

הלכות שכירות פרק א

42 א. ארבעה שומרים נאמרו בתורה, ושלשה דינין יש להם;

ואלו הן הארבעה שומרים: שומר חנם, והשואל, ונושא
שכר, והשוכר.

45 ב. ואלו הן שלשה דינין שלהן: שומר חנם שנגנב הפקדון
46 ממנו, או אבד, ואין צריך לומר אם נאנס הפקדון אנס גדול
47 [גמור], כגון שהיתה בהמה ומתה או נשבת – הרי זה נשבע
48 ששומר כדרך השומרים, ופטור, שנאמר: "וגנב מבית האיש.
49 ונקרב בעל הבית אל האלהים". השואל משלם הכל – בין
50 שאבד דבר השואל, או נגנב, בין ארעו אנס גדול מזה, כגון
51 שמתה הבהמה השואלה או נשברה או נשבת; שכן כתוב
52 בשואל: "ונשבר או מת – בעליו אין עמו, שלם ישלם". נושא
שכר או השוכר, שניהם דין אחד יש להן: אם נגנב או אבד
הדבר השכור, או שנטל שכר על שמירתו – הרי אלו
משלמין. ואם ארעו אנס גדול מזה – כגון שהיתה בהמה
ומתה, או נשברה, או נשבת, או נטרפה – הרי אלו נשבעין
שנאנסה, ופטורין, שנאמר: "וימת או נשבר או נשבה, אין
ראה – שבועת ה' וגו'", אם גנב וגנב מעמו – ישלם
לבעליו". נמצאת אומר: שומר חנם – נשבע על הכל;
והשואל – משלם את הכל, חוץ מן המתה בשעת מלאכה כמו
שיתבאר; נושא שכר והשוכר – משלמין את האבדה ואת
הנגבה, ונשבעין על האנסין הגדולים כגון שבירה ושבירה
ומתה וטרפה, או שאבד הדבר בספינה שטבעה בים, או
נלקח בליסטים מזין, וכל פיוצא באלו משאר אנסין גדולים.
ג. המפקיד אצל חברו בין בחנם בין בשכר, או השאילו, או
השפיר לו – אם שאל השומר את הבעלים [של החפץ] עם
הדבר שלהן, או שכן – הרי השומר פטור מכלום; אפלו
פשע בדבר ששמר, ואבד מחמת הפשיעה – הרי זה פטור,
שנאמר: "אם בעליו עמו, לא ישלם; אם שכיר הוא, בא
בשכרו". במה דברים אמורים? בששאל הבעלים או שכן
בעת שנטל החפץ, ואף על פי שאין הבעלים שם עמו בעת
הנגבה והאבדה, או בעת שנאנס. אבל אם נטל החפץ,
ונעשה עליו שומר תחלה, ואחר שבא לרשותו שכר הבעלים
או שאלן – אף על פי שהיו עומדין שם בעת שנאנס הדבר
השומר, הרי זה משלם, שנאמר: "בעליו אין עמו, שלם
ישלם". מפי השמועה למדו, היה עמו [עבד אצלו] בעת
השאלה – אף על פי שאינו עמו בעת הנגבה והמיתה, פטור;
לא היה עמו בשעת השאלה – אף על פי שהיה עמו בעת
המיתה או השבירה, חיב. והוא הדין לשאר השומרים, שכלן
בבעלים פטורין; אפלו פשיעה בבעלים, פטור.

ד. כל שומר שפשע בתחלתו, אף על פי שנאנס בסופו –
חיב, כמו שיתבאר. ואין השואל רשאי להשאיל; אפלו שאל
ספר תורה, שכל הקורא בו עושה מצוה – לא ישאלנו
לאחר. וכן אין השוכר רשאי להשכיר; אפלו השכירו ספר
תורה, לא ישכירנו לאחר; שהרי זה אומר לו: 'אין רצוני
שיהיה פקדוני ביד אחר'. עבר השומר ומסר לשומר שני –
אם יש עדים ששמרה השומר השני כדרך השומרים, ונאנס
– פטור השומר הראשון, שהרי יש עדים שנאנס. ואם אין
שם עדים – חיב השומר הראשון לשלם לבעלים, מפני
שמסר לשומר אחר, ונעשה הוא דין עם השומר השני. אפלו

בין דין המזיק בקרקע, לדין המזיק מטלטלין. ודין אמת הוא
 זה למבינים, וכן ראוי לדון. וכן הורו רבותי, שהמזיק בפרט
 לשומר, בין בארסות [תמורת יבול] בין בשמירת חנם,
 והתנה עמו שיחפר או יזמר או יאבק [יפזר האפר] משלו
 [על חשבוננו], ופישע ולא עשה – חייב, כמי שהפקיד בידים.
 וכן כל פיוצא בזה, שהמפקיד בידים, חייב על כל פנים.
 ד. המזיק לחברו דבר המזכיר לקרקע לשמר, אפלו היו
 ענבים העומדות להבצר – הרי הן כקרקע בדין השומרין.
 ה. הפקיד הקדש, ואחר כך פדהו, והרי הוא חלין בעת
 שנשטלו מיד השומר, או שהשאלו חלין, ואחר כך הקדישו
 והוא ביד השואל, וכן גוי שהפקיד, ואחר כך נתגר – כל
 אלו אין בהן כל דיני השומרין; עד שתהיה תחלתן וסופן
 נכסי הדיוט, ונכסי ישראל.

ו. אחד האיש ואחד האשה בדין השומרין, בין שהיה
 הדבר השמור של אשה, או שהיה ביד האשה.
 ז. קטן שהפקיד ביד גדול או השאלו, הרי זה הגדול
 נשבע שבועת השומרין לקטן. הורו רבותי, שאין זה נשבע
 בטענת [בגלל טענת] הקטן, כדי שנאמר [ונשאל: הרי] 'אין
 נשבעין על טענת הקטן'; שכל השומרין, שבועתן שבועת
 שמה היא.

ח. בדרך שתקנו חכמים [קנין] משיכה בלקוחות, כך תקנו
 משיכה בשומרין. האומר לחברו: 'שמר לי זה', ואמר לו:
 'הנח לפני' – הרי זה שומר חנם. אומר לו: 'הנח לפניך', או
 'הנח' סתם, או שאמר לו: 'הרי הבית לפניך' – הרי זה אינו
 לא שומר חנם ולא שומר שכן, ואינו חייב שבועה כלל;
 אלא מחזיר [מטיל חזק] על מי שלקח הפקדון שלו, ולא
 יחזירו לבצע. וכן כל פיוצא בזה. אחד המפקיד או
 המשאל או המשכיר את חברו בעדים, או שלא בעדים –
 דין אחד יש להן: כיין שהודה זה מפי עצמו ששמר לו, או
 ששאל ממנו – הרי זה נשבע שבועת השומרין; שאין
 אומרין מגו [מתוך] שיכל להכחיש קבלת הפקדון – נאמין לו.
 לפטור משבועה אלא לפטור מלשלם. אפלו היה הדבר
 השאול, או המפקד, או המשכר שנה פרוטה – הרי זה
 השומר נשבע עליו. ואין אחד מן השומרין צריך להודיע
 במקצת [להשביעו].

ט. מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה, והשואל להיות
 פטור מלשלם, וכן מתנה בעל הפקדון על שומר חנם או נושא
 שכן ושוכר להיות חייבין בכל בשואל; שכל תנאי במקום או
 בשבועות של ממון, קנים; ואין צריך קנין, ולא עדים.
 י. טען זה שהיה שם תנאי, והשומר אומר: 'לא היה שם
 תנאי' – נשבע שבועת השומרין, ומגלגל [מכליל] בה שלא
 היה שם תנאי.

יא. טען שהפקיד אצלו, וזה אומר: 'לא אמרתי לו אלא הנח
 לפניך, ולא נעשיתי לו שומר' – נשבע הסת [מדרבנן] שלא
 קבלו אלא בדרך זו; וכולל בשבועתו שלא שלח בו דבר, ולא
 אבדו בידים, ולא בגרם שגרם לו שיהיה חייב לשלם.
 יב. זה אומר: 'השאלתיך' או 'השפירתיך' או 'הפקדתי
 אצלך', והלה אומר: 'לא היו דברים מעולם', או שאמר:

היה הראשון שומר חנם, ומסר לשומר שכן – חייב; שהרי
 יש לבצל החפץ לומר לו: 'אתה נאמן אצלי להשבע, וזה
 אינו נאמן'. לפיכך, אם היה דרך הבעלים להפקיד תמיד
 דבר זה אצל השומר השני, הרי השומר הראשון פטור
 מלשלם – שהרי הוא אומר לבעלים: 'זה הדבר שהפקדתם
 אצלי' או 'השאלתם, אמש [אתמול] הייתם מפקדין אותו
 אצל זה שהפקדתי אני אצלו'; והוא, שלא ימעט שמירתו.
 כיצד ימעט שמירתו? כגון שהיה מפקד אצלו בשכן,
 והפקידו אצל אותו השני בחנם, או שהיה שאול אצלו,
 והפקידו אצל אותו השני בשכן – הואיל וימעט שמירתו,
 פושע הוא ומשלם, אף על פי ששאל או שכן בבעלים,
 שהרי הוא הוציא הדבר השמור מידו ליד שומר אחר.

ה. ואם הביא השומר השני ראיה שיפטר בה שומר ראשון
 בדין שמירתו – הרי זה פטור. כיצד? שומר שכן שנתן
 הבהמה השמורה אצלו לשומר חנם – אם הביא השומר
 השני עדים שמתה הבהמה בדרךה, הרי השומר הראשון
 פטור; וכן כל פיוצא בזה.

ו. שומר שפטר לשומר אחר, והוסיף בשמירתו – ההנה
 [תשלומי השנן] לבעלים. כיצד? השוכר פרה מחברו,
 והשאלה לאחר, ומתה בדרךה ביד השואל – הואיל
 והשואל חייב בכל, יחזירו דמי הפרה לבעלים; שאין זה
 השוכר עושה סחורה בפרתו של זה. וכן כל פיוצא בזה. היה
 בידו פקדון, ושלחו ביד אחר לבצעו – הואיל והשומר
 הראשון חייב באחריותו עד שיגיע ליד הבעלים – אם בא
 לחזר ולהחזיר הפקדון מיד השומר השני, מחזיר. ואם החזק
 השומר הראשון בפרן [שכפור בפקדון זה] – אינו יכול להחזיר
 הפקדון מיד השומר השני, אף על פי שצדין הפקדון
 באחריותו של ראשון.

הלכות שכירות פרק ב

א. שלשה דינין האמורין בתורה בארבעה השומרין, אינן
 אלא במטלטלין של ישראל ושל הדיוט, שנאמר: 'כסף או
 כלים . . וכל בהמה' – יצאו הקרקעות, ויצאו העבדים
 שהקשו לקרקעות, ויצאו השטרות שאין גופן [הם עצמם]
 ממון. ונאמר: 'כי יתן איש אל רעהו' – יצאו ההקדשות
 ונכסי גוים. מכאן אמרו חכמים: העבדים והשטרות
 והקרקעות וההקדשות – שומר חנם שלהן אינו נשבע,
 ונושא שכן או שוכר אינו משלם; ואם קנו מידו [התחייבו
 בקנין לשלם], חייב באחריותו.

ב. ותקנו חכמים, שנשבעין על ההקדשות שבועת השומרין
 פועין [שבועה] של תורה, כדי שלא יזלזלו בהקדשות.

ג. יראה לי, שאם פשע השומר בעבדים וכיוצא בהן – חייב
 לשלם; שאינו פטור בעבדים וקרקעות ושטרות אלא מדין
 הגנבה והאבדה והמיתה וכיוצא בהן; שאם היה שומר חנם
 על המטלטלין ונגנבו או אבדו, ישבע, ובעבדים וקרקעות
 ושטרות, פטור משבועה; וכן אם היה שומר שכן שמשלם
 גנבה ואבדה במטלטלין, פטור מלשלם באלו. אבל אם
 פשע – חייב לשלם, שכל הפושע מזיק הוא, ואין הפרש

ג. הסביל ששבר חבית של זין לחנני, ונתחב לשלם, והרי
הוא שנה ביום השוק ארבעה, ובשאר הימים שלשה - אם
החזירו ביום השוק, תיבין להחזיר חבית של זין או ישלמו
לו ארבעה; והוא שלא היה לו זין למכר ביום השוק; אבל
אם היה לו זין, מחזירין לו שלשה. החזירו לו בשאר הימים,
מחזירין לו שלשה. ומנפין לו בכל זמן [אף ביום השוק], טרח
שהיה טורח במכירתה, ופגם הנקב שהיה נקב החבית; וכן
כל פיוצא בזה.

ד. רוצה שבאו זאבים וטרפו ממנו - אם היה זאב אחד -
אין זה אנס, אפלו בשעת משלחת זאבים; ואם היו שני
זאבים, הרי זה אנס. שני כלבים - אינן אנס, אפלו באו
משתי רוחות; היו יתר על שנים, הרי זה אנס. לסטים אחד
מזין, הרי זה אנס. ואפלו היה הרוצה מזין, ובא לו לסטים
אחד מזין - הרי זה אנס, שאין הרוצה מוסר נפשו כלסטים.
הארי והדב והנמר והפרדלס והנחש, הרי אלו אנסיין.
אימתי? בזמן שבאו מאליהן; אבל אם הוליקה למקום
גדודי חיות ולסטים - אין אלו אנסיין, וחב לשלם.

ה. רוצה שמצא גנב, והתחיל להתגרות בו ולהראותו שאינו
מתירא ממנו, ואמר לו: 'הרי אנו במקום פלוגי, וכך וכך
רועים אנחנו, וכך וכך כלי מלחמה יש לנו', ובא אותו
הלסטים ונצחו ולקח מהן - הרי הרוצה חב; שאחד המוליך
את הבהמה למקום גדודי חיה ולסטים, או המביא את
הלסטים בהתגרותו למקום הבהמה.

ו. רוצה שהיה לו [אפסרות] להציל הטרפה או השבויה
ברועים אחרים ובמקלות, ולא קרא רועים אחרים ולא הביא
מקלות להציל - הרי זה חב; אחד שומר חנם ואחד שומר
שכר; אלא ששומר חנם קורא רועים ומביא מקלות בחנם,
ואם לא מצא - פטור. אבל שומר שכר חב לשכר הרועים
והמקלות, עד כדי דמי הבהמה כדי להציל; וחוזר ולוקח
שכרן מבעל הבית. ואם לא עשה כן, והיה לו לשכר ולא
שכר - הרי זה פושע, וחב.

ז. רוצה שטען 'שהצלת על ידי רועים בשכר' - נשבע,
ונוטל מה שטען; שאינו יכול לטען, אלא עד כדי דמיהן;
ויכול היה לומר 'נטרפה', וישבע בנקיטת חפץ, כדין כל
הנשבעין ונוטלין.

ח. רוצה שהניח עדרו, ובא לעיר, בין בעת שדרך הרועים
להפגס לעיר, בין בעת שאין דרך הרועים להפגס לעיר, ובאו
זאבים וטרפו, ארי ודרס - אין אומרין, אלו היה שם היה
מציל; אלא אומדין אותו: אם יכול להציל, אפלו על ידי
רועים ומקלות - חב; ואם לאו, פטור; ואם אין הדבר ידוע,
חב לשלם.

ט. מתה הבהמה בדרך - הרי זה אנס, והרוצה פטור. סגפה
[עינה אותה], ומתה - אינו אנס. תקפתו [תקפה אותו] ועלתה
לראשי צוקין, ותקפתו ונפלה - הרי זה אנס. העלה לראשי
צוקין, או שעלתה מאליה, והוא יכול למנעה, ולא מנעה -
אף על פי שתקפתו, ונפלה ומתה או נשברה - חב; שכל
שתחלתו בפשיעה וסופו באנס - חב. וכן רוצה שהעביר
הבהמות על הגשר, ודחפה אחת מהן לתהרתה, ונפלה

בן היה, אבל החורתי לך ונסתלקה השמירה ולא נשארה
בינינו תביעה - הרי הנתבע נשבע הסת, ונפטר. במה
דברים אמורים? בשלא היה שם שטר. אבל אם הפקיד
אצלו או השכיר או השאל בשטר, ואמר לו: 'החורתי לך'
- הרי השומר נשבע בנקיטת חפץ [קדוש], כשבועה
מדאורייתא; שמתוך שיכול לומר שומר חנם 'נגנב' או
'אבד', והשואל 'מתה בשעת מלאכה' - נאמן לומר
'החורתי לך'; וכשם שאם טען שנאנס, נשבע מן התורה
בנקיטת חפץ - כך אם טען 'החורתי', ישבע כעין של תורה,
הואיל ויש שם שטר ביד התובע. במה דברים אמורים?
בשהיה השומר יכול לטען ולומר 'נאנסו', ולא נצריך אותו
להביא ראיה על טענתו. אבל אם היה חב להביא ראיה
על טענתו, כמו שיתבאר - אינו נאמן לומר 'החורתי', אלא
ישבע בעל השטר בנקיטת חפץ שלא החזיר לו, וישלם.
אין לך מי שנשבע מתוך שיכול לומר כך וכך וישבע
בנקיטת חפץ, אלא זה השומר בלבד שיש עליו שטר. אבל
שאר כל הנשבעין בדין מתוך שיכול לומר, אינן נשבעין
אלא הסת.

הלכות שכירות פרק ג

א. שומר שטען שנאנס אנס גדול, כגון שבורה ומתה - אם
נאנס במקום שהעדים מצויין שם - מצריכין אותו ראיה
[עדים] על טענתו שנאנס, ויפטר אף משבועה. ואם לא
הביא - ישלם, שנאמר: "אין ראיה, שבועת ה' תהיה בין
שניהם"; הא במקום שאפשר להביא ראיה, אין שם שבועה,
אלא יביא ראיה, או ישלם. אבל אם טען שנאנס במקום
שאין העדים מצויין שם - אין מצריכין אותו להביא ראיה,
אלא ישבע שנאנס ויפטר. ואם הביא עדים שם שלא פשע,
נפטר אף מן השבועה. מצוה באחד שהעביר חבית של זין
בשכרו, ושברה בשוק של מחוזה. ובאו לפני חכמים ואמרו:
'שוק זה שטענת שנשברה בו החבית - בני אדם מצויין שם;
או תביא ראיה שלא פשעת אלא נתקלת ונפלת, או תשלם
דמיה'. וכן כל פיוצא בזה.

ב. המעביר חבית ממקום למקום בשכר, ונשברה - דין
תורה הוא שישלם; שאין זה אנס גדול, והרי השכירה
כנגבה ואבדה שהוא חב בהן. אבל תקנו חכמים, שיהיה
חב שבועה שלא פשע בה - שאם אתה אומר ישלם, אין
לך אדם שיעביר חבית לחבור; לפיכך עשו שביית החבית
כמיתת הבהמה ושכירתה [כדרכה, שפסוק]. ועוד תקנו בדרך
זה, שאם נשאו אותה שנים במוט, ונשברה - משלמין חצי
דמיה; הואיל ומשאוי זה גדול לגבי אחד וקל לגבי שנים,
הרי הוא כאנס ואינו אנס [מצב ביניים], ומשלמין מחצה, אם
יש עדים שלא פשעו בה. נשברה במקום שאין העדים
מצויין - נשבעין שלא שברה בפשיעה, ומשלמין חצי
דמיה; שהרי לא היה לכל אחד להעביר, אלא משאוי שיכול
להעבירו בפני עצמו. מכאן אתה למד, שהאחד שהעביר
חבית גדולה שאין דרך כל הסבלים להעבירה - שהוא
פושע; ואם נשברה מידו, משלם הכל.

ו. השוכר את הבהמה לשאת עליה משקל ידוע [מסויים],
והוסיף על משאו - אם הוסיף חלק משלשים על השעור
שפסק עמו ומתה - חיב; פחות מכאן - פטור, אבל נותן שכר
[נשיאת] התוספת. שכר סתם, אינו נושא אלא במשקל הידוע
במדינה לאותה בהמה. ואם הוסיף חלק משלשים, כגון
שדרכה לשאת שלשים וטען עליה שלשים ואחד, ומתה או
נשברה - חיב. וכן ספינה שהוסיף בה אחד משלשים על
משאה, וטבעה - חיב לשלם דמיה.

ז. הכסף [סבל] שהוסיף [השוכר] על משאו קב אחד, והזק
במשא זה - חיב בגזקו; שאף על פי שהוא בן דעת, והרי
הוא מרגיש בכבד המשא, עלה על לבו, שמא מחמת חליו
הוא זה הכבד.

ח. השוכר את החמור לרכב עליה - יש לו להניח עליה
כסותו ולגינו ומזונותיו של אותה הדרך, לפי שאין דרך
השוכר לחזר בכל מלון ומלון לקנות מזונות; יתר על זה,
הרי בעל החמור מעבב עליו. וכן יש לבעל החמור להניח
עליה שעורים ותבן, ומזונות של אותו היום; יתר על זה,
השוכר מעבב עליו, מפני שאפשר לו לקנות בכל מלון
ומלון. לפיכך, אם אין שם מצוי מאין יקנה - מניח עליה
מזונותיו ומזונות בהמתו של כל הדרך. וכל אלו הדברים
בשוכר סתם, במקום שאין שם מנהג ידוע; אבל במקום
שיש מנהג, הכל לפי המנהג.

הלכות שכירות פרק ה

א. השוכר את הבהמה, וחלתה או נשפשת, או נלקחה
לעבודת המלך - אף על פי שאין סופה לחזר - אם נלקחה
דרך הליכתה [צו המלך היה על אלו שבדרך], הרי המשכיר
אומר לשוכר: 'הרי שלך לפניך'; וחיב לתן לו שכרו
משלם. במה דברים אמורים? בששכרה לשאת עליה
משאוי שאפשר להשליכו בלא הקפדה. אבל אם שכרה
לרכב עליה, או לשאת עליה כלי וכו' וכו' - חיב
להעמיד לו חמור, אם שכר חמור; ואם לא העמיד - יחזיר
השכר, ויחשב עמו על שכר מה שהלך בה.

ב. מתה הבהמה או נשברה, בין ששכרה לשאת בין
ששכרה לרכב - אם אמר לו: 'חמור' סתם 'אני משכיר לך',
חיב להעמיד לו חמור אחר מכל מקום; ואם לא העמיד -
יש לשוכר למכור הבהמה [המתה] ולקח בה בהמה אחרת,
או שוכר בהמה בדמיה אם אין בדמיה לקח, עד שיגיע
למקום שפסק בו. אמר לו: 'חמור זה אני שוכר לך' - אם
שכרה לרכב עליה, או לכלי וכו' וכו', ומתה ברחי הדרך -
אם יש בדמיה לקח בהמה אחרת, יקח. ואם אין בדמיה
לקח, שוכר אפלו בדמי פלה, עד שיגיע למקום שפסק עמו.
ואם אין בדמיה לא לקח ולא לשכר - נותן לו שכרו של
חצי הדרך, ואין לו עליו אלא תרעמת [כעס]. שכרה למשא
- הואיל ואמר לו 'חמור זה', ומת ברחי הדרך, אינו חיב
להעמיד לו אחר, אלא נותן לו שכרו של חצי הדרך ומניח
לו [לבעלים] נבלתו.

ג. השוכר את הספינה, וטבעה לה ברחי הדרך - אם אמר

לשבלת [זרימת] הנהר - הרי זה חיב, שהרי היה לו להעבירן
אחת אחת; שאין השומר נוטל שכר, אלא לשמירה מעלה,
והואיל ופשע בתחלה, והעבירן כאחת, אף על פי שגאנס
בסוף בעת הנפילה, הרי הוא חיב.

י. פשע בה, ויצאת לאגם ומתה שם בדרך - פטור, שאין
יציאתה גרמה לה שתבוא לידי אגס זה; הואיל וכדרך
מתה, מה לי בבית שומר, מה לי באגס. אבל אם גנבה גנב
מהאגס, ומתה בדרך בבית הגנב - הרי השומר חיב, אף
על פי שהוא שומר חנם; שאפלו לא מתה, הרי היא אבודה
ביד הגנב, ויציאתה גרמה לה להגנב. וכן כל פיוצא בזה.

יום שישי י"ט אדר ה'תש"ע

הלכות שכירות פרק ד

א. השוכר את החמור להליכה בבה, והוליקה בבקעה - אם
החליקה - פטור, אף על פי שעבר על דעת הבעלים. ואם
הוחמה, חיב. שכרה להליכה בבקעה, והוליקה בבה - אם
החליקה - חיב, שהתקלות בבה יתר מן הבקעה. ואם הוחמה
- פטור, שתמימות בבקעה יתר מן הבה, מפני הרוח
שמנשבת שם בראשי ההרים; ואם הוחמה מחמת המעלה
[העליה], חיב. וכן כל פיוצא בזה. וכן השוכר את הפרה
לחרש בבה, וחרש בבקעה, ושכר הקנקן, והוא הכלי שחורש
בו - הרי השוכר פטור; ודין בעל הפרה, עם האמנין שחרשו.
וכן אם לא שנה על דעת הבעלים, ונשבר הקנקן - דין בעל
הפרה, עם האמנין. שכרה לחרש בבקעה, וחרש בבה, ונשבר
הקנקן - השוכר חיב; ודינו של שוכר, עם האמנין.

ב. ומה הוא דין האמנין ששכרו בעת חרישה? משלמין. מי
משלם? זה האוחז את הכלי [המחרישה] בעת החרישה; ואם
היתה השדה מעלות מעלות - שניהם חיבין בדמי הקנקן,
המנהיג אותה במלמד [מקל ההנהגה], והאוחז את הכלי.

ג. שכרה לרוש בקטנית, ודש בתבואה והחליקה - פטור.
בתבואה, ודש בקטנית - חיב, שהקטנית מחלקת. מעשה
באחד שהשכיר חמור לחברו, ואמר לו: 'לא תלך בו בדרך
נהר פקוד שהמים מצויין שם, אלא בדרך גרש שאין שם
מים'; הלך בדרך נהר פקוד, ומת החמור, ולא היו שם
עדים שמעידים באיזו דרך הלך, אלא הוא מעצמו אמר:
'בנהר פקוד הלכתי, ולא היו שם מים, ומחמת עצמו מת',
ואמרו חכמים: הואיל ויש שם עדים מעידין שהמים מצויין
בנהר פקוד - חיב לשלם, שהרי שנה על דעת הבעלים;
ואין אמורים 'מה לי לשקר' במקום שיש עדים.

ד. השוכר את הבהמה להביא עליה מאתים ליטורין של
חטים, והביא מאתים ליטורין של שעורים ומתה - חיב;
מפני שהנפח קשה למשאוי, והשעורין יש להן נפח. וכן
אם שכרה להביא עליה תבואה, והביא במשקלה תבן. אבל
אם שכרה להביא עליה שעורים, והביא במשקלן חטים
ומתה - פטור. וכן כל פיוצא בזה.

ה. שכר את הבהמה לרכב עליה איש, לא ירבי עליה אשה.
שכרה לרכב עליה אשה, מרבי עליה איש; ומרבי עליה
כל אשה, בין קטנה בין גדולה, ואפלו מעברת שהיא מניקה.

היה ענין דברי אלא שיהיה קרוב לנהר או לשוק או למרחץ
 פנה, אלא חייב להעמיד לו בית כמדתו וכצורתו. לפיכך,
 אם היה קטן, לא יעשנו גדול; גדול, לא יעשנו קטן; אחד,
 לא יעשנו שנים; שנים, לא יעשנו אחד. וכן לא יפחות מן
 החלונות שהיו בו, ולא יוסיף עליהן, אלא מדעת שניהם.
 ח. המשפיר עליה סתם, חייב להעמיד לו עליה [אם נפלה].
 אמר לו: 'עליה זו שעל גבי בית זה אני משפיר לך', הרי
 שעבד הבית לעליה. לפיכך, אם נפחתה העליה בארבעה
 טפחים או יותר, המשפיר חייב לתקן; ואם לא תקן - הרי
 השוכר יורד ודר בבית עם בעל הבית, עד שיתקן. היו שתי
 עליות זו על גבי זו, ונפחתה העליונה - דר בתחתונה.
 נפחתה התחתונה - הרי זה ספק אם ידור בעליונה, או
 בבית; לפיכך לא ידור. ואם דר, אין מוציאין מידו. מעשה
 באחד שאמר לחברו: 'דלית [גור] זו שעל גבי הפרסק [נע]
 אפרסק] הנה אני משפיר לך', ונצק אילן הפרסק במקומו.
 ובא מעשה לפני חכמים, ואמרו לו: 'חייב אתה להעמיד לו
 הפרסק כל זמן שהדלית קיימת' [שיהיה למשענת לדלית]. וכן
 כל פיוצא בזה.

הלכות שכירות פרק ו

א. המשפיר בית לחברו בבירה [בנין] גדולה - משתמש
 בזיונה ובקטליה עד ארבע אמות [הסמוכים], ובתפין [גינה]
 של חצר, ובחברה שאחורי הבתים; ומקום שנהגו
 להשתמש בעבי הכתלים, משתמש בעבי הכתלים. ובכל
 אלו הדברים, הולכין אחר מנהג המדינה והשמות
 [ההגדרות] הידועין להם, כדרך שאמרנו בענין מקח וממכר.
 ב. והמשפיר חצרו סתם, לא השפיר הרפת שבה.
 ג. המשפיר בית לחברו - חייב להעמיד לו דלתות ולפתח
 לו החלונות שנתקלקלו, ולחזק את התקרה, ולסמך את
 הקורה שנושבתה, ולעשות נגר [ברית] ומנעול, וכל פיוצא
 באלו מדברים שהן מעשה אמן והם עקר גדול בישיבת
 הבתים והחצרות. השוכר חייב לעשות מעקה ומזוזה, ולתקן
 מקום המזוזה משלו. וכן אם רצה לעשות סלם, או מרזב,
 או להטיח גג - הרי זה עושה משל עצמו.
 ד. המשפיר עליה לחברו, ונפחתה בארבעה או יותר - חייב
 לתקן התקרה והמעזיבה [טיט] שעליה; שהמעזיבה חזק
 התקרה הוא.
 ה. הזבל שפחצר, הרי הוא של שוכר; לפיכך, הוא מטפל בו
 להוציאו. ואם יש שם מנהג, הולכין אחר המנהג. במה דברים
 אמורים? בשהיו בהקמות שעשו הזבל של שוכר; ואם
 בהקמה של אחרים, הזבל של בעל החצר, שפחצרו של אדם
 קונה לו שלא מדעתו, אף על פי שהיא שכורה ביד אחרים.
 ו. המשפיר בית או חצר או מרחץ או חנות או שאר
 המקומות, עד זמן קצוב - הרי זה כופהו לצאת בסוף זמנו,
 ואינו ממתיין לו אפילו שעה אחת. שכן לו בית סתם ללינה,
 אין פחות מיום אחד; לשביתה, אין פחות משני ימים;
 לנשואין, אין פחות משלשים יום.
 ז. המשפיר בית לחברו סתם - אינו יכול להוציאו, עד

לו: 'ספינה זו אני משפיר לך', ושכרה השוכר להוליך בה
 זין סתם - אף על פי שנתן לו השכר, יחזיר כל השכר;
 שהרי זה אומר לו: 'הבא לי הספינה עצמה ששכרתי,
 שהקפדה גדולה יש בספינה זו, ואני אביא זין מכל מקום
 ואוליך בה'. אמר לו: 'ספינה' סתם 'אני משפיר לך',
 ושכרה השוכר להוליך בה זין זה - אף על פי שלא נתן לו
 מן השכר כלום, חייב לתן לו כל השכירות; שהרי אומר לו:
 'הבא לי זיין עצמו, ואני אביא ספינה מכל מקום ואוליכו'.
 אבל צריך לנכות לו [להפחית מהתשלום] כדי הטרח של
 חצי הדרך, שאינו דומה המטפל בהולכת הספינה ליושב
 ובטל. אמר לו: 'ספינה זו אני משפיר לך', ושכרה השוכר
 להוליך בה זין זה - אם נתן השכר, אינו יכול להחזירו;
 ואם לא נתן, לא יתן; שאין זה יכול להביא הספינה עצמה,
 ולא זה יכול להביא זיין עצמו. שכן ספינה סתם לזין סתם
 - הרי אלו חולקין השכר.
 ד. השוכר את הספינה, ופרקה [השוכר] בחצי הדרך - נותן
 לו שכר כל הדרך. ואם מצא השוכר מי שישפיר אותה לו
 עד המקום שפסק, שוכר; ויש לבצל הספינה עליו תרעמת.
 וכן אם מכר כל הסחורה שבספינה לאיש אחר בחצי הדרך,
 ויגרד הוא, ועלה הלוואה - נוטל שכר חצי הדרך מן הראשון,
 ושכר החצי מן האחרון; ויש לבצל הספינה עליו תרעמת,
 מפני שגורם לו לסבל דעת איש אחר שעדין לא הרגל בו.
 וכן כל פיוצא בזה.
 ה. מכאן אני אומר, שהמשפיר בית לחברו עד זמן קצוב,
 ורצה השוכר להשפיר הבית לאחר עד סוף זמנו - משפיר,
 אבל לאחרים שהם כמנזן בני ביתו; אם היו ארבעה, לא
 ישכר לחמשה; שלא אמרו חכמים אין השוכר רשאי
 להשפיר, אלא במטלטלין, שהרי אומר לו: 'אין רצוני
 שיהיה פקדוני ביד אחר'. אבל בקרקע או בספינה, שהרי
 בעלה עמה, אין אומרים כן. וכן אני אומר, אם אמר לו בעל
 הבית לשוכר: 'למה תטרח ותשפיר בתי לאחרים? אם לא
 תרצה לעמד בו, צא והניחו ואתה פטור משכירותו' - אינו
 יכול להשפירו לאחר כלל; שזה ב"א לתנע טוב מבצעלו;
 עד שאתה משפירו לאחר, הנח לזה ביתו. ויש מי שהורה
 ואמר, אינו יכול להשפירו לאחר כלל, ויתן שכרו עד סוף
 זמנו; ולא יראה לי שזה דין אמת.
 ו. 'בית זה אני משפיר לך', ואחר שהשפירו לו, נפל - אינו
 חייב לבנותו; אלא מחשב עמו על מה שנושמש בו, ומחזיר
 לו שאר השכירות. אבל אם סתרו - חייב להעמיד לו בית
 אחר, או ישכר לו כמותו. וכן אם חזר אחר שהשפירו לזה,
 והשפירו או מכרו לגוי או אנס, שהפקיע שכירות הראשון -
 הרי זה חייב להשפיר לו בית אחר כמותו. וכן כל פיוצא בזה.
 ז. השפיר לו בית סתם, ואחר שנתן לו בית, נפל - חייב
 לבנותו, או יתן לו בית אחר; ואם היה קטן מן הבית שנפל,
 אין השוכר יכול לעבב עליו - והוא שיהיה קרוי 'בית',
 שלא השפיר לו אלא בית סתם. אבל אם אמר לו: 'בית
 כזה אני משפיר לך' - חייב להעמיד לו בית כמדת ארכו
 ומדת רחבו של בית זה שהראהו; ואינו יכול לומר לו, 'לא

הפית שאמר: 'לזמן זה השכרתיך', והשוכר אומר: 'לא
שכרתי אלא סתם [ללא ציון זמן] או לזמן ארוך' - על השוכר
להביא ראיה; ואם לא הביא - בעל הפית נשבע הסת
[מדברנן], ומוציאו מן הפית.

ג. השוכר שאמר: 'נתתי שכר הפית שנתחייבתי בו',
והמשכיר אומר: 'עדין לא נטלתי', בין שהיתה השכירות
בשטר, בין שהיתה בלא עדים - אם תבעו בתוך שלשים יום
- על השוכר להביא ראיה, או יתן ויחריס [יטיל חרם סתם]
על מי שלקח ממנו, או יטען עליו בדמים שנתן תחלה טענה
בפני עצמה וישביעו הסת. תבעו המשכיר לאחר שלשים
יום, ואפלו ביום שלשים - על המשכיר להביא ראיה, או
ישבע השוכר הסת שפטר נחן לו שכרו ויפטר. וכן אם שכר
ממנו, ופרש שיתן לו השכר שנה שנה, ותבעו בתוך השנה
- על השוכר להביא ראיה; תבעו לאחר השנה, ואפלו ביום
תשעה ועשרים באלול - על המשכיר להביא ראיה.

ד. המשכיר בית לחברו בשטר לעשר שנים, ואין בו זמן
[תחילת השכירות] - השוכר אומר: 'עדין לא עבר מזמן
השטר אלא שנה', והמשכיר אומר: 'כבר שלמו שני
השכירות, ושכנת עשר שנים' - על השוכר להביא ראיה;
ואם לא הביא ראיה - ישבע המשכיר הסת, ויוציאו.

ה. השוכר פרדס, או שהיה בידו משכון לעשר שנים, ויבש
הפרדס בתוך הזמן - ימכרו עציו וילקח בהן קרקע, ויאכל
פרותיו עד סוף זמן שכירותו או זמן המשכון. וגוף
האילנות שיכשו או נקצצו - שניהן אסורין בהן משום
רבית, המלוה והלוה.

ו. שטר שכירות או שטר משכון שכתוב בו 'שנים' סתם
[ללא מספר], בעל הפרות אומר 'שלש', ובעל הקרקע אומר
'שנים', וקדם זה השוכר או המלוה ואכל הפרות - הרי
הפרות בחזקת אוכליהן, עד שיביא בעל הקרקע ראיה.
אכלה השוכר או הממשכן שלש שנים, וכבש [הטמין]
וונעלם [השטר ואמר: 'לחמש שנים יש לי פרות', ובעל
הקרקע אומר: 'שלש' - אמרו לו: 'הבא שטרך', ואמר:
'אבד' - השוכר נאמן; שאלו רצה, אמר: 'לקוחה היא
בידי', שהרי אכלה שלש שנים.

ז. מי שהכניס פרותיו לבית חברו שלא מדעתו, או
שהטעוהו עד שהכניס פרותיו, והניחם והלך לו - יש לבעל
הפית למכר מאותם הפרות, כדי לתן שכר הפועלים
שמוציאין אותן ומשליכין אותן בשוק. ומדת חסידות היא,
שיודיע בית דין, וישכרו ממקצת דמיהן מקום [לשומרים],
משום השב אבדה לבעלים, אף על פי שעשה שלא כהגון.
ח. השוכר רחים מתברו, שיטחן לו עשרים סאה בכל חדש
בשכרו [תמורת הריחיים], והעשיר בעל הרחים, והרי אינו
צריך לטחן שם - אם יש לשוכר חטים שצריך לטחן אותם
לעצמו או לאחרים, כופין אותו לתן דמי טחינת עשרים
סאה; שזאת מדת סדום היא. ואם אין לו, יכול לומר לו:
'אין לי דמים, והריני טוחן לך כמו ששכרתי; ואם אין אתה
צריך, מכר לאחרים' [טחינת ביתך]. וכן כל כיוצא בזה.

1 שיודיעו שלשים יום מקדם, כדי לבקש מקום, ולא יהיה
2 משלך בדרך; ולסוף השלשים, יצא. במה דברים אמורים?
3 בימות החמה; אבל בימות הגשמים, אינו יכול להוציאו מן
4 החג [סוכות] ועד הפסח. קבע לו זמן שלשים יום לפני החג
5 - אם נשאר מן השלשים יום אפלו יום אחד לאחר החג, אינו
6 יכול להוציאו עד מוצאי הפסח; והוא, שיודיעו שלשים יום
7 מקדם. במה דברים אמורים? בעירות; אבל בפרקים [ערים
8 גדולות] - אחד ימות החמה ואחד ימות הגשמים, צריך
9 להודיעו שנים עשר חדש מקדם. וכן בחנות - בין בפרקים
10 בין בעירות, צריך להודיעו שנים עשר חדש מקדם.

11 ח. כשם שהמשכיר חייב להודיעו - כך השוכר חייב
12 להודיעו מקדם שלשים יום בעירות, או מקדם שנים עשר
13 חדש בפרקים, כדי שיבקש שכן [דייר], ולא ישאר ביתו
14 פנוי. ואם לא הודיעו - אינו יכול לצאת, אלא יתן השכר.
15 ט. אף על פי שאין המשכיר יכול להוציאו, ולא השוכר
16 יכול לצאת, עד שיודיעו מקדם - אם הוקרו הבתים - יש
17 למשכיר להוסיף עליו, ולומר לשוכר: 'או שכר בשנה עד
18 שתמצא, או תצא'. וכן אם הוזלו הבתים - יש לשוכר
19 לפחת מן השכר, ולומר למשכיר: 'או השכר לי בשכר של
20 עתה, או הרי ביהך לפניך'. נפל בית המשכיר שהיה דר בו
21 - הרי זה יש לו להוציא השוכר מביתו, ולומר לו: 'אינו
22 בדין שתהיה אפה יושב בביתי עד שתמצא מקום, ואני
23 משלך בדרך; שאין אפה בעל זכות בבית הזה, יותר ממני'.
24 י. נמן [המשיכר] הפית לבנו לשא בו אשה - אם היה יודע
25 שפגו נעשה חתן בזמן פלוני, והיה אפשר לו להודיעו
26 [לשוכר] מקדם ולא הודיעו - אינו יכול להוציאו. ואם
27 עכשו נדמנה לו אשה, והרי הוא נושא מיד - הרי זה יש
28 לו להוציאו; שאינו בדין שיהיה זה יושב בביתו, וכן בעל
29 הפית מחזר לשכר בית שעשה בו חפה.

30 יא. מכר הבית, או נתנו, או הורישו - אין השני יכול
31 להוציאו, עד שיודיעו מקדם שלשים יום או שנים עשר
32 חדש; שהרי השוכר אומר לו: 'אין כהך יתר מכח זה
33 שזכית בבית זה מחמתו'.

יום שבת קודש כ' אדר ה'תש"ע

הלכות שכירות פרק ז

34 א. כשם שמתנה אדם כל תנאי שירצה במקח וממכר - כך
35 מתנה בשכירות, שהשכירות מכירה לזמן קצוב היא. וכל
36 שממכרו בנכסיו ממכר, שכירותו שכירה; וכל שאין לו
37 למכר, כך אין לו לשכר - אלא אם כן יש לו פרות בלבד
38 באותה הקרקע, הרי זה שוכר ואינו מוכר.
39 ב. המשכיר בית לחברו לשנה, ונתעברה השנה - נתעברה
40 לשוכר [הרויח חודש חינוס]; השכיר לחדשים, ונתעברה
41 למשכיר [הרויח שכר חודש נוסף]. הנזיר לו חדשים ושנה -
42 בין שאמר לו 'דינר לחדש, שנים עשר דינר לשנה', בין
43 שאמר לו 'שנים עשר דינר בשנה, דינר בכל חדש' - הרי
44 חדש העבור למשכיר; שהקרקע בחזקת בעליה, ואין
45 מוציאין דבר מיד בעל הקרקע אלא בראיה ברורה. וכן בעל

הלכות שכירות פ"ק ח

א. אחד השוכר מחברו שדה לזרעה, או כרם לאכל פירותיו
בדמים, או ששכר ממנו בפרות קצובין, כגון ששכר ממנו
שדה זו בעשרים כור בשנה, וכרם זה בעשרים פדי יין בכל
שנה - שניהם דין אחד יש להן. והשוכר בפרות, הוא
הנקרא 'חוכר'.

ב. המקבל שדה או פרדס כדי לעבד אותו ולהוציא עליו
יציאות [הוצאות], ויתן לבעל הקרקע שליש התבואה או
רביע או מה שיתנו ביניהן - זה הוא הנקרא 'מקבל'. כל
דבר שהוא לסוג [לשמירה] לארץ, בעל הקרקע חייב בו;
ודבר שהוא לשמירה יתרה, החוכר או המקבל חייב בו.
הקרדס שחופרין בו הארץ, והפלים שנושאים בהן העפר,
והדלי והפד וכיוצא בהן שדולין בהן המים - על בעל
הקרקע; וחספירות המקומות שמקבצין בהן המים, על החוכר
או על המקבל.

ג. השוכר או המקבל שדה מחברו לשנים מועטות, לא
יזרענה פשתן [חזק לקרקע]. שכרה או קבלה שבע שנים -
וזרעה שנה ראשונה פשתן, ואין השביעית [השמיטה] מן
המזג; שכרה או קבלה שבעה אחד, שביעית מן המזג.
ד. השוכר או המקבל שדה מחברו, והיא בית השלהין
[יבשה] או בית האילן, ויבש המעין של בית השלהין, ולא
פסק הנגר הגדול, אלא אפשר להביא ממנו בדלי, או
שנקצץ האילן של בית האילנות - אינו מנפה לו מחכורו.
ואם מפת מדינה היא, כגון שיבש הנגר - מנפה לו מחכורו.
היה עומד בתוך השדה ואמר לו: 'בית השלהין הזה אני
משפיר לך', 'בית האילן הזה אני משפיר לך' - יבש המעין
או נקצץ האילן, מנפה לו מחכורו; שהרי הוא עומד בתוכה,
ולא אמר לו 'הזה', אלא כמי שאומר לו 'כמות שהיא עתה
אני משפיר לך'. לפיכך, אם לא היה עומד בתוכה ואמר לו:
'בית השלהין אני משפיר לך', או 'בית האילן, ויבש המעין
או נקצץ האילן' - אינו מנפה לו מחכורו.

ה. השוכר או המקבל שדה מחברו, ואכלה חגב או
נשפתה [נצטמקו פירותיה] - אם ארע דבר זה לרב השדות
של אותה העיר, מנפה לו מחכורו, הכל לפי ההפסד
שארעו. ואם לא פשטה המכה ברב השדות - אינו מנפה
לו מחכורו, אף על פי שנסתפדפו כל השדות של בעל
הקרקע. נשתפדפו כל השדות של שוכר או המקבל - אף על
פי שפשטה המכה ברב השדות, אינו מנפה לו מחכורו;
שאין זה ההפסד תלוי אלא בשוכר, שהרי כל שדותיו
נשתפדפו. התנה עליו בעל הקרקע שיזרענה חטים, וזרעה
שעורים, או שלא זרעה כלל, או שזרעה ולא צמחה - אף
על פי שבא חגב או שדפון והכת רב המדינה, אינו מנפה
לו מחכורו. ועד מתי חייב להטפל בה ולזרע פעם אחרת,
אם לא צמחה? כל זמן שראוי לזרעה באותו מקום.

ו. השוכר או המקבל שדה מחברו - מקום שנהגו לקצר -
יקצר, ואינו רשאי לעקר [עם השורש]; מקום שנהגו לעקר
- יעקר, ואינו רשאי לקצר. ושניהם מעפכין זה על זה.
ומקום שנהגו לחרש אחריו [אחר הקצירה], יחרש. מקום

שנהגו להשפיר אילנות על גב [אגב] הקרקע - משפירין,
ואף על פי שהשפיר סתם בפחות מן הידוע; ומקום שנהגו
שלא להשפיר אילנות - אין לו אילנות, אף על פי ששכר
ממנו ביתר על הידוע. הכל כמנהג המדינה.

ז. החוכר שדה מחברו בעשרות כורין חטים - לקח
[הוכחשה], נותן לו מתוכה. היו חטיה פות - לא יאמר לו:
'הריני לוקח לך מן השוק', אלא נותן לו מתוכה. חכר ממנו
כרם בעשרה סלי ענבים - אף על פי שהקריסו [החמיצו]
אחר שנבצרו, וכן עמרים שלקו אחר שנקצרו - נותן לו
מתוך; אבל אם חכרו בעשרה פדין יין, והחמיץ - חייב
לתן לו יין טוב. חכרה ממנו במאה עמרים של אספסתא
וזרעה מין אחר, ואחר כך חרשה וזרעה אספסתא ולקתה,
או שזרעה בתחלה אספסתא, וחרשה ואחר כך זרעה פעם
אחרת ולקתה - אינו נותן לו מתוכה, אלא נותן לו אספסתא
טובה; שהרי שנה. וכן כל כיוצא בזה.

ח. החוכר שדה מחברו, ולא רצה לנפש [לנקותה מעשבים
הפוגעים באיכות הקרקע], ואמר לו: 'מה הפסד יש לך,
הריני נותן לך חכורך' - אין שומעין לו; שהרי הוא אומר
לו: 'למחר אתה יוצא ממנה, והיא מצלה לפני עשבים'.
ואפלו אמר לו: 'באחרונה [אחר הקצירה] אני חורש אותה',
אין שומעין לו.

ט. החוכר שדה מחברו לזרעה שעורים - לא יזרענה חטים,
מפני שהחטין מכחישות את הקרקע יתר מן השעורים.
שכרה לזרעה חטים, יזרענה שעורים. קטנית, לא יזרענה
תבואה; תבואה, יזרענה קטנית. ובבבב וכיוצא בה - לא
יזרענה קטנית, מפני שהקטנית שם מכחשת את הארץ.

י. המקבל שדה מחברו לשנים מועטות - אין למקבל כלום
בקורת [גזע עץ] השקמה וכיוצא בה, ולא בשבח [רוח]
האילנות שיצאו בשדה מאליהן. אבל מחשבין לו מקום
האילנות, כאלו היה בהן אותו זרע שזרע בכל השדה; והוא
שיצמחו האילנות מאליהן במקום שראוי לזרעה; אבל אם
יצאו במקום שאינו ראוי לזרעה, אין מחשבין לו כלום.
ואם קבלה שבע שנים או יתר, יש לו בקורת השקמה
וכיוצא בה. הגיע זמנו להסתלק מן השדה, והיו שם זרעים
שעדין לא הגיעו להמכר [לא הבשילו], או שגמרו, ולא
הגיע יום השוק למכרם - שמין אותם, ונוטל מבעל
הקרקע. כשם שחולק המקבל עם בעל הקרקע בתבואה,
כך חולקין בתבואה ובקש; כשם שחולקין ביין, כך חולקין
בזמורות. אבל הקנים המעמידין תחת הגפנים - אם קנו
אותן בשתפות, הרי אלו חולקין בהן; ואם הן משל אחד
מהן - זה שקנה אותן, הרי הן שלו. וכן כל כיוצא בזה.

יא. המקבל שדה מחברו [באריסות] לטע [אילנות], מקבל
עליו בעל השדה עשרה בוראות [אילנות עקרות] למאה.
יתר על כן, מגלגלין עליו [על האריס] את הכל.

יב. המקבל שדה מחברו, ולא עשת [יבול כצפור] - אם יש
בה כדי שתוציא סאתים יתר על ההוצאה [ההשקעה], חייב
המקבל להטפל בה; שכן כותב לבעל הקרקע: 'אנא אקום
ואגיר [אחרוש] ואזרע ואקצר ואעמר ואדרש ואזרה ואעמיד

אין להם אלא שלשה. אמר לו בעל הבית בארבעה, והלך
השליח ואמר להן בשלשה, ואמרו לו: 'כמה שאמר בעל
הבית' - אף על פי שמלאכתם שנה ארבעה, אין להם אלא
שלשה; שהרי שמעו שלשה, וקבלו עליהם.
ד. השוכר את הפועלים, והטעו את בעל הבית (חזרו בהם),
או בעל הבית הטעה אותם - אין להם זה על זה אלא
תרעמת (כעס). במה דברים אמורים? שלא הלכו (למקום
העבודה). אבל הלכו החמרין ולא מצאו תבואה, פועלים
ומצאו שדה כשהיא לחה (רטובה), או ששכרן להשקות
השדה ומצאוה שנתמלאת מים - אם בקר בעל הבית
מלאכתו מבערב, ומצאה צריכה פועלים - אין לפועלים
כלום; מה בידו לעשות? ואם לא בקר, נותן להם שכרם
כפועל בטל; שאינו דומה הבא טעון לבא ריקן, ועושה
מלאכה לבטל. במה דברים אמורים? שלא התחילו
במלאכה. אבל אם התחיל הפועל במלאכה, וחזר בו אפלו
בחצי היום - חזר, שנאמר: "כי לי בני ישראל עבדים",
ולא עבדים לעבדים. וכיצד דין הפועל שחזר בו אחר
שהתחיל? שמין לו מה שעשה, ונוטל. ואם קבלן הוא,
שמין לו (ומורידין משכרו שווי של) מה שעתיד לעשות; בין
שהוזילו בעת ששכרם, בין לא הוזילו, בין שהוזלה
המלאכה אחר כן, בין לא הוזלה - שמין לו מה שעתיד
לעשות. כיצד? קבל ממנו כמה לקצר בשתי סלעים (ח'
דינרים). קצר חציה והניח חציה, כגד לארג בשתי סלעים,
ארג חציו והניח חציו - שמין לו מה שעתיד לעשות. אם
היה שנה ששה דינרין - נותן לו שקל (ב' דינרים), או יגמר
את מלאכתו. ואם היה הנשאר פה שני דינרין - אינו נותן
להם אלא סלע, שהרי לא עשו אלא חצי מלאכה. במה
דברים אמורים? בדבר שאינו אבוד. אבל בדבר האבוד -
כגון פשתנו לעלות מן המשרה (מקום ששורין בו), או ששכר
חמור להביא חלילין למת או לכלה וכל פיוצא בהן - אחד
פועל ואחד קבלן, אינו יכול לחזר בו אלא אם כן נאנס,
כגון שחלה, או שמע שמת לו מת. ואם לא נאנס, וחזר בו
- שוכר עליהן (על חשבונם) או מטען. כיצד מטען? אומר
להן: 'סלע קצצתי לכם, בואו וטלו שמים', עד שייגמרו
מלאכתם; ולא יתן להם אלא מה שפסק תחלה. ואפלו נתן
להם השמים, מחזיר (מוציא) מהם התוספת. כיצד שוכר
עליהם? שוכר פועלים אחרים, וגומרים מלאכתם שלא
תאבד; וכל שיוסיף לאלו הפועלים האחרים על מה שפסק
לראשונים, נוטל מן הראשונים. ועד כמה? עד כדי שכרם
של ראשונים. ואם היה להם מומן תחת ידו - ישכר
להשלים המלאכה עד ארבעים חמשים וזו בכל יום לכל
פועל, אף על פי ששכר הפועל שלש או ארבע. במה דברים
אמורים? שאין שם פועלים לשכר בשכרם (בשווי שלהם)
להשלים המלאכה. אבל אם יש שם פועלים לשכר בשכרם,
ואמרו לו: 'צא ושכר מאלו, והשלם מלאכתך ולא תאבד'
- בין שוכר בין קבלן - אין לו עליהם אלא תרעמת; ושמין
לשוכר מה שעשה, ולקבלן מה שעתיד לעשות.

כרי לפגיו, ותטל אתה חציו, או מה שיתנו בו, ויאני
השאר, בשכר צמלי ובמה שהוצאתי.
יג. המקבל שדה מחברו, ואחר שזכה בה הוכירה (הניחה
שדה בור) - שמין אותה כמה היא ראויה לעשות, ונותן לו
הלקו שהיה מגיע לו; שכן כותב לבעל הקרקע: 'אם אוביר
ולא אעבד (לא אעשה הראוי לה, אדן), אשלם במיטבה' (לפי
שיא ומיטב הפוטנציאל שלה). והוא הדין, אם הוכיר
מקצתה. ומפני מה נתייב לשלם? מפני שלא פסק על
עצמו דבר (סכום) קצוב כדי שנאמר 'הרי היא אסמכתא'
(נסמכה דעתו שלא יגיע לידי תשלום), אלא התנה שישלם
במיטבה; ולפיכך גמר ושעבד עצמו. אבל אם אמר: 'אם
אוביר ולא אעבד, אתן לך מאה דינרין' - הרי זו אסמכתא,
ואינו חייב לשלם אלא כפי מה שהיא ראויה לעשות בלבה.
יד. המקבל שדה לזרעה שמשמין וזרעה חטים, ועשת
חטים ששורין כמה שהיא ראויה לעשות מן השמשמין -
אין לו עליו אלא תרעמת (כעס). עשת פחות משהו מה
שהיא ראויה לעשות מן השמשמין, משלם לו המקבל כפי
מה שהיא ראויה לעשות מן השמשמין; עשת חטים יתר
ממה שהיא ראויה לעשות מן השמשמין - חולקין לפי מה
שהתנו ביניהם, אף על פי שמשפטר בעל הקרקע.

הלכות שכירות פרק ט

א. השוכר את הפועלים, ואמר להם להשכים (מוקדם)
ולהעריב (מאוחר) - מקום שנהגו שלא להשכים ולא
להעריב, אינו יכול לכופן. מקום שנהגו לזון, וזון; לספק
בתמרים או בגרוגרות וכיוצא בהן לפועליו, מספק. הכל
כמנהג המדינה.
ב. השוכר את הפועל, ואמר לו (שכרך יהיה): 'כאחד
וכשנים מבני העיר' - רואין פחות שבשכירות ויותר
שבשכירות, ומשמין (מחלקים) ביניהן.
ג. אמר לשלוחו: 'צא ושכר לי פועלים בשלשה', והלך
ושכרם בארבעה - אם אמר להם השליח: 'שכרם עלי' -
נותן להם ארבעה; הוא נוטל מבעל הבית שלשה, ומפסיד
אחד מביטאו. אמר להם: 'שכרם על בעל הבית', נותן להם
בעל הבית כהלכת המדינה. היה במדינה מי שנושכר
בשלשה, ומי שנושכר בארבעה - אינו נותן להם אלא
שלשה, ויש להן תרעמת על השליח. במה דברים אמורים?
בשאיין מלאכתן נכרת. אבל היתה מלאכתן נכרת, והרי היא
שנה ארבעה - נותן להם בעל הבית ארבעה; שאילו לא אמר
להם 'שלוחו' ארבעה, לא טרחו ועשו שנה ארבעה. אמר
לו בעל הבית: 'שכר לי בארבעה ארבעה', והלך השליח
ושכר בשלשה שלשה - אף על פי שהרי קבלו על עצמן; ויש
ארבעה - אין להם אלא שלשה, שהרי קבלו על עצמן; ויש
להן תרעמת על השליח. אמר לו בעל הבית בשלשה, והלך
השליח ואמר להן בארבעה, ואמרו לו: 'כמה שאמר בעל
הבית' - אין דעתם אלא שיתן בעל הבית יתר על ארבעה.
לפיכך, שמין מה שעשו - אם שנה ארבעה, נוטלין ארבעה
מבעל הבית; ואם אינו ידוע (שווי המלאכה) או אינו שנה,

21 עובדי האדמה וכיוצא בהן, שדרכו לטרוח הרבה, ואם לא
22 יתעשק במלאכה יחלה - הרי זה נותן לו כל שכרו.
23 ח. השוכר את הפועל להביא [לבצע] שליחות ממקום
24 למקום, והלך ולא מצא שם מה יביא - נותן לו שכרו
25 משלם. שכרו להביא קנים לברם, והלך ולא מצא ולא הביא
26 - נותן לו שכרו שלם. שכרו להביא פרות לחולה, והלך
27 ומצאו שמת או שהכריא - לא יאמר לו: 'טל מה שהבאת
28 בשכרך', אלא נותן לו כל שכרו. וכן כל כיוצא בזה.
29 ט. השוכר את הפועל לעשות עמו בשלו, והראהו בשל
30 חברו [העבידו בשדה חברו] - נותן כל שכרו, וחוזר ולוקח
31 מחברו מה שנהנה בזה המלאכה.
32 י. השוכר את הפועל לעשות עמו בתוך ובקש וכיוצא בהן,
33 ואמר לו: 'טל מה שעשית בשכרך' - אין שומעין לו. ואם
34 משקבל עליו [קש ותבן כמשכורת] אמר לו: 'הלך שכרך',
35 ואני אטל את שלי' - אין שומעין לו.
36 יא. מציאת הפועל לעצמו, אף על פי שאמר לו: 'עשה עמי
37 מלאכה היום'; ואין צריך לומר, אם אמר לו: 'עדר עמי
38 היום', 'נכש עמי היום'. אבל אם שכרו ללקט מציאות, כגון
39 שחקס [התמעט] הנה ושכרו ללקט הדגים הנמצאין באגם
40 - הרי מציאתו לבעל הבית, ואפלו מצא פיס מלא דינרין.

1 ה. השוכר את הפועל, ונאחז לעבודת המלך - לא יאמר
2 לו: 'הריני לפגיד' [מזלך גרם, ושלם לי], אלא נותן לו שכר
3 מה שעשה.
4 ו. השוכר את הפועל להשקות השדה מזה הנהר, ופסק
5 הנהר בחצי היום - אם אין דרכו להפסק, אין להם אלא שכר
6 מה שעשו; וכן אם דרכו שיפסקו אותו בגי העיר,
7 והפסקוהו בחצי היום - אין להם אלא מה שעשו; שהרי
8 ידעו הפועלים דרכו של נהר זה. ואם דרכו להפסק מאליה -
9 נותן להם שכר כל היום, מפני שהיה לו להודיעם. שכרם
10 להשקות השדה, ובא המטר והשקה - אין להם אלא מה
11 שעשו; בא הנהר והשקה - נותן להן כל שכרן; מן השמים
12 נסתייעו. במה דברים אמורים? בפועל. אבל מי שפסק עם
13 ארסו שאם ישקה שדה זו ארבע פעמים, יטל חצי הפרות,
14 וכל הארסין שהם משקין שני פעמים, אינם נוטלין אלא
15 רביע הפרות, ובא המטר, ולא הצריך לדלות ולהשקות - נוטל
16 חצי הפרות כמו שפסק עמו; שהארס כשתף, ואינו כפועל.
17 ז. השוכר את הפועל לעשות מלאכה כל היום, ושלמה
18 [נשלמה] המלאכה בחצי היום - אם יש לו מלאכה אחרת
19 כמותה או קלה ממנה, עושה שאר היום; ואם אין לו מה
20 יעשה, נותן לו שכרו כפועל בטל. ואם היה מן הכופרים

41

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ד-ב' אדר ה'תש"ע

64 מן התורה, אין לוקין עליהן, שנאמר: "מבשרם לא תאכלו"
65 - על הבשר הוא לוקה, ואינו לוקה על הביצה ועל החלב;
66 והרי האוכל אותן כאוכל חצי שעור - שהוא אסור מן
67 התורה, ואינו לוקה. אבל מכין אותו מפת מרדות.
68 ז. יראה לי, שהאוכל ביצי דגים טמאים הנמצאין במעיהן
69 - כאוכל קרבי דגים, ולוקה מן התורה; וכן ביצי העוף
70 התלויות באשכול שצדין לא פרוש ונגמרו - האוכל אותן
71 לוקה, כאוכל בגי מעים שלהן.
72 ח. ביצת עוף טמא שהתחיל האפרוח להתרם בה, ואכלה -
73 לוקה משום אוכל שרץ העוף; אבל ביצת עוף טהור שהתחיל
74 האפרוח להתרם בה, ואכלה - מכין אותו מפת מרדות.
75 ט. נמצא עליה קרט דם - אם על החלבון, וזרק את הדם
76 ואוכל את השאר; ואם על החלבון, אסורה בלה. ביצה
77 המזוהרת [לא מזכר], הנפש היפה [אינה בוחלת בה] תאכל.
78 י. אפרוח שנולד - אף על פי שלא נתפתחו עיניו, מתר לאכלו.
79 בהמה טהורה שנטרפה, חלבה אסור כחלב בהמה טמאה; וכן
80 ביצת עוף טהור שנטרף, כביצת עוף טמא. נתגבל העוף - אם
81 נמצאת בו ביצה גמורה כנמכרת בשוק, הרי זו מתרת.
82 יא. אפרוח של ביצת טרפה - מתר, שאין מינו טמא. היה
83 העוף ספק טרפה - כל הביצים שתלד בערמה [בבבוצה]
84 ראשונה, משהין אותן: אם טענה צרמה שניה והתחילה
85 לילד, התרי הראשונות; ואם לא ללדה, הרי הן אסורות.

יום ראשון י"ד אדר ה'תש"ע

הלכות מאכלות אסורות פרק ג

42 א. כל מאכל היוצא ממין מן המינין האסורין שלוקין על
43 אכילתן - הרי אותו המאכל אסור באכילה מן התורה, כגון
44 חלב בהמה וחייה הטמאים וביצי עוף ודג הטמאים,
45 שנאמר: "ואת בתי היצנה" - זו ביצתה; והוא הדין לכל
46 האסור ביצנה, ולכל הדברים הדומין לביצתה.
47 ב. חלב האדם מתר באכילה, אף על פי שבשר האדם אסור
48 באכילה; כבד בארנו שהוא בעשה.
49 ג. דבש דבורים ודבש צרעים - מתר, מפני שאינו מתמצית
50 גופן, אלא כונסין אותו מעל העצבים בתוך פיהן ומקיאות
51 אותו בפורת כדי שימצאו אותו לאכל ממנו בימות הגשמים.
52 ד. אף על פי שחלב האדם מתר, אסור חכמים לגדול לינק
53 אותו מן השדים; אלא חולקת אשה לתוף הקלי, ושותה.
54 וגדול שינק מן השד - פיונק שרץ, ומכין אותו מפת מרדות.
55 ה. יונק תינוק והולך, אפלו ארבע או חמש שנים. ואם
56 גמלוהו ופרש שלשה ימים או יתר מחמת בריו [כשהוא
57 בריא] ולא מחמת חלי - אינו חוזר ויונק; והוא שגמלוהו
58 אחר ארבעה ועשרים חדש; אבל בתוך זמן זה - אפלו
59 גמלוהו חדש או שנים - מתר לחזר ולינק, עד סוף ארבעה
60 ועשרים חדש.
61 ו. אף על פי שחלב בהמה טמאה וביצי עוף טמא אסורין

והוצאתים מדג טהור - אוכל על פיו; ואם אמר לו: 'טהורין
הן' - אינו נאמן, אלא אם כן היה אדם שהחזק בכשרות.
כא. וכן אין לוקחין גבינה וחתוכת דג שאין בהן סימן,
אלא מישראל ששהחזק בכשרות; אבל בארץ ישראל
כשהיתה רבה לישראל, לוקחין מכל ישראלי שבה. והחלב
לוקחין אותו מכל ישראל בכל מקום.
כב. הכובש דגים טמאים, צינן אסור; אבל ציר חגבים
טמאים מותר, מפני שאין בהן לחלוחית. לפיכך, אין לוקחין
ציר מן הגויים, אלא אם כן היה דג טהור משוטט בו, אפלו
דג אחד.
כג. גוי שהביא ערבה מלאה חביות פתוחות של ציר, ודג
אחד טהור באחת מהן - כלן מותרות; היו סתומות - פתח
אחת מהן ונמצא בה דג טהור, שניה ונמצא בה טהור -
כלן מותרות; והוא שיהיה ראשו של דג ושרדו קיים, כדי
שיהא נפר שהוא דג טהור. לפיכך, אין לוקחין דגים
מרצצין מלוחין מן הגויים, והן הנקראין 'טריט טרופה';
ואם היה ראש הדג ושרדו נפר - אף על פי שהוא מרצץ,
מותר לקח אותו מן הגויים.
כד. גוי שהביא גרב [כד גדול] של חתיכות דג שחתוכן
שנה, והן נפרין שכלן מין אחד, ומצא בחתיכה אחת מהן
קשקשין - הרי כלן מותרות.

יום שני ט"ו אדר ה'תש"ע

הלכות מאכלות אסורות פרק ד

א. האוכל פזית מבשר בהמה שמתה, או חיה שמתה, או
עוף שמת - לוקה, שנאמר: "לא תאכלו כל נבלה". וכל
שלא נשחטה כראוי, הרי זו מתה. ובהלכות שחיטה יתבאר
השחיטה שהיא כראוי ושאנינה כראוי.
ב. אין אסור משום נבלה אלא מינין טהורין בלבד, מפני
שהן ראויין לשחיטה, ואם נשחטו שחיטה כשרה, יהיו
מותרין באכילה. אבל מינין טמאין, שאין שחיטה מועלת
בהן - בין שנשחטו, בין שמתה בדרבה, בין שחתך בשר
מן החי ממנה, ואכלו - אינו לוקה משום נבלה וטרפה,
אלא משום אוכל בשר טמאה.
ג. האוכל עוף טהור חי כל שהוא, לוקה משום אבר מן
החי ומשום אוכל נבלה; ואף על פי שאין בו פזית, הואיל
ואכלו כלו, לוקה. ואם אכלו אחר שמת, עד שיהיה בו
פזית; ואף על פי שאין בכלו בשר פזית, הואיל ויש בכלו
פזית, חייב עליו משום נבלה.
ד. האוכל פזית מבשר נפל בהמה טהורה, לוקה משום
אוכל נבלה. ואסור לאכל מן הבהמה שנוגזה עד ליל
שמיני, שכל שלא שקה שמונה ימים בבהמה, הרי זה
בגלל, ואין לוקחין עליו. ואם נודע לו שכלו לו חדשי בבטן
ואחר כך נולד, שהן תשעה חדשים לבהמה גסה וחמשה
לרקה - הרי זה מותר ביום שנוגד.
ה. השליה שצאת עם הולד, אסורה באכילה; והאוכלה
פסור, שאינה בשר.
ו. האוכל פזית מבשר בהמה או חיה או עוף טהורים

יב. חלב בהמה טמאה, אינו נקפה ועומד כחלב הטהורה;
ואם נתערב חלב טהור בחלב בהמה טמאה - כשתצמיד
אותו - יצמד חלב הטהורה, ויצא חלב הטמאה עם הקוס
[שיירי חלב] של גבינה.
יג. ומפני זה יתן הדין, שכל חלב הנמצא בידי גוי אסור,
שמה ערב בו חלב בהמה טמאה; וגבינת הגויים מותרת,
שאין חלב בהמה טמאה מתגבן. אבל בימי חכמי משנה
גזרו על גבינת הגויים, ואסורה מפני שמצמידין אותה בעור
הקבה של שחיטתן שהיא נבלה. ואם תאמר: 'והלא עור
הקבה דבר קטן הוא עד מאד בחלב שצמד בו, ולמה לא
יבטל במעוטו'? מפני שהוא המצמיד את הגבינה; והואיל
ודבר האסור הוא שהצמיד, הרי הכל אסור, כמו שיתבאר.
יד. גבינה שמצמידין אותה הגויים בעשבים, או במי פרות
כגון שרף תאנים, ודרי הן נפרין בגבינה - הורו מקצת
גאונים שהיא אסורה; שפבר גזרו על כל גבינת הגויים, בין
שהצמידה בדבר אסור בין שהצמידה בדבר מותר - גזרה,
משום שהצמידה בדבר אסור.
טו. האוכל גבינת הגויים, או חלב שחלבוהו ואין ישראל
רואהו - מכין אותו מכת מרדות. החמאה של גויים - מקצת
גאונים התירוה, שהרי לא גזרו על החמאה, וחלב הטמאה
אינו עומד; ומקצת גאונים אסורה, מפני צחצוחי חלב
שישאר בה, שהרי הקוס שבהמאה אינו מערב עם החמאה
כדי שיבטל במעוטו, וכל חלב שלחן חוששין לו שמה ערב
בו חלב טמאה.
טז. יראה לי, שאם לקח חמאה מן הגויים, ובשלה עד שהלכו
להן צחצוחי חלב - הרי זו מותרת. שאם תאמר: 'נתערבו עמה
ונתבטל הכל', בטלו במעוטן. אבל החמאה שבשלו אותה
גויים - אסורה משום געולי גויים, כמו שיתבאר.
יז. ישראל שישב בצד העדר של גוי, והלך הגוי והביא לו
חלב מן העדר - אף על פי שיש בעדר בהמה טמאה - הרי
זו מותר, ואף על פי שלא ראה אותו חולב; והוא, שיכול
לראותו כשהוא חולב כשיצמד, שהגוי מתירא לחלב מן
הטמאה, שמה יצמד ויראה אותו.
יח. ביצה ששני ראשיה פדין, או ששני ראשיה חדין, או
שהיה חלמון מחוץ וחלבון מבפנים - בידוע שהיא ביצת
עוף טמא; ראשה אחד כד וראשה אחד חד, וחלבון מבחוץ
וחלמון מבפנים - אפסר שהיא ביצת עוף טמא, ואפסר
שהיא ביצת עוף טהור. לפיכך, שואל לציד הישראלי
שמוכרה, אם אמר לו: 'של עוף פלוני הוא, ועוף טהור
הוא' - סומך עליו; ואם אמר לו: 'של עוף טהור הוא', ולא
אמר לו שמו - אינו סומך עליו.
יט. לפיכך, אין לוקחין ביצים מן הגויים, אלא אם היה
מכיר אותן, ויש לו בהן טביעות עין שהן ביצי עוף פלוני
הטהור; ואין חוששין להן שמה הן ביצי טרפה. ואין
לוקחין מן הגויים ביצה טרופה כלל.
כ. ביצי דגים, סימניהן כסימני ביצי העוף; אם היו שני
ראשיה חדין, או פדין [עגולים] - טמאין. אחד כד ואחד חד,
שואל לישראל המוכר: אם אמר לו: 'אני מלחחתי

1 שנטרפו - לוקה, שנאמר: "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו,
2 לפלב תשליכו אוֹתוֹ". "טרפה" האמורה בתורה - זו
3 שטרפה אותה חית היצר, כגון ארי וגמר וכיוצא בהן; וכן
4 עוף שטרף אותו עוף הדורס, כגון גז וכיוצא בו. ואין אפה
5 יכול לומר, שטרפה אותה והמיתה אותה - שאם מתה, הרי
6 היא נבלה; ומה לי מתה מחמת עצמה, או הבה בסוף
7 והמיתה, או שברה ארי והמיתה? הא אינו מדבר אלא
8 בשנטרפה ולא מתה.

9 ז. אם הטרפה שלא מתה אסורה, יכול אם בא זאב וגרר
10 הגדי ברגלו או בזנבו או באזנו, וירדף והצילו מפיו, יהיה
11 אסור, שהרי נטרף? תלמוד לומר: "ובשר בשדה טרפה וגו'
12 לפלב תשליכו אוֹתוֹ", עד שעשה אותה בשר הראוי לכלב.
13 הא למדת, שהטרפה האמורה בתורה - היא שטרפה אותה
14 חית היצר ושרה אותה, ונטת למות, ועדין לא מתה. אף
15 על פי שקדם ושחטה קדם שתמות - הרי זו אסורה משום
16 טרפה, הואיל ואי אפשר שתחיה ממפה זו הבה עליה.

17 ח. נמצאת למד, שהתורה אסרה המטה - והיא הנבלה;
18 ואסרה הנוטה למות מחמת מכותיה, ואף על פי שעדין לא
19 מתה - והיא הטרפה. וכשם שלא תחלק במטה - בין מתה
20 מחמת עצמה, בין שנפלה ומתה, בין שחנקת עד שמתה,
21 בין שדרסתה חיה והרגתה, כך לא תחלק בנוטה למות -
22 בין שטרפתה חיה ושרתה, בין שנפלה מן הגג ונשתברו
23 רב צלעותיה, בין שנפלה ונתרסקו אבריה, בין שזרק בה
24 חץ ונשב לבה או ראתה, בין שבא לה חלי מחמת עצמה
25 ונשב לבה או ראתה או שבר רב צלעותיה וכיוצא בהן;
26 הואיל והיא נוטה למות מכל מקום, הרי זו טרפה - בין
27 שהיה הגורם בידי בשר ודם, בין שהיה בידי שמים. אם
28 כן, למה נאמר בתורה "טרפה"? דבר הכתוב בהנה
29 [במציאות]: שאם לא תאמר כן, לא תאסר אלא שנטרפה
30 בשדה; אבל אם נטרפה בחצר, לא תאסר. הא למדת, שאין
31 הכתוב מדבר אלא בהנה;

32 ט. וענין הכתוב, שהנוטה למות מחמת מכותיה, ואי אפשר
33 לה לחיות מחמת מכה זו - אסורה. מכאן אמרו חכמים:
34 'זה הקלל - כל שאין כמות חיה, טרפה'. ובהלכות שחיטה
35 יתבאר איזה חלי עושה אותה טרפה, ואיזה חלי אין עושה
36 אותה טרפה.

37 י. וכן החותך בשר מן החי מן הטהורים - הרי אותו הבשר
38 טרפה; והאוכל ממנו פזית, לוקה משום אוכל טרפה, שהרי
39 בשר זה מבהמה שלא נשחטה ולא מתה; ומה לי טרפה
40 אותה חיה, מה לי חתכה בסכין, מה לי בכלה, מה לי
41 במקצתה? הרי הוא אומר: "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו"
42 - כיון שנעשת בהמה בשר בשדה, הרי היא טרפה.

43 יא. בהמה שהיא חולה מחמת שתשש כחה, ונטת למות -
44 הואיל ולא ארעה מכה באבר מאבריה הממיתין אותה, הרי
45 זו מתרת; שלא אסרה תורה אלא כעין טרופת חית היצר,
46 שהרי נעשת בה מכה הממיתה אותה.

47 יב. אף על פי שהיא מתרת, גדולי החכמים לא היו אוכלין
48 מבהמה שממרתין ושוחטין אותה כדי שלא תמות, ואף על

פי שפרקסה בסוף שחיטה; ודבר זה אין בו אסור, אלא כל
הרוצה להחמיר על עצמו בדבר זה, הרי זה משבח.

יג. השוחט בהמה חיה ועוף, ולא יצא מהן דם - הרי אלו
מתרין; ואין אומרי: 'שמא מתין היי'. וכן השוחט את
הבריאה ולא פרקסה - הרי זו מתרת. אבל המסכנת, והיא
כל שמעמידין אותה ואינה עומדת - אף על פי שהיא
אוכלת מאכל הבריות - אם שחטה ולא פרקסה כלל, הרי
זו נבלה ולוקין עליה; ואם פרקסה, הרי זו מתרת; וצריך
שהיה הפרכוס בסוף השחיטה, אבל בתחלה אינו מועיל.
יד. כיצד הוא הפרכוס? בבהמה דקה, ובחיה בין גסה בין
דקה - בין שפשטה ידה והחזירتها, או שפשטה רגלה אף
על פי שלא החזירתה, או שפספה רגלה בלבד - הרי זה
פרכוס, ומתרת; אבל אם פשטה ידה ולא החזירתה - הרי
זו אסורה, שאין זו אלא הוצאת נפש. ובבהמה גסה - אחד
היד ואחד הרגל, בין שפשטה ולא כפפה, או כפפה ולא
פשטה - הרי זה פרכוס, ומתרת; ואם לא פשטה לא יד ולא
רגל, ולא כפפה כלל - הרי זו נבלה. ובעוף - אפלו לא
רפרף אלא בעינו, ולא כשבש אלא בזנבו - הרי זה פרכוס.
טו. השוחט את המסכנת בליזה, ולא ידע אם פרקסה או
לא פרקסה - הרי זו ספק נבלה, ואסורה.

טז. כל אסורין שבתורה, אין מצטרפין זה עם זה - חוץ
מאסורי נזיר, כמו שיתבאר שם; לפיכך, הלוקח מעט חלב,
ומעט דם, ומעט בשר בהמה טמאה, ומעט בשר נבלה,
ומעט בשר דג טמא, ומעט בשר עוף טמא, וכיוצא באלו
משאר האסורין, וצורף מן הכל פזית, ואכלו - אינו לוקה,
ודינו כדין אוכל חצי שעור.

יז. כל הנבלות מצטרפות זו עם זו, ונבלה מצטרפת עם
טרפה. וכן כל בהמה וחיה השמאים, מצטרפין זה עם זה;
אבל בשר נבלה עם בשר בהמה טמאה, אין מצטרפין.
כיצד? הלוקח מנבלת השור, ונבלת הצבי, ונבלת התרנגול,
וקבץ מן הכל פזית בשר, ואכלו - לוקה; וכן אם קבץ חצי
זית מנבלת בהמה טהורה וחצי זית מן הטרפה, או חצי זית
מבשר נבלה וחצי זית מבשר מן החי מן הטהורה, ואכלו -
לוקה. וכן בשר הגמל והחזיר והאננבת, שקבץ מכלל פזית,
ואכלו - לוקה. אבל אם צורף חצי זית מנבלת השור וחצי
זית מבשר הגמל - אין מצטרפין; וכן כל כיוצא בזה. וכן
כל בהמה טמאה ועוף טמא או דג טמא - אין בשר שניהן
מצטרף, לפי שהן שני שמות, שהרי כל אחד מהן בלאו בפני
עצמו, כמו שבארנו. אבל כל העופות השמאין מצטרפין,
כמו שמצטרפין כל בהמה וחיה השמאין. זה הקלל: כל
שאסורן בלאו אחד, מצטרפין; בשני לאוין, אין מצטרפין -
חוץ מנבלה וטרפה, הואיל והטרפה תחלת נבלה היא.

יח. האוכל מנבלה וטרפה, או מבהמה וחיה השמאין - מן
העור, ומן העצמות, ומן הגידים, ומן הקרנים והטלפים,
ומן הצפרנים של עוף מקומות שמבצבץ משם הדם
כשיחתכו, מן השליה שלחן - אף על פי שהוא אסור, הרי
זה פטור, מפני שאין אלו ראויין לאכילה; ואין מצטרפין
עם הבשר לכזית.

ד. חלקו לאבר זה, ואכלו מעט מעט - אם יש במה שאכל
פזית בשר, חיב; ואם לאו, פטור. לקח פזית מן האבר
כבריתו, בשר וגידים ועצמות, ואכלו - אף על פי שגחלק
בפיו בפנים קדם שיכלענו, חיב.

ה. תלש אבר מן החי, ונטרפה בנטילתו, ואכלו - חיב
שפתים, משום אבר מן החי ומשום טרפה; שהרי שני
האסורין באין באחת. וכן התולש חלב מן החי ואכלו -
לוקה שפתים, משום אבר מן החי ומשום חלב; תלש חלב
מן הטרפה ואכלו - לוקה שלש.

ו. בשר המזלזל בבקמה, ואבר המזלזל בה - אם אינו
יכול לחזור ולחיות, אף על פי שלא פרש אלא אחר
שנשחטה, אסור; ואין לוקין עליו. ואם מתה הבקמה, וראין
אותו כאלו נפל מחיים; לפיכך לוקין עליו משום אבר מן
החי. אבל אם יכול לחזור ולחיות - אם נשחטה בבקמה,
הרי זה מותר.

ז. שמט אבר או מעכו או דכו, כגון הביצים שמעף אותן
או נתקן - הרי זה אינו אסור מן התורה, שהרי יש בו מקצת
חיים ולפיכך אין מסריח; ואף על פי כן אסור לאכלו -
ממנהג שנהגו כל ישראל מקדם, שהרי הוא דומה לאבר
מן החי.

ח. עצם שנשבר - אם היה הבשר או העור חופה רב עביו
של עצם הנשבר ורב הקף השבר, הרי זה מותר. ואם יצא
העצם לחוץ, הרי האבר אסור; וכשישחט בבקמה או העוף,
יחתך ממקום השבר וישליכו, והשאר מותר. נשבר העצם
והיה הבשר חופה את רבו, אבל היה אותו בשר מרסס או
נתאכל בבשר שהרופא גורדו, או שהיה מתלקט הרב
מקומות הרבה, או שהיה הבשר שעליו נקבים נקבים, או
שנסדק הבשר, או שנקדר כמין טבעת, או שנגרד הבשר
מלמעלה עד שלא נשאר מן הבשר אלא קלפה, או שנתאכל
הבשר מלמטה מעל העצם שנשבר עד שנמצא הבשר
החופה אינו נוגע בעצם - בכל אלו מורין לאסור, עד
שיתרפא הבשר; ואם אכל מכל אלו, מכין אותו מכת מרדות.

ט. המושיט ידו למעי הבקמה, וחתך מן השחול ומן
הפליות וכיוצא בהן, והניח החתיכות בתוך מעיה, ואחר
כך שחטה - הרי אותן החתיכות אסורות משום אבר מן
החי, ואף על פי שהוא בתוך מעיה; אבל אם חתך מן
העבר שבמעיה ולא הוציאו, ואחר כך שחטה - הרי
חתיכות העבר או אברו מותר, הואיל ולא יצא. עבר
שהוציא ידו או רגלו, נאסר אותו אבר לעולם, בין שחתכו
קדם שתשחט אמו, בין שחתכו אחר שנשחטה אמו; ואפלו
החזיר אותו אבר למעי אמו, ואחר כך נשחטה או נולד
הולד, וחתה כמה שנים - הרי אותו האבר אסור משום
טרפה; שכל בשר שיצא חוץ למחצתו - נאסר בבשר
שפרש מן החי, שנאמר: "בשר בשדה טרפה", כיון שיצא
למקום שהוא לו כשדה, נעשה טרפה כמו שבארנו.

י. הוציא מקצת האבר, ונשאר מקצתו בפנים - אפלו לא
נשאר אלא מעוטו - הוציא אסור, ושבפנים מותר; ואם חתך
היוצא מן האבר אחר שהחזירו, ונשחטה - אותו שיצא

יט. קבת הנבלה וקבת הטמאה - מתרת, מפני שהיא כשאר
טנופת שבגוף; ולפיכך מותר להעמיד בקבת שחיתת הנכרי
ובקבת בהמה וחתה טמאה. אבל עור הקבה - הרי הוא
כשאר המעים, ואסור.

כ. עור הבא כנגד פניו של חמור, מותר באכילה - מפני
שהוא כמו הפרש ומי רגלים, שהן מתרין. יש עורות שהן
כבשר, והאוכל מהן פזית כאוכל מן הבשר - והוא, שיאכל
אותן כשהן רכין.

כא. ואלו שעורותיהן כבשרן: עור האדם, ועור החזיר
של ישוב, ועור חטורת [דבשת] הגמל שלא טענו עליו
משא מעולם ולא הגיע למשא, שעדין היא רפה, ועור
בית הבשת, ועור שפתת האלה [זנב], ועור השליל,
ועור האנקה והכח והלטאה והחמט; כל אלו העורות
- כשהן רכין - הרי הן כבשר לכל דבר, בין לאסור
אכילה בין לטמאה.

כב. נאמר בשור הנסקל: "ולא יאכל את בשרו"; והיאך
היה אפשר לאכלו אחר שנסקל, והרי הוא נבלה? אלא לא
בא הכתוב אלא להודיע, שפניו שנגמר דינו לסקילה -
נאסר, ונעשה בבקמה טמאה; ואם קדם ושחטו שחיטה
כשרה, הרי זה אסור בהנזה, ואם אכל מבשרו פזית, לוקה.
וכן כשיסקל, לא ימכר ולא יתנו לכלבים או לגויים; לכך
נאמר: "ולא יאכל את בשרו". ופרש של שור הנסקל, מותר
בהנזה. נודע שהוא פטור מסקילה אחר שנגמר דינו, כגון
שהוזמו עדרו - יצא וירעה בעדר; ואם נודע אחר שנסקל,
הרי זה מותר בהנזה.

יום שלישי ט"ז אדר ה'תש"ע

הלכות מאכלות אסורות פרק ה

א. מפי השמועה למדו, שזה שבאמר בתורה: "לא תאכל
הנפש עם הבשר", לאסור אבר שחתך מן החי; ועל אבר
מן החי הוא אומר לנח: "אף בשר בנפשו דמו לא תאכלו".
ואסור אבר מן החי נזהג בבקמה חיה ועוף - בטהורים,
אבל לא בטמאים.

ב. אחד אבר שיש בו בשר וגידים ועצמות, כגון היד
והרגל, ואחד אבר שאין בו עצם, כגון הלשון והביצים
והשחול והפליות והחלב וכיוצא בהן; אלא שהאבר שאין
בו עצם - בין שחתך פלו בין שחתך מקצתו, הרי זה אסור
משום אבר מן החי. והאבר שיש בו עצם - אינו חיב עליו
משום אבר מן החי, עד שיפרש כבריתו, בשר וגידים
ועצמות; אבל אם פרש מן החי הבשר בלבד - חיב עליו
משום טרפה כמו שבארנו, לא משום אבר מן החי.

ג. האוכל מאבר מן החי פזית, לוקה. ואפלו אכל אבר שלם
- אם יש בו פזית, חיב; פחות מפזית, פטור. חתך מן האבר
כבריתו בשר וגידים ועצמות פזית, ואכלו - לוקה, ואף על
פי שאין בו בשר אלא כל שהוא; אבל אם הפריד האבר
אחר שתלשו מן החי, והפריש הבשר מן הגידים ומן
העצמות - אינו לוקה עד שיאכל פזית מן הבשר לבדו, ואין
העצמות והגידים מצטרפין בו לכזית מאחר ששנה בריתו.

שֶׁשָּׁשָׁךְ בַּפֶּת יִצָּא עָלֶיהָ דָם - גֹּדֵר אֶת הַדָּם וְאַחֵר כֶּן אוֹכֵל, 48
שְׁהָרִי פֶרֶשׁ. 49

ג. אֵין חֲבִיבִין כֶּרֶת אֱלָא עַל דָּם הַיּוֹצֵא בִשְׁעַת שְׁחִיטָה 50
וְנִחְרָה אוֹ תַּחַת הָרֹאשׁ, כֹּל זֶמֶן שִׁישׁ בּוֹ אֲדַמְדוּמִית, וְעַל 51
הַדָּם כִּנְסוּס בְּתוֹךְ הַלֵּב, וְעַל דָּם הַקָּזָה כֹּל זֶמֶן שֶׁהוּא מְקַלֵּחַ 52
יּוֹצֵא. אֲבָל הַדָּם הַשּׁוֹתֵת [מִסְפָּטָא] בְּתַחֲלַת הַקָּזָה, קֹדֶם 53
שֶׁיִּתְחַלֵּל לְקַלֵּת, וְדָם הַשּׁוֹתֵת בְּסוֹף הַקָּזָה, כְּשִׁיתְחַלֵּל הַדָּם 54
לְפָסֶק - אֵין חֲבִיבִין עָלָיו, וְהָרִי הוּא כֹדֶם הָאֲבָרִים: שְׁדָם 55
הַקְּלוּחַ, הוּא הַדָּם שֶׁהִנְפֵּשׁ יּוֹצֵאָה בּוֹ. 56

ד. דָּם הַתַּמְצִיט [אֵין חַיִּים תְּלוּיִים בּוֹ] וְדָם הָאֲבָרִין - כְּגוֹן 57
דָּם הַטְּחוּל, וְדָם הַכְּלִיֹּת, וְדָם בִּיצִים, וְדָם הַמִּתְכַּנֵּס לִלֵב 58
בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה, וְדָם הַנִּמְצָא בְּכַבֵּד - אֵין חֲבִיבִין עָלָיו כֶּרֶת. 59
אֲבָל הָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּזֵית - לוֹקָה, שְׁנֵאמַר: "וְכָל דָּם לֹא 60
תֹאכְלוּ"; וּבְחִיּוֹב כֶּרֶת הוּא אוֹמֵר: "כִּי נֶפֶשׁ הַבֶּשֶׂר, בְּדָם 61
הִיא" - אֵינוֹ חֲבִיב כֶּרֶת אֱלָא עַל דָּם שֶׁהִנְפֵּשׁ יּוֹצֵאָה בּוֹ. 62

ה. הַשְּׁלִיל הַנִּמְצָא בְּמַעֲי הַבְּהֵמָה, הָרִי דְמוֹ כְּדָם הַלֵּוֹר. 63
לְפִיכָף, הַדָּם הַנִּמְצָא כְּנוֹס בְּתוֹךְ לְבוֹ, חֲבִיבִין עָלָיו כֶּרֶת; אֲבָל 64
שְׁאָר דְמוֹ, הָרִי הוּא כְּדָם הָאֲבָרִין. 65

ו. הַלֵּב, בֵּין לְצִלֵּי בֵּין לְקִדְרָה - קוֹרְעוֹ וּמוֹצִיא אֶת דְמוֹ, 66
וְאַחֵר כֶּן מוֹלְחוֹ. וְאֵם בִּשְׁל הַלֵּב וְלֹא קָרְעוֹ - קוֹרְעוֹ אַחֵר 67
שֶׁבִשְׁלוֹ, וּמֵתָר; וְאֵם לֹא קָרְעוֹ - אֵם הָיָה בּוֹ כְּזֵית דָּם חֲבִיב 68
עָלָיו כֶּרֶת. 69

ז. הַכֶּבֶד - אֵם חֲתָכָה וְהַשְּׁלִיכָה לְתוֹךְ הַחֲמִץ, אוֹ לְתוֹךְ מֵיִם 70
רוֹתֵחִין עַד שֶׁתִּתְלַבֵּן - הָרִי זֶה מֵתָר לְבִשְׁל אוֹתָהּ אַחֵר כֶּן; 71
וּכְבֵּר נִהְיָ כֹל יִשְׂרָאֵל לְהַבְהִיבָה עַל הָאוֹר, וְאַחֵר כֶּן מִבְּשָׁלִין 72
אוֹתָהּ, בֵּין שֶׁבִשְׁלָה לְבִדָּה, בֵּין שֶׁבִשְׁלָה עִם בֶּשֶׂר אַחֵר. וְכֵן 73
מִנְהָג פְּשׁוּט שְׁאֵין מִבְּשָׁלִין מִמֶּה שֶׁל רֹאשׁ, וְלֹא קוֹלִין אוֹתוֹ 74
- עַד שֶׁמִּתְחַבֵּבִין אוֹתוֹ כְּאוֹר. 75

ח. הַכֶּבֶד שֶׁבִשְׁלָה, וְלֹא הַבְּהִיבָה עַל הָאוֹר וְלֹא חֲלָטָה בְּחִמִּין 76
אוֹ בְּרוֹתֵחִין - הָרִי חֲקִדְרָה כֹּלָה אֲסוּרָה, הַכֶּבֶד וְכָל שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל 77
עִמָּה. וּמֵתָר לְצִלּוֹת כֶּבֶד עִם הַבֶּשֶׂר בִּשְׁפּוּד אֶתֶד - וְהוּא, 78
שֶׁתִּהְיֶה הַכֶּבֶד לְמִטָּה; וְאֵם עֶבֶר וְצִלָּה לְמַעְלָה מִבֶּשֶׂר, הָרִי 79
זֶה אוֹכֵל. 80

ט. הַטְּחוּל - מֵתָר לְבִשְׁלוֹ אֶפְלוֹ עִם הַבֶּשֶׂר, שְׁאֵינוֹ דָּם אֱלָא 81
בֶּשֶׂר הַדּוּמָה לְדָם. הַשּׁוֹבֵר מִפְּרָקָת בְּהֵמָה קֹדֶם שֶׁתִּצָּא 82
נִפְשָׁה, הָרִי הַדָּם נִבְלַע בְּאֲבָרִים; וְאֲסוּר לְאָכֹל מִמֶּנָּה בֶּשֶׂר 83
חִי, וְאֶפְלוֹ חֲלָטוֹ. אֱלָא בִּיצֵד נֶעֱשֶׂה? יַחַתֵּךְ הַחֲתִיכָה, וְיִמְלַח 84
יָפָה יָפָה, וְאַחֵר כֶּן יִבְשָׁל אוֹ יִצְלָה. וּכְבֵּר בְּאֲרָנוֹ, שֶׁהַשּׁוֹחֵט 85
בְּהֵמָה חִיָּה וְעוֹף וְלֹא יִצָּא מִתּוֹ דָּם, שֶׁחֵן מֵתָרִין. 86

י. אֵין הַבֶּשֶׂר יּוֹצֵא מִיָּד דְמוֹ אֱלָא אֵם כֵּן מוֹלְחוֹ יָפָה יָפָה, 87
וּמִדִּיחוֹ יָפָה יָפָה. בִּיצֵד עוֹשֶׂה? מִדִּית הַבֶּשֶׂר תִּחְלָה, וְאַחֵר 88
כֶּן מוֹלְחוֹ יָפָה יָפָה, וּמִנִּיחוֹ בְּמִלְחוֹ כְּדִי הַלּוֹף מִל; וְאַחֵר 89
כֶּן מִדִּיחוֹ יָפָה יָפָה, עַד שֶׁיִּצְאֻ מֵמֵים זִכִּים; וּמִשְׁלִיכוֹ מִיָּד 90
לְתוֹךְ מֵיִם רוֹתֵחִין, אֲבָל לֹא לְפּוֹשְׁרִין - כְּדִי שִׁיתְלַבֵּן מִיָּד, 91
וְלֹא יִצָּא דָם. 92

יא. כְּשִׁמּוֹלְחִין הַבֶּשֶׂר, אֵין מוֹלְחִין אוֹתוֹ אֱלָא בְּכָל מְנַבֵּךְ; 93
וְאֵין מוֹלְחִין אוֹתוֹ אֱלָא בְּמִלְחָה עֲבָה כְּחוֹל הַגֶּס, שֶׁהִמְלַח 94

בְּלִבֵּד אֲסוּר, וְשֶׁאֵר הָאֲבָר מֵתָר. וְאֵם לֹא הַחֲזִירוֹ, וְחֲתָכּוֹ 1
וְהוּא בְּחוּץ, בֵּין שֶׁחֲתָכּוֹ קֹדֶם שְׁחִיטָה אוֹ אַחֵר שְׁחִיטָה - 2
מְקוֹם הַחֲתָךְ אֲסוּר, וְהוּא מְקוֹם שֶׁנִּגְדַּר הָאוֹר: אַחֵר שִׁיתְחַתֵּךְ 3
הַיּוֹצֵא, חֲזוֹר וְחוֹתֵךְ מְקוֹם הַחֲתָךְ. 4

יא. אֲבָל אֲבָר עֶבֶר שֶׁיִּצָּא, וְחֲתָכּוֹ קֹדֶם שְׁחִיטָה וְהוּא בְּחוּץ 5
- הָרִי זֶה אֲבָר מִן הַחִי, וְלוֹקִין עָלָיו; וְאֵם נִחְתֵּךְ אַחֵר 6
שְׁחִיטָה - הָאוֹכֵל אֵינוֹ לוֹקָה, וְאֶפְלוֹ מֵת הָעֶבֶר קֹדֶם 7
שְׁחִיטָה. וְאֵם מֵתָה הַבְּהֵמָה, וְאַחֵר כֶּן חֲתָכּוֹ - הָאוֹכֵל לוֹקָה 8
מִשּׁוּם אֲבָר מִן הַחִי. 9

יב. עֶבֶר שֶׁהוֹצִיא אֲבָר וְנִאֲסַר הָאֲבָר, וְאַחֵר כֶּן נוֹלַד, וְהָרִי 10
הִיא נִקְבָּה - הַחֲלָב שֶׁלָּהּ אֲסוּר לְשִׁתּוֹתוֹ מִסְּפָק: הוֹאִיל וְהוּא 11
כָּא מְכַלֵּל הָאֲבָרִים, וְיֵשׁ בָּהּ אֲבָר אֶתֶד אֲסוּר; וְהָרִי זֶה כְּחֵלֶב 12
טְרֵפָה שֶׁנִּתְעַרַב בְּחֵלֶב טְהוֹרָה. 13

יג. הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה מִעֲבֵרָת וּמִצָּא בָּהּ שְׁלִיל [עוֹבֵר], בֵּין 14
חִי בֵּין מֵת - הָרִי זֶה מֵתָר בְּאֲכִילָה; וְאֶפְלוֹ שְׁלִיָּה 15
מֵתָרָה בְּאֲכִילָה. וְשְׁלִיָּה שִׁנְאָת מִקְצָתָהּ, וְשִׁחַת אֶת 16
הַבְּהֵמָה - אֵם הֵיטָה שְׁלִיָּה זֶה קְשׁוּיָה בּוֹלֵד, מֵה שִׁנְאָת 17
מִמֶּנָּה אֲסוּר וְהַשְּׁאָר מֵתָר. וְאֵם לֹא הֵיטָה קְשׁוּיָה בּוֹ, 18
כֹּלָה אֲסוּרָה, שֶׁמָּא שְׁלִיָּה זֶה שִׁנְאָת מִקְצָתָהּ הֵלֵךְ וְלֹד 19
שְׁהִיָּה בָּהּ, וְנִלְד זֶה שֶׁנִּמְצָא בְּבֶטֶן הַלֵּכָה שְׁלִיָּה שְׁלֹ; 20
וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹא נִמְצָא בְּבֶטֶן וְלֹד כֹּלָל, שֶׁהַשְּׁלִיָּה 21
כֹּלָה אֲסוּרָה. 22

יד. מִצָּא בָּהּ עֶבֶר חִי - אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא בֵּן תִּשְׁעָה 23
חֲדָשִׁים גְּמוּרִים, וְאֶפְשֶׁר שִׁיתָהּ - אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁחִיטָה, אֱלָא 24
שְׁחִיטָת אִמּוֹ מִטְּהוֹרָתוֹ; וְאֵם הַפָּרִים [נַעֲמָד] עַל גְּבִי קֶרֶקַע, 25
צָרִיךְ שְׁחִיטָה. 26

טו. קָרַע אֶת הַבְּהֵמָה, אוֹ שִׁחַת בְּהֵמָה טְרֵפָה, וּמִצָּא בָּהּ בֵּן 27
תִּשְׁעָה חִי - צָרִיךְ שְׁחִיטָה לְהַחֲזִירוֹ, וְאֵין שְׁחִיטָת אִמּוֹ 28
מוֹעֵלָת לוֹ; וְאֵם לֹא גְּמָרוּ לוֹ חֲדָשִׁין - אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא חִי 29
בְּמַעֲי הַטְּרֵפָה - הָרִי זֶה אֲסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּאֲבָר מֵאִמּוֹ. כֹּל 30
עֶבֶר שֶׁהוֹצִיא רֹאשׁוֹ וְהַחֲזִירוֹ, וְאַחֵר כֶּן שִׁחַת אִמּוֹ - אֵין 31
שְׁחִיטָת אִמּוֹ מוֹעֵלָת לוֹ; וְהָרִי הוּא כִּלְיוֹד, וְצָרִיךְ שְׁחִיטָה. 32

יום רביעי י"ז אדר ה'תש"ע 33

הַלְכוֹת מֵאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת פֶּרֶק ו 34

א. הָאוֹכֵל כְּזֵית מִן הַדָּם - בְּמִזִּיד, חֲבִיב כֶּרֶת; בְּשׁוּגָג, מִבִּיא 35
חֲטָאת קְבוּעָה [שׁוּוּהָ בַּעֲנִי וּבַעֲשִׁירִין]. וְכִבֵּר מִפְּרֵשׁ בְּתוֹרָה, 36
שְׁאֵינוֹ חֲבִיב אֱלָא עַל דָּם בְּהֵמָה חִיָּה וְעוֹף בְּלִבֵּד, בֵּין טְמֵאִין 37
בֵּין טְהוֹרִין - שְׁנֵאמַר: "וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל 38
מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם, לְעוֹף וּלְבְּהֵמָה"; וְחִיָּה בְּכָלֵל בְּהֵמָה, שְׁנֵאמַר: 39
"זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ . . אֵיל וְצִבִּי וְנִחְמוֹר". אֲבָל דָּם 40
דְּגִים וְחִגְבִּים וְשִׁקְצִים וְרִמְשִׁים, וְדָם הָאָדָם - אֵין חֲבִיבִין 41
עָלָיו מִשּׁוּם דָּם; לְפִיכָף, דָּם דְּגִים וְחִגְבִּים טְהוֹרִים, מֵתָר 42
לְאָכְלוֹ; וְאֶפְלוֹ כְּנוֹס בְּכָלִי וְשִׁתָּהּ, מֵתָר. וְדָם חִגְבִּים וְדְגִים 43
טְמֵאִים - אֲסוּר, מִשּׁוּם שֶׁהוּא תַּמְצִיט גּוֹפֵן, כְּחֵלֶב בְּהֵמָה 44
טְמֵאָה; וְדָם שִׁרְצִים כְּבִשְׁרֵן, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוֹ. 45

ב. דָּם הָאָדָם - אֲסוּר מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים, אֵם פֶּרֶשׁ; וּמִפְּנֵי עָלָיו 46
מִפֶּת מְרִדּוֹת. אֲבָל דָּם הַשֵּׁנִים, בּוֹלְעוֹ וְאֵינוֹ נִמְנָע. הָרִי 47

49 **כא.** קערה שפילט ביה בשר, אפלו היתה שועה באבר
50 [מצופה מתכת] - אסור לאכל ביה רותח לעולם, שפכר נבלע
51 הדם בתרשיה.

יום חמישי י"ח אדר ה'תש"ע

הלכות מאכלות אסורות פרק ז

53 **א.** האוכל פנית חלב - במזיד, חייב פרת; בשוגג, מביא
54 חטאת קבועה [שווה בעני ועשיר]. ובפרוש בתורה, שאינו
55 חייב אלא על שלשה מיני בהמה טהורה בלבד, שנאמר:
56 "כל חלב שור וכשב ועז - לא תאכלו" - בין שאכל מחלב
57 שחוטא, בין שאכל מחלב נבלה וטרפה שלחן. אבל שאר
58 בהמה וחיה, בין טמאה בין טהורה - חלבה כבשרה. וכן
59 נפל של שלשה מיני בהמה טהורה, חלבו כבשרו; והאוכל
60 מחלבו פנית, לוקה משום אוכל נבלה.
61 **ב.** האוכל מחלב נבלה וטרפה - חייב משום אוכל חלב,
62 ומשום אוכל נבלה וטרפה; מתוך שנוסף האסור בבשרה
63 שהיה מתר, נוסף על החלב; ולפיכך לוקה שתיים.
64 **ג.** השוחט בהמה ומצא בה שלל - כל חלבו מתר, ואפלו
65 מצאו חי; מפני שהוא כאבר ממנה. ואם שלמו לו חדשיו
66 ומצאו חי - אף על פי שלא הפריס על הקרקע ואינו צריך
67 שחיטה - חלבו אסור, וחיבין עליו פרת; ומוציאין ממנו
68 כל החוטין והקרומות האסורין, כשאר הבהמות.
69 **ד.** הושיט ידו למעי הבהמה, וחתך מחלב העבר שכלו לו
70 חדשיו [= מלאו ימי העיבור], והוציאו - הרי זה חייב עליו
71 כאלו חתכו מחלב האם עצמה, שהחדשים הן הגורמין
72 לאסור החלב.
73 **ה.** שלשה חלבים הן, שחיבין עליהם פרת: חלב שעל
74 הקרב, ושעל שתי הפליות, ושעל הפסלים. אבל האליה,
75 מתרת באכילה; לא נקראת 'חלב' אלא לענין קרבן בלבד,
76 כמו שנקראו 'חלבים' פליות ויתרת הקרב לענין קרבן;
77 כמו שאמרה אומר "חלב הארץ" ו'חלב פליות חטה" -
78 שהוא טובם; ולפי שמרימין דברים אלו מן הקרבן לשווא
79 לה, נקראו 'חלב' - שאין שם דבר טוב, אלא המורם לה.
80 ולכך נאמר בתרומת מעשר: "בהרימכם את חלבו ממנו".
81 **ו.** חלב שעל המסוס ושעל בית הכסות - הוא החלב שעל
82 הקרב; וחלב שבקרי הירכים מבפנים - חייבין עליו פרת,
83 והוא החלב שעל הפסלים. ויש שם חלב על הקבה - עקם
84 כמו קשת, והוא האסור; וחוט משובץ כמו יתר, והוא מתר.
85 חוטין שבחלב אסורין, ואין חייבין עליהן פרת.
86 **ז.** חלב שהבשר חופה אותו, מתר - שעל הפסלים אסור
87 הכתוב, לא שבתוך הפסלים; וכן חלב שעל הפליות נאסר,
88 לא שבתוך הפליות. ואף על פי כן, נוטל אדם לבן שבתוך
89 הפליה, ואחר כך אוכל אותה; ואינו צריך לחטט אחריו.
90 **ח.** יש כמו שתי פתילות של חלב בעקרי המתנים, סמוך
91 לראש הירך. כשהבהמה חיה, חלב זה נראה במעים;
92 ובשמות, ידבק הבשר בבשר ויתפסה חלב זה ואינו נראה
93 עד שיתפרק הבשר מן הבשר; ואף על פי כן הרי זה אסור,
94 שאין זה חלב שהבשר חופה אותו. וכל מקום שתמצא בו

1 הדק כקמח יבלע בבשר ולא יוציא דם. וצריך לנפץ הבשר
2 מן המלח, ואחר כך ידיחנו.
3 **יב.** כל הדברים האלו, לבשר שצריך לבשלו. אבל לצלי,
4 מולח וצולה מיד. והרועה לאכל בשר חי - מולחו יפה יפה
5 ומדיחו יפה יפה, ואחר כך יאכל; ואם חלטו בחמץ, מתר
6 לאכלו כשהוא חי, ומתר לשמות החמץ שחלטו בו, שאין
7 החמץ מוציא הדם.
8 **יג.** חמץ שחלט בו בשר, לא יחלט בו פעם שניה; וחתכה
9 שהאדימה בתוך החמץ - היא והחמץ אסורין, עד שיתמלח
10 אותה יפה יפה ויצלה. בשר שהאדים, וכן ביצי בהמה וחיה
11 בקלף שעליהן, וכן הערף שבו המזנקים שהם מלאים דם
12 - אם חתכו ומלחו בדת, מתר לבשלו; ואם לא חתכו ויצלאו
13 בשפור, ויצלה הערף ופיו למטה, או שצלאו בלן על
14 הגחלים - הרי אלו מתרין.
15 **יד.** ראש הבהמה שצלהו בתנור או בכבשן - אם תלהו
16 ובית שחיתתו למטה, מתר; שהדם יוצא ושותת. ואם היה
17 בית השחיטה מן הצד, מחו אסור - שהדם מתקבץ לתוכו;
18 ושאר הבשר שעל העצמות מבחוץ, מתר. הניח חטמו
19 למטה - אם הניח בו גמי או קנה כדי שיפאר פתוח ויצא
20 דמו דרך חטמו, מתר; ואם לאו, מחו אסור.
21 **טו.** אין מניחין כלי תחת הצלי לקבל מימיו, עד שתכלה
22 כל מראה אדמדותית שבו. וכיצד עושין? משליכין לתוך
23 הפלי מעט מלח, ומניח הפלי עד שיצא; ולוקח השמנונית
24 של מעלה, והמים של מטה שתחת השמנונית אסורה.
25 **טז.** פת שחתך עליה בשר צלי, מתר לאכלה. דגים ועופות
26 שחלקן זה עם זה - אפלו בכלי מנקה, הדגים אסורין;
27 שהדג רפה, ובולע דם היוצא מן העוף. ואין צריך לומר,
28 אם מלח דג עם בשר בהמה או חיה.
29 **יז.** עופות שהניחן שלמים, ומלא חללן בשר וביצים,
30 ובשלו - אסורות; שהדם יוצא לתוכן; ואף על פי שחלקן
31 יפה יפה, ואפלו היה הבשר שבתוכן שלוק או צלי. ואם
32 צלן, הרי אלו מתרות, אף על פי שהבשר שבתוכן חי,
33 ואפלו פיהן למעלה.
34 **יח.** בני מעים שחלקן על דרך זו בבשר צלי או שלוק, או
35 שחלקן בביצים, ושלוק או קלן - הרי אלו מתרין, שאין
36 מחזיקין דם בבני מעים; וכן הורו הגאונים.
37 **יט.** עופות שטפלו בבצק וצלן, בין שלמים בין מחתכין
38 - אם טפלו בסלת גסה - אפלו הסמיקה הטפלה, אוכל את
39 הטפלה; מפני שהיא סלת גסה, מתפררת ויוצא הדם. ואם
40 טפלו בקמח חסין שלתתן - אם היתה הטפלה לבנה כמו
41 הפסל, מתר לאכל ממנה; ואם לאו, אסורה. טפלו בשאר
42 קמחין - אם האדימו, אסורין; ואם לא האדימו, מתרין.
43 **כ.** סכין ששחט בה, אסור לאכל בה רותח, עד שילבן
44 הסכין, או שחינה פלה במשחנת, או ינענעה בקרקע קשה
45 עשרה פעמים; ואם חתך בה רותח, מתר. וכן אינו חותך
46 בו צנן וכיוצא בו מדברים החריפים, לכתחלה; ואם הדיח
47 הסכין, או קנתה בכלי - מתר לחתך בה צנן וכיוצא בו,
48 אבל לא רותח.

צריך להתקין לו שני כלים של מים: אחד שמדיח בו בשר, 48
ואחד שמדיח בו חלבאים. 49
יט. ואסור לטבוח לפרש חלב הפסלים על הבשר כדי 50
לנאותו - שהקרום שעל החלב דק, ויתמנעו ביד הטבוח 51
ויזיב החלב ויבלע בבשר. וכל הדברים האלו, אסור 52
לעשותן; ואם נעשו, לא נאסר הבשר, ואין מפין את 53
העושה, אלא מלמדין אותו שלא יעשה. 54
כ. וכן אין מולחין את הבשר קדם שישיר ממנו את הקרומות 55
והחוטין האסורין; ואם מלח, מסירן אחר שנמלחו. ואפלו 56
היה בהן גיד הנשה - מסירו אחר שנמלח, ומבשל. 57
כא. וטבוח שדרכו לנקות הבשר, ונמצא אחריו חוט או 58
קרום - מלמדין אותו, ומזהירין אותו שלא יזלזל באסורין. 59
אבל אם נמצא אחריו חלב - אם היה כשעורה, מעבירין 60
אותו; ואם נמצא אחריו פזית חלב, אפלו במקומות הרבה 61
- מפין אותו מפת מרדות, ומעבירין אותו; מפני שהטבוח 62
נאמן על החלב. 63

יום שישי י"ט אדר ה'תש"ע

הלכות מאכלות אסורות פרק ח

א. גיד הנשה - נוהג בבהמה ובהמה ובהמה, ואפלו 64
בנבלות וטרפות שלחן; ונוהג בשליל ובמקדשין, בין 65
קדשים הנאכלין בין קדשים שאינן נאכלין. ונוהג בידו של 66
ימין, ובגידו של שמאל. ואין אסור מן התורה אלא שעל 67
כף היד בלבד, שנאמר: "אשר על כף היד"; אבל שאר 68
הגיד שלמעלה מן הכף, ושלמטה עד סופו, וכן חלב שעל 69
הגיד - אינו אסור אלא מדברי סופרים. ושני גידין הן - 70
הפנימי הסמוך לעצם, אסור מן התורה; והעליון פלו, 71
אסור מדברייהם. 72
ב. האוכל מגיד הנשה הפנימי, במקום שעל הכף - לוקה; 73
ואם אכל מחלבו, או משאר הגיד הפנימי, או מכל החיצון 74
- מפין אותו מפת מרדות. וכמה שעור אכילה? פזית; ואם 75
אכל הגיד שעל הכף פלו - אף על פי שאין בו פזית - 76
לוקה, מפני שהוא ככריה בפני עצמה. 77
ג. אבל פזית מגיד הנשה של ימין וכזית מגיד של שמאל, 78
או שאכל שני גידין פלן, אף על פי שאין בהן פזית - לוקה 79
שמונים; וכן הוא לוקה על כל גיד וגיד. 80
ד. העוף - אין בו משום גיד הנשה, מפני שאין לו כף יד 81
אלא ירכו עגל. ואם נמצא עוף שיכרכו כידו בהמה שיש 82
לו כף - גיד הנשה שלו אסור, ואין לוקין עליו. וכן בהמה 83
שכף ירכה ארץ בשל עוף - גיד הנשה שלה אסור, ואין 84
לוקין עליו. 85
ה. האוכל גיד הנשה מבהמה ובהמה ובהמה - פטור, לפי 86
שאין בו נהג בטמא אלא בבהמה שפלה מתרת; ואינו 87
כאוכל משאר גופה, שאין הגידין מכלל הבשר, כמו 88
שבארנו. ואם אכל מחלב שעל הגיד, הרי זה כאוכל מבשרה. 89
ו. האוכל גיד הנשה של נבלה, או של טרפה, או של עולה 90
- חייב שתים; מתוך שנכלל באסור שאר גופה שהיה מתר, 91
נכלל גם הגיד ונוסף עליו אסור אחר. 92

החלב תחת הבשר, והבשר מקיף אותו מכל סביביו ולא 1
יראה עד שיקרע הבשר - הרי זה מתר. 2
ט. חלב הלב, וחלב המעים, והם הדקין המלפפין - פלן 3
מתרין, והרי הן בשמן שהוא מתר; חוץ מראש המעי 4
הסמוך לקבה, שהיא תחלת בני מעים - שצריך לגרד החלב 5
שעליו, וזה הוא החלב שעל הדקין שאסור. ויש מן 6
הגאונים שיאמרו, שראש המעי הזה שצריך לגרדו, הוא 7
המעי שיצא בו הראי שהוא סוף המעים. 8
י. יש בגוף הבהמה חוטין וקרומות שהן אסורין - מהן 9
משום חלב, ומהן משום דם. וכל חוט או קרום שאסור 10
משום "כל דם לא תאכלו" - צריך לנטלו, ואחר כך ימלח 11
ויבשל הבשר כמו שאמרנו: ואם חתכו ומלחו, אינו צריך 12
לנטלו; ואם לצלי, אינו צריך לנטלו. וכל חוט או קרום 13
שהוא אסור משום "כל חלב" - בין לצלי בין לבשול, צריך 14
לנטלו מן הבהמה. 15
יא. חמשה חוטין יש בפסלים, שלשה מן הימין ושנים מן 16
השמאל: השלשה שמן הימין, מתפצל כל אחד מהן לשנים 17
שנים; והשנים שמן השמאל, מתפצלין לשלשה שלשה. 18
ובכל משום חלב; וחוטין הטחול וחוטין הפליות, משום 19
חלב. וכן קרום שעל הטחול, וקרום שעל הפסלים, וקרום 20
שעל הפליות - אסורין משום חלב. וקרום שעל דד הטחול, 21
חבין עליו פרת; ושאר הקרום אסור, ואין חבין עליו. 22
יב. ושני קרומות יש לכליה - העליון, חבין עליו פרת 23
כחלב שעל הפלית; והתחתון, הרי הוא כשאר קרומות 24
וחוטין שהן אסורין ואין בהן פרת. 25
יג. חוטי הלב, וחוטי היד, וחוטי העקץ, וחוטין הלחי 26
התחתון שבצד הלשון מכאן ומכאן, וכן החוטין הדקין 27
שהן בתוך חלב הדקין כמו בית עכביש מסבכין זה בזה, 28
וקרום שעל המוח שבקדקדו, וקרום שעל הביצים - הכל 29
אסורין משום דם. 30
יד. ביצי גדי או טלה שלא השלים שלשים יום, מתר 31
לבשלן בלא קלפה. לאחר שלשים יום - אם נראו בהן 32
חוטין דקין אדמין - בידוע שהלך בהן הדם, ולא יבשל עד 33
שיקלף, או עד שיחתך וימלח, כמו שבארנו; ואם צדין לא 34
נראו בהן החוטין האדמין, מתרין. 35
טו. וכל בני מעים שהמאכל סובב בהללן, אין מחזיקין 36
בהן דם. 37
טז. יראה לי, שכל אלו החוטין והקרומות, אסורין מדברי 38
סופרים. ואם תאמר שהן אסורין מן התורה, בכלל "כל 39
חלב" . . . "וכל דם" - אין לוקין עליהן אלא מפת מרדות; 40
ויהיו כחצי שעור, שהוא אסור מן התורה ואין לוקין עליו. 41
יז. אין מולחין חלב עם הבשר, ולא מדיחין חלב עם 42
הבשר. וסבין שחתך בה חלבאים, לא יחתך בה בשר; וכלי 43
שהדיח בו חלבאים, לא ידית בו בשר. לפיכך צריך הטבוח 44
להתקין שלש סבינין - אחת ששוחט בה, ואחת שמחתך 45
בה בשר, ואחת שמחתך בה חלבאים. 46
יח. ואם דרך אותו מקום שדיח הטבוח הבשר בחנות - 47

א. וְהָיָה בְּיָמֵינוּ מִתְּחִלָּה וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה לֹא הָיָה כָּדֹר כְּדֹר אֶסְכֵּר
בְּאִיִּלָּה וּמִתְּחִלָּה בְּהִנֵּה - אָף עַל פִּי שֶׁהוּא מִתְּחִלָּה בְּהִנֵּה, אֶסְכֵּר
לְעִשׂוֹת בּוֹ סְחֹרָה, וְלִכְנוֹ מְלֹאכְתּוֹ [לְהַתְעַסֵּק בַּמַּחְוּוֹן]
בְּדָבָרִים אֶסְכֵּר; חוּץ מִן הַחֲלָב, שֶׁהָיָה נֶאֱמָר בּוֹ: "יַעֲשֶׂה
לְכָל מְלָאכָה". לְפִיכָף אֵין עוֹשִׂין סְחֹרָה לֹא בְּנִבְלוֹת, וְלֹא
בְּטָרְפוֹת, וְלֹא בְּשִׁקְצִים, וְלֹא בְּרָמָשִׁים.
יז. הַצִּיד שֶׁנֶּאֱמָר לוֹ חֵיהּ אוֹ עוֹף וְדָג טְמֵאִים וְצִדָּן, אוֹ
שֶׁנֶּאֱמָר לוֹ טְמֵאִים וְטְהוֹרִים - מִתְּחִלָּה לְמַכְרֵן; אָבִל לֹא יִכְנוּ
מְלֹאכְתּוֹ לְטְמֵאִים. וּמִתְּחִלָּה לְעִשׂוֹת סְחֹרָה בְּחֲלָב שֶׁחֲלָבוֹ גוֹי
וְאֵין יִשְׂרָאֵל רֹאֵהוּ, וּבִגְבִינַת הַגּוֹיִים, וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן.
יח. זֶה הַכֶּלֶל: כָּל שֶׁאֶסְכֵּר מִן הַתּוֹרָה, אֶסְכֵּר לְעִשׂוֹת בּוֹ
סְחֹרָה; וְכָל שֶׁאֶסְכֵּר מִדְּבָרֵיהֶם - מִתְּחִלָּה לְעִשׂוֹת בּוֹ סְחֹרָה,
בֵּין בְּסִפְקוֹ בֵּין בְּדִּיאָה.

יום שבת קודש כ' אדר ה'תש"ע

הלכות מאכלות אסורות פרק ט

א. בֶּשֶׂר בְּחֵלֶב - אֶסְכֵּר לְבִשְׁלוֹ וְאֶסְכֵּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה,
וְאֶסְכֵּר בְּהִנֵּה; וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ, וְאֶפְרוּ אֶסְכֵּר כְּאֶפֶר כָּל
הַנֶּקְבָּרִין. וּמִשְׁבִּישְׁלִי מְשִׁינֵהוּ בְּזִית - לֹקָה, שֶׁנֶּאֱמָר: "לֹא
תִבְשַׁל גְּדִי בְּחֵלֶב אֱמוֹ". וְכֵן הָאֵוִיל בְּזִית מְשִׁינֵהוּ, מִן הַבֶּשֶׂר
וְהַחֲלָב שֶׁנֶּתְבָּשְׁלוּ כְּאֶחָד - לֹקָה, וְאָף עַל פִּי שֶׁלֹּא בִשַׁל.
ב. לֹא שֶׁתֵּק הַכְּתוּב מְלֹאֵסֶר הָאִיִּלָּה, אֲלֵא מִפְּנֵי שֶׁאֶסְכֵּר
הַבִּשּׁוּל - כְּלוֹמֵר: יִצְאָלוּ בִּשּׁוּלוֹ אֶסְכֵּר, וְאֵין צָרִיף לֹמַר
אִכִּילָתוֹ; כִּמוֹ שֶׁשֶׁתֵּק מְלֹאֵסֶר הַבֵּת, מֵאֲחֵר שֶׁאֶסְכֵּר בֵּת הַבֵּת.
ג. אֵין אֶסְכֵּר מִן הַתּוֹרָה אֲלֵא בֶּשֶׂר בְּהִמָּה טְהוֹרָה בְּחֵלֶב
בְּהִמָּה טְהוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמָר: "לֹא תִבְשַׁל גְּדִי בְּחֵלֶב אֱמוֹ" - וְגַדִּי
הוּא כּוֹלֵל וְלֹד הַשּׁוֹר וְלֹד הַשֶּׂה וְלֹד הָעִז, עַד שִׁפְרֵט
וְיֹאמַר 'גְּדִי עִזִּים'; וְלֹא נֶאֱמָר 'גְּדִי בְּחֵלֶב אֱמוֹ', אֲלֵא שִׁדְבַר
הַכְּתוּב בְּהִנֵּה. אָבִל בֶּשֶׂר בְּהִמָּה טְהוֹרָה שֶׁבִּשְׁלוּ בְּחֵלֶב
בְּהִמָּה טְמֵאָה, אוֹ בֶּשֶׂר בְּהִמָּה טְמֵאָה שֶׁבִּשְׁלוּ בְּחֵלֶב בְּהִמָּה
טְהוֹרָה - מִתְּחִלָּה לְבִשְׁלוֹ וּמִתְּחִלָּה בְּהִנֵּה; וְאֵין חֲכִיבִין עַל אִכִּילָתוֹ
מִשּׁוּם בֶּשֶׂר בְּחֵלֶב.
ד. וְכֵן בֶּשֶׂר חֵיהּ וְעוֹף, בֵּין בְּחֵלֶב בְּהִמָּה בֵּין בְּחֵלֶב חֵיהּ -
אֵינוֹ אֶסְכֵּר בְּאִיִּלָּה מִן הַתּוֹרָה; לְפִיכָף מִתְּחִלָּה לְבִשְׁלוֹ וּמִתְּחִלָּה
בְּהִנֵּה. וְאֶסְכֵּר בְּאִיִּלָּה מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים, כְּדִי שֶׁלֹּא יִפְשְׁטוּ
הָעַם וְיִבְאוּ לִידֵי אֶסְכֵּר בֶּשֶׂר בְּחֵלֶב שֶׁל תּוֹרָה, וְיֹאכְלוּ בֶּשֶׂר
טְהוֹרָה בְּחֵלֶב טְהוֹרָה, שֶׁהָיָה אֵין מִשְׁמַע הַכְּתוּב אֲלֵא גְדִי
בְּחֵלֶב אֱמוֹ מִשְׁ, לְפִיכָף אֶסְכֵּר כָּל בֶּשֶׂר בְּחֵלֶב.
ה. דְּגִים וְחִגְבִּים, מִתְּחִלָּה לְאָכְלוֹ בְּחֵלֶב; וְהַשּׁוֹחֵט עוֹף, וְנִמְצָא
בּוֹ בִּיצִים גְּמוּרוֹת - מִתְּחִלָּה לְאָכְלוֹ בְּחֵלֶב.
ו. בֶּשֶׂר הַמְּעֻשָּׂן וְהַמְּבִשָּׁל בְּחֵמִי טְהוֹרָה וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין
לֹקִין עָלֵיו; וְכֵן הַמְּבִשָּׁל בֶּשֶׂר בְּמִי חֵלֶב, אוֹ בְּחֵלֶב מִתְּחִלָּה
אוֹ בְּחֵלֶב זָכָר, אוֹ שֶׁבִּשְׁלוּ דָם בְּחֵלֶב - פְּטוּר, וְאֵינוֹ לֹקָה
עַל אִכִּילָתוֹ מִשּׁוּם בֶּשֶׂר בְּחֵלֶב. אָבִל הַמְּבִשָּׁל בֶּשֶׂר מִתְּחִלָּה אוֹ
חֵלֶב וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, בְּחֵלֶב - לֹקָה עַל בִּשּׁוּלוֹ; וְאֵינוֹ לֹקָה
עַל אִכִּילָתוֹ מִשּׁוּם בֶּשֶׂר בְּחֵלֶב, שֶׁאֵין אֶסְכֵּר בֶּשֶׂר בְּחֵלֶב חֵל
עַל אֶסְכֵּר נְבִילָה אוֹ אֶסְכֵּר חֵלֶב - שֶׁאֵין כָּאֵן לֹא אֶסְכֵּר כּוֹלֵל,
וְלֹא אֶסְכֵּר מוֹסִיף, וְלֹא אֶסְכֵּר בֵּת אַחַת.

ז. הַנּוֹטֵל גִּיד הַנֶּשֶׁה - צָרִיף לְחַטֵּט אַחֲרָיו, עַד שֶׁלֹּא יִשְׁאִיר
מִמֶּנּוּ כְּלוּם. וְנֶאֱמָר הַטֵּבַח עַל גִּיד הַנֶּשֶׁה, כְּשֶׁם שֶׁנֶּאֱמָר עַל
הַחֲלָב; וְאֵין לֹקֵחִין בֶּשֶׂר מִכָּל טֵבַח, אֲלֵא אִם הָיָה אָדָם
כֶּשֶׁר וּמְחֻזָּק בְּכַשְׁרוֹת - הוּא שֶׁשּׁוֹחֵט לְעַצְמוֹ, וּמוֹכֵר, וְנֶאֱמָר.
ח. בְּמָה דְּבָרִים אֱמוּרִים? בְּחֻצָּה לְאֶרֶץ; אָבִל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
בְּזִמָּן שֶׁכָּלָה לִישְׂרָאֵל, לֹקֵחִין מִכָּל אָדָם.
ט. טֵבַח הַנֶּאֱמָר לְמַכְרֵ בֶּשֶׂר, וְנִמְצָא בֶּשֶׂר נְבִילָה אוֹ בֶּשֶׂר
טְרֵפָה - מִחֲזִיר אֶת הַדָּמִים לְבָעֲלִים; וּמִשְׁמֵתִין אוֹתוֹ,
וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ. וְאֵין לוֹ תִּקְנָה לְעוֹלָם לִקַּח מִמֶּנּוּ בֶּשֶׂר, עַד
שֶׁיִּלָּךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מִפְּרִין אוֹתוֹ, וְיִחֲזִיר אֲבִידָה בְּדָבָר
חָשׁוּב, אוֹ יִשְׁחַט לְעַצְמוֹ וְיִוֹצֵא טְרֵפָה לְעַצְמוֹ בְּמָמוֹן
חָשׁוּב; שְׂוִדָּאֵי עֲשֶׂה תְּשׁוּבָה בְּלֹא הַעֲרָמָה.
י. הַלּוֹקֵחַ בֶּשֶׂר וְשִׁלְחוֹ בְּיַד אֶחָד מֵעַמִּי הָאֶרֶץ, הָרִי זֶה נֶאֱמָר
עָלָיו; וְאָף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְחֻזָּק בְּכַשְׁרוֹת, אֵין חוֹשֵׁשִׁין לוֹ
שְׂמָא יִחֲלִיף. וְאֶפְלוּ עֲבָדֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶמְהוּתֵיהֶן [שְׁפּוֹחוּתֵיהֶן]
נֶאֱמָרִין בְּדָבָר זֶה; אָבִל לֹא גּוֹיִים, שְׂמָא יִחֲלִיף.
יא. עֶשֶׂר חֲנִיּוֹת, תִּשְׁעַ מוֹכְרוֹת בֶּשֶׂר שֶׁחֻטָּה וְאַחַת מוֹכֶרֶת
בֶּשֶׂר נְבִילָה, וְלִקַּח בֶּשֶׂר מֵאַחַת מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ מִמִּי לִקַּח -
הָרִי זֶה אֶסְכֵּר. אָבִל בֶּשֶׂר הַנִּמְצָא מִשְׁלָף בְּשׁוּק, הִלָּךְ אַחֵר
הָרֵב: אִם הָיָה רֵב הַמּוֹכְרִין גּוֹיִים, אֶסְכֵּר; וְאִם הָיָה רֵב
הַמּוֹכְרִים יִשְׂרָאֵל, מִתְּחִלָּה.
יב. וְכֵן בֶּשֶׂר הַנִּמְצָא בְּיַד גּוֹי - אִם הָיָה מוֹכֵרֵי הַבֶּשֶׂר
יִשְׂרָאֵל, מִתְּחִלָּה זֶה הוּא דִּין תּוֹרָה; וְכִבֵּר אֶסְכֵּר חֲכָמִים כָּל
הַבֶּשֶׂר הַנִּמְצָא, בֵּין בְּשׁוּק בֵּין בְּיַד גּוֹי - אָף עַל פִּי שֶׁכָּל
הַשּׁוֹחֵטִין וְכָל הַמּוֹכְרִין יִשְׂרָאֵל. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא הַלּוֹקֵחַ בֶּשֶׂר
וְהַנִּיחוֹ בְּבֵיתוֹ, וְנִעְלָם מִן הָעֵין - אֶסְכֵּר, אֲלֵא אִם בֵּן הָיָה לוֹ
בּוֹ סִימָן, אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ בּוֹ טְבִיעוֹת עֵין וְהוּא מִפְּרִי וְדָאֵי
שֶׁהוּא זֶה, אוֹ שֶׁהָיָה צָרוּר וְחָתוּם.
יג. תִּלָּה כְּלִי מֵלֹא חֲתִיכוֹת בֶּשֶׂר, נִשְׁבֵּר הַכִּלִּי וְנִפְלוּ
הַחֲתִיכוֹת לְאֶרֶץ, וְכֵן וּמִצָּא חֲתִיכוֹת, וְאֵין לוֹ סִימָן וְלֹא
טְבִיעוֹת עֵין - הָרִי זֶה אֶסְכֵּר; שֶׁאֵינוֹ אוֹמְרִין: 'אוֹתוֹ בֶּשֶׂר
גָּרְתוֹ חֵיהּ אוֹ שֶׁרֶץ, וְזֶה בֶּשֶׂר אַחֵר הוּא'.
יד. גִּיד הַנֶּשֶׁה מִתְּחִלָּה בְּהִנֵּה. לְפִיכָף, מִתְּחִלָּה לְאָדָם לְשַׁלַּח
לְנִכְרִי גִיד שֶׁגִּיד הַנֶּשֶׁה בְּתוֹכָהּ, וְנוֹתֵן לוֹ הַיָּרֵךְ שֶׁלִּמָּה בְּפָנָי
יִשְׂרָאֵל; וְאֵין חוֹשֵׁשִׁין שְׂמָא יֵאָכֵל מִמֶּנָּה יִשְׂרָאֵל זֶה קֹדֶם
שֶׁיִּנְטֵל הַגִּיד, שֶׁהָיָה מְקוּמוֹ נֶגֶד. לְפִיכָף, אִם הָיָה הַיָּרֵךְ
בְּתוֹכָהּ - לֹא יִתְּנָה לְגוֹי בְּפָנָי יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁיִּטֵּל הַגִּיד;
שְׂמָא יֵאָכֵל מִמֶּנָּה יִשְׂרָאֵל.
טו. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמָר בְּתוֹרָה "לֹא תֹאכַל", "לֹא תֹאכְלוּ",
"לֹא יֹאכְלוּ", "לֹא יֹאכֵל" - אֶחָד אֶסְכֵּר אִכִּילָה וְאֶחָד אֶסְכֵּר
הִנֵּה בְּמִשְׁמַע, עַד שִׁפְרֵט לָף הַכְּתוּב, כְּדָרֵךְ שִׁפְרֵט בְּנִבְלָה:
"לִגְרֵי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנָה וְאֶכְלָה", וּבְחֵלֶב, שֶׁנֶּאֱמָר בּוֹ:
"יַעֲשֶׂה לְכָל מְלָאכָה". אוֹ עַד שִׁתְּפָרֵשׁ בְּתוֹרָה שֶׁבַע פַּה
שֶׁהוּא מִתְּחִלָּה בְּהִנֵּה, כְּגוֹן: שִׁקְצִים, וּרְמָשִׁים, וְדָם, וְאֶבֶר מִן
הַחֵי, וְגִיד הַנֶּשֶׁה - שֶׁכָּל אֵלוֹ מִתְּרִין בְּהִנֵּה מִפִּי הַקְּבִלָה,
אָף עַל פִּי שֶׁהֵן אֶסְכֵּרִין בְּאִיִּלָּה.
טז. כָּל מֵאָכֵל שֶׁהוּא אֶסְכֵּר בְּהִנֵּה - אִם נִתְּנָה וְלֹא אָבִל,
כְּגוֹן שֶׁמְכֹר אוֹ נָתַן לְגוֹי אוֹ לְכָלְבִּים, אֵינוֹ לֹקָה; וּמִכֵּין

בעור הקבה של שחוטת. ואם העמיד - טועם את הגבינה: 49
 אם יש בה טעם בשר, אסורה; ואם לאו, מתרת. מפני 50
 שהמעמיד - דבר המתר הוא, שקבת שחוטת היא; ואין 51
 כאן אלא אסור בשר בחלב, ששעורו בנותן טעם. אבל 52
 המעמיד בעור קבת נבלה וטרפה ובהמה טמאה - הואיל 53
 והמעמיד דבר האסור בפני עצמו, נאסרה הגבינה משום 54
 נבלה, לא משום בשר בחלב. ומפני חשש זה, אסרו גבינת 55
 הגויים כמו שבארנו. 56
 יז. הבשר לבדו מותר, והחלב לבדו מותר, ובהתערב שניהן 57
 על ידי בשול יאסרו שניהן. במה דברים אמורים? 58
 שנתבשרו שניהן ביחד, או שנפל חם לתוך חם, או צונן 59
 לתוך חם; אבל אם נפל אחד משניהן והוא חם לתוך השני 60
 והוא צונן - קולף הבשר בל שנגע בו החלב, ואוכל השאר. 61
 ואם נפל צונן לתוך צונן - מדיח התמיכה, ואוכלה. לפיכך, 62
 מותר לצרר בשר וגבינה במטפחת אחת, והוא שלא יגעו זה 63
 בזה; ואם נגעו - מדיח הבשר ומדיח הגבינה, ואוכל. 64
 יח. מליח (= בשר בשימור במלח) שאינו נאכל מחמת מלחו, 65
 הרי הוא כרותח; ואם נאכל כמות שהוא כמו הפותח, אינו 66
 כרותח. 67
 יט. עוף שחוט שנפל לחלב, או לכותח שיש בו חלב - 68
 אם חי הוא, מדיחו ומת; ואם צלי, קולפו; ואם היה בו 69
 פלחים פלחים או שהיה מתבל בתבלין, ונפל לחלב או 70
 לכותח - הרי זה אסור. 71
 כ. אסור להעלות העוף עם הגבינה על השלחן שהוא אוכל 72
 עליו - גזרה משום הרגל עברה, שמא יאכל זה עם זה; אף 73
 על פי שהעוף בחלב אסור מדברי סופרים. 74
 כא. שני אכסנאין [אורחים] שאינן מפירין זה את זה - 75
 אוכלין על שלחן אחד, זה בשר בהמה וזה גבינה, מפני 76
 שאין זה גס לבו בזה כדי שיאכל עמו. 77
 כב. אין לשין את העסה בחלב; ואם לש - כל הפת 78
 אסורה, מפני הרגל עברה; שמא יאכל בה בשר. ואין שטין 79
 את התנור באליה; ואם שט - כל הפת אסורה, עד שישק 80
 את התנור; שמא יאכל בה חלב. ואם שנה בצורת הפת עד 81
 שתהיה נכרת, כדי שלא יאכל בה לא בשר ולא חלב - הרי 82
 זה מותר. 83
 כג. פת שאפיה עם הצלי, ודגים שצלן עם הבשר - אסור 84
 לאכלן בחלב. קצרה שאכלו בה בשר, ובשלו בה דגים - 85
 אותן הדגים, מותר לאכלן בכותח. 86
 כד. סבין שחתך בה בשר צלי, וחתך בתוך בה צנן 87
 וכיוצא בו מדברים חריפין - אסור לאכלן בכותח; אבל 88
 אם חתך בה קשות או אבטיח - גורד מקום החתך, ואוכל 89
 השאר בחלב. 90
 כה. אין מניחין פד של מלח בצד פד של פמך [כותח] - 91
 מפני שהוא שואב ממנו, ונמצא מבשל הבשר במלח זה 92
 שיש בו טעם החלב; אבל מניח פד החמץ בצד פד הפמך, 93
 שאין החמץ שואב ממנו. 94
 כו. מי שאכל גבינה או חלב תחלה - מותר לאכל אחריו 95
 בשר מיד, וצריך שידית ידיו ויקנח פיו בין הגבינה ובין 96

ז. המבשל שליל [עובר] בחלב, חיב; וכן האוכלו. אבל 1
 המבשל שליח, או עור וגידין ועצמות, ועקרי קרנים 2
 וטלפים ורפס, בחלב - פטור; וכן האוכלן, פטור. 3
 ח. בשר שנפל לתוך החלב, או חלב שנפל לתוך הבשר, 4
 ונתבשל עמו - שעורו בנותן טעם. כיצד? חתיתה של בשר 5
 שנפלה לקדרה ונתחת של חלב - טועם הגוי את הקדרה: 6
 אם אמר שיש בה טעם בשר, אסורה; ואם לאו, מתרת. 7
 ואותה חתיתה, אסורה. במה דברים אמורים? שקדם 8
 והוציא את החתיתה קדם שתפלט חלב שבלעה; אבל אם 9
 לא סלק - משערין אותה בששים; מפני שהחלב שנבלע 10
 בה ונאסר, יצא ונתערב עם שאר החלב. 11
 ט. נפל חלב לתוך קדרה של בשר - טועמין את החתיתה 12
 שנפלה עליה חלב: אם אין בה טעם חלב, הכל מותר; ואם 13
 יש בחתיתה טעם חלב - אף על פי שאם תסחט החתיתה 14
 לא ישאר בה טעם - הואיל ויש בה עתה טעם חלב, נאסרה 15
 אותה חתיתה. ומשערין בכלה: אם היה בכל שיש בקדרה, 16
 מן החתיכות והירק והמרק והתבלין, כדי שתהיה חתיתה 17
 זו אחד מששים מן הכל - החתיתה אסורה, והשאר מותר. 18
 י. במה דברים אמורים? בשלא נצר את הקדרה בתחלה 19
 כשנפלה החלב אלא לבסוף, ולא פסה. אבל אם נצר מתחלה 20
 ועד סוף, או שפסה משעת נפילה עד סוף - הרי זה בנותן 21
 טעם. וכן אם נפל חלב לתוך המרק או לתוך החתיכות ולא 22
 נודע לאיזו חתיתה נפל - נוצר את הקדרה בלה עד שיתערב 23
 הכל; אם יש בקדרה בלה טעם חלב, אסורה; ואם לאו, 24
 מתרת. אם לא נמצא גוי שישטעם ונסמך עליו - משערין 25
 בששים, בין בשר לתוך חלב בין חלב לתוך בשר; אחד 26
 מששים, מותר; פחות מששים, אסור. 27
 יא. קדרה שבשל בה בשר, לא יבשל בה חלב; ואם בשל, 28
 בנותן טעם. 29
 יב. הכחל [שד הבהמה], אסור מדברי סופרים; שאין בשר 30
 שנתבשל בחלב שחוטת אסור מן התורה, כמו שבארנו. 31
 הכחל שקרעו ומרק החלב שבו, מותר לצלותו ולאכלו; ואם 32
 קרעו שתי וערב, וטחו [טחו] בפתל עד שלא נשאר בו 33
 לחלויות חלב - מותר לבשלו עם הבשר. וכחל שלא קרעו, 34
 בין של קטנה שלא הניקה בין של גדולה - אסור לבשלו; 35
 ואם עבר ובשלו בפני עצמו, מותר לאכלו; ואם בשלו עם 36
 בשר אחר - משערין אותו בששים, וכחל מן המניין. 37
 יג. כיצד? אם היה הכל עם הכחל כמו ששים בכחל - 38
 הכחל אסור, והשאר מותר; ואם היה בפחות מששים, הכל 39
 אסור. ובין כך ובין כך, אם נפל לקדרה אחרת - אוסר 40
 אותה, ומשערין בו בששים פראשונה; שהכחל עצמו 41
 שנתבשל, נעשה כחתיכה האסורה; ואין משערין בו אלא 42
 כמות שהוא בעת שנתבשל, לא כמות שהיה בשעה שנפל. 43
 יד. אין צולין את הכחל שחתכו, למעלה מן הבשר 44
 בשפוד; ואם צלהו, הכל מותר. 45
 טו. קבה שבשלה בחלב שבה, מתרת; שאינו חלב, אלא 46
 הרי הוא כטנפות, שהרי ישמנה במעים. 47
 טז. אסור להעמיד [לייצב] הגבינה [באמצעות השהייה] 48

7 כח. מי שאכל בשר בתחלה, בין בשר בהמה בין בשר עוף
8 - לא יאכל אחריו חלב עד שישקה ביניהן כדי שיעור
9 סעודה אחרת, והוא כמו שש שעות; מפני הבשר של בין
10 השנים, שאינו סר בקניוח.

11

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ד כ' אדר ה'תש"ע

43 במקום מכירת העבדים ויכריזו עליו ויעלו הקונים
44 את דמיו זה על זה – אין עושין בן בשום פנים,
45 אלא (נמכר) בהצנע ובדרך נאה, והוא אמרו יתעלה
46 באזהרה על כך: "לא ימכרו ממכרת עבד" (ויקרא
47 כה, מב) ולשון ספרא (פרשת בהר): "לא ימכרו
48 ממכרת עבד – שלא יעשה סמטא (מכרו שוק)
49 ויעמידו (במכרו) על אבן הלקח ובכלל לאו זה בלי
50 ספק אזהרה לגונב נפש מישראל, לפי שאם מוכרו
51 הרי הוא מוכרו פאלו הוא עבד כנעני ונמצא עובר
52 על אמרו: "לא ימכרו ממכרת עבד"; וכבר הזכרנו
53 את-זה לעיל (לא תעשה רמג) ובאר הפתוב שהוא
54 נהרג (הגונב נפש ומכרו). ודיני מצוה זו עם שלפניה
55 (רנו) מבארים בגמרא קדושין בפרק א' (כ).

56 המצוה הרנ"ט – האזהרה שהזהרנו מלהעבד
57 עבד עברי בדבר שאין לנו צורך בו, וזהו הנקרא
58 "עבודת פרוך", והוא אמרו יתעלה: "לא תרדה בו
59 בפרך" (שם, מג), ולא נעבידנו אלא כשיכריחנו
60 הצורך לעשות אותה עבודה אז נטיל אותה עליו.
61 ולשון ספרא (פרשת בהר): "לא תרדה בו בפרך
62 – שלא תאמר לו החם את-הכוס הזה והוא אינו
63 צריך לו", וכן כל-הדומה לזה. ואמנם הביאו משל
64 מן-הקלה ביותר שבמלאכות והפשוטה שבהן,
65 ואף-על-פי-כן אינו מתר אלא בשעת הצורך.

66 המצוה הרנ"ז – האזהרה שהזהרנו מלהעבד
67 עבד עברי בעבודות שיש בהן זלזול גדול
68 והשפלה, שבכמותן עובד עבד כנעני, והוא אמרו
69 יתעלה: "לא תעבד בו עבודת עבד" (שם, לט)
70 ובספרא (פרשת בהר): "שלא יטול אחריך בלינטא
71 ולא יטול לפניך פלים למרחץ". ולינטא מחצלת
72 קטנה שיושב עליה כשייגע, ולוקח אותה העבד
73 ומוליכה אחר אדוניו. וכן כל-הדומה לעבודות
74 אלו מזקק מלהטילן על עבד עברי, אלא רק

1 הבשר. ובמה יקנח פיו? בפת או בפרות, שלועסן ובולען
2 או פולטן; ובכל מקנחין את הפה - חוץ מתמרים או קמח
3 או ירקות, שאין אלו מקנחין יפה.
4 כז. במה דברים אמורים? בבשר בהמה או חיה; אבל אם
5 אכל בשר עוף אחר שאכל הגבינה או החלב, אינו צריך
6 לא קנח הפה ולא נטילת ידים.

יום ראשון י"ד אדר ה'תש"ע

מצות עשה רמה.

14 המצוה הרמ"ה – הצווי שנוצטוינו בדין מקח
15 וממכר, כלומר: הדרכים שבהן מתקנים המקח
16 והממכר בין המוכרים והקונים, וכבר למדנו על
17 אפן (קנין) זה ממה-שאמר יתעלה: "וכי-תמכרו
18 ממכר לעמיתך וגו'" (ויקרא כה, יד), אמרו (בבא
19 מציעא מז:): "דבר הנקנה מיד ליד, כלומר
20 המשיכה". וכבר נתברר, שדבר תורה מעות קונות,
21 ואין המשיכה במטלטלין אלא תקנת חכמים: וכן
22 המסירה וההגבהה. ובפרוש אמרו (שם צט:). בדרך
23 שתקנו משיכה בלוקחין כך תקנו משיכה בשומרין
24 (שה"משיכה" לרשותן מטילה עליהן חיובי השומרים).
25 הגה נתבאר לה, שזה שהתנו משיכה במקח וממכר
26 – תקנה, כמו שנתבאר במקומו: אבל שאר
27 הדרכים שבהן נקנות הקרקעות וזולתן. כלומר
28 שטר וחזקה – הסמיכון לפסוקים. וכבר נתבאר
29 משפטי דין זה, כלומר: ידיעת הדרכים שבהן
30 מתקנים המקח בכל-סוג וסוג, בפרק א' מקדושין
31 ופרק ד' ופרק ח' (בבא) מציעא ופרק ג' ופרק ד'
32 ופרק ה' ופרק ו' ופרק ז' (בבא) בתרא.

יום שני ט"ו אדר ה'תש"ע

מצות עשה רלב.

מצות לא תעשה רנח. רנט. רנו. רס.

36 המצוה הרל"ב – הצווי שנוצטוינו בדין עבד
37 עברי, והוא אמרו יתעלה: "כי תקנה עבד וגו'"
38 (שמות כא, ב). וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפסוקי
39 התורה, והלכות מצוה זו נתבארין כלן בריש מסכת
40 קדושין (יד:).

41 המצוה הרנ"ח – האזהרה שהזהרנו מלמכור
42 עבד עברי בדרך שנמכרים העבדים והוא: שיעמד

1 יִשְׁמְשֻׁנוּ בְּדִבְרֵים שֶׁשֶׁשְׁמֹשׁ בָּהֶם הַשְּׂכִיר וְהַפּוֹעֵל
2 שֶׁהֶסְכִּים עִמּוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ עֲבוּדָה מְסִימָת, אָמַר ה':
3 "בְּשָׂכִיר כְּתוּשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ" (שם, מ).

4 הַמִּצְוָה הַמְשַׁלִּימָה מֵאֲתִים וְשִׁשִּׁים —
5 הָאֲזִהְרָה שֶׁהִזְהִירוּ מִלְּהַנִּיחַ גּוֹי הַגֵּר בְּאַרְצֵנוּ
6 שֶׁיַּעֲבִיד בְּפֶרֶךְ עֶבֶד עֲבָרִי שֶׁמָכַר לוֹ אֶת-עַצְמוֹ,
7 וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לֹא-יִרְדְּנוּ בְּפֶרֶךְ לַעֲנִיף" (שם,
8 נג) וְלֹא נֹאמַר הוּאִיל וְעָבֵד זֶה פָּשַׁע בְּעַצְמוֹ וּמָכַר
9 עַצְמוֹ לְגוֹי נֶעְזָבְנוּ לְקַבֵּל פְּרִי מַעֲשָׂיו, אֲלֹא נִפְקַח
10 עַל הַגּוֹי בְּכָף וְנִמְנָעֵנוּ מִלְּהַעֲבִידוֹ עֲבוּדַת פֶּרֶךְ.
11 וְלִשׁוֹן סִפְרָא (שם): "לֹא-יִרְדְּנוּ בְּפֶרֶךְ לַעֲנִיף —
12 אֵין אַתָּה מִצְוָה אֲלֵא לַעֲנִיף", כְּלוּמַר: שְׂאִינֶךָ
13 מַחֲזִיב לִפְקַח עָלָיו בְּבִיתוֹ אִם הוּא מַעֲבִידוֹ עֲבוּדַת
14 פֶּרֶךְ אוֹ לֹא, אֲלֵא כָּל-זֶמֶן שֶׁנִּרְאָהוּ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה
15 זֹאת נִזְהָרְנוּ עָלָיו.

16 יום שלישי ט"ז אדר ה'תש"ע

17 מצות עשה קצו.

18 מצות לא תעשה רלג.

19 מצות עשה רלד. רלג.

20 מצות לא תעשה רסא.

21 הַמִּצְוָה הַקָּצוֹ — הַצּוּרִי שֶׁנֶּצְטוּיֵנוּ לְהַעֲנִיק
22 (מַעֲנִיקִים וּמִתְנַתִּים) לְעָבֵד עֲבָרִי וְלַעֲזוֹר לוֹ בְּצֵאתוֹ
23 לְחֻפְשִׁי, וְלֹא יֵצֵא בְּיָדֵים רִיקוֹת, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה:
24 "הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֵּאנֶךָ וּמִגִּרְנֶךָ וּמִיִּמְיָנֶךָ אֲשֶׁר
25 בִּרְכָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ תִּתֵּן-לוֹ" (דְּבָרִים טו, יד). וּכְבָר
26 נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶךְ א' מִקְדוּשִׁין (יד).

27 הַמִּצְוָה הָרַל"ג — הָאֲזִהְרָה שֶׁהִזְהִירוּ מִלְּשַׁלַּח
28 עֶבֶד עֲבָרִי בְּיָדֵים רִיקָנוֹת מַעֲבֹדְתָנוּ בְּצֵאתוֹ בֶּן-
29 חֹרִין בְּסוּף שָׁשׁ שָׁנִים: אֲלֵא בְּהִכְרַח נֶעְנִיק לוֹ דָּבָר
30 מִרְכּוּשָׁנוּ, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "וְכִי-תִשְׁלַחְנוּ חֻפְשִׁי
31 מִעִמָּךְ לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם" (שם, יג) וּכְבָר נִתְבָּאֵרוּ
32 דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוּמַר: מִצְוַת הַעֲנָקָה, בְּרִישׁ מִסְכַּת
33 קְדוּשִׁין (יד; טז; יז).

34 הַמִּצְוָה הָרַל"ד — הַצּוּרִי שֶׁנֶּצְטוּיֵנוּ בְּפִדְיוֹן אָמָה
35 עֲבָרִיָּה, הוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "וְהַפְּדָה" (שְׁמוֹת כֹּא,
36 ח), וּפְדִיָּה זוֹ יֵשׁ בָּהּ דִּינִים וּתְנָאִים וּמִשְׁפָּטִים רַבִּים,
37 וּכְבָר נִתְבָּאֵר כָּל-זֶה בְּמִסְכַּת קְדוּשִׁין (יט), וְשֵׁם
38 נִתְבָּאֵר דִּינֵי אָמָה עֲבָרִיָּה בְּשַׁלְמוֹת. וּבְמִכְלָתָא

39 (פֶּרֶשֶׁת מִשְׁפָּטִים) אָמְרוּ בְּפִרוּשׁ אָמְרוּ יִתְעַלֶּה בְּאָמָה
40 עֲבָרִיָּה: "וְאִם-שָׁלֹשׁ-אַלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ" (שם, יא),
41 אָמְרוּ: יַעַד לָךְ אוֹ לְבִנְךָ אוֹ פֶּדָה אוֹתָהּ.

42 הַמִּצְוָה הָרַל"ג — הַצּוּרִי שֶׁנֶּצְטוּיֵנוּ לִשָּׂא אָמָה
43 עֲבָרִיָּה — אֲדוּנִיָּה שֶׁקָּנָאָה, אוֹ בִּנּוּ, וְזוֹהִי מִצְוַת
44 יַעוּד (שְׁמִיעֵדָה לֹאשָׁה לוֹ אוֹ לְבִנּוּ). וּבְפִרוּשׁ אָמְרוּ
45 (מְכִילֵתָא פֶּרֶשֶׁת מִשְׁפָּטִים): מִצְוַת יַעוּד קוֹדֶמֶת
46 לְמִצְוַת פְּדִיָּה, לְפִי שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "אֲשֶׁר-לֹא יַעֲדָה
47 וְהַפְּדָה" (שם, ח) וְדַע שֶׁדִּין עֶבֶד עֲבָרִי וְדִין אָמָה
48 עֲבָרִיָּה אֵינוֹ נוֹהֵג אֲלֵא בְּזֶמֶן שֶׁהִיבֵל נוֹהֵג. וּכְבָר
49 נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶךְ א' מִמִּסְכַּת קְדוּשִׁין
50 (יח).

51 הַמִּצְוָה הָרַס"א — הָאֲזִהְרָה שֶׁהִזְהִיר קוֹנֶה אָמָה
52 עֲבָרִיָּה מִלְּמַכְרָה לְזוּלָתוֹ, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה:
53 "לֹא-יִמָּשַׁל לְמַכְרָה בְּכַגְדוּ-בָּהּ" (שְׁמוֹת כֹּא, ח).
54 וּכְבָר נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּשַׁלְמוֹת בְּרִישׁ קְדוּשִׁין
55 (יז; וְאִילָךְ).

56 יום רביעי י"ז אדר ה'תש"ע

57 מצות עשה רלה.

58 מצות לא תעשה רנד. רנה.

59 הַמִּצְוָה הָרַל"ה — הַצּוּרִי שֶׁנֶּצְטוּיֵנוּ בְּדִין עֶבֶד
60 כְּנַעֲנִי (עֶבֶד גּוֹי שֶׁקָּנָה אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל), וְהוּא שְׁעוֹבְדִין
61 בּוֹ לְעוֹלָם וְאֵינוֹ יוֹצֵא לְחֵירוֹת אֲלֵא בִּשְׁנָן וְעֵין (אִם)
62 הִכְהוּ וְהִפִּיל שִׁינוֹ, אוֹ סָמָא עֵינוֹ) וְהוּא הָדִין לְשִׂאָר
63 רָאשֵׁי אֲבָרִים שְׂאִינָם חוֹזְרִין (שְׁמַאבְדִּין לְכָל חַיִּין)
64 כְּמוֹ שֶׁבֶא לָנוּ פִּירוּשׁ הַמִּקְבֵּל, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה:
65 "לְעוֹלָם בָּהֶם תַּעֲבִדוּ" (וּקְרָא ה', מו) וְאָמַר: "וְכִי-
66 יָבֶה אִישׁ" (שְׁמוֹת כֹּא, כו) וְלִשׁוֹן גִּמְרָא גִּטִּין (לח):
67 "כָּל-הַמְּשַׁחֲרֵר עֶבְדוֹ — עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה דְכֶתִיב:
68 לְעוֹלָם בָּהֶם תַּעֲבִדוּ". וְלִשׁוֹן הַתּוֹרָה הוּא,
69 שֶׁמְשַׁחֲרֵר בִּשְׁנָן וְעֵין. וּכְבָר נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ
70 בְּשַׁלְמוֹת בְּקְדוּשִׁין (כב; כד. וְאִילָךְ) וְגִטִּין (לח).

71 הַמִּצְוָה הָרַנ"ד — הָאֲזִהְרָה שֶׁהִזְהִירוּ מִלְּהַחְזִיר
72 עֶבֶד שֶׁבְּרַח לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל אֶל אֲדוּנָיו, אֶף-עַל-פִּי
73 שְׂאֲדוּנָיו יִשְׂרָאֵלִי, בִּין שֶׁבְּרַח מִחוּצָה לְאַרְץ לְאַרְץ
74 יִשְׂרָאֵל — אֵין מַחְזִירִים אוֹתוֹ לוֹ. אֲלֵא מְשַׁחֲרָרוּ
75 וְכוּתֵּב עָלָיו אֶת-דְּמִיו חוֹב, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה:
76 "לֹא-תִסְגִּיר עֶבֶד אֶל-אֲדוּנָיו" (דְּבָרִים כג, טז).

38 נתבאר שזו חובה בכל-שכיר, בין גוי בין ישראל, 39 ומצות עשה לפרע בזמנו.

40 המצוה הרל"ח — האזהרה שהזהרנו מלעשוק 41 שכיר ומלאחר שכרו, והוא אמרו: "לא-תלין 42 פעלת שכיר אתך עד-בקר" (ויקרא יט, יג). במה 43 דברים אמורים? אם הוא שכיר יום שהוא גובה 44 כל-הלילה, שנאמר: "עד-בקר"; ואם הוא שכיר 45 לילה — גובה כל-הלילה וכל-היום שלא תשקע 46 החמה אלא פשפכר קבל שכרו, והוא אמרו: 47 "ביומו תתן שכרו ולא-תבוא עליו השמש" (דברים 48 כד, טו) ולשון המשנה (בבא מציעא פרק ט משנה 49 יא): "שכיר יום גובה כל-הלילה ושכיר לילה גובה 50 כל-היום". ואין אלו שתי מצות, אלא מצוה אחת 51 היא, ובאו בה שני לאוין להשלים דין המצוה, 52 והוא שמשני לאוין אלו ידענו מתי הוא זמן 53 הגביה. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק ט' מבבא 54 מציעא, ושם (קיא:) נתבאר שזה מיחד בשכיר 55 ישראל בלבד, שאם אחר שכרו — עובר בלא- 56 תעשה: אבל שכיר גוי — עובר עליו בעשה והוא 57 אמרו: "ביומו תתן שכרו".

יום שבת קודש כ' אדר ה'תש"ע

מצות עשה רא.

58 המצוה הר"א — הצווי שנצטוינו להיות השכיר 59 אוכל בשעת עבודתו מן-הדבר שעובד בו אם אותו 60 הדבר מחבר לקרקע, והוא אמרו יתעלה: "כי תבא 61 בכרם רעד ואכלת ענבים וגו'": כי תבא בקמת רעד 62 וקטפת מלילת בידך" (דברים כג, כה-כו). וכבר 63 נתבאר בגמרא (בבא מציעא פז.), שמשני פסוקים 64 אלו למדנו שאדם אוכל במחבר בשעת גמר 65 מלאכה, ושלא יספיק לנו אחד הפסוקים בלי האחר, 66 על דרך שבארנו לעיל (מצות עשה קמ) על אמרם 67 (ספרא פרשת בהר שמצוה זו אינה נלמדת) 'עד 68 שיאמרו שני כתובים, ואם לאו לא שמענו'. הנה זו 69 מצות עשה שענינה השג משני פסוקים אלו, 70 כלומר: שירשה לשכיר לאכל מן-המחבר, ובפרוש 71 אמרו (בבא מציעא פרק ז משנה ב): "ואלו (הפועלין, 72 שבעת העבודה) אוכלין מן-התורה". וכבר נתבאר 73 דיני מצוה זו בפרק ז' מ(בבא) מציעא. 74 75

1 ונתבאר בפרק ד' מגטין (מה.), שבעבד שפירח 2 מחוצה לארץ לארץ הכתוב מדבר, שיהא הדין בו 3 שיכתוב שטר בדמיו ויכתוב לו גם חרות ולא יחזר 4 לעבדות כלל, כיון שבא להסתופף בארץ הטהורה 5 הנבחרת לעם הנעלה. ושם נתבאר דיני מצוה זו. 6 המצוה הרנ"ה — האזהרה שהזהרנו מלהונות 7 (להציק בדברים) העבד הנה שפירח אלינו, והוא 8 אמרו יתעלה: "עמך ישב בקרבך במקום אשר- 9 יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו" (שם, יז) 10 ולשון ספרא גם בו: "לא תוננו — זו אונאת 11 דברים". כי כמו שהוסיף יתעלה לאו באונאת הגר 12 מחמת שפלות נפשו וגרויתו הוסיף גם לאו שלישי 13 באונאת העבד שנפשו שפלה ונמוכה יותר מן-הגר 14 שלא תאמר: זה עבד לא יקפיד על אונאת דברים. 15 וברור שעבד זה שדבר בו הכתוב, וכן גר זה 16 שהזהיר מלהונותו הם שקבלו עליהם את-התורה, 17 כלומר: גרי צדק (גרים שהם כיהודים לכל דבר).

יום חמישי י"ח אדר ה'תש"ע

מצות עשה רמג.

20 המצוה הרמ"ג — הצווי שנצטוינו בדין נושא 21 שכר (השומר פקדון חבירו תמורת שכר) והשוכר, לפי 22 שדין שניהם אחד, כמו שבארנו ואמרו (שבועות 23 מט.). שלשה דינים לארבעה שומרין והוא אמרו 24 יתעלה: "כי-יתן איש אל-רעהו חמור או-שור או 25 שה וגו'" (שמות כב, ט). וכבר נתבאר משפטי דין 26 זה בפרק ו' ופרק ט' מ(בבא) קמא ופרק ג' ופרק ו' 27 מ(בבא) מציעא ופרק ח' משבועות.

יום שישי י"ט אדר ה'תש"ע

מצות עשה ר.

מצות לא תעשה רלח.

31 המצוה המשלימה מאתים — הצווי שנצטוינו 32 לשלם שכר שכיר ביומו ולא לאחרו ליום אחר, 33 והוא אמרו יתעלה: "ביומו תתן שכרו" (דברים כד, 34 טו). ודין מצוה זו, שיהא שכיר יום גובה כל- 35 הלילה ושכיר לילה גובה כל-היום, כמו שאבאר 36 במצות לא-תעשה (רלח). וכבר נתבאר דיני מצוה 37 זו בשלמות בפרק ט' מ(בבא) מציעא (קיא), ושם

שמואל-א ח א-יא

ח א וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקַן שְׁמוּאֵל וַיֵּשֶׁם אֶת-בָּנָיו שְׁפָטִים לְיִשְׂרָאֵל: ד וַיְהִי שָׁם-בָּנוּ הַבְּכוֹר יוֹאֵל וְשָׁם מִשְׁנֵהוּ אֲבִיָּה שְׁפָטִים בְּבֶאֱר שָׁבַע: ג וְלֹא-הָלְכוּ בָנָיו בְּדַרְכּוֹ (בְּדַרְכּוֹ קרי) וַיֵּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע וַיִּקְחוּ-שָׂחֹד וַיֵּטּוּ מִשְׁפָּט: פ ד וַיִּתְּקַבְּצוּ כָּל זָקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל-שְׁמוּאֵל הַרְמָתָה: ה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה זָקֵנָה וּבְנֶיךָ לֹא הָלְכוּ בְּדַרְכֶיךָ עִתָּה שְׂיִמָּה-לָנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטָנוּ כְּכֹל-הַגּוֹיִם: ו וַיֵּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ תִּנְהַלְנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטָנוּ וַיִּתְּפֹלֵל שְׁמוּאֵל אֶל-יְהוָה: פ ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹל הָעָם לְכָל אֲשֶׁר-יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ כִּי לֹא אֶתָּךְ מֵאִסּוּ כִּי-אֲתִי מֵאִסּוּ מִמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם: ח כְּכֹל-הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר-עָשׂוּ מִיּוֹם הָעֲלִיתִי אוֹתָם מִמִּצְרַיִם וְעַד-הַיּוֹם הַזֶּה וַיַּעֲזֹבֵנִי וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים כֵּן הָמָּה עֹשִׂים גַּם-לָךְ: ט וְעַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלָם אֲךָ כִּי-הָעַד תָּעִיד בָּהֶם וְהַגַּדְתָּ לָהֶם מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם: י וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵת כָּל-דִּבְרֵי יְהוָה אֶל-הָעָם הַשְׂאֵלִים מֵאִתּוֹ מֶלֶךְ: יא וַיֹּאמֶר זֶה יְהִי מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם אֶת-בְּנֵיכֶם יִקַּח וְשָׁם לוֹ בְּמִרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו וְרָצוּ לִפְנֵי מִרְכַּבְתּוֹ:

רש"י

(ג) ויטו. הם עצמם: ויטו. דבר אחר, דהיינו המשפט. ורבותינו אמרו (שבת נו א): לא חטאו בני שמואל, אלא לא הלכו בדרכי אביהן, שהיה מחזור בכל מקומות ישראל ושופטן

בעריהן, והם לא עשו כן, כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם: (ו) וירע הדבר. לפי שאמרו לשפטנו ככל הגוים: (ט) העד תעיד בהם. התרה בהם, שתהא אימת מלכם עליהם:

מצודת דוד

(ב) שופטים בבאר שבע. הועמדו לשופטים, וישבו בבאר שבע: (ג) ויטו. הטו עצמן לחשוק בממון, ובעבור זה לקחו שוחד והטו המשפט: (ה) אתה זקנת. ותש כחך לשפוט עוד: ככל הגוים. שמלכם שופטם: (ו) כאשר אמרו וכו'. לשפטנו. כי המשפט מסור הוא לשופטים, לדון על פי התורה, ולא למלך, לדון על פי דעתו: ויתפלל. שיבוא אליו הדבור לדעת מה ישיב להם:

מצודת ציון

(ב) משנהו. השני לו: (ג) הבצע. חמדת הממון, כמו (שמות יח כא): שונאי בצע: (ט) העד תעיד. ענין התראה, על שם שדרך להתרות בפני עדים, למען לא יכחש לאחר זמן, כמו (בראשית מג ג): העד העיד בנו: משפט. רוצה לומר הנהגה, ואם היא שלא כדקין, וכן (לעיל ב ג): ומשפט הכהנים: (יא) ורצו. ענין מהירת ההליכה:

(ז) לכל אשר וכו'. ואף להיות המשפט מסור ביד המלך: כי לא אותך מאסו. רצה לומר: ופן תאמר איך אודקק עוד להם אם מאסו בי, כי הנה לא אותך מאסו, כי הלא לא עשו דבר בלתיך, אבל בי מאסו, ולא חפצו במשפטי התורה: (ח) ככל המעשים. רצה לומר: אין זה דבר חדש אצלם, כי כמו כל המעשים וכו' ומאסו בי ובחרו בעבודה, כן המה עושים גם עתה במה שאמרו לך שימה לנו מלך לשפטנו, למאס במשפט התורה ולבחור במשפט המלך: (ט) ועתה. הואיל ולא כך מאסו, הודקק להם ושמע בקולם: אך כי העד. אמור להם בהתראה, שלא טוב להם שלא יהיה המלך נכנע למשפט התורה: והגדת להם. הנבא ואומר להם משפט המלך העולה על רוחו מה היא, וידעו שהיא קשה להם: (יא) משפט המלך. העולה על רוחו מבלי פנות אל משפט התורה: יקח ושם לו. יקח אותם בחזקה, וישימם במוליכי מרכבתו וברוכבי הסוסים, ולרוץ רגלי לפני מרכבתו:

דברי הימים ב כה כז-כח

כו ומעת אשר סר אמציהו מאחרי יהוה ויקשרו עליו קשר בירושלם וינס
לכישא וישלחו אחריו לכישא ומיתוהו שם: כח וישאאו על הפוסים ויקברו
אתו עם אבתיו בעיר יהודה:

דברי הימים ב כו א-ז

כו א ויקחו כל עם יהודה את עזיהו והוא בן-שש עשרה שנה וימליכו אתו
תחת אביו אמציהו: ב הוא בנה את-אילות וישיבה ליהודה אחרי
שכב-המלך עם אבתיו: ג בן-שש עשרה שנה עזיהו במלכו וחמשים ושתים
שנה מלך בירושלם ושם אמו יכיליה (יכליה קרי) מן-ירושלם: ד ויעש הישר
בעיני יהוה בכל אשר-עשה אמציהו אביו: ה ויהי לדרש אלהים בימי
זכריהו המבין בראות האלהים ובימי דרשו את-יהוה הצליחו האלהים:
ו ויצא וילחם בפלשתים ויפריץ את-חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת
אשדוד ויבנה ערים באשדוד ובפלשתים: ז ויעזרהו האלהים על-פלשתים
ועל-הערביים (הערבים קרי) הישבים בגור-פעל והמעונים:

רש"י

(כז) ומעת אשר סר אמציה מאחרי ה'. ונפל לפני מלך ישראל מיד ויקשרו עליו קשר בירושלים להרגו כי ה' לבם דוה איש על בנו ועל אחיו ועל קרובו שנהרגו על ידו לפי שנתגרה במלך ישראל: וינס לכישא. עיר מבצר אשר נלחם עליה סנחריב ונס לכישא ויהי שם ט"ו שנים עד ששלחו אחריו לכישא ומיתוהו שם ואותן ט"ו שנה שהי' בלכיש מלכה יכליהו אם עזיהו תחתיו אך קשה לי ובפי' ר' יוסף זצ"ל ראיתי גם אותן ט"ו שנים שהי' בלכיש מלך עזיהו בנו תחתיו ולא נכון

לפותרו כן שהרי כתיב בסמוך והוא בן שש עשר' שנה נמצא שלא היה בזמן שברח אביו אלא בן שנה ועוד שא"כ היה לו לומר ויקחו את עזיהו וימליכו תחת אביו בחייו אלא משמע שלא מלך בחייו אביו: (ד) ויעש הישר בעיני ה'. ככל הישר שעשה אביו עשה ולא עשה כרשעתו: (ה) בימי זכריהו. זה עזיהו וג' שמות נקראו לו עזיהו זכריהו עזריהו ודוגמא (מלכים ב' יב) יהואחז אחזיהו: המבין בראות האלהים. שהבין בראת אלהים שטובה היא ונתירא מה':

מצודת דוד

(כז) ומעת וכו'. ויקשרו. מעת ההיא התחילו לקשור עליו ולמרוד בו: (כח) בעיר יהודה. ר"ל בהעיר המיוחדת אשר ביהודה והיא עיר ציון: (ב) הוא בנה את אילות וישיבה ליהודה. כי שלמה כבשה מאדום כמ"ש אז הלך שלמה וכו' ואל אילות (לע"ה) ובני אדום חזרו ולקחו אותה מיהודה וכאשר הכה אמציה את אדום לקחה מידם ועזיהו בנה את חומתה להיות עיר מבצר ובזה השיבה ליהודה כי בעודה פרוצה אין להתחזק בה ולהחזיקה בשלהם: אחרי שכב המלך. על אמציה יאמר כי אף שהוא לכדה עדיין לא הוחזר לידם להחזיק בה עד כי מת ובא עזיהו ועשאה עיר מבצר: (ד) ויעש הישר וכו'. בכל וכו'. ר"ל בדבר הישר עשה כאביו ולא בדבר מה שלא טוב עשה: (ה) ויהי לדרוש אלהים. היה דרכו לדרוש אלהים: המבין בראות האלהים. היה בעל בינה להבין נפלאות במראות הנבואה הבאה מאלהים:

בְּנִשְׁאֵי שִׁכְמָא שְׁקִינָן – משנתינו עוסקת בנשיא שבת שחטא
בדבר שעונשו מיתת בית דין, ועל כך אומרת המשנה שאין נידון
בבית דין של עשרים ושלשה ככל אדם, אלא בבית דין של שבעים
ואחד. מִי לֹא – האם לא אָמַר רַב אֱמֵר רַב אֶהְיֶה (להלן יח) שהמקור
לכך שכתן גדול שנתחייב מיתה נידון בבית דין של שבעים ואחד,
הוא מדברי הכתוב (שמות יח כב) כֹּל הַדָּבָר הַגָּדוֹל יָבִיאוּ אֵלָיךְ, ודרשו
חכמים, דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל יבואו אליך, דהיינו, אדם שהוא בעל שררה
שנתחייב מיתה, אין לדונו בפני סנהדרין קטנה של עשרים ושלשה,
אלא יש להביא את דינו לפני משה ששקול כנגד סנהדרין גדולה,
הַיְּ נָמִי גָדוֹל הוּא – ואף נשיא שבת שחטא: אדם גדול, הוא, ולפיכך
אף הוא אינו נידון למיתה אלא בבית דין של שבעים ואחד.

הגמרא מביאה ביאור נוסף בדברי המשנה 'אין דנין את השבט אלא
בבית דין של שבעים ואחד': עוֹלָא אָמַר בַּשֶּׁם רַבִּי אֶלְעָזָר, שהמשנה
עוסקת בְּבָאִין השבטים לדרך עַל עֲשָׂקִי נְחִלֹת, דהיינו, שנפלה
מחלוקת בין השבטים על איזו נחלה לאיזה שבט היא שייכת, ויש
לדון דין זה בְּתַחֲלִילָתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – כמו האופן שבו נחלקה
ארץ ישראל מתחילתה לשבטים, מֶה תַּחֲלִילָתָה היתה החלוקה בפני
בית דין של שְׁבָעִים וְאַחַד, אָף בָּאֵן יש לדון בפני בית דין של שְׁבָעִים
וְאַחַד.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי, יש להוסיף על הדברים ולומר, מֶה תַּחֲלִילָתָה
היתה החלוקה בין השבטים על ידי גורל העולה בְּקֶלֶף, וכן על ידי
שאלה בַּאֲזָרִים וְתוֹמִים, ובמעמד כָּל יִשְׂרָאֵל, אָף בָּאֵן בדין שבין
שני שבטים יהא צריך קֶלֶף וְאֲזָרִים וְתוֹמִים וְכָל יִשְׂרָאֵל, ומאחר
ולא נתבאר במשנה שצריך לכל זה, ממילא יש לומר שאין צריך גם
בית דין של שבעים ואחד. ומחמת קושיא זו דוחה הגמרא את ביאורו
של עולא, ואומרת, אֱלָא מִתְּוִרְתָּא – ברור הדבר ומחזור שיש לפרש
בְּדָרְבַּ מִתְּנָה, שביאר את דברי המשנה לענין נשיא שבת שחטא.

הגמרא מביאה ביאור נוסף בדברי המשנה: רַבִּינָא אָמַר, לְעוֹלָם יש
לומר שכוונת דברי המשנה 'אין דנין את השבט אלא בבית דין של
שבעים ואחד' היינו בְּשִׁכְמָא שְׁהוּדָה לעבוד עבודה זרה, וְרַקָּא קִשְׁיָא
לֶךְ – ועל מה שהקשתה הגמרא לעיל (טו), בְּדִינָא דְרַבִּים דִּינִינֵין לִיה
– האם דנים את השבט שהורד בפני בית דין של שבעים ואחד כדין
רבים העובדים עבודה זרה, הרי בין לדעת רבי יאשיה ובין לדעת רבי
יונתן אין דינם כאנשי עיר הנדחת הנהרגים בסייף, אלא כיחידים
שדינם בסקילה. על כך יש ליישב, אֵין – אכן כך הוא הדבר, אָף עַל
נֶבֶד דְּקַטְלִין בִּיחִיד – אף ששבט שהורד מיתתו של כל אחד מהם
היא בסקילה, כמו יחיד העובר עבודה זרה, ולא בסייף כאנשי עיר
הנידחת, מכל מקום בִּי דִינָא דְרַבִּים דִּינִינֵין לִיה – יש לדון אותם בפני
בית דין של שבעים ואחד, כפי שדינים לרבים העובדים עבודה זרה.

מִי לֹא – האם לא אָמַר רַב חֲמָא בְּרַבִּי יוֹסִי אָמַר רַבִּי אוֹשְׁעִינָא, על
דברי הכתוב (דברים יז ה) הַעוֹסֵק בַּיַּחֲדִים הָעוֹבְדִים עוֹבְדָה זָרָה
'וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא' וְנָגַד, וּסְקִלְתָּם,
בְּאֲבָנִים וְמוֹת', שיש לדורשו כך, אִישׁ וְאִשָּׁה אֶתְּהָ מוֹצִיא לְשַׁעֲרֵיהֶם,
כלומר, יחידים העובדים עבודה זרה נהרגים בבית דין של עשרים
ושלשה היושב בשער של כל עיר, וְאִי אֶתְּהָ מוֹצִיא אֶת כָּל הָעִיר
כּוֹלָה לְשַׁעֲרֵיהֶם, שאם כל תושבי העיר עברו עבודה זרה, אין דנים
אותם בבית דין של עשרים ושלשה היושב בשער העיר, אלא בבית
דין של שבעים ואחד היושב בלשכת הגזית, הָכָא נָמִי יש ללמוד
לענין שבת שהורד לעבודה זרה, שאף שאין דינו בסייף כאנשי עיר
הנידחת, מכל מקום יש לדונו בפני בית דין של שבעים ואחד, מאחר
שֵׁאִישׁ וְאִשָּׁה אֶתְּהָ מוֹצִיא לְבֵית דִּין שֶׁבַשְׁעָרֵיהֶם, וְאִי אֶתְּהָ מוֹצִיא
אֶת כָּל הַשִּׁכְמָא כּוֹלָה לְשַׁעֲרֵיהֶם, אלא לבית הדין הגדול שבלשכת
הגזית.

שנינו במשנה: אין דנין לֹא אֶת נְבִיא הַשִּׁקָּר וכו' אלא בבית דין של
שבעים ואחד. מבררת הגמרא: מִנְהֵי מִלִּי – מנין לומדים דין זה.
אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, אֶתְּהָ – דין זה נלמד בגזירה שוה 'הוֹדָה
הוֹדָה' מִקֵּין מִמֶּרָא, נאמר לגבי זקן הממרא על דעת בית דין (דברים יז
יב) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּדוֹן לְבָלְתִּי שִׁמְעֵ אֶל הַכֹּהֵן וגו' ומת האיש
ההוא', ולגבי נביא שקר נאמר (שם יח ב) אֶף הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזְיֵר לְדַבֵּר

דְּבָר בְּשִׁמִּי אֶת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וגו' ומת הנביא ההוא', ומאחר
שנאמר בשניהם לשון 'זדון' יש ללומדם זה מזה, מֶה לְהִלֵּךְ לגבי זקן
ממרא, אינו נהרג אלא אם כן המרה בְּבֵית דִּין של שְׁבָעִים וְאַחַד, אָף
כָּאֵן בנביא השקר אינו נהרג אלא בְּבֵית דִּין של שְׁבָעִים וְאַחַד.
מקשה הגמרא: וְהָא הוֹדָה כִּי כְּתִיבָא בְּקַמְלָא הוּא דְכְּתִיבָא – הרי
מקרא זה 'אשר יעשה בזדון' שנאמר לגבי זקן ממרא, לגבי מיתתו
נאמר ולא לגבי המראתו, וּכְתִיבָא בְּעֶשְׂרִין וְתַלְתָּא הוּא – ומיתתו של
זקן ממרא היא בפני בית דין של עשרים ושלשה, וכיצד ניתן ללמוד
ממנו לנביא שקר שתהא מיתתו בבית דין של שבעים ואחד.

אֱלָא אָמַר רִישׁ לְקִישׁ, נָמַר – יש ללמוד שנביא שקר נהרג בפני בית
דין של שבעים ואחד, בגזירה שוה 'דְּבָר דְּבָר' מִהַמְרָאתוֹ של זקן
ממרא, שנאמר בה (שם יז ז) יָעֲשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ, ואילו
בנביא השקר נאמר (שם יח ב) אֶף הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזְיֵד לְדַבֵּר דְּבָר בְּשִׁמִּי,
ומאחר שנאמרה בשניהם תיבת 'דבר' יש ללמוד את מיתתו של נביא
שקר מהמראתו של זקן ממרא, שהיא בבית דין של שבעים ואחד.

שואלת הגמרא: וְלַחֲדָר זָקֵן מִמֶּרָא וְלָגֶמֶר – שיחזור זקן ממרא וילמד
בגזירה שוה הוֹדָה הוֹדָה מִנְבִּיא הַשִּׁקָּר. כלומר, לאחר שנתברר
שנביא שקר נהרג בבית דין של שבעים ואחד, מאחר שיש ללמוד את
דין הריגתו מדין המראתו של זקן ממרא בגזירה שוה 'דבר דבר', אם
כן מעתה מדוע זקן ממרא נהרג בבית דין של עשרים ושלשה, הרי
ניתן ללמוד את דין מיתתו של זקן ממרא ממיתתו של נביא שקר
בגזירה שוה, שהרי במיתת שניהם נאמרה תיבת 'הוֹדָה', ומדוע אין
המשנה מונה את זקן ממרא בכלל אלו שנידונים בבית דין של שבעים
ואחד.

משיבה הגמרא: 'דְּבָר דְּבָר' נָמַר – התנא של המשנה קיבל מרבו את
הגזירה שוה 'דבר דבר', ולפיכך יכול היה ללמוד דין מיתת נביא שקר
מדין המראת זקן ממרא, אך את הגזירה שוה 'הוֹדָה הוֹדָה' לֹא נָמַר
– הוא לא קיבל מרבו, ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו, ולפיכך אין
הוא יכול לשוב וללמוד את דין מיתתו של זקן ממרא ממיתתו של
נביא השקר.

שנינו במשנה: וְלֹא אֶת דִּינוֹ שֶׁל בֶּהֱן גָּדוֹל אלא בבית דין של שבעים
ואחד.

מבררת הגמרא: מִנְהֵי מִלִּי – מנין לומדים דין זה. אָמַר רַב אֱמֵר רַב
אֶהְיֶה, דְּאָמַר קָרָא (שמות יח כב) כֹּל הַדָּבָר הַגָּדוֹל יָבִיאוּ אֵלָיךְ – אל
משה השקול כסנהדרין של שבעים ואחד, ויש לפרש את כוונת
הכתוב כך, שאת דְּבָרָיו שֶׁל אָדָם גָּדוֹל –[חשוב ובעל שררה] כמו
הכתוב הגדול יביאו אל משה, וממילא יש ללמוד מכאן שאין דנים
אותו אלא בבית דין של שבעים ואחד.

הגמרא מקשה על דברי רב אדא בר אבהו מברייטא: מִיִּתְיָבִי –
הקשו בני הישיבה. שנינו בברייטא, כֹּל הַדָּבָר הַגָּדוֹל יָבִיאוּ אֵלָיךְ,
דְּבָר קָשֶׁה, דהיינו, שכל דבר קשה יבואו לשאול לפני משה. ומבררת
הברייטא, אֶתְהָ אוֹמַר שהכוונה בזה לכל דְּבָר קָשֶׁה, אִי אֵינוֹ – אולי
אין הכוונה אֱלָא שְׁדַבְּרִיו שֶׁל אָדָם גָּדוֹל יביאו אל משה. ומבארת
הברייטא שאי אפשר לומר כן, שהרי בְּשִׁשְׁהוּא אוֹמַר (שם כב) אֶת הַדָּבָר
הַקָּשֶׁה יָבִיאוּ אֵל מֹשֶׁה, הֲרִי מבוואר שבְּדָבָר קָשֶׁה אָמַר, וכשם
שמקרא זה עוסק בדבר קשה, אף המקרא 'כל הדבר הגדול יביאו
אליך' עוסק בדבר קשה. ומבואר מדברי הברייטא, שאין כוונת
הכתוב 'דבריו של גדול' כדברי רב אדא בר אבהו, אלא לענין דבר
קשה, וכיצד נחלק רב אדא על הברייטא.

מתרצת הגמרא: הוּא דְּאָמַר כִּי הָאִי תָנָא – רב אדא סובר כתנא
אחר שנחלק על ברייטא זו, דְּתַנָּא – שנינו בברייטא, 'דְּבָר גָּדוֹל',
דְּבָרָיו שֶׁל אָדָם גָּדוֹל. כלומר, שאין לדון אדם בעל שררה אלא בפני
משה השקול כשבעים ואחד. ועל כך אומרת הברייטא, אֶתְהָ אוֹמַר
שכוונת הכתוב לענין דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל, אִי אולי אֵינוֹ אֱלָא לענין דְּבָר
הַקָּשֶׁה. ועל כך משיבה הברייטא, בְּשִׁשְׁהוּא אוֹמַר 'אֶת הַדָּבָר הַקָּשֶׁה
יביאו אל משה', הֲרִי דְבָר קָשֶׁה כבר אָמַר במקרא, הָא מֶה אֵנִי
מְקַיֵּים – מה היא כוונת הכתוב 'דְּבָר גָּדוֹל', דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל.

ומבואר בברייטא זו כדברי רב אדא בר אבהו, שיש ללמוד מן
המקרא 'כל הדבר הגדול יביאו אליך' שדינו של אדם גדול הוא בבית

סנהדרין. פרק ראשון – דיני ממונות בשלשה דף טז עמוד א – מותר מהדורת "אבן ישראל" (שטיינזלץ) צא רש"י תוספות

1 **בנשיא שבט שחטא.** ובאחת מכל מיתות ב"ד: **דבר אדא בר אבהו.** לקמן: ובתחילתה
2 של א"י. כך דינה לעולם אם נפלה מחלוקת נחלה בשבט: **קלפי אורים ותומים.** ביש
3 נוחלין (ב"ב דף קכב.) מפורש: **אע"פ דקטלינן ביחיד.** דדינא של שבט בסקילה אפ"ה
4 דינא דרבים דיינינן ליה דע"א ולא דינא דיחיד בב"ג: לשעריד. לב"ד שבשעריד
5 דהיינו סנהדרין קטנה ואי אתה מוציא כולה
6 אלא בסנהדרי גדולה: **דברי חמא בר' יוסי.** 1
7 לקמן: **אתיא הורה הורה.** בנביא השקר כתיב
8 (דברים יז) אך הנביא אשר ייד ובזקן ממרא
9 כתיב (שם יז) והאיש אשר יעשה בוזון מה
10 זקן אינו נהרג אא"כ המה על פי ב"ד הגדול
11 כדכתיב (שם) וקמת ועלית אף נביא אינו נידון
12 אלא בבית דין הגדול: **והא הורה.** דזקן ממרא:
13 **כי כתיבא בקטלא כתיבא.** וקטלא דידה
14 בעשרים ושלשה דכי כתיב וקמת ועלית
15 בהוראה כתיב שבאין לשואלו מה יורו וחוור
16 לעירו ואם הורה לעשות כבתחילה נידון
17 כשאר המומתין בב"ג דהא לא תני במתניתין
18 (דף ב.) ולא את זקן ממרא: **דבר דבר**
19 **מהמראתו.** בנביא בקטליה כתיב (דברים יז)
20 אשר ייד לדבר דבר וגו' ובהמראת זקן כתיב
21 (שם) ועשית ע"פ הדבר: **וליהדר זקן ממרא**
22 **ועינמר.** קטלי' בסנהדרי גדולה הורה הורה
23 מנביא דהא בקטלא דתרווייהו כתיב הורה
24 ונימא מה נביא בסנהדרי גדולה דהא גמירין
25 מהמראת זקן אף מיתת זקן בסנהדרי גדולה
26 וניתני במתני' (דף ב.) ולא את זקן ממרא
27 אלא בב"ד של ע"א: **דבר דבר.** הך גזירה שוה
28 דדבר דבר גמיר ליה האי תנא מרביה אבל
29 הך דהורה הורה לא גמיר ליה מרביה וקל
30 וחומר אדם דן מעצמו ואין אדם דן גזירה
31 שוה מעצמו אלא אם כן קיבל מרבו הלכה
32 למשה במתני' (דף ב.) ולא את זקן ממרא
33 אחריתא אתא וכן הלכה ורווחת בישראל:
34 **יביאו אליך.** ומשה במקום שבעים ואחד קאי:
35 דבריו של גדול. דינו של בעל שררה כגון
36 נשיא וכוהן גדול: **והאי תנא.** דדרש דבר גדול
37 דבר קשה למעלה לי תרי קראי: שורו של כהן
38 גדול. אם המית איש: **מדקא מביעא** ליה
39 שורו. שמע מינה שורו הוא דמספקא ליה
40 משום דכתיב (שמות כא) וגם בעליו יומת
41 כמיתת בעלים אבל שאר ממונו פשיטא לן
42 דבשלשה ככל דיני ממונות: כל דבריו.
43 ואפילו ממונו ליבעי סנהדרי גדולה: **ודילמא.**
44 הא דקא מדבר קרא בסנהדרי גדולה משום
45 שאלת אורים ותומים הוא אתא לאשמעינן
46 דנשאלין לסנהדרין באורים ותומים וכן למלך
47 וכן למשוח מלחמה אבל לא להדיט ולעולם
48 לענין לצאת למלחמה יוצאין בלא רשות
49 סנהדרי: **כגור.** נקב שלו כלפי צפון היה
50 ובבילת רוח צפונית מנשבת דקיימא לן
51 (בבבא בתרא ד' כה.) ארבע רוחות מנשבות
52 בכל יום מרוזות בבקר ורוח דרומית בחצי
53 היום ומערבית בתחילת לילה וצפונית בחצי
54 לילה כמחלק חמה שמחלכת ממזרח לדרום
55 ומדרום למערב וממערב לצפון ותניא
56 ביבמות (דף עב.) כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר אף על פי שנופלים היו ולא נשבה להם רוח צפונית ביזם לא היה יום שלא נשבה להם רוח צפונית בחצי הלילה
57 אלמא חצות לילה עת נשיבתה לעולם ופעמים שהיא מנשבת אף ביום והיא רוח נוחה ויפה לבריות והיום מאיר בה: והיה דוד עומד ועוסק בתורה. כדכתיב חצות לילה
58 אקום (תהילים קס"ט) קומי. פרנסה מועטת: ואין הבור מתמלא מחוליותיו. עוקר חוליא מבור עמוק וחוזר והשליכה לתוכו אינו מתמלא בכך כלומר אין סיפק בדידו לפרנס
59 עניים שבתוכה: ונמלכין בסנהדרין. נוטלין רשות מהן והיינו מתני':

1 **מה.** תחילתה קלפי אורים ותומים. הא דאמר בריש הדר (עירובין דף טג.) גבי יהושע דלא
2 אשכחן דאיצטריך ליה לאלעזר לשאול באורים ותומים לאו אחלוקת דארץ קאמר
3 דגזירת הכתוב היא אלא בשאר דברים הצריכים לשאול באורים ותומים שהיה נגלה לו
4 בנבואה:
5 **איש.** ואשה אתה מוציא לשעריך. הכא לא
6 חשיב עיר איש ואף על גב דבפ' אלו
7 דברים (פסחים דף סו.) ושם דף עו.) גבי פסח
8 בטמאה אמר איש נדחה ואין ציבור נדחים
9 ואפילו כל העיר טמאה נדחים לפסח שני עד
10 דאיכא רוב ישראל שאני הכא משום דמציעו
11 שחילק הכתוב בין יחידים למרובים כמו בין עיר
12 הנדחת ליחיד:
13 **אין.** הבור מתמלא מחוליותיו. פ"ה כגון אם עקר
14 חוליא מבור עמוק וחוזר והשליכו לתוכו
15 אין הבור מתמלא ממנה ולא יתכן דאמרין בפ'
16 הוראה (ברכות דף טז.) כשנטל הקב"ה ב' כוכבים
17 מכימה והביא מבול לעולם ומילא הנקב מעש
18 ופרץ ולימליה מדידה ומשני אין הבור מתמלא
19 מחוליותיו וי"מ דקרקע שרגילין להניח על שפת
20 הבור קורין חוליא כי ההיא דתנן (עירובין דף פג.)
21 חולית הבור והסלע שהם גבוהים עשרה וקאמר
22 אין הבור מתמלא מאותה חוליא ור"ת פירש
23 מחוליותיו היינו ממקורו דאין מתמלא הבור מים
24 ממקור נביעתו וכן מוכח במדרש דאמר אין הבור
25 מתמלא מחוליותיו אלא אם כן מנמיכין לו מים
26 ממקום אחר:
27 ואחר
28 **והא** **אֵלָא** **אָמַר** **רִישׁ לְקִישׁ,**
29 **גַּמַּר 'דְּבַר דְּבַר' מִכְּמִרְאָתוֹ. וְלִהְיוֹת זָקֵן מִמֶּרָא, וְלִגְמֹר הַהִירָה הַזֶּה מִנְּבִיא הַשִּׁקָּר. 'דְּבַר דְּבַר'**
30 **גַּמַּר, 'הַהִירָה הַזֶּה' לֹא גָמִיר: וְלֹא אֵת כֵּהֵן גָּדוֹל: מְנַהֵג מִלֵּי, אָמַר רַב אֲדָא בַּר אֲהֵבָה, דְּאָמַר**
31 **קָרָא 'כָּל הַדָּבָר הַגָּדוֹל 'יָבִיאוּ אֵלָיךְ' דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל. מִיתִיב, 'הַדָּבָר הַגָּדוֹל', דְּבַר קָשָׁה. אֲתָה**
32 **אֹמֵר דְּבַר קָשָׁה, אוֹ אֵינוֹ אֵלָא דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל, בְּשֵׁהוּא אֹמֵר 'אֵת הַדָּבָר הַקָּשֶׁה 'יָבִיאוּ אֵל**
33 **מִשָּׁה' הֲרִי דְּבַר קָשָׁה אֹמֵר. הוּא דְּאָמַר כִּי הָאִי תֵּנָא, דִּתְנִי 'דְּבַר גָּדוֹל' דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל. אֲתָה**
34 **אֹמֵר דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל, אוֹ אֵינוֹ אֵלָא דְּבַר קָשָׁה. בְּשֵׁהוּא אֹמֵר הַדָּבָר הַקָּשֶׁה, הֲרִי דְּבַר קָשָׁה**
35 **אֹמֵר. הָא מָה אֲנִי מְקִיִּים 'דְּבַר גָּדוֹל', דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל. וְהָאִי תֵּנָא, תְּרִי קָרָא לְמָה לִי. חַד,**
36 **לְצֹאָה בְּעֶלְמָא. וְחַד, לְעִשְׂיָה. וְאִידֵּךְ, אִם פֶּן לְכַתּוּב אוֹ 'גָּדוֹל' אוֹ 'קָשָׁה' 'קָשָׁה'. מֵאִי**
37 **גָּדוֹל וּמֵאִי קָשָׁה, שְׁמַע מִינָּה, תִּרְתִּי. בְּעִי רַבִּי אֶלְעָזָר, שׁוּרוֹ שֶׁל כֵּהֵן גָּדוֹל, בְּכִמְהָ. לְמִיתָת בְּעָלִים**
38 **דִּידֵיהּ מְדַמִּינָן לִיהִ, אוֹ דִּילְמָא לְמִיתָת בְּעָלִים דְּעֶלְמָא מְדַמִּינָן לִיהִ. אָמַר אַבְיִי, מְדַקָּא מְבִיעָא**
39 **לִיהִ שׁוּרוֹ, מְכַלֵּל דְּמִמוּנֹהוּ בְּשִׁטָּא לִיהִ. בְּשִׁטָּא, מָהוּ דִּתִּיקָא, הֲוֵאלִי וְכַתֵּב 'כָּל' הַדָּבָר הַגָּדוֹל,**
40 **כָּל דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל, קָא מְשַׁמַּע לָן: אֵין מוֹצִיאִין כּו': מְנַהֵג מִלֵּי, אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, דְּאָמַר קָרָא**
41 **'לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד', 'הוּא' זֶה מֶלֶךְ, 'וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ' זֶה מוֹשֶׁה מִלִּחְמָה, 'וְכָל הָעֵדָה'**
42 **זֶה סְנֵהדְרִי. וְדִילְמָא, לְסְנֵהדְרִי הוּא דְּקָאֻמַּר לָהּ רַחֲמָנָא דְּלִישְׁיָלוּ בְּאֹרִים וְתוּמִים. אֵלָא, כִּי הָא**
43 **דְּאָמַר רַב אֲחָא בַּר בִּזְנָא אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן חֲסִידָא, כְּגוֹר הִיָּה תְּלוּי לְמַעְלָה מִמַּטָּתוֹ שֶׁל דּוֹד,**
44 **בִּיּוֹן שְׁהִנֵּעַ חֲצוֹת לֵילָה, רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשְּׁבַת בּוֹ, וְהִיָּה מְנַגֵּן מֵאֲלִיּוֹ, מִדֵּי הִיָּה דּוֹד עוֹמֵד וְעוֹסֵק**
45 **בְּתוֹרָה, עַד שֶׁעָלָה עֲמוּד הַשֶּׁחַר. בִּיּוֹן שֶׁעָלָה עֲמוּד הַשֶּׁחַר, נִכְנָסוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל אֲצִלוּ, אָמְרוּ לוֹ,**
46 **אֲדוּנֵינוּ הַמֶּלֶךְ, עֲמֵךְ יִשְׂרָאֵל צָרִיכִין לְפָרְנָסָה. אָמַר לָהֶן, לָכוּ וְהִתְפָּרַסְנוּ זֶה מָזָה, אָמְרוּ לוֹ אֵין**
47 **הַקּוֹמִץ מְשַׁבֵּעַ אֵת הָאָרֶץ, וְאֵין הַבּוֹר מִתְמַלֵּא מִחֻלְיָתוֹ. אָמַר לָהֶם, לָכוּ פִּשְׁטוּ דִּידְכֶם בְּגָדֵי.**
48 **מִיד, יוֹעֲצִין בְּאִחִיתוּפֹל וְנִמְלָכִין בְּסִנְהֶדְרִין וְשׁוֹאֲלִין בְּאֹרִים וְתוּמִים. אָמַר רַב יוֹסֵף, מֵאִי קָרָא**
49 **'אֲחָרִי'**

צב סנהדרין. פרק ראשון – דיני ממונות בשלשה דף טז עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" תוספות רש"י

ואַחֲרַי אַחֲתוּפֶל כּוּ. הִגְרִית וְהִכִּי כְּתִיבִי קְרָאִי אַחֲרַי אַחֲתוּפֶל הַיּוֹדִיעַ בִּן בְּנֵיהוּ וְאִבְתִּיר וְגו' הַיּוֹדִיעַ בִּן בְּנֵיהוּ זֶה סִנְהֶדְרִין וְכֵן הוּא אֹמֵר וּבְנֵיהוּ עַל הַכְּרִיתִי וְעַל הַפְּלִית לְמַה נִּקְרָא שֵׁמֶן כּוּ בְּאִתֵּיר אֱלֹו אֲוִירִים וְתוֹמִים וְאֲחֵכִי שֵׁר צָבָא וְכו' וּמִיֵּיתִי רֵאִיהִי דְכִי הִכִּי בְּרֵבֵיהוּ בִן הַיּוֹדִיעַ הִיא רֹאשׁ סִנְהֶדְרִין כְּמוֹן כִּי הִיא הַיּוֹדִיעַ אֲבִיו כְּרִיתִי וּפְלִיתִי הֵם סִנְהֶדְרִין וְקִ"ק דְּבִרְבֵּרֵי הַיָּמִים (יֵאֵר) דְּבַתְּחִלָּה מַלְכוּתוֹ שֶׁל דָּוִד חֲשִׁיבִי בְּנֵיהוּ בִן הַיּוֹדִיעַ עַם הַגְּבוּרִים שֶׁל דָּוִד הַמְּתוּחָקִים עִמּוֹ הַלְמִיכּוֹ הוּאִי קְרָא דְאַחֲתוּפֶל בְּסוּף יָמָיו שֶׁל דָּוִד תַּחֲלַת מַלְכִּים בִּימֵי שְׁלֹמֹה וְקַחֲשִׁיבִי הַיּוֹדִיעַ וְאִין יִתְכֵּן שְׁהִיָּה אֲבִיו שֶׁל בְּנֵיהוּ וְגַם בְּסוּף שְׁמוּאֵל (בִּג כ) מִזִּנֶּה בְּנֵיהוּ עִם הַגְּבוּרִים וְשִׁמְאָה שְׁנֵי בְּנֵיהוּ בִן מוֹרֶדֶת הִיא אֶחָד אֲבִיו שֶׁל הַיּוֹדִיעַ וְאֶחָד בְּנָה

אֶת תְּבִנֹתָהּ הַמְשִׁכֵּן וְגו'. וּמֹשֶׁה בְּמִקוֹם זֶה הָיָה
 קָא יִתְמָה לִיל וְכֵן תַּעֲשֶׂה וְהָא גְבִי סְנֹדְהִין
 וּשְׁבָטִים אֲמַרְיִן דְּבַע עִ"א כְּדֹאשְׁכֹּן בְּמִשָּׁה
 מְדוּקִי סְנֹדְהִינְהוּ וְהוּא בְּמִקוֹם עִ"א קָא עֲגַג
 דְּלֹא תְּבִינָה הֵחָם וְכֵן תַּעֲשֶׂה וְעוֹד שְׁכֵחַ דְּבִי' קָמַא
 דְּשִׁבְעוּתָא (דָּף ד.) תַּנּוּ דֹאֲרִין מוֹסְפִין עַל הָעֵד
 וְעַל הָעוֹרוֹת אֵלֶּא בְּמִלְךָ וְנִבְיִא וּשְׁבָעִים וְאַחַד וַפִּי'
 שֶׁם בְּקוֹנְטֵרֵס וְיִלְדֵּי מוֹשֶׁה דְּהוּי מֶלֶךְ וְנִבְיִא
 וּבְמִקוֹם שְׁבָעִים וְאַחַד וְאֵם כֵּן גְּבִי סְנֹדְהִין וְיִלְדֵּי
 מוֹשֶׁה דְּבַע שְׁבָעִים וְאַחַד מְהֵאֵי טִימְאָא נְגִי
 נִיבְעִי מֶלֶךְ וְנִבְיִא הַמְּבֹרָח וְסֹדְהוּ מוֹשֶׁה עִ"א מְהֵא
 דְּהִכָּא מְרִיבִין טַפִּי מִשּׁוּם דְּכֹתִיב וְכֵן תַּעֲשֶׂה מִשְׁמַע
 דֹּאֲתָא לְרַבְרְבִי כָל הָךְ וְאִתְּ וְכֹלִים נְגִי נִיבְעִי
 שְׁבָעִים וְאַחַד וְכֹתִיב הַכּוֹתֹב תֵּלְאוּ בְּשִׁירוֹת דֹּאֲרִין
 צִרְיָךְ אֵלֶּא אִמְרוֹת הָא מִשְׁמַע בְּסוֹמְךָ דֹּאֲרִי לֹא
 אוֹתִם הוּי אֲמַרְיִן דְּבַעֵי מִשְׁחִיחָה וְעוֹבְדָא וְכֵן
 הִשְׁתָּא דְּכֹתִיב אֲוֹתָא לְמַעֲשֵׂי מִשְׁחִיחָה עִ"א מְהֵא
 לֹא נִמְעַט וִי"ל דְּכֹלֵן אוֹתֵם לְגַלְדִּי דֹּאֲרִין תַּעֲשֶׂה
 לֹא קָאִי אֲבָלִים וְלֹא בְּעִי לְדוֹרוֹת דּוּמִיָּא דְּמִדְּשָׁה
וְשׁוֹפְטִים לְכָל שֹׁנֵט וּשְׁבֵט. אֵם שִׁי בְּעִיר אַחַת
 מִבִּי שְׁבָטִים עוֹשִׂין בִּי סְנֹדְהִינְהוּ.
אֲחֵר מִמּוֹנֵה עַל כּוֹלָן. פִּי"ה הִגְדוּל
 שְׁבִירָשׁוּלִים עַל כּוֹלָן מִשְׁמַע הִכִּי שְׁכִיב
 דְּבִרְשִׁא דְּבִרְיָתָא בְּתֵר שׁוֹפְטִים לְכָל יִשְׂרָאֵל
 קִתְּנִי רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַחַד מִמּוֹנֵה עַל כּוֹלָם
 קִדְּמִי שְׁהוֹכִיר לְכָל שֹׁנֵט וּשְׁבֵט וְלֹכַל עֵדִי וְעֵדִי
 רִימָא דֹּאֲחֵר מִמּוֹנֵה עַל כּוֹלָן הוּא הִנְשִׂיא דְּקִתְּנִי
 בְּתוֹסַפְתָּא שְׁהִנְשִׂיא יוֹשֵׁב בִּאֲמַעַע וְנִפְלָא לְפִרְשֵׁי
 דֹּאֲחֵר מִמּוֹנֵה עַל כּוֹלָן אֲחֵר מִשְׁמַע שְׁכִיבִי אֲב
 בִּיד וּבְכָל שׁוֹפְטִים וּשׁוֹפְטִים הִיָּה שֶׁם מוֹפְלָא
 כְּדֹאמְרֵי גְבִי זֶקֶן מְמָרָא הוּא וּמוֹפְלָא שְׁבִיבִית דִּינוּ
 וְנִרְאָה דְּלֹא הִיָּה מִחֻשְׁבֵּן סְנֹדְהִין מְדִקְאֲמֵר בִּפְקִי
 הָדוּרִית (דָּף ד.) אַהֲהִיא דִּתְנֵן הָרֹר בִּית דִּין וִידַע
 אַחַד מִהֶם שְׁטַעֵר כּו' וְאִי שְׁלֹא הִיָּה מוֹפְלָא שְׁבִיבִית
 דִּין שֶׁם פְּטוֹר מִחֻשְׁבֵּן בְּגִמְרֵא לִפִּי שְׁהִידָה לִּם
 שְׁלִמְדוּ וְאִי הוּא מוֹפְלָא מֵאִי אִיִּרְיָא מוֹפְלָא
 אִפִּילוּ אַחַד מִן הָאֲחֵרִים נְגִי כְּדֹאמְרֵי הֵחָם לְעִיל
 מִנְיָה הִכִּי קָאמֵר רַחֲמָנָא אִי אִיתַּל לְכֹלְלִי סְנֹדְהִין
 הוּא הוֹרָאָה וְאִי לֹא אֵלֶּא הוּא הוֹרָאָה וְלֹפִי זֶה אֲתֵיָּא
 הָהִיא הָדוּרִית כּוֹתֵב הִיָּה וְהוּא דִּתְנֵן בְּפִקֵּר
 הַנְּהוּקִין (לְקַמֵּן דָּף פ.) כִּי יִפְלֹא מִבְּמוֹפְלָא שְׁבִיבִית
 דִּין הַכּוֹתֹב מְדַבֵּר הָא לֹא הוּי כְּשֹׂאֵר מוֹפְלָא
 שְׁכָבֵל דּוֹכְתָּא דִּהֵחָם לֹא אֲתֵי לְמַעֲשֵׂי אֵלֶּא
 תְּלִמִּיד דְּכִפִּי הֵחָם קְוִנְטֵרֵס שְׁכָבֵל סְנֹדְהִין י
 דִּין הִמְרָאָה חוּץ מִתְּלִמִּיד לִפִּי שְׁאִינֵי רֵאִי
 לְהוֹרָאָה כְּדִתְנֵן הֵחָם (שֶׁם) תְּלִמִּיד שְׁהוֹרָה
 לַעֲשׂוֹת פְּטוֹר נִמְצָא חוֹמְרוֹ קוּלָּה:

בניהו בן יהוידע זה סנהדרין, שהיה מופלא שבב"ד: ואביתר אלו אורים ותומים וכן
הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. הוא למעלה מהם קודם היה
לדם ומדסמך בקרא קמא אביתר בחר בניהו שמע מינה אביתר היינו כרתי ופלתי:
וספרים דכתיב בהו ואביתר על הכרתי שיבוש הוא שאין מקרא זה בכל הדבאיאים:
בשורתיו, חוככין בדברים באמותן: מאי קרא.
דכנור תלוי על שטחו של דוד ומקצף לידו
משנתו דכתיב אעירה השחר אני מעורר
השחר ולא כשאר מלכים שהשחר קודם
ומעורר: כן תעשו לדורות. מה משכן על פי
משה והוא במקום סנהדרין גדולה אף לדורות
על פי סנהדרין גדולה: מיכן ואילך. כלם
שעשו אחרי כן עבודתן מותבתן משעה
שמותחבים בעבודה מתקדשין: אותם.
מיעוטא הוא: אשר ישרתו. להבא משמע
לדורות הבאים נתנו בשירות מרכיב
(במדרב ד) כל כלי השרת אשר ישרתו: ח"נ
אי לא אותם הוא אמנא לדורות במשיחה
ועבודתה דהא כתיב וכן תעשו: דאין
סנהדרואתא. בעצת יתרו ומשה היה שופט
דיין על פי הדבור ושקול כסנהדרין גדולה
בשירותיהם: שופרים. גולירים חובטין
במקלות ע"פ השופטים לכל מי שאינו שומע:
אחד ממנו על בולן. זו סנהדרין גדולה
מצוה בשמע לדון את שבמנו. ולא ילכו בני
שבט זה לבד" של שבט אחר: לשעריך. לבד"
שבכל עיר ועיר: כב"ד אחד. כל זמן שסנהדרין
זו קיימא אבל מתו אלו ותמנו אחרים עושין:
במקום אחד. כגון בגליל או ביהודה: ר"ש
דריש טעמא דקרא. בהמקבל (ב"מ סט.).
עמד

יָהָה וְלֹא לְדֹרוֹת בְּמִשְׁחָה: וְאֵין עוֹשִׂין סִנְהֶדְרָאוֹת כּו': מִנָּא לָן, רְאוּת, וּבִשְׁלָשׁ בְּמִקּוֹם שְׁבָעִים וְחָד קָאִי. תְּנוּ רַבְנָן, מִנִּין שְׁמַעְמִידִין זֶר 'שׁוֹפְטִים תִּתֵּן'. שׁוֹפְטִים לְיִשְׂרָאֵל מִנִּין, תִּלְמוּד לִזְמַר 'שׁוֹפְטִים' מִמִּין, תִּלְמוּד לִזְמַר 'שׁוֹפְטִים לְשִׁבְטִיד'. שׁוֹפְטִים לְכָל שִׁבְט וּשְׁבֹט לְשִׁבְטִיד. שׁוֹפְטִים לְכָל עִיר וְעִיר מִנִּין, תִּלְמוּד לִזְמַר 'שׁוֹפְטִים' עִיר מִנִּין, תִּלְמוּד לִזְמַר 'שׁוֹפְטִים לְשִׁעְרִיד'. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, אֶחָד לָד'. רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אָמַר, לְשִׁבְטִיד וּשְׁפֹטוֹ, מִצְוָה בְּשִׁבְטֵי הַנְּהֻחַת: מִנָּא הֵינִי מִלִּי, אָמַר רַבִּי חִיָּיא בְּרִי יוֹסֵף אָמַר רַבִּי אִישְׁעָיָא, שֶׁלֹּא הָיָה אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הָיָא 'אִישׁ וְאִשָּׁה אֶתָּה מוֹצִיא לְשִׁעְרִיד, לָהּ לְשִׁעְרִיד: אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנְּהֻחַת בְּסֶפֶר: מֵאִי טַעְמָא, 'מִקְרָבִיד' לֹא שְׁלֹשׁ (עִיר הַנְּהֻחַת): דְּכֹתִיב 'אֶחָת', אָבֵל עוֹשִׂין אֶחָת אוֹ שְׁתֵּים, וְ'אֶחָת וְלֹא שְׁלֹשׁ, אֶתָּה אָמַר אֶחָת וְלֹא שְׁלֹשׁ, אוֹ אֵינוֹ אֱלָא אֶחָת יוֹד', הֵרִי שְׁתֵּים אָמַר. הָא מָה אֵנִי מְקִיִּים 'אֶחָת', אֶחָת וְלֹא שְׁלֹשׁ. וְהָא דְאֵין עוֹשִׂין. הָא בְּשֵׁנִים וְשְׁלֹשָׁה בְּתֵי דִינִין, עוֹשִׂין. וְיִמְנִין שֶׁ בְּתֵי דִינִין. לְעוֹלָם, אֵין עוֹשִׂין. מֵאִי טַעְמָא דְרַבִּי, מִשּׁוּם קִרְחָה. בְּמִקּוֹם אֶחָד. אָבֵל בְּשֵׁנִים וְשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת, עוֹשִׂין. רַבִּי יוֹהָנָן אָמַר, בְּוֹתִיָּה דְרַבִּי יוֹהָנָן, אֵין עוֹשִׂין שְׁלֹשׁ גְּעִירוֹת מְנַדְּחוֹת בְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל, אֶחָת בִּיהוּדָה וְאֶחָת בְּגִלְגַּל, אָבֵל שְׁתֵּים בִּיהוּדָה וְשְׁתֵּים בְּגִלְגַּל אֵין אֶחָת אֵין עוֹשִׂין. מֵאִי טַעְמָא, שְׁמָא יִשְׁמְעוּ נִכְרִים וְיַחְרִיבוּ אֶת אֶרֶץ אֲמֹר רַחֲמָנָא, וְלֹא מִן הַסֶּפֶר. רַבִּי שְׁמַעוֹן הָיָא, דְּדִרִישׁ טַעְמָא דְקָרָא: טַעְמָא דְרַבְּנָן, דְּאָמְרֵי וּבִשְׁלָשׁ עַל גְּבִיָּהוּ, אָמַר קָרָא 'וְהִתְחַבְּבוּ שָׁם עִיר'.

60 **אחת** או ב'. פי' אחת בב"ד אחד או ב' בשני בתי דינין ולמאי דשרי' בו' או ב' ב"ד אפילו טובא (כפעם אחת) איירי במקום אחד או ב' מקומות: **אחת** ולא שלשה. אין להקשות
61 דלישתוק מאחת ואנא ידענא מעריך ב' ולא שלשה דתפסת מועט תפסת:

מבררת הגמרא: אלא 'אותם' למה לי – מאחר ונתפרש בכתוב שיש
לחנוך את הכלים העשויים לדורות על ידי עבודה, אם כן מה צורך
יש במיעוט הנלמד מתיבת 'אותם'. מבארת הגמרא: אי לא המיעוט
של תיבת 'אותם', הוה אמינא שהכלים שעשה משה נתקדשו על ידי
משיחה, ואילו הכלים העשויים לדורות מתקדשים במשיחה
ובעבודה, דהא כתיב בתורה 'וכן תעשו' שיש לנהוג כן לדורות
למשוח הכלים, וכמו כן נאמר 'כלי השרת אשר ישרתו' לענין חינוכם
בעבודה, ולפיכך כתב רחמנא את תיבת 'אותם', כדי לדרוש 'אותם'
במשיחה ולא לדורות במשיחה, שרק הכלים שנעשו על ידי משה
נתקדשו במשיחה, אך הכלים העשויים לדורות אינם מתקדשים על
ידי משיחה.

שנינו במשנה: ואין עושין סנהדראות בו לשבטים אלא על ידי בית
דין של שבעים ואחד.

מבררת הגמרא: מנא לן דין זה. ומבארת. פראשכחן במשה רבינו
דאוקי סנהדראות – שהעמיד סנהדראות לשבטי ישראל, ומשה
במקום שבעים וחד קאי – ומשה היה שקול כנגד שבעים ואחד וקני
הסנהדרין, וממילא יש ללמוד שאין מעמידים סנהדרין קטנה
לשבטים אלא על ידי בית דין של שבעים ואחד.

הגמרא מבאיה ברייתא בעוסקת בדני העמדת שופטים ושוטרים:
תנו רבנן – שנו חכמים בברייתא, הדורשת מן המקרא (דברים טו יח)
'שופטים ושטרים תתן לך בכל שערך', אשר ה' אלהיך נתן לך
לשקיף, ושפטו את העם משפט צדק, את דני העמדת שופטים
ושוטרים לעם ישראל. וכך אומרת הברייתא, מניין ששופטים
שופטים לישראל – מהיכן לומדים שמצוה להעמיד סנהדראות
קטנות של עשרים ושלשה דינים, תלמוד לומר 'שופטים וגו' תתן.
שופטים לישראל מניין, כלומר, מנין שיש להעמיד שוטרים שיכפו
את העם לקיים את מצוות השופטים, תלמוד לומר 'שופטים תתן'.
שופטים לכל שבט ושפטו מניין, דהיינו, שאם יש שני שבטים הגרים
בעיר אחת, יש להעמיד סנהדרין לכל שבט בפני עצמו, תלמוד לומר
'שופטים וגו' לשבטים'. שופטים לכל שבט ושפטו מניין, תלמוד
לומר 'שופטים וגו' לשבטים לכל עיר ועיר מניין, דהיינו,
שאם יש שבט אחד המתגורר בשני ערים, יש להעמיד סנהדרין בכל
עיר בפני עצמה, תלמוד לומר 'שופטים וגו' לשעריה – בשערי
העיר. שופטים לכל עיר ועיר מניין, תלמוד לומר 'שופטים וגו'
לשעריה.

רבי יהודה אומר, בית דין אחד ממונה על פולן, והיינו סנהדרין
גדולה שהיתה ממונה על כולם, שנאמר 'תתן לך', ומאחר שנקט
הכתוב בלשון יחיד, יש ללמוד שיש אחד הממונה על כולם.

רבן שמעון בן גמליאל אומר, מסמיכות התיבות 'לשבטים ושפטו'
יש ללמוד, שמצוה בבית הדין של אותו השבט לדון את שבטו, ולא
יילכו בני שבט אחד, לדון אצל דיני שבט אחר.

שנינו במשנה: ואין עושין עיר הנדחת אלא על פי בית דין של
שבעים ואחד.

מבררת הגמרא: מנא הני מילי, אמר רבי חיאי בר יוסף אמר רבי
אושעיא, יש ללמוד דין זה מדאמר קרא (דברים יז ה) העוסק ביחידים
העובדים עבודה זרה, 'והוצאת את האיש ההוא או את האשה
ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שערך', ויש לדרוש כך,
איש ואשה אתה מוציא לשעריך, כלומר, יחידים העובדים עבודה
זרה נידונים בבית דין של עשרים ושלשה היושב בשערי העיר, ואי
אתה מוציא את כל העיר פולא לבית הדין שבשעריך, שאם עבדו
כל תושבי העיר עבודה זרה, יש לדון אותם בבית הדין הגדול, בפני
שבעים ואחד דינים.

שנינו במשנה: אין עושין עיר הנדחת בספר – סמוך לגבול.

מבררת הגמרא: מנא מצינא, ומבארת על פי דברי הכתוב שנאמר
בעיר הנדחת (דברים יג יד) 'וצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את
ישיבי עירם', 'מקרבך' אומר רחמנא, דהיינו, עיר השוכנת באמצע
ארץ ישראל, ולא מן העיר השוכנת בספר – סמוך לגבול.

שנינו במשנה: ולא עושין שלש (ערי הנדחת) אבל עושים אחת או
שתיים.

דכתיב (דברי הימים א' כו לד), 'ואחר אחיתופל בניהו בן יהודע,
ואביתר, ושר צבא למלך יואב'. ויש לבאר מקרא זה, שבא לפרש
את סדר היציאה למלחמה, 'אחיתופל' זה יועץ, ומתחילה היו
מתייעצים עמו כיצד לעשות המלחמה, וכן הוא – (המקרא) אומר
(שמואל ב' טו ג) 'ונצת אחיתופל אשר יעץ וגו', ויש ללמוד מן המקרא
שהיה אחיתופל יועץ, וכן היה בן יהודע, זו סנהדרין, שהיה ראש
הסנהדרין, ובאו ליטול הימנו רשות ליצא למלחמה, 'אביתר' אלו
אורים ותומים, שהיה כהן גדול, ובאו לשאול ממנו באורים ותומים
האם יצליחו במלחמתם, וכן הוא אומר (דברי הימים א' יח ז), 'וכניהו בן
יהודע על הכרתי ועל הפלתי', דהיינו, בניהו בן יהודע היה קודם
לאורים ותומים הקראים בשם 'ברתי ופלתי', ומאחר ובמקרא לעיל
נמנה אביתר לאחר בניהו, יש ללמוד שאביתר הוא זה שבאו לשאול
אצלו באורים ותומים. ולמה נקרא שמן של האורים ותומים 'ברתי
ופלתי', 'ברתי' על שם שפודתן – חותכים את דבריהן, 'ופלתי' על
שם שמופלאין מעשיהן – שעושים מעשים מופלאים. ואחר כך –
אחר שנטלו רשות וצוה מכל אלו, היו יוצאים למלחמה עם שר
הצבא למלך, שהוא יואב.

עתה מפרשת הגמרא מנין לומדים שכינור היה מעורר את דוד: אמר
רבי יצחק בריה דרב אדא, ואמרי לה – ויש אומרים שמימרא זו
אמר רבי יצחק בר אבדומי, מאי קרא – מאיזה מקרא יש ללמוד
שהיה כינור מביא לדוד משנתו, ממקרא זה (תהלים טז ט) 'עורה בבדרי,
עורה הנבל וכנור אעירה שחר'. דהיינו, אין אני ישן בכבדרי עד שלש
שעות ביום כדרך שאר מלכים, אלא הכינור מקיץ אותי בחצי הלילה,
ועל ידי כן אני הוא שמעורר את השחר, ולא השחר מעיר אותי.

שנינו במשנה: ואין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בבית דין
של שבעים ואחד.

מבררת הגמרא: מנהגי מילי, אמר רב שימי בר חיאי, אמר קרא
(שמות כה ט) 'ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת
תבנית כל פליו, וכן תעשו'. ודרשו חכמים, 'וכן תעשו' לדורות
הבאים, שכפי הסדר שהיה בשעת הקמת המשכן, כך יש לנהוג לעולם
בשעה שרוצים להוסיף על העזרות, ומאחר שהקמת המשכן היתה
על פי משה השקול כנגד סנהדרין גדולה, לפיכך אין להוסיף על
העזרות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

הגמרא מקשה על דברי רב שימי מברייתא: מתיב רבא, שנינו
בברייתא, שכל הכלים שעשה משה רבינו למשכן, היתה משיחתן
בשמן המשחה מקדשן לעבודה, וכל הכלים שנעשו מיין ואילף לא
נמשחו בשמן המשחה, אלא עבודתן היתה מחנכת, דהיינו, משעה
שהתחילו להשתמש בהם לעבודת הקודש חלה עליהם קדושת כלי
שרת. ואמאי אין הכלים נמשחים לעולם בשמן המשחה, נימא בזה
את דרשת הכתוב 'וכן תעשו' לדורות הבאים, ובהכרח, שאין דרשה
זו נכונה, ויש חילוק בין הדברים שנעשו בשעתן לדברים שנעשו
לאחר זמן.

מתרצה הגמרא: שאני התם לענין משיחת הכלים, דאמר קרא (במדבר
א' י) 'וימשה וינקדש אותם, ותיבת 'אותם' למעט היא באה, ולפיכך
יש לדרוש כך, 'אותם' – הכלים שעשה משה מתקדשים במשיחה,
ולא לדורות במשיחה – אך הכלים הנעשים לאחר מכן אינם
מתקדשים במשיחה אלא בעבודה.

שבה הגמרא ומקשה: ואמאי – שמו נאמר את המיעוט באופן אחר,
אותם – הכלים שעשה משה מתקדשים במשיחה, ולדורות אי
במשיחה אי בעבודה – והכלים הנעשים במשך הדורות ניתן לקדם
או על ידי משיחה או על ידי עבודה, ומנין יש לומר שאין הם
מתקדשים אלא בעבודה.

מתרצה הגמרא: אמר רב פפא, אמר קרא (שם ד יב) 'ולקחו את כל
כלי השרת אשר ישרתו כס בקודש', ומאחר ונקט הכתוב בלשון
עתיד 'אשר ישרתו' יש ללמוד שמדובר בכלים שיעשו במשך
הדורות, וכיון שנאמר בהם לשון 'שירות' יש ללמוד שהכתוב תלוא
בשירות, דהיינו, שלא תחול עליהם קדושת כלי שרת עד שישירותו
בהם בפועל, ובהכרח יש לומר שכוונת המיעוט 'אותם' היינו 'אותם'
במשיחה ולדורות בעבודה.

עמך, דהיינו, שיתייצבו אתך באהל מועד, ומשמעות תיבת 'עמך' היא וְאֵת בְּהַרְיָהּ – שאתה משה עמכם, ומכאן יש ללמוד שהיה משה נמנה במנין הסנהדרין, ולפיכך יש להצריך לדורות שהיו שבעים ואחד זקנים בסנהדרין גדולה.

מבררת הגמרא: וְרַבִּי יְהוּדָה הַסּוֹבֵר שְׂמֹשָׁה אֵינוֹ נִמְנָה בַּמִּנְיָן הַסְּנֵהֲדֵרִין, כיצד יבאר את תיבת 'עמך'. מבארת הגמרא: 'עמך' מִשּׁוּם שְׂכִינָה, כלומר, ציוה הקדוש ברוך הוא שיעמדו הזקנים יחד עם משה מחוץ לאהל מועד, ולא יכנסו בתוכו משום כבוד השכינה.

שבה הגמרא ומבררת: וְרַבְּנָן, מה יענו לטענתו של רבי יהודה, הרי אף לשיטתם יש לומר 'עמך' משום שכינה, ואם כן מנין להם שהיה משה נמנה עם הזקנים. מבארת הגמרא: שאכן אף הם מודים שאין להוכיח מתיבת 'עמך', אלא שדורשים ממקום אחר, אָמַר קְרָא (במדבר יא יז) וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ בְּמִשְׁאֵה הָעָם, ומשמעות תיבת אִתָּךְ היא וְאֵת בְּהַרְיָהּ – שתהיה אתה עמכם במנין הסנהדרין.

שבה הגמרא ומבררת: וְרַבִּי יְהוּדָה הַסּוֹבֵר שֶׁלֹּא הָיָה מֹשֶׁה נִמְנָה עִמָּהֶם, כיצד יבאר את תיבת 'אתך'. מבארת הגמרא: 'אתך' בְּדוֹמִין לָךְ, דהיינו, שמתיבה זו יש ללמוד שעל דיני הסנהדרין להיות מיוחסים ונקיים מכל פגם משפחה כפי שהיה משה.

שבה הגמרא ומבררת: וְרַבְּנָן הַסּוֹבְרִים שִׁישׁ לַלְמוּד מִתִּיבַת 'אתך' שהיה משה נמנה עם הסנהדרין, אם כן מנין יש ללמוד לפי שיטתם שצריך שהיו הדיינים דומים למשה. מבארת הגמרא: שדבר זה הן המקרא (שמות יח כב) וְהִקְלָה מִעֲלֶיךָ וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ נִפְקָא – משם יש ללמוד זאת, וְאֵף שֶׁמִּקְרָא זֶה עוֹסֵק רַק בַּסְּנֵהֲדֵרִין קִטְנָה, מכל מקום וְלִפְאֵ – יש ללמוד דין סְנֵהֲדֵרִי גְדוֹלָה בְּדִין סְנֵהֲדֵרִי קִטְנָה, ונמצא שתיבת 'אתך' שבמקרא 'ונשאו אתך במשא העם' מיותרת לדרשה, ולפיכך יש ללמוד משם שהיה משה נמנה במנין הזקנים, ויחד עמו מנתה הסנהדרין שבעים ואחד דיינים.

הגמרא מביאה ברייתא בענין בחירת שבעים הזקנים במדבר: הָנוּ רַבְּנָן, נאמר במקרא (במדבר יח כז) וְיִשְׂאָרוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּמִתְנָה, והם אלדד ומידד, שלא יצאו לאהל מועד עם שאר הזקנים אלא נתנבאו במחנה, וְשֶׁ אֲמִירִים שֶׁהַכּוֹנֵה בֹּזֵה פִּתְקֵיהֶם שֶׁל אֵלֶּדד וּמִידד בָּקְלָפִי – כלִּי שבו מניחים את פתקי הגורל וְנִשְׁתִּירָו, מאחר שהם לא באו להוציאם, שֶׁבִּשְׂעָה שֶׁאֵמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשְׁה אֶסְפָּה לִּי שְׁבָעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, כדי להושיבם בסנהדרין, אָמַר מֹשֶׁה בִּיצֵד אֶעֱשֶׂה, מאחר ואין מספר שבעים מתחלק בשווה לשנים עשר שבטים, אם אֶבְרֹר זִקְנִים מִכָּל שִׁבְט וְשִׁבְט, ובסך הכל שבעים ושנים זקנים, נִמְצָאוּ שְׁנַיִם יְתִירִים עַל הַשְּׁבָעִים, ואם אֶבְרֹר הַמִּשְׁה הַמִּשְׁה מִכָּל שִׁבְט וְשִׁבְט, ובסך הכל ששים זקנים, נִמְצָאוּ עֲשָׂרָה חֲסִירִים לַמִּנְיָן, ואם אֶבְרֹר שְׂשֵׁה זִקְנִים מִשִּׁבְט זֶה, כלומר מעשרה שבטים, וְהַמִּשְׁה זִקְנִים מִשִּׁבְט זֶה – משני שבטים, ובכך יעמוד המנין על שבעים זקנים, אם כך אעשה חֲרִינִי מִפְּלִי קִנְיָה בֵּין הַשְּׁבָטִים, שיתרעמו שני השבטים מדוע לא נבחרו מהם אלא חמשה. מה עֲשֶׂה מֹשֶׁה, בִּירַד שְׂשֵׁה זִקְנִים מִכָּל שִׁבְט, ובסך הכל שבעים ושנים זקנים, וְהִבִּיא שְׁבָעִים וְשָׁנִים פִּתְקֵינוּ, עַל שְׁבָעִים פִּתְקִים בְּתֵב וְקוֹ, וְשָׁנִים מִן הַפִּתְקִים הֵנִיחַ חֶלֶק וְלֹא כָתַב עֲלֵיהֶם מֵאוֹמֶה, בְּלָלָן – עירב את כל הפתקים יחדיו, וְנִתְּנָן בְּקַלְפִּי, ואָמַר לָהֶם לִשְׁבָעִים וְשָׁנִים הַזִּקְנִים שֶׁנִּבְחָרוּ, בּוֹאוּ וּמָלְאוּ אֶת פִּתְקֵיכֶם מִן הַקְּלָפִי, כָּל מִי שֶׁעָלָה בְּיָדוֹ פֶּתֶק שֶׁעָלָיו כָּתוּב וְקוֹ, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה כִּכְר כִּכְר קוֹדֶשֶׁךָ שְׁמִים, כלומר, בחרו בך מן השמים לישיב בסנהדרין, וְכִי שֶׁעָלָה בְּיָדוֹ פֶּתֶק חֶלֶק, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, הַמָּקוֹם – והקדוש ברוך הוא לא חָפֵץ בְּךָ, אֲנִי מָה אֶעֱשֶׂה לָךְ – מה יכול אני לעשות.

ועל פי זה מבארת כוונת הברייתא 'בקלפי נשתיירו', שאלדד ומידד היו מן שבעים ושנים הזקנים שנבחרו מכל ישראל, אלא שלא הלכו לקלפי לטול את פתקיהם מאחר שהיו יראים שיעלה בידם פתק חלק, ושאר שבעים הזקנים הלכו ונטלו פתקים מן הקלפי, ושנים מהם עלה בידם פתק חלק, ונמצא שנותרו בקלפי שני הפתקים של אלדד ומידד שעליהם נכתב 'זקן'.

הברייתא מוסיפה שמצינו גורל כעין זה לגבי פדיון בכורי ישראל בלויים: בִּיצֵא בְּכֹר אֶתָּה אֲמִיר – מצינו כענין זה במקום אחר,

נאמר במקרא (במדבר ג מז) וְלִקְחָתָהּ הַמִּשְׁתַּח הַמִּשְׁתַּח שְׁקָלִים לְגוֹלְגוֹלְתָּהּ, שציוה הקדוש ברוך הוא למשה לטול חמשה שקלים ממאתים שבעים ושלשה בכורים מישראל שלא היו לויים כנגדם לפדותם, אָמַר מֹשֶׁה בִּיצֵד אֶעֱשֶׂה לָהֶן לְבִכּוּרֵי יִשְׂרָאֵל, אם אומר לו לבכור הֵן לִי חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים בְּפִדְיוֹנָךְ וְצֵא, ואמר לִי כִכְר פְּדִינִי בֶן לִוִּי, שאני מן העשרים ושנים אלף בכורים שיש בן לוי כנגדם לפדותם, ולא מן המאתים שבעים ושלשה שצריכים לפדות עצמם בממון. מה עֲשֶׂה, הִבִּיא עֲשָׂרִים וְשָׁנִים אֲלָפִים שֶׁל פִּתְקֵינוּ, וְכָתַב עֲלֵיהֶן בֶּן לִוִּי, וְעַל שְׁלֹשָׁה וְשָׁבָעִים וְאַמָּתִים פִּתְקִים אַחֲרֵים כָּתַב עֲלֵיהֶן 'הַמִּשְׁתַּח שְׁקָלִים', בְּלָלָן – עירב את כל הפתקים יחד וְנִתְּנָן בְּקַלְפִּי, ואָמַר לָהֶן לְכָל בְּכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל, בּוֹאוּ וּמָלְאוּ אֶת פִּתְקֵיכֶם, מִי שֶׁעָלָה בְּיָדוֹ פֶּתֶק שָׁבוּ נִכְתַּב בֶּן לִוִּי, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה כִּכְר פְּדִינִי בֶן לִוִּי, ואיך זָקֵק לִיתֵן חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים בְּפִדְיוֹנִי, וְכִי שֶׁעָלָה בְּיָדוֹ פֶּתֶק שָׁבוּ נִכְתַּב 'הַמִּשְׁתַּח שְׁקָלִים', אָמַר לוֹ מֹשֶׁה הֵן כִּסֵּף פְּדִינִי וְצֵא.

הברייתא מביאה דעה נוספת בביאור המקרא וְיִשְׂאָרוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים בַּמִּחְנֶה: רַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר, אֵלֶּדד וּמִידד בְּמִתְנָה נִשְׁתִּירָו, בִּשְׂעָה שֶׁאֵמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשְׁה אֶסְפָּה לִי שְׁבָעִים אִישׁ, אָמַר אֵלֶּדד וּמִידד אֵין אֲנִי רָאוּיִן לְאַתָּה גְדוֹלָה – אין אנו ראויים לכבוד זה להיות שופטים על ישראל, ועל כן אף שנבחרו בכלל הזקנים לא יצאו עמם לאהל מועד. אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, הוֹאֵל וְיִמְעִיטָתָם – (הקטנתם) את עצמכם, חֲרִינִי מוֹסִיף גְדוֹלָה עַל גְּדוֹלַתְכֶם, וְמָה גְדוֹלָה הוֹסִיף לָהֶם יוֹתֵר מִשְׁאֵר הַזִּקְנִים שֶׁנִּבְחָרוּ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִתְּנָבוּ בָּאֵהֶל מוֹעֵד, שֶׁהִנְבִּיאִים בּוֹלָן – כל אותם שבעים זקנים ששרתה עליהם רוח נבואה, נִתְּנָבוּ רַק בְּאוֹתָהּ שְׁעָה רִאשׁוֹנָה שֶׁעֲמָדוֹ סְבִיבוֹת אֵהֶל מוֹעֵד, וְפָסְקוּ אַחֲרָיִם מִכֵּן לְהִתְנַבֵּא, וְהֵם – אֵלֶּדד וּמִידד, נִתְּנָבוּ וְלֹא פָסְקוּ מִנְּבוֹאָתָם.

הברייתא מביאה מחלוקת תנאים איוז נבואה נתנבאו אלדד ומידד: וְמָה נִבְּוִיָה נִתְּנָבוּ אֵלֶּדד וּמִידד, אָמַר מֹשֶׁה רַבִּינוּ מַת, וְהוֹשָׁע מְכַנִּים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַרְץ. אָבָא הֵנִין אֲמִיר מִשּׁוּם רַבִּי אֲלִיעֶזֶר, עַל עֲסָקֵי הַשְּׁלִיחִים הֵן הָיוּ מִתְּנַבְּאִים, וכך היו אומרים עָלֵי שְׁלִיחֵי שְׁלִיחֵי, דהיינו, שיעלה הנוף ששמו שליו על המחנה. רַב נַחְמָן אָמַר, עַל עֲסָקֵי מַלְחָמָה גּוֹז וּמָנוּחַ הָיוּ מִתְּנַבְּאִין, וְנִמְצָאוּ (יחזקאל לח יז) בְּנִבְּוִאוֹת הָעוֹסְקוֹת בַּמַּלְחָמָה גּוֹז וּמָנוּחַ. כִּהֵּן אָמַר ה' אֱלֹהִים, הָאֵתָּה הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי בְּיָמִים קְדָמוֹנִים בְּיַד עֲבָדִי נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל, הִנְבִּיאִים בְּיָמִים הָהֵם שְׁנַיִם לְהִבִּיא אִתָּךְ עֲלֵיהֶם וְגו', אֵל תִּקְרִי 'שְׁנַיִם' אֵלָּא 'שְׁנַיִם', וְאִיזוֹ הֵן שְׁנַיִם נְבִיאִים שֶׁנִּתְּנָבוּ בְּפֶרֶק זְמַן אֶחָד נְבִיאוֹתָ אֶחָת, הָיוּ אֲמִיר אֵלֶּדד וּמִידד, ונמצא, שעל מלחמת גוג ומגוג נתנבאו.

אָמַר מַר, כָּל הִנְבִּיאִים בּוֹלָן נִתְּנָבוּ וְפָסְקוּ, וְהֵן – אֵלֶּדד וּמִידד נִתְּנָבוּ וְלֹא פָסְקוּ. מְבַרְרַת הַגְּמָרָא: מָנָא לָן דְּפָסְקוּ – מנין ששאר הזקנים נתנבאו רק לאותה שעה ופסקו, אֵלִימָא – אם נאמר שיש ללמוד דבר זה מִדְּבָרֵיבִּי לַגִּבִּי שאר הזקנים וְיִתְּנָבוּ, וְלֹא יִסְפוּ, ויש לפרש הכוונה בזה שלא הוסיפו עוד להתנבאות, אֵלָּא שֶׁנִּתְּנָבוּ כִּיצַד יש לפרש את המקרא (דברים יט) לַגִּבִּי קוֹל הַשְּׁכִינָה בַּמַּעֲמָד הִרְ סִינִי 'קוֹל גְּדוֹל וְלֹא יִסֵּף', הִבִּי נָמִי דְלָא אוֹסִיף הוּא – האם גם שם ניתן לבאר שהכוונה בזה שהקול לא הוסיף לדבר, הרי קול השכינה אינו פוסק לעולם, אֵלָּא בַּהֲכֹרֶחַ צִרִיךְ לוֹמַר שְׁכוּנַת הַכְּתוּב 'וְלֹא יִסֵּף' דְלָא פָסַק הוּא – שלא הפסיק, ואם כן גם לגבי הזקנים שנאמר בהם וְיִתְּנָבוּ וְלֹא יִסְפוּ יִתְּנָבוּ לַפֶּרֶשׁ כֵּן, שלא פסקה נבואתם, ומנין יש לומר שלא נתנבאו אלא באותה שעה.

מבארת הגמרא: שיש ללמוד ענין זה מחילוק הלשון שנאמר בין נבואת שאר הזקנים לנבואת אלדד ומידד, אֵלָּא הָכָא לַגִּבִּי נְבוֹאָת שֶׁאֵר הַזִּקְנִים בְּתִיב 'וְיִתְּנָבוּ' שהוא לשון עבר, דהיינו שנתנבאו ופסקו, אבל הָהֵם לַגִּבִּי נְבוֹאָת אֵלֶּדד וּמִידד בְּתִיב 'מִתְּנַבְּאִים' שהוא לשון הווה, דהיינו, שֶׁעֲדִיין מִתְּנַבְּאִים הֵם וְהוֹלְכִים, שלא פסקה נבואתם לעולם.

הגמרא שבה לדון במחלוקת התנאים על מה נתנבאו אלדד ומידד: שואלת הגמרא: בְּשִׁלְמָא לְמָאן דְּאָמַר מֹשֶׁה מַת הֵינִי דְבָתִּיב (במדבר יא כח) 'אֲדוֹנִי מֹשֶׁה בְּלָאִים' – לדעת הסובר שאלדד ומידד נתנבאו על

סנהדרין. פרק ראשון – דיני ממונות בשלשה דף יז עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" צה רש"י תוספות

עמך משום שכניה. עמך יעמוד מחוץ לאהל ולא יבאו לאהל משום שכניה לשון אחר משום שכניה שתשרה שכניה עליהם הוצרכו להיות משה עמך כדכתיב (במדבר יא) ואצלתי מן הרוח אשר עליך וגו' בדומין לך. מיוחדסין ומנוקין ממום: ורבנן, נפקא להו בדומין לך מונשאו אתך דסנהדראות קטנות שנאמרו ביתרו וילפא גדולה מקטנה: ושנים חלק. לא נכתב עליהן

זקן: מי שעלה בידו חלק בו. ושנים מאותון
שבעים שהלכו לטול עלה בידו חלק
ונשתירו שני פתקין שהיו כתובין בקלפי שהיו
של אלדד ומידד שלא הלכו לטול שנתיראו
שלא יעלה בידן חלק: ולקחת חמשת חמשת.
בבכורות העודפים על מנן הלויים: אמר להן.
לכל הבכורות באו טלו פיתקין: שכל
הנביאים כולן. אותן שבעים זקנים נתנבאו
אותה שעה ראשונה לבדה כנוח עליהם
הרוח סביבות האהל ופסקו: על עסקי שלי.
צורך שעה היתה: אל תקרי שנים. אלא
שנים: אילימא דכתיב כהו. בשאר זקנים ולא
יספו ומפרשת ליה ולא יוסיפו: אלא מעתה
קול גדול ולא יסף. דשכינה הכי נמי דלא
אוסף אלא על כרחיך דלא פסק הוא קול
שכינה אינו פסק: אלא במוסיפין ודברי הכל.
דתנן בהיו בודקין (לקמן דף מ.) אחד עשר
מובין ואחד עשר מחייבין וא' אומר איני יודע
יוסיפו הדיינין שנים דהשתא הוה ליה בית דין
שקול דאינו יודע כמאן דליתיה הוא ופשו
להו כ"ד משכחת ליה על פי שנים י"א מובין
ו"ג מחייבין: ובסנהדרין גדולה. לר' יהודה
זוגות נינהו: במוסיפין. עושין כ"ד שקול
כדפרישתי: פשיטא. דהכי בהדיא תנן (שם)
ובכמה מוסיפין שנים שנים וכיון דחד אמר אינו
יודע הוה להו כ"ד שקול: וא' אמר מעמא.
מראה פנים לחובה ומראה פנים לזכות
ומשום הכי מספקא ליה: כיון דנמידי. דבעי
הלנת דין בפרק היו בודקין (שם) שאם לא
מצאו לו זכות יום ראשון מלינין אותו למחרת
שלא ימצאו להם טעמי זכות: בעלי קומה
ומראה. שתהא אימתן מוטלת על הבריות:
ובעלי כשפים. להמית מכשפים הבושתים
בכשפיהם להנצל מידו כ"ד ולגלות על
המכשפין המוסיפין ומדיחין בכשפיהן כגון
המצרים: מפי המותורגמן. כשבאין עדי
לזעזוע להעיד בפניהם לא יצטרכו להעמיד
מליצים ביניהם דהוה ליה עד מפי עד:
ומה

דאמר משה מת, היינו דכתיב 'אדוני משה כלאים'. אלא למאן דאמר הנך תרתי, מאי ארני משה כלאים. דלאו אורח ארעא, דהוה ליה
בתלמיד המורה הלכה לפני רבו. בשלמא למאן דאמר הנך תרתי, היינו דכתיב 'מי יתן'. אלא למאן דאמר משה מת, מינח הוה ניהא
ליה, לא סיימוה קפיה. מאי כלאים. אמר ליה, הפל עליהן צרכי ציבור, והן פלין מאיליהן: מניין להביא עוד שלשה: סוף סוף, לרעה
על פי שנים, לא משפחת לה. אי אחד עשר מובין ושנים עשר מחייבין, אפתי חד הוא. אי עשרה מובין ושלשה עשר מחייבין, תלתא
הוו. אמר רבי אבהו, אי אתה מוצא אלא במוסיפין ודברי הכל. ובסנהדרין גדולה, ואליבא דרבי יהודה, דאמר שבעים. ואמר רבי אבהו,
במוסיפין עושין בית דין שקול לכתחילה. פשיטא, מהו דתיקא, האי דקאמר איני יודע, כמאן דאיתיה דמי, וא' אמר מילתא שמעינן
ליה. קא משמע לן, דהאי דקאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי, וא' אמר טעמא לא שמעינן ליה. אמר רב פהנא, סנהדרין שראו כולן
לחובה, פוטרין אותו. מאי טעמא, כיון דנמידי הלנת דין למעבד ליה זכותא, והני תו לא חזו ליה. אמר רבי יוחנן, אין מושיבין בסנהדרין
אלא בעלי קומה ובעלי חכמה, ובעלי מראה ובעלי זקנה, ובעלי כשפים ויודעים בשבעים לשון, שלא תהא סנהדרין שומעת מפי
המתורגמן. אמר רב יהודה אמר רב, אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע למהר את השער מן התורה. אמר רב, אני ארין ואמהרנא.

והם כלים מאליהם. פירוש נבואתם כלה דאין שכניה שורה מתוך עצבות אלא מתוך
שמחה: שיודע למהר את השער בו. וקשה לר"ת דמה לנו בחריפות של הבל
למהר שרץ שהתורה טימאתו ומפרש ר"ת שיודע למהר מטומאת נבילות שלא יטמא במשא
בבזית וביון דאשכחן נחש ששורץ ורוחש דמיקרי חיה כדררשין בפ' ד' מיתות (לקמן דף
נט:) ובכל חיה הרומשת זה נחש אתא לן למימר
דכל שרצים הוו בכלל או בנבלת חיה והשתא
מסור ליה בק"ו מנחש שממית ומרבה טומאה
וטהור כדררשין בת"כ מוכל חולץ על גחון וז"ל
חיה תוכיח שאינה ממיתה ומרבה טומאה ומטמא
במשא אף אני אביא שרצים הא לא פרכא היא
דהכי דיינין קל וחומר ומה נחש שממית ומרבה
טומאה לא הוי בכלל חיה דקרא שאר שרצים
מביעא והשתא לא שייך חיה תוכיח שאינה
ממיתה ומרבה טומאה והויא בכלל חיה דהא
חיה אינה רוחשת אבל שרצים מה שרוחשים
מוציאין בכלל חיה ובענין זה מפרש ר"ת מאי
חולדת הסנאים שרצא חרצה ומאי שרצה
דמתאי שקי דמרובה (ב"ק ד' פ. ושם) ואין
להאריך כאן ובירושלמי בריש אחד דיני ממונות
קאמר או חילוף ומה עכבר שאינו ממת
ומרבה טומאה טמא נחש לא כל שכן דהוה
ק"ו

אמר כפר קדישך שמים. מי שעלה בידו חלק, אמר, המקום לא חפץ בך, אני מה אעשה לך.
פיוצא בדבר אתה אומר 'ולקחת חמשת חמשת שקלים לגולגולת', אמר משה, ביצד אעשה להן
לישראל, אם אומר לו תן לי פדיונך וצא, יאמר לי כפר פדאני בן לוי. מה עשה, הביא עשרים
ושנים אלפים פיתקין, וכתב עליהן 'בן לוי', ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהן 'חמשה
שקלים', בללן ונתנן בקלפי. אמר להן, טלו פיתקיהם. מי שעלה בידו 'בן לוי', אמר לו, כפר פדאך
בן לוי. מי שעלה בידו 'חמשת שקלים', אמר לו, תן פדיונך וצא. רבי שמעון אומר, בפמחה
נשתירו, בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה 'אספה לי שבעים איש', אמרו אלדד ומידד
אין אנו ראויין לאותה גדולה, אמר הקדוש ברוך הוא, הואיל ומיעטתם עצמכם, הריני מוסיף
גדולה על גדולתכם. ומה גדולה הוסיף להם, שהנביאים כולן נתנבאו ופסקו, והם נתנבאו ולא
פסקו. ומה נבואה נתנבאו, אמרו משה מת, יהושע מכניס את ישראל לארץ. אבא חנין אומר
משום רבי אליעזר, על עסקי שליו הן מתנבאים, 'עלי שליו עלי שליו'. רב נחמן אמר, על עסקי
גוג ומגוג היו מתנבאים, שנאמר 'כה אמר אלהים, האמת הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד
עבדי נביאי ישראל, הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם', אל תיקרי 'שנים' אלא
'שנים'. ואיוז הן שנים נביאים שננתבאו בפרק אחר נבואה אחת, הו' אומר אלדד ומידד. אמר
מר, כל הנביאים כולן נתנבאו ופסקו, והן נתנבאו ולא פסקו. מנא לן דפסקו, אילימא מדכתיב
'ויתנבאו ולא יספו', אלא מעתה 'קול גדול ולא יסף', הכי נמי דלא אוסיף הוא. אלא, דלא פסק
הוא. אלא, הכא כתיב 'ויתנבאו', התם, כתיב 'מתנבאים' עדיין מתנבאים והולכים, בשלמא למאן

דאמר משה מת, היינו דכתיב 'אדוני משה כלאים'. אלא למאן דאמר הנך תרתי, מאי ארני משה כלאים. דלאו אורח ארעא, דהוה ליה
בתלמיד המורה הלכה לפני רבו. בשלמא למאן דאמר הנך תרתי, היינו דכתיב 'מי יתן'. אלא למאן דאמר משה מת, מינח הוה ניהא
ליה, לא סיימוה קפיה. מאי כלאים. אמר ליה, הפל עליהן צרכי ציבור, והן פלין מאיליהן: מניין להביא עוד שלשה: סוף סוף, לרעה
על פי שנים, לא משפחת לה. אי אחד עשר מובין ושנים עשר מחייבין, אפתי חד הוא. אי עשרה מובין ושלשה עשר מחייבין, תלתא
הוו. אמר רבי אבהו, אי אתה מוצא אלא במוסיפין ודברי הכל. ובסנהדרין גדולה, ואליבא דרבי יהודה, דאמר שבעים. ואמר רבי אבהו,
במוסיפין עושין בית דין שקול לכתחילה. פשיטא, מהו דתיקא, האי דקאמר איני יודע, כמאן דאיתיה דמי, וא' אמר מילתא שמעינן
ליה. קא משמע לן, דהאי דקאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי, וא' אמר טעמא לא שמעינן ליה. אמר רב פהנא, סנהדרין שראו כולן
לחובה, פוטרין אותו. מאי טעמא, כיון דנמידי הלנת דין למעבד ליה זכותא, והני תו לא חזו ליה. אמר רבי יוחנן, אין מושיבין בסנהדרין
אלא בעלי קומה ובעלי חכמה, ובעלי מראה ובעלי זקנה, ובעלי כשפים ויודעים בשבעים לשון, שלא תהא סנהדרין שומעת מפי
המתורגמן. אמר רב יהודה אמר רב, אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע למהר את השער מן התורה. אמר רב, אני ארין ואמהרנא.

צו סנהדרין. פרק ראשון – דיני ממונות בשלשה דף יז עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"
חוספוט

ק"ו לא מיתוקם אלא לענין מגע וקשה על פירוש רבינו תם דלא אשכחן אותה דרשה בתורת כהנים שמענין נחש ומכל הולך על גחון ועוד דבהדיא ממעט מקרא בתורת כהנים שרץ מטומאת משא דבעי למילף שיטמא במשא מק"ו דבהמה שאינה מטמא במגע בבשרה מטמא במשא ואמר קרא אותם אותם במשא ואין שרצים במשא וכו'

מילתא דאתא בק"ו טרח וכתב לה קרא מ"מ קשה דאדילפינן מנחש בק"ו שאינו מטמא במשא נילף מבהמה בכל וחומר דתורת כהנים דמטמא במשא ועוד מה לנחש שכן טהור מכלום ויש למצוא דין לטהר את השרץ מנבלת שף טהור שיטמא במשא בבית הבליעה ואין לה טומאה בחוץ שרץ ונבילה שאין לה טומאה בפנים כדאמרין פ' יוצא דופן (גדה דף מב:) בה ולא באחרת אינו דין שאין להם טומאה בחוץ ודכוותיה דייק התם ק"ו איפכא:

אלא רב המנונא. פ' הקונטרס אלא אמרי בי רב היינו רב המנונא וקשה דבשילוח הערל (יבמות דף פג: ושם) קאמר אמרי בי רב היינו רב הונא ורב הונא אין הלכה קאמר ודחק שם בקונטרס לפרש דהא דמסקינן הכא דקא אמרי בי רב היינו רב המנונא היינו היכא דמוכח דלא הוי רב הונא כי הך דקאמר רב הונא אמר בי רב וקשה דא"כ למה דחק גבי שלחו מתם לדברי רבי יוסי ברבי חנינא דמשני איפוך ה"ל לימא היכא דמוכח שאני ועוד איך יתכן דרב הונא יאמר בשם רב המנונא הא רב חסדא תלמיד דרב הונא הוה כדמוכח בסוף פרק אלו מציאות (ב"מ לג.) ובריש הדר (עירובין סב: ושם) ורב המנונא תלמיד דרב חסדא הוה כדמוכח בפ"ק דקדושין (דף כה.) גבי סבי דנזוניה דלא אתו לפירקיה דרב חסדא א"ל לרב המנונא זיל צענינה ואומר ר"ת דהכא גרס אימא רב המנונא ולא גרסין אלא ואפילו גרס אלא יש ליישב כלומר לא תימא אמר רב הונא אמרי בי רב אלא אמר רב המנונא אמרי בי רב ודא דאשכחן בפרק ארבע מיתות (לקמן דף נו:) גבי מצות שכן נח נחרג דפליגי אמרי בי רב אדרב הונא ורב יודנה וכולוהו אמוראי תלמידי דבי רב יש לומר דהא ידידה ודא דרביה דסתם אמרי בי רב הי משמיה דרב כדמוכח בסוף פ' השואל (ב"מ דף קב: ושם) ובפ' בית בור (ב"ב דף קה) דמצריך לדבר ולאמרי בי רב אע"ג דבכמה דוכתינן אשכחן אמרי בי רב משמיה דרב ותימא השתא גירסא דסוף פרק מרובה (ב"ק דף עה.) ושם) דאמר ליה רבא לרב המנונא קפחתינהו לסבי דבי רב כלומר נצחת לסבי דבי רב שדואו רב הונא שאמר בטוב יותר ממנו ואם כן רב הונא היה קורא סבי דבי רב ובקונטרס מפרש התם בע"א ורבינו שמואל מגיה שם הספריים ושם מפורש ומיהו מצינו רב המנונא שלמד לפני רב בפ' חלק (עירובין דף עז:) גבי סולם המצרי לא שמיע לך הא דאמר רב אחאבריה דרב אדא אמר רב המנונא אמר רב ובפרק כיצד מערבין (דף סד נד.) אמר ליה רב

ומה נחש שממית ומרבה טומאה, מהור. שרץ שאינו ממית ומרבה טומאה, אינו דין שיהא מהור. ולא היא, מיד דהוה אקוץ בעלמא. אמר רב יהודה אמר רב, כל עיר שאין בה שנים לדבר ואחד לשמוע, אין מושיבין בה סנהדרין. ובביתר הוה שלשה, ובכנה ארבעה, רבי אליעזר, ורבי יהושע, ורבי עקיבא, ושמועון התימני, דין לפניהם בפרקע. מיתבי, שלישית חכמה, רביעית אין למעלה הימנה. הוא דאמר כי האי תנא, דתניא, שניה חכמה, שלישית אין למעלה הימנה. למדין לפני חכמים, לוי מרבי. דנין לפני חכמים, שמועון בן עזאי, ושמועון בן זומא, ורחנן המצרי, ורחנניא בן חכניאי. רב נחמן בר יצחק מתני חמשה, שמועון שמועון ושמועון חנן ורחנניא. רבוחינו שבבבלי רב ושמואל, רבוחינו שבאשכנזי ישראל רבי אבא. דייני גולה קרנא, דייני דארץ ישראל רבי אמי ורבי אסי. דייני דפומבדיתא רב פפא בר שמואל, דייני דנהרדעא רב אדא בר מניומי. סבי דסורא רב הונא ורב חסדא, סבי דפומבדיתא רב יהודה ורב עינא. הריפי דפומבדיתא עיפא ואבימי בני רחבה, אמוראי דפומבדיתא רבה ורב יוסף. אמוראי דנהרדעא רב חמא. נהרפלאי מתנו רמי בר ברבי. אמרי בי רב רב הונא. והאמר רב הונא, אמרי בי רב, אלא רב המנונא. אמרי במערבא רבי ירמיה, שלחו מתם רבי יוסי בר חנינא, מחכו עלה במערבא רבי אליעזר. והא שלחו מתם, לדברי רבי יוסי בר חנינא. אלא איפוד, שלחו מתם רבי אליעזר, מחכו עלה במערבא רבי יוסי בר חנינא וכו'. וכמה יהא בעיר ויהא ראיה לסנהדרין מאה ועשרים וכו'. מאה ועשרים, מאי עבדתיהו. עשרים ושלשה בנגד סנהדרין קטנה, ושלש שורות של עשרים ושלשה, הרי תשעים ותרתי. ועשרה במלנין של בית הכנסת, הרי מאה ותרתי. ושני סופרים ושני חזנין ושני בעלי דינין ושני עדים, ושני זוממין, ושני זוממין, הרי מאה וארביסר. ותניא, כל עיר שאין בה עשרה דברים חללו, אין תלמוד חכם רשאי לדור בתוכה, בית דין מפיין ועונשין, וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה, ובית הכנסת, ובית המרחץ, ובית הכסא, רופא ואומן ולבלר (וטבח) ומלמד תינוקות. משום רבי עקיבא אמר, אף מיני פירא מפיין שמיני פירא מאירין את העינים: רבי נחמיה אומר וכו': תניא, רבי אומר,

ומה נחש שממית. אדם ובהמה ומרבה טומאת נבילות וטומאת מת בעולם הרי הוא טהור כשהוא מת שאינו בכלל שמנה שרצים: ולא היא. לאו קל וחומר הוא דאין זה חומר אם הוא ממית ומרבה טומאה שהרי כמו כן יש קרצים שזון ממיתין ומרבין טומאה וזון טהורין: שנים לדבר. בשבעים לשון ואחד לשמוע יהא מבין בשבעים לשון אע"פ שאינו יודע להשיב: שמעון התימני. תלמיד היה ולא נמנך שלא בא לכלל זקנה: שלישית חכמה. סנהדרין שיש בה שלשה מדברים בשבעים לשון חכמה היא וכשירה אלמא שלשה בעינן לדבר: למידין לפני חכמים. כל היכא דאיתמר למידין לפני חכמים היינו לוי שהיה למד לפני רבי: רב נחמן. מוסיף שמעון התימני וחמשתן לא באו לזקנה ויושבין בקרקע ומשיבין תשובות קשיות לזקנים והיינו דנין בהלכה: והא שלחו מתם לדברי רבי יוסי בר חנינא. מוציא ואני מכלל רבנן בפ' א' דיני ממונות (לקמן לד.) אלמא שלחו מתם לאו ר' יוסי ברבי חנינא היא: שלש שורות. לקמן תנינן להו באחד דיני ממונות (דף לו.) שאם הורצכו לסמוך ולהוסיף על הדיינין סומכין מהן: ועשרה בטלנין. עשרה בני אדם בטלנין מכל מלאכה להיות מוזמנין לבית הכנסת שחרית וערבית דאמרין בברכות (דף ו:) כיון שבא הקב"ה לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מיד כועס דקיימא לן (מגילה דף ג.) כל כרך שאין בו עשרה בטלנין נידון ככפר הלכך אי ליתנהו לא חזיא לסנהדרין: שני סופרים. ליתבוב דברי המוכין ודברי המחייבין וכל שעה יושבין לפני הדיינין לקמן בפרק היו בודקין (דף מ.). ושני חזנין. שמשו ב"ד להלקות החייב ולהזמין בעלי דינים לדין: ושני בעלי דינין. שאם לא כן את מי הם דנין: ושני זוממין. שתייראו העדים להעיד שקר שלא יזמו: ושני זוממי זוממין. שמוא יתחייב בעל דין על פי עדים וישכיר שנים להזמין לפיכך צריך שנים אחרים בעיר שתייראו אלו מהם אם נבוא להזים העדים יבאו אלו השנים ויזמו אותנו: עשרה דברים. ב"ד והנגבין מחלקין להם והיו להו תלת מילי: רופא. למול תינוקות: אומן. מקוץ דם: לבלר. לכתוב ספרים: קופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה. טעמא מפ' בהשותפין (ב"ב ח:) בית דין מכין וחובשין. הא חשבנין להו לעיל דאיכא סנהדרין גובין ומחלקין הוי להו חמשה משיאת דבצרי לעיל רופא ואומן ולבלר ומלמד חד גברא הוי לכל

ומה נחש שממית. אדם ובהמה ומרבה טומאת נבילות וטומאת מת בעולם הרי הוא טהור כשהוא מת שאינו בכלל שמנה שרצים: ולא היא. לאו קל וחומר הוא דאין זה חומר אם הוא ממית ומרבה טומאה שהרי כמו כן יש קרצים שזון ממיתין ומרבין טומאה וזון טהורין: שנים לדבר. בשבעים לשון ואחד לשמוע יהא מבין בשבעים לשון אע"פ שאינו יודע להשיב: שמעון התימני. תלמיד היה ולא נמנך שלא בא לכלל זקנה: שלישית חכמה. סנהדרין שיש בה שלשה מדברים בשבעים לשון חכמה היא וכשירה אלמא שלשה בעינן לדבר: למידין לפני חכמים. כל היכא דאיתמר למידין לפני חכמים היינו לוי שהיה למד לפני רבי: רב נחמן. מוסיף שמעון התימני וחמשתן לא באו לזקנה ויושבין בקרקע ומשיבין תשובות קשיות לזקנים והיינו דנין בהלכה: והא שלחו מתם לדברי רבי יוסי בר חנינא. מוציא ואני מכלל רבנן בפ' א' דיני ממונות (לקמן לד.) אלמא שלחו מתם לאו ר' יוסי ברבי חנינא היא: שלש שורות. לקמן תנינן להו באחד דיני ממונות (דף לו.) שאם הורצכו לסמוך ולהוסיף על הדיינין סומכין מהן: ועשרה בטלנין. עשרה בני אדם בטלנין מכל מלאכה להיות מוזמנין לבית הכנסת שחרית וערבית דאמרין בברכות (דף ו:) כיון שבא הקב"ה לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מיד כועס דקיימא לן (מגילה דף ג.) כל כרך שאין בו עשרה בטלנין נידון ככפר הלכך אי ליתנהו לא חזיא לסנהדרין: שני סופרים. ליתבוב דברי המוכין ודברי המחייבין וכל שעה יושבין לפני הדיינין לקמן בפרק היו בודקין (דף מ.). ושני חזנין. שמשו ב"ד להלקות החייב ולהזמין בעלי דינים לדין: ושני בעלי דינין. שאם לא כן את מי הם דנין: ושני זוממין. שתייראו העדים להעיד שקר שלא יזמו: ושני זוממי זוממין. שמוא יתחייב בעל דין על פי עדים וישכיר שנים להזמין לפיכך צריך שנים אחרים בעיר שתייראו אלו מהם אם נבוא להזים העדים יבאו אלו השנים ויזמו אותנו: עשרה דברים. ב"ד והנגבין מחלקין להם והיו להו תלת מילי: רופא. למול תינוקות: אומן. מקוץ דם: לבלר. לכתוב ספרים: קופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה. טעמא מפ' בהשותפין (ב"ב ח:) בית דין מכין וחובשין. הא חשבנין להו לעיל דאיכא סנהדרין גובין ומחלקין הוי להו חמשה משיאת דבצרי לעיל רופא ואומן ולבלר ומלמד חד גברא הוי לכל

לרב המנונא ברי מדאית לך אוטיב לך ובהגות קמא (ב"ק דף קו.) קאמר מכדי רב המנונא תלמיד דרב הוה כו'. מחכו עלה במערבא רבי יוסי בר רבי חנינא. תימא דבפרק שלשה מינין בנזיר (דף מב) אשכחן דמחכו עלה במערבא אדרבי יוסי בר רבי חנינא:

נמצא

1 **וְהָאֵלֹהִים שְׁנוֹשָׁךְ וּמִמֵּית אָדָם וּבַהֲמָה, וְעַל יְדֵי כֹךְ הוּא מְרַבָּה**
2 **טוֹמְאָה בְּעוֹלָם, בֵּין טוֹמְאָת מֵת וּבֵין טוֹמְאָת נְבִילָה, וּמִכָּל מְקוֹם**
3 **כְּשֶׁמֶת הוּא מְהוֹר מְלֻטְמָא אַחֲרִים, שְׁהָרִי אִינוּ בְּכָלל שְׁמוֹנָה שְׂרָצִים**
4 **הַמְטֻמְאִים, שְׂרָץ שְׂאִינוּ מִמֵּית אַחֲרִים, וְנִמְלֵא אִינוּ מְרַבָּה טוֹמְאָה**
5 **בְּעוֹלָם, הָאֵם אִינוּ דִּין שְׂהָא מְהוֹר בְּמוֹתוֹ. וְנִמְצָא, שָׁאֵם לֹא הִיְתָה**
6 **הַתּוֹרָה מְטֻמְאָתוֹ בַּמְּפּוֹרֶשׁ, הִיְה מְקוֹם לְטַהֲרוּ מִקָּל וְחוֹמֶר.**
7 **דּוּחָה הַגְּמָרָא אֶת דְּבָרֵי רַבִּי: וְלֹא הָיָא – אֵין זֶה קָל וְחוֹמֶר, שְׁאֵין זֶה**
8 **חוֹמֶרָא מִהַ שְׁהַנְחַשׁ מִמֵּית וּמִרְבָּה טוֹמְאָה בְּעוֹלָם, מִיְּדֵי דְהִנְהָ אֶקְוִין**
9 **בְּעֻלְמָא – כֵּשֶׁם שְׁמִיצִינוּ לִגְבִּי קוֹץ, שְׁאֵף הוּא דוֹקֵר וּמִמֵּית וּמִרְבָּה**
10 **טוֹמְאָה בְּעוֹלָם, וּמִכָּל מְקוֹם הוּא עֲצֻמוֹ אִינוּ מְטֻמָּא כָּלָל.**
11 **הַגְּמָרָא מְבַאֲרַת כַּמָּה מִן הַדִּינִים צָרִיכִים לְהִיְתָ בְּקִיָּאִים בְּשִׁבְעִים**
12 **לְשׁוֹן: אֲמַר רַבִּי יְהוֹדָה אֲמַר רַבִּי, כָּל עִיר שְׂאֵין בָּהּ שְׁנַיִם יְהוּדִים**
13 **לְדַבֵּר בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן, וְעוֹד אֶחָד שְׁאֵף שְׂאֵינוּ יוֹדֵעַ לְדַבֵּר בְּשִׁבְעִים**
14 **לְשׁוֹן מְכָל מְקוֹם יֻכָּל הוּא לְשִׁמּוֹעַ וּלְהִבֵּן, אֵין מוֹשִׁיבִין בָּהּ סְנֵהֲדִיר.**
15 **וּבְסִנְהֵדִיר קִטְנָה שְׁהִיְתָה בְּעִיר בִּיתֵר הוּא – (הִיוּ) שְׁלֹשָׁה דִּינִים שִׁדְעוּ**
16 **לְדַבֵּר בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן, וּבִכְנֵסָה הִיוּ אֲרַבְעָה, וְאֵלוֹ הֵן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר,**
17 **וְרַבִּי יְהוֹשֻעַ, וְרַבִּי עֲקִיבָא, וְהַרְבִּיעִי הוּא שְׁמַעוֹן הַתִּימְנִי, שְׁהִיְה דִּין**
18 **לְפָנֵיהֶם כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּקִרְיָתָא.**
19 **הַגְּמָרָא מְקַשָּׁה עַל דְּבָרֵי רַב מְבַרִּיתָא: מִיתִיב, שְׁנִינוּ בְּבִרְיִיתָא**
20 **שְׁסִנְהֲדִיר שְׁהִיא שְׁלִישִׁית – שִׁישׁ בַּה שְׁלֹשָׁה הַיּוֹדֵעִים לְדַבֵּר בְּשִׁבְעִים**
21 **לְשׁוֹן, הָרִי הִיא חֻקָּהּ וּכְשִׁירָה, וְאֵם הִיא רַבִּיעִית – שִׁישׁ בַּה אַרְבַּעַה**
22 **הַיּוֹדֵעִים לְדַבֵּר בְּכָל לְשׁוֹן, אֵין לְמַעְלָה הֵימֶנָה – אֵין סְנֵהֲדִיר הַטּוֹבָה**
23 **הֵימֶנָה. מְבֹאֵר מְדַבְּרֵי הַבְּרִיתָא, שְׁצִירָךְ לַפְּחוֹת שְׁלֹשָׁה הַיּוֹדֵעִים**
24 **לְדַבֵּר בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן, וְשָׁלָא כְּדַבְּרֵי רַב הַסּוֹבֵר שְׂדֵי בְּשִׁנִּים הַיּוֹדֵעִים**
25 **לְדַבֵּר וְאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ וּמִבֵּין.**
26 **מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא: שְׁדִין זֶה בְּמַחְלוקָת תְּנָאִים הוּא שְׁנִי, וְהוּא דְאֲמַר בִּי**
27 **הָאֵי תִנָּא – רַב סוֹבֵר כְּמוֹ תִנָּא אַחֵר, דְתִנָּא בְּבִרְיִיתָא, שְׁסִנְהֲדִיר**
28 **שְׁהִיא שְׁנִיָּה – שִׁישׁ בַּה שְׁנִים הַיּוֹדֵעִים לְדַבֵּר בְּכָל לְשׁוֹן, הָרִי הִיא**
29 **חֻקָּהּ וּכְשִׁירָה, וְשְׁלִישִׁית – אֵם יֵשׁ בַּה שְׁלוֹשָׁה הַיּוֹדֵעִים לְדַבֵּר בְּכָל**
30 **לְשׁוֹן, אֵין לְמַעְלָה הֵימֶנָה – אֵין סְנֵהֲדִיר הַטּוֹבָה הֵימֶנָה. וּמְבֹאֵר**
31 **כְּדַבְּרֵי רַב, שְׂדֵי בְּשִׁנִּים הַיּוֹדֵעִים לְדַבֵּר בְּכָל לְשׁוֹן.**
32 **הַגְּמָרָא מְפַרְשָׁת כַּמָּה כְּלָלִים לִגְבִּי כִּנּוּיָהֶם שֶׁל תְּנָאִים וְאִמּוֹרָאִים**
33 **בַּגְּמָרָא: כָּל מְקוֹם שְׁנֵאמֶר הַלְשׁוֹן 'הַלְמִידִין לְפָנֵי חֻקִּים אִמּוֹרָאִים'**
34 **וּכְיוּצָא בּוֹזָה, הַכוּוּנָה הִיא לְלִי שְׁהִיָּה לְמֹד מְרַבִּי, וְכָל מְקוֹם שְׁנֵאמֶר**
35 **הַלְשׁוֹן 'דִּין לְפָנֵי חֻקִּים', הַכוּוּנָה בּוֹזָה לְשִׁמּוֹעַ בֶּן עֲזַאי, וְשְׁמַעוֹן**
36 **בֶּן זִמְנָא, וְחֵנִן הַמְצָרִי, וְחִנְיָא בֶּן חֲכִינָא, שְׁכָל אֵלוֹ הֵם תְּלִמִּידִים**
37 **שְׁלֹא הִגִּיעוּ לְכָלָל זְקֵנָה, וְהִיוּ יוֹשְׁבִים עַל גְּבִי קֶרֶקַע וְדָנִים בַּהֲלַכָּה**
38 **וּמִשִּׁיבִים לְקוֹשִׁיּוֹת הַזְקֵנִים. רַב נְחֻמִּי בֶּרֶךְ יִצְחָק מִתְּנִי – הִיְה שׁוֹנָה בּוֹזָה**
39 **חֻקִּים תְּלִמִּידִים, שְׁמַעוֹן בֶּן עֲזַאי, וְשְׁמַעוֹן בֶּן זִמְנָא, וְשְׁמַעוֹן הַתִּימְנִי,**
40 **חֵנִן הַמְצָרִי, וְחִנְיָא בֶּן חֲכִינָא, דְהֵינִין, שְׁהוֹסִיף אֶת שְׁמַעוֹן הַתִּימְנִי**
41 **בְּכָלָל אֵלוֹ הַדִּנִּים לְפָנֵי חֻקִּים.**
42 **כָּל מְקוֹם שְׁנֵאמֶר 'רְבּוּתֵינוּ שְׁבָבְכָל' הַכוּוּנָה הִיא לְרַב וְשְׁמוּאֵל, וְכָל**
43 **מְקוֹם שְׁנֵאמֶר 'רְבּוּתֵינוּ שְׁבָבְרֵין יִשְׂרָאֵל' הַכוּוּנָה הִיא לְרַבִּי אֲבָא.**
44 **'דִּינֵי גּוֹלָה' הַכוּוּנָה הִיא לְקִרְנָא, וְאֵילוֹ 'דִּינֵי דְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל' הֵם רַבִּי**
45 **אֲמִי וְרַבִּי אֲסִי. 'דִּינֵי דְפּוֹמְבִידִיתָא' הַכוּוּנָה הִיא לְרַב פִּפְא בֶּר**
46 **שְׁמוּאֵל, 'דִּינֵי דְנִהֲרִידֵעָא' הוּא רַב אֲדָא בֶּר מְנִימִי. 'סְבִי דְסוֹרָא' –**
47 **הַזְקֵנִים שֶׁל הָעִיר סוֹרָא, הֵם רַב הוּנָא וְרַב חֲסִידָא, וְסְבִי**
48 **דְפּוֹמְבִידִיתָא' הֵם רַב יְהוֹדָה וְרַב עִינָא. 'חֲרִיפִי דְפּוֹמְבִידִיתָא' –**
49 **הַחֲרִיפִים שֶׁל הָעִיר פּוֹמְבִידִיתָא, הֵם הָאֲדוּמִים עִיפָא וְאֲבִימִי בֶּן אָדָם**
50 **שְׁשֵׁמוּ חֻקָּה, 'אֲמּוֹרָאִי דְפּוֹמְבִידִיתָא' הֵם רַבָּה וְרַב יוֹסֵף, 'אֲמּוֹרָאִי**
51 **דְנִהֲרִידֵעָא' הַכוּוּנָה הִיא לְרַב חֲמָא. 'נִהֲרִבְלָאִי מִתְּנִי' – בְּנֵי הַמְּקוֹם**
52 **שְׁשֵׁמוּ 'נִהֲרִבְלָא' הִיוּ שׁוֹנִים, הוּא רַבִּי בֶּר פִּרְבִּי. כָּל מְקוֹם שְׁנֵאמֶר**

1 **וְהָאֵלֹהִים שְׁנוֹשָׁךְ וּמִמֵּית אָדָם וּבַהֲמָה, וְעַל יְדֵי כֹךְ הוּא מְרַבָּה**
2 **טוֹמְאָה בְּעוֹלָם, בֵּין טוֹמְאָת מֵת וּבֵין טוֹמְאָת נְבִילָה, וּמִכָּל מְקוֹם**
3 **כְּשֶׁמֶת הוּא מְהוֹר מְלֻטְמָא אַחֲרִים, שְׁהָרִי אִינוּ בְּכָלל שְׁמוֹנָה שְׂרָצִים**
4 **הַמְטֻמְאִים, שְׂרָץ שְׂאִינוּ מִמֵּית אַחֲרִים, וְנִמְלֵא אִינוּ מְרַבָּה טוֹמְאָה**
5 **בְּעוֹלָם, הָאֵם אִינוּ דִּין שְׂהָא מְהוֹר בְּמוֹתוֹ. וְנִמְצָא, שָׁאֵם לֹא הִיְתָה**
6 **הַתּוֹרָה מְטֻמְאָתוֹ בַּמְּפּוֹרֶשׁ, הִיְה מְקוֹם לְטַהֲרוּ מִקָּל וְחוֹמֶר.**
7 **דּוּחָה הַגְּמָרָא אֶת דְּבָרֵי רַבִּי: וְלֹא הָיָא – אֵין זֶה קָל וְחוֹמֶר, שְׁאֵין זֶה**
8 **חוֹמֶרָא מִהַ שְׁהַנְחַשׁ מִמֵּית וּמִרְבָּה טוֹמְאָה בְּעוֹלָם, מִיְּדֵי דְהִנְהָ אֶקְוִין**
9 **בְּעֻלְמָא – כֵּשֶׁם שְׁמִיצִינוּ לִגְבִּי קוֹץ, שְׁאֵף הוּא דוֹקֵר וּמִמֵּית וּמִרְבָּה**
10 **טוֹמְאָה בְּעוֹלָם, וּמִכָּל מְקוֹם הוּא עֲצֻמוֹ אִינוּ מְטֻמָּא כָּלָל.**
11 **הַגְּמָרָא מְבַאֲרַת כַּמָּה מִן הַדִּינִים צָרִיכִים לְהִיְתָ בְּקִיָּאִים בְּשִׁבְעִים**
12 **לְשׁוֹן: אֲמַר רַבִּי יְהוֹדָה אֲמַר רַבִּי, כָּל עִיר שְׂאֵין בָּהּ שְׁנַיִם יְהוּדִים**
13 **לְדַבֵּר בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן, וְעוֹד אֶחָד שְׁאֵף שְׂאֵינוּ יוֹדֵעַ לְדַבֵּר בְּשִׁבְעִים**
14 **לְשׁוֹן מְכָל מְקוֹם יֻכָּל הוּא לְשִׁמּוֹעַ וּלְהִבֵּן, אֵין מוֹשִׁיבִין בָּהּ סְנֵהֲדִיר.**
15 **וּבְסִנְהֵדִיר קִטְנָה שְׁהִיְתָה בְּעִיר בִּיתֵר הוּא – (הִיוּ) שְׁלֹשָׁה דִּינִים שִׁדְעוּ**
16 **לְדַבֵּר בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן, וּבִכְנֵסָה הִיוּ אֲרַבְעָה, וְאֵלוֹ הֵן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר,**
17 **וְרַבִּי יְהוֹשֻעַ, וְרַבִּי עֲקִיבָא, וְהַרְבִּיעִי הוּא שְׁמַעוֹן הַתִּימְנִי, שְׁהִיְה דִּין**
18 **לְפָנֵיהֶם כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּקִרְיָתָא.**
19 **הַגְּמָרָא מְקַשָּׁה עַל דְּבָרֵי רַב מְבַרִּיתָא: מִיתִיב, שְׁנִינוּ בְּבִרְיִיתָא**
20 **שְׁסִנְהֲדִיר שְׁהִיא שְׁלִישִׁית – שִׁישׁ בַּה שְׁלֹשָׁה הַיּוֹדֵעִים לְדַבֵּר בְּשִׁבְעִים**
21 **לְשׁוֹן, הָרִי הִיא חֻקָּהּ וּכְשִׁירָה, וְאֵם הִיא רַבִּיעִית – שִׁישׁ בַּה אַרְבַּעַה**
22 **הַיּוֹדֵעִים לְדַבֵּר בְּכָל לְשׁוֹן, אֵין לְמַעְלָה הֵימֶנָה – אֵין סְנֵהֲדִיר הַטּוֹבָה**
23 **הֵימֶנָה. מְבֹאֵר מְדַבְּרֵי הַבְּרִיתָא, שְׁצִירָךְ לַפְּחוֹת שְׁלֹשָׁה הַיּוֹדֵעִים**
24 **לְדַבֵּר בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן, וְשָׁלָא כְּדַבְּרֵי רַב הַסּוֹבֵר שְׂדֵי בְּשִׁנִּים הַיּוֹדֵעִים**
25 **לְדַבֵּר וְאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ וּמִבֵּין.**
26 **מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא: שְׁדִין זֶה בְּמַחְלוקָת תְּנָאִים הוּא שְׁנִי, וְהוּא דְאֲמַר בִּי**
27 **הָאֵי תִנָּא – רַב סוֹבֵר כְּמוֹ תִנָּא אַחֵר, דְתִנָּא בְּבִרְיִיתָא, שְׁסִנְהֲדִיר**
28 **שְׁהִיא שְׁנִיָּה – שִׁישׁ בַּה שְׁנִים הַיּוֹדֵעִים לְדַבֵּר בְּכָל לְשׁוֹן, הָרִי הִיא**
29 **חֻקָּהּ וּכְשִׁירָה, וְשְׁלִישִׁית – אֵם יֵשׁ בַּה שְׁלוֹשָׁה הַיּוֹדֵעִים לְדַבֵּר בְּכָל**
30 **לְשׁוֹן, אֵין לְמַעְלָה הֵימֶנָה – אֵין סְנֵהֲדִיר הַטּוֹבָה הֵימֶנָה. וּמְבֹאֵר**
31 **כְּדַבְּרֵי רַב, שְׂדֵי בְּשִׁנִּים הַיּוֹדֵעִים לְדַבֵּר בְּכָל לְשׁוֹן.**
32 **הַגְּמָרָא מְפַרְשָׁת כַּמָּה כְּלָלִים לִגְבִּי כִּנּוּיָהֶם שֶׁל תְּנָאִים וְאִמּוֹרָאִים**
33 **בַּגְּמָרָא: כָּל מְקוֹם שְׁנֵאמֶר הַלְשׁוֹן 'הַלְמִידִין לְפָנֵי חֻקִּים אִמּוֹרָאִים'**
34 **וּכְיוּצָא בּוֹזָה, הַכוּוּנָה הִיא לְלִי שְׁהִיָּה לְמֹד מְרַבִּי, וְכָל מְקוֹם שְׁנֵאמֶר**
35 **הַלְשׁוֹן 'דִּין לְפָנֵי חֻקִּים', הַכוּוּנָה בּוֹזָה לְשִׁמּוֹעַ בֶּן עֲזַאי, וְשְׁמַעוֹן**
36 **בֶּן זִמְנָא, וְחֵנִן הַמְצָרִי, וְחִנְיָא בֶּן חֲכִינָא, שְׁכָל אֵלוֹ הֵם תְּלִמִּידִים**
37 **שְׁלֹא הִגִּיעוּ לְכָלָל זְקֵנָה, וְהִיוּ יוֹשְׁבִים עַל גְּבִי קֶרֶקַע וְדָנִים בַּהֲלַכָּה**
38 **וּמִשִּׁיבִים לְקוֹשִׁיּוֹת הַזְקֵנִים. רַב נְחֻמִּי בֶּרֶךְ יִצְחָק מִתְּנִי – הִיְה שׁוֹנָה בּוֹזָה**
39 **חֻקִּים תְּלִמִּידִים, שְׁמַעוֹן בֶּן עֲזַאי, וְשְׁמַעוֹן בֶּן זִמְנָא, וְשְׁמַעוֹן הַתִּימְנִי,**
40 **חֵנִן הַמְצָרִי, וְחִנְיָא בֶּן חֲכִינָא, דְהֵינִין, שְׁהוֹסִיף אֶת שְׁמַעוֹן הַתִּימְנִי**
41 **בְּכָלָל אֵלוֹ הַדִּנִּים לְפָנֵי חֻקִּים.**
42 **כָּל מְקוֹם שְׁנֵאמֶר 'רְבּוּתֵינוּ שְׁבָבְכָל' הַכוּוּנָה הִיא לְרַב וְשְׁמוּאֵל, וְכָל**
43 **מְקוֹם שְׁנֵאמֶר 'רְבּוּתֵינוּ שְׁבָבְרֵין יִשְׂרָאֵל' הַכוּוּנָה הִיא לְרַבִּי אֲבָא.**
44 **'דִּינֵי גּוֹלָה' הַכוּוּנָה הִיא לְקִרְנָא, וְאֵילוֹ 'דִּינֵי דְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל' הֵם רַבִּי**
45 **אֲמִי וְרַבִּי אֲסִי. 'דִּינֵי דְפּוֹמְבִידִיתָא' הַכוּוּנָה הִיא לְרַב פִּפְא בֶּר**
46 **שְׁמוּאֵל, 'דִּינֵי דְנִהֲרִידֵעָא' הוּא רַב אֲדָא בֶּר מְנִימִי. 'סְבִי דְסוֹרָא' –**
47 **הַזְקֵנִים שֶׁל הָעִיר סוֹרָא, הֵם רַב הוּנָא וְרַב חֲסִידָא, וְסְבִי**
48 **דְפּוֹמְבִידִיתָא' הֵם רַב יְהוֹדָה וְרַב עִינָא. 'חֲרִיפִי דְפּוֹמְבִידִיתָא' –**
49 **הַחֲרִיפִים שֶׁל הָעִיר פּוֹמְבִידִיתָא, הֵם הָאֲדוּמִים עִיפָא וְאֲבִימִי בֶּן אָדָם**
50 **שְׁשֵׁמוּ חֻקָּה, 'אֲמּוֹרָאִי דְפּוֹמְבִידִיתָא' הֵם רַבָּה וְרַב יוֹסֵף, 'אֲמּוֹרָאִי**
51 **דְנִהֲרִידֵעָא' הַכוּוּנָה הִיא לְרַב חֲמָא. 'נִהֲרִבְלָאִי מִתְּנִי' – בְּנֵי הַמְּקוֹם**
52 **שְׁשֵׁמוּ 'נִהֲרִבְלָא' הִיוּ שׁוֹנִים, הוּא רַבִּי בֶּר פִּרְבִּי. כָּל מְקוֹם שְׁנֵאמֶר**

מאתים וּשְׁבַעִים וּשְׁבַעִים אנשים כדי שתהא ראויה לסנהדרין. והיינו, מאתים ושלשים כשיטת רבי נחמיה במשנה, ועוד ארבעים ושבעה אנשים, כדי שאם יחלקו דייני בית הדין לאחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד יאמר אני יודע, יהא ניתן להוסיף עליהם עוד ארבעים ושבעה דיינים, עד שיהא מנינים שבעים כסנהדרין גדולה. שואלת הגמרא: וְהֵתֵנָּה רַבִּי אוֹמֵר מֵאֲתִים שְׁבַעִים וּשְׁמֹנֶה. משיבה הגמרא: לֹא קָשְׁיָא, הָא רַבִּי יְהוּדָה הָא רַבָּנִן – כשאמר רבי שצריך שיהיו בעיר מאתים שבעים ושבעה אנשים, אמר זאת בשיטת רבי יהודה הסובר שיש בסנהדרין גדולה שבעים זקנים, ולפיכך יש להוסיף על מאתים ושלשים עוד ארבעים ושבעה אנשים, כדי שיהא ניתן להוסיפם על עשרים ושלשה הדיינים שבסנהדרין קטנה, עד שיגיע מנינם לשבעים כסנהדרין גדולה, וכשאמר רבי שצריך מאתים שבעים ושמונה, אמר זאת בשיטת חכמים, הסוברים שיש בסנהדרין גדולה שבעים ואחד זקנים, ונמצא שיש להוסיף ארבעים ושמונה. תֵּנּוּ רַבָּנִן, נאמר (שמות יח כא) וְשִׁמְתָּ עֲלֵהֶם שְׁרֵי אֱלֹפִים שְׁרֵי מֵאֹת שְׁרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׁרֵי עֶשְׂרֹת, ומכיון שהיה אז מנין עם ישראל שש מאות אלף איש נמצא שְׁרֵי הָאֱלֹפִים מִנּוּ שֵׁשׁ מֵאֹת אִישׁ, שְׁרֵי הַמֵּאֹת מִנּוּ שֵׁשֶׁת אֱלֹפִים, שְׁרֵי הַחֲמִשִּׁים מִנּוּ שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי אֱלֹת, וְשְׁרֵי הָעֶשְׂרֹת מִנּוּ שֵׁשֶׁת רִיבּוֹא – ששים אלף שרים. נִמְצָא מִסְפֵּר דִּינֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, שְׁבַעֶת רִיבּוֹא וּשְׁמֹנֶה אֱלֹפִים וְשֵׁשׁ מֵאֹת – שבעים ושמונה אלף ושש מאות.

הדרן עלך דיני ממונות

פרק שני – כהן גדול

פרק זה מפרט דיני כהן גדול ומלך, בענייני דיינים ועדות, ובדינים נוספים בהם הם משתנים לאחרים או שונים מהם.

משנה

כֹּהֵן גָּדוֹל דִּין, וְכֵן דִּינֵי אוֹתוֹ בְּבֵית דִּין אִם תִּבְעוּ אוֹתוֹ תְּבִיעוֹת מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ עֵבֶרָה שִׁישׁ בֵּה עֹנֵשׁ מֵעֹנֵשׁ בֵּית דִּין, וְכֵן הוּא מְעִיד אַחֲרֵיהֶם בְּבֵית דִּין, אִם הוּא יוֹדֵעַ לֵהֶם עֲדוּת, וּמְעִידֵן אוֹתוֹ – (ועליו) אִם יוֹדֵעִים עֲדוּת עַל תְּבִיעוֹת שֶׁתִּבְעוּהוּ אוֹתוֹ עֵבֶרָה שִׁישׁ, וְכֵן הוּא חוֹלֵץ לֵאשֶׁת אַחִיו שֶׁמֶת בְּלֹא בָנִים, וְאַחִיו חוֹלֵץ לְאִשְׁתּוֹ וּמֵיִיבָמִין – (או מייבמין) אֵת אִשְׁתּוֹ אִם מֶת בְּלֹא בָנִים, אֲבָל הוּא אֵינוֹ מֵיִיבָם אֵת אִשֶּׁת אַחִיו שֶׁמֶת בְּלֹא בָנִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֶסָּר בְּלִקְחַת אֶלְמָנָה לְאִשָּׁה. הַמִּשְׁנָה מִפְּרֹשֶׁת אֵת הַנִּהְגוּת כִּהֵן גָּדוֹל בְּעִנְיֵי אֲבֹלוֹת: מֵת לוֹ מֵת מִשְׁבַּע קְרוֹבִיו, לֹא זו בלבד שֶׁאֶסָּר הוּא לְהִטְמָא לָהֶם, אֲלָא גַם אֵינוֹ יוֹצֵא אַחֵר הַמָּטָה שֶׁל הַמֵּת לְלוּוֹתוֹ, שֶׁמֶא יָגַע בְּמֵת וִיטְמָא, אֲלָא הוֹלֵךְ אַחֵר הַמְּלוּמִים בְּאוֹפֶן שֶׁהֵן נִכְסִין וְנִסְתָּרִים וְנִעְלָמִים מֵעֵינָיו, שִׁוְעָאִים מִרְחוּב אֶחָד וְנִכְנָסִים לְרִחוּב אַחֵר, וְאִזּוּ הוּא נִגְלָה – מִתְגַּלָּה וְנִרְאָה כְּשֶׁהוּא נִכְנָס לְאוֹתוֹ רְחוּב, וְכֵן כְּשֶׁהוּא יוֹצֵאִים מִהֶרְחוּב הַשְּׁנִי לְשִׁלִּישׁ, הוּא נִכְנָס לְרִחוּב הַשְּׁנִי, הֵן נִגְלִין – מִתְגַּלִּים וְנִרְאִים בְּמִבּוֹ שֶׁנִּכְנָסוּ אֵלָיו, וְהוּא נִכְסָה וְנִסְתָּר מֵאוֹתוֹ מִבּוֹ, שֶׁאֵינוֹ נִכְנָס אֵלָיו. וְיוֹצֵא עֲמָקָן בְּאוֹפֶן זֶה עַד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר. אֵלּוֹ דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ יוֹצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא, שֶׁלֹּא יֵצֵא מִשָּׁם לְלוּוֹת אֵת הַמֵּת. וְכִשְׁהוּא מִנְּחָם אַחֲרֵיהֶם שֶׁמֶת לָהֶם מֵת, בַּעַת שֶׁשְׁבִים מִהֲלוּוִיִּית הַמֵּת, הִדְרָךְ הָרְאוּיָה הִיא שֶׁעוֹמְדִים הָאֲבָלִים וְכָל הָעָם עוֹבְרִין בָּזָה אַחֵר וְהוֹמִיִּים לָהֶם 'תִּנְחַמְרוּ' וְהַמְּמוֹנָה – סֵגָן הַכֹּהֲנִים מְמַעֵזוּ – (וגורם לכהן גדול להיות אמצעי) בִּינֵי – (בין הממונה) לְבִין הָעָם, דִּהֵינּוּ שֶׁהוּא עוֹמֵד בִּימִינוֹ וְכָל הָעָם בְּשִׁמְלוֹ, וְנִמְצָא שֶׁהִכָּהֵן גָּדוֹל בְּאִמְצָע. וְכִשְׁמֵת לוֹ מֵת וְהוּא מִנְּחָמָם מֵאֲחֵיהֶם הַבָּאִים לְנַחֲמוֹ, כָּל הָעָם אוֹמְרִים לוֹ 'אֵנִי בְּפִרְתָּךְ' – בְּנו תִּתְכַּפֵּר וְנִהְיָ תַּחֲתִיךְ לְכָל הָרָעָה לְבֹא עֲלֶיךָ, וְהוּא אוֹמֵר וּמְשִׁיב לָהֶן 'תִּתְפָּרְכוּ מִן הַשָּׁמַיִם'. וְכִשְׁמַכְרִין אוֹתוֹ – וְכִאֲשֶׁר מֵאֲכִילִים אוֹתוֹ אֵת סְעוּדַת הַבְּרָאָה, כָּל הָעָם מְסוּבִין בַּעַת הָאֲכִילָה עַל הָאֶרֶץ כֹּאבִלִים, לִפִּי שֶׁהֵם מִצְטַעְרִים בְּצַעְרוֹ וּמִתְאֲבָלִים בְּאֲבֹלוֹתוֹ, וְהוּא מֵיִסֵּב עַל הַסֶּפֶסֶל – (כִּסֵּא קֶטָן)

בכבוד.

הַמִּשְׁנָה מִפְּרֹשֶׁת אֵת דִּינֵי הַמֶּלֶךְ: הַמֶּלֶךְ לֹא דִין בְּבֵית דִּין כְּדִין, וְלֹא דִינֵין אוֹתוֹ עַל עֵבֶרָה שֶׁעֲבַר אוֹ מִמֶּנּוּ שֶׁנִּתְחַיֵּב, לֹא מְעִיד עֲדוּת שֶׁרָאָה עַל אַחֲרִים בְּבֵית דִּין, וְלֹא מְעִידֵן אוֹתוֹ – וְאִין מְעִידִים עַלֵּיו עֲדוּת שֶׁרָאָהוּ שֶׁעֲבַר עֵבֶרָה אוֹ נִתְחַיֵּב מִמֶּנּוּ. וְכֵן לֹא חוֹלֵץ לֵאשֶׁת אַחִיו שֶׁמֶת לְלֹא בָנִים, שֶׁנֶּגְאִי הוּא לוֹ לְבֹא לְבֵית דִּין וּשְׁתֵּהָא רֹוקֶקַת לִפְנֵי, וְלֹא חוֹלֵץ לְאִשְׁתּוֹ כִּאֲשֶׁר מֶת בְּלֹא בָנִים, לִפִּי שֶׁהִיא אֶסָּרָה לְהִנָּשֵׂא אַחֲרָה, וְכֵן לֹא מֵיִיבָם אֵת אִשֶּׁת אַחִיו שֶׁמֶת בְּלֹא בָנִים, מִשּׁוּם שֶׁנֶּגְאִי הוּא לוֹ לְקוֹם עַל שֵׁם אַחִיו, וְלֹא מֵיִיבָמִין אַחִיו לְאִשְׁתּוֹ – (אֵת אִשְׁתּוֹ), לִפִּי שֶׁהִיא אֶסָּרָה לְהִנָּשֵׂא לְאַחֵר, כִּאֲמֹר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם רָצָה הַמֶּלֶךְ לְחָלוּץ אוֹ לְיִיבָם לֵאשֶׁת אַחִיו, כְּזֹכֵר לְפִזּוּב, לִפִּי שֶׁיִּכּוֹל הוּא לְמַחֵל עַל כְּבוֹדוֹ. אֲמָרוּ לוֹ חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוּדָה, אִף אִם רָצָה לְחָלוּץ אוֹ לְיִיבָם אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאִין מְנַחֲמִים אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת זֹאת, לִפִּי שֶׁאֵינוֹ יִכּוֹל לְמַחֵל עַל כְּבוֹדוֹ. וְאִין נִוְשָׂאִין אֶלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נִוְשָׂא הַמֶּלֶךְ אֶלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ אַחֵר, שֶׁכֵּן מִצְוֵי כְּדוֹד הַמֶּלֶךְ שֶׁנֶּשָׂא אֵת אֶלְמָנָתוֹ שֶׁל שְׂאוֹל הַמֶּלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹנֶה ב' יב ח) שֶׁאֲמַר נָתַן הַנְּבִיא לְדוֹד הַמֶּלֶךְ 'וְאֵתָנָה לָךְ אֵת בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֵת נָשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחִיָּקָךְ', דִּהֵינּוּ שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ נְשׁוֹתָיו שֶׁל שְׂאוֹל אֲדוֹנוֹ.

גמרא

הַגְּמָרָא מִפְּרֹשֶׁת מִזֶּה חִידְשָׁה הַמִּשְׁנָה: שֶׁנִּינוּ בְּמִשְׁנָה שֶׁכֵּהֵן גָּדוֹל דִּין. מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: פְּשִׁטָּא. מִתְרַצַּת הַגְּמָרָא: נִאֲמַר בְּהַמְשָׁךְ שֶׁדִּינֵין אוֹתוֹ אִם נִתְחַיֵּב עֹנֵשׁ אוֹ מִמֶּנּוּ, וְדִין זֶה אֵיצְטְרִיבָא לֵיה – הוֹצֵרָה הַמִּשְׁנָה לְלַמְּדוֹ, שֶׁלֹּא נִאֲמַר שֶׁמִּפְּנֵי כְּבוֹדוֹ שֶׁלֹּא יִדְלֹל לֹא יִצְטָרֵךְ לְבֹא לְבֵית דִּין, וְאִגַּב כִּךְ כִּתְבָהּ הַמִּשְׁנָה גַם שֶׁדִּין אַחֲרִים. שׁוֹאֵלֶת הַגְּמָרָא: הָא נִמְי' – (גַם דִּין זה) פְּשִׁטָּא, שֶׁהִיא אֵי לֹא דִינֵינֵין לֵיה אִיהוּ הִיכִי דִינֵין – אִם אֵין דִּנִּים אוֹתוֹ, הִיאךְ הוּא דִין אַחֲרִים, וְהִכְתִּיב (עֲפִינָה ב' א) 'הִתְקַוְּשׁוּ וְקוֹשׁוּ', וְיֵשׁ לְפָרְשׁוֹ לְשׁוֹן הִיקֵשׁ וְהַשְׁוֹאָה, וְהַכּוֹנֶה לְהַשְׁוֹאָת הַמַּעֲשִׂים וְיִישׁוֹר הַדֶּרֶךְ כְּדַעַת הַקִּבָּה, וְאֲמַר רִישׁ לְקִישׁ שֶׁמֶמָּה שֶׁאֲמַר הַכְּתוּב 'הִתְקַוְּשׁוּ' בְּעֲצָמָם וְאַחֵר כִּךְ 'קוֹשׁוּ' אַחֲרִים, לִימְדֵךְ הַכְּתוּב שֶׁקִּשְׁט וְיָפָה אֵת עֲצָמָךְ תַּחֲלִילָה וְרַךְ אַחֵר כִּךְ קִשְׁט וְיָפָה אֵת הָאֲחֵרִים, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין לוֹ לְאֹדֵם לְשַׁפֵּר אַחֲרִים קוֹדֵם שֶׁהוּא מְשַׁפֵּר אֵת עַצְמוֹ, וְעַל כֵּן מִי שֶׁאֵינוֹ נִידוֹן בְּבֵית דִּין עַל מַעֲשֵׂיו, אֵל לוֹ לְדוֹן אַחֲרִים. וּמַעֲתָה קִשָּׁה, שֶׁכֵּיוֹן שֶׁפְּשׁוּט הוּא שֶׁהִכָּהֵן הַגְּדוֹל דִּין אַחֲרִים, וְדֹאִי שֶׁהוּא נִידוֹן בְּעַצְמוֹ. מִתְרַצַּת הַגְּמָרָא: אֲלָא אִידִי דְקָא בְּעִי לְמִיתְנִי – אֲלָא אִגַּב כִּךְ שֶׁרָצָה הַתָּנָא בְּמִשְׁנָה לְלַמֵּד שֶׁכֵּהֵן לֹא דִין וְלֹא דִינֵין אוֹתוֹ, שְׁחִידוּשׁ הוּא, אִגַּב כִּךְ תָּנָא נִמְי' – שֶׁנָּה גַם כֵּן שֶׁכֵּהֵן גָּדוֹל דִּין וְדִינֵין אוֹתוֹ. תִּירִץ נֹסֵף: וְאֵי בְּעִיתִי אֵימָא מַה שֶׁנִּשְׁנָה בְּמִשְׁנָה שֶׁהִכָּהֵן הַגְּדוֹל דִּין אַחֲרִים הִיא זֶה אִגַּב מַה שֶׁנֶּאֱמַר שְׂרִידִים אוֹתוֹ, וּבִמְהָ שֶׁנִּשְׁנָה הַתָּנָא שְׁדִּנִּים אוֹתוֹ הָא קָא מְשַׁמְעֵן לָן בְּדִתְנָא לְגַבִּי כִהֵן גָּדוֹל, כֵּהֵן גָּדוֹל שֶׁהִרְגָּה אֵת הַנֶּפֶשׁ, אִם בְּמִזִּיד, נִהְרַג, כִּדִּין כָּל רֹוּחַ שְׁמִיתָתוֹ בְּהָרָג, וְאִם בְּשׁוּגָה, גוֹלָה לְעִיר מְקֻלָּט, וְעוֹבֵר עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה וְהִיא הוּא בְּהִרְיוֹם לְכָל דְּבָרָיו. וְדִינִים אֵלוֹ רְמוּזָה הַמִּשְׁנָה בְּמָה שֶׁאֲמַרָה בְּכֹהֵן גָּדוֹל שְׁדִּינֵין אוֹתוֹ. הַגְּמָרָא מִבְּאֵרֶת אֵת הַחִידוּשׁ בְּדִבְרֵי הַבְּרִיתָא לְגַבִּי כִהֵן גָּדוֹל שֶׁהִרְגָּה אֵת הַנֶּפֶשׁ. שׁוֹאֵלֶת הַגְּמָרָא: אֲמַרָה הַבְּרִיתָא 'בְּמִזִּיד נִהְרַג', פְּשִׁטָּא. מִתְרַצַּת הַגְּמָרָא: אֵת הַדִּין שֶׁבְּהַמְשָׁךְ דְּבִרֵי הַבְּרִיתָא, שֶׁבְּשׁוּגָה גוֹלָה, אֵיצְטְרִיבָא לֵיה – הוֹצֵרֵךְ הַתָּנָא לְהַשְׁמִיעֵנוּ, וְאִגַּב כִּךְ כָּלֵל גַם זֹאת שֶׁאֵם הִרְגָּה בְּמִזִּיד נִהְרַג עַל כֵּךְ. שׁוֹאֵלֶת הַגְּמָרָא: הָא נִמְי' פְּשִׁטָּא. מִתְרַצַּת הַגְּמָרָא: אֵיצְטְרִיבֵךְ דִּין זֶה, מִשּׁוּם דְּסָלְקָא דְּעִתָּךְ אִמְיָנָא – הִיא עוֹלָה עַל דַּעַתְךָ לֹמַר, שֶׁהוּאֵל וְכִתְיִב בְּרִיצָה בְּשׁוּגָה שְׁגוּלָה לְעִיר מְקֻלָּט (בַּמִּדְבָּר לֹא כֹה) 'וְיִשָּׁב בָּה עַד מוֹת הַכֵּהֵן הַגָּדוֹל', שֶׁרַק עַם מוֹתוֹ הוּא יוֹצֵא מְעִיר מְקֻלָּט, עַל כֵּן אֵימָא כָּל דְּאִיתִי לֵיה תִּתְנָתָא בְּחִזְרוֹהִי לִיגְלִי דְּלִית לֵיה תִּתְנָתָא לְאִתְּרָה לֹא לִיגְלִי – שֶׁמֶא נִאֲמַר שֶׁכָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תִּקְנָה, שֶׁהוּא חוֹרֵר מְעִיר מְקֻלָּט, יִגְלָה אֵלָיָה, אֲבָל מִי שֶׁאֵין לוֹ תִּקְנָה וְאִם יִגְלָה לֹא יוֹשֵׁב מִשָּׁם לְעוֹלָם, לֹא יִגְלָה כָּלֵל, וְכִהֵן גָּדוֹל שֶׁהִרְגָּה בְּשׁוּגָה, אִם יִגְלָה לְעִיר מְקֻלָּט, לֹא יֵצֵא מִמֶּנָּה לְעוֹלָם, דִּתְנֵן (מִכּוֹת יא),

סנהדרין. פרק ראשון – דיני ממונות בשלשה דף יח עמוד א – מותוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזולץ)" צט רש"י תוספות

מאתים ושבעים ושבעה. מאתים ושלשים כרבי נחמיה ועוד מ"ז שאם יתחלקו ב"ד י"א מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד אומר אני יודע יוסיפו מאלו מ"ז עד שבעים כדאמר' בדיו בורקין (לקמן דף מ.) שמוסיפין שנים על הכ"ג אם יזכוהו שניהם הרי י"ג מזכין ואחד עשר מחייבין זכאי ואם יחייבוהו חייב דאיכא הטייה לרעה על פי שנים ואם יחלקו צריך עוד להוסיף שנים וכן לעולם עד שיהיו שבעים לרבי יהודה ושבעים ואחד לרבנן: שרי אלפים שש מאות. היו שהרי שש מאות אלף רגלי:

הדרן עלך דיני ממונות בשלשה

כהן גדול אינו יוצא אחר המפה. דילמא אתא למינגע והיינו דאדורך קרא ומן המקדש לא יצא מקדושתו לא יצא כלומר יתרחק מן הכיעור שלא יבא לידי טומאה והאי קרא בכה"ג אונן כתיב דכתיב לעיל מיניה לאביו ולאמו לא יטמא: הן נכסין והוא נגלה כשחן יוצאין ממבוי זה ונכסין למבוי אחר ונכסין ממבוי הראשון שאינו רואה אותן הוא נגלה ונכנס למבוי הראשון והן נכסין ממבוי השני והוא נגלה ונכנס לתוכו: רבי יהודה. דריש מן המקדש דווקא: ובשהוא מנחם. בשורה כשחוזרין מקבור את המת שאין שלו דרך כל העם עוברין זה אחר זה ומנחמין את האבל שעומד במעמדו: והממונה. סגן הכהנים ממצעו לכהן גדול בינו לבין העם שהממונה בימינו וכל העם בשמאלו והוא באמצע: אנו כפרתו. בנו תתכפר אתה ואנחנו תתחייך לכל הראוי לבא עליך: וכשמברין אותו. כדקיימא לן (במ"ק דף כז:) אבל סעודה ראשונה אסור לאכול משלה: מסובין על הארץ. הן מצירין ומתאבלין על צערו והוא מיסב בכבוד על הספסל: גמ' דנין אותו איצטריכא ליה. סלקא דעתך אמינא לא לילול למיתי קמי בי דינא: ועובר על עשה. לקמן פריך לא סגי דלא עבר: והרי הוא כהדיוט. לקמיה מיתוקמא שפיר: ההורג

בדור ששנשא אלמנתו של שאול, שנאמר 'ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך': גמרא כהן גדול דן, פשיטא. דנין אותו, איצטריכא ליה. הא נמי, פשיטא, אי לא דיינינן ליה, איהו היכי דייין, והכתיב 'התקוששו וקושו', ואמר ריש לקיש, קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים. אלא, אידי דקא פעי למיתני, מלך לא דן ולא דנין אותו, תנא נמי, כהן גדול דן ודנין. ואי פעיית אימא, הא קא משמע לך, בדתניא, כהן גדול שהרג את הנפש, במזיד, נהרג. בשוגג, גולה ועובר על עשה ועל לא תעשה, והרי הוא כהדיוט לכל דבריו. 'במזיד נהרג', פשיטא. בשוגג גולה, איצטריכא ליה. הא נמי, פשיטא. איצטריך, סלקא דעתך אמינא, הואיל וכתוב 'ושב בה עד מות הכהן הגדול', אימא, כל דאית ליה תפנתא בחורה, ליגלי, דלית ליה תפנתא בחורה, לא ליגלי, דתנן,

והא דתנן כהן גדול בטר פ"ק משום דאידי דתניא בפ"ק מיילי דכ"ג פסיק ושיירי ליה והדר תני ליה מעלות של מלך דחשיב מיניה ואחר כך חזר לענינו להלכות דנין, אינו

נמצאו דייני ישראל ו' ריבאות וח' אלפים ושש מאות. תימה הא חסרי להו טובא דכי מפקת מס' ריבאות ששה מאות לשרי אלפים לא משכחת בטר הכי ו' אלפים לשרי מאות וכי הדר מפקת (כל) הני לא משכחת בטר הכי לשרי חמשים י"ב אלף וכ"ש דלא משכחת בטר הכי שרי עשרות שש ריבאות וי"מ דבכל הני שרים אפשר דהוו זקנים יתירים מבני ס' דאמר ביש נוחלין (י"ב דף קכא) דלא נמנו פרות מבני עשרים ויתירים מבני ששים ובשרי עשרות לא חיישין אפילו היו מבני עשרים שהם עצמם היו מן החשבון וכל אחד שר על תשעה והוא עשירי וי"מ דחשבון השרות קחשיב דתחילתן נימנו שרי עשרות ומהחשבון שבהם נתמנו לשרי חמשים והחשבון משרי חמשים נתמנו לשרי מאות ומשרי מאות בידר החשובים לשרי אלפים:

הדרן עלך דיני ממונות בשלשה

כהן גדול דן פשיטא. כלומר למה לי למיתני דן ומשני דנין איצטריכא ליה דס"ד דמתוך גדולתו אין דנין אותו ודן קתני אנב דנין ופריך דאין נמי פשיטא כלומר כיון דפשיטא לן דדן פשיטא נמי דנין דאי לאו דדנין וכו' ולא משני דס"ד דאין דנין אותו ומתוך שאין דנין אותו הוא אינו דן משום דאבתי הוה פריך ליה ליתני דן לבד ומינה ידיעין דדנין אותו ומידו קשה גבי מלך ליתני לא דנין וידיעין שפיר דאין דן משום התקוששו וי"ל דלא דמי דודאי גבי כהן כיון דתנא דן לא הוה ליה למתני דנין בחנם אבל גבי מלך אין קושיא אמאי קתני לא דן כיון דתנא ליה מקמי לא דנין ועוד אנב דתני כהן גדול דן ודנין תנא גבי מלך תרומיהו לא דן ולא דנין דהכי נמי קתני מעידין אותו גבי כהן גדול ולא מעידין גבי מלך אע"ג דלא צריכי דבכלל דנין אותו אלא משום דתנא גבי דן דנין תנא נמי מעיד ומעידים והא דלא שקיל וטרי בהש"ס הכי משום דהא פשיטא דתני בספרא אנב רישא כך מצאתי בפרישת ר"ר טריו"ש בשמו ובחנם דחק לדקדק כך דודאי לעולם בין גבי מלך בין גבי כהן גדול אי יש חידוש או מדרן או מדרין אין להקשות שום דבר דלמה לו למיתני גבי כהן גדול דנין אותו וגבי מלך לא דן דכיון דיש שום חידוש במילתיה תני זה אנב זה ותעד דהכי פשיטא ליה להש"ס דפריך הבא פשיטא כלומר למה לן למתני דן ומשני דנין אותו איצטריכא ליה ואנב דנין אותו תני דן אפי"ה אין להקשות אמאי לא משני דמשום הכי תני דן ודנין אותו משום דאי לא תני שום דבר הוה סלקא דעתך דאין דנין אותו ומתוך כך אינו דן משום התקוששו דאדרבה לאידך גיסא אי לא הוה תני שום דבר בכ"ג הוה אמינא מסבאר דדן שפיר דאטו משום חשיבותו מגרע גרע וכיון דדן אידו נמי דיינינן ליה משום התקוששו ולא קשיא מיד:

דתנן כהן גדול בטר פ"ק משום דאידי דתניא בפ"ק מיילי דכ"ג פסיק ושיירי ליה והדר תני ליה מעלות של מלך דחשיב מיניה ואחר כך חזר לענינו להלכות דנין, אינו

אינו יוצא משם לעולם. פירוש ובגן שלא מינו אחר עד שנגמר דינו ובגן דליכא משוח שעבר וליכא משוח מלחמה דמשוח שעבר מחזיר הרוצח לדברי הכל ומשוח מלחמה פלוגתא דר' יהודה ורבנן פרק בתרא דהוריות (דף יא)

מעיר והא תניא והתעלמות וכו'. ואם תאמר ולקומה בעדות החדש ודאי כהן גדול מעיד דבמדי דאיסורא אין חכמה ואין תבונה

לגדה ה' כדאמר גבי צורבא מרבנן פרק שבועת העדות (דף ל:) והא דאמרין דרדחין (עשה) בשביל כבוד הבריות הני מילי ממונא אבל במיד דאיסורא לא כדפריש' וי"ל דמעיד משמע לכל דבר בין באיסורא בין בממונא דומיא דמלך לא מעיד דמדי (אפי') בממונ' דאי באיסורא אין חכמה וכו'.

והא אין מושיבין מלך בסנהדרין. תימה לפרוך ממתניתין דתנן מלך לא דן ועוד מאי קמ"ל מתניתין היא מלך לא דן וכו' וי"ל דהא דאין מלך דן ה"מ לבדו משום דאין דנין אותו ולא קרינן ביה התקששו וקשוו אבל עם אחרים שפיר מצי דן דאין הדין נגמר על פיו לבד כך נראה למחר"ן ואי"ת מ"מ והיאך דן את בנו דמסתמא בבן מלך קאי שמועה עכשיו וי"ל דודאי היה יודע שפיר דלדון לא בא אבל קשה ליה דאפילו ישב וידום נמי לא ובהכי נידח דלא פריך ממתנ' דתנן מלך לא דן: **והא** תנן מלך לא דן ולא דנין אותו וכו'. ואי"ת ולוקי מתניתין דתני מלך לא דן ולא דנין אותו במלכי ישראל ומתניתין דתני מעיד למלך דמשמע דנין אותו במלכי בית דוד דאמר לקמן (דף יט.) דדן ודנין אותו וי"ל דכולה מתניתין מסתמא איירי במלכי ישראל דומיא דמלך לא דן ולא דנין אותו.

משום צינה. פ"ה משום שכהן גדול טעון טבילה ולא נהירא דמשמע ביומא (דף לא:) שהיו מחממין לו קומקום של חמץ ביה"כ לכן נראה לפרש משום קרירות הרצפה שכל היום היה עומד יחף.

שתא בתר ירחא אולא. פירש הקונטר' קור וחום של שנה אחר החדשים אם לא היתה השנה מעוברת וקור שהיה ראוי לעשות במרחשון אם לא היתה השנה מעוברת יעשה בתשרי דאי בתר חדשי חמה אולא מה לו לכהן אם נעבר השנה וקשה והלא כל מה שאנו מעברים היינו כדי להשוות חדשי חמה לחדשי הלבנה ולעשות ממרחשון תשרי כדי שתפול בו תקופת תשרי ותהא מקצת החג בתקופה החדשה והלא ברוב השנים כמו כן היא נופלת תקופת תשרי בתשרי של לבנה ופי' בתוס' דמיייר בשמעתתא משום אביב ופירות האילן דאז משתנה קור של תשרי זה מקור של תשרי של שאר שנים להיות בו צינה כצינה של מרחשון ולהכי פריך שפיר משלשה רועי בקר דמשמע שהפירות והצינה שרים שהרי סימני הרועים האחר זה נותן לפירות והאחר לצינת הדרות היינו

ההורג כהן גדול או כהן גדול שהרג את הנפש אינו יוצא משם לעולם, אימא לא ליגלי, קא משמע לן. ואימא, הכי נמי. אמר קרא, 'לנוס שמה כל רוצח', אפילו כהן גדול במשפט: עובר על עשה ועל לא תעשה: לא סגי דלא עבר? הכי קאמר, אם עבר על עשה ועל לא תעשה, הרי הוא כהדיוט לכל דבריו. פשיטא, סלקא דעתך אמינא, הואיל ותנן, אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול אלא על פי בית דין של שבטים ואחד, ואמר רב אדא בר אבהו 'כל ההקבר הגדול יביאו אליו', דבריו של גדול. אימא, כל דבריו של גדול, קא משמע לן. ואימא, הכי נמי. מי פתיב, דבריו הגדול ההקבר פתיב, דבר גדול כמש' מעיד ומעידין אותו: מעיד, והתניא, 'התעלמות' פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם. הא ביצד, כהן והוא בבית הקברות, וכן ואינה לפי כבודו, או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל אחר, אימא, 'התעלמות'. אמר רב יוסף, מעיד, למלך. והתנן, לא דן ולא דנין אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו. אלא אמר רבי זירא, מעיד לכהן מלך. בן מלך, הדייט הוא. אלא, מעיד בפני המלך. והא אין מושיבין מלך בסנהדרין, משום יקרא דכהן גדול, אתא ויחבי, מקבלי ניהלי לסנהדרין, קאי הוא ואייל, ומעיינינא ליה אגן בדיניה. גופא, אין מושיבין מלך בסנהדרין, ולא מלך וכהן גדול בעיבור שנה. מלך בסנהדרין, דכתיב 'לא תענה על ריב', 'לא תענה על ריב'. לא מלך וכהן גדול בעיבור שנה, מלך, משום אפסניא. כהן גדול, משום צינה. אמר רב פפא, שמע מינה, שתא בתר ירחא איל. איני, והא הנה שלשה רועי בקר, דהו קיימי ושמעיניהו רבנן דקאמרי. חד אמר, אם בקר ולקיש בתרא ייג, דין הוא אדר. ואם לאו, לית דין אדר. וחד אמר, אם תור בצפר בתלג ימות, ובמיהרא בטול תאניה ידמוך, ישלח משיביה, דין הוא אדר. ואם לאו, לית דין אדר. וחד אמר, אם קידום תקיף לחדא, יהא יפח בלועך נפיק לקיבליה, דין הוא אדר. ואם לאו, לית דין אדר. ועבריה רבנן להאיא שתא. ותספרא, רבנן ארעונתא סמוך. אלא, רבנן אחושבנייהו סמוך, ורועי בקר איסתייעי הוא דאיסתייעא מילתייהו: חולץ וחולצין כו'. קא פסיק ותני, לא שגא מן האירוסין, ולא שגא מן הנישואין. בשלמא מן הנישואין, הוי עשה ולא תעשה, ואין

ההורג כהן גדול. בשוגג גולה לעיר מקלט ואינו יוצא משם לעולם דכין דאין כהן גדול במקדש כשהוא גולה במיתת מי ישוב וכן כהן גדול שהרג את הנפש בשוגג במיתת מי ישוב הא ליכא כהן גדול: הרי הוא כהדיוט. לירון בשלשה: דבר גדול ממש. אם עבר עבירה שיש בה מיתת בית דין הוא דעבי סנהדרין גדולה אבל במלקות לא: הרי שהיה מוצא אבירה. כהן ויהיה האבירה בבית הקברות או שהיה זה זקן ואינה לפי כבודו כשהוא גולה במיתת שלו לא היה מחזיר: או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבריו. כגון נוקב מרגליות שאם ילך ויחזור' יפסיד בטלותו יותר מדמיה: לכך נאמר והתעלמות. אלמא כבוד הבריות דוחה לאו דלא תוכל להתעלם וה"נ זילתא הוא לגבי כהן גדול ליתן לאסחודי לבעל דין: אמר רב יוסף. הא דקתני מעיד למלך קאמר שהיה מלך בעל דין וכהן גדול יודע לו עדות: והא לא דנין אותו. מאי סהדות? בעי: בן מלך הדיוט הוא. והדר קושין לדוכתא דאיכא זילתא לכה"ג: בפני המלך. שהמלך יושב ודן בסנהדרין: אין מושיבין מלך בסנהדרין. לקמן מפרש טעמא: משום יקרא דכהן גדול. דידע בטהרות לבריה: אתי. מלך יתיב עד דמיקבל סהדותא וקאי מלך ואיל ומעיינינן אנן בדינא: לא תענה על ריב אינך רשאי לסתור את דברי מופלא שבדיינין ואי אמר מלך חובה וכו' לא מצי אינך למחלו ליה זכותא: משום אפסניא. מחלק ממוק לחילליו כן וכך לשנה ונח לו שיהיו כל השנים מעוברות: כהן גדול. אינו רוצה שתתעבר שנה מפני הצינה שצריך לטבול ולקדש ביום הכפורים חמש טבילות ועשרה קידושין ואם תתעבר שנה הרי תשרי במרחשון וצינת מרחשון תהיה בתשרי: אמר רב פפא ש"פ. מהא דקתני ולא כהן גדול בעיבור שנה: שתא בתר ירחא אולא. אחר ירחים הראים להיות אם לא נתעברה חולץ קור וחום של שנה וצינה הראיה במרחשון היא בתשרי כשמעברת: אם כבוד ולקיש כהדא ייג דין הוא אדר. אם יחא חום בקרקע ויצמח זרע הכבי והאפילה יחא חושין שזורעו חורף החדש והשעורין שזורעו עכשיו דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר אלא שבט: אם תור בצפר בתלג ימות. אם בבקר יחא קור חוק עד שיהא השור קרוב למות מחמת הצינה: ובמיהרא בטול תאניתא ידמוך. ובצהרים יגדל כח החום עד שיהא השור מיצל בצל התאנה מחמת החום: וישלח משיביה. ויפשיט עורו כלומר יתחבר בתאניה מחמת החום: אם קידום תקיף לחדא יהא יפח בלועך נפיק לקבליה. אם כבר תשש כח החורף כל כך שכשיהא רוח מזרחי חזקה מאד יהיא מביאה צינה ואתה מנשב בפיך ויוצא לקראתה ונפיתך קשה מן הדרום ומחמתה דין הוא אדר: ואם לאו. שעדיין יש צינה חזקה לית דין אדר אלא שבט: ועכברה רבנן. ועשאוהו כשבט שקבעו אדר השני

אחריו אלמא שתא בתר עיבורא איל ולא נהגא חום דניסן באדר אלא מנהג אדר באדר השני: רבנן אחושבנייהו סמוך. ובלא"ה מעברין ליה והכא איסתייעי מיסתייעא מילתייהו כלומר איתרמי ליה מול חשיבות דאיכלע עיבור כמלתייהו ומיהו ברוב העוברים שתא בתר ירחא אולא: קא פסיק ותני. הוא אינו מייבם לא שגא נפלה לו יבמתו בין מן הנשואין בין מן האירוסין בשלמא מן הנשואין איכא עשה ולא תעשה באיסורא בתולה יקח (ויקרא כא) ולא בעולה דהיינו עשה אלמנה לא יקח (שם) הרי לאו: ואין

הגדול לבוא ולהעיד לו. מתרצת הגמרא: **אִלָּא** מה שנאמר שכן
גדול **מֵעֵד**, הכוונה לכן המלך **בְּפָנָי** הַמֶּלֶךְ היושב ודן בסנהדרין,
ובאופן זה אין בעדות זו משום פחיתות כבוד לכהן הגדול. מקשה
הגמרא: **וְהָא שְׂנִינָא שְׂנִינָא מוֹשִׁיבִין מִלָּךְ בְּסִנְהֶדְרִין**. מתרצת הגמרא:
מִשּׁוּם יִקְרָא דְכִּהְנָה גְּדוֹלָה אֶתָּא וְיָתִיב מִקְבְּלֵי נִיחָלִי לְסִנְהֶדְרִיתָּהּ –
משום כבודו של הכהן הגדול בא המלך ויושב בסנהדרין, ומקבלים
בפניו את עדותו של הכהן הגדול על בן המלך, **קָאָה הוּא וְאִיל**
וּמַעֲיִינָא לִיה אֲנִן בְּדִינָה – ולאחר מכן עומד והולך, ואנו הדיינים
מעיינים בדינו של בן המלך ופוסקים אותו.
הגמרא מביאה את הברייתא אודות ישיבת מלך בסנהדרין ומבארת
אותה: **גּוֹפֵא, אִין מוֹשִׁיבִין מִלָּךְ בְּסִנְהֶדְרִין וְלֹא מִלָּךְ וְכִהְנָה גְּדוֹלָה בֵּית**
דִּין הָדִן בְּעִיבּוֹר שָׁנָה – איזו שנה יש לעבר. מבארת הגמרא: אין
מושיבין מִלָּךְ בְּסִנְהֶדְרִין, **דְּכִתִּיב (שמות כג ב) לֹא תַעֲנֶה עַל רֵיב,**
וְדוֹרְשִׁים לֹא תַעֲנֶה עַל רֵיב, שאין לענות על דברי הגדול
שבסנהדרין ולסותרם, ועל כן אם ישב המלך בסנהדרין ויאמר דבר
לחובתו של האיש הנידון בסנהדרין, לא יוכלו שאר הדיינים ללמוד
עליו זכות. **לֹא מוֹשִׁיבִים מִלָּךְ וְכִהְנָה גְּדוֹלָה בְּעִיבּוֹר שָׁנָה, מִלָּךְ, מִשּׁוּם**
אֲפִסְתָּא ו–השכר שהוא מחלק לחילותיו, שכיון שהשכר הוא לפי
שנים, נח לו שהשנים תתעברנה והיה בהן שלושה עשר חדשים, שעל
די כך תגדל השנה ויעבדוהו זמן רב יותר, בעוד ששרם נותר כפי
שהיה, **כִּהְנָה גְּדוֹלָה, מִשּׁוּם צִינָה** – הקור שיש ביום הכיפורים, שכיון
שעליו לעשות ביום זה חמש טבילות ועשרה קידושים, נח לו
שהשנים לא תהיינה מעוברות, שאם תתעברנה ידחה יום הכיפורים
לתוך עונת החורף, והצינה שיש תמיד בחודש חשון תהיה כבר
בתשרי, ויקשה עליו לטבול ולקדש במים הקרים.
הגמרא לומדת מהסבר זה על סדרי הקור והחום בחדשי השנה: **אֲמַר**
רַב פִּפְא, שְׁמַע מֵינָה – ממה שאין מושיבים מלך בעיבור שנה משום
שהוא עשוי לחפץ לבל יעברו את השנה, **שָׁתָה** – השנה ועונותיה,
דהיינו זמני הקור והחום, **בְּתַר יִרְחָא אֲזִיל** – הולכים לפי החדשים
שהיו ראויים להיות ללא עיבורי השנים, שלכן כאשר מעברים את
השנה בחוספת חודש, ועודים כל החדשים בחודש אחד, שמקדים
הקור לבוא חודש קודם לכן, וצינת חשון נופלת בתשרי, שאם לא כן,
אלא שגם אחר העיבור לא באה צינת חשון בתשרי אלא היא נופלת
בחשון, מה אכפת לו לכהן בעיבור השנה כיון שאין תשרי קר יותר
משאר חדשי תשרי שבכל השנים.
מקשה הגמרא: **אִינִי** – האם כן הוא. **וְהָא** – והלא היה מעשה עם הַנֶּה
ו–**אֲתוּמָן** שְׁלֹשָׁה רוּעֵי בָקָר, דְּהוּן קִימִי וְשְׁמַעֲיָהוּ רַבָּנָן דְּקָאָמְרִי –
שהיו עומדים ומשוחחים בחודש אדר, ושמענו חכמים שאמרו דברים
אלו, **חַד אֲמַר, אִם בְּכִיר** – זרע החטים שנזרע מוקדם בראש החודש,
וְלִקְשִׁי – זרע השעורים שנזרע עתה, **בְּחֶדְא יִינֵן** – שניהם יצמחו
כאחד, מפני שחום הקרקע גדול, אות הוא שדין הוא – שחודש זה
הוא חודש אדר, **וְאִם לֹא**, שלא נתחממה האדמה דיה, ולא יצמחו
יחד, לית דין – אין זה חודש אדר אלא שבת. **וְחַד אֲמַר, אִם תֹּר**
בְּצִפֵּר בְּתֵלַג יָמוֹת – אם בבוקר יהיה קור חזק עד שהשור יהיה קרוב
למות בשלג, מפני הצינה, **וּבְסִיחָהָ בְּטוֹל תֵּאֵינָה יְדִמּוּךְ יִשְׁלַח**
מִשְׁכִּיָּה – ובצהריים יגדל החום עד שהשור יהיה נח בצל עץ תאנה
ויפשיט את עורו, דהיינו יתחכך בעץ התאנה מפני החום, **דִּין הוּא**
אֲדַר, וְאִם לֹא, לית דין אדר. **וְחַד אֲמַר, אִם קִיּוּם תִּקּוּן לְחֶדְא**
וְהָא – אם כשתהא רוח מורחית חזקה מאוד, המביאה צינה, **בְּפַח**
בְּלִינְדָא נִפְיָק לְקִיבְלִיָּה – תנשב בפך לקראתה והנפיקה שתצא מפך
תחמם את הרוח, **דִּין הוּא אֲדַר**, שכבר תשכח כח החורף עד שנפיתת
הפה מחממת את הרוח, **וְאִם לֹא**, לית דין אדר, שעדיין לא נתחמם
אזר העולם. ושמענו חכמים את דברי רועי הבקר, ולמדו מהם שעדיין
חודש שבט הוא, שסימנים אלו לא נתקיימו, **וְעִבְרִיָּה רַבָּנָן לְהֵיחָא**
שָׁתָה – ועיברו חכמים את אותה שנה, שעשו את חודש אדר כאילו
הוא שבט, על ידי שהוסיפו חודש אחריו. מוכח מזה שבעת שמעברים
את השנה אין אדר שני חם כניסן, אלא כאדר שבכל שנה, וממילא
גם תשרי שלאחר מכן לא יהיה שונה מתשרי שבכל השנים, ומדוע
חושש הכהן הגדול שתבוא בו צינת חשון. מתרצת הגמרא: **וְתִסְבְּרָא**
המשך בעמוד קוט

הַחֹרֶג כִּהְנָה גְּדוֹלָה בשוגג, **אִו כִּהְנָה גְּדוֹלָה שְׁהֵרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ בשוגג**, גולה
לעיר מקלט ואִינוּ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם, שאין רוצח יוצא מעיר מקלטו
אלא כאשר מת הכהן הגדול שהיה בעת שגלה, וכיון שבעת שגלו
לא היה כהן גדול, אינם יוצאים במיתת הכהן הגדול שיתמנה לאחר
מכן. ומעתה לגבי כהן גדול שזרע אִימָא לֹא לִינְלִי, כיון שאם יגלה
לא יצא משם, **קָא מִשְׁמַע לָן שְׁגוּלָה**. שואלת הגמרא: **וְאִימָא הָכִי**
נָפִי שאינו גולה. מתרצת הגמרא: **אֲמַר קָרָא לגבי ערי מקלט (דברים**
יט א) וְהָיָה לָנוֹם שְׁמָה כָּל רוֹצֵחַ, ומהריבוי 'כל רוצח' יש ללמוד
שֶׁאִפְּלוּ כִּהְנָה גְּדוֹלָה בְּמִשְׁמַע.
הגמרא ממשיכה לבאר את הברייתא אודות כהן גדול, ששנינו בה
שהוא עוֹבֵר עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה וְעַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. תמזה הגמרא:
לֹא סָנִי דְלֵא עֵבֶר – האם מוכרח הכהן הגדול לעבור על עשה ועל
לא תעשה. מבארת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר, שֶׁאִם עֵבֶר הַכֹּהֵן הַגְּדוֹל עַל**
מִצְוֹת עֲשֵׂה וְעַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, שְׂדִינוּ בְּמִלְקוֹת, חֲרִי הוּא בְּחִיּוֹת
לְכָל דְּבָרֵי אֱלֹהִים, שְׂנִידוֹן בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלוֹשָׁה בְּלִבְדָּה, וְהֵם מְלָקִים
אוֹתוֹ. שְׁוֹאֵל הַגִּמְרָא: פְּשִׁטָּא. מְבֹאֵר הַגִּמְרָא: סִלְקָא דְעֵתָא
אֲמִינָא הוּאִיל וְהָנָה בְּמִשְׁנָה לְעִיל (ב) אִין דִּינִן לֹא אֶת הַשֶּׁכֶּט וְלֹא
אֶת נְבִיא הַשֶּׁקֶר וְלֹא אֶת כִּהְנָה גְּדוֹלָה אִלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שְׁבָעִים
וְאַחֵר, וְלֹא בֵּית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וְשְׁלוֹשָׁה כְּשֶׁאֵר אֲדָם שְׁנִתְחַיֵּב
מִיתָה, וְאֲמַר רַב אֲדָא בְּרַ אֲחֵהָ לְעִיל (ט) שֶׁהַמִּקְוֶה לְכֹךְ מִהֵנָּה
בְּדִבְרֵי יִתְרוֹ לְמִשְׁנָה רַבִּינוּ (שְׁמוֹת יח כב) כָּל הַדֶּבֶר הַגְּדוֹל יִבְיֹאוּ אֵלָיו, שְׁדָּבְרֵי וְדִינֵי שֶׁל אֲדָם גְּדוֹלָה וְחֹשֶׁב יִבְיֹאוּם הַדִּינִים אֶל מִשְׁנָה, וְהִשָּׁה
נַחֲשׁ בְּסִנְהֶדְרִין שֶׁל שְׁבָעִים וְאֶחָד, וּמַעֲתָה אִימָא כָּל דְּבָרֵי שֶׁל
גְּדוֹלָה, אִף כְּשֶׁאִין בּוֹה חֵיּוֹב מִיתָה, שְׁאִינוּ נִידוֹן עֲלֵיהֶם אִלָּא בֵּית דִּין
שֶׁל שְׁבָעִים וְאֶחָד, וְגַם בְּעִבְרִיָּה שְׁעוֹנֶשָׁה מְלָקוֹת, קָא מִשְׁמַע לָן שְׁבֹחָה
דִּי לְדוֹנָה בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלוֹשָׁה, כְּכֹל אֲדָם. שְׁוֹאֵל הַגִּמְרָא: וְאִימָא
הָכִי נָפִי שְׁגָם אִם עֵבֶר עֲבִירָה שְׁעוֹנֶשָׁה מְלָקוֹת יְדוֹנָהוּ בֵּית דִּין שֶׁל
שְׁבָעִים וְאֶחָד. מְשִׁיבָה הַגִּמְרָא: מִי כְּתִיב בְּפִסּוֹק 'כָּל דְּבָרֵי גְּדוֹלָה יִבְיֹאוּ
אֵלָיו', שְׁאִו הַכּוֹוֹנָה לְכָל דְּבָרֵי שֶׁל הַגְּדוֹל, הֵלֵא 'כָּל הַדֶּבֶר הַגְּדוֹל
יִבְיֹאוּ אֵלָיו' בְּתִיב, וְהַכּוֹוֹנָה לְדָבָר גְּדוֹל מִשָּׁם, שְׁהוּא חֵיּוֹב מִיתָה.
הגמרא אבה לבאר את המשנה: שנינו במשנה, כהן גדול מֵעֵד
וּמִקְדִּין שְׁבֹחָה.
מקשה הגמרא: האם הוא מֵעֵד בבית דין, וְהִתְנָא, נאמר בתורה
בפרשת השבת אבידה (דברים כב א) לגבי הרואה שור ושה אבודים
וְהִתְעַלְמָתָם מֵהֶם, ומשמע שיכול הוא להתעלם, ומאידך נאמר שם
בַּחֲמִשָּׁה (a) **לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם, עַל כֵּן יֵשׁ לְדֹרוֹשׁ שְׁפָעִים**
שְׁאֵתָה מִתְעַלֵּם וּפְעָמִים שְׁאִי אֵתָה מִתְעַלֵּם, הָא בְּיָצֵד הוּא
מִתְעַלֵּם, כְּמָה אֲפֻנִים בְּדָבָר, אֲפֻן אֶחָד, שֶׁאִם הִיָּה הַמְרֹצָא כִּהְנָה וְהוּא
– הַשּׁוֹר אוֹ הַשֶּׁה, נִמְצָא בְּבֵית הַקְּקָרוֹת, שֶׁאִסּוֹר לְכַחַן לְהַכְנִס לָשֶׁם
מִפְּנֵי שְׁהוּא מוֹזָהָר לְבַל יִטְמָא לְמִתִּים וְאִין מִצְוֹת הַשֶּׁבֶת אֲבִידָה דוּחָה
אִסּוֹר זֶה, אֲפֻן שְׁנִי, שְׁהִיָּה הַמְרֹצָא וְכֵן וְאִינָה – אִין הַמְצִיאָה לִפִּי
כְּבוֹדֵה לְהַשִּׁיבָה, כְּגוֹן בְּכַעֲלֵי חֵיִים אֲבוּדִים שְׁאִין זֶה לְכַבּוֹדוֹ שְׁלֹשִׁים
עֲמָ וְאִף אִם הִיוּ שְׁלוֹ אִם הִיָּה מְחֻזָּרִם לְבֵיתָה, אִו בְּאֲפֻן שְׁלִישִׁי,
שְׁהִיָּתָה הַמְלָאכָה שְׁלֹ שְׁעֵלִי לְהַתְבַּטֵּל מִמֶּנָּה עֲבוּר עֵיסוֹקוֹ בְּהַשְׁבָּה
זֶה, מְרֻבָּה בְּשִׁכְרָה מְשׁוּי מְצִיאָה זֶה שְׁלֹ חֲכִידוֹ, כְּגוֹן שְׁמִלַּאכְתּוֹ הִיָּה
לְנֻקֹּב מְרַגְלִיּוֹת וְהוּא מְקַבֵּל עֲבוּרָה שְׁכָר רַב, וְאִילוּ יִתְבַּטֵּל מִמְלַאכְתּוֹ
בְּכִיד לְהַשִּׁיב אֶת הָאֲבִידָה, יִפְסִיד שְׁכָר הַגְּדוֹל יוֹתֵר מִעֵרַךְ הַמְצִיאָה,
לְכָךְ נִאֲמַר 'וְהִתְעַלְמָתָם', שְׁבִאֲפֻנִים הָאֲמֻרִים הוּא מִתְעַלֵּם וְאִינוּ
מְשִׁיב. וּמִמָּה שְׁפִטְרָה תוֹרָה זָקָן וְאִינוּ לְפִי כְּבוֹדוֹ מְחֻבָּת הַשֶּׁבֶת
אֲבִידָה, וְהִינֵנוּ שְׁכַבּוֹד הַבְּרִיּוֹת דוּחָה אֶת הֵלֵאוֹ שֶׁל 'לֹא תוּכַל
לְהִתְעַלֵּם, יֵשׁ לְלַמּוֹד גַּם כֵּן לְכַחַן גְּדוֹל, שְׁכִיּוֹן שְׁאִין זֶה לְכַבּוֹדוֹ לְבֹא
וְלִהְיֵד בֵּית דִּין לְחִבְרִי, יְדִיחָה כְּבוֹדוֹ אֶת הַחוּבָה לְהֵעִיד הַנִּלְמֻד
מִהֵלָּא 'אִם לֹא יִגִּיד וְנִשָּׂא עוֹנוֹ'. מִתְרַצָּת הַגִּמְרָא: אֲמַר רַב יוֹסֵפִי, מָה
שְׁנִאֲמַר בְּמִשְׁנָה שְׁכִיּוֹן גְּדוֹל מֵעֵד, הוּא לְמִלָּךְ אִם הִיָּה בַּעַל דִּין וְהוּא
יודֵעַ לוֹ עֵדוֹת, שְׁאִין הֵעֵדָה זֶה פְּחִיתוֹת כְּבוֹד בְּשִׁבְלוֹ, כִּיּוֹן שֶׁהַמֶּלֶךְ
חֹשֶׁב מִמֶּנּוּ. מִקְשָׁה הַגִּמְרָא: וְהִתְנָן שֶׁהַמֶּלֶךְ לֹא דִין וְלֹא דִינִן אוֹתוֹ לֹא
מֵעֵד וְלֹא מֵעֵדִין אוֹתוֹ. מִתְרַצָּת הַגִּמְרָא: אִלָּא אֲמַר רַבִּי יוֹדָא, מָה
שְׁנִאֲמַר מֵעֵד הוּא לְבָן מִלָּךְ.
מקשה הגמרא: והלא כֵּן מִלָּךְ הִרְיֹט הוּא, ואין זה לכבודו של הכהן

1 ואין עשה של מצות יבום, דוקה לא תעשה ועשה, ועל כן אינו
2 מייבמה, אלא אם נפלה לפניו מן האירוסין לאחיו, שלא בעלה
3 ועדיין היא בתולה, ואין ביבומה ביטול של מצות עשה, והוא אשה
4 בתוליה יקח, אלא רק איסור לא תעשה של לקיחת אלמנה, אמאי
5 אינו מייבמה, יבא עשה של מצות יבום, וידחה לא תעשה של
6 אלמנה לכהן גדול. מתרצת הגמרא: כשנפלה לפניו מן האירוסין, כיון
7 שמצות יבום אינה אלא בביאה ראשונה, ואילו בביאה שניה שכבר
8 אין בה מצוה, אסורה היא לו, שאין מה שידחה את האיסור, על כן
9 גורו חכמים נזירה לאסור עליו לבוא עליה בביאה ראשונה אטו –
10 שמו יבוא עליה גם בביאה שנייה האסורה לו. הגמרא מביאה ראייה
11 שאיסור היבום הוא מגזירה בלבד: תניא נמי הכי, אם קדמו אותם
12 היבמים שאסורות יבמותיהן עליהן באיסור לא תעשה, ובעלו את
13 יבמותיהן בביאה ראשונה, קנו אותן ואינן יוצאות מהן ללא גט, כדן
14 כל יבום, ואסור לאותם יבמים לקיימן ולבוא עליהן בביאה שנייה,
15 שכאמור, אין בביאה שניה מה שידחה את האיסור. ומוכח שהיבום
16 אסור רק מדברי חכמים, שעל כן בדיעבד הוא מועיל לקנותה.

17 שנינו במשנה: אם מת לו מת כו' לכהן גדול, שלדעת רבי מאיר אינו
18 יוצא אחר המיטה, אלא הן נכסין והוא נגלה הן נגלין והוא נכסה.
19 הגמרא מביאה ברייתא המבארת מקור דין זה: תנו רבנן, נאמר
20 בפסוק לגבי כהן גדול (ויקרא כא יא-ב) 'ועל כל נפש מת לא יבא לאביו
21 ולאמו לא ישמא אמן המקדש לא יצא', והיינו שאיסור היציאה מן
22 המקדש הוא בכהן גדול אונן, ועל כן לא יצא עמקן – עם מלוי המת,
23 אבל יוצא הוא אחריהן, כיצד, הן נכסין והוא נגלה הן נגלין והוא
24 נכסה.

25 שנינו במשנה: ויוצא הכהן הגדול ללוות את מיטת קרובו עד פתח
26 כו' שער העיר, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, אינו יוצא מן
27 המקדש, משום שנאמר 'ומן המקדש לא יצא'.

28 מקשה הגמרא: שפיר קאמר – יפה טען רבי יהודה לרבי מאיר, שעל
29 כן אינו יוצא כלל מן המקדש, כמשמעות הפסוק 'ומן המקדש לא
30 יצא', ומה יענה על כך רבי מאיר. משיבה הגמרא: אמר לך רבי
31 מאיר, אם דבריו רבי יהודה, שכונת הפסוק שלא יצא מהמקדש, אי
32 ה' לביתו נמי לא ילך, וודאי אין זה כך. אלא על כרחך, הכי קאמר
33 – כך כונת הפסוק, 'ומן המקדש לא יצא' היינו מקדושתו לא יצא,
34 שיעשה חיזוק ושמירה שלא יגרום שיצא מקדושתו ויטמא, וביין
35 דאית ליה הבריה – ומאחר שכאשר הוא מלווה את המיטה כשאינו
36 נמצא באותו מבוי עם מלוי המת יש כאן דיכר, לא אתי למינע –
37 לא יבוא לגעת במת ולהטמא. הגמרא מבררת את דעת רבי יהודה:
38 ורבי יהודה, מה יענה על כך. מבארת הגמרא: דעתו היא שאף באופן
39 זה יש לחשוש שאנב מרירה – מרירות ליבו וצער, דילמא מקרי
40 ואיתי וננע – שמו בלא כוונה יבוא לגעת במיטה ולהטמא, ולכן יש
41 להחמיר עליו שלא יצא מן המקדש כלל.

42 שנינו במשנה: בשהוא מנחם אחרים דרך כל העם עוברין בזה אחר
43 זה והממונה ממצעו בינו לבין העם.

44 הגמרא מביאה ברייתא המפרשת דין זה: תנו רבנן, בשהוא עובר
45 בשורה לנחם את אחרים שמת להם מת, סגן ומשוח שעבר הולכים
46 בימינו, וראש בית אב ואבאים וכל העם משמאלו. ובשהוא אבל
47 ועומד בשורה ומנחם מאחרים המנחמים אותו, אז הסגן עומד
48 מימינו וראש בית אב וכל העם משמאלו. מבררת הגמרא: אבל
49 משוח שעבר לא אתי נביה – אינו עומד עמו עתה, כשהוא מתנחם,
50 אף שהוא בא עמו כשהוא מנחם אחרים, מאי מעמא. משיבה
51 הגמרא: שמו חלשא דעתיה – תחלש דעתו של הכהן הגדול, סבר
52 קא חדי בי – יחשוב כי המשוח שעבר שמח באבלו, מאחר שהמשוח
53 שעבר שונא את הכהן הגדול על כך שכשחור הכהן גדול לעבודתו
54 הורידהו משררותו.

55 הגמרא מביאה מה שאפשר לתלמוד מברייתא זו: אמר רב פפא, שמע
56 מינה מהא מתניתא – מברייתא זו תלת – שלושה דברים. א. שמע
57 מינה מהאמור בברייתא שהסגן עומד בימינו ואילו במשנה נאמר
58 שהממונה ממצעו בינו לבין העם, דהיינו שהוא עומד מימינו והעם
59 משמאלו, למדנו מזה שהיינו סגן היינו ממינה – שניהם אדם אחד

60 הם. ב. שמע מינה שהאבאים עומדין בשורה וכל העם עוברין על
61 פניהם ומנחמים אותם, שלכן נאמר בברייתא שכשהוא מנחם הוא
62 עובר בשורה, וכשהוא אבל הוא עומד בה. ג. שמע מינה שהאבאים
63 לשמאל המנחמין הן עומדין, וכמפורש בברייתא שהאבאים עומדים
64 משמאל הכהן הגדול הבא לנחם.

65 הגמרא מביאה ברייתא אודות עמידת האבאים בשורה בעת
66 שמנחמים אותם: תנו רבנן, בראשונה היו האבאים עומדין בשורה,
67 וכל העם עוברין ומנחמים אותם, והיו שתי משפחות בירושלים
68 ומתקוטטות זו בזו, זאת אומרת אני עוברת תחלה לנחם,
69 וזאת אומרת אני עוברת תחלה לנחם. לפיכך התקינו חכמים שיהיו
70 העם עומדין ואבאים עוברין, ושוב לא היה מקום להתקוטט, משום
71 שאין עוברים כלל.

72 הגמרא מביאה שבציפורי הוחזר המנהג הישן: 'חזר והלך וסיפר'
73 סימן הוא למימרות המובאות להלן מרמי בר אבא אודות תקנות
74 שתיקן רבי יוסי בציפורי. אמר רמי בר אבא, החזיר רבי יוסי את
75 הדבר ליושנו – לתחילתו פער ציפורי, שהיו אבאים עומדין וכל
76 העם עוברין.

77 אגב דברי רמי בר אבא, מביאה הגמרא דברים נוספים שמסר
78 מתקנותיו של רבי יוסי בציפורי: ואמר רמי בר אבא, התקין רבי יוסי
79 בציפורי שלא תהא אשה מתלכת בשוין ובקנה הקטן מהלך אחריה,
80 אלא לפניו ילך. ותיקן כן משום מעשה שהיה, שפעם אחת גבדו
81 אנשים פרוצים מאחוריה, ונתנהו בביתם, וכשחזרה לאחוריה ולא
82 ראתהו, החלה צועקת ובוכה, ובא אחד מהם ואמר לה בואי ואראה
83 לך אותו, ונכנסה אחריו לבית ועינו אותה. ואמר רמי בר אבא,
84 התקין רבי יוסי בציפורי שיהיו נשים מספרות – מדברות זו עם זו
85 בהיותן בבית הכסא, משום החשש שמא יבוא אדם לידו ויחוד עמן,
86 שבתו הכסא בזמנם היו בשדה מחוץ לעיר, והיו הכל נפנים שם, ויש
87 לחשוש שמא יבוא לשם אדם, ואם לא ישמע קול אדם, יכנס וייתחד
88 עם הנמצאות שם.

89 הגמרא חוזרת לבאר את דיני השורה שעושים אחר קבורת המת:
90 אמר רב משיבא בר עות, שאילית – שאלתי את רבי יאשיהו רבה
91 – הגדול בהיותנו בבית הדין והוצל – בבית הקברות של העיר
92 הוצל, ואמר לי אין שורה פחותה מעשרה בני אדם, ואין אבאים
93 מן המניין בעשרה אלו, שעל השורה למנות עשרה בני אדם מלבדם.
94 וכן אמר לי שהשורה יכולה להיעשות בין באופן שהאבאים עומדין
95 וכל העם עוברין, ובין באופן שהאבאים עוברין על פני העם וכל
96 העם עוברין ומנחמים אותם, ואין זה משנה אם יעשה כך או כך.

97 שנינו במשנה עוד, ובשהוא מתנחם כו' מאחרים כל העם אומרים
98 לו אנו כפרתך והוא אומר להם תתברכו מן השמים.

99 הגמרא מסתפקת: איכא לאו, כי מנחם הוא, הכהן הגדול, אחריו
100 – אנשים אחרים, כשאבאים הם, היכי – כיצד אמר להו לנחם.

101 אומרת הגמרא: תא שמע, נאמר בברייתא על הכהן גדול 'והוא
102 אומר לתנחמו', ויש לברר היכי דמי, אילימא שהמדובר כי מנחמי
103 אחריו לדירה – כאשר אחרים מנחמים אותו, היתכן שאמר להו
104 איהו – הוא אומר להם 'לתנחמו', וכי נחשא קא רמי להו – סימן
105 רע הוא מטיל להם, שיעטרכו לניחומים, אלא על כרחך שכונת
106 הברייתא היא שכי מנחם לאחריני – לאחרים השרויים באבל,
107 שאמר להו לתנחמו. מסיקה הגמרא: שמע מינה, ונפשט הספק.

108 שנינו במשנה: המלך לא דין כו' ולא דנין אותו, לא מעיד ולא מעידין
109 אותו.

110 הגמרא מבארת באיזה מלך מדובר: אמר רב יוסף, לא שנו אלא
111 במלך מלכי ישראל, אבל מלכי בית דוד דין ודנין אותו, דבתיב
112 (דמיה כא כב) 'בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט', ומוכח
113 שיכולים הם לדון, ומוכח שגם דנים אותם, דאי לא היינו ליה –
114 שאם אין דנים אותם, אינהו היכי דיני – כיצד הם דנים אחרים,
115 והבתיב (צפניה ב א) 'התקוששו וקשושו', ויש לפרשו לשון היקש
116 והשוואה, והכוונה להשוואת המעשים וישור הדרך כדעת הקב"ה,
117 ואמר ריש לקיש שממה שאמר הכתוב 'התקוששו' בעצמכם ואחר
118 כך 'קשושו' אחרים, לימדך הכתוב שקשט ויפה את עצמך תחילה ורק
119 המשך בעמוד קיט

סנהדרין. פרק שני – כהן גדול דף יט עמוד א – מותוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רש"י תוספות

ואין עשה. יבמה יבא עליה (דברים כה): ביאה ראשונה. דייבום מקיימא מצות עשה ביאה שניה לאו מצות יבום הוא: וכן המקדש לא יצא. בכהן גדול אונן כתיב (ויקרא כא) דהא כתיב לעיל מיניה לאביו ולאמו לא יטמא: מקדושתו לא יצא. כלומר יעשה חיזוק לדבריו שלא יגרם לצאת מקדושה ולטמא: מדרה. מרירות לבו. משום שעבר. כגון שאירע בו פסול בכהן גדול ומינו

אחר תחתיו וכשעבר פסולו של ראשון חזר לעבודתו ושני קרא ליה משום שעבר: חלשה דעתיה. דכהן גדול: חדי ב. שמח באבלי: ש"מ. מדקתני סגן מיכן והעם מיכן וכהן באמצע היינו סגן היינו ממונה ומתני' דקתני הממונה ממצעו לכהן ונותנו בינו לבין העם: אבלים לשמאל המנחמים. מדקתני ואבל וכל העם משמאלו ודרי הוא היה מן המנחמין וקתני אבלים לשמאל: וש"מ. כן מנהג תנחומין שורה שיהיו אבלים עומדין במקומן וכל העם עוברין איש איש כשמגיע אצל האבל מנחמו ועובר מדקתני כשהוא עובר לנחם וגבי מתנחם קתני כשהוא עומד בשורה להתנחם: ובנה אחריה. בנה הקטן לא יהלך אחריה אלא לפניו: משום מעשה שהיה. שגבוהו פריצים מאחריה ונתנוהו בבית וכשחזרה ולא ראתהו התחילה צועקת ובוכה בא אחד מהם ואמר בואי ואראנו לך ונכנסה אחריו ועינו אותה: מספרות. זו עז זו: משום ייחוד. שמא ילך אדם שם ואם לא ישמע קול אדם יכנס ויתייחד שם ותנן (קידושין דף פ:) לא יתייחד אדם עם ב' נשים ובבית הכסא שבשדות קמייירי שדיה בית הכסא שלהם בשדה חרץ לעיר והכל ניפנים שם: בין שאבלים עומדין שם ב'. וכך הורה לי שאין שינוי מנהג בדבר בין שהיו אבלים עומדין בין אבלים עוברין אף כאן קלקול: והוא אויבר תתנחמו. ברייתא דהא: נחשא קא רמי. סימן הוא מטיל להם להרע שיצטרכו לנחומים בתמיה: תנו עיניכם. לדונו בדיו ולא תחניפו ולא תשאו פניהו ויעידו כך. שעבדך הרג את הנפש דעבדו כחמורו והפסד ממון הוא לו לפיכך צריך לדונו בפניה:

נפנה ואמר רמי בר אבא, התקין רבי יוסי בציפורי, שיהיו נשים מספרות בבית הכסא, משום ייחוד. אמר רב מנשיא בר עות, שאילית את רבי יאשיה רבה בבית עלמין דהוצל, ואמר לי, אין שורה פחותה מעשרה בני אדם, ואין אבלים מן המנין, בין שאבלים עומדין וכל העם עוברין, בין שאבלים עוברין וכל העם עומדין: בשהוא מתנחם ב'. איבעיא להו, כי מנחם הוא אחריני, היכי אמר להו. תא שמע, 'והוא אויבר תתנחמו'. היכי דמי, אילימא כי מנחמי אחריני לדידיה, אמר להו איהו 'תתנחמו', נחשא קא רמי להו. אלא, כי מנחם לאחריני, אמר להו תתנחמו, שמע מינה: מלך לא דין כו': אמר רב יוסף, לא שנו אלא מלכי ישראל, אבל מלכי בית דוד דין ודינן אותן, דכתיב 'בית דוד כה אמר דינו לבקר משפט', ואי לא דיינינן ליה, אינהו היכי דייני, והכתיב 'התקדשו וקדשו', ואמר ריש לקיש קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים. אלא, מלכי ישראל, מאי טעמא לא, משום מעשה שהיה, דעבדיה דינאי מלכא קטל נפשא, אמר להו שמעון בן שטח לחכמים, תנו עיניכם ב' ונדונו. שלחו ליה, עבדך קטל נפשא. שדריה להו. שלחו ליה, תא אנת נמי להבא, 'והועד בפקעיו' אמרה תורה, ובא בעל השור ויעמוד על שורו. אתא ויתיב, אמר ליה שמעון בן שטח, נאי המלך, עמוד על רגליך ויעידו כך. ולא לפגינו אתה עומד, אלא לפגי מי שאמר והיה העולם אתה עומד, שנאמר 'ועמודו שני האנשים אשר להם הריב' וגו'. אמר לו, לא בשתאמר אתה, אלא כמא שייאמרו חבריך,

היינו סגן היינו ממונה. וליכא למימר דהיינו משום שעבר דפשיטא דלא מיקרי ממונה ודרי' יעקב בר' יחזקאל פירש דמשמע ממתני' גם כשהוא מתנחם מאחרים דממונה ממצעו ומוסיף הוא כל העם אומר לו וכו' ובבב' וקאמר משום שעבר לא אתי גביה:

ושמע מינה אבלים משמאל וכו'. פירוש דתנן ממצעו בינו לבין העם בביריתא קתני ראש בית האב ואבלים משמאלו וכל העם אלמא שיהו העם ראשונים משמאלו ואם כן האבלים היו משמאל העם:

אבל מלכי בית דוד דין ודינן אותן. וא"ת וכי איך יכול לזון הוא אמרין לעיל אין מושיבין מלך בסנהדרין משום דכתיב לא תענה על ריב וי"ל דהבא מיירי דוקא לזון דיני ממונות דלא איכפת לן אם לא יוכלו לענות אחריו כדאמרי' (לקמן לב) דיני ממונות מתחילין מן הגדול ומיהו קשה דאפילו דיני נפשות נמי אשכחן בדכתיב (ש"א כה) ויחגור וגם) דוד (את) חרבו דהא לקמן (דף לו:) לפינן מיניה דדיני נפשות מתחילין מן הצד וכיון שהיה חושב דוד עצמו למלך היאך היה דין עמוה וי"ל כיון שהיה אותו הדין לכבודו על שמר נבל בו לא היה לו בושט אם ידברו האחרים לפניו אבל בשאר מלכי בית דוד דאי אין דיני נפשות כדפרישתי: 'נאי' המלך עמוד על רגליך ויעידו כך. ואם תאמר דהא אמרין התם אפי' ת"ח א"צ לעמוד משום דהאי עשה והאי עשה דכבוד תורה עדיף כדאמר בפרק שבעות העדות (דף לו: ושם) וכיון דהכח אינו צריך לעמוד כ"ש מלך דטפי עדיף מלך מת"ח כדקאמר לקמן דאפי' למיד' חרב שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר שום תשים עליך מלך וכו' וי"ל דהאי עשה דכבוד תורה עדיף וא"כ אעפ"י שאין ת"ח היה צריך לעמוד נאי היה צריך לעמוד והאי דת"ח יכול למחול על כבודו משא"כ מלך הוא משום קרא דקאמר שום וגו' שתהא אימתו עליך כי כבודו בא לו משום דמצות המקום כך הוא ואין יכול להפקיע מצות המקום אבל ת"ח תורתו דליה ויכול למחול היטב על כבודו דשלו היא כדאמרי' במס' ע"ז (דף יט.) בתחלה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו שנאמר אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה וימסר ולילה. המלך עמוד על רגליך וכו'. והא דאמרין פרק שבעות העדות (דף לו: ושם) שאם רצו להושיב שניהם מושיבין דאינו אסור אלא אחד עומד ואחד יושב ואם כן לא היה המלך צריך לעמוד ובבלבד שישב אותו

ואי לא דיינינן ליה, אינהו היכי דייני, והכתיב 'התקדשו וקדשו', ואמר ריש לקיש קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים. אלא, מלכי ישראל, מאי טעמא לא, משום מעשה שהיה, דעבדיה דינאי מלכא קטל נפשא, אמר להו שמעון בן שטח לחכמים, תנו עיניכם ב' ונדונו. שלחו ליה, עבדך קטל נפשא. שדריה להו. שלחו ליה, תא אנת נמי להבא, 'והועד בפקעיו' אמרה תורה, ובא בעל השור ויעמוד על שורו. אתא ויתיב, אמר ליה שמעון בן שטח, נאי המלך, עמוד על רגליך ויעידו כך. ולא לפגינו אתה עומד, אלא לפגי מי שאמר והיה העולם אתה עומד, שנאמר 'ועמודו שני האנשים אשר להם הריב' וגו'. אמר לו, לא בשתאמר אתה, אלא כמא שייאמרו חבריך,

אותו שכתבו וי"ל דיני נפשות שאני אי גמי האי דקבלת עדות וקבלת עדות כשעת גמר דין ובשעת גמר דין אמרין פרק שבעות העדות (דף ל' ושם) דברי הכל דיינים בישיבה ובעלי דינים בעמידה ואם כן יש לומר כשבי"ד מושיבין שני בעלי דינים שלא ישבו בשעת קבלת העדות ולא בשעת גמר דין דשעת קבלת העדות כמו גמר דין חשוב: **מצוה** שאני.

וכה"ג לא משני הש"ס גבי המלך שעבר לפני

כלה בפרק האשה שנתארמלה (כתובות דף טו.)

דמשני פרשת דרכים הוא ואמאי לא משני מצוה

שאני וי"ל דהתם אין המצוה כי אם בשביל כבוד

החתן והכלה וכבוד מלך עדיף טפי מכבוד החתן

וא"כ ליכא מצוה אבל הכא גבי יבום מצוה

איכא:

שפדאו מצער גידול בנים. פ' הקונטרס גידול

י"ב שבטים ולא נהירא חדא דאית

צער אלא שמחה כדאמרין (ברכות דף סג.) גבי

עובר אדום שברכו ה' בבנים בשכר הארץ שהיה

בביתו ועוד דאברהם היו לו בנים מקטורה וצריך

לומר צער של יוסף ואחיו וגלגול ירדת מצרים:

נשים

נפנה לימינו, פכשו פניהם בפרקע. נפנה לשמאלו, וכבשו
פניהם בפרקע. אמר להן שמעון בן שטח, בעלי מחשבות
אתם, יבא בעל מחשבות, ויפרע מכם, מיד בא גבריאל,
והכבשן בפרקע ומתו. באותה שעה אמרו, מלך, לא דין
ולא דינן אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו: לא חולץ ולא
חולצין וכו': איני, והאמר רב אשי, אפילו למאן דאמר,
נשיא שמחל על פבורו פבורו מחול, מלך שמחל על
פבורו אין פבורו מחול, שנאמר 'שום תשים עליך מלך',
שתהא איתו עליך. מצוה, שאני: ואין נושאין כו': תניא,
אמרו לו לרבי יהודה, נשים הראויות לו מכות המלך.

ומאי נינהו, מירב ומיכל. שאלו תלמידיו את רבי יוסי, היאך נשא דוד שתי אחיות בתיהן. אמר
להן, מיכל אחר מיתת מירב נשאה. רבי יהושע בן קרחה אומר, קידושי טעות היו לו במירב,
שנאמר 'תנה את אשתי את מיכל אשר ארסתי לי במאה ערלות פלשתים'. מאי תלמודא, אמר
רב פפא, מיכל אשתי ולא מירב אשתי. מאי קידושי טעות, דכתיב 'והיה האיש אשר יבנו יעשרנו
המלך עשר גדול וגו', אול קטליה. אמר לו, מלוח אית לך גבאי, והמקדש במלוח אינה מקודשת.
אול יהבה לעדריאל, דכתיב 'ויהי בעת תת את מרב בת שאול לדוד' וגו'. אמר ליה, אי בעית
דאתן לך מיכל, זיל אייתי לי מאה ערלות פלשתים. אול, אייתי ליה. אמר ליה, מלוח ופרוטה
אית לך גבאי. שאול סבר, מלוח ופרוטה, דעתיה אמלוח. ודוד סבר, מלוח ופרוטה, דעתיה
אפרוטה. ואיבעית אימא, דכולי עלמא, מלוח ופרוטה, דעתיה אפרוטה. שאול סבר, לא חזו ולא
מירי. ודוד סבר, חזו לכלבי ושוני. ורבי יוסי, האי 'תנה את אשתי את מיכל' מאי דריש ביה.
רבי יוסי למעמיה. תניא, רבי יוסי היה דורש מקראות מעורבין, כתיב 'ונקח המלך את שני בני
רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את ארמוני ואת מפלשת, ואת חמשת בני מיכל אשר ילדה
לעדריאל המחלתי' וגו', וכי לעדריאל נתנה, והלא לפלטי בן ליש נתנה, דכתיב 'ושאול נתן את
מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו'. אלא מקיש קידושי מירב לעדריאל, לקידושי מיכל
לפלטי. מה קידושי מיכל לפלטי בעבירה, אף קידושי מירב לעדריאל בעבירה. ורבי יהושע בן
קרחה נמי, דכתיב 'את חמשת בני מיכל בת שאול'. אמר לך רבי יהושע, וכי מיכל ילדה, והלא
מירב ילדה. מירב ילדה ומיכל גידלה, לפיכך נקראו על שמה, ללמדך שכל המגדל יתום בתוך
ביתו מעלה עליו הכתוב פאילו ילדו: (תניא קרא יוחנן ואשתו אלעזר וגאולה ושמואל בלימודי
סימן): רבי חנינא אומר, מהבא 'ותקראנה לו השכנות שם לאמור ילד בן לעמי'. וכי נעמי
ילדה, והלא רות ילדה. אלא, רות ילדה ונעמי גידלה, לפיכך נקרא על שמה. רבי יוחנן אומר,
מהבא 'ואשתו' (היהודית) ילדה את ירד אבינודור וגו' אלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח (לו) מרד'. מרד זה כלב, ולמה נקרא שמו
מרד, שמרד בעצת מרגלים. וכי בתיה ילדה, והלא יוכבד ילדה. אלא, יוכבד ילדה ובתיה גידלה, לפיכך נקרא על שמה. רבי אלעזר
אמר, מהבא 'גאלת בורע עמד בני יעקב ויוסף סלה'. וכי יוסף ילד, והלא יעקב ילד. אלא, יעקב ילד ויוסף כלכל, לפיכך נקראו על
שמו. אמר רבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יוחנן, כל המלמד בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב פאילו ילדו, שנאמר 'ואלה תולדות
אחרן ומשה' וכו' ואלה שמות בני אחרן' לומר לך, אחרן ילד ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמו. 'לכן כה אמר אל בית יעקב
אשר פדה את אברהם', וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם. אמר רב יהודה, שפדאו מצער גידול בנים, והיינו דכתיב 'לא עתה
יבוש יעקב וגו'. 'לא עתה יבוש יעקב' מאביו, 'לא עתה פניו יחור' מאביו. כתיב פלטי, וכתבי פלטיאל. אמר רבי יוחנן, פלטי
שמו, ולמה נקרא שמו פלטיאל, שפלטו אל מן העבירה. מה עשה, נעץ חרב בינו לבניה, אמר, כל העוסק בדבר זה, ידקר בחרב זה.
והכתיב 'ולך אתה אישה', שנעשה לה פאישת. והכתיב 'הלך וכה', על המצוה דאזיל מיניה. 'עד בחרים', שנעשו שניהם כבחרים,
שלא טעמו טעם ביאה. אמר רבי יוחנן, תוקפו של יוסף, ענוותנותו של בועז, תוקפו של בועז, ענוותנותו של פלטי בן ליש. 'תוקפו
של יוסף ענוותנותו של בועז', דכתיב 'ויהי כחצי הלילה ויחרר האיש וילפת'. מאי 'ילפת', אמר רב, שנעשה בשרו פראש לפנות.

תוקפו

נפנה. שמעון לימינו לידע אם יאמרו כמות: כבשו פניהם. שהיו יראין ממנו: בעל
מחשבות. הקב"ה: ולא חולצין לאשתו. מפני שאסורה לינשא: חליצה גנאי היא לו
לכא לב"ד ותהא רוקת לפניו ויבום גנאי הוא לו לקום על שם אחיו: הא דרב אשי.
בפ' קמא דקידושין (דף לב): הראויות לו. המותרות לו אבל נשיו של שאול לא: מלוח
אית לך גבאי. עושר גדול וקידושין אחרים
לא קיבלתי: בעת תת. כשהגיע עת לתת
לדוד נתנה לעדריאל: מלוח ופרוטה. מלוח
עושר גדול שנתחייבתי לך בשביל גלית
ופרוטה שזה כסף שקבלתי ממך בהללו
ערלות פלשתים: שאול כבר דעתיה. דמקדש
למקדש במלוח דחשיבא הלכך לאו קידושי
נינהו ואול יהבה לפלטי בן ליש: ודוד סבר.
דעתיה אפרוטה משום הכי קרי לה אשתי:
האי תנה את אשתי את מיכל. דמשמע זו
אשתי ולא מירב אשתי: מאי דריש ביה. רבי
יוסי דלא דריש ולא מירב אשתי: למעמיה.
דריש ממקרא מעורב כדלמקן מה מיכל
אשתי אף מירב אשתי: קדושי מיכל לפלטי.
פשיטא לך דבעבירה דהא כתיב אשתי מיכל
וקיימא לך (קידושין דף מז). דעתיה אפרוטה
דבת קידושין היא: ואשתו היהודית. בכלל בן
יפונה משתעי קרא היהודית על שם שכפרה
בעי' ונתגיירה שכל הכופר בעי' נקרא יהודי
דכתיב (דניאל ג) איתי גוברין יהודאין וגו':
ירד אבינודור. כולן שמותן של משה הן: מרד.
כלב שמרד בעצת מרגלים: תולדות אחרן
ומשה. ומפרש בתריה בני אחרן ולא הוזכר
בני משה שם: שפדאו מצער גידול בנים.
שהוטל עליו טורח השבטים שעל אברהם
היה מוטל אותו טורח דכתיב (בראשית כו)
והרביתי את זרעך והוא פדא: והא כתיב
אישתו. אלמא בא עליה: שנעשה לה כמישה.
שהיה מגדלה ומחבבה: הלך וכהא אחריה.
בקושיא קא נסיב לה: עד בחורים. קרא קא
דריש ואזיל: תוקפו של יוסף ענוותנותו של
בועז. דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן
שבבועז תוקף דבר גדול וחמור ויש לו שם
ענוה דבר שאין לו שם שאדם עושה לפי
תומה שנעשה בשרו. אבר: כראשי לפתות.
נתקשה ואעפ"כ כבש יצרו ואף פי שפניה
היתה ועמו במיטה אבל יוסף אשת איש
היתה ואינה עמו במיטה:

תוקפו

לדוד, על כן **אָל יִהְיֶה** – הלך ונתנה לעדריאל לאשה, דכתיב –
 שנאמר בפסוק (שמואל א' י"ז) **וַיְהִי בַּעַת תֵּת אֶת מֶרֶב בֵּת שְׁאוּל**
לְדָוִד וְגו' והיא נתנה לעדריאל המחלתי לאשה, דהיינו שבמקום
 לתתה לדוד, נתנה שאול לעדריאל.
 הגמרא ממשיכה לספר מה אירע בקידושי מיכל לדוד, שגם אותה
 מסר אחר כך שאול לאדם אחר: **אָמַר לִיה שְׁאוּל לְדָוִד, אִי בָעִית**
דְּאַתָּן לָךְ – אם רוצון שאתן לך את מיכל בתי, ויל אייתי לי – לך
 והבא לי מאה ערלות פלשתים. **אָל אייתי לי** – הלך דוד והביא
 לו את ערלות הפלשתים, וביקש ליטול את מיכל לאשה. **אָמַר לִיה**
 – שאול, כיון שאני חייב לך את העושר הגדול עבור הריגת גלית, וכן
 הבאת לי מאה ערלות פלשתים השוים ממון, נמצא שמלוח ופרוטה
אֵית לָךְ נַפְאִי – יש לך אצילי, וכיון שבהן קידשת אותה, אינה
 מקודשת, ודוד חלק על כך וסבר שהיא מקודשת לו, וכמו שאמר
 'נתנה את אשתי את מיכל'.
 הגמרא מבארת במה חלקו שאול ודוד אודות קידושין אלו שנעשו
 במלוה ופרוטה. אומרת הגמרא: **שְׁאוּל סָבַר** שכאשר מוחל אדם
 לאשה מלוח שחייבת לו וגם נתן לה פרוטה, והוא עושה זאת לשם
 קידושין, דעתיה אפלוה – דעתו לקדשה במלוה שהוא נתן לה, כיון
 שהמלוה גדולה מן הפרוטה, ולכן אינה מקודשת, שהרי המקדש
 במלוה אינה מקודשת, ועל כן לא חלו קידושי דוד במיכל. ודוד סָבַר
 מלוח ופרוטה דעתיה אפרוטה – דעתו לקדשה בפרוטה שהיא
 בעין, והיא מקודשת, ועל כן לדעת דוד נתקדשה לו מיכל במה
 שהביא לשאול מאה ערלות פלשתים, השוים פרוטה.
 הגמרא מביאה אופן נוסף בביאור מחלוקתם של שאול ודוד:
וְאִיבָעִית אִמָּא, דְּכֹלֵי עֲלָמָא – שבין שאול ובין דוד סברו שאם
 קידש אדם אשה במלוח שמחל לה וגם נתן לה פרוטה, דעתיה
 אפרוטה – דעתו לקדשה בפרוטה והיא מקודשת, ובכל זאת סבר
 שאול שקידושי דוד במיכל אינם קידושין, ובוה נחלקו, **שְׁאוּל סָבַר**
 שאין כאן פרוטה לקידושין כלל, שערלות פלשתים לא חזו וְלֹא
 מִיֵּד – אינם ראויים כלום, ואינם אפילו שוה פרוטה, ודוד סָבַר
 ששוים הם פרוטה, משום דחזו לְכַלְכִּי וְשֹׁנְרִי – שהם ראויים
 להאכלים לכלבים ולחתולים ושונים וממון לבעליהם, ונמצא שנתן
 לשאול שוה פרוטה בקידושי מיכל, ונתקדשה לו כדן, ועל כן אמר
 'את אשתי את מיכל'.
 הגמרא שבה לבאר את דעת רבי יוסי הסובר שהן מירב והן מיכל היו
 נשותיו של דוד. שואלת הגמרא: ורבי יוסי, הסובר שגם מירב היתה
 אשתו של דוד, הא – פסוק זה האומר 'נתנה את אשתי את מיכל',
 שממנו דרש רבי יהושע בן קרח שרק מיכל היתה אשתו ולא מירב,
מֵאִי דְרִישׁ בֵּיה – מה הוא דורש בו. מתרצת הגמרא: רבי יוסי שאמר
 שגם מירב היתה אשתו של דוד, אמר זאת לטעמיה – לפי שמה
 שאמר במקום אחר, דתנאי, רבי יוסי היה דורש ומבאר מקראות
 מעורבין – (שמואל ב' כ"ח) **וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֶת שְׁנֵי בָנֵי**
רַעְפָּה בֵּת אִיָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְשְׁאוּל אֶת אֲרַמְנִי וְאֶת מַפְבֹּשֶׁת, וְאֶת
הַמִּשֶׁת בָּנֵי מִיכָל בֵּת שְׁאוּל אֲשֶׁר יָלְדָה לְעֶדְרִיָּאל בֶּן בְּרִזְלֵי הַמַּחֲלָתִי
וְגו', ונמצא שמיכל היתה אשת עדריאל, שניתנה לו לאשה על ידי
 שאול, וקשה, וכי לעדריאל נתנה, והלא לפלטי בן ליש נתנה,
 דכתיב (שמואל א' כ"ה) **וַיִּשְׁאוּל נָתַן אֶת מִיכָל בִּתּוֹ אֲשֶׁת דָּוִד לְפִלְטִי**
בֶּן לִישׁ וְגו' אשר מגלים, ומיירב היא זו שניתנה לעדריאל, כאמור
 בפסוק שהובא לעיל (שמואל א' י"ז) **וַיְהִי בַּעַת תֵּת אֶת מֶרֶב בֵּת שְׁאוּל**
לְדָוִד וְהִיא נָתַנָּה לְעֶדְרִיָּאל הַמַּחֲלָתִי לְאִשָּׁה, וְאֵלָּא יש לומר שהכתוב
 שהזכיר את מיכל כאשת עדריאל במקום להזכיר את מירב כאשת
 עדריאל, מקיש ומדמה את קידושי מירב לעדריאל לקידושי מיכל
 לפלטי, מה קידושי מיכל דכתיב ודאי שנעשו בפעברה, שהרי נאמר
 'את אשתי את מיכל', שחלו קידושי דוד בה, והטעם
 לכך הוא שכאמור לעיל קידשה דוד במלוה ופרוטה, וההכלכה היא
 שמלוה ופרוטה דעתו על הפרוטה והיא מקודשת, ושלא כפי שסבר
 שאול, ונמצא שאשת דוד היא ואסורה היא לפלטי, אף קידושי
 מירב לעדריאל נעשו בפעברה, משום שקידושי דוד במירב היו
 קידושין גמורים, ועל כן אמר רבי יוסי בברייתא הקודמת שתיקון היו

נפנה – (פנה והביט) שמעון בן שטח לימינו, לראות אם יאמרו שאר
 חברי הסנהדרין כמותו, כבשו האחרים את פניהם בקרקע, כיון
 שיראו מינאי ולא רצו לומר לו שעליו לעמוד. נפנה לשמאלו,
 וכבשו אף היושבים שם את פניהם בקרקע. אמר להן שמעון בן
 שטח, בעלי מחשבות אתם, ובא בעל מחשבות, והוא הקדוש ברוך
 הוא, ויפרע מכם, על שמפני יראתכם מינאי הינכם מסרבים להורות
 לו את דינו, שעליו לעמוד בעת הדין. מיד בא המלך גבריאל,
 וחבטן בקרקע ונתו. באותה שעה אמרו – (תיקנו), מלך ממלכי
 ישראל לא דן ולא דניו אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו כאמור
 לעיל (ח) במשנה.
 שנינו במשנה אודות המלך, לא חולץ ולא חולצין וכו' לאשתו, לא
 מייבם ולא מייבמין לאשתו. רבי יהודה אומר, אם רצה לחלוץ או
 לייבם זכור לטוב.
 שואלת הגמרא על דברי רבי יהודה: איני – וכי כך הוא שיכול המלך
 למחול על כבודו ולחלוץ או לייבם, והרי אמר רב אשי
 במסכת קידושין (גכ), **שְׁאִפִּילוּ לְמֶאֱמָר שְׁנֵי אֲשָׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ**
כְּבוֹדוֹ מְחֹל, אִף הוּא מוֹדָה שְׁמִלְךָ שְׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ
מְחֹל, דְּהֵינּוּ שְׁעִדִּין מְחֻיָּבִים לְכַבְּדוֹ, שְׁנֵי אֲמָר (דברים י"ט טו) 'שִׁים
תָּשִׂים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ, שְׁתֵּהא אִמָּתוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ עֲלֶיךָ, וְלֹכֵן אֵין כְּבוֹדוֹ
מְחֹל, מְשֻׁם שֶׁעַל יְדֵי זֶה אֵין אִימָתוֹ עֲלֶיךָ. מִתְרַצָּת הַגִּמְרָא: כָּאֵן
בְּחִלְצָהּ יוֹבוֹם יִכּוֹל הוּא לְמַחֲלוֹ, לְפִי שְׁלֹדַעַת רַבִּי יְהוּדָה מְצָוָה שְׁאִינִי
מִשָּׂאָר עֲנִינִים, וְיִכּוֹל הוּא לְמַחֲלוֹ עַל כְּבוֹדוֹ בְּשִׁבִּיל שְׁתַּתְּקִים, וְלֹכֵן
יִכּוֹל לְמַחֲלוֹ עַל כְּבוֹדוֹ וּלְחַלּוֹץ או לִיָּבֵם.
 עוד שנינו במשנה אודות המלך, ואין נושאין בו' אלמנתו. רבי
 יהודה אומר נושא המלך אלמנתו של מלך, שכן מצינו בדוד שנשא
 אלמנתו של שאול, שנאמר (שמואל ב' י"ח) **וְאֶתְנָה לָךְ אֶת בֵּית אֲדֹנֶיךָ**
וְאֶת נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחִקָּךְ.
 הגמרא מביאה ברייתא ובה מבואר מה ענו חכמים והסוברים שגם
 למלך אין לשאת אלמנתו של מלך אחרו' לרבי יהודה, על ראייתו זו
 מהפסוק: **תִּנָּא, אָמְרוּ לוֹ חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוּדָה, אֵין כּוּוֹנֵת הַפְּסוּק**
נִשְׁתִּית לִי נִשְׁתִּית שֶׁל שְׁאוּל, אֵלָּא כּוּוֹנֵת לְנִשְׁתִּים הָרְאִיית –
הַמִּתְרַוֵּת לוֹ מִבֵּית שְׁאוּל הַמֶּלֶךְ, וּמֵאִי נִיָּהוּ – וּמֵה, מִיֵּד וּמִיכָל,
שְׁהִיו בְּנוֹת שְׁאוּל וְנִישְׁאוּ לְדָוִד, וְעַלִּיהֶן מְדַבֵּר הַפְּסוּק.
 הגמרא מביאה ברייתא המבארת כיצד היה מותר לדוד לשאת את
 מירב ומיכל, שהיו שתי אחיות: **שְׁאֵלֵי תַלְמִידֵי שֶׁל רַבִּי יוֹסִי אֶת רַבִּי**
יוֹסִי, הֵיאָךְ נָשָׂא דָּוִד שְׁתֵּי אֲחִיות בְּתִיָּהֶן, וְהִלָּא אַחַר שְׁקִידָתָא
מִיֵּרֶב הִיתָה מִיכָל אַחֻתָּה אִסּוּרָה לוֹ, שְׁאִסְרָה תוֹרָה לְשִׂאת אִשָּׁה
וְאַחֻתָּה, וְאֵין מוֹתֵר לְאָדָם לְשִׂאת אֶת אַחֻת אִשְׁתּוֹ אֵלָּא אַחַר מוֹתָהּ.
אָמַר לֵהֶן, מִיכָל אַחַר מִיתָת מִיֵּרֶב נִשְׁאַה לְדָוִד, וְאִזּוּ כְּבֵר הוֹתֵרָה לוֹ.
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קֶרְחָה אָמַר, קִידוּשֵׁי מַעוֹת הִיוּ לוֹ לְדָוִד בְּמִיֵּרֶב, וְלֹא
הִיתָה אִשְׁתּוֹ מֵאַחַר שְׁקִידוּשֶׁיהָ לֹא חָלוּ, וְלֹא נִאֲסְרָה עֲלָיו מִיכָל
אַחֻתָּה. וּמִנֵּין יוֹדֵעִים שֶׁל הִיתָה מְקוּדָּשָׁתָא לוֹ, שְׁנֵי אֲמָר (שמואל ב' ג' ד)
שִׂאֲרָה מוֹת שְׁאוּל שֶׁלֹּא דָּוִד אֵל אִישׁ בִּישַׁת בְּנוֹ לְאִמְרוֹ לֵ' הִנֵּה אֶת
אֲשֵׁתִי אֶת מִיכָל אֲשֶׁר אֲרַסְתִּי לִי בְּמָאָה עֲרָלוֹת פְּלִשְׁתִּים! מִבִּרְרַת
הַגִּמְרָא: מֵאִי תַלְמוּדָא – מֵה לְמַדְנָהּ מִפְּסוּק זֶה לְעִנְיָנָה. אָמַר רַב
פִּפְא, יֵשׁ לְדָרוּשׁ אֶת הַכְּתוּב 'אֶת אֲשֵׁתִי אֶת מִיכָל, שְׁבָא לְמַעַט וְלֹמַר
מִיכָל אֲשֵׁתִי וְלֹא מִיֵּרֶב אֲשֵׁתִי, וְכַאֲמֹר שְׁהִיו קִידוּשֶׁיהָ שֶׁל מִיֵּרֶב
קִידוּשֵׁי טַעוֹת, וְלֹא נַעֲשִׂתָה אִשְׁתּוֹ, וּמְשֻׁם כֵּךְ לֹא נִאֲסַר בְּמִיכָל
אַחֻתָּה.
 הגמרא מבארת את הסיבה לכך שהיו הקידושין בטעות: מֵאִי – מה
 הם אותם קידושי מעות, כלומר כיצד אירעו ומהי הטעות שהיתה
 בהם. משיבה הגמרא: דכתיב (שמואל א' י"ח) אודות מה ששאול
 הבטיח למי שיהרג את גלית הפלשתי, **וַיְהִי הַיּוֹם אֲשֶׁר יָבֹנָה**
יַעֲשֶׂרֶנּוּ הַמֶּלֶךְ עֹשֶׂר גָּדוֹל וְגו' ואת בתו יתן לו'. אָל – הלך דוד
 וקָמְלִיה – הרגו גלית. וכשבא לשאול ליטול את בתו המקודשת לו,
 אָמַר לוֹ שְׁאוּל לְדָוִד, מְלִוָּה אֵית לָךְ נַפְאִי – חוב יש לך עלי, שאתן
 לך את העושר הגדול שהבטחת, ולא יכולת לקדש את מירב
 במחלתו לי, כיון שתמקדש במלוה אינה מקודשת, וקידושין אחרים
 לא קבלתי ממך. ומכיון שדעת שאול היתה שמירב אינה מקודשת

1 'ותקפו' של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש, מעשהו הגדול של
2 פלטי בראמון – כפי שאמרנו, שלא קרב אל מיכל במשך שנים רבות,
3 לעומת בועז שלא נתנסה אלא לילה אחד.
4 דברים נוספים בענין זה: אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב (משלי לא כט)
5 'רבות בנות עשו חיל ואת עלית על בולנה', 'רבות בנות עשו חיל'
6 זה יוסף ובועז, שנתגברו על יצרם, ואת עלית על בלנה' זה פלטי
7 בן ליש, שעלה עליהם בהתגברותו על יצרו, שהיה נסיונו גדול יותר.
8 אמר רבי שמואל בר נחמן, אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב (שם ה)
9 'שקר החן והכל היפי, אשה יראת ה' היא תתהלל', 'שקר החן' זה
10 יוסף, 'והכל היפי' זה בועז, שאף שעמדו בנסינות גדולים, עדיין
11 הם בבחינת שקר והכל לעומת דרגה גבוהה יותר, 'יראת ה' היא
12 תתהלל' זה פלטי בן ליש, שנסיונו היה הגדול שבכולם, ואף על פי
13 כן עמד בו מתוך יראת ה' שבו.
14 דרשות אחרות מפסוק זה: דבר אחר, 'שקר החן' זה דורו של משה,
15 'והכל היפי' זה דורו של יהושע, שאף שעסקו הרבה בתורה הרי
16 זה שקר והכל לעומת דרגה גבוהה יותר, 'יראת ה' היא תתהלל' זה
17 דורו של חזקיה, שבדור זה עסקו בתורה יותר מהם. דבר אחר,
18 'שקר החן' זה דורו של משה ויהושע, 'והכל היפי' זה דורו של
19 חזקיה, 'יראת ה' היא תתהלל' זה דורו של רבי יהודה ברבי
20 אילעאי, שהיה גדול מהם, שאמר עזרי על רבי יהודה ברבי
21 אילעאי, שהיו ששה תלמידים מתבטלים במלכות – בגדל אחת מרוב
22 עוניים, ועוסקין בתורה, ועמל בתורה מתוך דחק כזה לא היה בשאר
23 הדורות, לפיכך דור זה גדול מכולם.

משנה

24 המשנה מוסיפה לעסוק בידי המלך בהלויית קרוביו ובאבילותו
25 עליהם: מת לו מלך מת מקרוביו, אינו יוצא מפתח פלטרין
26 ו-ארמון שלו ללוותו. רבי יהודה אומר, אם רוצה המלך לצאת
27 אחר המיטה של המת וללוותו, יוצא, שכן מצונו בדרך המלך שיצא
28 אחר מיטתו של אבנר כשנהרג, שנאמר (שמואל ב' א לא) 'והמלך דוד
29 הולך אחר המיטה', ומוכח שמלך יכול לצאת וללוות את המת.
30 אמרו לו חכמים לרבי יהודה, לא היה הדבר אלא כדי לפיים את
31 העם שלא יחשבו שדוד הוא שצוה להמיתו, ואין ללמוד מזה
32 לענינו. ובשםמברין אותו – וכאשר מאכילים אותו סעודת הבראה,
33 כל העם מסובין על הרק, כדין אבלים, לפי שהם מצטערים בצער
34 ומתאבלים באבילותו, והוא מיסב בכבוד על הדרגש.

גמרא

35 הגמרא מביאה ברייתא השייכת למחלוקת רבי יהודה וחכמים
36 שבמשנה: תנו רבנן, מקום נשגה נשים בהלויית המת, לצאת
37 וללכת אחר המיטה, ויצאות אחר המיטה ואילו האנשים יוצאים
38 לפניו, ומקום שנהגו לצאת לפני המיטה, ויצאות כן והאנשים
39 הולכים לאחר המיטה. רבי יהודה אומר, לעולם נשים לפני המיטה
40 ויצאות, שכן מצונו בדרך המלך אחר מיטתו של אבנר, שנאמר
41 (שמואל ב' א לא) 'והמלך דוד הולך אחר המיטה', ואם נאמר שנשים
42 הולכות אחר המיטה, קשה, וכי דרכו של דוד להלך עם הנשים, ועל
43 כרחק שנשים הולכות לפני המיטה ועל כן הלך דוד אחריה. אמרו לו
44 לרבי יהודה, אין להוכיח זאת מכאן, שכן לא היה הדבר שהלך אחר
45 המיטה, אלא לפיים את העם, שלא יחשבו שהוא זה ששלח להמית
46 את אבנר, ונתפייסו, שהכירו שאכן לא היתה הריגתו ממנו, והיה
47 הפיוס על ידי שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים,
48 ויצא מבין הנשים ונכנס לבין האנשים, וראו שהוא מיצר במות
49 אבנר, שנאמר (וידעו כל העם וכל ישראל ביום ההוא כי לא
50 היתה מהמלך להמית את אבנר בן נר.
51 הגמרא מבארת פסוק נוסף באותו ענין: דרש רבא, מאי דכתיב (שם א
52 לה) 'ויבא כל העם להברות את דוד', כתיב 'להברות', מלשון
53 הכרתה, כלומר שבאו להרגו, וקרינו – להקרי הוא) 'להברות', שבאו
54 להאכילו סעודה, שבתחלה באו להברותו על מות אבנר, שחשבו

55 שהוא שלח להרגו, ולבסוף כשנתברר להם שאין הדבר כן, באו
56 להברותו – להאכילו סעודת הבראה.
57 הגמרא מביאה דברים נוספים בענין זה: אמר רב יהודה, אמר רב,
58 מפני מה נענש אבנר שנהרג על ידי יואב, מפני שהיה לו למחות
59 בנשואו בעת הריגת נוב עיר הכננים, ולא מיחה בידו, לפיכך נענש
60 אף הוא. רבי יצחק אומר, לא משום כך נהרג, שהרי מיחה בשאול
61 ולא נענה. ושניהן מקרא אחד דרשו, שנאמר (שם א לג-לד) 'ויקנו
62 המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר ידיד לא אסרות
63 ורגלך לא לנחשתים הנשו בנפול לפני בני עולה נפלת', מאן דאמר
64 ו-רב) שלא מיחה אבנר בשאול, הכי קאמר, ידיד לא היו אסורות
65 ורגלך לא לנחשתים הונשו, שלא היו קשורות וכבולות, שלא היה
66 מונע בידך מלמחות ביד שאול לפי שאדם חשוב היית לו ויכולת
67 למחות בו, ומעתה, מאי טעמא לא מחית בשאול, ועל כן, מפני שלא
68 מחית, בנפול לפני בני עולה נפלת, והרגו. ומאן דאמר ו-רבי
69 יצחקן שמיחה ולא נענה, מפרש שדוד איתמהווי מתמה – תמה
70 היה, הכמות נבל ימות אבנר, הרי ידיד לא אסורות היו, ורגלך לא
71 לנחשתים הוגשו, שלא נהגת עצמך כאסיר וכאדם כבול שאינו יכול
72 לעשות דבר, אלא מחית בשאול, ומעתה, מכדי מחווי מחית – הרי
73 מחית בשאול, מאי טעמא בנפול לפני בני עולה נפלת שנהרגו.
74 מבררת הגמרא: למאן דאמר שמיחה, מאי טעמא אינש, אמר רב
75 נחמן (ברבי) [בר] יצחק, ששהא ו-שעיב) מלכות בית דוד שתי
76 שנים ומחצה, על ידי שהמלך את איש בושת בן שאול.
77 שנינו במשנה: ובשםמברין אותו כו' מיסב על הדרגש.
78 מבררת הגמרא: מאי דרשנא, אמר עולא, ערסא דגדא – מיטה
79 המונחת בבית לשם מזל טוב. אמרו ליה רבנן לעולא, מי איכא מידי
80 – האם יתכן כן דער האידינא לא איתבניה ויהשתא מותבניה ליה –
81 שעד עתה לא ישב על מיטה זו, שעשויה לשם נוי וניחוש בלבד,
82 ועתה יש להושיבו עליה, כלומר, מדוע יושיבוהו דווקא עליה בעוד
83 שאין רגילים לישב עליה כלל, ומדוע בהיותו אבל יש לכבדו באופן
84 זה דווקא, שלא כפי שמכבדים אותו תמיד. רבא דוחה את תמיהתם,
85 ואומר שיש לשאול על דברי עולא באופן אחר: מתקין לה רבא,
86 מאי קושיא על עולא, דילמא מידי דהנה ואכילה ושתיה – שמא
87 עושים כאן כפי שנהגים לגבי אכילה ושתיה בסעודת הבראה, דער
88 האידינא לא אכילה ו-לא אשקניה – שעד עתה לא האכלנוהו ולא
89 השקינוהו משל אחרים, ואילו השתא קא מוכלינן ליה וקא משקינן
90 ליה – עתה אנו מאכילים ומשקים אותו משל אחרים, כנהוג בסעודת
91 הבראה, ושמא גם לענין כבודו נהגים עתה מה שאין נהגים תמיד
92 ומושיבים אותו על מיטה זו אף שאין מושיבים אותו עליה תמיד.
93 אלא אי קשיא על עולא, הא קשיא – זה מה שקשה, ששנינו
94 בברייתא לגבי חובת האבל לכפות את המיטות שיש לו בבית, דרשנא
95 אינו צריך לכפותו ולהפכו על פניו, אלא וזקפו על דונו
96 כשארובותיו למעלה, ואי סלקא דעתך לומר שדרגש הוא ערסא
97 דגדא, אמאי אינו צריך לכפותו, והתניא שהכופה את מטתו, לא
98 מטתו בלבד הוא כופה, אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו הוא
99 כופה, ולמה לא יכפו גם את המיטה העשויה למזל, ועל כרחק
100 שדרגש הפטור מכפיית המיטה אינו המיטה העשויה למזל, שאותה
101 באמת יש לכפות ככל המיטות שבבית. הגמרא דוחה את תמיהת
102 רבא, ואומרת שיש לשאול על דברי עולא באופן אחר: מאי קושיא,
103 דילמא מידי דהנה – שמא דינה של מיטה זו שזה למה ששנינו
104 אפשה – אודות מיטה המיוחדת להניח עליה בליים ולא לשינה,
105 דקתני בברייתא, אם היתה מיוחדת לבלים, אינו צריך לכפותה,
106 ובדומה לכך ערסא דגדא שאין צריך לכפותה, לפי שאינה עשויה
107 לשינה, ועל כן אפשר שהו דרגש. אלא אי קשיא הא קשיא, ששנינו
108 בברייתא על דברי חכמים האומרים שדרגש אין צריך לכפותו אלא
109 וזקפו, רבן שמעון בן גמליאל אומר, דרשנא דין שהאבל מתיר את
110 הקרביטין – הלולאות שבו, והוא והמשכב שעליו שוכבים, הקשור
111 בהן נופל מאיליו ממסגרת העץ שבו, והרי זה ככפיית המיטה.
112 ומעתה קשה, אי סלקא דעתך דרגש הוא ערסא דגדא, קרביטין מי
113 אית ליה – האם יש לו לולאות, הלא הוא עשוי כשאר מיטות, שאין

סנהדרין. פרק שני – כהן גדול דף כ עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזולץ)" קז
רש"י תוספות

תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי. דאילו בועז חדא לילה ופלטי שנים רבות: דורו של משה ויהושע. עסקו בתורה הרבה דורו של חזקיהו יותר מהם כדכתיב (ישעיה ו) וחובל עול מפני שמן ואמרין בחלק (לקמן דף צד) חובל עול של סנהריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי מדרשות עד שבדקו מן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ: מתבסין בטלית אחת. עניים היו:

רבי יהודה אומר לעולם. לפני המטה יוצאות שכן מצינו בודד שיצא אחר ממתו של אבנר ואי ס"ד נשים אחר המטה אורזיה דודו להלך עם הנשים: בתחילה להכרות. שהיו סבורין שמאתו היתה הירגת אבנר: ולבסוף להכרותו. שידעו הבידור שלא מאת דוד נהרג אבנר: למחות בשאול. בהירגת נוב עיר הכהנים: ידך לא אסורות. אדם חשוב היית לשאול והיה לך למחות ולפי שלא מחית כנפול לפני בני עולה נפלת: מכדי מחויי מחית. והכי קאמר ידיך לא אסורות היו לא ניהגת בעצמך כאדם חשוב אלא בכל כוחך גילית בדעתך ומחית בשאול: ששהה מלכות בית דוד. שהעמיד את איש בושת למלך ואם לא המליכו אבנר היו ממליכין את דוד ומשמלך איש בושת עד יום שמלך דוד על כל ישראל היו שתי שנים ומחצה שתי שנים לאיש בושת וחצי שנה בין מיתתו למלכות דוד שמשמת שאול מלך דוד בחברון וכתיב בחברון מלך שבע שנים וישעה חרשים צא מן חמש שנים שבין מיתת שאול למלכות איש בושת דתניא בסדר עולם (ולקמן דף קו). ודימים אשר מלך דוד על וגו' נמצאת מלכות ישראל בטילה חמש שנים אלמא חמש שנים היו בלא מלך נשתיירו שתי שנים ומחצה ממלכות איש בושת למלכות בית דוד: דרגש ערבא דגרא. נוהגין היו לערוך מטה ושלחן בבית ולא היו משתמשין בהן ככל אלא למלך הבית מונחת משום ניהוש גדא מול ודומה גד גדי וסנוק לא (שבת דף סז): עד השתא לאו אותביניה. עד הנה לא יושב על אותה מיטה שהרי מונחת היא לגוי היתה: והשתא. דאבל הוא עובין לאותביה עלה מהיכא תיפוק לו: השתא מובליגין ליה. משל אחרים: אלא אי קשיא. אדעולא הא קשיא עלה דתניא בעלמא (מ"ק דף כז). דרגש אין צריך האבל לכפותו: מתיר קרביטין. בימי אבלו קרביטין לולאות: קרביטין מי אית ליה. הלא כשאר מנות עושין אותה מטה: גילדא. רצענין: ערבא דצלא. מטה של עור ותולין רצועות בשפת העור סביב וכשרוצין לנטותו עונבין הרצועות בארכות המטה וכשמתירין אותה הוא נופל וזן זן קרביטין וחס הוא עליו לכפותו שלא יתקלקל העור בלחלוז הקרקע שלא היו ראשי כרעיו גבוהין ממסירוה למעלה וקאמר תיק וזקפו על דופן הכרעים וארוכותיו למעלה ואמר ליה רבן שמעון מתיר קרביטין והוא נופל:

סירונו

תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי בן ליש, בדאמרן. אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב 'רבות בנות עשו חיל ואף עלית על פולגה', 'רבות בנות עשו חיל' זה יוסף ובוועז, ואף עלית על פלגה' זה פלטי בן ליש. אמר רבי שמואל בר נחמן, אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב 'שקר החן והכל היפי', 'שקר החן' זה יוסף, 'והכל היפי' זה בועז, 'יראת היא תתהלל' זה פלטי בן ליש. דבר אחר, 'שקר החן' זה דורו של משה, 'והכל היפי' זה דורו של יהושע, 'יראת ה' היא תתהלל' זה דורו של חזקיה. דבר אחר, 'שקר החן' זה דורו של משה ויהושע, 'והכל היפי' זה דורו של חזקיה, 'יראת ה' היא תתהלל' זה דורו של רבי יהודה ברבי אילעאי. אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אילעאי, שהיו ששה תלמידים מתפסין בטלית אחת ועוסקין בתורה: משנה מת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטרין שלו. רבי יהודה אומר, אם רוצה לצאת אחר המיטה, יוצא. שכן מצינו בדרך שיצא אחר מיטתו של אבנר, שנאמר 'והמלך דוד הולך אחר המיטה', אמרו לו, לא היה הדבר אלא לפיכך את העם. וכשמברין אותו, כל העם מסובין על הארץ, והוא מיסב על הדרגש: גמרא חנו רבנן, מקום שנהגו נשים לצאת אחר המיטה, יוצאות. לפני המיטה, יוצאות. רבי יהודה אומר, לעולם

נשים לפני המיטה יוצאות, שכן מצינו בדרך שיצא אחר מיטתו של אבנר, שנאמר 'והמלך דוד הולך אחר המיטה'. אמרו לו, לא היה הדבר אלא לפיכך את העם, ונתפייסו. שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים, ויצא מבין הנשים ונכנס לבין האנשים, שנאמר 'וידעו כל העם וכל ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר'. דרגש רבא. מאי דכתיב 'ובא כל העם להכרות את דוד', כתיב 'להכרות', וקרינו 'להכרות', בתחילה להכרות, ולבסוף להכרות. אמר רב יהודה, אמר רב, מפני מה נענש אבנר, מפני שהיה לו למחות בשאול, ולא מיחה. רבי יצחק אומר, מיחה ולא נענה. ושניהן מקרא אחד דרשו, 'ויקנן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נכל ימות אבנר ידך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הגשו'. מאן דאמר לא מיחה, הכי קאמר, 'ידך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו', מאי טעמא לא מחית, כנפול לפני בני עולה נפלת'. ומאן דאמר מיחה ולא נענה, איתמחויי מתמה, 'הכמות נכל ימות ידך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים'. מכדי מחויי מחית, מאי טעמא כנפול לפני בני עולה נפלת'. למאן דאמר מיחה, מאי טעמא אינעש. אמר רב נחמן [בר] יצחק, ששהא מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה: וכשמברין אותו כו': מאי דרגש, אמר עולא, ערסא דגרא. אמרו ליה רבנן לעולא, מי איפא מידי דעד האידנא לא אותביניה, והשתא מותבינן ליה. מתקין לה רבא, מאי קושיא, דילמא מידי דהנה אאכילה ושתיה, דעד האידנא לא אכילניה ולא אשקיניה, השתא קא מוכלינן ליה וקא משקינן ליה. אלא, אי קשיא, הא קשיא. דרגש אינו צריך לכפותו אלא זוקפו, ואי סלקא דעתך, ערסא דגרא, אפאי אינו צריך לכפותו, והתניא הכופה את מפתו, לא מפתו בלבד הוא כופה, אלא כל מפות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה, מאי קושיא, דילמא מידי דהנה אפטה

נשים לצאת לפני המטה. דכין דשעת צער הוא ליכא למיחש להרהור ובידושלמי פליגי איכא למאן דאמר לפני המטה לפי שגרמו מיתה לעולם ואית דנהגו לאחר המטה ואנשים לפני המטה לפי שגנאי לבנות ישראל שישתכלו בהן אנשים:

ששהא מלכות וכו'. אף על גב דדרשין (מדרש רבה פרשת וישלח) ומלכים ממך יצאו זה שאול ואיש בושת מ"מ היה יכול להתקיים במקום אחר ולא היה לו לשהות מלכות בית דוד שנמשח כבר על פי גביא: שתי שנים ומחצה. פי' בקונטרס שמלכות ישראל היתה בטלה חמש שנה בין מיתת שאול למלכות איש בושת ב' שנים ומחצה היינו שתי שנים ממלכות איש בושת ומחצה בין מיתת איש בושת למלכות דוד ולא נהירא חדא דלמה נענש על אותה חצי שנה דבין מיתת איש בושת למלכות דוד הלא קודם מיתתו חזר אבנר ונתאמן להמליך את דוד כדכתיב (שמואל ב ג) וישלח אבנר מלאכים אל דוד וגו' ועוד דכין דחמש שנים עמדו בלא מלך ולא המליכו את דוד א"כ למה נענש אבנר במה שנתחזק אחרי כן להמליך איש בושת ונראה לי איפכא דאותה חצי שנה היתה בין מיתת שאול למלכות איש בושת ובאותם הימים נתחזק אבנר ודבר לכל ישראל להמליך איש בושת עד שהמליכו לסוף אותה חצי שנה ומשמת איש בושת היתה מלכות ישראל בטלה חמש שנים עד שמלך דוד נמצאו ד' שנים ומחצה שמלך דוד בחברון כדכתיב בהדיא אע"ג דאידך קרא לא חשיב רק ד' שנים היינו לפי שנצטרע כדאמרין בחלק (לקמן דף קו). והא דלא חשיב חצי שנה זאת בחשבון בטול מלכות ישראל (בחלק) היינו לפי שלא היתה סמוך לה' שנים ולא היה הבטול

יחד:

מלך

נשים לפני המיטה יוצאות, שכן מצינו בדרך שיצא אחר מיטתו של אבנר, שנאמר 'והמלך דוד הולך אחר המיטה'. אמרו לו, לא היה הדבר אלא לפיכך את העם, ונתפייסו. שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים, ויצא מבין הנשים ונכנס לבין האנשים, שנאמר 'וידעו כל העם וכל ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר'. דרגש רבא. מאי דכתיב 'ובא כל העם להכרות את דוד', כתיב 'להכרות', וקרינו 'להכרות', בתחילה להכרות, ולבסוף להכרות. אמר רב יהודה, אמר רב, מפני מה נענש אבנר, מפני שהיה לו למחות בשאול, ולא מיחה. רבי יצחק אומר, מיחה ולא נענה. ושניהן מקרא אחד דרשו, 'ויקנן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נכל ימות אבנר ידך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הגשו'. מאן דאמר לא מיחה, הכי קאמר, 'ידך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו', מאי טעמא לא מחית, כנפול לפני בני עולה נפלת'. ומאן דאמר מיחה ולא נענה, איתמחויי מתמה, 'הכמות נכל ימות ידך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים'. מכדי מחויי מחית, מאי טעמא כנפול לפני בני עולה נפלת'. למאן דאמר מיחה, מאי טעמא אינעש. אמר רב נחמן [בר] יצחק, ששהא מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה: וכשמברין אותו כו': מאי דרגש, אמר עולא, ערסא דגרא. אמרו ליה רבנן לעולא, מי איפא מידי דעד האידנא לא אותביניה, והשתא מותבינן ליה. מתקין לה רבא, מאי קושיא, דילמא מידי דהנה אאכילה ושתיה, דעד האידנא לא אכילניה ולא אשקיניה, השתא קא מוכלינן ליה וקא משקינן ליה. אלא, אי קשיא, הא קשיא. דרגש אינו צריך לכפותו אלא זוקפו, ואי סלקא דעתך, ערסא דגרא, אפאי אינו צריך לכפותו, והתניא הכופה את מפתו, לא מפתו בלבד הוא כופה, אלא כל מפות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה, מאי קושיא, דילמא מידי דהנה אפטה

מיוחדת לכלים, דקתני אם היתה מיוחדת לכלים, אינו צריך לכפותה. אלא אי קשיא הא קשיא, רבן שמעון בן גמליאל אומר, דרגש, מתיר קרביטין והוא נופל מאיליו. ואי סלקא דעתך, ערסא דגרא, קרביטין מי אית ליה. אלא כי אתא רבין אמר, אמר לי הווא מרבנן, ורב תחליפא שמייה, דהנה שכיח בשקא דגילדא, ואמר ליה, מאי דרגש, ערסא דצלא. אמר רבי יוחנן, דרגש,

סירונו

1 מותר וכו'. תימה למה נענש אחאב על גבות כיון שלא רצה למכור לו כרמו ועוד
2 דבפרק הכונס צאן לדיר (ב"ק דף ס.) קאמר דרודו שאל אם היה יכול להחליף גדישין
3 של שעורין מישראל לתת בפני בחמתו וייל דבפרשת המלך כתיב (שמואל א ח) יקח נתן
4 לעבדיו ולא לעצמו ועוד י"ל דבתם היה יכול ליקח אם היה רוצה אבל כשהיה שואל
5 אחאב שימכרו לו חשב גבות שרשות בידו לומר
6 לא אמכור וי"ל דנענש לפי ששאל הכרם
7 לעשות ע"ז דכתיב (מלכים א כא) והיה לי לן
8 ירק כמו המתקדשים והמטהרים אל הגנות
9 (ישעיה סו) ותקדן תירץ דאינו מותר רק בשדות
10 הרחוקים מן העיר ולא מעלי כל כך אבל כרם
11 גבות היה אצל היכל אחאב בשומרון ועי"ל
12 דדוקא בשדה מקנה אבל שדה אחוזה שירש
13 מאבותיו לא כמו שהשיב גבות חלילה לי ממתני
14 נחלת אבותי לך אי נמי דפרשת המלך לא
15 נאמרה רק על המלך שנמלך על כל ישראל
16 ויהודה ומאת המקום ואחאב לא מלך על יהודה
17 וגם לא מלך מאת המקום:

דאי

1 סירוגו מתוכו. מִטָּה, סִירוּגָה מֵעַל גִּבָּה. מִיתִיבִי, כְּלִי עֵץ,
2 מֵאִמְיָתִי מִקְבֵּלִין טוּמְאָה. הַמִּטָּה וְהַעֲרִיסָה, מִשְׁשִׁיּוֹפֶם
3 בְּעוֹר הָדָג. וְאִי מִטָּה מִסּוּרָגָה (היא) מֵעַל גִּבָּה, לָמָּה לִי
4 שִׁיפֹת עוֹר הָדָג. אֵלֶּה, הָאֵל וְהָא מִתּוֹכוֹ, מִטָּה אֲעוֹלִי
5 וְאֶפְסִי בְּבִיּוּנִי, דְּרָגֵשׁ אֲעוֹלִי וְאֶפְסִי בְּאֶבְקָתָא. אֲמַר רַבִּי
6 יַעֲקֹב, אֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻעַ בֶּן לִוִּי, הִלְכָה בְּרַבֵּן שְׂמֵעוֹן בֶּן
7 גְּמִלְיָאֵל. אֲמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אָמִי, מִטָּה שֶׁנִּקְלִיטָה יוֹצֵאִין,
8 זֹקֶפֶה וְרִי: מִשְׁנָה וּמוֹצֵא לְמַלְחָמַת הַרְשוּת עַל פִּי בֵּית
9 דִּין שֶׁל שְׂבָעִים וָאֶחָד, וּפּוֹרֵץ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ, וְאִין מִמָּחָה
10 בִּידוֹ. דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לוֹ שִׁיעוּר, וְכָל הָעָם בּוֹזִין וְנוֹתֵזִין
11 לוֹ וְהוּא נוֹטֵל חֶלֶק בְּרָאשׁ: נִמְרָא תִּנְיָנָא חָדָא וְיִמְנָא, 'אִין מוֹצֵאִין לְמַלְחָמַת הַרְשוּת אֵלֶּה
12 פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שְׂבָעִים וָאֶחָד. אִידִי דִתְנָא כָּל מִילֵי דְמֶלֶךְ, תִּנְנָא נְמִי מוֹצֵאִין לְמַלְחָמַת הַרְשוּת.
13 אֲמַר רַב יְהוּדָה, אֲמַר שְׁמוּאֵל, כָּל הָאֲמוּר בְּפִרְשֵׁת מֶלֶךְ, מֶלֶךְ מוֹתֵר בּוֹ. רַב אֲמַר, לֹא נִאֲמְרָה
14 פִּרְשָׁה זֹו אֵלֶּה לְאִיִּים עֲלֵיהֶם, שְׁנֵאמַר 'שׁוֹם תִּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ', שְׁתַּהֲא אִמְתּוֹ עָלֶיךָ. בְּתִנְיָא, רַבִּי
15 יוֹסִי אֲמַר, כָּל הָאֲמוּר בְּפִרְשֵׁת מֶלֶךְ, מֶלֶךְ מוֹתֵר בּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אֲמַר, לֹא נִאֲמְרָה פִּרְשָׁה זֹו אֵלֶּה
16 כְּדִי לְאִיִּים עֲלֵיהֶם, שְׁנֵאמַר, שׁוֹם תִּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, שְׁתַּהֲא אִמְתּוֹ עָלֶיךָ. וְכֵן הָיָה רַבִּי יְהוּדָה
17 אֲמַר, 'שִׁלֵּשׁ מִצּוֹת נִצְטוּ וְיִשְׂרָאֵל בְּכִנְיֻסָתָן לְאָרֶץ, לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ, וְלַהֲכָרִית זֶרְעוֹ שֶׁל עַמְּלֶךְ,
18 וּלְכַנּוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה. רַבִּי נְחוֹרָאִי אֲמַר, לֹא נִאֲמְרָה פִּרְשָׁה זֹו אֵלֶּה כְּנֶגֶד תַּרְעוּמָתָן, שְׁנֵאמַר
19 'וְאֶמְרָת אִשְׁמִיָּה עָלֵי מֶלֶךְ' וְגו'. תִּנְיָא, רַבִּי אֲלִיעֶזֶר אֲמַר, וְקָנִים שֶׁבְּדוֹר כְּהוֹנֵן שְׁאֵלֹו, שְׁנֵאמַר
20 'הִנֵּה לָנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטָנוּ', אֲבָל עַמִּי הָאֶרֶץ שֶׁבָּהוּ, קִלְקִלּוּ, שְׁנֵאמַר 'וְהִינֵנּוּ גַם אֲנַחְנוּ כָּכָל הַגּוֹיִם
21 וְשִׁפְטָנוּ מִלְכּוֹ וְיֹצֵא לְפָנֵינוּ'. תִּנְיָא, רַבִּי יוֹסִי אֲמַר, 'שִׁלֵּשׁ מִצּוֹת נִצְטוּ וְיִשְׂרָאֵל בְּכִנְיֻסָתָן לְאָרֶץ,
22 לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ, וְלַהֲכָרִית זֶרְעוֹ שֶׁל עַמְּלֶךְ, וּלְכַנּוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה. וְאִינוּ יוֹדֵעַ אִיָּהּ מֶהֱיָן
23 תְּחִילָה, כִּשְׁהוּא אֲמַר 'כִּי יָד עַל כָּס יֵה מִלְחָמָה לָה' בְּעַמְּלֶךְ', הוּא אֲמַר, לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ
24 תְּחִילָה, וְאִין כָּסָא אֵלֶּה מֶלֶךְ, שְׁנֵאמַר 'וְיִשֵּׁב שְׁלֹמֹה עַל כָּסָא ה' לְמֶלֶךְ'. וְעִידוּן אִינוּ יוֹדֵעַ אִם
25 לְכַנּוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה תְּחִילָה אוֹ לַהֲכָרִית זֶרְעוֹ שֶׁל עַמְּלֶךְ תְּחִילָה, כִּשְׁהוּא אֲמַר 'וְהִנֵּחַ לָכֶם
26 מֶלֶךְ אוֹיְבֵיכֶם וְהָיָה הַמֶּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר', הוּא אֲמַר לַהֲכָרִית זֶרְעוֹ שֶׁל עַמְּלֶךְ תְּחִילָה. וְכֵן בְּדוֹד הוּא
27 אֲמַר 'וְהָיָה כִּי יִשֵּׁב הַמֶּלֶךְ דוֹד בְּבֵיתוֹ וְה' הִנִּיחַ לוֹ מִסְכָּב' וְכָתִיב 'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא
28 רָאָה נָא אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרוּסִים'. אֲמַר רִישׁ לְקִישׁ, בְּתַחֲלִילָה, מֶלֶךְ שְׁלֹמֹה עַל הָעֲלִיּוֹנִים, שְׁנֵאמַר
29 'וְיִשֵּׁב שְׁלֹמֹה עַל כָּסָא ה''. וּלְכַסּוֹף, מֶלֶךְ עַל הַתַּחֲתוֹנִים, שְׁנֵאמַר 'כִּי הוּא רוֹדֵה כָּכָל עַבְדֵּי הַנֶּהָר
30 מִתְּפַסֵּחַ וְעַד עֵזֶה'. רַב וְשְׁמוּאֵל, חֵד אֲמַר, תְּפַסֵּחַ בְּסוֹף הָעוֹלָם וְעֵזֶה בְּסוֹף הָעוֹלָם. וְחֵד אֲמַר,
31 תְּפַסֵּחַ וְעֵזֶה בְּהַדִּי הַדְּרִי הוּא יְתִיב, וְכִשֵּׁם שְׁמֹלֶךְ עַל תְּפַסֵּחַ וְעַל עֵזֶה, כִּד מֶלֶךְ עַל כָּל הָעוֹלָם
32 כּוּלּוֹ. וּלְכַסּוֹף, לֹא מֶלֶךְ אֵלֶּה עַל יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאמַר 'אִנִּי קָהֵלֹת הָיִיתִי מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל'. וּלְכַסּוֹף,
33 לֹא מֶלֶךְ אֵלֶּה עַל יְרוּשָׁלַיִם, שְׁנֵאמַר 'דְּבָרֵי קָהֵלֹת בֶּן דוֹד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַיִם'. וּלְכַסּוֹף, לֹא מֶלֶךְ אֵלֶּה
34 עַל מִטָּה, שְׁנֵאמַר 'הִנֵּה מִטָּהוּ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה'. וּלְכַסּוֹף, לֹא מֶלֶךְ אֵלֶּה עַל מִקְלּוֹ, שְׁנֵאמַר 'וְהָיָה
35 חֲלָקִי מִכָּל עַמְּלִי'. רַב וְשְׁמוּאֵל, חֵד אֲמַר, מִקְלּוֹ. וְחֵד אֲמַר, גּוּגְדוֹ. הֲדָר, אוֹ לֹא הֲדָר. רַב וְשְׁמוּאֵל,
36 חֵד אֲמַר, הֲדָר. וְחֵד אֲמַר, לֹא הֲדָר. מֵאֵן דְּאֲמַר לֹא הֲדָר, מֶלֶךְ וְהִדְיוּט. וּמֵאֵן דְּאֲמַר הֲדָר, מֶלֶךְ
37 וְהִדְיוּט וּמֶלֶךְ: פּוֹרֵץ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ: תִּנּוּ רַבָּנָן, אוֹצְרוֹת מַלְכִים, לְמֶלֶךְ. וְשֹׁאֵר בֵּיתָה שְׁבוּזִין, מִחֲצָה
38 לְמֶלֶךְ וּמִחֲצָה לָעָם. אֲמַר לִיה אֲבִי לָרַב דִּימִי, וְאֲמַרִי לָה לָרַב אַחָא, בְּשִׁלְמָא אוֹצְרוֹת מַלְכִים
39 לְמֶלֶךְ, אוֹרְחָא דְּמִלְחָא. אֵלֶּה, שְׁאָר בֵּיתָה שְׁבוּזִין, מִחֲצָה לְמֶלֶךְ וּמִחֲצָה לָעָם. מְנַלָּה, דְּכָתִיב

יְמִישְׁחוּ

שהשליכו אשמדאי מכסאו כדאמרין במסכת גיטין (דף סח:). גונדו: טליתו ובסדר טהרות (כלים פרק טז) פירש רב האי מקידה הוא מקידה של חרש ודומה לו חד אמר קודו
וחד אמר מקלו (ויקרא רבה פרשה אחרי) והוא מקידה ששונה בה מים: מלך והדיוט. ושבו לא חזר למלכות:

סנהדרין דף כ עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום חמישי) קט

וְלַחֲרֵשׁ חֲרִישׁוֹ וְלַקְצֹר קִצְרוֹ וְלַעֲשׂוֹת כְּלֵי מַלְחָמָתוֹ וְכָלִי רִבְבוֹ, וְאֵת
בְּנוֹתֵיכֶם יָקָח לְרִקְחוֹת וּלְטַבְחוֹת וּלְאֵפּוֹת, וְאֵת שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֵת כְּרָמֵיכֶם
וְיִיתִיכֶם הַטּוֹבִים יָקָח וְנָתַן לְעַבְדֵּי, וְזֵרְעֵיכֶם וְכִרְמֵיכֶם יַעֲשֶׂר וְנָתַן
לְסָרִיסָיו וְלַעֲבָדָיו, וְאֵת עַבְדֵּיכֶם וְאֵת שְׁפּוֹחוֹתֵיכֶם וְאֵת בַּחוּרֵיכֶם
הַטּוֹבִים וְאֵת חֲמוּרֵיכֶם יָקָח וְעָשָׂה לְמַלְאכָתוֹ, צֹאנְכֶם יַעֲשֶׂר וְאֵתָם
תִּהְיוּ לוֹ לְעַבְדִּים.

הַגִּמְרָא דְנָה אִם פְּסוּקִים אֵלּוּ, הַנִּקְרָאִים 'פֶּרֶשֶׁת הַמֶּלֶךְ' הִלְכָּה הֵם:
אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, כָּל הָאֹמֶר בְּפֶרֶשֶׁת מֶלֶךְ זֶה שֶׁבִּסְפָּר
שְׁמוּאֵל, מֶלֶךְ מוֹתֵר בּוֹ, רַב אָמַר, לֹא נֶאֱמָרָה פֶּרֶשֶׁת זֶה עַל יַד
שְׁמוּאֵל, אֲלָא לְאִיִּים עָלִיהֶם שֶׁתָּהָא אֵימַת מַלְכָּם עֲלֵיהֶם, שְׁנָאֲמַר
(דְּבָרִים יז טו) 'שׁוֹם תִּשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ', וְדָרְשׁוּ חֲכָמִים מִהֲפֹסֵק שֶׁתָּהָא
אֵימַתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ עָלֶיךָ, אֲבָל אֵין הַכוּנָה שְׁמוּתָּה לְמֶלֶךְ לַעֲשׂוֹת כֵּן.

הַגִּמְרָא מְבִיאָה שְׁנַחֲלֻקוֹ בְּכָךְ גַּם תְּנַאִים. אֹמַרְתָּ הַגִּמְרָא: מַחֲלֻקֶּת זֶה
בֵּין רַב לְשְׁמוּאֵל, הִיא בְּתִנְיָא – כְּמַחֲלֻקֶּת תְּנַאִים זֶה שֶׁבִּרְיֵיתָא, רַבִּי
יֹסִי אֹמַר, כָּל הָאֹמֶר בְּפֶרֶשֶׁת מֶלֶךְ בִּסְפָּר שְׁמוּאֵל, מֶלֶךְ מוֹתֵר
בּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אֹמַר, לֹא נֶאֱמָרָה פֶּרֶשֶׁת זֶה אֲלָא בְּדִי לְאִיִּים
עָלֵיהֶם, שְׁנָאֲמַר, שׁוֹם תִּשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, שֶׁתָּהָא אֵימַתוֹ עָלֶיךָ. וְכֵן
הָיָה רַבִּי יְהוּדָה אֹמַר לְשִׁיתָּו כִּי שְׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטָווּ יִשְׂרָאֵל
בְּכִנְיֻסָּתָן לְאַרְצָא, שֶׁבְּכֹלֶן נֹאמַר לְשׁוֹן יִירוּשָׁה וְיִשְׁבִּיבָה, דְּהֵינּוּ אַחֵר
שִׁיבֹאוּ לְאַרְצָא וְיִשְׁבוּ בָּהּ, הֵאָחָת, לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ, וְהַשְׁנִיָּה,
לְהַכְרִית וְרָעוּ שֶׁל עֲמָלָק, וְהַשְּׁלִישִׁת, לְבָנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה
וְ–בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְנִמְצָא שֶׁכְּשֶׁשָּׂאֻלוֹ מִשְׁמֹאלוֹ מֶלֶךְ, יִפָּה שְׂאֻלוֹ, שֶׁהָלָא
מִצְוָה הִיא עֲלֵיהֶם, וְלֹכֵן אָמַר לָהֶם שְׁמוּאֵל דְּבָרִים אֵלּוּ לְאִיִּים עֲלֵיהֶם
שֶׁתָּהָא עֲלֵיהֶם אֵימַת הַמֶּלֶךְ. רַבִּי נְהוֹרָאִי אֹמַר, לֹא נֶאֱמָרָה פֶּרֶשֶׁת
זֶה שֶׁל 'שׁוֹם תִּשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ' לְמִצְוָה, אֲלָא בְּגִיד תְּרִיעוּמָתָן
וְתַלְוּנוֹתֵיהֶם, שְׁגִלּוֹ וְיָדוּעַ לִפְנֵי הַקַּב"ה שְׁסוּפָם לְהַתְרַעַם וּלְהַתְלַוֵּן
עַל כֵּךְ שֶׁאֵין לָהֶם מֶלֶךְ וְשֶׁהֵם חֲפִצִּים לְהִיּוֹת כְּכֹל הַגּוֹיִים שִׁישׁ לָהֶם
מֶלֶךְ, שְׁנָאֲמַר (דְּבָרִים יז יד–טו) 'כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן
לָךְ וְיִרְשָׁתָהּ וְיִשְׁבַּתָּהּ בָּהּ וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ וְגו' בְּכָל הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר סְבִיבְתָּ, שׁוֹם תִּשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ', אֲבָל אֵין מִצְוָה בְּדָבָר כֵּלָל, וְלֹא
נִצְטָווּ אֲלָא בִּשְׁתֵּי הַמִּצְוֹת הָאֲחֵרוֹת בַּלְבָּד.

הַגִּמְרָא מְבִיאָה בְּרִייתָא נֹסֶפֶת אֹדוּת מִקֶּשֶׁת הַמֶּלֶךְ: תִּנְיָא, רַבִּי
אֱלִיעֶזֶר אֹמַר, זִקְנִים שְׂבִידוֹר שֶׁל שְׁמוּאֵל, בְּהוֹזֵן ו–כִּרְאוֹ וְכִנְכוּן
שְׂאֻלוֹ, כֹּאשֶׁר בִּיקְשׁוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ, שְׁנָאֲמַר (שְׁמוּאֵל א–ח ט) 'תִּנְהַר לָנוּ מֶלֶךְ
לְשִׁפְטָנוּ, דְּהֵינּוּ לְשֹׁפֵט וּלְרֹדוֹת אֶת הַסֶּרְבָּנִים שִׁבְעִים, אֲכָל עַמִּי
הָאָרֶץ שְׂבָהּ, קָלְקְלוּ בְּשֹׁאֲלָתָם, שִׁבְקוּהוּ בְּכִדִּי שִׁילָחָם
מִלְחָמוֹתֵיהֶם, שְׁנָאֲמַר (שִׁם ח ב) 'וְהֵינּוּ גַם אֲנַחְנוּ בְּכָל הַגּוֹיִם וְשִׁפְטָנוּ
מִלְכָּנוּ וְיִצָּא לְפָנֵינוּ וְנָחֲלָם אֶת מִלְחָמָתָנוּ, וְשָׁלָא כְּהוֹנָן הִיא שְׂאֻלָּה
זֶה, שְׂאֻלָּה בִּטְחוֹ בַּקַּב"ה.

הַגִּמְרָא מְבִיאָה בְּרִייתָא אֹדוּת שְׁלוֹשֶׁת הַמִּצְוֹת הָאֲמוּרוֹת שֶׁנִּצְטָווּ
בְּהֵן בְּכִנְיֻסָּתָם לְאַרְצָא וְסֹדֵר קִיּוּמָן: תִּנְיָא, רַבִּי יֹסִי אֹמַר, שְׁלֹשׁ מִצְוֹת
נִצְטָווּ יִשְׂרָאֵל לְקִיּוּמָן בְּכִנְיֻסָּתָן לְאַרְצָא, הֵאָחָת, לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ,
וְהַשְּׁנִיָּה, לְהַכְרִית וְרָעוּ שֶׁל עֲמָלָק, וְהַשְּׁלִישִׁת, לְבָנוֹת לָהֶם בֵּית
הַבְּחִירָה וְ–בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְאִינִי יוֹדַע אֵיזָה מִהֵן נִצְטָווּ לְקִיּוּמָה
תַּחֲלִילָה, קוֹדֵם לְמִצְוֹת הָאֲחֵרוֹת. בְּשִׁשְׁוֹא [כְּשֶׁהֲפֹסֵק] אֹמַר (שְׁמוֹת יז

טו) 'כִּי יָד עַל כָּס יֶה מִלְחָמָה לָהּ' בְּעֲמָלָק מִדֵּר דֵּר, הוּא אֹמַר
שֶׁעֲלֵיהֶם לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ תַּחֲלִילָה, וּמִשּׁוֹם שֶׁאֵין הַכוּנָה
בְּכֹסָא, הֵנֵאמַר בְּפֹסֵק, אֲלָא לְמֶלֶךְ, שְׁנָאֲמַר (מְלָכִים א' כט ב) 'וַיִּשָּׁב
שְׁלֹמֹה עַל כֹּסָא ה' לְמֶלֶךְ, וּמִכָּאן שֶׁאֲחֵר שִׁיבָה מֶלֶךְ עַל כֹּסָא,
תִּיעֲשֶׂה מִלְחָמָה בְּעַמָּלָק. וְעֲדִיין אִינִי יוֹדַע אִם אַחֵר שֶׁהֲעִמִּידוּ לָהֶם
מֶלֶךְ, עֲלֵיהֶם לְבָנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה תַּחֲלִילָה אוֹ שֶׁעֲלֵיהֶם לְהַכְרִית
וְרָעוּ שֶׁל עֲמָלָק, תַּחֲלִילָה, בְּשִׁשְׁוֹא [כְּשֶׁהֲפֹסֵק] אֹמַר (דְּבָרִים יב יא–

יב) 'וְהָיָה לָכֶם מִכָּל אוֹיְבֵיכֶם וְגו' מִסְּבִיב וְיִשְׁבָּתָם בְּטָט, וְהָיָה הַמִּקְדָּשׁ
אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ וְגו', שֶׁנֹּכַח בֵּינָן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַחֵר שֶׁנָּתַן
מִמַּלְחָמוֹתֵיהֶם, הוּא אֹמַר שֶׁעֲלֵיהֶם לְהַכְרִית וְרָעוּ שֶׁל עֲמָלָק תַּחֲלִילָה.
וְכֵן בְּדוֹר הוּא [הֲפֹסֵק] אֹמַר (שְׁמוּאֵל ב' יז א) 'וְהָיָה כִּי יִשָּׁב הַמֶּלֶךְ דָּוִד
בְּבֵיתוֹ וְה' תִּנְיָן לוֹ מִסְּבִיב מִכָּל אִבְיָיו, וְכִתְיָב – וְנֹאמַר שֶׁם בְּסִמּוֹךְ
(שִׁם א' י) וַיֵּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא רָאָה נָא אֲנִכִּי יוֹשֵׁב בְּבֵית
אֲרִיִּים וְגו' וְאֶרְוֶן הָאֱלֹקִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה, נִמְצָא שֶׁכֹּאשֶׁר נָח

הַמֶּשֶׁךְ בְּעִמּוּד קֶבֶב

דְּרָכוֹ הִיא שְׁפִירוּגָא [–קִשְׁרִיתוֹ] בְּמִסְגֶּרֶת הַמִּיטָה, נַעֲשֶׂה מְתוּבָּה, שִׁישׁ
נִקְבִּים בְּאֵרוֹכוֹת הַמִּיטָה וְתוֹחֲבִים בָּהֶם אֶת רֹאשֵׁי הָרַצְעוֹת הַתְלוּיִים
בְּעוֹר, וְקוֹשֵׁרִים אוֹתָן בְּקֶשֶׁר עֲנִיבָה, וְאִילוּ מִטָּה דְּרָכָה הִיא שְׁפִירוּגָה
נַעֲשֶׂה מְעַל גִּבָּהּ שֶׁל מִסְגֶּרֶת הָעֵץ, דְּהֵינּוּ שְׁכוּרָךְ אֶת הַחֲבִלִים סְבִיב
הָאֵרוֹכוֹת.

הַגִּמְרָא מְקַשָּׁה מִמִּשְׁנָה עַל מַה שֶׁאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שְׁמִיטָה סִירוּגָה מְעַל
גִּבָּה: מִיִּתְיָב – הַקֶּשֶׁר בְּנֵי הַיִּשְׁבִּיבָה, שֶׁנִּינוּ בְּמִסְכַּת כִּלִּים (פֶּסֶח"מ"א), בְּלִי
עֵץ מִאֵימַתִּי מִקְבִּלֵין טוֹמָאָה, הַמִּטָּה, וְהַעֲרִיסָה שֶׁל תִּינוֹק, מִקְבִּלִים
טוֹמָאָה מִשִּׁישְׁפָּסָם – מִשִּׁישְׁפָּסָם, אֶת אֵרוֹכוֹת הַמִּיטָה, בְּעוֹר הָרֶגַע
כְּדִי לְהַחֲלִיקֵן וּלְיִיפּוֹתָן, שֶׁאֵז הוּא גִמְרָא מִלֵּאכְתָּן. וְקֶשֶׁה, וְאִי [–וְאִם]
מִטָּה מְסוּרָגָה (הִיא) מְעַל גִּבָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְנִמְצָא
שֶׁאֵרוֹכוֹת הַמִּיטָה מְכוּסוֹת בְּחִבִּלִים הַכְרוּכִים עֲלֵיהֶן, לָמָּה לִי שִׁיפָה
[–שִׁשְׁשׁוֹף] עוֹר הָרֶגַע כִּיּוֹן שֶׁאֵינָן נִרְאִים וְאֵין יוֹפִיין נִיכָר.

הַגִּמְרָא חוֹזֶרֶת בָּהּ וּמִפְרֶשֶׁת אֶת הַהִבְדֵּל בֵּין מִיטָה לְדֶרֶגֶשׁ בְּאוֹפֵן אַחֵר:
אֲלָא הָא וְהָא – זֶה וְזֶה, בֵּין מִיטָה וּבֵין דֶּרֶגֶשׁ, סִירוּגָא שֶׁל כָּל אֶחָד מֵהֶם
הוּא מְתוּבָּה, דֶּרֶךְ הַנִּקְבִּים שֶׁבְּאֵרוֹכוֹת הַמִּיטָה, וְלֹכֵן שִׁיךְ בְּמִיטָה
שִׁשְׁשׁוֹף לִיפּוֹת אֶת אֵרוֹכוֹת הַמִּיטָה שֶׁהֵן מְגוּלוֹת וְנִרְאוֹת, אֲלָא
שֶׁבְּמִטָּה אֲעוּלִי וְאִפְּסִין – מְכַנְּסִים וּמוֹצִיאִים אֶת חֲבִלֵיהֶם בְּכִיּוּנֵי –
בְּנִקְבִּים שֶׁבְּאֵרוֹכוֹת, וְאִילוּ בְּדֶרֶגֶשׁ אֲעוּלִי וְאִפְּסִין – מְכַנְּסִים
וּמוֹצִיאִים אֶת רֹאשֵׁי הָרַצְעוֹת הַתְלוּיֹת בִּשְׁפַת הָעוֹר, בְּפִתְקָתָא –
בְּלֹלָאוֹת הַתְלוּיֹת בְּנִקְבֵי הָאֵרוֹכוֹת, וְאֵין הָרַצְעוֹת נִכְנָסוֹת לְתוֹךְ
אֵרוֹכוֹת הַמִּיטָה אֲלָא לְלֹלָאוֹת הֵן הַנִּכְנָסוֹת בָּהֶן, וּבְלֹלָאוֹת אֵלּוּ
נִכְנָסוֹת הָרַצְעוֹת וְנִקְשְׁרוֹת.

הַגִּמְרָא מְבִיאָה אֶת פֶּסֶק הַהִלְכָּה: אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ
בֶּן לֹוִי, הִלְכָּה בְּרַךְ שֶׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, שֶׁמְתִיר אֶת לֹלָאוֹת הַדֶּרֶגֶשׁ
וְהוּא נּוֹפֵל מֵאִלּוּי.

דִּין נֹסֵף אֹדוּת כְּפִיית הַמִּיטָה לֵאבֹל: אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בְּרַ אָמִי, מִטָּה
שְׁנִקְלִימָה – שְׁנֵי הָעֲצִים שֶׁמִּשְׁנֵי צִדֵּיהֶם שְׁמִנִּיִּים עֲלֵיהֶם אֶת הַכִּילָה,
וְיִצְאֵין מִן הַמִּיטָה, שֶׁהֵם מְחוּבְּרִים אֵלֶיהָ, וּבְגִלָּם אֵין יִכוֹל לְכַפּוֹתָהּ,
זִקְפָּה עַל רֹאשָׁהּ אוֹ עַל מִרְגְּלוֹתֶיהָ, כֹּאשֶׁר אֵרוֹכוֹתֶיהָ כִּלְפֵי מַעֲלָה, וְדִין
בְּכָךְ.

משנה

הַמִּשְׁנָה מְבִאֶרֶת עוֹד מִדִּינֵי הַמֶּלֶךְ וְחֻבּוֹתָיו בְּמַלְחָמוֹת וּבִנְכִסֵּי אַחֵרִים:
וּמוֹצִיא הַמֶּלֶךְ אֶת הָעַם לְהִלָּחֵם מִלְחָמַת הָרְשׁוֹת – מִלְחָמָה שֶׁאֵין
חִיבִים בָּהּ, עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שְׁבַעִים וְאַחַד שֶׁהִרְשׁוּהוּ עַל כֵּךְ.
וּפּוֹרֵץ הַמֶּלֶךְ גִּדּוֹרֹת שֶׁל אֲנָשִׁים אַחֵרִים בְּכִדִּי לַעֲשׂוֹת לוֹ בְּתוֹךְ רִשְׁתוֹם
דֶּרֶךְ וְשִׁבִּיל לְשֹׁדְהוֹ וּלְכִרְמוֹ, וְאֵין אִדָּם מְמַחֶה – מוֹחָה בְּיָדוֹ, כִּי וְכוּתוֹ
הִיא. דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לוֹ שִׁיעוֹר לְרוֹחְבוֹ, וּלְפִיכָךְ הוּא יִכוֹל לִישׁוֹל מֵהֶם
דֶּרֶךְ בְּכָל רוֹחֵב שִׁירְצָה. וְבַעַת כִּיבוֹשׁ מִלְחָמָה, כָּל הָעָם בּוֹזֵזִין אֶת
נִכְסֵי אוֹיְבֵיהֶם, וְנִתְנִין לוֹ מַה שְׁבוּזוֹ, וְהוּא נּוֹטֵל אֶת הַחֶלֶק הַיָּפֶה
בְּרֹאשׁ וְנוֹטֵל מִמֶּנּוּ מִחֲצָה, וְרַק אַחֵר מִכֵּן נוֹטֵלִים הֵם.

גמרא

שֶׁנִּינוּ בְּמִשְׁנָה, וּמוֹצִיא לְמַלְחָמַת הָרְשׁוֹת עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שְׁבַעִים
וְאַחַד. הַגִּמְרָא דְנָה מְדוּעַ חוֹזֶר הַמִּשְׁנָה עַל דִּין זֶה, אַחֵר שֶׁכֵּבֵר הוּבָא
בְּרֹאשׁ הַמִּסְכָּת. שְׂוֹאֵלֶת הַגִּמְרָא: תִּנְיָא חָדָא זִמְנָא – כִּבְר שֶׁנִּינוּ פַּעַם
אַחַת, לַעֲלִיל (ב), 'אֵין מוֹצִיאִין לְמַלְחָמַת הָרְשׁוֹת אֲלָא עַל פִּי בֵּית דִּין
שֶׁל שְׁבַעִים וְאַחַד', וּמְדוּעַ חוֹזֶר הַמִּשְׁנָה עַל דִּין זֶה שׁוֹב. מִתַּרְצָת
הַגִּמְרָא: אִיִּדִּי דְתִנְיָא כָּל מִיָּלִי דְמֶלֶךְ – אֲגַב כֵּךְ שֶׁשְׁנָה הִתְנַא בְּמִשְׁנָה
אֶת כָּל דִּינֵי הַמֶּלֶךְ, תִּנְיָא נָפִי – שְׁנָה שׁוֹב דִּין זֶה שֶׁמוֹצִיאִין לְמַלְחָמַת
הָרְשׁוֹת עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שְׁבַעִים וְאַחַד, הַשִּׁיךְ גַּם הוּא לְדִינֵי הַמֶּלֶךְ.

הַגִּמְרָא דְנָה אֹדוּת זְכוּיוֹת הַמֶּלֶךְ בַּעֲמוֹ: בִּסְפָּר שְׁמוּאֵל (שְׁמוּאֵל א' יא ח–ז)
נֹאמַר שֶׁכֹּאשֶׁר בִּיקְשׁוּ יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ, אָמַר לָהֶם שְׁמוּאֵל אֶת
הַדְּבָרִים שֶׁעָשׂוּ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶם. וְכֵךְ נֹאמַר שֶׁם: וַיֵּאמֶר זֶה יִהְיֶה
מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם אֶת גְּבוּיָם יָקָח וְשֵׁם לוֹ בְּמִרְכָּבָתוֹ
וּבְכָרְשִׁיו וְרָצוּ לִפְנֵי מִרְכָּבָתוֹ, וְלָשׁוֹם לוֹ שָׂרִי אֱלֹפִים וְשָׂרִי חֲמִשִּׁים

7 הגמרא מביאה את המקור שכן גדול נוטל מחצה בחלוקת לחם
8 הפנים. מבררת הגמרא: וְצִדְקָה הִכָּהֵן הַגְדוּל גּוֹפִיָּה (עצמו), מִנֵּל –
9 מדיכן אנו יודעים שהוא נוטל מחצה בלחם הפנים. משיבה הגמרא:
10 הַתֵּנָא בְּבִרְיִיתָא, רַבִּי אֲזִמְרָה נֹאמַר בְּפִסְקוֹ (ויקרא כ ט) אודות חלוקת
11 לחם הפנים וְהִתֵּיָל אֲהֲלֵךְ לִבְנֵי, וממה שכתב הכתוב את אהרן
12 בנפרד ואנו בניו בנפרד יש לנו שלהוותם בא ולומר שלהם
13 מתחלק מחצה לאחר וּמִחֲצָה לִבְנָיו, הדינו לשאר הכהנים.

נאמר במלך (שופטים טז טז-יז) דַּךְ לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יֵשִׁיב אֶת הָעַם
מִצִּיְרָתָהּ לְמַעַן הָרְבוֹת סוּס וְה' אָמַר לָכֵם לֹא תִסְפְּנוּ לָשׁוּב בְּדִרְךָ הַזֶּה
עוֹד, וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוֹר לִקְבּוֹ וְכִסְף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ מֵאֲדָ.
לְמַדְנוּ מִפְסוּקִים אֵלּוּ שֶׁאִסּוּר לְמַלֵּךְ לְהִרְבוֹת סוּסִים, נָשִׁים וּמִמּוֹן.
מִשְׁנֵה זֶה הִדְמִשְׁנָה שְׁלֹא־חֵרִיָּה מִפְרָשׁוֹת אֶת שְׁלוֹשֶׁת הָאִסּוּרִים הַלָּלוּ:
צִוְתָהּ תּוֹרָה עַל הַמֶּלֶךְ לֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים, אֶלֶּא עַד שֶׁמֶנֶּה עֲשֶׂרָה
נָשִׁים מוֹתֵר לוֹ לִשְׂאֵת, וְלֹא יוֹתֵר. וְנִחְלָקוּ הַתְנָאִים בִּפְרָטֵי אִסּוּר הָ.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מִרְבָּה הוּא לוֹ נָשִׁים כְּכֹל שִׁיחֻפּוֹן, וְכַלְבֵּךְ שֶׁלֹּא
יְהוּ אוֹתוֹן נָשִׁים מִסִּירוֹת אֶת לְבָו מִתּוֹרַת ה', שֶׁרָק בְּאֵלּוּ שְׁעִשׂוֹת
לְהִסִּירוֹ נֹאמַר שִׁמּוֹן לֹא יִרְבֶּה אֵלֶּא עַד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בִּלְבָד. וְטַעַם
הַדָּבָר הוּא, שֶׁבְּתוֹרָה נֹאמַר וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוֹר לִכְבֹּד, וְאִם
כֵּן אֵין הָאִסּוּר אֵלֶּא בְּנָשִׁים שְׁעִשׂוֹת לְהִסִּיר אֶת לִיבּוֹ. רַבִּי שְׁמַעוֹן
אוֹמֵר, אֶפְּלִילוּ אִשָּׁה אַחַת וּמִסִּירָהּ אֶת לְבָו מִתּוֹרַת ה', הֲרִי זֶה לֹא
יִשְׁאַנָּה, אִם כֵּן לָמָּה יִאָּמַר בְּתוֹרָה לֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים? שֶׁשִּׁמְשַׁמַּע שֶׁרָק
לְהִרְבוֹת אִסּוּר, אֲבָל עַד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה נָשִׁים מוֹתֵר לוֹ לִשְׂאֵת, כּוּוֹנֵת
הַתּוֹרָה הִיא יִאֶפְּלִילוּ נָשִׁים כְּשִׁרּוֹת וְצִדִּיקוֹת בְּאֶבְרָהָם אֶשֶׁת דּוֹד, לֹא
יֵשׁ אֵינֶם מִשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרִים.

31 שנינו במשנה שלרבי יהודה אף שנאמר בתורה שלא ירבה לו נשים,
32 אין איסור זה אלא בנשים המסירות את ליבו, ולא בנשים כשרות,
33 וטעמו הוא משום שהאיסור הוא בכדי שלא יסור ליבו, ואלו שאינן
34 מסירות אין לאוסרן, ואילו לרבי שמעון האיסור הוא בכל הנשים.
35 הגמרא תמחה על כך ששיתותיקן הפוכות ממזה שהיה ראוי להיות
36 על פי מחלוקת אחרת שביניהם: **לְמִימְרָא** – האם נאמר **דְּרַבִּי יְהוּדָה**
37 **דְּרִישׁ מַעְמָא דְּקָרָא** – דורש את טעמי התורה ולומד מהם הלכות
38 ודינים, **וְרַבִּי שְׁמַעוֹן לֹא דְרִישׁ מַעְמָא דְּקָרָא** – אינו דורש את טעמי
39 התורה ואינו לומד מהם דינים והלכות, **וְהָא אִיפְכָא שְׁמַעְיִין לְהוּ** –
40 והלא במקום אחד מוכח להפך, שרבי שמעון דורש את טעמי התורה
41 ואילו רבי יהודה אינו דורש.

42 הגמרא מביאה את הברייתא ממנה מוכח שטעמיהם הפוכים
43 מהעולה ממשנתנו: דתניא, אלמנה שלותה ממון, בין שהיא ענייה
44 ואם יטול המלוה הימנה משכון יצטרך להשיבנו לה לשימושה, בין
45 שהיא עשירה שאם יטול הימנה משכון לא תצטרך לו, אין ממשכנין
46 אותה, שנאמר (דברים כ"ד) 'לא תחבול בנדר אלמנה', ודיניו שאין
47 למשכנה כלל, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר, אלמנה עשירה
48 ממשכנין אותה, כיון שלא יצטרך המלוה להשיב לה את משכונה
49 להשתמש בו, ואילו אלמנה ענייה אין ממשכנין אותה, ואתה חייב
50 להחזיר לה אותו להשתמש בו, ואתה נכנס לביתה שחריט וערבית
51 לצורך נטילת המשכון, ועל ידי כך אתה ממשאהּ-מביא אותה לדין
52 שם רע בשכנותיה שיחשבו שאתה נכנס לצורך עבירה.

הגמרא מביאה דברים שנאמרו בביאור דברי רבי שמעון: **וְאִמְרִינָּה** –
 וכבר עמדנו בביאור דברי רבי שמעון, ושאלנו **מֵאֵי קָאָמֵר** – מהו
 ביאור דבריו שאמר שאלמנה עניה אין ממשכנים אותה שאתה חייב

56 להחזיר לה משכונה, שהלא אם אין ממשכנים אותה אין לו משכן
57 להשיב לה, וענינו על כך ואמרנו, הִכִּי קָאָמֵר, אלמנה עניה אין
58 ממשכנים אותה, שְׂמִתוֹךְ שְׂאֵתָהּ מִמִּשְׁכָּנָהּ –[אם תמשכן אותה]
59 אֵתָהּ חַיִּיב לָהּ מִשְׁכּוֹנָה בְּשִׁבִּיל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, וְאֵתָהּ מִשְׁאֵי
60 שֶׁם רָע בְּשִׁבְנוֹתֶיהָ שִׁיחֲשׁוּ שֶׁאֵתָהּ נִכְנָס וְיוֹצֵא אֶצְלָה לְצוֹרֵךְ עֲבִירָה.
61 הגמרא מסיימת את הקושיא מהברייתא: אֵלְמָא –[מוכח] שְׂרַפִּי
62 יְהוּדָה לֹא דְרִישׁ מַעְמָא דְקָרָא, וכיון שהתורה אמרה לא לחבול
63 –[למשכן] בגד אלמנה, אין חילוק בין עניה לעשירה, וְרַפִּי שְׁמַעוֹן
64 דְרִישׁ מַעְמָא דְקָרָא, ועל כן הוא מפרש שמה שהתורה אמרה שלא
65 יחבול בגד אלמנה, טעם הדבר הוא משום שכשאתה נכנס ויוצא
66 אצלה נגרם לה בכך שם רע, ועל כן הוא מחלק בין עניה לעשירה
67 ולומד מזה שלא אסרה תורה אלא בעניה בלבד. וקשה, שבמשנתנו
68 מוכח שרבי יהודה הוא הדרוש את טעמי התורה ומתיר נשים שאינן
69 מסיירות את ליבו, ואילו רבי שמעון אינו דורש כך, ועל כן הוא אוסר
70 להרבות נשים אפילו בכרות וצדיקות שודאי לא יסירו את ליבו.

71 מתרצת הגמרא: **בְּעֵלָמָּא** – במקומות אחרים אכן ר'י יהודה **לֹא**
72 **דְּרִישׁ מַעְמָא דְקָרָא, וְשֹׁאֲנֵי הָכָּא** – אולם כאן איסור של 'לא ירבה
73 לו נשים' שונה משאר דיני התורה, משום **דְּמִפְרַשׁ מַעְמָא דְקָרָא** –
74 שהתורה עצמה מפרשת את טעמו, שנאמר 'ולא ירבה לו נשים ולא
75 יסור לבבו', וכוננת התורה לומר **שְׁמָה מַעַם לֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים,**
76 **מִשּׁוּם דְּלֹא יִסּוּר לִבָּבוֹ** על ידיהן, וללמוד מזה שאם אינן מסירות את
77 ליבו לא נאסרו. **וְרַבִּי שְׁמַעוֹן** שתמיד דורש טעמא דקרא, **אָמַר לֵךְ** –
78 יכול הוא לומר לך וליישב את שיטתו, **מִכְּדִי בְּעֵלָמָּא** –[היה בכל
79 התורה] **דְּרִישִׁין מַעְמָא דְקָרָא, וְאִם בִּין קֵשָׁה, לְכַתּוּב קָרָא** – די היה
80 שייאמר בתורה רק '**לֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים,** ולישתוק ולא להוסיף על
81 כך דבר, **וְאִנָּא אֲמִינָא** – ואני הייתי מפרש שמה **מַעַם** שלא ירבה לו
82 נשים, **מִשּׁוּם דְּלֹא יִסּוּר** לבבו על ידי נשים אלו, והייתי מבין מזה
83 שנשים שאינן מסירות את ליבו לא נאסר לו להרבותן, ואם כן **לֹא**
84 **יִסּוּר** לבבו? שאמרה תורה, **לִמָּה לֵךְ,** ועל כרחך בא זה ללמוד **שֶׁאִפְּלוֹ**
85 **אִשָּׁה אֶחָת וּמִסְרָהּ אֶת לִבּוֹ, חֲרִי זֶה לֹא יִשְׁאַנְתָּ, אֲלֵא** מעתה יש
86 לשאול **מָה אֲנִי מְכַיֵּים** – כיצד אני מפרש את האיסור '**לֹא יִרְבֶּה לוֹ**
87 נשים', שהלא אמרנו אחת ממסירה את ליבו לא ישאנה. התשובה היא
88 שהפסוק בא לומר **דְּאִפְּלוֹ** נשים צדיקות וכשרות **בְּאִינְגִיל** אסור
89 להרבות, ומותרות לו נשים אלו עד שימנע עשרה ולא יותר.

הגמרא מבררת מהיכן למדו חכמים שריביי נשים שאסרה תורה הוא
ביותר משמונה עשרה נשים, ואילו פחות משמונה עשרה אין זה
נקרא ריביי. שואלת הגמרא: **הני – אלו שמונה עשרה נשים שנאמר**
במשנה שיותר לו לשאת, מִלָּן – מהיכן למדנו שמספר נשים זה
יותר לו לשאת, ויותר מזה הוא כבר נחשב ריביי נשים שאסרה
תורה. משיבה הגמרא: דְּתַנִּין (שמואל ב' ג' – ה) וְיִזְלְדוּ לְדֹד בְּנִים
בְּחִבּוֹן, וְהִי כְבוֹדוֹ אֲמָנוֹן הַגּוֹלֵל לְאַחֵינוּעַם הַיִּזְרְעֵאלִית, וּמִשְׁנֵהוּ
כְּלָאֵב לְאֵנִיל אִשֶּׁת נָגַל הַכְּרָמְלִי, וְהַשְּׁלִישִׁי אֲבִשְׁלוֹם בֶּן מַעֲכָה,
וְהַרְבִּיעִי אֲדוֹנִיָּה בֶן חִגִּית, וְהַחֲמִישִׁי שְׁפַמְיָה בֶן אֲבִיטָל, וְהַשְּׁשִׁי
תִּרְעָם לְעֻזָּה אִשֶּׁת דָּוִד, אֵלֶּה יִלְדוּ לְדֹד בְּחִבּוֹן. נמצא שהיו לו
שש נשים, **לָאֲמִיסָה לֵית הַתָּן הַנִּבְיָא (שמואל ב' י"ב) אִם מַעֲט לָךְ נָשִׁים**
אִלּוּ שִׁישׁ לָךְ, וְאִיסָפָה לָךְ עֹד נָשִׁים בְּחֵנָה, וְהִינּוּ עֹדֵד
כְּהֵנָה וְכֵהנָה נָשִׁים מוֹתֵר לוֹ לַהֲרֹבּוֹת. מַפְרֶשֶׁת הַגְּמָרָא: 'בְּחֵנָה,
הַכּוֹנֵנָה לְהוֹסִיף לוֹ עוֹד שִׁית – שש נשים כמו הַמְנִין שֶׁכָּבַר הָיָה לוֹ,
'בְּחֵנָה' לְהוֹסִיף לוֹ עוֹד שִׁית, דְּהִינּוּ שְׁיוּסִיף לוֹ עַל הַשֵּׁשׁ שִׁישׁ לוֹ עוֹד
פַּעֲמִיִּים כַּמֶּסֶפֶר זֶה, דְּהוּן לָהּ תַּמְנִי כָּרִי – ויהיו יחד שמונה עשרה
נָשִׁים, וְנִמְצָא עֹדֵד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה נָשִׁים מוֹתֵר לוֹ לְשֵׁאת, וְיֹתֵר מִזֶּה
הוּא בְּכָלל רִיבֵי נָשִׁים וְאִסּוּר.
הגמרא מביאה דעה אחרת בפירוש הפסוק **כְּהֵנָה וְכֵהנָה: מִתְּקִיָּה**
לָהּ רִבִּינָא, אִמָּא – אמור ש'בְּחֵנָה' הַכּוֹנֵנָה לְהוֹסִיף עוֹד שֵׁשׁ, וְיֹחַד
הֵם תְּרֵי כָּרִי – שתיים עשרה, וכמו שדרשנו מקודם, אבל 'בְּחֵנָה' הַשְּׁנִי
בִּא לְהוֹסִיף עוֹד כַּמְנִין שֶׁהִיָּה עַד תַּנָּה, דְּהִינּוּ לְהוֹסִיף עוֹד שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה, וְנִמְצָא שְׁחֹתְרוֹ לוֹ לְקַחַת עַד עֶשְׂרִין וְאַרְבָּעִים נָשִׁים.
הגמרא מביאה שאכן ישנה דעה כזו בברייתא: **תַּנָּא נִמִּי הָכִי, לֹא**
יִבְנֵה לוֹ נָשִׁים, וְיֹתֵר מִעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעִים. וְהָרִי זֶה בְּדַעַת רַבִּינָא

1 וימשחו אותו. בשלמה כתיב: והיתה לאחר ולבניו. בלחם הפנים כתיב: מתני' שמנה
2 עשרה. לקמן נפקא לן: גמ' עשרה ממשכנין אותה. לפי שאינה צריכה לאותו כסות
3 להחזירו לה בלילה: משיאה שם רע. שתכנס לביתך שחרית וערבית: למאן דררש
4 וי"ו. ר"ע בד' מיתות ב"ד (לקמן דף נא). ישמעאל אחי בת ובת אני דורש: חרשתם
5 בעגלותי. שמשון קרי לה לאשתו כשהגידה

6 להם חידתו: ואמר רב שקלה מיכל
7 למטרפסה. זה היה פרעון חטאתה מה
8 שנכתב בצידו לא היה לה ולד אלמא מההוא
9 מעשה ואילך לא הוה לה אבל מקמי הכי
10 איכא למימר דהוה לה: והא בתיב ויקח דוד
11 עוד. אלמא טובא הוה ליה נשים: יפת תואר.
12 הנשביה במלחמה כדכתיב (דברים כח)
13 וראית בשביה: תמר. אחות אבשלום בת יפת
14 תואר היתה קודם שנתגיירה בלב שלם מעבה
15 אמו ילדה לו לדוד את תמר והיתה אצלו
16 בתורת יפת תואר: ועתה דבר נא וגו'. תמר
17 מנסיה ליה עצה לאמנון: מי הוה שרייה ליה
18 אלא שמע מינה. עדיין לא נתגיירה אמו
19 כשילדתה ותנן ולד שפחה וגויה מישאל אן
20 לו קורבת אב במסכת יבמות (דף כב.) מי שיש
21 לו בן מ"מ וכו': והתחל. עשה עצמך כחוליה:
22 הבריה. מאכל טיגון פיריט: שלא היה להם
23 לבנות ישראל. קודם שחטאו וגבהו בנות ציון
24 (ישעיה ג): לא שער בית השחי. תחת אצילי
25 וזרעוניהן: גדרה תמר. בדמעתה וזקנה
26 ונהגה עצמה בביון נשאו שאר נשים ק"ו
27 בעצמן מה בנות מלכים אירע קלקול זה
28 בהדיסות על אחת כמה וכמה:
על

20 ולישתוק, ואנא אמינא, מה מעם לא ירבה, משום דלא יסור. 'לא יסור' למה לי, אפילו אחת ומסירה את לבו, הרי זו לא ישאנה.
21 אלא מה אני מקיים 'לא ירבה', דאפילו באביגיל. הני שמונה עשרה, מנלן דכתיב 'וילדו לדוד בנים בחרבון, ויהי כבורו אמנון לאחיועזם
22 היועצאלית, ומשנהו בלאב לאביגיל אשת נבל הפרמלי, והשלישי אבשלום בן מעכה, והרביעי אדוניא בן חגית, והחמישי שפמיה בן
23 אביסל, והששי יתרעם לעגלה אשת דוד, אלה ילדו לדוד בחרבון'. וקאמר ליה נביא, 'אם מעט ואוסיפה לך פהנה וכהנה'. 'פהנה',
24 שית. 'וכהנה', שית, דהוה להו תמני סרי. מתקיף לה רבינא, אימא, 'פהנה' תרתי סרי, 'וכהנה' עשרין וארבע. תניא גמי הכי, 'לא ירבה
25 לו נשים' יותר מעשרים וארבע. למאן דדריש וי"ו, ארבעים ושמונה הוה. תניא גמי הכי, 'לא ירבה לו נשים' יותר מארבעים ושמונה.
26 ותנא דידן, מאי טעמיה. אמר רב פהנא, מקיש 'פהנה' בתרא ל'כהנה' קמא, מה 'כהנה' קמא, שית, אף 'פהנה' בתרא, שית. והא
27 הווי מיכל? אמר רב, עגלה זו מיכל, ולמה נקרא שמה עגלה, שהביכה עליה עגלה, וכן הוא אומר 'ולילי חרשתם בעגלותי'. ומי הוה
28 למיכל בני, והכתיב 'ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה'. אמר רב חסדא, עד יום מותה לא היה לה, ביום מותה היה
29 לה. מפרדי בנים, היכא קא חשיב להו בחרבון, ואילו מעשה דמיכל, בירושלים הוה, דכתיב 'ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא
30 את המלך דוד מפוז ומכרפר לפני ה' ותבו'. ואמר רב יהודה ואיתימא רב יוסף, שקלתה מיכל למיטרפסה. אלא אימא, עד אותו
31 מעשה היה לה, מכאן ואילך לא היה לה. והכתיב 'ויקח דוד עוד פלגשים ונשים בירושלים', למלווי שמונה עשר. מאי 'נשים' ומאי
32 'פלגשים', אמר רב יהודה אמר רב, 'נשים' בכתובה ובקידושין, 'פלגשים' בלא כתובה ובלא קידושין. אמר רב יהודה אמר רב, ארבע
33 מאות ילדים היו לו לדוד, וכולן בני יפת תואר היו, ומגדלי בלוריות היו, וכולן יושבין בקרונות של זהב ומהלכין בראשי גייסות היו,
34 והם היו בעלי אגרופין של בית דוד. ואמר רב יהודה אמר רב, תמר, בת יפת תואר היתה, שנאמר 'ועתה דבר נא אל המלך כי לא
35 ימנעני ממך', ואי סלקא דעתך בת גישואין הווי, אחתיה מי הוה שריא ליה. אלא שמע מינה, בת יפת תואר היתה. 'ולאמנון רע
36 ושמד יונדב בן שמעה אחי דוד [ויונדב] איש חכם', אמר רב יהודה אמר רב, 'איש חכם' לרשעה. 'ויאמר מדוע אתה ככה דל בן
37 המלך ויאמר לו יונדב שכב על משכבך והתחל עד ועשתה לעיני את הכהנה ותקח המזשרת ותצוק לפניו', אמר רב יהודה אמר רב,
38 שעשתה לו מיני טיגון. 'וישנאה אמנון שנאה גדולה מאד', מאי טעמא, אמר רבי יצחק, נימא נקשרה לו ועשאתו פרות שפכה. וכי
39 נקשרה לו, איחי מאי עברה. אלא אימא, קשרה לו נימא ועשאתו פרות שפכה. איני, והא דרש רבא, מאי דכתיב 'ויצא לך שם בנאים
40 בפיך', שאין להן לבנות ישראל לא שער בית השחי ולא בית העררה. שאני תמר, דבת יפת תואר הווי. 'ותקח תמר אפר על ראשה
41 [וכתנת] הפסים אשר עליה קרעה', תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה, גדר גדול גדרה תמר באותה שעה. אמרו, לבנות מלכים כד,
42 לבנות הדיוטות על אחת כמה וכמה. אם לצנועות כד, לפרוצות על אחת כמה וכמה. אמר רב יהודה אמר רב, באותה שעה גזרו
על

1 דא' ס"ד בת גישואין הווי אחתיה מי הוה שרייה ליה. מכאן קשה לפ"ה שפירש בפ"ק
2 דקידושין (דף כב.) והבאתה אל תוך ביתך מלמד שלא ילחצה במלחמה פי' שלא
3 יבא עליה במלחמה ומשמע מתוך פי' הקונטרס דאפילו ביאה ראשונה אסורה במלחמה עד
4 לאחר כל המעשים כולן וא"כ לא בא דוד על מעכה רק לאחר שנתגיירה וא"כ בת גישואין
5 היא והכי שריא תמר לאמנון אחתיה היא ועוד
6 דהא אמרינן (שם דף כא.) דלא דברה תורה אלא
7 כנגד יצר הרע משמע שבמלחמה ביאה ראשונה
8 הווי לכך פירש ר"ת התם שלא ילחצה
9 במלחמה לבא עליה ביאה שניה ומחלוקת
10 בירושלמי בין רב ושמואל מן הפי' דרב אמר
11 אינה מותרת במלחמה אלא ביאה ראשונה
12 ושמואל אמר אף לא ביאה ראשונה ולא ביאה
13 שניה וזה לשון הירושלמי תרתי מילין אתון
14 אמרין משמיה דרב וליתא הכא אתון אמרין
15 משמיה דרב אסור לבא עליה ביאה שניה ואני
16 אומר לא ביאה ראשונה ולא ביאה שניה וא"כ
17 קשיא לשמואל הך דהכא כדפרישית על כן
18 נראה למימר דתמר לא היתה בת דוד שאמה
19 כבר היתה מעוברת כשבאת למלחמה והא
20 דכתיב (שמואל ב יג) כי כי תלבשנה בנות
21 המלכים מעללים מתוך שגדלה בחיקו של דוד
22 קרי לה בת מלך.

סוסים

סוסיס למח לי. פי' דמשמע תרי הכי גרסינן אי לא כתיב אלא סוס ה"א לכמה סוסים
חד לאו הוא דאיכא כתב רחמנא סוסים והדר סוס לחלק על כל אחד פי' אי כתיב
סוס גבי לא ירבה הוה אמינא על סוס אחד בטל הוא עובר כדמוכח קרא דהרבות סוס ומי
לכמה סוסים ליכא אלא חד לא לכך שינה הכתוב לעבור על לא תעשה על כל סוס וסוס

וש ספרים משובשים דגרסי לעבור בעשה ולא

תעשה פי' לא ירבה סוסים למח לי כלל ולא

יתכן דלמען הרבות סוס לאו עשה הוא אך קאי

אלאו דלא ישיב:

כתב ליבונאה. י"מ כזה שהאות נעשית מן

הלכן שממלאין החלק דיו והכתב

נעשית מאיליו מנייר חלק ולא נהירא דאין זה

כתב דהוי חק תוכות וחק יריכות דאמרין בגיטין

(דף כ.) אין כתב לגבי גט וכי הכי דבגי גט אינו

כתב גבי ספר תורה נמי אינו כשר ועוד אמאי לא

כהלן כתבא למקרי (דניאל ה) הרי לא נשתנה

כתיבת האותיות כלל ור"ת פי' דשם מקום

רישמא ליבונאה וכתבין בו כתב משונה:

ארבעים

משנה לא ירבה לו סוסים, אלא כדי מרפבתו. ו'כסף וזהב לא ירבה לו מאד, אלא כדי

ליתן אספניא. וכותב לו ספר תורה לשמו. ויצא למלחמה, מוציאה עמו. ונכנס הוא, מכניסה

עמו. וישב בדיו, היא עמו. מיסב, היא פגדו. שנאמר 'היתה עמו וקרא בו כל ימי חייו': **גמרא**

תנו רבנן, לא ירבה לו סוסים, יכול אפילו כדי מרפבתו ופרשיו, תלמוד לומר 'לו', לו, אינו

מרבה, אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו. הא מה אני מקיים 'סוסים', סוסים הפטלין. מניין

שאפילו סוס אחד והוא בטל, שהוא ב'לא ירבה, תלמוד לומר 'למען הרבות סוס', וכי מאחר

דאפילו סוס אחד והוא בטל, קאי ב'לא ירבה', 'סוסים' למח לי. לעבור בלא תעשה, על כל

סוס וסוס. מעמא, דכתב רחמנא 'לו', הא לאו הכי, הוה אמינא, אפילו כדי רכבו ופרשיו, נמי

לא. לא צריכא, לאפוש': 'וכסף וזהב לא ירבה לו' אלא כדי ליתן אספניא: תנו רבנן, 'וכסף

וזהב לא ירבה לו', יכול אפילו כדי ליתן אספניא, תלמוד לומר 'לו', לו אינו מרבה, אבל מרבה

הוא כדי ליתן אספניא. מעמא, דכתב רחמנא 'לו', הא לאו הכי, הוה אמינא, אפילו כדי ליתן

אספניא, נמי לא. לא צריכא, להרווחה. השתא דאמרת 'לו' לדרשה, 'לא ירבה לו נשים', מאי

דרשת ביה. למעוטי הדיוטות. רב יהודה רמי, פתבי 'יהי לשלמה ארבעת אלפים ארוות סוסים

(למרפבתו) [למרפבו] וכתבי 'יהי לשלמה ארבעת אלפים (ארוות) [אריות] סוסים. הא ביצר,

אם ארבעים אלף איצטכלאות היו, כל אחד ואחד היו בו ארבעת אלפים ארוות סוסים. ואם

אחד ואחד היו בו ארבעים אלף ארוות סוסים. (רבי) יצחק רמי, פתבי 'אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה', וכתבי 'ויתן שלמה

את הכסף בירושלים פאבנים'. לא קשיא, פאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה, פאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה. אמר

רבי יצחק, בשעה שנשא שלמה את בת פרעה, ירד גבריא'ל ונעץ קנה בים והעלה שירטון, ועליו נבנה פרך גדול שפרומי. ואמר רבי

יצחק, מפני מה לא נתגלו מעמי תורה, שהרי שתי מקראות נתגלו מעמן, נכשל בהן גדול העולם. פתבי 'לא ירבה לו נשים', אמר

שלמה, אני ארבה ולא אסור, ופתבי 'יהי לעת קצת שלמה נשיו הטו את לבבו'. וכתבי 'לא ירבה לו סוסים' ואמר שלמה, אני

ארבה ולא אשיב, ופתבי 'ותצא מרפכה ממצרים בשש' וגו'. וכותב ספר תורה לשמו: תנא, ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו. אמר

(רבא) [רבא] אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה, מצוה לכתוב משלו, שנאמר 'ועתה פתבו לכם את השירה'. איתיביה

אבין, 'וכותב לו ספר תורה לשמו שלא יתנאה בשל אחרים', מלך אין, הדיט לא. לא צריכא, לשתי תורות, וכתבניא. וכתב לו את

משנה וגו' פותב לשמו שתי תורות, אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו' ואחת שמונחת לו בבית גנזיו. אותה שיוצאה ונכנסת עמו

(עושה אותה פמין קמיע, ותולה בפרועו), שנאמר 'שויתי ה' לנגדי תמיד פי מימיני כל אמוסי'. אינו נכנס בה לא לבית המרחץ ולא

לבית הכפא, שנאמר 'היתה עמו וקרא בו', מקום הראוי לקרות בו. אמר מר זוטרא, ואיתימא מר עוקבא, פתחלה, ניתנה תורה

לישראל בכתב עברי ולשון הקודש. חזרה וניתנה להם בימי עזרא, בכתב אשורית ולשון ארמי. בדרו להן לישראל פתב אשורית

ולשון הקודש, והניחו להדיוטות פתב עברית ולשון ארמי. מאן הדיוטות, אמר רב חסדא, פותאי. מאי פתב עברית, אמר רב חסדא,

פתב ליבונאה. תניא, רבי יוסי אומר, ראוי היה עזרא שיתנתן תורה על ידו לישראל, אילמלא (לא) קדמו משה, במשה הוא אומר

'במשה עלה אל האלהים', בעזרא הוא אומר 'הוא עזרא עלה מבבל'. מה עליה האמור פאן, תורה. אף עליה האמור להלן, תורה.

במשה הוא אומר 'ואותי צוה פעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים', בעזרא הוא אומר 'פי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת

ה' (אלהיו) ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט'. ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו, נשתנה על ידו הפתב, שנאמר

ו'כתב'

על הייחוד ועל הפנויה. יחוד, דאורייתא הוא, דאמר רבי

יוחנן משום רבי שמעון בן יהוידק, רמז לייחוד מן

התורה מניין, שנאמר 'פי יסיתך אחיד בן אמה', וכי בן

אם מסית, בן אב אינו מסית. אלא, לומר לה, בן מתייחד

עם אמו, ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה. אלא

אימא, גזרו על ייחוד דפנויה. ואדניה בן חגית מתנשא

לאמר אני אמלך, אמר רב יהודה אמר רב, מלמד

שבקש להולמו ולא הולמתו. ונעש לו רכב ופרשים

וחמשים איש רצים לפניו. מאי רבואתא, אמר רב יהודה

אמר רב, פולן נטולי טחול, וחוקין פפות רגלים היו:

מזנה לא ירבה לו סוסים, אלא כדי מרפבתו. ו'כסף וזהב לא ירבה לו מאד, אלא כדי

ליתן אספניא. וכותב לו ספר תורה לשמו. ויצא למלחמה, מוציאה עמו. ונכנס הוא, מכניסה

עמו. וישב בדיו, היא עמו. מיסב, היא פגדו. שנאמר 'היתה עמו וקרא בו כל ימי חייו': **גמרא**

תנו רבנן, לא ירבה לו סוסים, יכול אפילו כדי מרפבתו ופרשיו, תלמוד לומר 'לו', לו, אינו

מרבה, אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו. הא מה אני מקיים 'סוסים', סוסים הפטלין. מניין

שאפילו סוס אחד והוא בטל, שהוא ב'לא ירבה, תלמוד לומר 'למען הרבות סוס', וכי מאחר

דאפילו סוס אחד והוא בטל, קאי ב'לא ירבה', 'סוסים' למח לי. לעבור בלא תעשה, על כל

סוס וסוס. מעמא, דכתב רחמנא 'לו', הא לאו הכי, הוה אמינא, אפילו כדי רכבו ופרשיו, נמי

לא. לא צריכא, לאפוש': 'וכסף וזהב לא ירבה לו' אלא כדי ליתן אספניא: תנו רבנן, 'וכסף

וזהב לא ירבה לו', יכול אפילו כדי ליתן אספניא, תלמוד לומר 'לו', לו אינו מרבה, אבל מרבה

הוא כדי ליתן אספניא. מעמא, דכתב רחמנא 'לו', הא לאו הכי, הוה אמינא, אפילו כדי ליתן

אספניא, נמי לא. לא צריכא, להרווחה. השתא דאמרת 'לו' לדרשה, 'לא ירבה לו נשים', מאי

דרשת ביה. למעוטי הדיוטות. רב יהודה רמי, פתבי 'יהי לשלמה ארבעת אלפים ארוות סוסים

(למרפבתו) [למרפבו] וכתבי 'יהי לשלמה ארבעת אלפים (ארוות) [אריות] סוסים. הא ביצר,

אם ארבעים אלף איצטכלאות היו, כל אחד ואחד היו בו ארבעת אלפים ארוות סוסים. ואם

אחד ואחד היו בו ארבעים אלף ארוות סוסים. (רבי) יצחק רמי, פתבי 'אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה', וכתבי 'ויתן שלמה

את הכסף בירושלים פאבנים'. לא קשיא, פאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה, פאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה. אמר

רבי יצחק, בשעה שנשא שלמה את בת פרעה, ירד גבריא'ל ונעץ קנה בים והעלה שירטון, ועליו נבנה פרך גדול שפרומי. ואמר רבי

יצחק, מפני מה לא נתגלו מעמי תורה, שהרי שתי מקראות נתגלו מעמן, נכשל בהן גדול העולם. פתבי 'לא ירבה לו נשים', אמר

שלמה, אני ארבה ולא אסור, ופתבי 'יהי לעת קצת שלמה נשיו הטו את לבבו'. וכתבי 'לא ירבה לו סוסים' ואמר שלמה, אני

ארבה ולא אשיב, ופתבי 'ותצא מרפכה ממצרים בשש' וגו'. וכותב ספר תורה לשמו: תנא, ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו. אמר

(רבא) [רבא] אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה, מצוה לכתוב משלו, שנאמר 'ועתה פתבו לכם את השירה'. איתיביה

אבין, 'וכותב לו ספר תורה לשמו שלא יתנאה בשל אחרים', מלך אין, הדיט לא. לא צריכא, לשתי תורות, וכתבניא. וכתב לו את

משנה וגו' פותב לשמו שתי תורות, אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו' ואחת שמונחת לו בבית גנזיו. אותה שיוצאה ונכנסת עמו

(עושה אותה פמין קמיע, ותולה בפרועו), שנאמר 'שויתי ה' לנגדי תמיד פי מימיני כל אמוסי'. אינו נכנס בה לא לבית המרחץ ולא

לבית הכפא, שנאמר 'היתה עמו וקרא בו', מקום הראוי לקרות בו. אמר מר זוטרא, ואיתימא מר עוקבא, פתחלה, ניתנה תורה

לישראל בכתב עברי ולשון הקודש. חזרה וניתנה להם בימי עזרא, בכתב אשורית ולשון ארמי. בדרו להן לישראל פתב אשורית

ולשון הקודש, והניחו להדיוטות פתב עברית ולשון ארמי. מאן הדיוטות, אמר רב חסדא, פותאי. מאי פתב עברית, אמר רב חסדא,

פתב ליבונאה. תניא, רבי יוסי אומר, ראוי היה עזרא שיתנתן תורה על ידו לישראל, אילמלא (לא) קדמו משה, במשה הוא אומר

'במשה עלה אל האלהים', בעזרא הוא אומר 'הוא עזרא עלה מבבל'. מה עליה האמור פאן, תורה. אף עליה האמור להלן, תורה.

במשה הוא אומר 'ואותי צוה פעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים', בעזרא הוא אומר 'פי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת

ה' (אלהיו) ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט'. ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו, נשתנה על ידו הפתב, שנאמר

ו'כתב'

על הייחוד. דאשת איש ועל הפנויה: שבקש להולמו ולא הולמתו. שתשב בראשו
כתב מלכות ולא הולמתו לפי שהיה שרביש של זהב בתוך חללה מדופן לדופן ואינה
מתיישבת בראשו אלא למי שיש לו חריץ בראשו והיא עדות לבית דוד שכל הראוי
למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי למלכות אינו הולמתו: מאי רבותיה. דחמשים איש

לבן מלך: נטולי טחול וחוקין פפות הרגלים.

נטולי טחול על ידי סם שהטחול מכבירו

לאדם וחוקין פפות הרגלים אין בשר

בפרסותיהם ורצים על הקוצים ועל הברקנן

ואינן ניזוקין: מתנא אספניא. שכר חיילות מדי

שנה בשנה הנכנסין והיוצאין עמו כל השנה:

נמ' לו. משמע להרחיב דעתו ולהגדיל ברביו

סוסים: הסוסים באים ממצרים לארץ ישראל

וצריך לשלוח שלוחים לקנות לו סוסים

ועוברים בלא תוספו לראותם עוד עד עולם

(שמות יד): בעשה ולא תעשה לא גרסינן: הוה

אמינא אפילו כדי רכבו לא. בתמיה מלכות

בלא רכב ופרשים מי חשיבא: לאפוש. רכב

ופרשים וסוסים לרכוב בהרווחה ולא

במצצום. לא לאפודי גרסינן שכרוב סוס

אחד ומושך סוס אחד אצלו ביד ורכוב פעם

על זה ופעם על זה להרגיע את חבירו:

להרווחה. שלא לצמצם ואם יצטרך לשבור

עוד חיילות שיהיה מצוי בידו: למעוטי

הדיוטות. דמותרין להרבות נשים:

אצטכלאות. בית גדול למדור הסוסים:

ארוות הברלה בין שורה לשורה על פני

הבית: כאבנים. חשיב מיהא פורתא: לא

נתגלו מעמי תורה. כגון למח נאסרה לבישת

שעטנו ואכילת חזיר וכיוצא בהן: לשתי

תורות. הא דשאני מלך מהדיוטות דאילו היה

הדיוט סגי ליה בחדא ומלך בעי תרתי: משנה.

שתיים במשמע: כתב עברי. של בני עברי

הנחר: ליבונאה. אותיות גדולות כעין אותן

שכותבין בקמיעות ומוזות:

וכתב

סנהדרין דף כא עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שישי) קיג

על הייחוד – שאסור אדם להתייחד עם אשת איש, ועל הפנויה
 שאסור לבוא עליה ללא קידושין וכתובה.
 הגמרא תמדה על המובן מדברי רב שהוצרכו לאסור יחוד. שואלת
 הגמרא: הלא איסור יחוד דאורייתא הוא ולא מגזירת חכמים, דאמר
 רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוידק, רמז לייחוד שאסור מן
 התורה מניין, שנאמר לגבי דין מסית ומדיח לעבודה זרה (דברים יג ז)
 'כי יסיתך אחיך בן אמה', ויש לשאול על מה שדיברה התורה
 דווקא על אח מן האם, וכי בן אם עשוי להיות מסית את אחיו מן
 האם לעבודה זרה, ואילו בן אב אינו עשוי להיות מסית את אחיו מן
 האב לעבודה זרה. אלא נקט הכתוב 'בן אמה' לומר ולרמוז לך בכך,
 שכן מותר לו להיות מתייחד עם אמו אף שהיא ערוה עליו, ועל כן
 הואיל שמצוי הבן אצל אמו והוא נמצא תדיר עם אחיו בן אמו עשוי
 הוא להסיתו, ולדייק מכך שאין אחר מתייחד עם כל עריות
 שבתורה. ונמצאנו למדים שאיסור יחוד נלמד מן התורה, ולמה
 הוצרכו לגזור עליו אחר מעשה אמנון ותמר. מתרצת הגמרא: אלא
 אימא – אמור לבאר את דברי רב יהודה בשם רב כר, שגזרו על
 ייחוד הפנויה באותה שעה, שדבר זה לא נאסר מן התורה.
 הגמרא מביאה מדברי רב יהודה בשם רב גם אודות אדוניה: נאמר
 בספר מלכים (א' א ה), 'ואדניה בן חזיה מנשא לאמר אני אמלך,
 ויעש לו רבב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו'. אמר רב יהודה
 אמר רב, מלמד שנטל כתר מלכות בית דוד, וביקש להוללו –
 שהכתר יתישב בראשו יפה, ולא הולקתו – ולא הצליח שיתיישב
 בראשו כפי מידתו. שהיה בחלל כתר המלכות שרביט זהב שעבר
 מצד לצד, ועל כן לא היה הכתר מתיישב יפה אלא למי שהיה לו
 חריץ בראשו, ודבר זה היה עדות לבית דוד מיהו הראוי למלכות
 ומיהו שאינו ראוי לה.
 נאמר שם עוד: 'ויעש לו רבב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו'.
 שואלת הגמרא: מאי רבותא – מהו הדבר הגדול והמיוחד בכך
 שחמשים איש רצו לפניו, הלא אין בכך חידוש, אחר שבן מלך הוא.
 משיבה הגמרא: אמר רב יהודה אמר רב, בא הכתוב לומר שפולן
 נטולי מחול וחקיקן בפות רגלים היו – שעל ידי סם הוצא מהם
 הטחול המכביד את האדם ומקשה עליו לרוץ, וכן נחזקו כפות
 רגליהם והוצא מהם הברש שבעצם, כדי שיוכלו לרוץ על קוצים
 וברקנים בלא להנזק.

משנה

כמובא בהקדמה למשנה הקודמת, נאמר בתורה (דברים יז טז-יח) שאסור
 למלך להרבות סוסים, נשים וממון. במשנה הקודמת נתבאר האיסור
 להרבות נשים. משנה זו ממשיכה לבאר את שני האיסורים האחרים:
 ציודה התורה 'לא ירבה לו סוסים', אלא כדי (כשיעור) הסוסים
 הנצרכים לו למרכבתו. עוד ציודה התורה, 'וכסף וזהב לא ירבה
 לו מאד', אלא כדי (כשיעור) הממון הנצרך לו ליתן אספניא –
 שכר החיילים היוצאים ונכנסים עמו, שהוא נותן להם את שכרם מדי
 שנה, ומותר לו להרבות ממון בכדי שיוכל לשלם להם את שכרם.
 עוד נאמר בתורה אודות המלך (שם יח-יט), 'והיה כשבתו על כסא
 ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים
 הלויים, והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו'. ומכאן יש ללמוד את הדינים
 הבאים, וכותב לו המלך כסף תורה לשמו, ואינו יכול להשתמש
 בספר שקיבל בירושה וכדומה. וספר זה, כשהוא יוצא למלחמה
 מוציאה עמו. נכנס מהמלחמה, הוא מכניסה עמו. וכן כשהוא יושב
 בדין ודן, היא עמו. מיסב לאכול, היא מונחת בנגידו. ולמדנו כל זאת
 ממה שנאמר (שם) 'והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו', שלא תסור
 ממנו לעולם.

גמרא

שנינו במשנה 'לא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו'. הגמרא מביאה
 ברייתא המביאה את מקורו של היתר זה, והכוללת עוד מדיני
 האיסור להרבות סוסים: תנו רבנן, נאמר בתורה 'לא ירבה לו

סוסים', וכול היית לומר שלא ירבה אפילו כדי הנצרך למרכבתו
 ופרשיו, תלמוד לומר 'לו', ולמדנו מכך שרק לו, להרחיב ולהגדיל
 דעתו בריבוי סוסים, אינו מרבה, אבל מרבה הוא כדי רכבו
 ופרשיו. מבררת הברייתא: הא מה אני מקיים – מה אני מפרש
 באיסור התורה, כלומר למה כיוונה התורה כשאמרה שלא ירבה לו
 סוסים, מאחר שלמדנו שכדי רכבו ופרשיו מותר לו להרבות. משיבה
 הברייתא: מפרש אני שכוונת התורה היא לאסור להרבות סוסים
 הפטלנין – העומדים בטל ואינם משמשים אותו לרכבו ופרשיו, אלא
 להגדיל דעתו. מוסיפה הברייתא ומבררת את פרטי האיסור: ממה
 שנאמר 'סוסים' לשון רבים, למדנו שאין להרבות שני סוסים, מניין
 שאפילו הרבה סוס אחד והוא כמל שיהא עובר עליו באיסור 'לא
 ירבה לו סוסים', תלמוד לומר (שם יז טז) 'ולא ישיב את העם מצרימה
 למען הרבות סוס', וממה שנאמר כאן 'סוס' בלשון יחיד, למדנו
 שעובר אפילו הרבה לו סוס אחד והוא בטל, אם אינו לצורך רכבו
 ופרשיו. שואלת הברייתא: וכי מאחר דאפילו סוס אחד והוא כמל,
 קאי – עובר הוא עליון באיסור 'לא ירבה לו סוסים', 'וסוסים' שאמרה
 תורה בלשון רבים, למה לי, שהיה די לכתוב 'לא ירבה לו סוס'.
 משיבה הברייתא: לעבור בלא תעשה על כל סוס וסוס שהוא
 מרבה. שאילו היה נאמר 'לא ירבה לו סוס', היינו אומרים שאינו
 עובר על כל הסוסים שמרבה אלא באיסור אחד, ועל כן כתבה
 התורה 'לא ירבה לו סוסים' לומר שעובר בלאו על כל סוס וסוס.
 הגמרא מבררת את דברי הברייתא. מקשה הגמרא: מנא – טעמו
 של דין זה שמותר להרבות סוסים כדי רכבו ופרשיו, הוא משום
 דכתב רחמנא – שכתבה התורה 'לו', וכאמור, הא לאו הכי – אבל
 לולי זאת, הוה אמנא – סבור הייתי לומר שאפילו כדי רכבו
 ופרשיו נמי (גם) לא ירבה, היתכן לומר כן, והלא מלכות אינה
 חשובה מלכות ללא רכב ופרשים, ופשיטא שאין זה בכלל האיסור,
 ולמה הוצרך הכתוב להחזיר זאת. מתרצת הגמרא: לא צריכא – לא
 הוצרך הכתוב אלא לאפשי – להחזיר להרבות בהרווחה, שאינו
 צריך לצמצם בדבר, אלא יכול הוא להרבות רכבים רבים ופרשים
 רבים, ולהרבות סוסים כפי צורכם.
 עוד שנינו במשנה: 'וכסף וזהב לא ירבה לו אלא כדי ליתן
 אספניא'. הגמרא מביאה ברייתא אודות מקורו של היתר זה: תנו
 רבנן, נאמר בתורה 'וכסף וזהב לא ירבה לו', וכול היית לומר שלא
 ירבה לו כסף וזהב אפילו כדי הנצרך לו ליתן אספניא, תלמוד לומר
 'לו', ולמדנו מכך שלו עצמו אינו מרבה כסף וזהב, אבל מרבה הוא
 כסף וזהב כדי ליתן אספניא לחייליו.
 הגמרא מבררת את דברי הברייתא. מקשה הגמרא: מנא – טעמו
 של דין זה שמותר להרבות כסף וזהב כדי ליתן שכר לחיילותיו, הוא
 משום דכתב רחמנא – שכתבה התורה 'לו', וכאמור, הא לאו הכי
 – אבל לולי זאת, הוה אמנא – סבור הייתי לומר שאפילו כדי ליתן
 אספניא נמי (גם) לא ירבה, היתכן לומר שאסור עליו לאסוף ממון
 בכדי לשלם לחיילותיו, הלא לא יתכן לומר כן. מתרצת הגמרא: לא
 צריכא – לא הוצרך הכתוב אלא להרבות – שיוכל הוא להרבות
 ממון עבור אספניא ברווח ואינו צריך לצמצם בכך, בכדי שאם יצטרך
 לשכור עוד חיילות, יהיה שכרם מצוי בידו.
 שואלת הגמרא: השתא דאמרת – מעתה שאמרת שמה שנאמר
 בתורה 'לו' באיסור להרבות סוסים ובאיסור להרבות כסף וזהב,
 שהוא בא להרבה, וכאמור, אם כן מה שנאמר 'לא ירבה לו נשים',
 שנאמר גם כאן 'לו', מאי דרשת ביה – מה הנך דורש בו. משיבה
 הגמרא: ה'לו' שנאמר באיסור להרבות נשים בא למעוטי – למעט
 ולהוציא מהאיסור הדימויות שאינם מלכים, שרק מלך אסור להרבות
 נשים, אבל שאר בני אדם מותרים בכך.
 הגמרא מבררת סתירה בפסוקים אודות כמות סוסיו של שלמה
 המלך: רב יהודה רמי – הקשה סתירה בפסוקים, כתיב (מלכים א' ה)
 'ויהי לשלמה ארבעים אלף אדוות סוסים (למרכבתו) [למרכבו],
 וכתב (דברי הימים ב' ט כה) 'ויהי לשלמה ארבעת אלפים (אדוות)
 [אדוות] סוסים ומרכבות ושנים עשר אלף פרשים', הא כיצד
 יתקיימו שני הפסוקים יחדיו והרי הם סותרים זה את זה במנין אדוות
 המשך בעמוד קכג

1 (עורא דו) וְכִתְבֵּי הַנִּשְׁתָּנוֹן וְהַחֲכֵת שֶׁנִּשְׁתַּנָּה בְּתוֹב אֲרָמִית וּמִתּוֹרָם
2 אֲרָמִית, וּמִכָּאן שְׁבִימִי עֲזָרָא נִשְׁתַּנָּה הַחֲכֵת לִאֲרָמִית, וְכִתְבֵּי (דְּנִיאל ה
3 ח) בַּעַת אֲשֶׁר יֵשֵׁב בִּלְשָׁנָא בִּסְעוּדָה וְהוֹצִיאָה אֶת כָּלִי הַמִּקְדָּשׁ וְהִשְׁתַּמֵּשׁ
4 בָּהֶם, וּלְפָתַע יֵצֵאָה יָד מִלֵּאךְ וְכַתְּבָה עַל הַקִּיר דְּבָרִים שׁוּנִים וְלֹא
5 הוֹבִנוּ לְמִלְךְ וּלְשָׂאֵר הַיְּהוּדִים שֶׁם, וְקִרְאוּ לְחֻכְמֵי הַמֶּלֶךְ לְנִסְתּוֹת
6 לְהַבִּינוֹ, אִלֵּם, כְּנִאמְרָא שֶׁם, לֹא כְּהִלִּין בְּתָבָא לְמִקְרָא וּפְשָׁרָא
7 לְהוֹדְעָא לְמִלְכָּא – לֹא יִכְלוּ לְקַרְאוּ כְּתָב זֶה וְלַהֲדִיעַ פִּתְרוֹנוֹ לְמֶלֶךְ,
8 וְטַעַם הַדָּבָר הוּא שֶׁהַמֶּלֶךְ כָּתַב בְּכַתָּב חֲדָשׁ שֶׁלֹּא יֵדְעוּהוּ עַד אָז, וְגַם
9 הַיְּהוּדִים שֶׁהָיוּ שֶׁם לֹא הִבִּינוּהוּ, אִלֵּם אַחֵר כִּךְ הֵחֵל מִשְׁתַּמֵּשִׁים
10 בְּכַתָּב זֶה, וְבוֹ נִתְּנָה הַתּוֹרָה עַל יְדֵי עֲזָרָא, כְּאִמּוֹר (לְעִיל כֹּא). וְכִתְבֵּי
11 בְּמֶלֶךְ (דְּבָרִים יז יח) וְכִתְבֵּי לֹא אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הָזֹאת, וּמִהַמִּלָּה
12 'מִשְׁנֵה' יֵשׁ לְדַרְשׁוֹ בְּתָב הָרָאיוּ לְהִשְׁתַּנּוֹת, שֶׁרַמְזָה מִשְׁנֵה שִׁישְׁתַּנָּה כְּתָב
13 הַתּוֹרָה מִהַכְּתָב שֶׁהָיָה בִּימֵיו, וְהוּא מֵה שֶׁנִּתְּבָאֵר מִהַפְּסוּקִים, שְׁבִימִי
14 עֲזָרָא נִשְׁתַּנָּה כְּתָב הַתּוֹרָה לְכַתֵּב שֶׁבוֹ כְּתָב הַמֶּלֶךְ לִפְנֵי בִלְשָׁנָא בִּימֵי
15 דְּנִיאל, וְהֵיכֵן שֶׁעֲזָרָא כָּתַב בּוֹ אֶת הַתּוֹרָה. מִסִּימַת הַבְּרִייתָא, לְמַה
16 נִקְרָא כְּתָב זֶה וְבוֹ אֲנוּ כּוֹתְבִים אֶת סִפְרֵי הַתּוֹרָה בְּשֵׁם 'כְּתִיבָה
17 אֲשׁוּרִית', לִפְיָ שְׁכַתָּב זֶה עָלָה עִמָּהּ מִאֲשׁוּר, וְקוֹדֵם לָכֵן כְּתָבוּ בְּכַתָּב
18 אַחֵר, וְכִאמּוֹר לְעִיל (כֹּא).

19 הַגִּמְרָא מְבִיאָה דְּעוֹת הַחֲחֻלּוֹת עַל דְּבָרֵי רַבִּי יוֹסִי: תִּנְיָא, רַבִּי אֱלִימֵלֵךְ,
20 לֹא נִתְחַדֵּשׁ הַכְּתָב בִּימֵי דְּנִיאל וְעֲזָרָא, אֲלֵא כְּבִר בְּתַחֲלָה בְּכַתָּב זֶה
21 נִתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי מִשְׁנֵה, וּמִשְׁנֵה שֶׁלֹּא יֵדְעוּ לְקַרְאוּ אֶת מִשְׁנֵה
22 שְׁכַתָּב הַמֶּלֶךְ עַל קִיר הֵיכְלוֹ שֶׁל בִּלְשָׁנָא, הָרִי זֶה מִשְׁוֹם שְׁכִינָן
23 שֶׁחֲטָאוּ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי בֵּית רֹאשׁוֹן וּבִיזוּ אֶת הַתּוֹרָה, נִתְּנָה לָהֶן כְּתָב זֶה
24 לְרֹעִיָּה וְלִשְׁבָר, שֶׁשִּׁכְּחוּהוּ. וְכִינֵן שְׁחִירוֹ בְּהֵן וְשִׁבוֹ לְמוֹטֵב בִּימֵי
25 עֲזָרָא עַד שֶׁהִשְׁבִּים הַקִּבְיָה לֵארוֹץ, הַחֲחִירוֹ לָהֶם הַקִּבְיָה, שְׁנִאמְרָא (זְכַרְיָה
26 טז) 'שׁוּבוּ לְבִיצְרוֹן אֲסִירֵי הַתְּקִינָה גַם הַיּוֹם מִגִּיד מִשְׁנֵה אֲשִׁיב לָךְ',
27 וּפִירוּשׁ הַפְּסוּקִים הוּא שֶׁהִתְנַבֵּא הַנְּבִיא זְכַרְיָה עַל יְמֵי בֵּית שְׁנִי, שׁוּבוּ
28 לְבִיצְרוֹן אֲסִירֵי הַתְּקִינָה, חֲחִירוֹ יִשְׂרָאֵל הַמְּקוּיִם לָךְ, אֵל עִיר הַמִּבְצָר
29 שְׁלָכֶם, הִיא יְרוּשָׁלַיִם, גַּם הַיּוֹם מִגִּיד מִשְׁנֵה אֲשִׁיב לָךְ, שֶׁאֲשִׁיב לָכֶם
30 אֶת 'מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת', וְהֵיכֵן אֶת הַכְּתָב הַשּׁוֹנֵה, שֶׁשִּׁכְּחֶתֶם עֵקֶב
31 חֲטִאיכֶם, וּמִבָּאֵר רַבִּי לְמִשְׁנֵה, לְמַה נִּקְרָא שְׁמֵהּ שֶׁל הַכְּתִיבָה
32 'אֲשׁוּרִית', מִשְׁוֹם שְׁמִינִי שְׁמֵהּ בְּכַתָּב – הַמַּהֲחֻלָּת שֶׁבְּכַתְּבִים.

33 הַגִּמְרָא מְבִיאָה דְּעָה שֶׁלֹּא הִשְׁתַּנָּה הַכְּתָב: רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלִיעֶזֶר
34 אָמַר מִשְׁוֹם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן פְּרָטָא, שְׁאִמְרָא מִשְׁוֹם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר
35 הַמּוֹדֵעַ, בְּתָב אֲשׁוּרִי זֶה שָׁבוּ אֲנוּ כּוֹתְבִים, לֹא נִשְׁתַּנָּה כָּל עֵינָהּ,
36 וְשֶׁלֹּא כְּדִבְרֵי רַבִּי יוֹסִי וְרַבִּי, שְׁנִאמְרָא (שְׁמוֹת כו י) 'וְאֵי הַעֲמוּדִים, וְהֵם
37 תִּינִידוֹת מִכֶּסֶף שֶׁהָיוּ קְבוּעוֹת בַּעֲמוּדֵי חֲצֵר הַמִּשְׁכָּן, שֶׁבָּחוּן תְּלוּ אֶת
38 לִוְלָאוֹת קְלַעֵי הַחֲצֵר וְהַמִּסְכָּה, וְנִקְרְאוּ וְהָיוּ עַל שֵׁם שְׁצוּרָתָם כְּצוּרָתָם
39 הָאוֹת וְאִי שֶׁבְּכַתָּב אֲשׁוּרִי, וּמוֹכַח שְׁצוּרָה זֹה, שֶׁהִיא בְּכַתָּב אֲשׁוּרִי,
40 הִיתָה גַם בּוֹמֵן מִשְׁנֵה, וּמוֹכַח מִכָּאן שֶׁלֹּא כְּדַעַת רַבִּי יוֹסִי שֶׁהַכְּתָב
41 הָאֲשׁוּרִי נִתְחַדֵּשׁ רַק מֵאַחֵר יוֹתֵר. וְיֵשׁ לְהוֹכִיחַ גַּם שֶׁלֹּא כְּדִבְרֵי רַבִּי
42 הַסּוֹבֵר שֶׁהָאֲשׁוּרִית נִשְׁתַּחֲבָה וְהוֹרָה, שֶׁהָיָה הוֹקֵשׁ בַּפְּסוּקִים זֶה הָיוּ
43 לְעַמּוּדִים, וְיֵשׁ לְלַמּוֹד לִּי מִזֶּה וּלְוֹמַר מִזֶּה הַעֲמוּדִים לֹא נִשְׁתַּנּוּ,
44 שֶׁלְעוֹלָם עֲשֹׂאוֹם בְּאֹפֶן שְׁצִיּוּתָהּ הַתּוֹרָה מִתְחִילָה, אִם הָיוּ שֶׁל
45 הַעֲמוּדִים לֹא נִשְׁתַּנּוּ מִעוֹלָם, וְכִינֵן שֶׁכֵּן הָיוּ תְּמִיד וְכִךְ הָיָה שִׁמְשׁ, גַּם
46 צוּרָתָהּ הָאוֹת וְאִי הִיתָה מֵאֹז וּמִעוֹלָם וְלֹא נִשְׁתַּנָּה. וְאֱמַר עוֹד פְּסוּקִים
47 (אֶסְתֵּר טז ח) 'וְאֵל הַיְּהוּדִים בְּכַתְּבָם וּבְלִשְׁוֹנָם, מִזֶּה לְשׁוֹנָם שֶׁל הַיְּהוּדִים,
48 דִּהְיוּ לְשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ, לֹא נִשְׁתַּנּוּ, שֶׁהָיָה הַכָּל מוֹדִים שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה
49 בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ וְשֶׁעִדִּין הִיא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ, אִם בְּכַתְּבָם לֹא נִשְׁתַּנּוּ,
50 וְכַתָּב הָאֲשׁוּרִית הִיא מֵאֹז וּמִעוֹלָם. אֲלֵא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וּמִבָּאֵר
51 בַּפְּסוּקִים (דְּבָרִים טז) 'אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הָזֹאת' שֶׁמִּמֶּנּוּ לְמַדּוּ רַבִּי יוֹסִי
52 וְרַבִּי לְעִיל שֶׁהַכְּתָב נִשְׁתַּנָּה, הָרִינִי מִפְּרָשׁ אֶת הַפְּסוּקִים שֶׁבֵּאָה הַמִּילָה
53 'מִשְׁנֵה' לְשִׁתָּה תְּלוּת שְׁצִיּוּתָהּ מִלְּכָה לְכַתּוּב, אַחַת שְׁצִיּוּתָהּ וְנִכְנָסָהּ
54 עִמּוֹ לְכָל מְקוֹם שֶׁהוּלָךְ, וְאַחַת שְׁצִיּוּתָהּ לֹא בְּבֵית גִּנְיָו. אוֹתָהּ סִפְרָא
55 שְׁצִיּוּתָהּ וְנִכְנָסָה עִמּוֹ, עוֹשֶׂה אוֹתָהּ בְּמִין קָמִיעַ, שִׁיְהִיָּה הַסִּפְרָא כְּתוּב
56 בְּכַתָּב דָּק כְּדִי שִׁיְהִיָּה קֶטֶן וְיִקָּל לְשִׁתָּה, וְתוֹלָה אוֹתָהּ בְּרֹעִיָּה,
57 שְׁנִאמְרָא (תְּהִלִּים טז ח) 'שְׁוִיָתִי ה' לְגִנְיָ תְּמִיד כִּי מִיִּמִּינִי כָּל אֲמוֹת, וְהֵיכֵן
58 שֶׁהִיא סִפְרָא הַתּוֹרָה שֶׁל דּוֹד תְּלוּ עַל יְדֵי יִמִּינִי.

59 הַגִּמְרָא מְבִרְרָתָהּ מִזֶּה לְמַדּוּ הַחֲחֻלּוֹת עַל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדֵעַ מִהַפְּסוּקִים

60 'שְׁוִיָתִי ה' לְגִנְיָ תְּמִיד, שׁוֹאֵלָה הַגִּמְרָא: וְאֵיךְ, הַתְּנָאִים הָאֲחֵרִים,
61 הַחֲחֻלּוֹת עַל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדֵעַ וְסוֹבְרִים שְׁאִין סִפְרָא הַתּוֹרָה תְּלוּ
62 בְּרֹעִיָּה, הֵא – פְּסוּקִים זֶה, 'שְׁוִיָתִי' וְכו', מֵאִי פְּרִישׁ בֵּיה – מִזֶּה יִדְרֹשׁ בּוֹ.
63 מִשְׁבִּיבָה הַגִּמְרָא: הֵא – הַפְּסוּקִים 'שְׁוִיָתִי ה' לְגִנְיָ תְּמִיד, מִיִּפְעֵי לִיָּה –
64 נִצְרָךְ הוּא, לְדַעַתָּם, לְכַדְרָךְ חֲנָה כִּר בִּינָא, דְּאִמְרָא רַב חֲנָה כִּר
65 בִּינָא, אִמְרָא רַבִּי שְׁמַעוֹן חֲסִידָא, הַמִּתְפַּלֵּל צִירָא שְׁוִיָּה עֲצָמוֹ
66 כְּאִילוּ שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בְּגִנְיָו, שְׁנִאמְרָא (שם) 'שְׁוִיָתִי ה' לְגִנְיָ תְּמִיד'.
67 הַגִּמְרָא מְבִרְרָתָהּ מִדּוּעַ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדֵעַ לֹא הִבִּינוּ אֶת כְּתָב
68 הַמֶּלֶךְ. שׁוֹאֵלָה הַגִּמְרָא: לְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלִיעֶזֶר דְּאִמְרָא בְּשֵׁם רַבִּי
69 אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדֵעַ שְׁכַתָּב אֲשׁוּרִית זֶה שְׁבִידֵינוּ לֹא נִשְׁתַּנּוּ מִעוֹלָם, וּמִזֶּה
70 מִתֵּן תּוֹרָה וְעַד הַיּוֹם הוּא הַכְּתָב שֶׁנִּתְּבָתָה בּוֹ הַתּוֹרָה, מֵאִי – מִדּוּעַ אִמְרָא
71 הַפְּסוּקִים (דְּנִיאל שם) 'לֹא כְּהִלִּין בְּתָבָא לְמִקְרָא וּפְשָׁרָא לְהוֹדְעָא
72 לְמִלְכָּא, שֶׁלֹּא יֵדְעוּ לְקַרְאוּ אֶת כְּתָב יְדֵי הַמֶּלֶךְ, וְהֵלָּא הָיוּ שֶׁם יְהוּדִים
73 הָרַבָּה וְיֵדְעוּ לְקַרְאוּ כְּתָב זֶה, וְלִמָּה עַד שֶׁבֵּא דְּנִיאל לֹא הִבִּינוּהוּ.
74 הַגִּמְרָא מְבִיאָה אַרְבַּעַה אֲוִפִּינִים לְיִישֵׁב כִּיֶּצֶד נִתְּבָה אוֹתוֹ כְּתָב, בְּאֹפֶן
75 שֶׁלֹּא הָיָה נִתֵּן לְהַבִּינוֹ: א. אִמְרָא רַב, בְּגִימְטְרִיא – בְּחִלּוּפֵי אוֹתוֹת
76 אִיבְתִּיבִי לְהוֹן – נִתְּבָה לָהֶם, שֶׁהַמֶּלֶךְ כָּתַב אֶת הַמִּיָּלִים 'מִנָּא מִנָּא
77 תְּקַל וּפְרִסִין' בְּכַתָּב א"ת ב"ש, 'יִפְתָּ יִפְתָּ אֲדָךְ פּוֹנְהִימָט', וְעַל כֵּן לֹא
78 הִבִּינוּהוּ.

79 הַגִּמְרָא מְבִרְרָתָהּ אֶת כּוּוֹנֵת הַמֶּלֶךְ. אוֹמֵרָה הַגִּמְרָא: מֵאִי פְּרִישׁ לָהּ
80 – מִזֶּה פִּירֵשׁ לָהֶם דְּנִיאל, כְּאִמּוֹר בַּפְּסוּקִים (דְּנִיאל ה כז) פִּירֵשׁ לָהֶם שְׁדִבְרֵי
81 הַמֶּלֶךְ הֵם 'מִנָּא מִנָּא תְּקַל וּפְרִסִין', וּפִירֵשׁ אֶת כּוּוֹנֵת הַמֶּלֶךְ,
82 כְּאִמּוֹר שֶׁם (שם כז כח), 'מִנָּא, מִנָּא אֱלֵהָא מְלֻכּוּתָהּ (וְהַשְׁלֵמַת לָךְ)
83 (וְהַשְׁלֵמַת). תְּקַל, תְּקַלִּיתָּהּ כְּמִאֲוִנָּה וְהַשְׁתַּכַּחְתָּ חֲסִיר. (פְּרִסִין)
84 (פְּרִסִין). פְּרִסִיתָּ מְלֻכּוּתָהּ וְיִתְּבָתָה לְמִדֵּי וּפְרִסִין. דִּהְיוּ שְׁמִנָּא' – מִנָּה
85 פִּירוּשׁוֹ שֶׁמִּנָּה אֱלֹהִים אֶת שְׁנוֹת מְלֻכּוּתָהּ וּמִצָּא שֶׁכֵּבֵר נִשְׁלַמוּ הַשְּׁנִים
86 שֶׁנִּקְצְבוּ לָה. 'תְּקַל' – וְשָׁקַל פִּירוּשׁוֹ שֶׁנִּשְׁקַלְתָּ לְפָנָיו בְּמִאֲוִנִים
87 וּנְמִצָּתָה חֲסֵר מִכָּל צִדָּה, וְאִין לָךְ זְכוּת לְהֵאָרִיךְ זְמַן מְלֻכּוּתָךְ.
88 'פְּרִסִין' – וְנִשְׁבְּרוּ, שְׁתֵּי שְׁבִירוֹת, שֶׁנִּשְׁבְּרָה מְלֻכּוּתָךְ וְגַם שֶׁנִּמְסְרָה
89 לְמִדֵּי וּפְרִסִין.

90 ב. וְשְׁמִינִי אִמְרָא, כְּתָב הַמֶּלֶךְ לֹא הִיָּה בְּגִימְטְרִיא, אִלֵּם בְּעִירְבוּב
91 אוֹתוֹת, שֶׁאֵת הַמִּיָּלִים 'מִנָּא מִנָּא תְּקַל וּפְרִסִין' כְּתָב 'מְמִתִּים נִנְקָפִי
92 אֲאֵלִין', שְׁחִילָק שְׁלוֹשׁ אוֹתוֹת הַמִּילָה הָרִאשׁוֹנָה וְכַתְּבָן בְּנִפְרָד, וְשׁוּב
93 חִילָק כֵּן בְּמִילָה הַשְּׁנִיָּה וְכַתָּב אוֹתוֹתֶיהָ בְּצֵד אוֹתוֹת הַמִּילָה
94 הָרִאשׁוֹנָה, וְכֵן הִלָּאָה.
95 ג. וְרַבִּי יוֹחָנָן אִמְרָא, הַמֶּלֶךְ כָּתַב כָּל מִילָה בְּסִדֵּר אוֹתוֹת הַפּוֹךְ, מִן
96 הַסּוֹף לְהַתְּחִלָּה, וְעַל כֵּן נִתְּבָה שֶׁם 'אֲנָם אֲנָם לָקַת נִסְרִפִין', שִׁאֲנָם
97 הוּא 'מִנָּא בְּהִיפּוֹךְ אוֹתוֹת, וְכֵן שָׂאֵר הַמִּיָּלִים.
98 ד. רַב אֲשִׁי אִמְרָא, לֹא הִיָּה הָעִירְבוּב אֲלֵא בּוֹז שֶׁהִקְדִּים בְּכָל מִילָה אֶת
99 הָאוֹת הַשְּׁנִיָּה לְרִאשׁוֹנָה, וּנְמִצָּא שֶׁנִּתְּבָה 'נְמָא נְמָא קְתָל פּוֹרְסִין'.

מִשְׁנֵה

100 הַמִּשְׁנֵה מְבִיאָה דִּינִים הַשִּׁיבִיכִים לְכַבּוֹד הַמֶּלֶךְ: אִין רֹבְכִין עַל סוֹכֵי
101 שֶׁל הַמֶּלֶךְ, וְאִין יוֹשְׁבֵינִי עַל כְּסֵאוֹ, וְאִין מִשְׁתַּמֵּשִׁין בְּשִׁרְבִיטוֹ, וְאִין
102 רֹאִין אוֹתוֹ בְּשִׁהוּא מִסְתַּפֵּר, וְכֵן לֹא רֹאִים אוֹתוֹ בְּשִׁהוּא עָרוֹם,
103 וְלֹא בְּשִׁהוּא בְּבֵית הַמֶּרְחֵץ, שְׁנִאמְרָא (דְּבָרִים יז טז) 'שׁוֹם תִּשִּׁים עָלֶיךָ
104 מִלָּךְ, וְיֵשׁ
105 לְלַמּוֹד מִהַפְּסוּק שְׁתֵּהָא אִימָתוֹ מוֹטֵלַת עָלֶיךָ, וְעַל כֵּן אִין לְעִשׂוֹת אֶת
106 הַדְּבָרִים הָאֲמוּרִים שֶׁהֵם מְקִילִים בְּכַבּוֹדוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ בְּעִינֵי רֹאִיָּהֶם.

נִמְרָא

107 שְׁנִינוּ בַּמִּשְׁנֵה שְׁאִין מִשְׁתַּמֵּשִׁים בְּשִׁרְבִיטוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. הַגִּמְרָא מְבִיאָה
108 דְּבָרִים הַשִּׁיבִיכִים לְהַלְכָה זֶה: אִמְרָא רַב יַעֲקֹב אִמְרָא רַבִּי יוֹחָנָן, אֲכִישְׁנָא
109 שֶׁנִּחְשְׁבָה כְּשִׁרְבִיטוֹ שֶׁל דּוֹד הַמֶּלֶךְ, הִיתָה מוֹתֶרֶת לְשִׁלְמָה הַמֶּלֶךְ בֶּנוֹ,
110 וְאִסּוּרָה לְאִדְנִיָּה, אִף שֶׁגַם הוּא בֶּנוֹ שֶׁל דּוֹד. מִזֶּה שֶׁהִיא מוֹתֶרֶת
111 לְשִׁלְמָה, טַעַם הַדָּבָר הוּא דְּמִלָּךְ הִיָּה, וְכִלְכֵּל מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשִׁרְבִיטוֹ שֶׁל
112 מִלָּךְ, וְאִין בּוֹז מִשְׁוֹם פְּגִיעָה בְּכַבּוֹדוֹ. וְזֶה שֶׁאִסּוּרָה לְאִדְנִיָּה, הָרִי זֶה
113 מִשְׁוֹם דְּהִרְיוֹת הוּא, וְאִסּוּר לְהִרְיוֹת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשִׁרְבִיטוֹ שֶׁל מֶלֶךְ,
114 כְּאִמּוֹר בַּמִּשְׁנֵה.

ובכתב הנשתנות, כתב שנשתנה והאי קרא בעזרא כתיב שהיו כותבין בימיו כתב משונה שנשתנה ע"י מלאך שכתב מנא מנא תקל ופרסין בימי דניאל כתב דארמי ולשון ארמי ואומר לא כהלין כתבא למיקרא (דכיון שחטאו) לא היו יכולין לקרות כתב שכתב המלאך בימי בלשצר והיו שם יהודים הרבה שי"מ נשתנה להם אותו כתב באותו היום: את משנה התורה. רמז לנו משה רבינו שכתב שבימיו עתיד להשתנות מן עברי לאשורית שנתן להם בימי דניאל ובא עזרא וכתב בו את התורה בכתב אשורית: בכתב זה נתנה תורה לישראל. בימי משה ולמה לא כהלין כתבא למיקרא דכיון שחטאו בבית ראשון ובזו את התורה נהפך להם לרועץ לשון תרעץ אויב (שמות טו) ששכחוהו: שובו לביצרון.

ארבעים יום קודם יצירת הולד. וזמ"מ מועיל

תפלה בתוך מ' ימים להופכו או

לזכר לא נקבה כדאמרין בברכות (דף ס.) מ' יום

קודם יצירת הולד אדם מתפלל על אשתו שתלד

זכר אפילו וזו ראשון מתהפך בתפלה כדאימא

במועד קטן (דף יד) אין נשואין נשים במועד אבל

מארסין שמא יקדמו אחר ברחמים:

ואימא

וכתב הנשתנות כתוב ארמית ומתורגם ארמית, וכתוב

לא כהלין כתבא למיקרא ופשרא להודעא למלכא,

וכתיב וכתב את משנה התורה הזאת, כתב הראוי

להשתנות. למה נקרא אשורית, שעלה עמהם מאשור.

תניא, רבי אומר, בתחלה בכתב זה ניתנה תורה

לישראל, בין שחטאו, נהפך להן לרועץ. בין שחזרו

בהן, החזירו להם, שנאמר "שובו לביצרון אסירי התקנה

גם היום מגיד משנה איש לך. למה נקרא שמה 'אשורית', שמואשרת בכתב. רבי שמעון בן

אלעזר אומר משום רבי אליעזר בן פרטא, שאמר משום רבי אלעזר המודעי, כתב זה לא

נשתנה כל עיקר, שנאמר 'ויו העמודים', מה עמודים לא נשתנו, אף ויום לא נשתנו. ואומר

ואל היהודים בכתבם וכלשונם, מה לשונם לא נשתנה, אף כתבם לא נשתנה. אלא מה אני

מקיים את משנה התורה הזאת, לשתי תורות, אחת שיוציאה ונכנסת עמו, ואחת שמוציאת לו

בבית גנזיו. אותה שיוציאה ונכנסת עמו, עושה אותה כמין קמיע, ותולה בורועו, שנאמר 'שויתי

ה' לנגדי תמיד'. ואידך, האי 'שויתי' מאי דריש ביה. ההוא מיבעי ליה כדרך חנה בר בונא,

דאמר רב חנה בר בונא, אמר רבי שמעון חסידא, המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה

בגגדו, שנאמר 'שויתי ה' לנגדי תמיד'. לרבי שמעון, דאמר כתב זה לא נשתנה, מאי לא כהלין

כתבא למיקרא. ישת. בא"ת ב"ש מנח את

זו וכתב מה שבצר במקום מ"ם כותב י"ד

הסמוכה לה ובמקום נ"ן כותב ט"ו ובמקום

אל"ף כותב תי"ו ופרסין. שתי פריסות משמע

זו היא פריסת מלכותו ויהיבת למדי ופרס:

ממתוס ננקי' אאלרן. עשאן שלש תיבות של

חמשה אותיות צירף אותיות הראשונות של

כל תיבה ועשאן תיבה אחת ואחר כך צירף

השניות ושלישיות: גמ' אסירת לי. שכבר

נשאתי שמונה עשרה: חסירה לנבא נפשה

לשלמא קמ. כשהגב חסר שאינו מוצא

מקום לגנוב מחזיק עצמו בענוה כאיש שלום

כלומר מפני שזקנת ותשש כחך אתה אומר

שאני אסורה לך: קנחה בת שבע. שבא עליה

ג' ביאות ומקנחת בין תשמיש לתשמיש

ובמקרא זה כתובים שלש עשרה תיבות ותבא

בת שבע אל המלך החדרה והמלך זקן מאד

ואבישג השומנית משרת את המלך: התיירו

לו ליחד. עם אבישג ואע"פ שנאסר ייחוד של

פנויה: ולא התיירו לו לגרש. אחת מי"ח

וישאנה: אור חשך באהלו. בשביל אהלו ואין

אהלו אלא אשתו יצרו צעדי אונו. בתריה

כתוב:

עבורי

אמר רבי יוחנן ואיתימא רבי אלעזר, אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשין ממנו ממוז ואין לו, שנאמר 'אם אין לך לשלם

למה יקח משכבך מתחתיד'. ואמר רבי יוחנן, כל אדם שמתה אשתו ראשונה, כאילו חרב בית המקדש בימיו, שנאמר 'בן אדם הנני

לוקח מן המקדש את מחמד עניד במגפה לא תספד ולא תבכה ולא תבוא דמעדת, וכתוב 'ואדבר אל העם בבקר ותקמת אשתו בערב',

וכתיב 'הנני מחלל את מקדשי ואון עונכם מחמד עניכם'. אמר רבי אלכסנדר, כל אדם שמתה אשתו בימיו, עולם חשך בעדו,

שנאמר 'אור חשך באהלו וגו' עליו ידעך. רבי יוסי בר חנינא אמר, פסיעותיו מתקצרות, שנאמר 'יצרו צעדי אונו'. רבי אבהו אמר,

עצתו נופלת, שנאמר 'ותשליכנהו עצתו'. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, קשה לוונגם פקריעת ים סוף, שנאמר 'אלהים מושיב

יהודים ביהמה, מוציא אסירים בכושרות', (אל תיקרי 'מוציא אסירים' אלא 'מוציא אסירים', אל תיקרי 'בכושרות' אלא 'בכי ושרות').

איני, והאמר רב יהודה אמר רב, ארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני. לא קשיא, הא בווז

ראשון, הא בווז שני. אמר רב שמואל בר נחמן, לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים, שנאמר 'אשת נעורים כי תמאס'. מתני לה

רב יהודה לרב יצחק בריה, אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה, שנאמר 'הי מקורך ברוך ושמח מאשת

נעוריד'

ואימא לא לירבו כלל. תימה דפרע פרע במאי מוקי לה אלא נראה לומר דה"פ אימא לא לירבו שלשים דהיינו שיעור פרע אלא יגלחו בכ"ט ומשני אי כתיב לא ישלחו פרע משמע לא ישלחו שיעור פרע אבל השתא דכתיב פרע קמא לא ישלחו משמע טפי מפרע לא ישלחו:

אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה

אקרא. וקשה הרי רב אשי עצמו סותר

דבריו ומיישב דף הקישא דחזקאל שסותר דבריו

הראשונים דאמר רב אשי לעיל פרועי ראש דלא

מחלי עבודה ויל ממה שרב אשי אמר גמרא

גמירי ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא מתרצי שתי

הקשיות דעד דאתי יחזקאל מאן אמרה

ומתריצה קושיא דלעיל דכיון דגמרא היא מצויה

למימר הכי גמירי הלכתא למיתה ואחולי עבודה

לא גמירי ויחזקאל ואסמכה אקרא מענין ההכלה

אסמכה וא"כ לא אסמכין לעשות ההקישא רק

לענין מיתה אבל לעיל דלא ידע דגמירי הלכה

סבר הוא לעשות הקישא מפרועי ראש לשתי

יין מכל וכל דאין דיקש למחצה

כסום י"ב כסמו. פ"י כעין כוסמת הגדל כך שבלין

ראשו של זה בצד עיקרו של זה:

הדרן עלך כהן גדול

שבת: אמר רב שמואל בר נחמן אמר רבי יוחנן, הואיל ומשמרות מתחדשות. כהן הדיוט אחד

לשלשים יום, דכתיב ו'ראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו, כסום יכסמו את ראשיהם'. ויליף

'פרע' 'פרע' מנזיר, כתיב הכא 'פרע לא ישלחו', וכתב התם 'גדל פרע שער ראשו', מה להלן

שלשים, אף כאן שלשים. ותנן גמ', 'סתם נזירות שלשים יום'. ותתם, מנא לן. אמר רב מתנה,

דאמר קרא 'קדש יהיה', בגימטריא תלתין הוו. אמר ליה רב פפא לאבבי, אימא, לא לירבו פלל.

אמר ליה, אי כתיב 'לא ישלחו פרע', דקאמרת. השתא דכתיב 'פרע, פרע ליהוי. שלוחי, לא

לשלחו. אי הכי, האידנא גמי. דומיא דיון, מה יין בזמן ביאה הוא דאסור, שלא בזמן ביאה

שרי. אף פרועי ראש, בזמן ביאה אסור, שלא בזמן ביאה שרי. ויין שלא בזמן ביאה שרי, והתניא

רבי אומר, אומר אני, כהנים אסורין לשחות יין לעולם, אבל מה אעשה שתפנתו קלקלתו.

ואמר אבבי, כמאן שתי כהני חמרא האידנא, כרבי. מכלל, דרבנן אסרי. התם, היינו טעמא,

מהרה יבנה בית המקדש, ובעינן כהן הראוי לעבודה, וליבא. הכא גמי, בעינא כהן הראוי

לעבודה וליבא. הכא, אפשר דמספר ועייל. התם גמי, אפשר דגייס פורתא ועייל, דאמר רב

אחא, דרך מיל, ושינה כל שהוא, מפיגין את היין. ולא איתמר עלה, אמר רב נחמן אמר רבה

בר אבהו, לא שנו אלא ששיתה כדי רביעית. אבל יותר מכדי רביעית, כל שבין דרך טורדתו

ושינה משפחתו. רב אשי אמר, שותוי יין דמחלי עבודה, גזרו בהו רבנן. פרועי ראש דלא מחלי

עבודה, לא גזרו בהו רבנן. מיתבי, ולא שפמיתה, פרועי ראש ושותוי יין. בשלמא שותוי יין,

דכתיב 'וין ושכר אל תשת אתה ובניך ולא תמות', אלא פרועי ראש מנא לן. דאיתקש שותוי

יין לפרועי ראש, דכתיב ו'ראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו', (וכתיב) 'ויוין לא ישתו' וגו', מה

שותוי יין במיתה, אף פרועי ראש במיתה. ומינה, מה שותוי יין דמחלי עבודה, אף פרועי ראש

דמחלי עבודה. קשיא. אמר ליה רבינא לרב אשי, האי, עד דלא אתא יחזקאל, מאן אמרה.

וליטעמיה, הא דאמר רב חסדא, דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו, עד שבא יחזקאל

ולימדנו, 'כל בן נזיר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרתני', עד דלא בא יחזקאל מאן אמרה. אלא, גמרא גמירי לה ואתא

יחזקאל ואסמכה אקרא. הכא גמי, גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. (וכי גמירי הלכה למיתה, לאחולי עבודה לא גמירי).

כסום יכסמו את ראשיהם, מאי כסום יכסמו את ראשיהם. תנא, כמין תספורת לוליינית. מאי תספורת לוליינית, אמר רב יהודה

אמר שמואל, תספורתא יחידאה. היכי דמי, אמר רב אשי, ראשו של זה בצד עיקרו של זה. שאלו את רבי, איתוהו תספורת של כהן

גדול. אמר להן, צאו וראו מתספורת של בן אלעשה. תניא, רבי אומר, לא על חנם פזר בן אלעשה את מעותיו, אלא כדי להראות

בו תספורת של כהן גדול:

הדרן עלך כהן גדול

עובדי מעבדא במלה. מעברת על מדותיה: גולם היא. קודם שנבעלה: גולם. כלי שלא נגמר קרוי גולם כדתנן גולמי כלי עץ טמאין: משמרות. מתחלפות ומתחדשות בשבת זו יוצאה וזו נכנסת וצריך להסתפר מפני משמרת חדשה זו הנכנסת שיראהו ביופי: לא לירבו כלל. ואפי' עד שלשים: אמר ליה. פרע מקרי בשלשים יום: אי הוה כתיב

לא ישלחו פרע. הוה משמע לא יגדלו פרע

עד שיעור פרע השתא דכתיב ופרע לא

ישלחו דקאמר פרע וחדר לא ישלחו משמע

פרע דשלשים יום ליהוי אבל שלוחי טפי לא

לשלחו: דומיא דיון. דסמוך ליה ויין לא ישתו

בבואם וגו' מקיש פרועי ראש לשותוי יין

וכתיב ביין בבואם: רבי אומר אומר אני כהן

אסור לשחות יין לעולם. רישא דברייתא

קתני כהן המכיר משמרתו ומשמרת בית אב

שלו אסור ביין כל אותו היום אף בזמן הזה

מכיר משמרתו ואינו מכיר בית אב שלו אסור

כל אותו שבת אינו מכיר אלא משמרתו ולא

משמרת בית אב שלו אסור לשחות יין לעולם

שמא עכשיו זמנו הוא ויש לחוש שמא יבנה

בית המקדש: רבי אומר אומר אני. אם באנו

לחוש שמא יבנה אסור ביין לעולם ואפילו

הוא מכיר שאינו עכשיו זמן משמרתו שמא

יבנה וכל הקודם ואישתכח עייל ועבדי: אבל

מה אעשה שתקנתן קלקלתן, חורבן הבית

שקלקלן ועירבב סדר משמרותיהן שהיה

אסורין ביין בזמן משמרתן ומיתרין שלא בזמן

משמרתן הוא תיקנן עכשיו לשחות יין לעולם

דלא חישי שמא יבנה פתאום: כמאן שתי

האידנא כהני חמרא כרבי. שהרי רוב כהנים

אינן בקיאי בזמן משמרותיהן ואסורין לעולם

לרבנן: התם היינו טעמא כו'. שנינא היא

ובניחוחא גרסינן לה כלומר מדאורי' שרי

ורבנן הוא דגזרו: ופרכינן הכא גמי מהרה

יבנה וכו': שותוי יין דמחלי עבודה. דכתיב

(ויקרא י') יין ושכר וגו' וסמך ולהבדיל בין

הקדש ובין החול משמע בין עבודה קדושה

לעבודה מחוללת גזרו בהו רבנן בזמן הזה

משום מהרה יבנה: ה"נ אף פרועי ראש מחלי

עבודה קשיא: הא עד דלא אתא יחזקאל,

ואקשיננה: מאן אמרה. פירוש מהכא נפקא

לן פרועי ראש במיתה: הא דאמר רב חסדא.

בובחים בפ' שני דבר זה דכחן ערל פסול

לעבודה: כל בן נזיר. כהן שנכתבו מעשיו

לאביו שבשמים ונערל לבו או ערל בשר

שמתו אחיו מחמת מילה: יחידאה. נאה ואין

דוגמתה: בן אלעשה. חתנו של רבי היה ונתן

ממון ולמדו לו אותה תספורת:

הדרן עלך כהן גדול

אמרה. אלא, גמרא גמירי לה ואתא

יחזקאל ואסמכה אקרא. הכא גמי, גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. (וכי גמירי הלכה למיתה, לאחולי עבודה לא גמירי).

כסום יכסמו את ראשיהם, מאי כסום יכסמו את ראשיהם. תנא, כמין תספורת לוליינית. מאי תספורת לוליינית, אמר רב יהודה

אמר שמואל, תספורתא יחידאה. היכי דמי, אמר רב אשי, ראשו של זה בצד עיקרו של זה. שאלו את רבי, איתוהו תספורת של כהן

גדול. אמר להן, צאו וראו מתספורת של בן אלעשה. תניא, רבי אומר, לא על חנם פזר בן אלעשה את מעותיו, אלא כדי להראות

בו תספורת של כהן גדול:

הדבר, אבל שְׁלוֹחֵי – לגדל יותר משלושים יום, לֹא לִישְׁלָחוּ – לא יגדלו.
הגמרא מבררת למה בזמן הזה אין כהנים נוהגים להסתפר כל שלושים יום. שואלת הגמרא: אִי הָכִי, הֲאִידְנָא נָמִי – גם עתה יהיו הכהנים חייבים להסתפר כל שלושים יום כבזמן בית המקדש. משיבה הגמרא: חובת תספורת ואיסור גידול שערות הראש לכהנים הם דוֹמִינָא דִּינִי – בדומה לאיסור הכהנים לשתות יין, שבסמוך לפסוק 'ופרע לא ישלחו' נאמר גם (שם פסוק כא) 'וַיֵּין לֹא יִשְׁתּוּ כָּל כֹּהֵן בְּבֹאֵם אֶל הַחֹצֵר הַפְּנִימִית', והוקש איסור פרוע ראש לאיסור שתיית יין, מֶה יֵינ בִּזְמַן בִּיאָה לְמִקְדָּשׁ הוּא דְאִסּוּר, כאמור בפסוק 'בבואם אל החצר הפנימית', ואילו שְׁלָא בִּזְמַן בִּיאָה שְׂרִי – מותרת השתייה, אָף איסור פְּרוּעֵי רֹאשׁ, רק בִּזְמַן בִּיאָה אִסּוּר הוּא, ואילו שְׁלָא בִּזְמַן בִּיאָה שְׂרִי. וכיון שעתה אין הם באים למקדש, אינם צריכים להקפיד להסתפר כל שלושים יום.
הגמרא מבררת את האמור שאיסור שתיית יין לכהנים הוא רק בבואם למקדש. מקשה הגמרא: וְהָאֵם יֵינ שְׁלָא בִּזְמַן בִּיאָה שְׂרִי, וְהִתְנַיָּא שלדעת חכמים אסור לכהן לשתות יין ביום שבו זמן משמרתו ומשמרת בית אב שלו, ואם אינו יודע את יומו, אסור כל השנה שיש לחשוש על כל כול ששנה שמא הוא יום עבודתו במקדש, ורַבִּי חוּלֵק וְאִסּוּר, אִמּוֹר אֲנִי, אֵם חושיש שמא יבנה המקדש, יהיו כהנים אִסּוּרִין לְשִׁתּוֹת יֵינ לְעוֹלָם אפילו ביום שהם יודעים שאינו יוםם לפי סדר המשמרות שהיו בבית המקדש, משום שיתכן שיבנה המקדש ומי שימצא ראוי לעבודה יבוא ויעבוד ללא סדר משמרות, וכֵּן זֶה שִׁשְׁתָּה יֵינ לֹא יוֹכֵל לַעֲבֹד. אָבֵל מֶה אַעֲשֶׂה שֶׁתִּקְנֶנָּה קְלָקְלָתָהּ, כלומר שחורבן הבית שקלל לכאורה, וגרם לערבוב סדר המשמרות שעל כן ראוי היה שייאסר הכהן בשתיית יין כל השנה, וכאמור, הוא זה שתיקנו שלא ייאסר כלל, שאין חושישים שמא יבנה פתאום. וְאִמּוֹר אֲבִי, בְּמָאן שְׁתֵּי בְּהֵי הִמְרָא הֲאִידְנָא – כדעת מי נוהגים הכהנים השותים יין בזמן הזה ואינם חושישים שמא יבנה המקדש פתאום, אף שרובם אינם יודעים את יום עבודתם במקדש ודיה להם להיטות בשתיית יין כל השנה, כְּרַבִּי – נוהגים הם כששט: רבי המהיר אותם בשתייה תמיד. הגמרא מסיימת את השאלה: מְכַלֵּל – מדברי רבי יש לדיק, דְּרַבְּנָן אִסְרִי את הכהנים בשתייה גם בזמן הזה, ושלא כפי שנתבאר לעיל ששתיית יין מותרת שלא בזמן עבודה. מתרצת הגמרא: הָתָם – שם לגבי איסור שתיית יין, אין הכהנים אסורים בשתייה מן התורה, שאין האיסור אלא בזמן ביאה, וכאמור, ומה שאסרו חכמים לכהנים גם בזמן חורבן המקדש, הֵיִינוּ מַעֲמָא – טעם הדבר הוא משום שיש לחשוש שמתהרהר יבנה בית המקדש, וְכַעֲיִן וְנִצְטָרָן בְּהֵן הָרָאִי וְהַכְשָׁר לְעִבּוּדָה במקדש, וְלִיבָא – ולא ימצא, משום שיהיו כולם שותי יין, על כן גזרו על הכהנים שלא לשתות יין גם בזמן הזה.
מקשה הגמרא: הֲכָא נָמִי לגבי איסור פריעת הראש, יש לחשוש משהרהר יבנה בית המקדש וְכַעֲיִן אִסּוּר הָרָאִי לְעִבּוּדָה וְלִיבָא, וצריך לגזור גם בזה שלא יפרע ראשם, שמא יהיו כולם פרועי ראש בעת שיבנה המקדש ולא יוכלו לעבוד בו. מתרצת הגמרא: הֲכָא בפריעת ראש, אֲפִשְׁר דְּמַסְפֵּר וְעִיֵּל – שיתספר הכהן ויכנס לעבוד במקדש, ואין צריך להמתין לכך זמן רב.
מקשה הגמרא: הָתָם נָמִי – הלא גם שם, לגבי שתיית יין, אֲפִשְׁר דְּנִיִּים פּוֹרְתָא – יוכל הכהן לנום מעט, שעל ידי כך יפוג יינו, וְעִיֵּל – ויכנס למקדש לעבוד, דְּאִמּוֹר רַב אֶהָא, לגבי מי ששתה יין ונשתכר, שהליכה בדרך בשיעור מִל, וְשִׁינָה כָּל שְׁהוּא וְאִפִּילוּ מוֹעֲטָה, האם מְפִינִין אֶת הַשְּׁפַעַת הָיִין, דוחה הגמרא: וְלֹא אִתְמַר עֲלָה – האם לא נאמר על דבריו של רב אחא שאינם בכל אופן שהוּא, שְׁאִמּוֹר רַב נַחֲמֵן אִמּוֹר רַבָּה בַּר אֲבוּהֵי, לֹא שָׁנו שדרך מיל ושינה כלשהי מפגים את היין, אֶלָּא כְּשִׁשְׁתָּה כְּדִי וְכַעֲיִן בְּרַבִּיעִית הַלּוּג יֵינ, אָבֵל שֶׁתָּה יוֹתֵר מִכְּדִי רַבִּיעִית, כָּל שָׁבֹן דְּהַלִּיכָה בְּדֶרֶךְ מוֹדְדָתָהּ וְכֵן שִׁינָה מְשַׁכְּרָתָהּ, וכיון שיש לחשוש שישנו יותר מרביעית יין ולא יוכלו להפיג את יינם, על כן אסרו חכמים ביין לעולם.
רב אשי מביא אתר לחלוק בין איסור שתיית יין לאיסור

נְעוּרֵיהֶן, ומכאן שעיקר השמחה וקורת הרוח היא מהאשה הראשונה. אִמּוֹר לֹא רַב יִצְחָק לרב יהודה אביו, בְּגוֹן מָאן – כגון מי היא אשה זו שיש לבעלה קורת רוח ממנה. אִמּוֹר לֹא, אִשָּׁה בְּגוֹן אִמּוֹר, שיש לי ממנה קורת רוח. מקשה הגמרא: אִינִי – האם כן הוא שהיה לו מאשתו זו קורת רוח ושמחה. וְהָאֵם מְכַרֵּי לִיה – והרי הקריא לו רב יהודה לרב יצחק בְּרִיה [בנו] את הפסוק (קהלת יב) 'וּמוֹצֵא אֲנִי מִרַמְּנוֹת אֶת הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הָיָא מְצוּדִים וְחֲרָמִים לָבָה, וְאִמּוֹר לֹא רַב יִצְחָק לרב יהודה אביו, בְּגוֹן מָאן, וְאִמּוֹר לֹא בְּגוֹן אִמּוֹר, שהיא מרה ממנו. ואין אמר שיש לו ממנה קורת רוח. מתרצת הגמרא: מִיתְקַף תְּקִיפָא – אשה תקיפה היתה, ועל כן אמר שהיא מרה ממנו, אולם עִיבּוּרֵי מַעֲבָרָא בְּמִלָּה – מעבירה היתה על מידותיה ונוחה לרצות, ובוזה היה לרב יהודה קורת רוח ממנה.
אִמּוֹר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אֲזוּיָא מְשַׁמֵּיה דְּרַב, אִשָּׁה שֶׁלֹא נישאה, גוֹלָם הָיָא – ככלי שלא נגמרה מלאכתו, וְאִינָה פוֹרְתָת בְּרִית אֶלָּא לְמִי שְׁעִשְׂתָּה כְּלִי על ידי שבא עליה והשרי בתוליה, שְׁנִיאָמֵר (ישעיה נד ה) 'כִּי בִעֲלִיהָ עוֹשֶׂה ה' צְבָאוֹת שָׁמוֹ, שהבועל נחשב שעשה את האשה.
הֵנָּא, אִין אִישׁ מֵת אֶלָּא לְאִשְׁתּוֹ, שאין מותו ניכר ביותר אלא לאשתו המצטערת ומרגישה במוותו יותר מכל, וְאִין אִשָּׁה מֵתָה אֶלָּא לְבַעְלָהּ, המצטער ומרגיש במוותה יותר משאר בני אדם. אִין אִישׁ מֵת אֶלָּא לְאִשְׁתּוֹ, שְׁנִיאָמֵר (רות א) 'וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נַעֲמִי, והוכר שמה במוותו, שהיא זו שהרגישה ביותר במוות בעלה. וְאִין אִשָּׁה מֵתָה אֶלָּא לְבַעְלָהּ, שְׁנִיאָמֵר (בראשית מו ח) 'וְאִנִּי כְבָאִי מִפְּנֵי מֵתָה עָלַי רַחֵל, וכוונתו באומרו 'מתה עלי' שהוא זה שהרגיש במיתתה יותר מאחרים.
שנינו במשנה אודות המלך: אִין רֹאִין אוֹתוֹ כּו' כשהוא מסתפר. הגמרא מבארת את דיני תספורת המלך ואגב כך את דיני תספורתם של הכהנים: תַּנּוּ רַבְּנָן, מִלָּךְ מִסְתַּפֵּר בְּכָל יוֹם, בְּהֵן גְּדוֹל מַעֲרַב שָׁבֶת לַעֲרֵב שָׁבֶת וּ–מדי יום שישו, בְּהֵן הֲדִיּוֹת אֶחָד לְשָׁלִשִׁים יוֹם. הגמרא מביאה את המקור לדינים אלו: מִלָּךְ מִסְתַּפֵּר בְּכָל יוֹם, שְׁנִיאָמֵר (ישעיה לג ז) 'מִלָּךְ בִּיפְיוֹ תַּחֲוִינָה עֲנִיָּה, ועל כן הוא צריך להסתפר כל יום, כדי שיראה תמיד ביופיו ולא ייראה בשיער מגודל. בְּהֵן גְּדוֹל מַעֲרַב שָׁבֶת לַעֲרֵב שָׁבֶת, אִמּוֹר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמֵן אִמּוֹר רַבִּי יוֹחָנָן, הוֹאִיל וּמְשַׁמְרוֹת הַכֹּהֲנִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ מִתְחַדְּשׁוֹת וְ–מתחלפות) כל שבת, שזו יוצאת וזו נכנסת, על כן עליו להסתפר כל ערב שבת, כדי שבני המשמרת החדשה יראוהו ביופיו. בְּהֵן הֲדִיּוֹת מִסְתַּפֵּר אֶחָד לְשָׁלִשִׁים יוֹם, דְּכִתִּיב אֲדוֹת הַכֹּהֲנִים (יחזקאל מד ב) 'וְרֹאשָׁם לֹא יַגְלִחוּ וְפָרַע לֹא יִשְׁלָחוּ, כְּסוּם יִכְסְמוּ אֶת רֹאשֵׁיהֶם, וְלֹאִיהֶם – ולמדים גזירה שוה 'פָּרַע' 'פָּרַע' מְנִיר לכהן הדיוט, כְּתִיב הָכָא 'פָּרַע לֹא יִשְׁלָחוּ, וְכִתִּיב הָתָם בְּנוֹיִר (במדבר ו ה) 'גְּדוֹל פָּרַע שְׁעַר רֹאשׁוֹ, מֶה לְהֵלֶן בְּנוֹיִר שִׁיעוֹר הַפָּרַע שְׁמוֹדֵב בּו הַכְּתוּב הוּא שְׁלִשִׁים יוֹם, כדלחלו, אֶהָ כָּאן כְּחוֹבַת הַתְּסֻפּוֹת שֶׁל כּוֹן הַדִּיּוֹת שִׁיעוֹר הוּא שְׁלִשִׁים יוֹם, שְׁעָלִי לַחֲסֹתֵר מְדִי שְׁלוֹשִׁים יוֹם. הגמרא מבארת מנן ששיעור הפרע בנזיר הוא שלושים יום: וְתַנּוּ נָמִי בַּמִּשְׁנָה (בזיר ה) 'הָתָם נְזִירוֹת – המקבל על עצמו להיות נזיר ולא פירש כמה ימים תהיה נזירותו, שיעורה הוא שְׁלִשִׁים יוֹם, שאין נזירות פחות משלושים יום, הרי שפרע הנאמר בנזיר הוא שיעור של שלושים יום. וְהָתָם בְּנִירוֹת מָנָא לֹא, אִמּוֹר רַב מִתְּנָה, דְּאִמּוֹר קָרָא על הנזיר (במדבר ו ה) 'קִדַּשׁ יוֹיָה, וְיָהִיָּה בְּגִימְתָּרָא תְּלָתִין יוֹז – שלושים. ולמדנו שנזירות היא לפחות שלושים יום, ומכאן שמה שנאמר בנזיר שיגדל שערותיו 'פרע', הוא שלושים יום, וכאן שאמר הכתוב 'ופרע לא ישלחו' הכוונה היא שלא יגדלו שיער של יותר משלושים יום.
הגמרא דנה בלימוד שלמדים מהפסוק 'ופרע לא ישלחו': אִמּוֹר לִיה רַב פֶּאָא לְאֲבִי, אִימָא לֹא לִירְבּוּ וְ–יגדלו שיער כָּלֵל, ולא שיגדלו רק כל שלושים יום, אלא עוד פחות משיעור זה. אִמּוֹר לִיה אֲבִי, אִי כְּתִיב לֹא יִשְׁלָחוּ פָּרַע, בְּרַבְּרָא מִתְּרַב – היה כדברך, שלא יגדלו שיער עד שיעור פרע, אלא יגלחוהו לפני שיעברו שלושים יום, אולם הִשְׁתָּא דְּכְתִיב – עתה שנאמר 'ופרע לא ישלחו', כוונת הפסוק היא ש'פָּרַע', דהיינו שיער של שלושים יום, לִיָּהוּ – יהיה להם, ומותר

1 דין של שבעים ואחד. ונמצא, שיש בענין זה מחלוקת תנאים, האם
2 ללמוד את
3 המקרא 'דבר גדול' לענין 'דבריו של גדול', או לענין 'דבר קשה'.
4 מבררת הגמרא: וְהָאֵל תָּנָא – התנא של הברייתא שהובאה לעיל,
5 הסובר שיש לבאר את כוונת הכתוב 'כל הדבר הגדול' על דבר קשה,
6 תְּרִי קָרָא לְמָה לִי – מדוע צריך שני מקראות לגבי דבר קשה, הרי
7 כבר נאמר 'את הדבר הקשה יביאון אל משה'.
8 מבארת הגמרא: הָדָר לְצוּמָה בְּעֶלְמָא וְחָד לְעִשְׂיָה – מקרא אחד
9 מתאר את הציווי, דהיינו, את הצעתו של יתרו למשה שיביאו אליו
10 את הדבר הקשה, ואילו המקרא השני מתאר את העשייה בפועל,
11 לאחר שקיבל משה את דברי יתרו.
12 שבה הגמרא ומבררת: וְאִידֶּךָ – התנא השני הסובר שמקרא אחד יש
13 לפרש 'דבריו של גדול' ומקרא אחד יש לפרש 'דבר קשה', מדוע אינו
14 מבאר את שני המקראות לענין דבר קשה, אחד לצוואה ואחד
15 לעשייה. מבארת הגמרא: אִם כֵּן – אם כך הוא הדבר שכוונת שני
16 המקראות ל'דבר קשה', ומקרא אחד לצוואה ואחד לעשייה, היה מן
17 הראוי לכתוב בשני המקראות לשון שווה, או 'גְּדוֹל' 'גְּדוֹל' – שבשני
18 המקראות יהא נכתב 'דבר גדול', או 'קָשָׁה' 'קָשָׁה' – שבשניהם יהא
19 נכתב 'דבר קשה', מֵאֵל גְּדוֹל וּמֵאֵל קָשָׁה – מדוע חילק הכתוב וכתב
20 באחד 'גדול' ובאחד 'קשה', שְׁמַע מִיָּה תְּרִי – יש ללמוד מכך
21 שכוונת שני המקראות לשני ענינים שונים, האחד ל'דבר קשה', הן
22 לציווי והן לעשייה, והאחד ל'דבריו של גדול'.
23 הגמרא מביאה ספק לגבי שורו של כהן גדול שנגח: בְּעִי ו-נסתפק
24 רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שוּרוֹ שֶׁל כֹּהֵן גְּדוֹל שֶׁנֶּגַח וְהָמִית אֶת הַנֶּפֶשׁ, בְּכַמְּהָ
25 דֵּינִים הוּא נִידוֹן. ויסוד הספק הוא, מאחר ששנינו (לעיל טו.) ש'כמיתת
26 הבעלים כך מיתת השור', ומעתה יש לדון, האם לְמִיתַת בְּעָלִים
27 דִּינָהּ מְדֻמֵּינָא לִיהָ – האם מדמים את דינו לדין בעליו הכהן הגדול,
28 וכשם שבעליו אם נתחייב מיתה אינו נידון אלא בבית דין של שבעים
29 ואחד, אף שורו יהא כן, או דִּילְמָא לְמִיתַת בְּעָלִים דִּעֲלָמָא מְדֻמֵּינָא
30 לִיהָ – או שמא אין מדמים את דינו אלא למיתת אדם סתם, שהיא
31 בבית דין של עשרים ושלשה.
32 אָמַר אַבְי, מְדָקָא מְבָרָא לִיהָ שׁוּרוֹ – מאחר שנסתפק רבי אלעזר
33 רק לגבי שורו של כהן גדול, מְבָרָא – יש ללמוד מכך, דְּמִזְמָנָא
34 פְּשִׁיטָא לִיהָ – שהיה פשוט לו הדבר שדיני ממונות של כהן גדול אין
35 צריך להם בית דין של שבעים ואחד, אלא די בשלשה דינים. שואלת
36 הגמרא: פְּשִׁיטָא – פשוט הדבר, שאין צריך שבעים ואחד אלא
37 כשמחייבים אותו מיתה. מבארת הגמרא: מֵהוּ דְּתִימָא – שמא
38 תאמר, הוֹאֵיל וּכְתָב רַחֲמָנָא בְּל' הַדָּבָר הַגְּדוֹל, יש ללמוד מכך שְׁל
39 דְּבָרָיו שֶׁל אִדָּם גְּדוֹל נִידוּנִים בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, ואפילו דיני
40 ממונות, קָא מְשַׁמַּע לִּי אַבִּי שאין הדין כן, ואין צריך בית דין של
41 שבעים ואחד אלא כשמחייבים את הכהן הגדול מיתה.

42 שנינו במשנה: אֵין מוֹצִיאִין בּו' למלחמת הרשות אלא על פי בית דין
43 של שבעים ואחד.
44 מבררת הגמרא: מְנַהֲנִי מִיָּלִי – מנין לומדים דין זה. אָמַר רַבִּי אֶבְרָהָם,
45 דְּאָמַר קָרָא (במדבר כו כא) העוסק ביהושע בן נון כשיצא למלחמה,
46 וְלִפְנֵי אֱלִיעֶזֶר הַכֹּהֵן עֲמֹד, וְשָׁאֵל לֹא בְּמִשְׁפַּט הָאֲוִירִים לִפְנֵי ה', על
47 פיו יצאו ועל פיו יבאו, הוא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ וְכָל הָעֵדָה. ויש
48 לבאר את המקרא כך, 'הוא' זה הַמֶּלֶךְ, וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ זה
49 כהן מִשְׁוֹת מַלְחָמָה, וְכָל הָעֵדָה זה סְנֵהֲדָרִי גדולה. ויש ללמוד
50 ממקרא זה, שאין לצאת למלחמה ללא קבלת רשותם של שבעים
51 ואחד זקני הסנהדרין.
52 שואלת הגמרא: וְדִילְמָא לְסְנֵהֲדָרִי הוּא דְּקָאֻמַּר לְהוּ רַחֲמָנָא
53 דְּלִישְׁתִּילֹו בְּאוֹרִים וְתוֹמִים – שמא כוונת הכתוב שהסנהדרין ישאלו
54 באורים ותומים. דהיינו, שאין הכתוב עוסק באלו שצריך ליטול רשות
55 מהם כדי לצאת למלחמה, אלא הוא מונה את אלו הרשאים לשאול
56 באורים ותומים, שרק המלך והכהן משוח מלחמה והסנהדרין, הם
57 אלו שרשאים לשאול באורים ותומים.
58 ומחמת קושיא זו, לומדת הגמרא שאין מוציאים למלחמה אלא על
59 פי הסנהדרין ממקום אחר: אֵלָּא כִּי הָא דְּאָמַר – יש ללמוד דבר זה
60 מכעין המימרא שאמר רב אֵחָא בְּרַיְנָא אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן חֲסִידָא,
61 כְּגוֹר הִיא תְּלֹוי לְמַעְלָה מִמַּתָּתוֹ שֶׁל דָּוִד הַמֶּלֶךְ, והנקב שבו היה
62 פונה לצד צפון, וּבִיּוֹן שְׁהִנֵּעַ זְמַן הַצֵּאת לִילָה הִיתָה רוּחַ צְפוֹנִית
63 מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ, וְהִיא מְנַנֵּן מֵאֲלֵי, וּמִיד הִיא דָּוִד מִתְעוֹרֵר מִשְׁנָתוֹ,
64 וְעוֹמֵד וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה, עַד שֶׁעָלָה עֲמֹד הַשָּׁחַר. בִּיּוֹן שֶׁעָלָה עֲמֹד
65 הַשָּׁחַר נִכְנְסוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל אֲצִילוּ וְאָמְרוּ לוֹ, אִיזִינִי הַמֶּלֶךְ, עֲמֹד
66 יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לְפָרְנֶסָתָא. אָמַר לָהֶן, לָכוּ וְהִתְפָּרְנְסוּ זֶה מִזֶּה, דהיינו,
67 פָּרְנְסוּ אִתָּם אֶת הָעֲנִיִּים שִׁבְכֶם. אָמְרוּ לוֹ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל, אֵין הַקּוֹמִין
68 מְשִׁבְעֵי אֶת הָאָרֶץ. ומשל הוא, כשם שאין קומץ משביע את הארי,
69 כך אין המעט שנותנים העשירים משביע את העניים. וְעוֹד מִשֶּׁל
70 אָמְרוּ לוֹ, אֵין הַבּוֹר מִתְּמַלָּא מְחֻלָּיתוֹ, כלומר, כשם שהמוציא עפר
71 מן הבור וחוזר ומשליכו לתוכו אינו ממלא בכך את הבור, כך אין אנו
72 יכולים למלאות את חסרונם של העניים משל עצמנו. אָמַר לָהֶם דוד
73 לחכמי ישראל, אם כן, לָכוּ פְּשָׁמוּ יְדִיכֶם בְּגִדוֹד – צאו להלחם
74 ולשלוש שלל. מִיָּד הָיוּ יוֹצְאִין בְּאֲחִיתוֹפֶל – מתייעצים עם אחיתופל
75 לידע באיזה דרך לילך, ובאיזה טכסיסי מלחמה לנקוט, וְנִמְלָכִין
76 בְּסְנֵהֲדָרִין – נוטלים רשות מן הסנהדרין, כדי שיתפללו עליהם,
77 וְשׁוֹאֲלִין בְּאוֹרִים וְתוֹמִים האם יצליחו במלחמה זו. ויש להוכיח
78 מכאן, שצריך ליטול רשות מן הסנהדרין קודם יציאה למלחמה.
79 הגמרא מביאה מקרא שממנו יש ללמוד את סדר היציאה למלחמה:
80 אָמַר רַבִּי יוֹסֵף, מֵאֵל קָרָא – מאיזה מקרא יש ללמוד שכך היה סדר
81 הדברים,

ב"ה. נוסח המברק שהואיל כ"ק ארמו"ר שליט"א
לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל
לקראת ימי הפורים, ה'תש"כ

פורים שמח והתנועות פעילה.

מנחם שניאורסאהן

נידחת, משום קרחה. ²⁸
 תנא בברייתא בנותיה דרבי יוחנן. אין עושין שלש עירות ²⁹
 מנדחות בארץ ישראל, אבל עושין אותם שנים בשתי מקומות, ³⁰
 כגון עיר אחת ביהודה ועיר אחת בגליל, אבל שנים ביהודה ³¹
 ושנים [או שנים] בגליל אין עושין. ובעיר הסמוכה לספר אפילו ³²
 עיר הנידחת אחת אין עושין, מאי מעמא, שמא ישמעו הנכרים ³³
 הדרים מעבר לגבול שעיר זו שוממה מיושביה, ויבואו ויחריבו את ³⁴
 ארץ ישראל. ³⁵
 ומבואר מדברי הברייתא כשיטת רבי יוחנן, שאף בשני מקומות אין ³⁶
 עושים יותר משתי נידחות. ³⁷
 שואלת הגמרא: מדוע הוצרכה הברייתא ליתן טעם לכך שאין עושים ³⁸
 עיר הנידחת בספר, משום שמא ישמעו נכרים ויחריבו את ארץ ³⁹
 ישראל, ותיפוק לי - הרי ניתן להוציא דין זה מדברי הכתוב, ⁴⁰
 ד'מקרא' אמר ר' חמנא - מתוך ארץ ישראל, ולא מן הספר. משיבה ⁴¹
 הגמרא: ברייתא זו כרבי שמעון היא דרבי שמעון דקרא - הדרש ⁴²
 ומפרש בכל מקום את טעם גזירת הכתוב, ולפיכך אף כאן הוא מפרש ⁴³
 את הטעם שאסרה תורה לעשות עיר הנידחת בספר, משום שמא ⁴⁴
 ישמעו הנכרים ויחריבו הארץ. ⁴⁵
 שנינו במשנה: סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד וכו', שנאמר ⁴⁶
 (במדבר יא טו) 'אספה לי שבעים איש מזקני ישראל, ומשה על גביהן. ⁴⁷
 רבי יהודה אומר שבעים. ⁴⁸
 מבררת הגמרא: מאי מעמא דרבנן דאמרי ומשה על גביהן - מה ⁴⁹
 טעמם של חכמים, המצריכים שבעים ואחד זקנים בסנהדרין, משום ⁵⁰
 שמשה רבינו היה עומד על גבי שבעים זקני ישראל, וכי היכן מצינו ⁵¹
 במקרא שהיה משה נמנה עמם. מבארת הגמרא: אמר קרא (שם) ⁵²
 לגבי שבעים הזקנים 'והתאספו שם' ⁵³

מבארת הגמרא את המקור לכך שאין עושים שלש נדחות ¹
 בארץ ישראל: דכתיב (שם יג) 'כי תשמע באחת עריך. אבל עושין עיר ²
 הנדחת אחת או שנים, דכתיב 'עריך' שהוא לשון רבים, ומיעוט ³
 רבים שנים. ⁴
 הגמרא מביאה ברייתא המבארת דרשה זו: תנו רבנן בברייתא על ⁵
 דברי הכתוב (שם), 'כי תשמע באחת עריך', 'אחת' ולא שלש, שאין ⁶
 עושים שלוש ערים נידחות. אתה אומר שכוונת הכתוב אחת ולא ⁷
 שלש, או אינו אלא אחת ולא שנים, שאין עושים שתי ערים ⁸
 נידחות, כשהוא אומר 'עריך' שהוא לשון רבים, ומיעוט רבים שנים, ⁹
 הרי שנים אומר - הרי מבואר בכתוב שאפשר לעשות שתי ערים ¹⁰
 נידחות, ואם כן, הא מה - כיצד אני מקיים את דברי הכתוב 'אחת', ¹¹
 בהכרח צריך לומר, שהכוונה היא אחת ולא שלש. ¹²
 הגמרא מבארת אימתי נאמר דין זה שאין עושים שלש ערים נידחות: ¹³
 זמנן - לעיתים אומר רב, שדוקא בבית דין אחד הוא דאין עושין ¹⁴
 שלש ערים נידחות, דהיינו, כל זמן שזקני סנהדרין גדולה חיים אינם ¹⁵
 יכולים לעשות יותר משתי ערים נידחות, הא בשנים ושלשה בתי ¹⁶
 דינין עושין - אבל כשמתו זקני הסנהדרין ונתמנו אחרים תחתיהם, ¹⁷
 יכולים הם לעשות מעתה שתי ערים נוספות. וזמנן - ולעיתים אומר ¹⁸
 רב, שאפילו בשנים ושלשה בתי דינין לעולם אין עושין שלוש ¹⁹
 ערים נידחות, מאי מעמא דרב - מה הוא טעמו של רב בזה, משום ²⁰
 קרחה - שמא תיעשה ארץ ישראל קרחת מתושביה, על ידי שיעשו ²¹
 בה כמה ערים נידחות. ²²
 אומר ריש לקיש, לא שנו חכמים שאין עושים שלש ערים נידחות, ²³
 אלא במקום אחד, כגון שלש בגליל או שלש ביהודה, אבל בשנים ²⁴
 ושלשה מקומות - כגון שנים בגליל ושנים ביהודה, עושין אפילו ²⁵
 כמה ערים נידחות. ²⁶
 ורבי יוחנן אומר, אף בשני מקומות אין עושין יותר משתי ערים ²⁷

המשך ביאור למסכת סנהדרין ליום שלישי עמ' ב

וכי תסבור לומר כן, האם רבנן ארעאותא סמוך - האם חכמים ¹
 סמכו על רועי בקר, היתכן כן. אלא רבנן אחושבניהו סמוך - סמכו ²
 על חשבונם שהשנה צריכה להתעבר, ורועי הבקר איסתיועי הוא ³
 דאיסתיועי מילתיהו - נסתייעו דבריהם בעיבור, דהיינו שנודמן ⁴
 להם דבר חשוב ונתמזל מזלם, שנקלע העיבור כדבריהם, אבל ברוב ⁵
 העיבורים עונות השנה הולכות לפי מה שהיה ראוי להיות לולי ⁶
 העיבור. ⁷
 שנינו במשנה אודות כהן גדול, שהולך לאשת אחיו שמת בלא בנים ⁸
 וחלצין בו, אבל הוא אינו מייבם את אשת אחיו. ⁹

המשך ביאור למסכת סנהדרין ליום רביעי עמ' א

אחר כך קשט ויפה את האחרים, כלומר, שאין לו לאדם לשפר ¹
 אחרים קודם שהוא משפר את עצמו, ועל כן מי שאינו נידון בבית דין, ²
 אל לו לדון אחרים. מבררת הגמרא: אלא מלבי ישראל שאינם דנים ³
 ושואין דנים אותם, מאי מעמא לא. מבארת הגמרא: גזרו חכמים כן ⁴
 משום מעשה שהיה, דעבדיה דיןאי מלכא קטל נפשא - שעברו ⁵
 של ינאי המלך הרג נפש, אמר להו שמעון בן שמח נשיא הסנהדרין ⁶
 לחכמים - חכמי הסנהדרין תנו ענייכם בו ונדוננו, ולא תחניפו ⁷
 למלך ולא תשאנו פניו שלא לדנו. שלחו ליה לינאי המלך, עבדך ⁸
 קטל נפשא. שדריה להו - שלח אותו אליהם, שידונוהו. שלחו ליה ⁹
 טוב, הא אנת נמי להבא - בוא אף אתה לכאן, שהרי לגבי שור ¹⁰

הגמרא מבארת את טעם הדין שאינו מייבם. מקשה הגמרא: קא ¹⁰
 פסיק ותני - התנא במשנה הורה ולימד שאף פעם אינו מייבם, לא ¹¹
 שנא אם אשת אחיו נפלה לפניו ליבום מן האירוסין, שהיתה ¹²
 מאורסת לאחיו ועדיין לא נשאה, ולא שנא נפלה לפניו מן הנישואין ¹³
 לאחיו, וקשה, בשלמא אם נפלה לפניו מן הנישואין, שלא יבם, שכן ¹⁴
 הני - יש לגביו ביבום זה שני איסורים, עשה, שנאמר (ויקרא כא יג-ט) ¹⁵
 'והוא אשה בבתוליה יקח וגו' כי אם בתולה מעמיו יקח אשה, וזו ¹⁶
 אינה בתולה אלא בעולה, וכן איסור לא תעשה, שנאמר (שם) ¹⁷
 'אלמנה וגרושה וחללה וזה את אלה לא יקח, וזהו אלמנה היא, ¹⁸

שנגח אדם, 'ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בכעליו' אמרה ¹¹
 תורה (שמות כא כט), ולמדנו שניבא בעל השור ויעמוד על - (עם) שורו ¹²
 בבית דין, והוא הדין בעבדו, שהוא כשורו וחמורו והפסד ממון הוא ¹³
 לו, שיש לדנו בפני בעליו. אתא ויתיב - בא ינאי המלך וישב ¹⁴
 בפניהם. אמר ליה שמעון בן שמח, ינאי המלך, עמוד על רגליך ¹⁵
 ויעידו בך את אותה עדות על עבדך, ודע כי לא לפנינו אתה עומד, ¹⁶
 אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד, שנאמר (דברים יט ז) ¹⁷
 'ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו' לפני ה'. אמר לו ינאי ¹⁸
 המלך, לא אעשה בדברים שתאמר אתה, אלא כמה שיאמרו ¹⁹
 חכמיך, שאעמוד רק אם יאמרו לי הם לעשות זאת. ²⁰

שעתיד משה למות, מבואר מדוע כעס עליהם יהושע וביקש ממשה
 רבינו לכלוא אותם, מאחר שסבר שלא היה להם להתנבא כן, **אֵלָא**
לְמָאן דְּאָמַר הֵנָּה תֵּרְתִּי – אבל לפי שתי הדיעות הנוספות בזה,
 שנתנבאו על השליח או על מלחמת גוג ומגוג, **מָאן אֲדִנִּי מִשָּׁה בְּלֵאָם**
 – מדוע כעס יהושע וביקש ממשה לכלואם. משיבה הגמרא: **דְּלֵאוּ**
אוֹרְחָא אֶרְעָא – משום שלא נהגו בדרך ארץ בכך שהתנבאו בפני
 משה רבם, **דְּהָוָה לִיה** – שהרי זה **בְּתַלְמִיד הַמוֹרֶה הִלְכָּה לְפָנֵי רַבּוֹ**.
 עוד שואלת הגמרא: **בְּשִׁלְמָא לְמָאן דְּאָמַר הֵנָּה תֵּרְתִּי**, הֵינָּה דְּכַתְּבִי
 (שם כט) **מִי יִתֵּן** – לדעת הסוברים שאלדד ומידד נתנבאו על אלו שני
 הדברים, עלי שלי ועסקי גוג ומגוג, מבוארת תשובת משה ליהושע
מִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים, ששמח בכך שהם מתנבאים, **אֵלָא לְמָאן**
דְּאָמַר מִשָּׁה מָת – אך לדעת הסובר שנתנבאו על מיתת משה, יש
 לתמוה על תשובתו, וכי **מֵינָה תְּהוּ נִיחָא לִיה** – האם נוח היה לו
 בנבואתם שעתיד הוא למות. משיבה הגמרא: **לָא סִימְוִיהָ קָמִיה** –
 יהושע לא סימח לומר את כל הענין בפני משה, ולא אמר לו אלא
 שהם מתנבאים במחנה, בלא לפרט את תוכן נבואתם.
 מבררת הגמרא: **מָאן** – מה היא כוונת דברי יהושע 'אדוני משה
בְּלֵאָם'. ומבארת: **אָמַר לִיה יהושע למשה, הַטֵּל עֲלֵיהֶן** – על אלדד
 ומידד לעסוק בצרכי ציבור, **וְהֵן בְּלִין מֵאִילֵיהֶן** – ונבואתם תכלה
 מאליה, מאחר שאין הנבואה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה,
 והעוסק בצרכי ציבור אינו שריר בשמחה.
 שנינו במשנה לגבי מניין עשרים ושלושה דיינים בסנהדרין קטנה,
 שצריך 'עדה' [=עשרה] שופטת ועדה מצלת', דהיינו עשרים דיינים,
וּמִנֵּיהֶן לְהֵבִיא עוֹד שְׁלֹשָׁה, מאחר שצריך הטיה לרעה על פי שנים,
 דהיינו עשרה מזכין ושנים עשר מחייבין, ומכיון שאין עושים בית דין
 שקול נמצא שצריך שצריך עשרים ושלושה.
 מקשה הגמרא: מאחר ויש להוסיף עוד דין כדי שלא יהיה בית דין
 שקול, סוף סוף הטיה לרעה על פי שנים **לָא מְשַׁבְּחָת לָהּ** – נמצא
 שאין אפשרות שיטה הדין לרעה על פי שני דיינים, שהרי **אִי אֶחָד**
עֶשְׂרֵי דִינִים מְזַבֵּין את הנידון ו**שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי דִינִים מְחַיִּיבִין** אותו, **אִכְתִּי**
חַד הוּא – עדיין אין כאן הטיה לרעה אלא על פי אחד, **וְאִי עֶשְׂרֵה**
דִינִים מְזַבֵּין אותו ו**שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֵי דִינִים מְחַיִּיבִין** אותו, אם כן **תִּלְתָּא**
הָווּ – יש כאן הטיה לרעה על פי שלשה ולא על פי שנים, ובמשנה
 נתבאר שצריך שתהא אפשרות של הטיה לרעה על פי שנים.
 מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֶבְרָהָ, אִי אִתָּה מוֹצֵא הַטִּיה לְרַעָה עַל**
פִּי שְׁנַיִם אֵלָא באופן שיש אחד עשר דיינים המזכים את הנידון ואחד
 עשר מחייבים, ואחד הדיינים אינו יודע כיצד להכריע הדין, ובאופן
 כזה הדין הוא שמוסיפין על מספר הדיינים עוד שנים, ואותו אחד
 שאינו יודע אינו נמנה עתה בין הדיינים, ונמצא שאם אותם השנים
 יחייבו את הנידון, יהיו אחד עשר מזכים ושלושה עשר מחייבים, ויש
 כאן הטיה לרעה על פי שנים, ואופן זה הוא לדרבנן הכל. וישנו אופן
 נוסף של הטיה לרעה על פי שנים, בדין הבא לפני סנהדרין גדולה,
וְאֵלִיבָא דְרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר שְׁבַעִים – אופן זה הוא רק לשיטת רבי

יהודה, הסובר שישנם שבעים דיינים בסנהדרין גדולה, ונמצא שאם
 שלשים ושושה מחייבים ושלשים וארבעה מזכים יש כאן הטיה לרעה
 על פי שנים, אך לדעת חכמים הסוברים שיש שבעים ואחד דיינים
 בסנהדרין גדולה, אין כאן אפשרות של הטיה לרעה על פי שנים.
 הגמרא מבארת הדין כשמוסיפים על מספר הדיינים: **וְאָמַר רַבִּי**
אֶבְרָהָ, בְּאוֹפֵן שֶׁנִּחְלָקוּ הַדִּינִים בִּינֵיהֶם, אחד עשר מזכין ואחד עשר
 מחייבין ואחד אינו יודע, ו**מוֹסִיפִין** עוד שנים על מספר הדיינים, אזי
 עוֹשִׂין בֵּית דִּין שֶׁמִּסְפַּר חֲבֵירֵיו שָׁקוּל אִפִּילוּ לְבִתְחִילָה. כלומר, אף
 שכלל הוא בידו שאין עושים בית דין שמשפר הדיינים שבו שקול
 זה כנגד זה, כדי שאם יחלקו ביניהם ניתן יהיה להכריע על פי הרוב,
 מכל מקום באופן זה שצריך להוסיף על מספר הדיינים אין חוששים
 לכך, ועושים בית דין של עשרים וארבעה דיינים.
 שואלת הגמרא: **פְּשִׁימָא**, שהרי מבואר במשנה להלן (מ) שאם אחד
 הדיינים אינו יודע מוסיפים עוד שנים, ונמצא שעתה מספר הדיינים
 שקול הוא, שהרי זה שאינו יודע אינו מן המניין, ומה בא לחדש רבי
 אברהם. מיישבת הגמרא: **מָהוּ דְּתִימָא דְהָא דְקָאָמַר אִינִי יוֹדַע בְּמָאן**
דְּאִיתִיה דְּמִי – שואתו דין שאמר איני יודע עדיין נמנה במספר
 הדיינים, **וְאִי אָמַר מִילְתָּא שְׁמַעֲנִין לִיה** – ואם יאמר איזה דבר יש
 לשמוע לו, ונמצא שאין מספר הדיינים שקול שהרי יש כאן עשרים
 וחמשה דיינים, **קָא מְשַׁמַּע לֵן** – לכך הוצרך רבי אברהם להשמיענו,
דְּהָא דְקָאָמַר אִינִי יוֹדַע בְּמָאן דְּלִיתִיה דְּמִי – שואתו שאמר איני
 יודע הרי הוא כמי שאינו יושב בבית הדין, **וְאִי אָמַר מְעַמָּא לָא**
שְׁמַעֲנִין לִיה – ואם יאמר איזה טעם אין שומעים לו, ונמצא שיש כאן
 עשרים וארבעה דיינים שהוא בית דין שקול.
 הגמרא מבארת כמה דינים בענייני סנהדרין: **אָמַר רַבִּי בְּהֵנָּה**, דייני
 הסנהדרין **שָׂרָאוּ בּוֹלֵן לְחוּבָה** – שנראה לכולם לחייב את הנידון,
פּוֹטְרִין אוֹתוֹ לגמרי, מָאן מְעַמָּא – מה הוא טעם הדבר, **בִּין דְּנִמְעָבֵר**
 – מאחר שקבלה היא בידו שצריך לעשות הִלָּנָה דין כדי לְמַעַבֵּר
 לִיה וְכוּתָא, כלומר, שאסור לפסוק את הדין לחובה באותו היום,
 אלא יש להלינו עד למחר, שמא בין כך ובין כך ימצאו לו הדיינים
 זכות, וְהָנִי תוֹ לָא חֲזוּ לִיה – ודיינים אלו שדעת כולם היא לחייב את
 הנידון לא יראו לו מעתה שום זכות, על כן אין הם יכולים לדון אלא
 צריכים לפוטרו בלא כלום.
אָמַר רַבִּי יוֹהָנָן, אִין מוֹשִׁיבִין דִּינִים בְּסִנְהֶדְרִין, אֵלָא אנשים שהם
בְּעָלֵי קוֹמָה – גבוהים, ו**בְּעָלֵי חֶכְמָה**, ו**בְּעָלֵי מִרְיָא נָאָה**, ו**בְּעָלֵי**
זְקֵנָה, ו**בְּעָלֵי בְּשָׁפִים** – אנשים יהודעים בכשפים, וְעֵלִיָּה לְהוֹת
 יוֹדְעִים בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן, כדי שלא תהא הסנהדרין שומעת מפי
 הַמְּתוֹרְגְמָן, שאם לא יידעו בשבעים לשון ויבואו עדים המדברים
 בלשון שאין הדיינים מבינים, יוצרכו הדיינים לשמוע את דבריהם על
 ידי מתורגמן, והרי זה 'עד מפי עד'.
אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר רַבִּי, אִין מוֹשִׁיבִין בְּסִנְהֶדְרִין אֵלָא מִי שְׂוִידַע
לְמַחַר אֶת הַשְּׂרִין מִן הַתּוֹרָה על ידי קל וחומר. **אָמַר רַבִּי, אִנִּי אֲדוֹן**
וְאִשְׁתְּרָנִי – אני אדון קל וחומר שיש בו בכדי לטהר את השרץ,

הכפייה בה שונה, כיון שדרכה שלא היו רגליה עולות מעליה גם
 כלפי מעלה, ואם יכפו אותה יהיה העור מונח על הארץ ויתקלקל
 מלחלוץ הקרקע, ובוה נחלקו תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל,
 שלתנא קמא זקפה על דפנותיה, ואילו רבן שמעון בן גמליאל אומר
 שמתיר את הלולאות והעור נופל מאליה.
 הגמרא מבארת במה שונה דרגש מכל מיטה: **אָמַר רַבִּי יְרֵמְיָה, אָמַר**
רַבִּי יוֹהָנָן, דְּרָגֶשׁ

להן קרביטין, ועל כרחק שאין זה דרגש. **אֵלָא בִּי אִתָּא** – כשבא רבין
 מארץ ישראל לבבל, **אָמַר, אָמַר לִי הוּא מְרַבֵּן** [=אותו חכם] ו**רַב**
תַּחְלִיפָא שְׂמִיָּה [=שמו], **דְּהָוָה שְׂבִית בְּשׁוּקָא דְגִילְדָא** – שהיה מצוי
 הרבה בשוק הרצעני העוסקים בעורות, ו**אָמַר לִיה, מָאן דְּרָגֶשׁ,**
עֲרָא דְצִלָּא – מיטה של עור מתוח הקשור בארוכות המיטה,
 שתולים רצועות בשפתו, וכשרוצים להציעו במיטה, קושרים אותו
 בארוכות המיטה על ידי לולאות, וכשמתירים אותו נופל. ודין

1 נשותיו, כפי שלמד מן הפסוקים הללו, ולא מיעט מן הכתוב 'את
2 אשתי את מיכל' שמירב לא היתה אשתו.

3 הגמרא מבררת את דעת רבי יהושע בן קרחה בביאור הפסוק בו
4 נאמר שמייכל היתה אשת עדריאל, ושממנו למד רבי יוסי כשיטתו
5 ולא בדעת רבי יהושע בן קרחה. שואלת הגמרא: ורבי יהושע בן
6 קרחה, הסובר שמירב לא היתה אשת דוד, נמי – אף הוא מה יענה
7 לדברי רבי יוסי, הקריב 'את המשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה
8 לעדריאל בן ברזלי המחולתי', ומכאן יש ללמוד כדעת רבי יוסי
9 שמירב היתה אשת דוד, וכאמור לעיל, ושלא כדעתו. מתרצת
10 הגמרא: אמר לה רבי יהושע בן קרחה, יש לדרוש ולומר בפסוק זה
11 דרשה אחרת, שנאמר בפסוק ואת המשת בני מיכל אשר ילדה
12 לעדריאל בן ברזלי המחולתי, וקשה, ובי מיכל ילדה אותם, והלא
13 מירב ילדה אותם, שהיא נישאה לעדריאל ולא מיכל, אלא מה
14 שהיה שם הוא שמירב ילדה אותם ומיכל ילדה אותם, וכיון שגדלה
15 אותם לפיכך נקראו על שמה של מיכל כאילו היא ילדתם, וללמדך
16 בא הכתוב, שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב
17 ומחשיבו כאילו ילדו.

18 הגמרא מביאה מקורות נוספים מדברי אמוראים בענין זה שהמגדל
19 או המלמד תורה את בן חבירו נחשב כאילו ילדו: (חגיגה קרא יוחנן
20 ואשתו אלעזר ונאולה ושמואל בלמודי' סימן הוא לארבע
21 המימרות דלהלן). רבי חנינא אמר, מהכא – מפסוק זה יש ללמוד
22 שהמגדל את בנו של חבירו בביתו, נחשב כאילו ילדו, שנאמר על
23 עובד בנה של רות מבועז (רות ד יז) ואתקראנה לו השכנות שם לאמר
24 ילד בן לנעמי, וקשה, ובי נעמי ילדה את עובד, והלא רות ילדה
25 אותו, אלא על כרחך רות ילדה אותו ונעמי ילדה אותו, וכיון
26 שגידלה אותו לפיכך נקרא על שמה כאילו היא ילדתו. רבי יוחנן
27 אמר, מהכא יש ללמוד זאת, שנאמר אודות כלב בן יפונה (דברי-הימים
28 א' ד יז) ואשתו (היהודית) ילדה את ירד אביה ורג' ואת חבר אבי
29 שזכו ואת יקותיאל אבי ינחז ואלה בני בתיה בת פרעה אחר שנתגירה,
30 (לו) מרד, ומרד זה כלב שנשא את בתיה בת פרעה אחר שנתגירה,
31 ולמה נקרא שמו בפסוק מרד, לפי שנתגירה מרגלים, וקשה,
32 שהלא בני בתיה שזכו בפסוק הם כינויים למשה רבינו, ובי בתיה
33 ילדה את משה, והלא יוכבד ילדה אותו, ומדוע אמר הפסוק שהוא
34 בן בתיה. אלא שיוכבד ילדה את משה ובתיה ילדה אותו, לפיכך
35 נקרא משה על שמה של בתיה כאילו הוא בנה. רבי אלעזר אמר,
36 מהכא יש ללמוד זאת, שנאמר (תהילים עז טז) גאלת ברוח עמך בני
37 יעקב ויוסף סלה, והיינו היוצאים ממצרים, שהם בני השבטים.
38 וקשה, ובי יוסף ילד את כל השבטים, והלא יעקב ילד אותם. אלא
39 שכיון שיעקב ילד ויוסף בילבל – פרנס אותם במצרים, לפיכך
40 נקראו על שמו כאילו הם בניו. אמר רבי שמואל בר נחמני, אמר
41 רבי יוחנן, כל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב
42 ומחשיבו אותו כאילו ילדו, שנאמר (במדבר ג א) ואלה תולדות אהרן
43 ומשה' ובתיה בפסוק שלאחריו (שם ג א) ואלה שמות בני אהרן
44 הבכור נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר, ולא נתפרשו כלל בניו של
45 משה, לומר לה שאהרן ילד אותם ומשה לימד אותם תורה, לפיכך
46 נקראו על שמו כאילו הם בניו, ולמדנו שהמלמד תורה לבן חבירו
47 נחשב כאילו ילדו.

48 הגמרא מביאה דרשה נוספת אודות לידת בניו וגידולם: נאמר בפסוק
49 (ישעיה כט ב) לכן בה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם,
50 ויש לבאר, ובי חיון מצינו ביעקב שפדאו לאברהם. אמר רב
51 יהודה הכוונה היא שפדאו יעקב לאברהם מצער גידול בנים, שעל

אברהם היה מוטל טורח גידולם, שנאמר (בראשית כו ד) ויהרביתי את
זרעך בכוכבי השמים, ופדאו יעקב בכך שהוטל עליו טורח זה. ויהיו
דבתי – וזהו מה שנאמר שם בהמשך הפסוק 'לא עתה יבוש יעקב
וגו' ולא עתה פניו יחורו', וכוונת הפסוק 'לא עתה יבוש יעקב' מאביו
יצחק, 'לא עתה פניו יחורו' מאביו אברהם, שאין לו ליבוש
מאברהם, שהרי פדאו וחילצו מצער גידול בנים, שהיה מוטל עליו
ונטלו על עצמו.

59 הגמרא שבה לדון בקידושי פלטי למיכל. שואלת הגמרא: מצינו
60 סתירה בכתובים אודות שמו של פלטי, שבמקום אחד כתיב (שמואל א'
61 כה מד) ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש אשר
62 מגלים, ובמקום אחר כתיב (שמואל ב' ג טז) וישלח איש בשת ויסקה
63 מעם איש מעם פלטיאל בן ליש, והפסוקים סותרים זה את זה אם
64 היה שמו פלטי או פלטיאל. מתרצת הגמרא: אמר רבי יוחנן, באמת
65 פלטי שמו, ולמה נקרא עתה שמו פלטיאל, משום שפלטי אל מן
66 העבירה מלהיכשל בה, שהרי היתה מיכל אשתו של דוד ואסורה לו,
67 וסייע בידו הקב"ה שלא נכשל בה. מה עשה כדי שלא יכשל באיסור
68 אשת איש, נעץ חרב בינו לבניה, ואמר, כל העוסק בקרב זה לבוא
69 עליה, ידקך בקרב זה. שואלת הגמרא: והקריב על פלטי כאשר
70 ניטלה ממנו מיכל (שמואל ב' ג טז) וילך אתה אישה הלוח ויבכה אחריה
71 עד בחרים, וממה שקראה לו התורה 'אישה', משמע שבה עליה.
72 מתרצת הגמרא: פלטי נקרא 'אישה' על שם שנעשה לה פאטישה,
73 שגידלה וחיבה כפי שאיש מגדל ומחבב את אשתו, אך באמת לא
74 קרב אליה כלל. שואלת הגמרא: והקריב – והרי נאמר שם עוד
75 שבלכתה הלך ה'לך ויבכה אחריה, ומשמע שבכה על אשתו
76 ההולכת ממנו. מתרצת הגמרא: בכייתו היתה על המצוה הראויה
77 מיניה – שנלקחה ממנו עתה, שעד עתה היתה בידו כל העת מצוה,
78 שנתגבר על נסיונו ולא בא עליה, ועתה היא נלקחת ממנו ושוב לא
79 יקיים מצוה זו. הגמרא דורשת את המשך הפסוק: וילך אתה אישה
80 הלוח ויבכה אחריה עד בחרים, הכוונה שנעשו שניהם בבחורים
81 שלא מעטו מעם ביהם, מפני שהיו אסורים זה על זה.
82 הגמרא מביאה מדברי אמוראים על גדלותם של צדיקים בכבישת
83 היצר, וביניהם של פלטי: אמר רבי יוחנן, תוקפו – הדבר הגדול
84 והחשוב של יוסף, שנשתבח בה, והוא במה שכתה את יצרו בעת
85 שתבעה אותו אשת פוטיפר, הוא כענוותנותו – כדבר קטן ובלתי
86 חשוב של בועז, שאילו היה קורה אצל בועז לא היה נחשב אצלו
87 לנסיין לעומת מה שהתנסה ועמד בו, שכן התגברות בועז על יצרו
88 והימנעו מלבוא על רות בגורן, גדולה בהרבה מהתגברות יוסף על
89 יצרו. תוקפו – הדבר הגדול והחשוב של בועז, שבו נשתבח
90 בהתגברותו על יצרו, הוא כענוותנותו – כדבר קטן ובלתי חשוב של
91 פלטי בן ליש, שכן התגברותו של פלטי מלבוא על מיכל גדולה
92 בהרבה מהתגברות בועז על יצרו.

93 הגמרא מפרשת מה היו מעשיהם של בועז ושל פלטי: 'תוקפו של
94 יוסף ענוותנותו של בועז'. מבארת הגמרא: מעשהו הגדול של בועז
95 הוא מה דבתי – (רות ד ח) ויהי בנצי חליה ויחרד האיש וילפת
96 והנה אשה שכבת מרגלותיו, מאי כוונת הכתוב וילפת, אמר רב,
97 שכאשר היתה רות מרגלותיו נעשה בשרו בראשי לפתות – נתקשה
98 איברו כראשו של הירק הנקרא לפת, ואף על פי כן כבש את יצרו
99 ולא בא עליה. וגדול מעשה זה ממעשהו של יוסף, שכן אשת פוטיפר
100 לא היתה פנויה אלא אשת איש ואף לא היתה עמו במיטה, ואילו
101 בועז התגבר אף על פי שהיתה רות פנויה ועמו במיטה.

1 ממלחמותיו אז החל לעסוק בבנין בית המקדש, והרי זו ראייה נוספת
2 שמלחמת עמלק קודמת לבנין בית המקדש.

3 הגמרא מביאה את השינויים שהיו במלכותו של שלמה: **אמר ריש**
4 **לקיש, בתחילה, קודם שנשא נשים נכריות, מלך שלמה אפילו על**
5 **העליונים** – צבא מעלה שבשמים, **שנאמר** (מלכים-א כט כג) **וַיָּשָׁב**
6 **שְׁלֹמֹה עַל כְּסֵא ה' לְמֶלֶךְ, וּלְכִסּוֹף, אַחֵר שֵׁנָא אֹתוֹ, מֶלֶךְ עַל**
7 **הַתְּחִינִים בַּלְבַּד, דְּהֵיִינוּ רַק בֶּאֱרֶץ, שְׁנֵאֲמַר עָלָיו** (מלכים-א ה ד) **כִּי**
8 **הוּא רֹדֵה בְּכָל עֵבֶר הַנָּהָר מִתַּפְסַח וְעַד עֶזְרָא, וְלֹא יוֹתֵר, שְׁאִינוּ**
9 **מוֹלֵךְ עוֹד בִּשְׁמִימִם.**

10 הגמרא מביאה מחלוקת בכוונת הפסוק שמלך 'מתפסח ועד עזה':
11 נחלקו **רב ושמואל** בפירוש הפסוק, **חד אמר, תפסח נמצאת בסוף**
12 **העולם מצידו האחד, ועזה נמצאת בסוף העולם מצידו האחר,**
13 **ונמצא שמלך על כל העולם, וחד אמר, תפסח ועזה בתרי תדרי הוו**
14 **יתבו** – היו יושבות יחדיו, סמוכות זו לזו, **ובשם שמלך על תפסח**
15 **ועל עזה כך מלך על כל העולם כולו, וכך מתפרש הפסוק, כי הוא**
16 **רודה בכל עבר הנהר כפי שהוא רודה מתפסח ועד עזה.**

17 הגמרא מביאה את המשך דברי ריש לקיש אודות מלכות שלמה:
18 **ולכסוף, לא מלך שלמה אלא על ישראל בלבד, שנאמר** (קהלת א יב)
19 **אֲנִי קִהַלְתִּי מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְגו', וְלֹא עַל אֻמוֹת הָעוֹלָם.**
20 **ולכסוף לא מלך שלמה אלא על העיר ירושלים בלבד, שנאמר**
21 **(קהלת א א) 'דבִּרִי קִהַלְתִּי בֶן דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַיִם'. וְלִכְסוֹף לֹא מֶלֶךְ**
22 **שלמה אלא על מפתו, שנאמר** (שיר השירים ג ז) **הִנֵּה מִפְתּוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה'**
23 **וגו', ומשמע שרק המיטה היא לשלמה. ולכסוף, כשהשליכו**
24 **אשמודאי מכסאו, לא מלך אלא על מקלו, שהוא לבדו נותר בידו,**
25 **שנאמר** (קהלת ב י) **זֶה הָיָה חֲלָקִי מִכָּל עַמְלִי, שֶׁהוּא מִקְלוֹ, לְדַעַה**
26 **אחת להלן.**

27 הגמרא מביאה מחלוקת אודות הדבר שעליו אמר שלמה שהיה

28 חלקו מכל עמלו: נחלקו **רב ושמואל** בפירוש הפסוק, **חד אמר,**
29 **הכוונה למקלו שנותר לו מכל עמלו, וחד אמר, הכוונה לגונדו** –
30 בגדו, שהוא זה שנותר לו.

31 הגמרא מביאה מחלוקת אודות שיבת שלמה למלכותו. מבררת
32 הגמרא: **הדר או לא הדר** – חזר שלמה למלכותו אחר שנדחה ממנה
33 או לא חזר. נחלקו **רב ושמואל** בדבר, **חד אמר, הדר** – חזר שלמה
34 למלכותו, **וחד אמר, לא הדר** – לא חזר שלמה עוד למלכותו.
35 מפרשת הגמרא, **מאן דאמר** – זה שאמר **לא הדר** – שלא חזר שלמה
36 למלכותו, סובר שהיה מתחילה מלך ולאחר מכן **הדיוט**, ככל אדם,
37 **ומאן דאמר** – זה שאמר **הדר** – חזר שלמה למלכותו, לדעתו היה
38 שלמה מלך ולאחר מכן **הדיוט** ושוב חזר להיות מלך.

39 שנינו במשנה שהמלך פורץ גדרותיהם של נכסי אחרים בשביל
40 לעשות לו דרך ואין ממחה בידו, דרך המלך אין לו שיעור, וכל העם
41 בוזזין ונותנין לו והוא נוטל חלק בראש.

42 הגמרא מפרשת את הדין האמור במשנה שהמלך נוטל חלק בראש
43 הביזה: **תנו רבנן, אוצרות מלכים שהגיעו ליד ישראל**
44 **במלחמותיהם, ניתנים למלך, ושאר הפיזה שפוזזין מן האויבים, דינה**
45 **שינתן ממנה מִחֻצָה לְמֶלֶךְ וּמִחֻצָה לְעָם.**

46 הגמרא מבארת את הברייתא: **אמר ליה אביי לרב דימי, ואמרי לה**
47 **– ויש אומרים שאמר זאת לרב אחא, בשלמא** – מובן הוא דבר זה
48 שאמרה הברייתא שאוצרות מלכים ניתנים למלך, שכן הוא אוֹרְחָא
49 דְּמִלְתָּא – דרכו של דבר, דהיינו שכן ראוי להיות שינתנו למלך,
50 משום שאוצרות מלכים הם, אלא מה שאמרה ששאר פיזה שפוזזין
51 גם היא ניתנת מִחֻצָה לְמֶלֶךְ וּמִחֻצָה לְעָם, מִנָּלָן – מה מקור הדבר.
52 השיב לו רב דימי, ויש אומרים רב אחא, דְּכִתְיִב – שנאמר בפסוק
53 (דברי-הימים א' כט כב) **אודות משיחת שלמה למלך,**

אגרות קודש

בי"ה, י"ב אדר, תשט"ו

ברוקלין.

הרה"ג הו"ח אי"א נוי"נ עוסק בצ"צ מוה"ר נחמי" שי

שלום וברכה!

...מה שהקשה על הפרישה לטחוי"מ סשפ"ט סק"ג דמפרש דארי שטרף ואכל השינוי הוא בזה

שטרף, אבל האכילה אח"כ אורחי' הוא - ולדידי' איפכא מסתברא.

הנה אף דמלשון רש"י (ב"ק טז, ב ד"ה והכתוב) משמע קצת דהשינוי הוא בהאכילה, ע"כ **אאפ"ל**

כן מדמשיני שם בש"ס בשנמלכה ואכלה ואם השינוי באכילה מאי מהני הא שנמלכה.

וגם הסברא הוא כדעת הפרישה, כי הרי ארי טורף בשביל חוריו ומעונותיו ואוכלם אח"כ - היינו

נבלות, אלא שבשעה שרעב אינו מחכה עד שתמות כי הוא מלך בחיות כו' וכמ"ש בפרישה ואם רואים

שמכחה ה"ז היפך אורחי'.

גם בשעה"ג כתב כהפרישה.

הסוסים. וישיב רב יהודה שיש לומר שהמנין המוזכר באחד הפסוקים אינו של האורות, אלא של האיצטבלאות. והביתם הגדולים למדורי הסוסים שבהן האורות והן המחיצות המבדילות בתוך האיצטבלאות בין שורת סוסים אחת לשורה אחרת, ועל כן אם ארבעים אלה איצטבלאות היו לשלמה ולאיצטבלאות אלו כוונת הפסוק הראשון, אזי כל אחד ואחד מהאיצטבלאות היו בו ארבעת אלפים אורות סוסים וכנאמר בפסוק השני, ואם ארבעת אלפים איצטבלאות היו ולאיצטבלאות אלו כוונת הפסוק השני אזי כל אחד ואחד מהאיצטבלאות היו בו ארבעים אלה אורות סוסים וכנאמר בפסוק הראשון.

הגמרא מבררת סתירה בפסוקים אודות גודל כספו של שלמה המלך: (רבי) יצחק רבי – הקשה סתירה בפסוקים, בתיב (דברים ידמם ב' ט ב) אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה, ובתיב (מלכים א' י כו) ויתן שלמה את הכסף בירושלים כאבנים, והרי הפסוקים סותרים זה את זה, שאם הכסף היה כאבנים היתה לו חשיבות מועטה, ואילו בפסוק הראשון כתוב שלא היה חשוב מאומה. מתרצת הגמרא: לא קשיא, כאן שנאמר שלא היה נחשב למאומה, מדובר קודם שנשא שלמה בת פרעה, ואילו כאן שנאמר שהיה נחשב כאבנים, מדובר לאחר שנשא שלמה את בת פרעה, שאחר שחטא נענש ונתמעט כספו.

הגמרא מביאה עוד מדברי רבי יצחק בענין זה: אמר רבי יצחק, בשעה שנשא שלמה את בת פרעה, ירד מן השמים המלאך גבריאל ונעץ קנה בים, והעלה אותו קנה שרשון – חול ורפש וטיט שנסחף אליו על ידי הים ונדבק השרטון בקנה והתייבש ונעשה קרקע, וגדל והלך שטח זה עד שהפך ליבשה גדולה, ועליו נבנה ברך גדול שברומי. ואמר רבי יצחק, מפני מה לא נתגלו מעמיו מצוות התורה, כגון למד נאסרו לבישת שעטנז ואכילת חזיר וכדומה, הסיבה היא שהרי שתי מקראות שבתורה שנאמרו בהן איסורי לא תעשה, נתגלו מעמיו – נכתב בתורה טעם האיסור המוזכר בהם, ועל ידי כך נבשל בהן גדול העולם, שלמה המלך, על ידי שדרש את הטעם שאינו נוגע לו ולכך התיר לעצמו לעבור על האיסור. המקרא האחד שנכשל בו, הוא דבתיב ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו, אמר שלמה, מכיון שהאיסור הוא בכדי שלא יסור לבבו, על כן אני ארבה נשים ולא אסור, ולבסוף בתיב (מלכים א' י ד) ויהי לעת וקנת שלמה נשיו הפו את לבבו, שלא עלה בידו וסר ליבו. והמקרא השני שנכשל בו הוא דבתיב לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה, ואמר שלמה, מכיון שהאיסור הוא שמא ישיב העם למצרים, על כן אני ארבה סוסים ולא אשיב את העם מצרימה, ולבסוף בתיב (מלכים א' י כט) ויתעלה ויתאזר מרכבה ממצרים בשש וגו' מאות כסף וסוסים בהמשלים ומאה, שלא עלה בידו ולבסוף הושיב מן העם למצרים.

שנינו במשנה: וכתב המלך ספר תורה לשמו. הגמרא מבררת את פרטי דין זה, ומביאה ברייתא אודות חובה זו: תנא, וכותב ספר תורה לשמו ובלבד שלא יתנאה בספר תורה של אבותיו, שירש מהם, אלא יכתוב ספר תורה אחר.

הגמרא מביאה דין במצות כתיבת ספר תורה שעל כל יחיד, ודנה בדבריו על פי האמור לעיל: אמר (רבא) (רבא) [רבא] אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם בירושה ספר תורה, בכל זאת מצוה עליו לכתוב לו ספר תורה משלו, שנאמר (דברים לא יט) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, וכתבו לכם משמעו משלכם. מקשה אביי: איתנייה אפי' לרבה, שנינו בברייתא (בבבא) לו המלך ספר תורה לשמו שלא יתנאה בשל אחרים, ויש לדייק ולומר שכלל אין [בבבא], אכן הוא

מצווה לכתוב ספר תורה בעצמו ולא להתנאות בשל אבותיו, ואילו הדין שאינו מלך לא מצווה בכך, ואיך אמרת שכל אדם חייב בכך. אמר לו רבה, לא צריכא – לא הוצרכה הברייתא לומר ששונה מלך מהדיין אלא לענין חיוב כתיבת שתי תורות, שהדיין די לו בספר תורה אחד, ואילו מלך צריך לכתוב שני ספרי תורה.

הגמרא מביאה ברייתא בה נתבאר שמלך צריך שני ספרי תורה כאמור, וכן שאר דיני ספר התורה של המלך: וכתבנא, נאמר בתורה (דברים יז יח-ט) וכתב לו את משנה וגו' התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים, והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, וממה שאמרה תורה 'משנה', מלשון שנים, למדנו שהוא כותב לשמו שתי תורות, ספר תורה אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו לכל מקום שהוא הולך, וספר תורה אחת שמונחת לו בבית נניין. אותה שיוצאה ונכנסת עמו (עושה אותה קטנה במין קמץ, ותולה אותה בוריעו, שנאמר (תהלים טו ח) שאמר דוד המלך 'שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני כל אומי, ואמר זאת על כך שהיה ספר התורה לנגדו תמיד, שהיה תלוי על ימינו). אמנם לא היה הולך עמו לכל מקום ממש, שאינו נכנס בה לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא, שנאמר (דברים שם) והיתה עמו וקרא בו, שהמקום שהיא צריכה להיות עמו הוא במקום הראוי לקרות בו, ובבית הכסא ובבית המרחץ שהם מקומות מאוסים ואינם ראויים שיקראו בהם בספר התורה, אין הספר עמו.

הגמרא מביאה דעות החולקות ודורשות את המילה 'משנה' שהכתב השתנה: אמר מר זוטרא, ואיתנא – ויש אומרים שאמר זאת מר עוקבא, בתחלה, במתן תורה בהר סיני, ניתנה תורה לישראל בכתב עברי – צורת האותיות של בני עבר הנהר והשפה שבה נכתבה התורה היתה לשון הקודש ואחר כך חזרה וניתנה להם בימי עזרא, בתחילת ימי בית שני, בכתב אשורית ובלשון ארמי. ביררו – (בחרו) להן לישראל להשתמש בכתב אשורית ובלשון הקודש, והניחו להדימויות שישתמשו בכתב עברית ובלשון ארמי. מבררת הגמרא: מאן – מי הם אותם הדימויות, אמר רב חסדא, בותאי – הכותים, שהם שומשים בכתב עברית ובלשון ארמי. עוד מבררת הגמרא: מאי כתב עברית, אמר רב חסדא, כתב ליבונאה – כתב הנכתב באותיות גדולות. ולהלן יתבאר שהאומרים כן, שנשתנה כתב התורה, לומדים זאת מהמילה 'משנה', ואינם דורשים את הדרשה הנזכרת שעל מלך לכתוב שני ספרי תורה.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת במעלתו של עזרא, ובה נתבאר גם כן שעזרא שינה את הכתב: תנא, רבי יוסי אומר, ראוי היה עזרא שתיתן תורה על ידו לישראל, אילמלא (לא) – אם לא שקדמו משה ונתן הוא את התורה. ולמדנו זאת משום שבמשה הוא – (הפסוק) אומר (שמות יט א) ומשה עלה אל האלהים, ופעורא הוא אומר (עזרא יז) הוא עזרא עלה מפקד והוא ספר מהיר בתורת משה אשר נתן ה', ויש ללמוד גזירה שוה 'עלה' מה 'עליה האמור כאן במשה, תורה היא, עבור נתינת התורה לישראל, אף עליה האמור להלן בעזרא, תורה היא, שהיה ראוי לתת את התורה בעליה זו שעלו מבבל. ועוד יש לדרוש בענין זה שהיה כמשה, שבמשה הוא אומר (דברים יד) ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים, ופעורא הוא אומר (עזרא ז ט) כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' (אלהיו) ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט, הרי למדנו ששניהם לימדו את התורה לישראל, והרי שהיה כמשה וראוי שתנתן תורה על ידו.

מוסיפה הברייתא ומספרת על דבר אחר שנעשה על ידי עזרא: ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו, נשתנה על ידו הכתב של התורה מעברית לאשורית (ארמית), שנאמר

1 שה'כהנה' השני בא להוסיף כמנין הנשים שהיו לדוד עם מה שנוספו
2 מ'כהנה' הראשון.
3 הגמרא מביאה דעה נוספת: לְמֵאן דְּרִישִׁי – למי שדורש גם את
4 האות וי"ו בכל מקום, וידרוש גם כאן את האות וא"ו שבמילה
5 'וכהנה' אֲרָבָעִים וְשָׁמֶנָה נשים הָיוּ, שה'כהנה' הראשון מוסיף שש,
6 והרי עתה עולה המנין לשתיים עשרה, ומהאות וא"ו מרבים עוד
7 שתיים עשרה, ונמצא המנין עשרים וארבע, וה'כהנה' השני מרבה
8 עוד עשרים וארבע, ועולה המנין ארבעים ושמונה.
9 הגמרא מביאה שאכן יש גם דעה כזו בברייתא: תִּנְיָא נָמִי הָבִי, לֹא
10 יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים יוֹתֵר מֵאַרְבָּעִים וְשָׁמֶנָה.
11 הגמרא מבררת את דעת התנא במשנה. שואלת הגמרא: וְתִנְיָא דִּין
12 – והתנא שלנו, במשנה, מֵאֵי טַעְמִיהָ שֵׁינָא סוֹבֵר שֵׁשׁ לְרֵבּוֹת עַד
13 עֶשְׂרִים וָאַרְבַּע
14 נשים, על ידי שנאמר שה'כהנה' השני מרבה עוד כמנין נשות דוד עם
15 מה שנוסף ב'כהנה' הראשון. משיבה הגמרא: אָמֵר רַב פְּהֵנָּה, מִקִּישׁ
16 ומדמה הכתוב את 'כְּהֵנָּה' בְּתָרָא ו-הנאמר אחרון 'לְכֵהנָה' קָמָא
17 ו-הנאמר ראשון, לדרוש ולומר, מֵה 'כְּהֵנָּה' קָמָא מֵרַבָּה רַק שֵׁית –
18 שש נשים, אֵת 'כְּהֵנָּה' בְּתָרָא מֵרַבָּה רַק עוֹד שֵׁית – שש נשים, וביחד
19 הם שמונה עשרה בלבד.
20 הגמרא מבררת את האמור למעלה שהיו לדוד בחברון רק שש נשים.
21 מקשה הגמרא: וְהָא הֵוָּא – והרי היתה לו לאשה גם מִיכָל בת שאול,
22 שלא נמנתה למעלה בין הנשים שהיו לו בחברון, ונמצא שהיו לו
23 שבע נשים, ויש ללמוד מ'כהנה וכהנה' להתיר עד עשרים ואחת
24 נשים. מתרצת הגמרא: אָמֵר רַב, עֲנִילָה שְׁנוּכְרָה בֵּין שֵׁשׁ הַנָּשִׁים שֶׁהָיוּ
25 לוֹ בַּחֲבֵרוֹן, זֹו מִיכָל, וְנִמְצָא שֶׁאֵין הָיוּ לוֹ רַק שֵׁשׁ וְלֹא יוֹתֵר. מִבִּאֲרַת
26 הגמרא: וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ עֲנִילָה, והרי מיכל שמה, מִשּׁוֹם שֶׁחֲבִיכָהּ
27 הִיטָה עָלֶיהָ פְּעֻלָּתָהּ. מביאה הגמרא ראייה שאשה נקראת עגלה: וְכֵן
28 הוּא אִמֶּר בְּשִׁמּוֹשׁ (שופטים יד) לֹאִלִּי חֲרָשְׁתָּם פְּעֻלָּתָהּ וְגו', והכוונה
29 שם לאשתו.
30 מכיון שאמרנו שעגלה היא מיכל, נמצא שיתרעם הנוכר בפסוק לעיל
31 כבן עגלה, הוא בן מיכל. הגמרא מבררת אם הדבר יתכן. מקשה
32 הגמרא: וְכִי הָיוּ לְמִיכָל בָּנִים – האם היו למיכל בנים, שאתה אומר
33 שיתרעם הוא בנה. וְהַכְּתִיב (שמואל ב' יד) וְלִמִּיכָל בַּת שָׁאוּל לֹא הָיָה
34 לָהּ וְלֹד עַד יוֹם מוֹתָהּ, ונמצא שלא היו לה ילדים. מתרצת הגמרא:
35 אָמֵר רַב חֲסֵדָא, עַד יוֹם מוֹתָהּ לֹא הָיָה לָהּ וְלֹד, אֲבָל בְּיוֹם מוֹתָהּ
36 הָיָה לָהּ, ועל כן יש לומר שיתרעם נולד ביום מותה.
37 הגמרא דוחה את דברי רב חסדא ואומרת שאין כאן כל קושיא.
38 אומרת הגמרא: מִכָּדִי בָנִים הָיָה קָא חָשִׁיב לָהּ – והרי הפסוק הנ"ל
39 המזכיר את יתרעם כבן עגלה שהיא לדבריו מיכל בת שאול, היכן
40 הוא מונה את בני דוד, הלא בְּחֵרְבוֹן, שאלו הבנים שנולדו לו
41 בחברון, וְאִילוּ מִעֲשֶׂה דְּמִיכָל, בו נאמר שלא היה לה עוד יום
42 מוֹתָה, בִּירוּשָׁלַיִם הָיָה, דְּכִתְיִב (שמואל ב' יט) אַחֲרֵי שֶׁעָלָה דוֹד עִירָא
43 וּמִלֵּךְ בִּירוּשָׁלַיִם. הוּא הֶעֱלָה אֶת אֶרֶן הָאֱלוּקִים אֶל עִיר דָּוִד וְהִיא
44 מִפּוֹז וּמִכְרַב לִפְנֵי הָאֶרֶן, וְלִמִּיכָל בַּת שָׁאוּל נִשְׁקָפָה בְּעַד הַחֲלוֹן
45 וְתָרָא אֶת הַמֶּלֶךְ דָּוִד מִפּוֹז וּמִכְרַב לִפְנֵי ה' וְתָבִי לוֹ בִּלְבָבָהּ, ואחר
46 כך נאמר (שם ב) וְתִצָּא מִיכָל בַּת שָׁאוּל לְקִרְיַת דָּוִד וְתֹאמַר מִה נִכְבַּד
47 הַיּוֹם מִלִּךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינַי אֲמָהוּת עֲבָדֶיךָ בְּהַגְלוֹת
48 נְגֻלוֹת אֲחֵרֵי הָרָקִים, וְדוֹד הוֹכִיחָה עַל דְּבָרֶיהָ, ועל זה נאמר שלא היה
49 לה ולד עד יום מותה, וְאָמֵר רַב יְהוֹדָה וְאִיתִימָא – ויש אומרים
50 שאמר זאת רַב יוֹסֵף, שֶׁקָּלָתָהּ מִיכָל לְמִיפְרָסָהּ – לקחה מיכל את
51 פִּירְעוֹן חֲטָאָה (ושבוה לדוד בליבה על שפיזו וכרכר לפני הארון) בכך
52 שלא היו ילדים יותר. ומוכח שרק אז נענשה ולא קודם לכן, ויתרעם
53 נולד בחברון לפני מעשה זה, ואם כן איך לומר שיתרעם נולד ביום
54 מותה. מסיקה הגמרא: אֲלֵא אִימָא שֶׁלֹּא כְּדַבְרֵי רַב חֲסֵדָא דְּלַעֲלִי,
55 אֲלֵא עַד אוֹתוֹ מִעֲשֶׂה הָיָה לָהּ וְלֹד, וּמִכָּאֵן וְאִילָף לֹא הָיָה לָהּ עוֹד,
56 ויתרעם נולד בחברון קודם לאותו מעשה.
57 הגמרא מוסיפה לברר את מנין נשיו של דוד. מקשה הגמרא: וְהַכְּתִיב
58 (שמואל ב' יד) וַיִּקַּח דָּוִד עוֹד פְּלִנְשִׁים וְנָשִׁים בִּירוּשָׁלַיִם, ומוכח שהיו
59 לו נשים נוספות יותר מהשש שהוכרו שהיו לו כבר בחברון. מתרצת

הגמרא: נשים אלו שלקח הם לְמַלּוּזִי – למלא את מנין נשותיו עד
שְׁמוֹנֶה עָשָׂר בִּלְבָד.
הגמרא מפרשת את הפסוק: מֵאֵי נָשִׁים וְכֵאֵי פְּלִנְשִׁים, כלומר, מה
בין זה לזה. אָמֵר רַב יְהוֹדָה אָמֵר רַב, נָשִׁים הֵן אֵלּוּ שֶׁנִּשְׂא בְּכֵתוּבָה
שֶׁכָּתוּב לָהּ וּבְקִדּוּשֶׁיךָ שֶׁנֶּחַן לָהּ, וְפְלִנְשִׁים הֵן אֵלּוּ שֶׁכָּסַף בְּלֹא לְכַתּוּב
לָהּ כְּתוּבָהּ וּבְלֹא לָתֵת לָהּ קִדּוּשִׁין.
עוד מדברי רב יהודה בשם רב על נשות דוד וילדיו: אָמֵר רַב יְהוֹדָה
אָמֵר רַב, אֲרָבַע מֵאוֹת יְלָדִים – בחורים, הָיוּ לוֹ לְדָוִד, וְכֹלֵן בָּנֵי
יִפְתָּ תוֹאֵר הָיוּ, שאמותיהן נשבו במלחמות שעשה דוד עם אויביו,
ובא עליהן ונולדו אלו, וּמִנְדִּלִּי בְּלוֹדִיּוֹת מֵאֲחֹרֵי עֶרְפָּם הָיוּ, שכיון
שהיו בנות יפת תואר היו נוהגים כמנהג הגויים, וְכֹלֵן יוֹשְׁבֵין
בְּקִדּוּנוֹת שֶׁל וְהָב וּמִהֲלָכִין בְּרָאשֵׁי גֵיּסוֹת ו-חילות) הָיוּ, וְהֵם הָיוּ
בְּעַלֵּי אֲנָרוּפִין שֶׁל בֵּית דָּוִד, שהיו מטילים אימה על אויביו.
עוד מדברי רב יהודה אודות ילדי דוד מיפת תואר: וְאָמֵר רַב יְהוֹדָה
אָמֵר רַב, תָּמֵר, שְׁנוּכְרָת בִּפְסוּקִים כָּתְבוּ שֶׁל דָּוִד, בַּת יִפְתָּ תוֹאֵר
הָיְתָה, שְׁנֵאמָר (שמואל ב' יג) שֶׁאִמְרָה לֹאֲמִנּוֹן אַחִיהָ כִּשְׁבָא לֹאֲנוּסָה,
'וְעֵתָה דִּבְרָא נָא (עַל) הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנְעֵנִי מִמֶּךָ', ומוכח שיכולה
היתה להינשא לו, וְקִשָּׁה, אֵי סָלְקָא דְּעֵתָךְ – אם עולה על דעתך
לומר שתמר בַּת גִּישׁוֹאִין הָיְתָה ו-היתה), כלומר שהיא בת דוד
שנולדה לו מנישואיו עם מעכה אמה, אֲחֵתֶיהָ כִּי הָיָה שְׁרָיָא לִיה –
האם היתה אחותו של אמנון, והיא תמר, מותרת להנשא לו, בתמימה.
אֲלֵא שְׁמַע מִינָהּ בַּת יִפְתָּ תוֹאֵר הָיְתָה, שנולדה לאמה מדוד קודם
שנתגיירה אמה גירות גמורה, וכיון שנולדה לאמה בהיותה עוד גויה,
על כן אינה נחשבת כבת דוד, ולא נאסר לאמנון בן דוד לשאתה.
הגמרא מוסיפה להביא מדרשותיהם של רב יהודה ואמוראים אחרים
בפסוקים שבפרשת אמנון ותמר: נֹאמֵר (שמואל ב' יג) וְלִאֲמִנּוֹן רָע
וְשִׁמּוֹ יוֹנָדָב בֶּן שְׁמֵעָה אֲחִי דָּוִד (והיה) [ויִּזְנֶדב] אִישׁ חָכֵם וְגו'
מֵאֵד. אָמֵר רַב יְהוֹדָה אָמֵר רַב, הַכוּוֹנָה בִּפְסוּקִים שֶׁהִיא יוֹנָדָב אִישׁ
חָכֵם לְרִשְׁעָהּ, וְלֹא שֶׁהִיא חָכֵם בַּחֲכֻמַּת הַתּוֹרָה, אֲלֵא חָכֵם לָתֵת עֲצוֹת
בְּכָדִי לַחֲטָא.
עוד נאמר (שם ד-ט) וַיֹּאמֶר לוֹ [יוֹנָדָב לֹאֲמִנּוֹן] מִדּוּעַ אַתָּה בָּכָה דָּל
ו-כחוש) בֶּן הַמֶּלֶךְ בְּבֶקֶר בְּבֶקֶר הֲלוֹא תִּגִּיד לִי, וַיֹּאמֶר לוֹ אֲמִנּוֹן אֶת
תָּמֵר אֲחוֹת אֲבִישֶׁלֶם אֲחִי אֲנִי אֹהֵב, וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹנָדָב שָׁכֵב עַל מִשְׁכַּבְּךָ
וְהִתְחַל וְגו' וְכֵאֵן אֲבִיק לְרֹאשִׁיתִי, היינו שיעץ לו שיעשה עצמו כחולה.
והמשך הפסוק עַד וְאֲמַרְתָּ אֵלָיו תָּבֵא נָא תָמֵר אֲחוֹתִי וְתִבְרְנִי לָחֵם
וְעִשְׂתָּהּ לְעֵינַי אֶת הַבִּרְיָה לְמַעַן אֲשֶׁר אֶרְאֶה וְאֶכְלֵתִי מִיָּדָה, היינו
שתעשה לו מאכל. ונאמר שם שכך עשה אמנון, וַיִּשְׁכַּב אֲמִנּוֹן
וְיָתַח, וַיָּבֵא הַמֶּלֶךְ לִרְאֹתוֹ, וַיֹּאמֶר אֲמִנּוֹן אֵל הַמֶּלֶךְ תָּבֵא נָא תָמֵר
אֲחֹתִי וְתִלָּכֵב לְעֵינַי שְׁתֵּי לִבְבוֹת, וְאֶבְרָה מִיָּדָה, וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶל תָּמֵר
הַבִּיתָה לֵאמֹר לְכִי נָא בֵּית אֲמִנּוֹן אֲחִיק וְעִשֵׂי לוֹ הַבִּרְיָה, וְתִלָּכֵי תָמֵר
בֵּית אֲמִנּוֹן אֲחִיקָהּ וְהוּא שָׁכֵב וְתִקַּח אֶת הַבָּצֵק וְתִלָּשׁ וְתִלָּכֵב לְעֵינַי
וְתִבְשֵׁל אֶת הַלִּבְבוֹת, וְתִקַּח אֶת הַמִּשְׁמָרֹת וְתִצְוֹק לְפָנָיו, אָמֵר רַב
יְהוֹדָה אָמֵר רַב, שְׁעִשְׂתָּה לוֹ מִיֵּי מִיּוֹג.
עוד נאמר שם שלאחר מכן מיאן אמנון לאכול, והוציא כל איש
מעליו, ואז החזיק בה בעל כרחו ושכב עמה. ולאחר מכן נאמר (שם)
וַיִּשְׁנֵאָה אֲמִנּוֹן שְׁנֵאָה דְּלוֹלָה מֵאֵד כִּי גְדוֹלָה הַשְּׁנֵאָה אֲשֶׁר שְׁנֵאָה
מֵאֲהָבָה אֲשֶׁר אֲהָבָה. מבררת הגמרא: מֵאֵי טַעְמָא שֶׁנָּא אוֹתָהּ לֹאֲחֹר
שֶׁשָּׁכַב עִמָּה. אָמֵר רַבִּי יִצְחָק, נִימָא ו-שְׁעִרָה נִקְשְׂרָה לוֹ בְּאוֹתוֹ
מִקּוֹם, וְשְׁנֵאָתוֹ שְׁעִרָה זוֹ לֹאֲמִנּוֹן בְּרוֹת שְׁפָכָה. שואלת הגמרא: וְכִי
נִקְשְׂרָה לוֹ הַשְּׁעִרָה מֵאֵלֶיהָ, אִתְּיָא מֵאֵי עֲבָרָה – היא מה עשתה,
ולמה שנאה עבור זאת. משיבה הגמרא, אֲלֵא אִימָא – אמור שכך
היה, שֶׁנִּקְשְׂרָה לוֹ תִּמְרָה בְּכוּוֹנָה נִימָא, וְשְׁנֵאָתוֹ בְּכָר בְּרוֹת שְׁפָכָה, ועל
כך שנאה.
הגמרא מבררת כיצד יתכן שאירע דבר זה. מקשה הגמרא: אִינִי –
האם ניתן לומר כן שמהשערות שלה בא לידי כך, וְהָא וְהָא דְּרִישׁ
רַבָּא, מֵאֵי דְּכִתְיִב בִּפְסוּקִים (יחזקאל טז יד) הַמִּשְׁבַּח אֶת יִשְׂרָאֵל וְאָמַר
'וְצִנָּא לָהּ שֵׁם בְּנוֹתֵי בִּינְיָד', בא הפסוק לומר שֵׁאִין לָהּ לְבָנוֹת
יִשְׂרָאֵל לֹא שְׁעֵר בֵּית הַשְּׁחִי – תחת אצילי הידים, וְלֹא שְׁעֵר בֵּית
הַעֲרֻוֹת, וְהוּא יוֹפִיין שִׁינָא לוֹ שֶׁם וּפְרָסוֹם בֵּין הָעַמִּים. ואם כן לא היה

לתמר שער באותו מקום, ואיך נקשרה לו שערה והזיקתו. מתרצת
הגמרא: **שָׁאֵנִי** – שונה תָּמַר משאר בנות ישראל, דְּכֵת יֶפֶת תוֹאֵר
הוּא וְהִיתָהּ, כאמור לעיל, ועל כן היתה כשאר הגויות שיש להן
שער באותו מקום.

עוד נאמר שם בהמשך על מה שהיה אחר ששכבה אמנון (שם טו),
'וְתָקַח תָּמַר אֶפֶר עַל רֹאשָׁהּ (ואת בתונת) [וּבְתִנְתָּ] הַפְּסִים אֲשֶׁר
עָלֶיהָ כִּרְעָה וַתֵּשֶׂם יָדָהּ עַל רֹאשָׁהּ וַתִּלָּךְ הַלּוֹךְ וְזָעָדָה, תָּנָא מִשְׁמִינָה
דְּרַבִּי יְהוֹשֻעַ בֶּן קִרְחָה, גֵּרָד גִּדּוֹל גִּדְרָה תָּמַר כְּאוֹתָהּ שָׁעָה בְּדַמְעָתָהּ

המשך ביאור למסכת סנהדרין ליום שבת קודש עמ' א

הגמרא מבררת מה היתה אבישג לדוד. אומרת הגמרא: **אֲבִישָׁג מֵאִי
הִיא** – מה היתה לדוד, דְּכֵתִיב (מלכים א' א-ג), 'וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד וְקָן כָּא
בְּיָמָיו וְגו' וַיִּכְסֶּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יָחַם לוֹ, וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו וַיִּבְקְשׁוּ וְגו'
לאדני המלך נערה בתולה ועמדה לפני המלך ותהי לו סכנת
וּמִחֲמַמְתָּ וַיִּשְׁכְּבָהּ בְּחִיקָךְ וַחֲסֵם לְאֹדְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְכֵתִיב (שם א) 'וַיִּבְקְשׁוּ
נַעֲרָה יָפָה וְגו' כָּל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת אֲבִישָׁג הַשּׁוֹנְמִית וַיָּבֹאוּ
אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ, וְכֵתִיב (שם ד) 'וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סוֹכֶנֶת
וַתִּשְׁרָתָהּ וַהֲמֶלֶךְ לֹא יָדָעָה וְגו' – לא נשא אותה. ומפסוקים אלו אנו
לומדים שאבישג שמשה את דוד לחממו, ולכן היה דינה ככל כלי
תשמישו, ונאסרה להדיוט.

הגמרא מספרת על דברים שהיו בין דוד לאבישג, אודות האפשרות
שתנשא לדוד: **אֲמָרָה אֲבִישָׁג לְדוֹד, נִינְסָבִן** – שא אותי לאשה. אָמַר
לָהּ דוֹד, אֲסִירָתָ לִי – אסורה את לי, משום שלא הותר לי לשאת יותר
משמונה עשרה נשים, וכבר נשאתי שמונה עשרה נשים, ואיני יכול
לשאת אשה נוספת. אָמָרָה לָיָהּ אֲבִישָׁג לְדוֹד, 'חֲסִרִיָּה לְנִנְבָא,
נִפְשִׁיָּה לְשִׁלְמָא נְקִיט' – כאשר חסר לגנב, שאינו מוצא מקום לגנוב,
הוא מחזיק את עצמו בעונה כאיש שלום, אף שבאמת מה שאינו גונב
אינו מפני צדקתו אלא רק מחמת שלא מצא מה לגנוב. כלומר, מפני
שאין אתה יכול לבלוע, שזקנת ותש כורך, על כן אתה מוכרח
לשאתני, ואתה תולה זאת בכך כאילו מפני האיסור אתה נמנע
מלשאת אותי לאשה. רצה דוד להוכיח לה שאכן רק מפני האיסור
אינו נושאה, ולא מפני שאין כחו עמו, ועל כן אָמַר לָהּ לַעֲבֹדִי,
קְרָאוּ לִי לְבַת שִׁבְעָה אֲשֶׁתִּי. וְכֵתִיב (שם טו), 'וְתִבְנֶה בַת שִׁבְעָה אֶל הַמֶּלֶךְ
הַחֲדָרָה וְהַמֶּלֶךְ וְקָן מְאֹד וַאֲבִישָׁג הַשּׁוֹנְמִית מִשְׁרַת אֶת הַמֶּלֶךְ. ומה
שבאה החדרה היה זה בכדי שיבוא עליה ותראה אבישג שדבריו
נכונים.

**אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כְּאוֹתָהּ שָׁעָה שְׂבָאָה בַת שִׁבְעָה הַחֲדָרָה,
קִינָחָה בַת שִׁבְעָה בְּשִׁלְשׁ עֶשְׂרֵה מִפּוֹת, לִפִּי שְׂבָאָה עָלֶיהָ שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה
פַּעֲמִים, וְקִינָחָה בֵּין תִּשְׁמִישׁ לַתִּשְׁמִישׁ, וְנִרְמָז הַדָּבָר בְּכָךְ שִׁישׁ שְׁלוֹשׁ
עֶשְׂרֵה תִּיבּוֹת בַּפְּסוּק וְגו'.**

הגמרא לומדת מהדברים על הקושי בגירושין: **אָמַר רַב שִׁמְעוֹן בֶּר
אֲבָא, בּוֹא וְרָאָה בְּמָה קָשִׁין גִּירוּשִׁין** וכמה יש להשתדל להמנע
מהם, שְׁתֵּרֵי דָוִד הַמֶּלֶךְ הִתִּירוּ לוֹ לַיְיָחֵד וְגו' – להתייחד עם אבישג, ואף
שנאסר יחוד עם הפנויה, וכאמור לעיל (כא), וְלֹא הִתִּירוּ לוֹ לַגֵּרָשׁ
אחת משמונה עשרה נשותיו על מנת שישא את אבישג, כי אין
מגרשים אשה ללא סיבה גדולה וחזקה.

אגב כך מביאה הגמרא מאמרים שונים אודות הקושי שבפירוד שבין
בעל לאשה, במיתה או בגירושין, ובפרט באשה ראשונה, וכן אודות
הקושי בוויזוג בין בעל לאשה, ועוד מאמרים בעניינים אלו: **אָמַר רַבִּי
אֶלְעָזָר, כָּל הַמְּגֵרָשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ הַרְאֵשׁוֹנָה, אֶפִּילוּ הַמּוֹבָח מוֹרֵד
עָלָיו דְּמַעוֹת מֵרֹב עֵצֶר, שֶׁנֶּאֱמָר (מלאכי ב' יג) 'וְזֹאת שְׁנִית תַּעֲשׂוּ, כִּפּוֹת
דְּמַעָה אֶת מוֹבָח ה' בְּכִי וְאִנְקָה, מֵאִין עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמְּנִיחָה וְלִקְחָתָהּ
רְצוֹן מִיָּדֶכֶם, וְכֵתִיב (שם ד) 'וְאִמְרָתְכֶם עַל מָה, עַל בִּי ה' הִעִיד מִיָּד
וּבֵין אִשְׁתִּי נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אֹתָהּ בְּגִדְתָהּ בָּהּ, וְהִיא חֲבָרְתְּךָ וְאִשְׁתִּי**

ובזעקתה ובכך שנהגה עצמה בבזיון, שעל ידי כך נשאו שאר נשים
קל וחומר בעצמן ואָמְרוּ, אִם לְבָנוֹת מְלָכִים אִירַע בָּהֶן, שְׁקָרָה קִלְקוּל
זֶה, לְבָנוֹת הַדְּיוֹטוֹת עַל אַחַת בְּמָה וּבְמָה שֶׁעָשׂוּ לְקִרְוֹתָן, וְכֵן אִם
לְצִנּוּעוֹת אִירַע בָּהֶן, לְפִרְיוֹצוֹת עַל אַחַת בְּמָה וּבְמָה שִׁיכּוּל הַדָּבָר
לְקִרְוֹת, וְיֵשׁ אִיפּוֹא לְהִיזָר מִלְּבֹאֵל לִידֵי כָר.
הַגְּמָרָא מְבָאֵר מִזֶּה הַגֵּדֵר שֶׁגִּדְרוּ בַּעֲקֻבוֹת מַעֲשֵׂה זֶה: **אָמַר רַב
יְהוּדָה אָמַר רַב, כְּאוֹתָהּ שָׁעָה גִזְרוּ**

בְּרִיתָךְ.
אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְאִיתִימָא וְגו' – ויש אומרים שאמר זאת **רַבִּי אֶלְעָזָר, אִין
אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מְתָה בְּעוֹן בַּעֲלָהּ, אֵלָּא אִם בֶּן מִבְּקָשִׁין מִמֶּנּוּ מִמּוֹן
שֶׁנֶּדֶר לְצַדִּיקָה וְאִין לוֹ לֵתָה, שֶׁנֶּאֱמָר (משלי כב כו) 'וְאִם אִין לָךְ לְשִׁלֹּם
לְמָה יִקַּח מִשְׁכָּבְךָ מִתְּחִתֶּיךָ, וּמִשְׁכָּבְךָ הִיא הָאִשָּׁה, שְׁמָתָהּ כְּאִשֶּׁר
אִין לוֹ לְשִׁלֹּם מִזֶּה שְׁחִיב לְצַדִּיקָה.**

**וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל אָדָם שְׁמָתָה אִשְׁתּוֹ הַרְאֵשׁוֹנָה, הָרִי זֶה נִחְשָׁב
לוֹ כְּאִילוּ חֵרֶב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו, שֶׁנֶּאֱמָר (יחזקאל כד טו) 'כֵּן אָדָם
הֲנִי לִזְכָּר מִמֶּךָ אֶת מִחְמַד עֵינֶיךָ בְּמִנְפָּחָה לֹא תִסְפָּד וְלֹא תִכְבֶּה
וְלֹא תִבּוֹא דְּמַעַתְךָ, וְכֵתִיב (שם יח) 'וְאִדְבַּר אֶל הָעָם בְּבִקְרָה וְתָמַת
אֲשֶׁתִּי בְּעֵרֶב, הָרִי שֶׁאִשְׁתּוֹ נִקְרָאת 'מִחְמַד עֵינִי. וְכֵתִיב (שם כא) 'הֲנִי
מִחְלָל אֶת מִקְדָּשִׁי גֵּאוֹן עוֹיָבְכֶם מִחְמַד עֵינֵיכֶם, הָרִי שֶׁגַּם הַמִּקְדָּשׁ
נִקְרָא 'מִחְמַד עֵין, וְלִמְדוֹנוֹ שֶׁשְׁקוּלָה אִשָּׁה כְּגֵד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמוֹתָהּ
כְּגֵד חוֹרֵבָנוּ.**

**אָמַר רַבִּי אֶלְכָּסָנְדְּרִי, כָּל אָדָם שְׁמָתָה אִשְׁתּוֹ בְּיָמָיו, עוֹלָם חֲשָׁךְ
בְּעָדָה, שֶׁנֶּאֱמָר (איוב יח ט) 'אֹדֹר חֲשָׁךְ בְּאֶהְלִי וְנִדְרָ עָלָיו יָדָעָה, וְאֶהְלִי
הִיא אִשְׁתּוֹ, וְהַפְּסוּק מִתְּפַרֵּשׁ שֶׁאִדֹר חֲשָׁךְ לוֹ בַּעֲבוּר אֶהְלִי הִיא אִשְׁתּוֹ.
רַבִּי יוֹסִי בֶר הֲנִינָא אָמַר, פְּסִיעוֹתָיו מִתְּקַצְרוֹת מְחוּלְשָׁה וְצַעַר,
שֶׁנֶּאֱמָר (שם ט) 'צָעִיר צָעִיר אִינוֹ, רַבִּי אֶבְרָהָם אָמַר, עֲצָתוֹ נוֹפֶלֶת, שֶׁלֹּא
תִתְקַיֵּם עֲצָתוֹ וְלֹא תִצְלִיחַ, שֶׁנֶּאֱמָר (שם) 'וְתִשְׁלִיכִיכֶה עֲצָתוֹ.**

**אָמַר רַבָּה בֶּר בֶּר הֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אִישׁ וְאִשָּׁה, קָשָׁה לְמִקּוֹם
לְוִוּוֹגָם זֶה לְזוֹה, בְּקִרְיַעַת יָם סוּף שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ בֵּה סַדְרֵי בְּרִאשִׁית וְהִידָה
קָשָׁה בְּעִנֵּי הַמִּקּוֹם לַעֲשׂוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמָר (תהילים סח ט) 'אֱלֹהִים מוֹשִׁיב
יְהוּדִים בְּיָתָהּ, מוֹצִיא אֲסִירִים בְּפִנְיֹתָהּ, (אל תִּקְרֵי 'מוֹצִיא
אֲסִירִים' אֵלָּא 'בְּמוֹצִיא אֲסִירִים', אל תִּקְרֵי 'בְּפִנְיֹתָהּ' אֵלָּא 'בְּכִי
וְיִשְׁרֹת'), שֶׁהוֹשֵׁב יְהוּדִים בְּבֵית אֶחָד לַעֲשׂוֹתָם זֶה אֶחָד, דּוּמָה
לְהוֹצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם כְּאִשֶּׁר יֵצְאוּ בְּכִי וְשִׁירָה.**

הַגְּמָרָא תִּמְדָּה עַל דְּבָרֵי רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁקָּשָׁה לְוִוּוֹג אִישׁ וְאִשָּׁה. מִקְשָׁה
הַגְּמָרָא: **אִינִי** – האם כן הוא כדברך, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,
אֲרַבְעִים יוֹם קוֹדֶם יֵצִירַת הָאָדָם, בֵּת קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמַרַת בַּת פְּלוֹנִי
תָּהָא נִשְׁוֵאָה לְפְלוֹנִי, וְנִמְצָא שֶׁאִין בְּזִיוּגָן שִׁינּוּ סַדְרֵי בְּרִאשִׁית, שֶׁהִרִי
מִתְחִילַת יִצִּירָתָן כְּבֵר נִוְעֵדוּ זֶה לְזוֹה. מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא: **לֹא קָשָׁיָה, הָא
– מִזֶּה שֶׁאִמְרַת רַב שִׁיּוּצָתָה בַּת קוֹל וּמִכְרַז' בַּת פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי, מְדוּבָר
בְּזִיוּג רֹאשׁוֹן, הָא – מִזֶּה שֶׁאִמְרַת רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁקָּשָׁה לְוִוּוֹג כְּקִרְיַעַת יָם
סוּף, מְדוּבָר בְּזִיוּג שֵׁנִי.**

הַגְּמָרָא מוֹסִיפָה לְהִבְיָא מֵאִמְרֵים שׁוֹנִים עַל מַעֲלַת אִשָּׁה רִאשׁוֹנָה
וּבַעַל רִאשׁוֹן, וְעוֹד מַעֲנִינִים אֵלָּה: **אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בֶּר נַחֲמָן, לְכָל
יֵשׁ תְּמוּנָה וְגו' – דָּבָר שִׁיכּוּל לְהַחֲלִיפוֹ חוּץ מֵאִשְׁתִּי נְעוּרִים, שֶׁדָּבָר אִינוֹ
יִכּוּל לְבֹא תַּחְתִּיהָ, שֶׁנֶּאֱמָר (ישעיה נד ח) 'וְאִשְׁתִּי נְעוּרִים בִּי תִּמְאָס',
שֶׁהִקְבִּישׁ אִמְרֵי שִׁיבוֹשׁ לְיִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי שֶׁהָא אִשָּׁה נְעוּרִים, שֶׁאִף אִם
תִּמְאָס יִחְזִירָנָה בַּעֲלָהּ, כִּיִּין שֶׁאִין אַחֲרַת יְכִילָה לְבֹא תַּחְתִּיהָ.**

**מִתְנִי לָהּ – שֶׁנֶּה רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק בְּרִיָּה וְגו' – אִין אָדָם מוֹצִיא
קוֹרֵת רוּחַ אֵלָּא מֵאִשְׁתּוֹ הַרְאֵשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמָר (משלי ה יח) 'יְהִי מִקְוֶךָ
כְּרוּךְ וְשִׁמְחַת מֵאִשְׁתִּי**

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן - אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך - הלכות שבת

- 1 **בג.** מי ששעה להתפלל מנחה בערב שבת עד שקיבלו הקהל שבת דהיינו שאמרו ברכו²⁰¹ לא יתפלל מנחה
- 2 באותה בית הכנסת בשעה שהקהל מתפלל ערבית²⁰² שמאחר שהקהל קדשו היום אין לו לעשותו חול
- 3 אצלם אלא ילך חוץ לבית הכנסת²⁰³ ויתפלל שם מנחה של חול²⁰⁴ והוא שלא ענה עמהם אחר ברכו אבל אם
- 4 ענה הרי קבל עליו שבת²⁰⁵ ואסור לו להתפלל מנחה של חול אלא יתפלל ערבית שתיים²⁰⁶ כדין טעה ולא התפלל

הלכתא רבתא

- (אפילו ענו ברכו עמהם²⁰¹).
 קנח²⁰² מנחה של חול - אבל אסור בעשיית מלאכה - כיון שקיבלו עליהם רוב הקהל השבת²⁰².
 קנח²⁰³ הרי קבל עליו שבת - לכן אין נכון לענות ברכו דשוב לא יוכל להתפלל מנחה - רק ילך חוץ לבית הכנסת²⁰³.
 קנח²⁰⁴ הרי קבל עליו שבת - ואינו יכול להתנות שאינו מקבל שבת באמירת ברכו²⁰⁴.
 קנח²⁰⁵ יתפלל ערבית שתיים - ומכל מקום אם התפלל מנחה - יצא ידי חובתו ואין צריך להתפלל ערבית שתיים²⁰⁵.
- קנב²⁰⁶ דהיינו שאמרו ברכו - משמע מהלשון דוקא שאמרו ברכו - אבל אם קיבלו עליהם השבת באמירת 'בואי כלה' או 'מזמור שיר ליום השבת' - יכול להתחיל מנחה קודם שיתחילו 'ברכו'¹⁹⁸.
 קננ²⁰⁷ שהקהל מתפלל ערבית - משמע שאם גמרו להתפלל - יכול להתפלל מנחה בבית הכנסת¹⁹⁹.
 קנן²⁰⁸ חוץ לבית הכנסת - ובית כנסת שיש בו כמה חדרים - יכול להתפלל בחדר סמוך, ואם ישנם עשרה אנשים שעדיין לא התפללו מנחה - יכולים להתפלל בציבור²⁰⁰.

ציונים והוספות

- (198) שאם קיבלו עליהם שבת בדבר אחר (לא מיבעי כשקיבלו תוספת שבת בלבד, אלא אפילו קיבלו חומרות עיצומו של יום) כגון הדלקת הנר - יכולים להתפלל מנחה, ולא אמרו להתפלל מנחה קודם הדלקת הנר אלא לנשים כנ"ל אות סט, והסברא בזה שאף שמקבל ע"ע עיצומו של יום - אינו יכול להפקיע השעבוד דמנחה (ראה ס' לקוטי סופר (עה"מ מצוה לא דף מג ע"ד)), ורק כאשר קיבל השבת במקום שלא מועיל תנאי על ידי השתתפות בתפילת ערבית (אפילו בעניית 'ברכו'), אינו יכול לחזור ולהתפלל מנחה (וקבלת שבת שנגרר ע"י רוב הציבור אינה קבלת שבת שמצד התפלה אלא דומה להדלקת הנר, והראיה שנגרר אחריהם כבר באמירת 'מזמור שיר' במקום שנהגו, ועוד שמועיל בזה תנאי (כשיתנו כן כל הציבור כדמשמע בס' רסא ס"ז)).
- (199) ובכמה מקומות נהוג בשבתות הקיץ להקדים התפלה מאוד, וישנם כאלו המקפידים להתפלל בזמנה, ומתפללים מנחה סמוך לשקיעת החמה כהרגלם בשבתות החורף והוא לאחר שהמנין הראשון סיים את תפלתו, ומובן שיכולים להתפלל בבית הכנסת.
- (200) ראה שש"כ פמ"ו הערה ס, ומצוי בכמה מקומות שמתפללים מוקדם שהקהל התחילו 'ברכו' ובאים מתפללים שעוד לא התפללו מנחה ויכולים להתפלל בסמוך, ואם הוא מנין קבוע (המתפלל בקביעות באיחור) - אינם נגררים כלל אחרי המנין השני ומותרים במלאכה כפי שנתבאר לעיל.
- (201) בדה"ש ס"ז עז סק"ז, כיון שאין נגררים אחריהם לאיסור מלאכה, כן אינם נגררים אחריהם לקבלת שבת. ולהעיר שחידוש זה דקצות השלחן שיכולים להתפלל מנחה אפי' שאמרו ברכו - רק במנין קבוע או במקום שאין רוב הקהל במנין אחד יותר מן השני כמקרה שמביא מהמנהג בכותל המערבי שישנם כמה עדות שמתפללים מוקדם והעדות שמתפללים מאוחר יכולים לענות ברכו עמהם, ולהתפלל אח"כ מנחה.
- (202) ראה בדה"ש ס"ז עז סק"ו, ומכל מקום כיון שלא קיבל עליו שבת בפירוש אלא נגרר אחר הציבור בלבד - יכול להתפלל תפילה של חול (ראה תהלה לדוד סק"ח שהוא מצד שלא קיבל עליו שבת בדיבור אלא במחשבה בלבד), ואם ישנם בתי כנסיות נוספים שעוד לא התפללו - והולך להתפלל עמהם - אינו נגרר אחרי בית הכנסת שאמרו כבר ברכו ומותר במלאכה (כנ"ל סעיף יט).
- (203) דרך החיים סימן מה ס"ו, משמע מדבריו שאפילו שומע 'ברכו' לא יענה עמהם, אמנם בדה"ש ס"ז עז סק"ז הביא דיעות שיענה בכל אופן ויתפלל ערבית שתיים, ומסתפק אם לא שמע אמירת 'ברכו' מהש"ץ ושמע הקהל עונים ביהל"ו האם צריך לענות עמהם או שעדיף שלא יענה ויתפלל מנחה שתיים, ולכאורה אם שמע הש"ץ חוזר ביהל"ו וענה אמן אחרי - אינו כקבלת שבת ורשאי להתפלל מנחה, וצ"ע.
- עוד השאיר בצע"ג במקום שמקבלים שבת ב'מזמור שיר' והגיע לביהכ"נ לאחר 'מזמור שיר' וענה עמהם 'ברכו', האם נחשב שהצטרף לקהל לקבלת שבת, או שמא במנין זה אין באמירת 'ברכו' משמעות של 'קבלת שבת' - ויכול להתפלל מנחה.
- (204) בדי השלחן ס"ז עז סק"ז: כן משמע מדברי רבינו שכתב 'אבל אם ענה הרי קבל עליו שבת', והסברא בזה משום דיחיד הבא לביהכנ"ס בלאה"כ נגרר אחר הציבור לאיסור מלאכה (אע"פ שלא קיבל שבת עמהם, ואע"פ שרוב העיר לא קבלו שבת עדיין), אלא דרשאי להתפלל מנחה לבד, וכ"ז כשלא כלל עצמו עם הציבור, אבל אם כלל עצמו עמהם בעניית ברכו, חל עליו השבת כמו שחל על הציבור, ואין תנאי שלו מועיל דבטלה דעתו אצל הציבור, ולא יוכל לפרוש מהם אחר שכלל עצמו עמהם.
- (205) כף החיים ס"ק צז, וראה דברי רבינו בסידורו ב'סדר הכנסת שבת' שלענין תפלת מנחה שהיא מדברי סופרים אין למחות ביד המקילין בין בחול בין בשבת ובפרט בשעת הדחק

צינונים והוספות

לתשלומין ואם התפלל השניה של חול לא יצא ידי תשלומין שאין תפלה בשבת בלי הזכרת שבת.
(ובפמ"ג כאן א"א ס"ק כח כתב דבנדון דידן אפשר דיצא גם אם הפך התפילות כיון דעדיין יום הוא, ולא דמי לדין תשלומין לכל דבר).

בימות החורף שהיום קצר וכמו שמצינו שהתירו חכמים איסור שבות מדברי סופרים בבין השמשות בשעת הדחק ולצורך מצוה עוברת.

206) סעיף יד: טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל ערבית שתיים של שבת הראשונה לשם ערבית והשניה

חלק ב' סימן רסג, מי ומי המדליקין ואם טעו ביום המעונן טעיף כג

שולחן ערוך – הלכות משא ומתן

1 יד כל האומר דבר לחבירו הוא בכל יאמר עד שיאמר לו לך
2 אמור:

3 טו אסור למנות את ישראל אפילו אינו מתכוין רק להטיל גורל
4 על איזה סכום ומספר ואפילו לדבר מצוה אלא מוציאים
5 אצבעותיהם ומונים האצבעות.

6 כתיב יביא במשפט על כל נעלם בסוף קהלת לרבות אפילו
7 ההורג כינה בפני חבירו:

8 טז השח שיחת חולין והוא שיחת הילדות וקלות ראש עובר
9 בעשה שנאמר ודברת בסם בסם ולא בדברים אחרים ואף אם
10 קבע עתים לתורה לא יעסוק בשאר היום אלא בדברים שיש
11 בהם צורך אבל לא בשיחת הילדות וקלות ראש אלא יחזור
12 ללימודו וקביעת העת אינה אלא להחמיר שלא ימשוך כל היום
13 בדרך ארץ כמו שנתבאר לעיל סעיף א':

14 יז זריזים מקדימים למצות ואין צריך להקדים יותר מעמוד
15 השחר:

16 יח כל המחניף בדבר עבירה מחמת יראתו מפני בעל עבירה
17 ואינו חושש על יראת הקדוש ברוך הוא עונשו גדול אך

18 אם מתיירא שלא יהרגנו מותר לומר לו יפה עשית אפילו עבר
19 עבירה גדולה ולא אסרו לחנוף אלא שלא במקום סכנה ועיין
20 בספר יראים סי' נ"ה ובכד הקמח אות ח' ובראשית חכמה שער
21 הקדושה פרק י"ב:

22 יט אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר שעושין לו נס שמא
23 אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו ויש
24 מהחכמים שהיה נמנע לעבור בספינה שיש בה רשעים גמורים
25 שמא נפקד דין עליהם ויתפס עמהם ויש מהחכמים שהיה מחזיר
26 לעבור בספינה שיש בה יהודים ואינם יהודים אמר שהשטן אינו
27 שולט בשתי אומות ועיין מ"א סוף סי' זה:

28 כ כל מי שהקיד דם ואין לו במה להברות נפשו נתנו לו חכמים
29 עצה שיטול בידו דינר רע וילך אצל החנוני ויטעום יין אם
30 טוב הוא לקנותו ואחר כך כשירצה לקנות לא יקח החנוני את
31 הדינר וילך לו אצל חנוני אחר ויעשה כן עד שיטעום רביעית
32 ואף על פי שבהקהה שלנו אין חשש כל כך מכל מקום יש
33 ללמוד מזה לשאר חולי:

חלק א סימן קנו, סדר משא ומתן טעיפים יד"כ

תורה אור

1 תוכן הפרק: העליות הרוחניות של הנשמה בשבתות
2 וימים טובים

3 והנה אמרו רז"ל כל המועדים יהיו במלים לעתיד
4 לבא חוץ מפורים שנאמר וימי הפורים וגו' וזכרם
5 לא יסוף מזרעם. וגם אמרו רז"ל הלכות אינן
6 במלים לעתיד לבא.

7 המועד דפורים הוא באותה מדרגה של הגילויים
8 דלעתיד לבא (עליהם נאמר "ונגלה כבוד ה' וראו כל
9 בשר גו'"), שלכן אף שכל המועדים עתידים ליבטל
10 לעתיד לבא, פורים לא יבטל. וזוהי גם מדרגת הלכות
11 התורה שג"כ לא יתבטלו לעתיד לבא.

12 ויש להבין במה גדלה מעלת פורים על שאר כל

13 המועדים. דלכאורה אדרבה, בימי אסתר הי' זמן של
14 הסתר פנים, היפך ההתגלות האלקית שתהי' לעתיד
15 לבא.

16 [להבנת הענין, מקדים לבאר את התוכן הרוחני של
17 "כל המועדים", ולאחרי אריכות הביאור בגודל מעלת
18 המועדים, יבאר את הטעם שמכל מקום לא תהי' להם
19 חשיבות לגבי הגילויים דלעתיד לבא (שלכן יתבטלו אז),
20 ויסיק במעלת הפורים שהוא מעין הגילוי דלעתיד לבא.

21 בפרק ה' ימשיך לבאר עפ"ז את הטעם הפנימי שגם
22 הלכות התורה אין בטלין אז, ובפרק ו' ישוב לבאר התוכן
23 הפנימי דסיפור אסתר ושרביט הזהב.

24 וזהו שהולך ומבאר:]

1 והענין הוא, כי הנה ענין שבתות וימים טובים הוא
2 שבהם הוא בחינת "עליית העולמות", וכן עליית
3 כל הנצוצות, פירוש, שכל נצוץ נשמת נכל אדם
4 מ'ישראל מתעלה במדרגה מפני אור ה' המתגלה
5 בעתים ההם, ונתוסף בהם אורה ושמחה וחדות ה',
6 להלחיט הנשמות לדבקה בו ית' ביתר שאת.

7 ובפרטות, בפסח מתגלה אור האהבה של הקב"ה
8 לבני ישראל, שמקורה מבחינת חסד עליון נמידת
9 חסדו יתברך, והיא מאירה בפנימיות הנשמות, ועל
10 ידי גילוי זה, הנה "כמים הפנים לפנים" מתעלים
11 כל נצוצי נשמות ישראל, לעורר את האהבה רבה
12 לה'.

13 וכן גילוי זה מעורר אותם לדחות כל הדברים
14 המונעים המכבילים את גילוי האהבה, דהיינו
15 הדברים שהם הפך ונגד אהבת ה' שהם תאוות
16 גשמיים. דחיית תאוות גשמיים נקראת בזהר
17 לאכפיא לסטרא אחרא, כפיית הסטרא אחרא
18 תחת ממשלת הקדושה.

19 וכמ"ש למכה מצרים בכבוריהם כי לעולם חסדו,
20 פירוש, שבכדי שיאיר לעולם אור החסד עליון הכה
21 בכורי מצרים, שהם הם החפכים מזה.

22 זהו פירוש הכתוב "למכה מצרים בכבוריהם כי
23 לעולם חסדו": פירוש "לעולם חסדו" הוא - שחסדו
24 יתברך מאיר ומתגלה בעולם, ובשביל גילוי זה מוכרח
25 לבטל את כל הדברים המנגדים לאהבתו יתברך
26 (כנ"ל), ולכן "הכה בכורי מצרים", שזהו התוקף של
27 קליפת מצרים המנגד לאהבת השם.

28 [ועד"ז] הוא תוכן שבתות ושאר מועדי השנה, שבימים
29 אלו ישנו גילוי אור אלוקי בעולם, הפועל "עליו" בבני
30 ישראל, שעולים מגשמיים ומתקרבים אל קדושת אור
31 ה'.

32 כמ"ש מי זאת עולה מן המדבר כתמרת עשן
33 מקומרת מור ולבונה מכל אבקת רובל.

34 בעלי' זו של בני ישראל להקב"ה בזמני שבת
35 וימים טובים יש כמה שלבים, עד שזוכים להגיע
36 לשמחה אמיתית בה'. פרטי השלבים מתוארים בכתוב
37 בשיר השירים "מי זאת עולה מן המדבר גו".

38 [וכמה מהם מתאימים ג"כ למ"ש במגלת אסתר גבי
39 הנערות הבאות לפני המלך "ששה חדשים בשמן המור גו"
40 (כפי שיבואר להלן)].

41 פירוש, כנסת ישראל נק' זאת. היא עולה -
42 בשבתות וימים טובים - מן המדבר, שהם דברים
43 הגשמיים אשר לא לה' המה, שהם דומים למקום
44 מדבר ושממה, וגם "מדבר" מלשון דבור, דהיינו
45 דברים בטלים, והיא עולה מהם בשבתות ומועדים.

46 ואז בעלייתו מתוך דבריו הגשמיים אשר לא לה'
47 המה הוא "כתמרות עשן", כי כמו שעשן גשמי
48 התהוותו הוא מחמת שהאש שורף דבר שהוא הפך
49 טבעו, דהיינו לחלוחית שיש בעצים או בפתילה
50 שנאחו בהם האש, שהרי רבוי העשן הוא לפי רבוי
51 הלחלוחית שיש בדבר ההוא, כך כביכול כשאור
52 ה' מתגלה בשבתות ויו"ט שורף ומכלה דבר החפוך
53 הגלוי, לאכפיא ולהכניע לסטרא אחרא.

54 ידוע שבכל דבר יש ד' יסודות, אש רוח מים עפר,
55 ונמצא שגם בדבר יבש יש איזו לחלוחית בתוכו. העשן
56 שנוצר משריפת הדבר הוא מכליון הלחלוחית של
57 הדבר, דבהיותה היפך החמימות של האש נולד מזה
58 עשן, וככל שיש יותר לחלוחית בהדבר, כך יתרבה
59 יותר העשן. וכך ברוחניות, ד"אש" היא ההתלהבות
60 של הנשמה, וענין העשן ברוחניות הוא, כאשר אש
61 האהבה האלקית אוכלת ושורפת את תאוות היצר שהן
62 היפך אש האהבה.

63 וגם היא "מקומרת", קיטור נקרא עשן דק, כמו
64 עשן המגמר והקמורת, ולרוב דקותו לא נקרא
65 בתורה בשם עשן כי אם בשם ענן כמ"ש וכסה ענן
66 הקמורת. והיינו מפני שאינו שורף ומכלה דבר
67 החפוך ממש, לפי שאין בדבר הנאחו בהם האור
68 מדבר ההפך כי אם מעט מזעיר.

69 לאחר עלייתו מדברים שהם לגמרי היפך
70 הקדושה, "כתמרות עשן", אפשר לעלות למדרגה
71 עליונה יותר - שיעלה לה' כ"קטורת", שהוא עשן דק,
72 כמו עשן המגמר (מיני בשמים שנותנים על האש
73 שיהא ריחם נודף) והקטורת, שאינו אלא עשן דק לפי
74 שאין בדבר הנאחו בהם לחלוחית ממש שהיא היפך
75 האש ממש, כי אם רק מעט מזעיר.

76 ואעפ"כ צריכה להיות בבחינה זו בבחינת
77 "מקומרת", לשרוף ולכלות כל אחד לפי מדרגתו
78 ולפי מעלת נשמתו בעילוי אחר עילוי.

79 וכן בעבודה רוחנית, דגם לאחר שהאדם "שרף"
80 וביטל את תאוותיו הגסות, שהם היפך הקדושה לגמרי,
81 עדיין עליו לבטל את התאוות הדקות, שהם נגד

1 הקדושה עכ"פ "מעט מזער" (כענין שאמרו רז"ל
2 "קדש עצמך במותר לך") - והיא בחינת "מקושרת".

3 וכל אחד ואחד לפי מדרגתו ומעלת נשמתו צריך
4 לשרוף ולכלות גם את תאוותיו הדקות.

5 ואח"כ יהיה בבחינת "מור", הוא האמור במגילה
6 בהגיע תור נערה ונערה לבא אל המלך, שכל נצוין
7 ישראל הם בבחינת נוקבא לגבי הקב"ה, לעלות
8 ולראות באור ה' כל אחד לפי מדרגתו.

9 אחרי שהצליח לשרוף ולבטל את כל תאוותיו, גם
10 התאוות הדקות, יוכל לבוא לבחינת "מור", לשון
11 מרירות.

12 על עבודה זו של "מור" נאמר במגילה "ובהגיע
13 תור נערה ונערה לבא אל המלך גו' ששה חדשים
14 בשמן המור גו'", פירוש, "מלך" זה הקב"ה וכל נפש
15 מישראל היא בבחינת "נערה" המשתוקקת לעלות
16 ולבוא אל המלך (כידוע דאיש ואשה הם משל על
17 הקב"ה וכןסת ישראל), היינו לראות באור ה', כל אחד
18 לפי מדרגתו.

19 [וכיצד יכולות הן לבא לפני המלך? - על זה ממשין:]

20 ששה חדשים בשמן המור, שמן הוא בחינת חכמה,
21 להיות בבחינת מור, בבחינת מרירות.

22 כדי לזכות לבוא "לפני ה'" צריכה להיות העבודה
23 ד"ששה חדשים בשמן המור", פירוש, שמן הוא בחינת
24 חכמה כנודע; ובמה צריך האדם להתחכם ולהשכיל?
25 - להיות בבחינת "מור", היינו להגיע לידי רגש של
26 מרירות על כל דבר המסתיר על אור הקדושה.

27 שמאחר ש"עולה מן המדבר", ומפרר ומפריד הרע
28 להיות בלח ונשרף בעשן וקישור, אזי ישכיל היטב
29 ענין המרירות מן ההפך איך ומה הוא.

30 הטעם שהעבודה ד"מור" (מרירות על ההסתר על
31 אלקות) באה רק לאחר ביטול כל התאוות ("כתמרות
32 עשן מקושרת") - הוא לפי שכל זמן שהאדם עדיין
33 מרגיש משיכה בלבו לתענוגי עולם הזה, אפילו אם הם
34 רק "תאוות דקות", אי אפשר להרגיש מרירות אמיתית

35 על דברים שהם היפך הקדושה; אבל מאחר שכבר
36 עלה "מן המדבר", ששרף וכילה את הרע לגמרי,
37 בעשן וקישור, אזי יוכל להבין ולהשכיל היטב גודל
38 ענין המרירות על כל דבר שהוא מנגד לגילוי אור
39 הקדושה.

40 ואח"כ יבא לבחינת "לבונה", היא בחינת השמחה
41 בחדות ה', ישמח ישראל בעושיו.
42 אחרי שבא לידי הרגש המרירות ("מור") על
43 ההסתר של דברים שהם היפך הקדושה, יוכל לבא
44 לבחינת "לבונה", היא השמחה בה'.

45 וזהו ענין ששה חדשים בבשמים, כי כמו שהריח
46 נקלט ונכנס לתוך גופו ומענג בדשן נפשו, הגם
47 שהוא דבר שאין בו ממש ואין נראה ונתגלה לעין
48 רק נקלט הריח לתוך גופו, כך ענין השמחה בה'
49 הוא מעלמא דאתכסייא, רק שמשמחת את הלב
50 ומלחימו להתלהט ולהתלהב באור ה'.

51 על עבודה זו של "לבונה" ושמחה (הבאה לאחר
52 "מור") נאמר במגילה שם (אחר "ששה חדשים בשמן
53 המור") "וששה חדשים בבשמים", דבשמים גורמים
54 עונג ושמחה לנפש.

55 והטעם ששמחה זו נמשלה לבשמים דוקא שהוא
56 ענין של ריח - כי כמו שהריח נקלט ונכנס לתוך גופו
57 ומענג את הנפש עם היותו דבר שאין בו ממש ואינו
58 נראה לעין, כך ענין השמחה בה' הוא מאור ה'
59 ה"נעלם", הנקרא בזהר בשם עלמא דאתכסייא (עולם
60 מכוסה ונעלם, שמכל מקום יש בכוחו לשמח את הלב
61 (כמו הריח המענג את הנפש).

62 [וממשין בכתוב בשיר השירים:]

63 מכל אבקת רובל, הם כל מיני התלהבות אשר בכל
64 נפש מישראל כל חד לפום שיעורא דילי'. והוא ענין
65 [האמור במגילה שם בהמשך הפסוק] בתמרוקי
66 הנשים [שזהו ע"ד ענין "כל אבקת רובל"], שבכל
67 אלו הנערה באה אל המלך.

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

1 [יב] והנה עיקר סיבת ההפרש בכל הנ"ל באופני' ושרפים
2 הוא להיות ששרש השרפים הוא מבחי' הקו
3 הנמשך ביותר בבחי' ראשית הגילוי מן העצמות הבא
4 בבחי' המשכות בגילוי ומבואר למעלה שיש בו בחי'
5 מעלה ומטה דהיינו שבתחילתו מאיר אוא"ס בו בגילוי
6 יותר ולמטה מטה בגילוי אחר גילוי מתמעט האור במיעוט
7 אחר מיעוט עד סוף הקו כו', והיינו שיש בו בחי' קדימה
8 א' על זולתו שהעליון נאצל תחלה ואח"כ מתמעט האור
9 ונאצל הב' כו'. וזהו שנק' הדרגה דראש וסוף כנ"ל וא"כ
10 אין בו לעולם שיהי' העליון תחתון אלא העליון תמיד
11 עומד למעלה והתחתון תמיד עומד למטה (ואעפ"י שיש
12 בחי' עליות העולמות כמו מבריא' עולה באצי' כו', וכן
13 הירידה מאצי' לבריאה ומבריאה ליצי' כו' לא שאור
14 הבריאה נעשה בבחי' אצי' ממש רק שעלה לשם בלבד וכן
15 אור האצי' לא ירד להיות בבחי' אור דבריאה ממש רק
16 שירד ונגלה בבריאה לבד, [ו]עד"ז כל ענין עליות וירידות
17 הנז' בס' המקובלי', משא"כ בבחי' עגולי' שהעליון נעשה
18 תחתון ממש כנ"ל ועוד דעליות וירידות הללו היינו כמו
19 מלאכי אלקי' עולי' ויורדי' שזה שעולה עולה ואינו יורד
20 וזה שיורד אינו עולה שהוא כמו בחי' ר"ש דגשמי' שבלב
21 כך אור האצי' יורד ונגלה למטה ואור הבריאה עולה, ולא
22 שזה האור שעלה הוא שיורד וחוזר ועולה כו'. אך בעליות
23 העולמות בשבת הרי האור דבריאה שעלה הוא שיורד
24 בחול ואותו האור דאצי' שירד בחול עולה בשבת וכן חוזר
25 חלילה, ואפשר זהו בבחי' היושר ג"כ דעליון נעשה תחתון
26 ממש וחוזר ועולה וכן מתחתון לעליון מצד בחי'
27 ההתכללות דעליון בתחתון ותחתון בעליון כמו המדות
28 עולי' בשכל והשכל יורד במדות והמח' עולה ונכללת
29 במדות כו' והמדות יורדי' ומתלבשים במחשבה וכן מח'
30 בדיבור ודיבור במח' ושכל ברצון ורצון בשכל כידוע,
31 ואדרבה מצד בחי' ההתכללות דבחי' התיקון דיושר יותר
32 מתלבש ויורד העליון בתחתון ותחתון מתעלה בעליון
33 בבחי' העגולי' שאין עיגול מגיע לעיגול הגבוה המסבכו
34 לעולם רק בעיגול אחד הוא שנעשה העליון לתחתון
35 בסיבוב [ו]כנ"ל, והוא מפני שע"ס דעגולים כלולי' כא'

36 מבלי קדימה לא' על זולתו כלל רק כמו בחי' מח' הכללי'
37 הנ"ל ע"כ אין בו ראש וסוף וגם הרי בשעה שהתחתון
38 עולה אז ממש העליון יורד כנראה לעין בעיגול המתגלגל
39 שחלק העולה אינו חלק היורד רק שהוא עצמו בעלותו
40 הוא ש[חוזר ויורד כנ"ל, משא"כ [ב]בחי' היושר [ש]כאשר
41 המדה עולה בשכל אז אין השכל יורד במדה וכן להיפוך,
42 שכאשר השכל יורד למדה אין המדה עולה בשכל לפי
43 שע"ס דיושר נתהוו זמ"ז בבחי' קדימה לא' על זולתו כו'),
44 אבל שרש האופנים הרי הוא מבחי' העגולי' הסובבי'
45 בהשוואה א' מבלי שיש קדימה וסדר [ב]הדרגה דעליון
46 ותחתון, ע"כ בחי' המקיפי' דעיגול שבקו הוא המח'
47 לכללות ההשתלשלות ראש וסוף כא' כנ"ל, כי זה האור
48 אינו בא בבחי' גילוי אחר גילוי רק בבחי' העלם על הכל
49 בשוה כו', ולפי"ז מובן דאעפ"י שהאופנים הן בבחי' עשי'
50 בלבד כו' דאופן מקנן בעשי' מ"מ שרשם למעלה יותר
51 גבוה מן השרפים דבריאה כמו שבחי' העגולי' דקו יותר
52 נעלה מבחי' היושר דקו אעפ"י שהיושר בבחי' רוח
53 והעיגולי' בבחי' נפש בלבד מטעם כל הנ"ל וד"ל.
54 **(אך יש להבין בענין והחיות רו"ש הנ"ל בשרפים שהרי**
55 **מבואר למעלה בבחי' רו"ש בשרפים הוא מה שעולה**
56 **אינו יורד כו', והרי נאמר והי' מדי חודש כו' יבא כ"ב**
57 **להשתחוות כו' שהוא בחי' עליי' המלאכי' דבריא' באצי'**
58 **והן עצמם חוזרי' ויורדים כמ"ש בזהר במלאכים שנק'**
59 **משריינן כו', וכמו כל נבואת הנביאי' שראה את המראה**
60 **דמרכבה עליונה למטה ממש רק שמעולם לא ירדה שכינה**
61 **למטה מיו"ד והמרכבה עצמה היא שנושאת את הכסא כו',**
62 **אך זה אפשר לומר דהמרכבה הוא שרשה מבחי' העיגולי'**
63 **דתוהו והיינו כמו האופנים וחיות הקודש דוקא אבל לא**
64 **השרפים שנק' עומדי', וא"כ איך ראה ישעי' למרכבה**
65 **דשרפים למטה כמ"ש וינעו אמות הסיפים כו' ויגע ע"פ**
66 **כו' אלא צ"ל שגם האופנים הן לאחר בחי' התיקון, וע"כ**
67 **א' בזהר דכליל דא בדא כו' רק ששרשם למעלה בבחי'**
68 **העיגולי' כו' וע"כ לענין עליות וירידות שוים שרפים**
69 **ואופנים, וגם בענין רו"ש שוים שעל כולן נאמר והחיות**
70 **רו"ש כו').**

להבין שרש ענין עגולים ויושר – קודם ר"ה תקע"ה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

39 זהו בחי' אלף חכמה כו' שיהי' מקור למציאת החכמ' וזה
40 נמשך מבחי' נוצר חסד הנ"ל שמשם נמשך מקור להתהוות
41 החכמה וזהו נוצר חסד לאלפים, וזהו האלף דאחד והוא
42 בחי' האין שממנו תמצא החכמה. והחית היא החכמה
43 עצמה, שממנה נמשך אח"כ הדלי"ת דיבור כנ"ל, נמצא
44 מרומו באחד כל סדר המשכה מא"ס ב"ה להיות התהוות
45 העולמות, שהרי האלף הוא היות נמשך ממנו ית' מקור
46 למציאת החכמה שהיא ראשית ההשתלשלות והחית"ת הוא
47 התהוות החכמ' שעיי"ז נמשך אח"כ התחלקות צירופי
48 אותיות הדיבור שבהן נבראו העולמות, והנה הדיבור בטל
49 בחכמ' בתכלית והחכמ' לגבי האין שממנו תמצא, עד
50 שנמצא שגם אחר התהוותן הם בטלים כזו השמש בשמש
51 לגבי א"ס ב"ה, וזהו הפי' אחד שהוא ית' אחד ממש גם
52 לאחר שנבה"ע דכלא ממש חשיבי' העולמות וכאילו אינן
53 כנ"ל, (ואמנם אור א"ס מצד עצמו נק' יחיד וכמש"ל אות
54 ח"י) והם בטלים ממש לגבי האור א"ס המתלבש בהן ע"י
55 החכמה וזהו בחי' יחודא עילאה שהוא בחי' הביטול
56 במציאות שהנאצלים בטלים לגבי אור א"ס ב"ה שמאיר
57 ומתגלה בהם שאין עוד מלבדו ממש ואח"כ בשכמל"ו הוא
58 יחו"ת דהיינו כמו שנראי' לגבי דין בבי"ע שהנברא נדמה
59 לו שהוא בחי' יש כו' אלא שאעפ"כ הוא בטל כו', והנה
60 מבואר בספרים שצריך למסור נפשו באחד, והענין כי זה
61 יבוא מחמת התבוננות הנ"ל שמע ישראל כו' שהוא מלשון
62 הבנה שהיא התבוננות בגדולת א"ס ב"ה איך שהוא אחד
63 כמו קודם שנבה"ע בלי שום שינוי כמ"ש אני ה' לא שנית,י
64 דהיינו שהעולם ומלואו בטל במציאות ממש ושם אין
65 ואפס עליהם כנ"ל באריכות וכמ"ש אתה הוא עד שלא
66 נברא כו' אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים פי'
67 אלקים הוא השם המעלים ומסתיר שיהי' העולם נראה יש
68 ודבר כמו שהוא לפנינו אבל לפניו ית' אין שום העלם
69 מעלים ומסתיר כלל וא"כ כולא קמי' כלא חשיב ממש
70 וכמאן דליתנהו דמיא עד שרק הוא ית' לבדו הוא הנמצא
71 וזהו אחד, ואי לזאת ולא תחללו את שם קדשי כו' שלא
72 לעשות מקום חלל להיות דבר נפרד ממנו ית' וממילא
73 בטלים כל התאוות והישות ולגרמי', מאחר שאין עוד
74 מלבדו ממש, וזהו ענין המס"ג באחד שכשיבונן איך
75 שהוא ית' אחד כנ"ל יומשך מזה המס"ג להבטל מכל בחי'
76 לגרמיה כו':

1 **כב) והנה** הגם שכח התחלקות האותיות וריבוי הצירופים
2 נמשך מן החכמה מ"מ החכמה במהותה
3 ועצמותה היא למעלה מהתחלקות כי היא בבחי' ביטול
4 לאור א"ס ב"ה המאיר ושוכן בה כמ"ש הוי' בחכמה,
5 וידוע שלגבי אור א"ס ב"ה כל הנבראים והנאצלים הם
6 בבחי' ביטול ממש כזו השמש כשהוא כלול במאור
7 השמש וכמ"ש הודו על ארץ ושמים שמבחי' זיו ממנו ית'
8 נתהוו ארץ ושמים כו' וכיון שאור א"ס ב"ה מאיר ומתגלה
9 בח"ע וכמאמר איזהו חכם הרואה את הנולד דהיינו איך
10 שנוולד ונתהווה מא"ס ב"ה, א"כ היא בבחי' ביטול אמיתי
11 לאור א"ס ב"ה, וזהו פי' חכמה כח מ"ה לשון ונחנו מה
12 כו' וא"כ היא למעלה מבחי' התחלקות שהרי הביטול הוא
13 הפך ההתחלקות, אלא שמהחכמה נמשך הכח להיות
14 התחלקות בהאותיות וצירופן והיינו ע"י אמצעות המדות
15 כנ"ל, וגם ההמשכה הנמשכת מח"ע לבקע את המדות
16 ולהיות מזה התחלקות האותיות, הוא בחי' אות ו' קול
17 פשוט והוא מ"ש ונתתם לי אות אמת דא וי"ו וכת' תתן
18 אמת ליעקב בריח התיכון המבריק מן הקצה אל הקצה,
19 והוי"ו מורה שאין בו התחלקות שהרי הוא רק קו אחד,
20 אלא שעכ"ז אף שהוא בעצמו אין בו התחלקות מ"מ הוא
21 בחי' כח המחלק שיהי' התחלקות האותיות במל', וזהו פי'
22 חד דאחד שהוא ענין המשכת עולם הדיבור הנרמו בדלית
23 רבתי מן החכמ' שהוא החית, אך הנה להיות התהוות
24 והמשכת ח"ע מעצמות אור א"ס ב"ה שלמעלה מעלה
25 מגדר חכמה ולאו מכל אינון מדות איהו כלל ושימושך
26 בבחי' חכמ' להיות אנת חכים הוא ירידה גדולה ע"ד
27 מארז"ל במקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו שהגדולה
28 עצמה נמשכ' ע"י ענותנותו להשפיל א"ע במדת גדולה
29 דכלא חשיבא ממש וכמ"כ ממש להתלבש להיות אנת
30 חכים כו', והנה המשכה זו הוא ע"י בחי' ורב חסד שהוא
31 החסד שלמעלה מהחכמ' והוא בחי' מים שיוורדים מגבוה
32 לנמוך ונמשך בחי' נוצר חסד נוצר אותיות צנור דהיינו
33 שנמשך השפע בבחי' צמצום גדול כדי שיוכל להתלבש
34 בבחי' חכמה וזהו פי' נוצר חסד לאלפים, והוא ענין אלפים
35 שנה קדמה תורה כו' שהם ב' אלפין אלף חכמה אלף בינה,
36 ואלף משמע ל' להבא אאלפך חכמה שעתיד להתגלות
37 וכענין אהי' אשר אהי' אנא זמין לאולדא דהיינו קודם
38 שנתהוו מציאות חו"ב בפועל רק שנמשך מקור להתהוותן

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

1 **אמנם** הנה לפ"ז צ"ל הלא שבת ור"ח הם בחי' אחת,
2 ומפני מה בשבת אסור עשיית מלאכה ובר"ח הגם
3 כי אינו נק' יום המעשה בל' הפסוק כמו שית' יומין דחול,
4 מ"מ הוא מותר בעשיית מלאכה. והענין הוא מפני כי עיקר
5 בחי' ר"ח הוא בחי' דבור, והגם כי בר"ח הלבנה מקבלת
6 הארה מבחי' שמש הוי', היינו כי בר"ח נמשך מלמעלמ"ט
7 הארה מבחי' שם הוי' בשם אלקי' הוא בחי' דבור כנ"ל,
8 ומ"מ הוא בחי' דבור, וה"ז כמו שמצינו בענין הדבור
9 שלפעמים הוא מקבל מבחי' המדות כמו כשמדבר שיחת
10 חולין שלפי שאוהב את הדבר מדבר בו או מפני שכוונתו כו',
11 ולפעמים הדבור מקבל מבחי' השכל שמדבר מה שמבין
12 בשכלו כמו הדבור בד"ת כו'. ועד"ז יובן ענין ר"ח ושית'
13 יומין דחול, שבשית' יומין דחול הדבור מקבל מבחי'
14 המדות, משא"כ בר"ח הדבור מקבל הארה מבחי' החכ',
15 ולכן אינו נק' יום המעשה בל' הפסוק להיות כי אז הדבור
16 מקבל מבחי' הגבוה יותר כו', משא"כ בשבת הוא עליות
17 הדבור לבחי' חכ' לכן אסור בעשיית מלאכה כו'. וביאור
18 הענין הנה ההפרש שבין שבת לר"ח הוא ההפרש בין
19 שילוב ה' באד' ובין שילוב אד' בהוי', כמ"ש בסש"ב ח"ב
20 שאות הראשון הוא גובר ולכן בשילוב אד' בהוי' הנה אות
21 הראשון הוא יו"ד של שם הוי' אז שם הוי' גובר, ולכן
22 בשבת שהוא עליות הדבור הוא בחי' ש' אד' (כי אד' ואלקי'
23 הם בחי' א') בבחי' חכ' הוא בחי' שם הוי' אסור בעשיית
24 מלאכה ואינו נק' יום המעשה כלל, משא"כ בר"ח הוא בחי'
25 שילוב ה' באד' אז שם אד' גובר, והיינו כי עיקר הגילוי הוא
26 משם אד' כי אזלת לקרתא עביד כנימוסהא וכמו במשה
27 כשעלה אל האלקי' לא אכל ולא שתה, והמלאכים שירדו
28 למטה אכלו והיינו מטעם הנ"ל, ולכן בר"ח שהעיקר הוא
29 בחי' הדבור, רק כי בר"ח הדבור מקבל הארה מבחי' ש'
30 הוי', אבל עיקר הגילוי למטה הוא בחי' הדבור, לכן מותר
31 בעשיית מלאכה, אך מפני כי הדבור אז אינו כמו בשית'
32 יומין דחול כנ"ל לכן אינו נק' יום המעשה בל' הפסוק כו'.
33 **והנה** כ"ז הוא בחי' שבת וחדש שאחר יומין דחול, אבל
34 לעתיד והי' מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו
35 דהיינו חדשו של חדש ושבתו של שבת, פי' שהשבת

36 דעכשיו נחשב כחול לגבי בחי' השבת שיתגלה לעתיד,
37 ועד"ז הו"ע חדשו של חדש. ולהבין זה, הנה כתי' והי' אור
38 הלבנה כאור החמה ואור החמה יהי' שבעתיים כאור
39 שבעת הימים, פי' הפשוט שאור הלבנה יהי' כאור החמה
40 דעכשיו, ואור החמה יהי' עוד יותר גדול, והיינו שבעתיים
41 כאור שבעת הימים, נמצא שגם לע"ל יהי' בחי' שמש
42 ולבנה, והלבנה דלעתיד תקבל הארה מהשמש דלעתיד.
43 והענין הוא דהנה כתי' ביום ההוא יהי' הוי' אחד ושמו
44 אחד וארז"ל אטו האידנא לאו אחד הוא, לא כמו שאני
45 נכתב אני נקרא, נכתב בשם הוי' ונק' בשם אד', פי' הגם
46 כי הכתיב הוא ש' הוי', אבל הגילוי למטה הוא רק שם
47 אד' שמסתר ומעלים, ורק במקדש היו קורין את השם
48 ככתבו, אבל במדינה בכנויו והיינו בשם אד', אבל לע"ל
49 יהי' שמו אחד שיהי' נק' כמו שנכתב, והיינו כי אז יהי'
50 הגילוי שם הוי'. וזהו שאור הלבנה שהיא בחי' שם אד'
51 וש' אלקי' יהי' כאור החמה הוא בחי' ש' הוי', וזהו שמו
52 אחד. והוי' אחד הוא, כי הנה כתי' ויקרא הוי' ופסיק
53 טעמא בגווייהו שיש בחי' שם הוי' דלתתא שהוא מקור
54 המהוה ומחי' כו', אבל בחי' שם הוי' דלעילא הוא למעלה
55 מגדר עלמין ולכן פסיק טעמא בגווייהו, אבל לעתיד יהי'
56 הוי' אחד שלא יהי' פסיק טעמא, ושם הוי' דלתתא יהי'
57 במדרגת ש' הוי' דלעילא כו', וזהו ה' אחד שההויות יהיו
58 אחד, וזהו ואור החמה הוא בחי' שמש הוי' יהי' כאור
59 שבעת הימים בחי' ז"ת דע"י, וזהו ענין שבתו של שבת.
60 ועד"ז יהי' ענין חדשו של חדש, כי הנה י"ב חדשי' הם
61 בחי' י"ב בקר דבריאה והים הוא מל' דאצי' עליהם
62 מלמעלה ושרש קבלתם הוא מבחי' י"ב גבולי אלכסון
63 דאצי', אבל לע"ל יקבלו בר"ח מבחי' יגמדה"ר דאריך,
64 וזהו חדשו של חדש שי"ב ר"ח יקבלו מבחי' יגמדה"ר
65 דא"א (ומה שבחדשי' הוא רק י"ב ומדה"ר דאריך הם י"ג
66 מדות, אפ"ל כי בר"ח נמצא חדש העיבור, או כנגד י"ב
67 בקר והים עליהם מלמעלה הרי הם י"ג, ולע"ל יקבלו
68 מבחי' י"ג מדות כו'), ואז יבוא כל בשר להשתחוות, והיינו
69 שכמו שהי' מצות ראי' ברגלים יהי' לעתיד כן ויותר מזה
70 בכל חדש וחדש ובכל שבת ושבת.

ד"ה שלוש פעמים בשנה

ש"פ משפטים, בדר"ח אדר ראשון, תרל"ב.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס העבודה

20 שאינו משתנה הטבע כלל ואיך לאחר התעוררות והסכם כזה
21 יחזור להיות כמקדם. אך סיבת הדבר הוא העדר העבודה כל
22 השנה, דמי שעובד עבודתו כל השנה בהכנעת החומר
23 בכללות, והעיקר בהכנעת הכחות והמדות פרטיות ע"י
24 העבודה פנימית במוח ולב אם באהבה כמים או באהבה
25 דכרשפי אש וכמשנת"ל פ"ד. ודאי ההתעוררות דעצם
26 הנשמה דר"ה וי"כ פועל הרבה על החומריות שלו, ועבודתו
27 אח"כ בכל השנה היא במדרי' נעלית יותר הן מצד הנשמה
28 והן בהזיכוך דנה"ב שהכל הוא בענינים גבוהים ונעלים יותר
29 כי בכללותו הוא נעשה בדרגא עליונה יותר (שהרי גם
30 בהנה"ב יש כמה חילוקי מדריגות, וכנודע מכללות הג'
31 מדרי' דשור כשב ועז, ומי שהנה"ב שלו אינו גס כ"כ יש
32 כמה דברים שא"צ ע"ז יגיעה כלל מה שזולתו צריך ע"ז
33 יגיעה רבה, וע"י התעוררות הנ"ל אחרי העבודה דכל השנה,
34 הנה גם הנה"ב יוצא מגסותו והוא בדרגא עליונה יותר
35 וממילא העבודה שלו בזיכוך החומריות הוא באו"א (ואם
36 כי ודאי אינו דומה מעמד ומצב הנה"ב בכל השנה לכו
37 שהוא בר"ה וי"כ וגם יש ריחוקים לעתים) ע"ד שבע יפול
38 (כו') מ"מ הוא בדרגא עליונה כו').

1 (ודבר זה נראה בחוש בכמה בנ"א בר"ה ויוה"כ
2 שמתפעלים מאד בנפשם ואין זה פועל לשנות
3 באמת דרכם והילוכם בכל השנה בבחי' ויעקב הלך לדרכו
4 כו', ובזה יש כמה אופנים שהרי גם הקלים וגם עובדי עבירה
5 ר"ל מתעוררים בימים נוראים ובפרט בעתים מיוחדים כמו
6 בתקיעת שופר ובנעילה דיו"כ ומ"מ אח"כ ה"ה כמו שהיו
7 מקודם בלי שינוי, ויש מהם אשר בר"ה וי"כ בוכים מעומק
8 לבם על מצבם החומרי ומתפללים ומבקשים על הפרנסה
9 וכה"ג איש איש כפי הצטרפותו ואינם שמים על לבם לתקן
10 מצבם הרוחני ולהיות סו"מ וע"ט בפו"מ עכ"פ. אמנם גם
11 ביר"א ואשר בכלל עובדים יחשבו שמתעוררים באמת בר"ה
12 וי"כ בעצם נפשם בתשובה ובקבלת עול מלכות שמים,
13 שבאותה שעה באמת צר לו מאד על ריחוקו מה' ובוכה ע"ז
14 באמת במר נפשו ומקבל עליו באותה שעה עול מלכותו ית'
15 להיות מסור ונתון לאלקות כל השנה בעסק התורה וקיום
16 המצוות ולא יתן נפשו לענינים אחרים ובד"כ להיות משועבד
17 לה' לבדו, ובעבור הזמן הנ"ל חוזר לחומריותו וטבעו איש
18 איש כפי מדותיו הטבעיים אם בתאוה וחמדת הלב או
19 בהגבהה והתנשאות או בכעס וכה"ג, ונפלא הדבר ממש איך

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים ה'ש"ת

11 בדיקת חמץ ובעור חמץ הנה שנייה הם על ידי גלוי אור,
12 אלא שיהם חלוקים במדרגתם, בדיקת חמץ הוא על ידי
13 הגלוי אור דארבעה עשר, אלא שהוא בחינת ומדרגת האור
14 דארבעה עשר שהוא למעלה מארבעה עשר, ובעור חמץ
15 הוא על ידי הגלוי דבחינת ראשון שברבעה עשר שהוא
16 כמו חמשה עשר אלא שהוא ביום הארבעה עשר. והענין
17 בזה הוא, דארבעה עשר מספרו י"ד ונחמשה עשר מספרו
18 י"ה, דיי"ד הוא רק מלוי הספרון בלבד, וכמו די"ח מספרו

1 שאלה: מהו החילוק בין אור לי"ד ליום י"ד. י"ד – מילוי החסרון דעני, י"ה – שלימות דעשיר.
2 ב' דרגות בספירת הדעת, עני בדעת ועשיר בדעת, ביעור חמץ – נמשך מדרגת "עשיר".
3 (ב) אָמְנָם זה גופא צריך להבין, הלא חלוקי הזמנים דליל
4 ויום ארבעה עשר הוא ביום אחד שהוא מצרף
5 משני זמנים דלילה ויום, כמו שכתוב⁶ "ויהי ערב ויהי בקר
6 יום אחד", שערב ובקר הם יום אחד, וכמאמר⁷ "אין יום
7 שאין לילו עמו", אם כן מהו ההבדל ביניהם דליל י"ד הוא
8 במדרגת "אור" ויום י"ד הוא במדרגת "ראשון" שהוא
9 מעלת חמשה עשר, ועם היותם מדרגות חלוקות הנה הם
10 שניהם ביום אחד דארבעה עשר. אף הענין הוא, דהנה

עליו לעשרו. ראה בכל זה [מאמרים] דיבור המתחיל אנכי ודיבור המתחיל ויקח קרח, תרע"ג.

6 בראשית א, ה.
7 ראה זוהר חלק ב מו, א. זוהר חלק ג צג, ב.
8 דברים טו, ח. ודרשו רז"ל (כתובות טז, ב) ואי אתה מצווה

אֲשֶׁר יִחַסֵּר לוֹ שְׁנָאֹמֶר בְּצִדְקָה, שְׁזָהוּ מְדֻרְגָּת עֲנִי, וּכְמֶאֱמָר⁹
 "הָא לַחֲמָא עֲנִיָּא דִּי אָכְלוּ אֶבְהֵתְנָא"¹⁰, אָכַל מִסְפֵּר י"ה הוּא
 מִסְפֵּר הַשָּׁלֹם, דְּהָא הוּא מְדֻרְגָּת עֲשִׂיר¹¹, דְּמַלּוּי הַחֲסָרוֹן הַגָּם
 שֶׁהוּא הַמְשָׁכָה, אָכַל הַהֲמָשְׁכָה אֵינָה אֶלָּא מְשִׁרְשׁ וּמְקוֹר
 הַהֲשַׁתְּלָשְׁלוֹת, וְעֲשִׂיר הוּא הַמְשָׁכָה מַעֲצָמוֹת אוֹר אֵין סוֹף
 בְּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּמְעֵלָה מְשִׁרְשׁ וּמְקוֹר הַהֲשַׁתְּלָשְׁלוֹת, דְּהֵנָּה
 אֵין¹² עֲנִי אֶלָּא בְּדַעַת וְאֵין עֲשִׂיר אֶלָּא בְּדַעַת, וְכִידּוּעַ¹³ שְׁיֵשׁ
 ב' מְדֻרְגוֹת בְּעֵמִידַת סְפִירַת הַדַּעַת, דְּלִפְעָמִים עֵמִידַתָּה תַּחַת
 חֻכְמָה וּבִינָה וְלִפְעָמִים עֵמִידַתָּה תַּחַת הַכֹּחַ, וְזֶה תְּלוּי בְּאֶפֶן
 פְּלִלוֹת סֹדֶר עֵמִידַת הַסְּפִירוֹת, שֶׁפֶּאֶשֶׁר הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת הֵם
 בְּסֹדֶר זֶה תַּחַת זֶה, שֶׁהַסֹּדֶר הוּא חֻכְמָה בִּינָה דַּעַת, חֶסֶד
 גְּבוּרָה תַּפְאָרַת, נִצּוּחַ הוּד יִסּוּד מַלְכוּת, וְאֵז עֵמִידַת סְפִירַת
 הַדַּעַת הוּא תַּחַת סְפִירַת הַבִּינָה, וְכֶאֱשֶׁר עֵמִידַת הַסְּפִירוֹת

(9) הגדה של פסח. וראה פרי עץ חיים שער חג המצות פרק ו, ובסידור האריז"ל שפירשו שבגלות מצרים היה די, רק יסוד ומלכות כו'.
 (10) ראה פרדס שער כז פרק ד"ח, לקוטי תורה קדושים סוף [מאמר] דיבור המתחיל וכי תבואו. אור התורה [מאמר] דיבור המתחיל יהודא אתה.

ד. זה לחם העוני שאכלו אבותינו.

לקוטי דיבורים

כשהיה בן ארבע עשרה שנה התחיל ללמוד ספרי
 הקבלה ולהתפלל בכוונות האריז"ל ויעסוק בתעניות
 וסיגופים, וכשהיה בן שמונה עשרה ראה בפעם
 הראשונה את אור קדושת כ"ק הרה"צ ר' מרדכי
 מצ'רנוביל, וידבק בו ללכת בדרכי החסידות.
 כשנסע כ"ק רבנו הזקן בשנת תקע"א לוואהלין, עבר
 בשובו דרך גליל מאזיר ואלפי אנשים התקבצו בכל עיר
 ומושב בו התעכב.
 באחד מבתי המלון שנתאספו שם כחמשים מנינים
 היה גם הוא - רבי הלל - ביניהם ושם זכה לשמוע אמרי
 קדש הקדשים שאמר כ"ק רבנו הזקן:

* * *

(32) ברכות ה, א. גירסת הש"ס היא: אם נצחו מוטב כו'. אבל בעין יעקב נמצא: אי אזיל מוטב כו'. ראה ג"כ בילקוט שמעוני תהלים ד.
 והנה בכמה מקומות בדא"ח מביאים מארז"ל בגירסא בלתי רגילה, והוא בשתי פנים: (א) הגירסא שאינה רגילה מדויקת יותר. (ב) שתי הגירסות מדויקות. אבל להענין המתבאר במקום זה מתאים מארז"ל המובא כפי פירושו ע"פ הגירסא האינה רגילה דוקא.
 וי"ל אשר כאן הוא באופן השני. דהנה מארז"ל לעולם ירגיז כו' יש לפרשו: (א) בכל עת שרואה שיצרו הרע מתגבר ח"ו עליו. וצריך להלחם עמו שלא

הוא בג' קוין חֻכְמָה חֶסֶד נִצּוּחַ מְיָמִין, בִּינָה גְבוּרָה הוּד
 מְהֻשְׁמָל, דַּעַת תַּפְאָרַת יִסּוּד בְּאֶמְצַע, אֵז עֵמִידַת סְפִירַת
 הַדַּעַת הוּא תַּחַת הַכֹּחַ, וְלַעוֹלָם הֵנָּה סְפִירַת הַכֹּחַ הִיא
 לְמַעַלָּה מִכָּלֶם, וְסְפִירַת הַדַּעַת עֲנִיָּה הַתַּחֲבֹּרוֹת, דְּכֶאֱשֶׁר
 עוֹמֶדֶת תַּחַת הַבִּינָה אֵז דַּעַת מְחַבֵּר הַמַּחֲזִין וְהַמְדוּת, וְהֵינּוּ
 שְׂחֻכְמָה וּבִינָה מְקַבְּלִים מַחֲצוֹנוּת הַכֹּחַ, וְדַעַת מְחַבֵּר
 הַמַּחֲזִין וְהַמְדוּת, אָכַל פֶּאֶשֶׁר דַּעַת עוֹמֵד תַּחַת הַכֹּחַ אֵז מְקַבֵּל
 מִסְפִּימִיּוֹת הַכֹּחַ, וְזֶהוּ דְּכֶשֶׁאֵין¹³ הַכֹּחַ נִמְנָה אֵז הַדַּעַת
 נִמְנָה, הַפּוֹנָה שְׂפִימִיּוֹת הַכֹּחַ אֵינוּ נִמְנָה בְּמִנְיָן הַסְּפִירוֹת,
 אֵז הֵנָּה הַדַּעַת נִמְנָה שְׂמִמְשִׁיף מְבַחֲשֵׁת פְּנִימִיּוֹת הַכֹּחַ דְּזָהוּ
 מְדֻרְגָּת עֲשִׂיר, דְּעֲנִי בְּדַעַת הוּא הַהֲמָשְׁכָה רַק מְסֹדֶר
 הַשְּׁתַּלְשָׁלוֹת דְּהוּא "דִּי מַחְסֹרוֹ", אָכַל עֲשִׂיר הוּא הַהֲמָשְׁכָה
 שֶׁלֹּמְעֵלָה מִהֲשַׁתְּלָשְׁלוֹת, דְּעַל יְדֵי זֶה הוּא בַּעֲוִיר חֻמָּין.

יום ג' ח' ניסן, ש"ת

(11) ראה נדרים מא, א.

(12) ראה תורה אור פרשת תולדות ביאור על [מאמר] דיבור המתחיל מים רבים.

(13) עץ חיים שער כג פרק ח. והסתירה, בהשקפה ראשונה, מתורצת בתורה אור ביאור [למאמר] דיבור המתחיל יביאו לבוש מלכות.

לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע³² שנאמר³³
 רגזו ואל תחטאו אי אזיל מוטב ואי לאו יעסוק בתורה
 שנאמר אמרו בלבבכם, אי אזיל מוטב ואי לאו יקרא
 קריאת שמע, שנאמר על משכבם, אי אזיל מוטב ואי
 לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה. ארבע
 מדות באדם, והן מדות והנהגת בני אדם מצד טבע
 תולדתם, שלי שלי ושלך שלך, שהנפש האלקית אינה
 מתלבשת בנפש הבהמית לבררה ולזככה, אלא שאינה
 מניחה כלל להגיד איזה דיעה והנהגה בהעיר קטנה כי
 כל הדיעה וההנהגה הן כולו שלי. והיא מדה בינונית
 שהיא עבודת הבינונים. שלי שלך ושלך שלי, הוא
 כאשר הנפש האלקית מתלבשת בנפש הבהמית לזככה

ישראל באברי הגוף, וכמו שנתבאר בארוכה בחניא פרק כט-לא. ומוכן אשר עפ"י צ"ל: אם נצחו מוטב כו'. (ב) לעולם ירגיז, כפשוטו. היינו תמיד (לקו"ת פ' שלח ד"ה בפ' נסכים פ"ג), והמרגיז הוא אדם, מדריגה היותר גדולה (לקו"ת פ' תזריע ד"ה אדם כי יהי') ואין שייך לומר שהיצי"ר לוחם עמו בפועל וצריך לנצח המלחמה. אלא שתכלית ההרגזה היא שלא יוכל להכשילו. - וכן מפרש לעולם ירגיז כו' כאן, וכמוש"כ בפנים. ומוכן אשר לפי זה מתאמת הגירסא: אי אזיל מוטב כו'.

(33) תהלים ד, ה.

24 בתנועה ממשית ובהרגש בשר הלב בחדר וגבורה
25 והתפארות או באהבה ושנאה בהזדעזעות ורעידת גופו,
26 אבל מדות שבשכל הגם שענינם בהתפעלות אמנם הן
27 התפעלות שכלית, הגם שהוא שכלי אינו בערך ענין
28 השכל והידיעה בהתקשרות בהמושג.
29 וזהו לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע,
30 דבעבודת השי"ת ישנם גם כן ארבעה אופני עובדים
31 בארבעה דרכי עבודה. ישנם עובדי הוי' והם צדיקים
32 המקושרים לאלקות ועוסקים בתורה, וישנם בעלי תורה
33 והם מדריגת הבינונים, וישנם בעלי מדות ועבודתם
34 באהבה ויראה שכליים ועיקרם בעבודה מאהבה, וישנם
35 יראי אלקים מפני הדין והמשפט בעונש גיהנם או
36 בהעדר השכר הנפלא בעולם הבא. וטבעי בני אדם
37 להיות מוטעים במעמדם ומצבם. וזהו לעולם ירגיז
38 אדם, שהוא בעל השכלה והשגה³⁷, ידע שגם מי שהוא
39 במדריגת צדיק צריך שמירה מהיצר הרע שלא יכשילו
40 פתאום. ולכן צריך להרגיזו תמיד ולהשגיח עליו.
41 והבינונים צריכים לעסוק בתורה תמיד להינצל מהיצר
42 הרע. ובעלי מדות העובדים את הוי' באהבה ויראה
43 צריכים להתעסק בעבודה דקריאת שמע שהיא
44 ההתבוננות בהוי' אחד, ויראי אלקים³⁸, עבודתם
45 בזכרון יום המיתה אשר שם לא יועיל ענין התשובה
46 ורק היום לעשותם.

ל"ג בעומר תש"ט

1 ולבררה ומשתמש במעלת הכוח והתוקף שבנפש
2 הבהמית כמ"ש³⁴ רב תבואות בכוח שור, הנה הוא עם
3 הארץ שמבררים ומטהרים את הארץ. שלי שלך ושליך
4 שלך, דעל ידי שהנפש האלקית מבררת ומזככת את
5 הנפש הבהמית הנה על ידי זה נעשה יתרון בנפש
6 האלקית, וזהו שלי שלך, דהעליה שנעשה בנפש
7 הבהמית על ידי עבודת המדות דנפש האלקית, ושליך
8 שלי, היתרון שנעשה בנפש האלקית על ידי עבודה זו,
9 אבל מעלת החסיד הוא שמתחסד עם קונו עם קן
10 דיליה³⁵ ואינו חושב אודות היתרון שנעשה בו מצד
11 עבודה זו, דזהו שלי שלך ושליך שלך, וכל כוונתו הוא
12 אך ורק שתושלם הכוונה העליונה. שלך שלי ושלי
13 שלי, דמי שעובד רק בשביל היתרון שנעשה בו בנפשו
14 האלקית על ידי עבודתו, הנה הגם שהוא פועל ישועות
15 בנפשו בעליות גדולות, אבל בכל זאת הנה חומריות
16 העולם נשאר בגשמייותו. וזהו רש"ע שהרע יש לו
17 חיות וקיום מהשי"ן כנודע³⁶.
18 והנה כל זה העבודה במדות בני אדם, ויש עבודה
19 גדולה מזו והיא בהמדות שבדיעות והעבודה בדיעה
20 עצמה. והיינו ב' אופני העבודה בעבודת השי"ת
21 במדות שבשכל, ובשכל עצמו שלמעלה מענין המדות.
22 דמדות שבשכל הגם שהם למעלה במעלה ומדריגה
23 לגבי המדות שבלב, דמדות שבלב הן התפעלות

ועייג"כ זח"א נז, א.

(37) לקו"ת שה"ש ד"ה צא"ר (השני) פ"ב. ד"ה חביב אדם דל"ג בעומר, ש"ת. ועוד.

(38) להעיר מההקדמה ל"דרך חיים". קונטרס התפלה פ"ב.

(34) משלי יד, ד.

(35) זח"ב קיד, ב. זח"ג רגב, ב. רפא, א. הקדמת ת"ז בתחלתו. וראה לקוטי דיבורים כרך ג. עמוד תקט"ו הערה א. של כ"ק אדמו"ר שליט"א.

(36) סידור האריז"ל בהגדה פסקא הקהה את שיניו. קהלת יעקב מע' רשע.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק פ"א – סגולתו של הבעל-שם

1 רבי יואל, הבעל-שם מזאמושטש, קבע לר' ברוך סדר הנהגה בתהליך הפיכת ביתו של צורף הזהב
2 לבית-מדרש, ועל ידי כך לתקן את נשמות בני הזוג שנפטרו, ויחד עם כך לגרש מהבית את ה"דברים
3 הלא-טובים".

4 את בית-המדרש החדש, היו צריכים - לפי הוראת הבעל-שם - לחנוך באופן זה:

5 עשרה מתלמידיו של ר' יואל בפויזען, ור' ברוך בראשם, היו צריכים ביום ראשון של אותו שבוע
6 להתחיל בתענית וקריאת "ויחל". בלילה שלאחריו היה עליהם להיות ערים וללמוד תורה. למחרת היה
7 עליהם לטבול ולכוון כוונות מסוימות אותם מסר הבעל-שם לר' ברוך בכתב.

1 לאחר מכן עליהם ללכת לבית-הכנסת העירוני ולקחת משם שלושה ספרי תורה, לעטפם בטליתות,
 2 וכל המניין יביאם לביתו של הצורף, אשר צריך להיהפך לבית-מדרש. ליד הדלת ולפני הכנסם פנימה,
 3 עליהם לומר פרקי תהילים, ואז להכריז שה"רוחות" הנמצאים בפנים יסתלקו, ויפנו מקום לתורה
 4 הקדושה. את זה היו צריכים לעשות שלוש פעמים. לאחר הפעם השלישית, הרי מבלי להתחשב בדברים
 5 ה"לא טובים" שנמצאים שם, יפתחו שני אנשים את הדלת והאנשים הנושאים את ספרי התורה יכנסו
 6 לדירתו של אביגדור טוביה, יעמידו את ספרי התורה, יתפללו תפילת שחרית ולאחר תפילת שחרית
 7 יערכו סעודת מצוה.

8 כמו-כן הורה הבעל-שם כי בבית המדרש החדש יתפללו שלוש פעמים ביום ויקבעו בו עתים
 9 לתורה. וכן להכניס לשם "חדר" עבור תינוקות של בית רבן.

10 כאשר שב ר' ברוך לפוזנא מביקורו בזאמושטש אצל הבעל-שם, נודע לו כי ה"רוחות הרעות"
 11 בביתו של צורף הזהב הגבירו את מעלליהם הפראיים, וכל השכונה הייתה שרויה בבהלה.

12 כל השכנים התפנו מהבניין. איש לא היה מוכן להסתכן ולהמשיך לגור שם. כל לילה נשמעו
 13 מהבית קולות פראיים.

14 הדברים הגיעו לידי כך, אשר מושלה של פוזנא, נוצרי אדוק, הגיע בעצמו לביתו של הצורף ברחוב
 15 הפורטוגלי, לראות האם נכונה השמועה שגונבה לאוזניו בעניין הדברים ה"לא טובים" רחמנא לצלן.
 16 הוא לא היה מסוגל להאמין שמה שסופר לו יהיה אמת.

17 כאשר שמע - המושל - את הצווחות והצריחות, שירה ודפיקות היוצאות מהבית, נבהל מאוד. הוא
 18 מיהר לקרוא לבישוף ודרש ממנו לעשות משהו כדי לגרש את הרוחות.

19 הבישוף אסף כמה כמרים, ולאחר תפלתם בכנסייה, ארגן תהלוכה עם צלבים, דגלים ותמונות
 20 "קדושות". התהלוכה הקיפה את בית הצורף המת כמה פעמים, ואחרי כן נעצרה מול חלון דירתו של
 21 אביגדור טוביה. הבישוף עצמו החל ליצור ענני עשן ולהתז מים "קדושים" על קירות הבית בעת
 22 שהכמרים מלמלו את "תפילתם".

23 תוך כדי קיום הטקס הנוצרי, נפתחו לפתע חלונות ביתו של אביגדור טוביה, ובעדם נראו פנים
 24 שהטילו בהלה על ידי מראיהם. הם שרבו לשונות אדומות ארוכות מאוד, בליווי פרצי צחוק רועמים
 25 ודברי לעג וקלס על חשבון הכמרים.

26 פחד-מוות נפל על הכמרים. אחדים מהם התעלפו במקום. האחרים נמלטו לכל עבר. הבישוף עצמו
 27 נותר צמוד למקומו, מבלי יכולת להגיב כלל וכלל.

28 פוזנא הייתה כמרקחה עקב כך.

29 ר' ברוך הבין כי הגיעה שעת הכושר לקדש שם שמים על ידי הוכחת כוחו של רבו הבעל שם
 30 מזאמאשטש.

31 הוא כינס את ראשי הקהל ומסר להם את הוראותיו של ר' יואל. הם היו מוכנים לבצע את כל
 32 אשר דרש מהם הבעל-שם. כמו כן פעלו אצל יורשו של הצורף שיסכים למסור את הבית בכדי לפתוח
 33 בו בית-מדרש על שם אביגדור טוביה וזוגתו שרה גיטעל, ואילו ר' ברוך ועוד תשעה מחסידי הבעל-שם
 34 בפוזנא החלו במלאכת הקודש: חנוכת בית המדרש החדש לפי הוראות הבעל-שם.

35 כאשר לקחו מניין תלמידיו של ר' יואל את שלושת ספרי התורה מבית הכנסת העירוני, והחלו

- 1 לצעוד לבית המדרש החדש, התלוו אליהם מאות גברים ונשים, יהודים ואינם־יהודים, כאשר כולם
- 2 סקרנים לראות איך ייפול דבר.
- 3 בהגיע מניין חסידי ר' יואל וספרי התורה לדלת ביתו של הצורף, התגברו מתוכו הרעש והשאון
- 4 במידה מבהילה. נשמעו מבפנים צווחות מקפואות דם וצחוק פרוץ, נביחות כלבים, קריאות תרנגולים,
- 5 יללות חתולים, קרקורי צפרדעים, צהלות סוסים, וכהנה וכהנה קולות מוזרים ומשונים.
- 6 על ציבור המלווים נפל פחד גדול, אך לא על ר' ברוך ותשעת תלמידי הבעל־שם האחרים. הם
- 7 הרגישו את עצמם מוגנים על ידי כוחו של הבעל־שם.
- 8 שלוש פעמים קראו העשרה לרוחות, שיסתלקו משם. אך כאשר הרעש בפנים לא פסק, בעטו שני
- 9 היהודים - שהלכו בראש - בדלת בכל כוחם והיא נפתחה לרווחה ותיכף הכניסו את ששת היהודים
- 10 עם שלושת ספרי התורה.
- 11 עם דרוך היהודים נושאי ספרי התורה על הסף, נשמעו קולות נפץ של זכוכית נשברת. כל זגוגיות
- 12 החלונות נשברו, ודרך החלונות התפרצו החוצה מחנות של ברואים משונים שמראם בלבד הפיל פחד.
- 13 אך עתה היו הם עצמם אחוזי אימת מוות כשהם נחפזים להימלט כמי שחייהם נתונים בסכנה.
- 14 הבית טוהר לחלוטין, אך אחרי הסתלקותם של הבריות המשוונות נשאר ריח לא נעים ועשן מחניק,
- 15 אשר במהירות התאדו וחלפו תיכף כאשר החל מנין היהודים לומר תפילות.
- 16 תיכף ידעה כל פויזען את אשר אירע, ואשר כל זה קרה בכוחו של הבעל שם מזאמושטש. גם
- 17 מושל העיר והבישוף שמעו אודות הפלא הגדול והם דיברו בהתפעלות על הצדיק מזאמאשטש.
- 18 עתה ניתן היה לצפות, אשר ההולכים בדרכו של ר' יואל בפויזען יתרבו והמתנגדים לדרך הנסתרים
- 19 והמקובלים ישתתקו, ויפסיקו לחלוק על הבעל שם ושיטתו.
- 20 אך כל זה לא קרה. למרות הכול נשארו עדיין המתנגדים ביריבותם המרה. ולמען האמת היא אפילו
- 21 הוחרפה. הם לא רצו שבעקבות האירוע עם הרוחות הרעות תקבל דרך הנסתרים והמקובלים אחיזה
- 22 איתנה יותר בפוזנא, ומשם בשאר ערים ועיירות יהודיים.
- 23 יותר מכולם הסעיר כעת בהתנגדותו לר' יואל ותלמידיו, יהודי בשם ר' שלמה משה אשר שמו
- 24 הלך לפניו בפוזנא כגדול בלמדנותו.
- 25 ר' שלמה משה נמנה בעצמו על השכנים בביתו של אביגדור טוביה. הוא ידע היטב את כל הפרטים
- 26 אודות הרוחות הרעות ושליטתם באותו בית. ולכן הרי הוא יותר מאחרים נוכח לראות את מה שפעל
- 27 כאן הבעל שם מזאמאשטש. אך ר' שלמה משה ביטל את כל העניין. הוא לא רצה לתת לזה כל
- 28 חשיבות.
- 29 הוא הכחיש מכל וכל, שגירושם של הרוחות הרעות נבע מכוחו של הבעל שם. טענתו הייתה
- 30 שפשוט הגיע זמן שהבית ינוקה מהרוחות הרעות ובפרט כאשר הבית הפך להיות בית מדרש.
- 31 ובפוזנא התווכחו, האם הבעל שם מזאמאשטש חידש כאן דבר מה או לא?!
- 32 שישה שבועות חלפו ולפתע החלו להישמע באותו בית שוב שריקות ונביחות כלבים. קולות
- 33 משונים אלו הגיעו הפעם מהמרתף, מהמחסן שבו הוחזקו עצים. היה נראה שהרוחות הרעות השתכנו
- 34 במרתף.

- 1 התברר, שכאשר יורשו של אביגדור טוביה רשם להעביר את הבית לרשות הקהל עבור הקמת בית
- 2 מדרש בתוכו, הוא לא הזכיר את המרתף ואת מחסן העצים שבו.
- 3 תיכף ומיד כתב היורש אישור חדש ומסר לרשות הקהל גם את המרתף. אך כל זה לא הועיל,
- 4 והרוחות המשיכו לפעול בכל הכיוונים.
- 5 בהלה מחודשת תקפה את השכונה. דיברו כבר באופן גלוי שהרוחות שולטים מחדש בבית הנ"ל.
- 6 אמנם אין להם דריסת רגל בבית המדרש. אך לכן הם מרגישים את עצמם חופשיים בשאר חלקי הבניין
- 7 ובפרט במרתף.
- 8 ר' שלמה משה הרגיש עכשיו כאחד שנחל ניצחון. כי לפי המצב העכשווי הרי הוא צדק לכאורה,
- 9 שהבעל שם מזאמאשטש לא פעל כאן מאומה, והראייה שהרוחות חזרו, מבלי להתחשב בסגולות
- 10 הבעל-שם.
- 11 לכן הגביר ר' שלמה משה את התנגדותו לבעל-שם ולהולכים בדרכיו. גם שאר המתנגדים הפכו
- 12 להיות תקיפים יותר.
- 13 עתה רצו תלמידי ר' יואל בכל כוחם להראות את כוחו של רבם. ולכן הוחלט אצלם, לעשות כל
- 14 מאמץ שר' יואל עצמו יגיע לפוזנא ויראה את כוחו, כדי שלא יהיה למתנגדים יותר פתחון פה ולחלוק
- 15 נגדו.
- 16 אך ר' שלמה משה ומרעיו המתנגדים האחרים, הקימו קול זעקה, שאסור לעשות זאת, ושלא יביאו
- 17 לפוזנא את הבעל-שם, כי כל העניין הוא חילול השם, ויכול לעורר לעג וקלס. יהדות אמיתית - כך
- 18 טענו - אין לה ולא כלום עם מלחמות נגד רוחות רעות.

אגרות קודש

7 אשר שאלו, ויהי ד' אלקינו עמו ועמהם ויכלכל עדתו במועצת 8 דעת תורה, וענוים ישמחו בהפרכת כל מוסדי הדת והחסד, 9 ומאד אתענין לדעת מצב ביה"ט במחנם, והאם משימים לב 10 על זה כראוי, כן ע"ד הלימוד ברבים, היש שיעורי ערב בהלכה 11 ואגדה הנהוג בישראל מאז ומקדם.	1 [אד"ר תרפ"ד] 2 כבוד הנכבד יר"א כו' ראש ועד הדתי 3 מו"ה חיים אהרן שי' גערבאווסקי 4 שלום וברכה 5 במענה על [מכתבו] מכ"ו לחד"ז על אודות הרב שי' אשר 6 הוכיח ד' לעדתם הנני מאד אשר לפי דבריהם הוא את זה

[אג"ק מוהרי"צ כרך א' עמ' שפח]

יא וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: יב כִּי תִשָּׂא
אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתַנוּ אִישׁ
כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אַתֶּם וְלֹא־יְהִי בָהֶם
נֶגֶף בִּפְקֹד אַתֶּם כִּי: יג זֶה | יִתְּנוּ כָל־הָעֵבֶר
עַל־הַפְּקֻדִים מַחְצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
עֲשָׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחְצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה
לַיהוָה כִּי: (לוי) יד כָּל הָעֵבֶר עַל־הַפְּקֻדִים מִן
עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה כִּי:
טו הָעֹשִׂיר לֹא־יִרְבֶּה וְהַדֹּל לֹא יִמְעִיט
מִמַּחְצִית הַשֶּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה

יא ומליל יי עם משה למימר:
יב ארי תקבל ית חשבון בני
ישראל למניניהון ויתנון גבר
פרקון נפשה קדם יי כד תמני
יתהון ולא יהי בהון מותא כד
תמני יתהון: יג דין יתנון כל
דעבר על מניניא פלגות סלעא
בסלעי קודשא עסרין מעין סלעא
פלגות סלעא אפרשותא קדם יי:
יד כל דעבר על מניניא מבר
עסרין שנין וילעלא יתן
אפרשותא קדם יי: טו דעתיר
לא יסגי ודמסבן לא יזער
מפלגות סלעא למתן ית
אפרשותא קדם יי לכפרא על

רש"י

לה: (יד) מִן עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה. לַמִּדָּה כָּאן
שָׂאִין פְּחוֹת מִן עֲשָׂרִים יוֹצֵא לִצְבָא וְנִמְנָה בְּכֹל
אֲנָשִׁים: (טו) לְכַפֵּר עַל־נַפְשֵׁיכֶם. שְׂלָא תִנְגַּפוּ
עַל יְדֵי מִנְיָן. דְּבָר אַחֵר: לְכַפֵּר עַל נַפְשֵׁיכֶם, לְפִי
שְׂרָמְז לָהֶם כָּאן ג' תְּרוּמוֹת, שְׂנִכְתָּב כָּאן תְּרוּמַת ה'
ג' פְּעָמִים: אַחַת, תְּרוּמַת אֲדָנִים, שְׂמִנְאָן
כְּשֶׁהִתְחִילוּ בְּנִדְבַת הַמִּשְׁכָּן, וְנָתַנוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד
מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל וְעָלָה לְמֵאֵת הַכֹּפֶר, שְׂנִיָּאמֶר (לִקְמָן
לח): "וְכִסֹּף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מֵאֵת כֹּפֶר", וּמֵהֶם נַעֲשׂוּ
הָאֲדָנִים, שְׂנִיָּאמֶר "וְיְהִי מֵאֵת כֹּפֶר הַכֹּסֶף וְגו'".
וְהַשְּׂנִית אִף הִיא עַל יְדֵי מִנְיָן, שְׂמִנְאָן מִשְׁהוּקָם
הַמִּשְׁכָּן, הוּא הַמִּנְיָן הָאֲמֹר בְּתַחֲלֵת חֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים
(בַּמִּדְבָּר א): "בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשְּׂנִית",
וְנָתַנוּ כָּל אֶחָד מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וְהָיוּ לִקְנוֹת מִהֵן
קִרְבָּנוֹת צְבוּר שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה, וְהָשׂוּ בָהֶם עֲנִיִּים
וְעֹשִׂירִים, וְעַל אוֹתָהּ תְּרוּמָה נֶאֱמַר: "לְכַפֵּר עַל
נַפְשֵׁיכֶם", שֶׁהַקִּרְבָּנוֹת לְכַפֵּרָה הֵם בָּאִים.
וְהַשְּׂלִישִׁית, הִיא תְּרוּמַת הַמִּשְׁכָּן, כְּמוֹ שְׂנִיָּאמֶר
(לִקְמָן לה): "כָּל מֵרִים תְּרוּמַת כֹּסֶף וְנִחֲשֶׁת" וְלֹא
הִיָּתָה יָד בָּלֶם שׁוּה בָּהּ, אֲלֵא אִישׁ אִישׁ מֵה שְׂנִדְבּוּ

(יב) כִּי תִשָּׂא. לְשׁוֹן קִבְלָה, כְּתַרְגוּמוֹ, כְּשֶׁתַּחֲפֹץ
לְקַבֵּל סְכּוּם מִנִּינָם לְדַעַת כְּמָה הֵם, אֵל תִּמְנֶם
לְגִלְגֵּלָת, אֲלֵא יִתְּנוּ כָּל אֶחָד מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וְתִמְנָה
אֵת הַשֶּׁקָלִים וְתִדַּע מִנִּינָם: וְלֹא־יְהִי בָהֶם נֶגֶף.
שֶׁהַמִּנְיָן שׁוֹלֵט בּוֹ עֵין הָרַע, וְהַדְּבָר בָּא עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ
שְׂמִינְיוֹ בִּימֵי דְדוֹד: (יג) זֶה יִתְּנוּ. (שְׁמוֹת רַבָּה)
הִרְאָה לוֹ כְּמִין מִטְבַּע שֶׁל אֵשׁ וּמִשְׁקָלָהּ מִחֲצִית
הַשֶּׁקֶל, וְאָמַר לוֹ: כֹּזָה יִתְּנוּ: הָעֵבֶר עַל־הַפְּקֻדִים.
דִּרְךְ הַמוֹנִין מַעֲבִירִין אֵת הַמִּנְיָן זֶה אַחֵר זֶה, וְכֵן
(וִיקָרָא כז): "כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט", וְכֵן
(יִרְמִיָּה לג): "תַּעֲבֹרְנָה הַצֹּאֵן עַל יְדֵי מוֹנֶה": מִחֲצִית
הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ. בְּמִשְׁקַל הַשֶּׁקֶל שְׂקֵצְבָתִי לָךְ
לְשֶׁקֶל בּוֹ שֶׁקֶלִי הַקֹּדֶשׁ, כְּגוֹן שֶׁקֶלִים הָאֲמֹרִין
בְּפִרְשֵׁת עֶרְכִין וְשִׁדָּה אַחֲזָה: עֲשָׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל.
עֲכָשׁוּ פֶרֶשׁ לָךְ כְּמָה הוּא: גֵּרָה. לְשׁוֹן מְעָה, וְכֵן
(שְׁמוּאֵל א ב): "יָבוֹא לְהִשְׁתַּחֲוֹת לוֹ לְאַגֹּרֶת כֹּסֶף
וְכַפֵּר־לָחֶם": עֲשָׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל. שֶׁהַשֶּׁקֶל הַשֶּׁלֶם
ד' וָזֵזִים, וְהָיוּ מִתְחַלְתּוֹ חֹמֶשׁ מְעוֹת, אֲלֵא בָּאוּ
וְהוֹסִיפוּ עָלָיו שְׁתּוֹת, וְהָעֲלוּהוּ לְשֵׁשׁ מְעָה כֹּסֶף,
וּמִחֲצִית הַשֶּׁקֶל הִזָּה שְׂאִמְרָתִי לָךְ, יִתְּנוּ תְּרוּמָה

לְכַפֵּר עַל־נַפְשֵׁיכֶם רַע"י: טז וְלַקְחֹתָ אֶת־כֹּסֶף
הַכֹּפָרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־
עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכְרוֹן
לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֵׁיכֶם רַע"י: פ (ישראל)
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יח וַעֲשִׂיתָ כִּי־וֹר
נַחֲשֶׁת וְכֹנֵן נַחֲשֶׁת לְרַחֲצָהּ וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־
אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מִים רַע"י:
יט וְרָחֲצוּ אֶהֱרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־

נַפְשֵׁיכֶם: טז וְתַסֵּב יָת כֹּסֶף
כְּפֹרִיָא מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתַתֵּן יָתָה
עַל פְּלִחָן מִשְׁכַּן זִמְנָא וְהִי לְבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְדִכְרָנָא קָדָם יי לְכַפֵּרָא
עַל נַפְשֵׁיכֶם: יז וּמִלִּיל יי עִם
מֹשֶׁה לְמִימָר: יח וְתַעֲבֹד כְּיֹרָא
דְּנַחֲשָׂא וּבִסְסָה נַחֲשָׂא לְקִדּוּשׁ
וְתַתֵּן יָתָה בֵּין מִשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין
מִדְּבַחָא וְתַתֵּן תַּמָּן מִיָּא:
יט וְיַקְדִּישוּן אֶהֱרֹן וּבָנָיו מִגֵּה יָת
יְדֵיהֶן וְיָת רַגְלֵיהֶן:

רַע"י

נִמְנו, אָבֵל לְמַנְיָן יִצִּיאַת מִצְרַיִם הָיוּ שְׁתֵּי שָׁנִים, לְפִי
שְׁלִיציִיאַת מִצְרַיִם מוֹנִין מְנִיסָן, כְּמוֹ שֶׁשְּׁנִינוּ בְּמִסְכַּת
רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְנִבְנָה הַמִּשְׁכָּן בְּרֹאשׁוֹנָה וְהוּקַם בְּשָׁנָה
שְׁנַת־חֲדָשָׁה שָׁנָה בְּאַחַד בְּנִיסָן, אָבֵל שָׁנוֹת הָאֲנָשִׁים
מְנוּיִין לְמַנְיָן שָׁנוֹת עוֹלָם הַמַּתְחִילִין מִתְּשֻׁרֵי, נִמְצְאוּ
שְׁנֵי הַמְּנִינִים בְּשָׁנָה אַחַת, הַמְּנִין הָרִאשׁוֹן הָיָה
בְּתֻשְׁרֵי, לְאַחַר יוֹם הַכְּפֹרִים שְׁנַת־רִצָּה הַמְּקוֹם
לְיִשְׂרָאֵל לְסֹלַח לָהֶם, וְנִצְטוּ עַל הַמִּשְׁכָּן, וְהַשְּׁנִי
בְּאַחַד בְּאִיר: עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד. הֵן אֲדָנִים
שְׁנַעֲשׂוּ בּוֹ: תוֹרָה יז (יח) כִּי־וֹר. כְּמִין דּוֹד גְּדוּלָּה
וְלֹה דָּדִים הַמְּרִיקִים בְּפִיהֶם מִים: וְכֹנֵן. כְּתַרְגוּמוֹ:
וּבִסְסָה, מוֹשֵׁב מְתַקֵּן לְכִי־וֹר: לְרַחֲצָהּ. מוֹסֵב עַל
הַכִּי־וֹר: וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ. מִזְבַּח הָעֹלָה, שְׁכָתוֹב בּוֹ
שֶׁהוּא לְפָנֵי פֶתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד, וְהָיָה הַכִּי־וֹר
מִשְׁוֹף קִמְעָא וְעוֹמֵד כְּנֶגֶד אֹוִיר שְׁבִין הַמִּזְבֵּחַ
וְהַמִּשְׁכָּן, וְאִינוּ מְפַסֵּיק כָּלִל בִּינְתָּיִם, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר
(לִקְמֵן מ): "וְאֵת מִזְבַּח הָעוֹלָה שֶׁם פֶּתַח מִשְׁכַּן
אֹהֶל־מוֹעֵד", כְּלוֹמֵר מִזְבֵּחַ לְפָנֵי אֹהֶל מוֹעֵד, וְאִין
כִּי־וֹר לְפָנֵי אֹהֶל מוֹעֵד, הָא כִּיצַד? מִשְׁוֹף קִמְעָא כְּלָפִי
הַדְּרוֹם, כֶּךָ שְׁנוּיָה בְּזִבְחִים: (יט) אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־
רַגְלֵיהֶם. בְּכַת אַחַת הָיָה מְקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְכֶךָ
שְׁנִינוּ בְּזִבְחִים: כִּיצַד קִדּוּשׁ יְדֵים וְרַגְלִים? מִנִּית יָדוֹ
הִמְנִית עַל גְּבִי רַגְלוֹ הִמְנִית, וְיָדוֹ הִשְׁמָאלִית עַל
גְּבִי רַגְלוֹ הִשְׁמָאלִית, וּמְקַדֵּשׁן:

לְבוֹ: (טז) וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד.
לְמִדָּת, שְׁנִצְטוּ לְמִנּוּתָם בְּתַחֲלַת נְדָבַת הַמִּשְׁכָּן אַחַר
מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנַס בָּהֶם מִגֵּפָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר
(לִקְמֵן לב): "וַיִּגַּף ה' אֶת הָעָם", מִשָּׁל לְצֹאן הַחֲכִיכָה
עַל בְּעֻלָּהּ, שֶׁנִּפְל בָּהּ דָּבָר, וּמִשְׁפָּסֵק, אִמֵּר לוֹ
לְרוּעָה: בְּכֻשָּׁה מִמֶּךָ, מִגֵּה אֶת צֹאנִי, וְדַע כְּמָה
נוֹתְרוּ בָּהֶם, לְהוֹדִיעַ שֶׁהִיא חֲכִיכָה עָלָיו. וְאִי אֶפְשָׁר
לִוְמַר שֶׁהַמְּנִין הַזֶּה הוּא הָאִמּוֹר בְּחֻמֶּשׁ הַפְּקוּדִים,
שֶׁהָיָה נֶאֱמַר בּוֹ (בַּמִּדְבָּר א): "בְּאַחַד לַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי",
וְהַמִּשְׁכָּן הוּקַם בְּאַחַד לַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (לִקְמֵן
מ): "בְּיוֹם הַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַחַד לַחֲדָשׁ תִּקֵּים
וְגו'", וּמִהַמְּנִין הַזֶּה נִעֲשׂוּ הָאֲדָנִים, מִשְׁקָלִים שְׁלוֹ,
שֶׁנֶּאֱמַר (לִקְמֵן לח): "וְהָיָה מֵאֵת כֹּפֶר הַכֹּסֶף לְצֻקַּת
וְגו'", הָא לְמִדָּת, שְׁשֵׁתִים הָיוּ: אַחַת בְּתַחֲלַת נְדָבַתָּן
אַחַר יוֹם הַכְּפֹרִים בְּשָׁנָה הָרִאשׁוֹנָה, וְאַחַת בְּשָׁנָה
שְׁנִיָּה בְּאִיר, מִשְׁהוּקָם הַמִּשְׁכָּן. וְאִם תֹּאמַר: וְכִי
אֶפְשָׁר שֶׁבְּשָׁנֵיהֶם הָיוּ יִשְׂרָאֵל שׁוֹיִם שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף
וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים, שֶׁהָיָה בְּכֹסֶף
פְּקוּדֵי הָעֵדָה נֶאֱמַר כֵּן, וּבְחֻמֶּשׁ הַפְּקוּדִים אֵף בּוֹ
נֶאֱמַר כֵּן (בַּמִּדְבָּר א): "וַיְהִי כָּל הַפְּקוּדִים שֵׁשׁ מֵאוֹת
אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים". וְהָלֹא
בְּשֵׁתֵי שָׁנִים הָיוּ, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיוּ בְּשֻׁעַת מְנִין
הָרִאשׁוֹן בְּנֵי י"ט שָׁנָה שְׁלֹא נִמְנו, וּבְשָׁנָה נִעֲשׂוּ בְנֵי
כ'? תְּשׁוּבָה לְדָבָר, אֲצֵל שְׁנוֹת הָאֲנָשִׁים בְּשָׁנָה אַחַת

וְגִלְיָהֶם כִּסְיִי: כ בְּבֹאֲם אֶל־אֶהָל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־
 מִים וְלֹא יִמָּתוּ אוֹ בְּגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשִׁירָת
 לַהֲקָטִיר אִשָּׁה לַיהוָה כִּסְיִי: כא וְיִרְחֲצוּ יְדֵיהֶם
 וְגִלְיָהֶם וְלֹא יִמָּתוּ וְהִיתָה לָהֶם חֻק־עוֹלָם לֹא
 וְלִזְרָעוֹ לְדֹרֹתָם כִּסְיִי: פ (ע"ב בחול) כב וַיְדַבֵּר יְהוָה
 אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כג וְאַתָּה קַח־לָךְ בְּשָׂמִים
 רֹאשׁ מֶרְדְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְמֹן־בֶּשֶׂם
 מִחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמֵאוֹתִים וְקִנְיָה־בֶשֶׂם חֲמִשִּׁים
 וּמֵאוֹתִים כִּסְיִי: כד וְקָדְהָ חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל
 הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זֵית הֵינִי כִסְיִי: כה וַעֲשִׂיתָ אוֹתוֹ שֶׁמֶן
 מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ רֶקֶחַ מְרֻקָּחַת מַעֲשֶׂה רֶקֶחַ שֶׁמֶן
 מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה כִסְיִי: כו וּמִשְׁחַתָּה כּוֹ אֶת־

כ בְּמִיעָלָהוֹן לְמִשְׁכַּן זִמְנָא
 יִקְדָּשׁוֹן מִיָּא וְלֹא יָמוּתוֹן אוֹ
 בְּמִקְרָבָהוֹן לְמִדְבָּחָא לְשִׁמְשָׁא
 לְאַסְקָא אֶרְבָּנָא גָדָם יי:
 כא וַיִּקְדָּשׁוֹן יְדֵיהוֹן וְגִלְיָהוֹן
 וְלֹא יָמוּתוֹן וְהִי לָהוֹן קִנְיָם עָלָם
 לָהּ וְלִבְנֹהִי לְדִרְיָהוֹן: כב וּמִלִּיל
 יי עִם מֹשֶׁה לְמִימָר: כג וְאַתָּה סב
 לָךְ בּוֹסָמִין רִישָׁא מִיָּא דְכִנְיָא
 מִתְקַל חֲמֵשׁ מֵאָה וְקִנְמֹן בֶּשֶׂם
 פְּלִגְוִתָּה מִתְקַל מֵאוֹתוֹן וְחֲמִשִּׁין
 וְקִנְיָה בּוֹסָמָא מִתְקַל מֵאוֹתוֹן
 וְחֲמִשִּׁין: כד וְקִצִּיעָתָא מִתְקַל
 חֲמֵשׁ מֵאָה בְּסִלְעֵי קוֹדֶשָׁא וּמִשְׁחַ
 זֵיתָא מְלֵא הֵינָא: כה וְתַעֲבֹד יְתָה
 מִשְׁחַ רְבוּת קוֹדֶשָׁא בְּסָם מְבָסָם
 עוֹבֵד בּוֹסָמֵנוּ מִשְׁחַ רְבוּת קוֹדֶשָׁא
 יְהֵא: כו וְתִרְפִּי בַּהּ יָת מִשְׁכַּן

רש"י

וכך שנויה בכריתות (דף ה): וקנה־בֶּשֶׂם. קנה של
 בֶּשֶׂם, לפי שיש קנים שאינם של בֶּשֶׂם, הֶצֶרֶף לוֹמַר
 בֶּשֶׂם: חֲמִשִּׁים וּמֵאוֹתִים. סוף מִשְׁקַל פְּלוֹ:
 (כד) וְקָדְהָ. שם שָׂרֵשׁ עֶשֶׂב, וּבִלְשׁוֹן חֲכָמִים:
 קָצִיעָה: הֵינִי. י"ב לוגין, וְנִחְלְקוּ בּוֹ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל,
 רַבִּי מֵאִיר אוֹמַר: בּוֹ שִׁלְקוֹ אֶת הָעֶקְרִין. אָמַר לוֹ רַבִּי
 יְהוֹדָה: וְהֵלֵא לְסוּף אֶת הָעֶקְרִין אֵינּוּ סִפְקָא? אֵלֹא
 שְׂרָאוֹם בְּמִים שְׁלֹא יִבְלְעוּ אֶת הַשֶּׁמֶן, וְאַחֵר כֶּף
 הַצִּיף עֲלֵיהֶם הַשֶּׁמֶן עַד שֶׁקָּלַט הָרִיחַ, וְקִפְחוּ לַשֶּׁמֶן
 מֵעַל הָעֶקְרִין: (כה) רֶקֶחַ מְרֻקָּחַת. רֶקֶחַ, שֵׁם דָּבָר
 הוּא, וְהַטַּעַם מוֹכִיחַ, שֶׁהוּא לְמַעַלָּה וְהָרִי הוּא כְּמוֹ
 רֶקַע, רָגַע, וְאֵינּוּ כְּמוֹ (ישעיה נא): "רָגַע הָיִם", וְכְמוֹ
 (שם מב): "רֶקַע הָאָרֶץ", שֶׁהַטַּעַם לְמַטָּה. וְכָל דָּבָר
 הַמְעַרֵּב בְּחִבְרוֹ עַד שֶׁזָּה קוֹפֵת מִזָּה, אוֹ רִיחַ, אוֹ
 טַעַם, קְרוּי מְרֻקָּחַת: רֶקֶחַ מְרֻקָּחַת. רֶקֶחַ הַעֲשׂוּי עַל
 יְדֵי אֲמָנוּת וְתַעֲרוּבוֹת: מַעֲשֶׂה רֶקֶחַ. שֵׁם הָאֶמֶן
 בְּדָבָר: (כו) וּמִשְׁחַתָּה כּוֹ. כָּל הַמְּשִׁיחוֹת כְּמִין כ"ף
 יְנִית, חוּץ מִשָּׁל מְלָכִים, שֶׁהֵן כְּמִין גָּזֵר: תוֹרָה כז

(כ) בְּבֹאֲם אֶל־אֶהָל מוֹעֵד. (תורת כהנים, פרשת
 שמִינִי, זבחים יט): לַהֲקָטִיר שְׁחִירָת וּבִין הָעֶרְפִּים
 קִטְרֶת, אוֹ לְהִזּוֹת מִדָּם פֶּר כֹּהֵן הַמְּשִׁיחַ וּשְׁעִירֵי
 עֲבוּדַת אֱלִילִים: וְלֹא יָמָתוּ. הָא אִם לֹא יִרְחֲצוּ,
 יָמוּתוּ, שְׁפִתּוֹרָה נֶאֱמָרוּ פְּלִלוֹת, וּמִפְּלִל לֹא אִתָּה
 שׁוֹמֵעַ הֵן: אֶל־הַמִּזְבֵּחַ. הַחִיצוֹן, שְׂאִין כָּאֵן בִּיאַת
 אֶהָל מוֹעֵד, אֵלֹא בְּחֶצֶר: (כא) וְלֹא יָמָתוּ. לְחִיב
 מִיתָה עַל הַמְּשִׁיחַ בַּמִּזְבֵּחַ וְאֵינּוּ רְחוּץ יָדַיִם
 וְגִלְיָם, שֶׁמִּמִּיתָה הָרֵאשׁוֹנָה לֹא שְׁמַעְנוּ אֵלֹא עַל
 הַנִּכְסֵי לְהִיכָל: תוֹרָה כב (כג) בְּשָׂמִים רֹאשׁ.
 חֲשׂוּבִים: וְקִנְמֹן־בֶּשֶׂם. לְפִי שֶׁהַקִּנְמֹן קִלְפַת עֵץ
 הוּא, יֵשׁ שֶׁהוּא טוֹב וְיֵשׁ בּוֹ רִיחַ טוֹב וְטַעַם, וְיֵשׁ
 שְׂאִינוֹ אֵלֹא כְּעֵץ, לְכַךְ הֶצֶרֶף לֹאמַר "קִנְמֹן־בֶּשֶׂם",
 מִן הַטּוֹב: מִחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמֵאוֹתִים. מִחֲצִית
 הַבָּאָתוֹ תִּהְיֶה חֲמִשִּׁים וּמֵאוֹתִים, נִמְצָא כָּל חֲמֵשׁ
 מֵאוֹת, כְּמוֹ שְׁעוֹר מֶרְדְּרוֹר. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בּוֹ
 חֲצָאִין? גְּזֵרַת הַכְּתוּב הִיא לְהַבְיֹא לְחֻצְאִין,
 לְהַרְבּוֹת בּוֹ ב' הַכְּרֻעוֹת, שְׂאִין שׁוֹקְלִין עֵין בְּעֵין,

זִמְנָא וְיֵת אֲרוֹנָא דְסִדְדוּתָא:
 כו וְיֵת פִּתְרָא וְיֵת כָּל מְנוּהֵי וְיֵת
 מְנִרְתָּא וְיֵת מְנָהָא וְיֵת מְדַבְחָא
 דְקִטְרֵת בּוֹסְמִיָּא: כח וְיֵת מְדַבְח
 דְעֻלְתָּא וְיֵת כָּל מְנוּהֵי וְיֵת פִּתְרָא
 וְיֵת בְּסִיסָה: כט וְתִקְדֹּשׁ יִתְהוֹן
 וַיְהוֹן קֹדֶשׁ קוֹדֶשֶׁיָּא כָּל דִּיקְרָב
 בְּהוֹן יִתְקַדֵּשׁ: ל וְיֵת אֹהֶרֶן וְיֵת
 בְּנוֹהֵי תִרְבִּי וְתִקְדֹּשׁ יִתְהוֹן
 לְשִׁמְשָׁא קֹדְמִי: לא וְעַם בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל תִּמְלַל לְמִימָר מִשַּׁח רְבוּת
 קוֹדֶשֶׁיָּא יְהִי דִין קֹדְמִי לְדִרְיֹכּוֹן:
 לב עַל בְּסָרָא דְאַנְשָׁא לֹא יִתְנַסֵּף
 וּבְדַמּוּתָהּ לֹא תַעֲבֹדוֹן כְּוֹתָהּ
 קוֹדֶשֶׁיָּא הוּא קוֹדֶשֶׁיָּא יְהִי לְכוּן:
 לג גְּבֵר דִּי וְכִסֵּם דְכְּוֹתָהּ וְדִי יִתָּן
 מְנָה עַל חִלּוּנֵי וַיִּשְׁתַּצִּי מַעֲמָה:
 לד וְאָמַר יְיָ לְמִשָּׁה סֵב לָךְ
 בּוֹסְמִין נְטוּפָא וְטוּפָרָא וְחִלְבָּנָתָא

אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת אֲרוֹן הָעֵדֻת כס"י: כו וְאֵת־
 הַשְּׁלֶחֶן וְאֵת־כָּל־כֵּלָיו וְאֵת־הַמִּנְחָה וְאֵת־
 כִּלְיָהּ וְאֵת מִזְבַּח הַקְטֹרֶת: כח וְאֵת־מִזְבַּח
 הָעֹלָה וְאֵת־כָּל־כֵּלָיו וְאֵת־הַכִּיֹּר וְאֵת־כַּנּוֹ:
 כט וְקֹדֶשֶׁת אַתֶּם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קֹדֶשִׁים כָּל־הַנּוֹגֵעַ
 בָּהֶם יִקְדָּשׁ כס"י: ל וְאֵת־אֹהֶרֶן וְאֵת־בָּנָיו
 תִּמְשַׁח וְקֹדֶשֶׁת אַתֶּם לִבְהֶן לִי: לא וְאֶל־בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל תִּדְבָּר לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה
 זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם כס"י: לב עַל־בֶּשֶׂר אָדָם לֹא
 יִיסָף וּבַמִּתְכַּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כִּמְהוּ קֹדֶשׁ הוּא
 קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כס"י: לג אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כִּמְהוּ
 וְאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל־זֶרַח וְנִכְרַת מַעֲמִיו כס"י: ם
 ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לָךְ סָמִים נָטָף |

כס"י

בְּשָׁנֵי יוֹדִי"ן לְשׁוֹן לֹא יַפְעֵל, כְּמוֹ (דברים ו): 'לְמַעַן
 יִיטֵב לָךְ': עַל־בֶּשֶׂר אָדָם לֹא יִיסָף. מִן הַשֶּׁמֶן הַזֶּה
 עֲצָמוֹ: וּבַמִּתְכַּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כִּמְהוּ. (כריתות ה)
 בְּסָכוּם סְמָמִי, לֹא תַעֲשׂוּ אַחֵר כִּמְהוּ בְּמִשְׁקַל
 סְמָמִינִן הִלְלוּ, לְפִי מִדַּת הֵינן שְׁמֵן, אָכֵל אִם פָּחַת
 אוֹ רֵבָה סְמָמִינִן לְפִי מִדַּת הֵינן שְׁמֵן – מִתָּר, וְאִף
 הַעֲשׂוֹי בַּמִּתְכַּנְתּוֹ שֶׁל זֶה, אֵין הֶסֶף מִמֶּנּוּ חֵיב, אֲלֵא
 הַרוֹקְחוֹ: וּבַמִּתְכַּנְתּוֹ. לְשׁוֹן חֲשָׁבוֹן, כְּמוֹ (לעיל ה):
 "מִתְכַּנֵּת הַלְבָּנִים", וְכֵן "בַּמִּתְכַּנְתּוֹ" שֶׁל קִטְרֵת:
 (לג) וְאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ. מֵאוֹתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה: עַל זֶר.
 שְׂאִינוֹ צִרְךָ כִּהְנֶה וּמִלְכוּת: (לד) נָטָף. הוּא צָרִי,
 וְעַל שְׂאִינוֹ אֲלֵא שְׁרָף הַנוּטָף מַעֲצֵי הַקֶּטֶף, קְרוֹי
 נָטָף, וּבִלְעִז"ג גּוֹמִי, וְהַצָּרִי קוֹרִין לוֹ טְרִיאק"ה:
 וְשִׁחֲלָת. שֶׁרֶשׁ בִּשְׁם חֶלֶק וּמַצְהִיר בְּצִפְרֹן, וּבִלְשׁוֹן
 הַמִּשְׁנָה קְרוֹי 'צִפְרֹן', וְזֶהוּ שְׁתַּרְגָּם אוֹנְקֵלוֹס:
 'וְטוּפָרָא': וְחִלְבָּנָה. בִּשְׁם שְׁרִיחוֹ רַע וְקוֹרִין לוֹ
 גִּלְבָּנָא, וּמִנְאָה הַפְּתוּב בֵּין סְמָמִי הַקִּטְרֵת,

(כט) וְקֹדֶשֶׁת אַתֶּם. מְשִׁיחָה זֹאת מְקַדְּשֶׁתם לְהֵיוֹת
 קֹדֶשׁ קֹדֶשִׁים, וּמָה הִיא קֹדֶשֶׁתם? "כָּל הַנּוֹגֵעַ וְגו'",
 כָּל הָרְאוּי לְכִלֵּי שֶׁרֶת, מִשְׁנִכְנֵס לְתוֹכוֹ, קֹדֶשׁ קֹדֶשֶׁת
 הַגּוֹף לְהַפְסֵל בְּיוֹצֵא, וְלִינָה וְטָבֹול־יוֹם וְאִינוֹ נִפְדָּה
 לְצֵאת לְחֵלִין, אָכֵל דָּבָר שְׂאִינוֹ רְאוּי לָהֶם – אֵין
 מְקַדְּשִׁין, וְשִׁנּוּיָהּ הִיא מִשְׁנָה שְׁלֵמָה אֲצֵל מִזְבַּח,
 מִתּוֹךְ שְׁנֵאֲמַר (לעיל כט): "כָּל הַנּוֹגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ
 יִקְדָּשׁ", שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין רְאוּי בֵּין שְׂאִינוֹ רְאוּי?
 תִּלְמוּד לומר: "כְּכֹשִׁים", מָה כְּכֹשִׁים רְאוּיִים, אִף
 כָּל רְאוּי. כָּל מְשִׁיחַת מִשְׁכָּן וְכֹהֲנִים וּמַלְכִּים מִתְּרַגֵּם
 לְשׁוֹן 'רְבוּי', לְפִי שְׂאִין צִרְךָ מְשִׁיחָתָן אֲלֵא לְגִדְלָה,
 "כִּי כֵן יִסַּד הַמֶּלֶךְ" שְׁנֵה חֲנוּף גִּדְלָתָן, וְשִׁאֵר
 מְשִׁיחָת כְּגוֹן: רִקִּיקִין מְשׁוּחִין, (עמוס ו) "וְרִאשִׁית
 שְׁמָנִים יִמְשְׁחוּ", לְשׁוֹן אֲרָמִית בְּהֵן כָּל־שׁוֹן עִבְרִית:
 תוֹרָה ל (לא) לְדֹרֹתֵיכֶם. (הוריות יא) מִכָּאן לְמַדּוֹ
 רְבוּתֵינוּ לומר שֶׁכֵּלּוֹ קִים לְעֵתִיד לְבָא: זֶה.
 בְּגִימָטְרִיא תְּרִיסַר לוּגִין הָיוּ: (לב) לֹא יִיסָף.

בוסמין ולבונתא דכיתא מתקל
במתקל יהי: לה ותעבד יתה
קטרת בוסמין בסם עובד בוסמנו
מערב דכי קודשא: לו ותשחוק
מנה ותדיק ותתן מנה קדם
סהודתא במשכן זמנא די אומן
מימרי לך תמן קדש קודשין תהי
לכון: לו וקטרת בוסמין די
תעבד בדמותה לא תעבדון לכון
קודשא תהי לך קדם יי: לח גבר
דיעבד דכותה לארחא בה
וישחצי מעמה: א ומליל יי עם
משה למימר: ב חזי דרביתי
כשום בצלאל בר אורי בר חור
לשבטא דיהודה: ג ואשלמית
עמה רוח מן קדם יי בחקמתא
ובסוכלתו ובמדע ובכל עבידא:

וּשְׁחַלְתָּ וְחִלְבָנָה סָמִים וּלְבֹנָה זָכָה בֶּדֶד
יִהְיֶה כִּשִׁי: לה וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קִטְרֶת רֶקַח מְעֻשָּׂה
רוֹקַח מִמֶּלֶח טָהוֹר קֹדֶשׁ כִּשִׁי: לו וְשִׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה
הִדֵּךְ וְנִתְתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֵהָל מוֹעֵד
אֲשֶׁר אוֹעֵד לְךָ שְׁמָה קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים תִּהְיֶה
לָכֶם כִּשִׁי: לח וְהִקְטַרְתָּ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמִתְכַנְתָּהּ
לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לְךָ לַיהוָה כִּשִׁי:
לח אִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ וְנִכְרַת
מֵעַמּוֹ כִּשִׁי: ס לא אֶ וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵאמֹר: ב רֵאֵה קִרְאֹתִי בְשֵׁם בְּצִלְאֵל בֶּן־אוּרִי
בֶּן־חֹר לְמִטָּה יְהוּדָה כִּשִׁי: ג וַאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ
אֱלֹהִים בְּחֻכְמָה וּבְתִבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־

רש"י

כתרגומו: 'מערב', שיערב שחיקתן יפה יפה זה עם
זה. ואומר אני, שדומה לו (יונה א): "וייראו
המלחים", (יחזקאל כז) "מלחין וחבלין", על שם
שמהפכין את המים במשטות כשמהיגים את
הספינה, כאדם המהפך בכף ביצים טרופות לערךן
עם המים, וכל דבר שהאדם רוצה לערב יפה יפה
מהפכו באצבע, או בכנף: ממלח טהור קדש.
ממלח יהיה, וטהור יהיה, וקדש יהיה:
(לו) ונתתה ממנה וגו'. היא קטרת שבכל יום
ויום, שעל המזבח הפנימי שהוא באהל מועד:
אשר אועד לך שמה. כל מועדי דבור שאקבע לך,
אני קובעם לאותו מקום: (לז) במתכנתה. במנן
סממניה: קדש תהיה לך לה'. שלא תעשנה אלא
לשמי: (לח) להריח בה. אבל עושה אתה
במתכנתה משלך, כדי למסרה לצבור: תורה א
(ב) קראתי בשם. לעשות מלאכתי, את בצלאל:
(ג) בחכמה. מה שאדם שומע דברים

ללמדנו, שלא יקל בעינינו לצרף עמנו באגדת
תעניותינו ותפלותינו את פושעי ישראל שיהיו
נמנין עמנו: סמים. אחרים: ולבנה זכה. (כריתות ו)
מכאן למדו רבותינו: "א סממנין נאמרו לו למשה
בסיני: מעוט "סמים", שנים. נטף ושחלת וחלבנה
ג', הרי ה'. "סמים", לרבות עוד כמו אלו, הרי
עשר. ולבנה, הרי י"א, ואלו הן: הצרי והצפרן,
החלבנה והלבונה, מור וקציצה, שבלת-גרגד וכרכם,
הרי ח', שהשבלת וגרגד אחד, שהגרגד דומה
לשבלת. הקושט והקלופה, והקנמון, הרי י"א.
בורית פרשינה אינו נקטר, אלא בו שפין את הצפרן
ללבנה, שתהא נאה: בד בבד יהיה. אלו הארבעה
הנזכרים כאן יהיו שוין משקל במשקל, כמשקלו
של זה כף משקלו של זה, וכן שנינו: הצרי
והצפרן, החלבנה והלבונה, משקל שבעים שבעים
מנה. ולשון 'בד' נראה בעיני שהוא לשון יחיד,
אחד באחד יהיה, זה כמו זה: (לה) ממלח.

מִלֵּאכָה כִּשִׁי: ד לַחֲשֹׁב מַחֲשַׁבֶּת לַעֲשׂוֹת בְּזֶהֱב
 וּבְכֶסֶף וּבְנִחָשֶׁת כִּשִׁי: ה וּבַחֲרֻשֶׁת אֲבֵן לְמִלֵּאת
 וּבַחֲרֻשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מִלֵּאכָה כִּשִׁי: ו וְאֹנִי
 הֵנָּה נִתַּתִּי אֹתוֹ אֵת אֱהִלְיָאֵב בֶּן־אֲחִיסָמֶךְ
 לְמִטָּה־דָן וּבָלֵב כָּל־חֲכָמֵי־לֵב נִתַּתִּי חֲכָמָה
 וַעֲשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ כִּשִׁי: ז וְאֵת אֱהִל
 מוֹעֵד וְאֶת־הָאֹרֶן לַעֲדֹת וְאֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר
 עָלָיו וְאֵת כָּל־כְּלֵי הָאֱהִל כִּשִׁי: ח וְאֶת־הַשְּׁלֶחָן
 וְאֶת־כְּלָיו וְאֶת־הַמִּנְרָה הַטְּהֵרָה וְאֶת־כָּל־
 כְּלֵיהָ וְאֵת מִזְבֵּחַ הַקְּטֹרֶת כִּשִׁי: ט וְאֶת־מִזְבֵּחַ
 הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כְּלָיו וְאֶת־הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ:
 י וְאֵת בִּגְדֵי הַשָּׂרָד וְאֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן
 הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְבִהֵן כִּשִׁי: יא וְאֵת שֶׁמֶן
 הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים לְקֹדֶשׁ כָּל־

ד לֵאֲלָפָא אֹמִנֹן לְמַעַבְד
 בְּדִהֲבָא וּבְכֶסֶף וּבְנִחָשָׁא וּבְחֲרֻשָׁא:
 ה וּבְחֲרֻשֵׁת אֲבֵן טָבָא לֵאשְׁלֵמָא
 וּבְחֲרֻשֵׁת אֲעָא לְמַעַבְד כָּכֵל
 עֲבִידָא: ו וְאֹנִי הָא יְהִיִּת עֲמָה
 יֵת אֱהִלְיָאֵב בֶּר אֲחִיסָמֶךְ לְשִׁבְטָא
 דָּן וּבְלָבָא כָּל חֲכָמֵי לָבָא
 יְהִיִּת חֲכָמָתָא וְיַעֲבִידֹן יֵת כָּל דִּי
 פְּקֻדָּתִךָ: ז יֵת מִשְׁכָּן זִמְנָא וְיֵת
 אֲרוֹנָא לְסִדְדוּתָא וְיֵת כַּפֹּרֶת דִּי
 עֹלֹהֵי וְיֵת כָּל מְנֵי מִשְׁכָּנָא:
 ח וְיֵת פִּתּוּרָא וְיֵת מְנוּהֵי וְיֵת
 מְנִרְתָּא דְכִיתָא וְיֵת כָּל מְנֵהָ וְיֵת
 מִדְּבַחָא דְקֻטֹּרֶת בּוֹסְמִיָּא: ט וְיֵת
 מִדְּבַחָא דְעֹלָתָא וְיֵת כָּל מְנוּהֵי
 וְיֵת כִּיּוֹרָא וְיֵת בְּסִיסָה: י וְיֵת
 לְבוּשֵׁי שְׂמוּשָׁא וְיֵת לְבוּשֵׁי
 קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא וְיֵת לְבוּשֵׁי
 כַּהֲנֵי לְשִׁמְשָׁא: יא וְיֵת מִשְׁחָא
 דְּרִבּוּתָא וְיֵת קְטֹרֶת בּוֹסְמִיָּא
 לְקֹדֶשׁ כָּכֵל דִּי פְּקֻדָּתִךָ יַעֲבִידֹן:

רש"י

וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן, אֵלָּא אֵלֹו בִּגְדֵי הַשָּׂרָד, הֵם
 בִּגְדֵי הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי, הָאֲמֹרִים
 בְּפָרֶשֶׁת מִסְּעוֹת (במדבר ד): "וְנִתְּנוּ עָלָיו בִּגְדֵי
 תְּכֵלֶת", "וְנִתְּנוּ עָלָיו בִּגְדֵי אֲרָגָמָן", "וְנִתְּנוּ עָלֵיהֶם
 בִּגְדֵי תוֹלַעַת שָׁנִי". וְנִרְאִין דְּבָרִי, שֶׁנֶּאֱמַר (לקמן לט):
 "וּמִן הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ בִּגְדֵי
 שָׂרָד לְשָׂרֵת בְּקֹדֶשׁ", וְלֹא הִזְכֵּר שֶׁשׁ עֲמָהֶם. וְאִם
 בְּבִגְדֵי כַּהֲנָה מְדַבֵּר, לֹא מְצִינוּ בְּאַחַד מֵהֶם אֲרָגָמָן,
 אוֹ תוֹלַעַת שָׁנִי בְּלֹא שֵׁשׁ: בִּגְדֵי הַשָּׂרָד. יֵשׁ
 מִפְּרָשִׁים לְשׁוֹן עֲבוּדָה וְשֵׂרוּת, כְּתַרְגוּמוֹ לְבוּשֵׁי
 שְׂמוּשָׁא, וְאִין לוֹ דְּמִיּוֹן בְּמִקְרָא. וְאִנִּי אוֹמֵר שֶׁהוּא
 לְשׁוֹן אֲרָמִי, כְּתַרְגוּם שֶׁל "קִלְעִים" וְתַרְגוּם שֶׁל
 "מִכְבָּר", שֶׁהֵיוּ אֲרוּגִים בְּמַחֲט, עֲשׂוּיִים נִקְבִּים
 נִקְבִּים, לְצִידִי"ן בְּלַע"י: (יא) וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים
 לְקֹדֶשׁ. לְצַרֵּךְ הַקְּטֹרֶת הַהִיכָל שֶׁהוּא קֹדֶשׁ: תוֹרָה יב

מֵאַחֲרֵים וְלִמָּד: וּבְתַבּוּנָה. מִבֵּין דְּבָר מַלְבוֹ, מִתּוֹךְ
 דְּבָרִים שְׁלֵמָד: וּבְדַעַת. רִיחַ הַקֹּדֶשׁ: (ד) לַחֲשֹׁב
 מַחֲשַׁבֶּת. אֲרִיגַת מַעֲשֶׂה חוֹשֵׁב: (ה) וּבַחֲרֻשֶׁת.
 לְשׁוֹן אֲמִנוּת, כְּמוֹ (ישעיה מ): "תִּרְשׁ חֲכָם",
 וְאוֹנִקְלוֹס פֵּרֵשׁ וְשִׁנָּה בְּפִרּוּשָׁן, שֶׁאֵמֵן אֲבָנִים קְרוּי
 אֲמֵן, וְתִרְשׁ עֵץ קְרוּי נֶגֶר: לְמִלֵּאת. לְהוֹשִׁיבָהּ
 בְּמִשְׁבָּצַת שְׁלֵה בְּמִלּוּאָה לַעֲשׂוֹת הַמִּשְׁבָּצַת לְמִדַּת
 מוֹשֵׁב הָאֲבֵן וְעִבְיָה: (ו) וּבָלֵב כָּל־חֲכָמֵי־לֵב וּגְו'.
 וְעוֹד שֶׁאֵר חֲכָמֵי לֵב שֶׁבָּכֶם וְכָל אֲשֶׁר נִתַּתִּי בּוֹ
 חֲכָמָה, "וַעֲשׂוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ": (ז) וְאֵת
 הָאֹרֶן לַעֲדֹת. לְצַרֵּךְ לִוְחוֹת הָעֲדוּת: (ח) הַטְּהֵרָה.
 עַל שֵׁם זֶהֱב טְהוֹר (מִנְחוֹת כט): תוֹרָה ט (י) וְאֵת
 בִּגְדֵי הַשָּׂרָד. אוֹמֵר אֲנִי לְפִי פֶּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא,
 שֶׁאִי אֶפְשָׁר לומר שֶׁבְּבִגְדֵי כַּהֲנָה מְדַבֵּר, לְפִי
 שֶׁנֶּאֱמַר אֲצֵלֶם: "וְאֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן

יב וַאֲמַר יי לַמָּשָׁה לְמִימָר:
יג וְאַתָּה מָלַל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמִימָר בָּרַם יְת יוֹמִי שְׂפָא דִּי לִי
תַטְרוֹן אָרִי אַתָּה הִיא בֵּין מִימָרִי
וּבִינִיכּוֹן לְדִרְיִכּוֹן לְמַדְעָא אָרִי אָנָּא
יי מְקַדְשָׁכוֹן: יד וְתַטְרוֹן יְת
שְׂבַתָּא אָרִי קוּדְשָׁא הִיא לְכוֹן
מִחֻלְלָנָה אַתְקַטְלָא יְתַקְטַל אָרִי
כָּל דִּיעְבַּד בָּהּ עֲבִידָא וְיִשְׁתַּצִּי
אֲנָשָׁא הֵהוּא מִגּוֹ עֲמָה: טו שְׂתָא
יוֹמִין יִתְעַבַּד עֲבִידָא וּבִיּוֹמָא
שְׂבִיעָאָה שְׂבַת שְׂבַתָּא קוּדְשָׁא
קָדָם יי כָּל דִּיעְבַּד עֲבִידָא בִּיּוֹמָא
דְּשְׂבַתָּא אַתְקַטְלָא יְתַקְטַל:
טז וְיַטְרוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְת שְׂבַתָּא
לְמַעְבַּד יְת שְׂבַתָּא לְדִרְיִהוֹן קָנָם
עָלָם: יז בֵּין מִימָרִי וּבֵין בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אַתָּה הִיא לְעָלָם אָרִי שְׂתָא
יוֹמִין עֲבַד יי יְת שְׂמִיָּא וְיְת אַרְעָא
וּבִיּוֹמָא שְׂבִיעָאָה שְׂבַת וְנָח:
יח וַיְהִיב לַמָּשָׁה בַּד שִׁיעִי לְמַלְלָא
עֲמָה בְּטוֹרָא דְסִינִי תַרְיִין לִוְחֵי

אֲשֶׁר־צִוִּיתָךְ יַעֲשׂוּ כִסִּי: פ יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יג וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר אַתְּ אֶת־שַׁבְּתֹתִי תִשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא
בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה
מְקַדְשְׁכֶם כִסִּי: יד וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי
קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוֹמָת כִּי
כָל־הָעֹשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא
מִקִּרְבַּ עַמִּיהָ כִסִּי: טו שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת שַׁבְּתוֹן קֹדֶשׁ לַיהוָה
כָּל־הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת
יוֹמָת כִסִּי: טז וּשְׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת
לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם:
יז בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעָלָם
כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת וַיִּנָּפֶשׁ כִסִּי: ס שְׁנֵי
יח וַיִּתֵּן אֶל־מֹשֶׁה כְּכֹלֹתוֹ לְדַבֵּר אֹתוֹ בְּהַר סִינַי לְחַת הָעֵדֻת לְחַת

רש"י

כפלו הכתוב, לומר שאסור בכל מלאכה, אפלו
אכל נפש. וכן יום הכפורים, שנאמר בו: (ויקרא כג):
"שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן הִיא לָכֶם", אסור בכל מלאכה. אבל
יום טוב לא נאמר בו כי אם: "בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבְּתוֹן
וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבְּתוֹן" (שם), אסורים בכל מלאכת
עבודה, ומתירים במלאכת אכל נפש: קדש לה'.
שמירת קדשתה לשמי ובמצותי: תורה טז
(יז) וַיִּנָּפֶשׁ. פתרגומו 'ונח', וכל לשון נפש הוא
לשון נפש, שמשיב נפשו ונשימתו בהרגיעו מטרד
המלאכה. ומי שכתוב בו (ישעיה מ): "לא ייעף ולא
יגע" וכל פעלו במאמר, הכתיב מנוחה לעצמו,
לשבר האזן מה שהיא יכלה לשמע: (יח) וַיִּתֵּן אֶל
מֹשֶׁה וְגו'. אין מקדם ומאחר בתורה, מעשה

(יג) וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. ואתה, אף על
פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן, אל יקל
בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה: אך
את שבתתי תשמרו. אף על פי שתהיו רדופין
וזרזין בזריזות המלאכה, שבת אל תדחה מפניה.
כל אפין ורקין מעוטין, למעט שבת ממלאכת
המשכן: כי אות הוא ביני וביניכם. אות גדולה
היא בינינו, שבתתי בככם בהנחילי לכם את יום
מנוחתי למנוחה: לדעת. האמות בה, "כי אני ה'
מְקַדְשְׁכֶם": (יד) מוֹת יוֹמָת. אם יש עדים
והתראה: ונכרתה. בלא התראה: מחלליה. הנוהג
בה חול בקדשתה: (טו) שַׁבָּת שַׁבְּתוֹן. מנוחת
מרגוע, ולא מנוחת עראי: (שבת שַׁבְּתוֹן. לקח

אֲבֹנֵי כְּתָבִים בְּאַצְבַּע אֱלֹהִים כִּסִּי: **לב** א וַיֵּרָא
הָעָם כִּי בָשַׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן־הָהָר וַיִּקְהַל
הָעָם עַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוֹם | עֲשֵׂה־לָּנוּ
אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי־זָה | מֹשֶׁה הָאִישׁ
אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מַה־הָיָה
לוֹ כִּסִּי: **ב** וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶהְיֶה פָּרְקוֹ נִזְמִי הַזֹּהָב
אֲשֶׁר בָּאֲזְנֵי נְשִׁיכֶם בְּנִיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהִבִּיאוּ
אֵלַי כִּסִּי: **ג** וַיִּתְּפְּרוּ כָּל־הָעָם אֶת־נִזְמֵי

רש"י

סִדְרוּתָא לוחי אבנא כְּתִיבִין
בְּאַצְבָּעָא דִּי: **א** וַיֵּרָא עֲמָא אַרִי
אוֹחַר מֹשֶׁה לְמַחַת מִן טוֹרָא
וְאַתְכַּנֵּשׁ עֲמָא עַל אַהֲרֹן וַאֲמָרוּ
לֵה קוֹם עֲבֹד לָנָא דִּחְלָן דִּי־הִכּוֹן
קִדְמָנָא אַרִי דִּין מֹשֶׁה גִבְרָא דִּי
אַסְקָנָא מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם לֹא
יָדַעְנָא מַה הָיָה לֵה: **ב** וַאֲמָר
לְהוֹן אַהֲרֹן פְּרִיקוּ קִדְשֵׁי דְדִּהֲבָא
דִּי בְּאוֹדְנֵי נְשִׁיכּוֹן בְּנִיכּוֹן
וּבְנֹתֵיכּוֹן וְאִיתִיו לְוָתִי:
ג וַאֲתִפְרִיקוּ כָּל עֲמָא יָת קִדְשֵׁי

הַעֲגֹל קוֹדֶם לְצוּוֵי מְלָאכַת הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים הָיָה,
שֶׁהָיָה בִּי"ז בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלִּוּחֹת, וּבַיּוֹם
הַכַּפּוּרִים נִתְרַצָּה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל,
וּלְמַחֲרַת הַתַּחֲלִילוֹ בְּנִדְבַת הַמִּשְׁכָּן וְהוּקַם בְּאַחַד
בְּנִי־סָן. (צָרִיף עֵיוֹן טוֹבָא, דְּלָמָּא הַכֹּל פְּסֻדָּר, וְצוּוֵי
הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה הָיָה בְּאַרְבָּעִים יָמִים
הָרֵאשׁוֹנִים, טָרַם עֲשׂוּתָם הַעֲגֹל, וְקִדְּם רִדְתּוֹ מִהָהָר
עָשׂוּ אֶת הַעֲגֹל, וּמֹשֶׁה לֹא הִגִּיד לְיִשְׂרָאֵל צוּוֵי
הַמִּשְׁכָּן עַד לְמַחֲרַת יוֹם הַכַּפּוּרִים, שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל
מְרַצִּים לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְכֵן הוּא בְּהִדְיָא בְּ'זֹהָר'
וַיִּקְהַל". אֲשֶׁר עַל כֵּן, בְּצוּוֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
כְּתִיב: "מֵאֵת כָּל אִישׁ", דִּהִינּוּ גַם עֶרְב־רֹב, כְּמוֹ
שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹנָם לְבִרְכָּה: "אִישׁ אִישׁ",
מִלְּמַד וְכו'. וּמֹשֶׁה בְּצוּוֵי אָמַר לְיִשְׂרָאֵל "קַחוּ
מֵאֲתָכֶם" דִּיקָא, וְלֹא מֵעֶרְב־רֹב, לְפִי שֶׁהֵם גָּרְמוּ
בְּנִזְקִין, וְקַל לְהִבִּין): כְּכֹלְתּוֹ. כְּכֹלְתּוֹ כְּתִיב חֲסֹר,
שֶׁנִּמְסְרָה לוֹ תוֹרָה בְּמַתָּנָה כְּכֹלָה לְחֻמָּן, שֶׁלֹּא הָיָה
יָכֹל לְלַמֵּד כָּלָה בְּזִמְנָא מוּעֵט כְּזֶה. דְּבָר אַחֵר: מַה
כָּלָה מִתְקַשְׁטֵת כִּכ"ד קְשׁוּטִין, הֵן הָאֲמּוּרִים בְּסֻפֵּר
יִשְׁעִיָּה, אֵף תְּלִמִּיד חָכָם צָרִיף לְהִיּוֹת בְּקִי כִּכ"ד
סְפָרִים: לְדַבֵּר אֹתוֹ. הַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים שֶׁב־וְאֵלָה
הַמִּשְׁפָּטִים: לְדַבֵּר אֹתוֹ. מִלְּמַד שֶׁהָיָה מֹשֶׁה שׁוֹמֵעַ
מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְחוֹזְרִין וְשׁוֹנִין אֶת הַהִלְכָּה שֶׁנִּהְיָם
יַחַד: לַחֹת. לַחֹת כְּתִיב, שֶׁהָיָה שְׁתִּיחָן שְׁוֹת:
(א) כִּי בָשַׁשׁ מֹשֶׁה. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן אַחֹר, וְכֵן:

"בָּשַׁשׁ רַכְבּוֹ" (שׁוּפְטִים ה), "וַיַּחֲלִילוֹ עַד בּוֹשׁ" (שם
ג), כִּי כְּשַׁעֲלָה מֹשֶׁה לָּהָר, אָמַר לָהֶם: לְסוּף
אַרְבָּעִים יוֹם אָנִי בָּא, בְּתוֹף ו' שָׁעוֹת. כְּסָבוּרִים הֵם
שֶׁאֲוֹתוֹ יוֹם שַׁעֲלָה מִן הַמִּנְיָן הוּא, וְהוּא אָמַר לָהֶם
שְׁלָמִים, מ' יוֹם וְלִילוֹ עִמּוֹ, וְיוֹם עֲלִיתּוֹ אֵין לִילוֹ
עִמּוֹ, שֶׁהָיָה בְּד' בְּסִינּוֹן עָלָה, נִמְצָא יוֹם מ' בִּי"ז
בְּתַמּוּז, בְּט"ז בָּא הַשָּׁטָן וְעִרְבַב אֶת הָעוֹלָם וְהִרְאָה
דְּמוּת חֲשָׁךְ וְאַפְלָה וְעִרְבּוּכְיָא, לוֹמַר: וְדָאִי מֵת
מֹשֶׁה, לְכֹף בָּא עִרְבּוּכְיָא לְעוֹלָם. אָמַר לָהֶם: מֵת
מֹשֶׁה, שֶׁכָּבַר בָּאוּ שֵׁשׁ שָׁעוֹת וְלֹא בָּא וְכו', כְּדָאִיתָא
בְּמַסְכַּת שַׁבָּת (דף פט). וְאִי אֲפָשֶׁר לוֹמַר שֶׁלֹּא טָעוּ
אֵלָּא בַּיּוֹם הַמְּעַנָּן, בֵּין קִדְּם חֲצוֹת בֵּין אַחֵר חֲצוֹת,
שֶׁהָיָה לֹא יָרַד מֹשֶׁה עַד יוֹם הַמַּחֲרַת, שֶׁנֶּאֱמַר
"וַיִּשְׁכְּבּוּ מִמַּחֲרַת וַיַּעֲלוּ עוֹלוֹת": אֲשֶׁר יֵלְכוּ
לִפְנֵינוּ. אֱלֹהוֹת הִרְבָּה אוֹי לָהֶם: כִּי זֶה מֹשֶׁה
הָאִישׁ. כְּמִין דְּמוּת מֹשֶׁה הִרְאָה לָהֶם הַשָּׁטָן
שֶׁנּוֹשָׂאִים אוֹתוֹ בְּאוֹרִי רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם: אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וְהָיָה מוֹרָה לָנוּ הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלָה
בָּה. עֲתָה, צָרִיכִין אָנוּ לְאַלְהוּת אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ:
(ב) בְּאֲזְנֵי נְשִׁיכֶם. אָמַר אַהֲרֹן בְּלָבוּ: 'הַנְּשִׁים
וְהַיָּלָדִים חֲסִים בְּתַכְשִׁיטִיהֶן הֵן, שֶׁמָּא יִתְעַכֵּב הַדֶּבֶר
וּבְתוֹף כֹּף יָבֵא מֹשֶׁה, וְהֵם לֹא הִמָּתִינוּ וּפָרְקוּ מֵעַל
עֲצָמָן: פָּרְקוּ. לְשׁוֹן צוּוֵי מַגְזֵרַת 'פָּרַק' לְיַחֲד, כְּמוֹ
'בְּרָכוּ' מַגְזֵרַת 'בְּרַךְ': (ג) וַיִּתְּפְּרוּ. לְשׁוֹן פְּרִיקַת
מִשָּׂא, כְּשֶׁנִּטְלוּם מֵאֲזִינֵיהֶם, נִמְצָאוּ הֵם מִפְּרָקִים

הַזֶּהֱבִי אֲשֶׁר בְּאַזְנוֹתָם וַיָּבִיאוּ אֶל־אַהֲרֹן כִּסִּי׃
 וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיַּצֵּר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל
 מִסֶּכָּה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
 הֵעֲלִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כִּסִּי׃ ה וַיֵּרָא אֶהֱרֹן וַיִּבֶן
 מִזְבֵּחַ לִפְנָיו וַיִּקְרָא אֶהֱרֹן וַיֹּאמֶר חַג לַיהוָה
 מָחָר כִּסִּי׃ וַיִּשְׁכְּמוּ מִמַּחֲרֹת וַיַּעֲלֵוּ עֹלֹת וַיִּגְשׁוּ
 שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׂתוּ וַיִּקְמוּ
 לַצַּחֲק כִּסִּי׃ פ וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּדָרֹד
 בִּי שַׁחַת עַמֶּךָ אֲשֶׁר הֵעֲלִיתָ מֵאֶרֶץ

דְּדִהְבָּא דִּי בְּאֻזְנֵיהוֹן וַאֲחֵיתִי
 לְאַהֲרֹן: ד וְנָסִיב מִיַּדְהוֹן וַצֵּר
 יְתָה בְּזִיפָא וְעִבְדָּה עֵגֶל מִסֶּכָּה
 וַאֲמָרוּ אֵלִין דְּחִלְתָּן יִשְׂרָאֵל דִּי
 אֶסְקִיף מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:
 ה וַחֲזָא אֶהֱרֹן וּבְנָא מִדְּבָחָא
 קְדָמוּהִי וַקְרָא אֶהֱרֹן וַאֲמַר חַגָּא
 קְדָם יְיָ מָחָר: ו וַאֲקֻדִּימוּ בְּיוֹמָא
 דְּבִתְרוּהִי וַאֲסִיקוּ עֲלֹן וַקְרִיבוּ
 נִכְסִין וַאֲסַחֵר עָמָא לְמִיכַל
 וּלְמִשְׁתֵּי וַקְמוּ לְחִיכָא: ז וּמְלִיל
 יְיָ עִם מֹשֶׁה אֲזַל חוּת אֲרִי חֲבִיל
 עַמֶּךָ דִּי אֶסְקֵתָא מֵאֶרְעָא

רש"י

הם שִׁנְקָהְלוּ על אֶהֱרֹן וְהֵם שִׁעֲשֹׂאוּהוּ, ואחר כך
 הִטְעוּ אֶת יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו: (ה) וַיֵּרָא אֶהֱרֹן. שְׁהִיָּה
 בּוֹ רוּחַ חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו): "בְּתַבְנִית שׁוֹר
 אוֹכֵל עֵשֶׂב", וְרָאָה שֶׁהֲצִלִּית מַעֲשֶׂה שֶׁטָּן, וְלֹא הָיָה
 לוֹ פֶה לְדַחוּתָם לְגַמְרִי: וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ. לְדַחוּתָם:
 וַיֹּאמֶר חַג לַה' מָחָר. וְלֹא הַיּוֹם, שָׁמָּה יָבֹא מֹשֶׁה
 קְדָם שִׁיעֲבֹדוּהוּ, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ בְּוִיִּקְרָא
 רַבָּה: דְּבָרִים הִרְבֵּה רָאָה אֶהֱרֹן, רָאָה חוּר בֶּן אֶחָתוֹ
 שְׁהִיָּה מוֹכִיחֵם וְהִרְגוּהוּ, וְזֶהוּ "וַיִּבֶן" (לשון בינה)
 מִזְבֵּחַ לִפְנָיו, וַיִּבֶן מִזְבֹּחַ לִפְנָיו. וְעוֹד רָאָה וַאֲמַר,
 מוֹטֵב שִׁיתְלָה בִּי הַסֶּרְחוֹן וְלֹא בָהֶם. וְעוֹד רָאָה
 וַאֲמַר, אִם הֵם בּוֹנִים אֶת הַמִּזְבֵּחַ, זֶה מִבְּיַד צָרוּר
 וְזֶה מִבְּיַד אָכָן, וְנִמְצְאָת מְלֹאכְתָן עֲשׂוּיָה בְּבֵת
 אֶחָת. מִתּוֹךְ שֶׁאֲנִי בּוֹנֶה אוֹתוֹ וּמִתְעַצֵּל בְּמִלְאכְתִּי,
 בֵּין כֶּף וּבֵין כֶּף מֹשֶׁה בָּא: חַג לַה'. בְּלִבּוֹ הָיָה
 לְשָׁמַיִם, בְּטוֹחַ הָיָה שִׁיבֹא מֹשֶׁה וַיַּעֲבֹדוּ אֶת
 הַמָּקוֹם: (ו) וַיִּשְׁכְּמוּ. הִשְׁטִין וְזָרָם, כְּדִי שִׁיחֲטָאוּ:
 לַצַּחֲק. יֵשׁ בְּמִשְׁמַע הַזֶּה גְּלוּי עֲרִיזוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר
 (בראשית לט): "לַצַּחֲק בִּי", וּשְׁפִיכוֹת דָּמִים, כְּמוֹ
 שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ב): "יִקְוָמוּ נָא הַנְּעָרִים וַיִּשְׁחָקוּ
 לִפְנֵינוּ", אֵפֶיכָא נִהְרַג חוּר: (ז) וַיִּדְבֹּר. לְשׁוֹן
 קָשִׁי הוּא, כְּמוֹ (בראשית מב): "וַיִּדְבֹּר אֶתָּם קִשּׁוֹת":
 לִדְרֹד. (ברכות לב) רַד מִגְּדֻלְתָּךְ, לֹא נִתְּתִי לָךְ גְּדֻלָּה

מִנְזֻמֵּיהֶם, דִּישְׁקִרִי"ר בְּלַע"ז: אֶת נִזְמִי. כְּמוֹ
 מִנְזֻמִּי, כְּמוֹ (לעיל ט): "כְּצֹאֲתִי אֶת הָעִיר", מִן
 הָעִיר: (ד) וַיַּצֵּר אֹתוֹ בַּחֶרֶט. יֵשׁ לְתַרְגָּמוֹ בְּשָׁנֵי
 פָּנִים, הָאֶחָד: וַיַּצֵּר לְשׁוֹן קִשְׁיָה, בַּחֶרֶט - לְשׁוֹן
 סוּדָר, כְּמוֹ (ישעיה ג): "וְהַמְטָפְחוֹת וְהַחֲרִיטִים",
 (מלכים ב ה): "וַיַּצֵּר כְּפָרִים כֶּסֶף בְּשָׁנֵי חֲרִטִים",
 וְהַשְּׁנִי: יַצֵּר, לְשׁוֹן צוּרָה. בַּחֶרֶט - כְּלִי אֱמָנוּת
 הַצּוּרְפִין שֶׁחוֹרְצִין וְחוֹרְטִין בּוֹ צוּרוֹת בְּזָהָב, כְּעֵט
 סוּפֵר הַחוּרֵט אוֹתִיּוֹת בְּלוּחוֹת וּפְנִקְסִין, כְּמוֹ (ישעיה
 ח): "וּכְתֹב עָלָיו בַּחֶרֶט אָנוּשׁ", וְזֶהוּ שֶׁתַּרְגָּם
 אונקלוס: 'וַצֵּר יְתָה בְּזִיפָא', לְשׁוֹן זִיּוֹף, הוּא כְּלִי
 אֱמָנוּת שֶׁחוֹרְצִין בּוֹ בְּזָהָב אוֹתִיּוֹת וּשְׁקָדִים, שְׁקוּרִין
 בְּלַע"ז נִי"ל (גראבשטיכל), וּמִזְיָפִין עַל יָדוֹ
 חוֹתָמוֹת: עֵגֶל מִסֶּכָּה. בֵּין שֶׁהֲשִׁיכוֹ לְאוֹר בַּכּוּר,
 בָּאוּ מְכַשְׁפֵּי עַרְב־רַב שֶׁעָלוּ עִמָּהֶם מִמִּצְרַיִם
 וַעֲשֹׂאוּהוּ בְּכַשְׁפִּים. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים מִיכָּה הִיָּה שֵׁם
 שִׁינְצָא מִתּוֹךְ דְּמוֹסִי בְּנִין שֶׁנִּתְמַעֵף בּוֹ בְּמִצְרַיִם,
 וְהָיָה בְּיָדוֹ שֵׁם וְטָס שֶׁכְּתֹב בּוֹ מֹשֶׁה: "עֲלֵה שׁוֹר!
 עֲלֵה שׁוֹר!" לְהַעֲלוֹת אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף מִתּוֹךְ גִּילּוּס
 וְהִשְׁלִיכוֹ לְתוֹךְ הַכּוּר, וַיַּצֵּא הָעֵגֶל (סנהדרין קא):
 מִסֶּכָּה. לְשׁוֹן מִתְכַּת. דְּבַר אַחֵר: קכ"ה קְנֻטְרִין זָהָב
 הָיוּ בּוֹ בְּגִימְטְרִיָּא שֶׁל מִסֶּכָּה: אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ. וְלֹא
 נֶאֱמַר 'אֱלֹהֵינוּ', מִכָּאן שֶׁעַרְב־רַב שֶׁעָלוּ מִמִּצְרַיִם,

דְּמַצְרִים: ח סָטוּ בְּפָרִיעַ מִן
אֹרְחָא דִּי פְקֻדְתָּנֹן עֲבָדוּ לְהוֹן
עֲגָל מִתְּכָא וּסְגִידוּ לָהּ וְדָבְחוּ לָהּ
וְאָמְרוּ אֵלֵינוּ דִּתְלָתָא יִשְׂרָאֵל דִּי
אֶסְקֹנָא מֵאַרְעָא דְּמַצְרַיִם:
ט וְאָמַר יְיָ לְמֹשֶׁה גָּלִי קְדָמִי
עֲמָא קְדִין וְהָא עֲמָא קָשִׁי קְדָל
הוּא: י וּכְעַן הִנֵּחַ בְּעִתָּךְ מִן
קְדָמִי וַיִּתְקַף רוּגְזִי בְּהוֹן
וְאִישִׁיצְנֹן וְאָעֲבַד יִתָּךְ לְעַם סְגִי:
יא וְצָלִי מֹשֶׁה קְדָם יְיָ אֱלֹהֵהּ
וְאָמַר לְמָא יְיָ יִתְקַף רוּגְזָךְ בְּעַמְּךָ
דִּי אֶסְקִינָא מֵאַרְעָא דְּמַצְרַיִם
בְּחִיל רַב וּבִידָא תְּקִיפָא: יב לְמָא
יִמְרוֹן מַצְרָאִי לְמִימֵר בְּבִישְׁתָּא
אֶסְקִינֹן לְקִטְלָא יִתְהוֹן בִּינִי
טוֹרִיא וּלְשִׁיצִיּוּתְהוֹן מַעַל אִפִּי
אַרְעָא תוּב מִתְקוֹף רוּגְזָךְ וְאַתִּיב
מִן בִּישְׁתָּא דְּמִלְלָתָא לְמַעֲבַד
לְעַמְּךָ: יג אֲדַבֵּר לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ דִּי
קִימְתָּא לְהוֹן בְּמִימְרָךְ וּמִלְלָתָא

מַצְרַיִם כִּסִּי: ח סָרוּ מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם
עֲשׂוּ לָהֶם עֲגֹל מִסֵּכָה וַיִּשְׁתַּחֲוּ־לוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לוֹ
וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֹךְ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
רְאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עִם־קָשָׁה־עֹרֶף
הוּא כִּסִּי: י וְעַתָּה הִנֵּיחָה לִּי וַיַּחֲרֹאֲפִי בָהֶם
וְאֶכְלָם וְאָעֲשֶׂה אוֹתָךְ לִגְוִי גָדוֹל כִּסִּי: יא וַיַּחֲלֵ
מֹשֶׁה אֶת־פָּנָיו יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לְמָה יְהוָה
יַחֲרֶה אִפְךָ בְּעַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם בְּכַח גָּדוֹל וּבִיד חֲזָקָה כִּסִּי: יב לְמָה
יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בָּרַעַה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג
אֹתָם בְּהָרִים וּלְכַלֵּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה שׁוּב
מִחֲרוֹן אִפְךָ וְהִנָּחָם עַל־הָרָעָה לְעַמְּךָ כִּסִּי:
יג זָכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ וּתְדַבֵּר אֱלֹהִים אֲרָבָה

רש"י

הַדְּבָרוֹת, אֲבָרְהָם אֲבִיהֶם נִתְּנָה בְּעֶשֶׂר נְסִינֹת
וְעָדִין לֹא קָבַל שְׂכָרוֹ. תְּנֵהוּ לוֹ, וַיֵּצְאוּ עֶשֶׂר בְּעֶשֶׂר:
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל. (שְׁמוֹת רַבָּה) אִם
לְשׁוֹפָה הֵם, זָכֹר לְאַבְרָהָם שְׂמִסֵּר עֲצָמוֹ לְהַשְׂרֵף
עָלָיו בְּאוּר כַּשְׂדִּים. אִם לְהַרְגָּה, זָכֹר לְיִצְחָק שִׁפְשֵׁט
צִוְּאָרוֹ לְעַקְדָּה. אִם לְגָלוּת, זָכֹר לְיַעֲקֹב שְׁגָלָה לְחָרָן.
וְאִם אֵינֶן נִצּוּלִין בְּזִכְרוֹתָן, מָה אֵתָּה אוֹמֵר לִי
"וְאָעֲשֶׂה אוֹתָךְ לִגְוִי גָדוֹל"? וְאִם כֶּסֶּא שֶׁל ג' רַגְלִים
אֵינוֹ עוֹמֵד לְפָנֶיךָ בְּשַׁעַת כְּעֶסֶךְ, קַל וְחִמֵּר לְכַסֵּא
שֶׁל רַגְלֵי אֶחָד (בְּרֻכּוֹת לֵב): אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ.
לֹא נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּדִבְרֵי שְׁהוּא כָּלָה, לֹא בְּשִׁמִּים וְלֹא
בְּאֶרֶץ, לֹא בְּהָרִים וְלֹא בְּגִבְעוֹת, אֲלֵא בְךָ, שְׁאֵתָה
קִיָּם וּשְׁבוּעָתְךָ קִיָּמָה לְעוֹלָם, שְׁנֹאֲמַר (בְּרֹאשִׁית כב
טז): "כִּי נִשְׁבַּעְתִּי נֶאֱמַר ה'", וּלְיִצְחָק נֹאֲמַר (שִׁם כו

אֲלֵא בְּשִׁבְלִים. בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, נִתְּנָה מֹשֶׁה מִפִּי בֵּית
דִּין שֶׁל מַעֲלָה: שְׁחַת עַמְּךָ. שְׁחַת הָעָם לֹא נֹאמַר,
אֲלֵא עַמְּךָ, עֲרִב־רַב שֶׁקִּבְּלָתָּ מֵעַמְּךָ וּגְיָרָתָם וְלֹא
נִמְלַכְתָּ בִּי וְאָמַרְתָּ טוֹב שִׁידָבְקוּ גֵרִים בְּשִׁכְיִנָּה, הֵם
שְׁחַתוּ וְהִשְׁחִיתוּ: תוֹרָה ח (ט) קָשָׁה־עֹרֶף. מִחֲזִירִין
קָשִׁי עֲרָפָם לִנְגֵד מוֹכִיחִיָּהֶם וּמִמָּאֲנִים לְשִׁמְעַ:
(י) הִנֵּיחָה לִּי. עָדִין לֹא שִׁמְעֵנוּ שְׁהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה
עֲלֵיהֶם, וְהוּא אוֹמֵר: "הִנֵּיחָה לִּי"? אֲלֵא כָּאֵן פִּתַּח
לוֹ פִּתַּח, וְהוֹדִיעֵנו שֶׁהִדְבֵּר תְּלוּי בּוֹ שְׁאֵם יִתְפַּלֵּל
עֲלֵיהֶם לֹא יָכֻלָּם (שְׁמוֹת רַבָּה): (יא) לְמָה ה' וְגו'.
כְּלוּם מִתְקַנָּא אֲלֵא חֲכָם בְּחָכְם, גְּבוּר בְּגִבּוּר:
(יב) וְהִנָּחָם. הִתְעַשְׂתָּ מִחֲשָׁבָה אַחֲרַת לְהַטִּיב
לָהֶם: עַל־הָרָעָה. אֲשֶׁר חֲשַׁבְתָּ לָהֶם: (יג) זָכֹר
לְאַבְרָהָם. (שְׁמוֹת רַבָּה): 'אִם עֲבָדוּ עַל עֲשֻׁרֵת

עמהון אסגי ית בגיכון ככוכבי
שמיא וכל ארעא קדא די אמרית
אתן לבגיכון ויחסנון לעלם:
יד ותב יי מן בישתא די מליל
למעבד לעמה: טו ואתפני ונחת
משה מן טורא ותרין לוחי
סהדותא בידה לוחי כתיבין
מתרין עבריהון מכא ומכא אנון
כתיבין: טז ולוחיא עובדא דיי
אנון וכתבא כתבא דיי הוא
מפרש על לוחיא: יז ושמע
יהושע ית קל עמא פד מיבבין
ואמר למשה קל קרבא
במשריתא: יח ואמר לא קל
גברין דנצחין בקרבא ואף לא קל
חלשין דמתברין קל דמחיבין
אנא שמע: יט והיה פד קריב
למשריתא וחזא ית עגלא וחנגין
ותקיף רוגזא דמשה ורמא
מידוהי ית לוחיא ותבר יתהון
בשפולי טורא: כ ונסיב ית
עגלא די עבדו ואוקד בנורא וסף
עד דהיה דקיק וזרא על אפי מיא

את־זרעכם בכוכבי השמים וכל־הארץ
הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו
לעלם כס"י: יד וינחם יהוה על־הרעה אשר
דבר לעשות לעמו: פ טו ויפן וירד משה
מן־ההר ושני לחת העדת בידו לחת כתבים
משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים כס"י:
טז והלחת מעשה אלהים המה והמכתב
מכתב אלהים הוא חרות על־הלחת כס"י:
יז וישמע יהושע את־קול העם ברעה ויאמר
אל־משה קול מלחמה במחנה כס"י: יח ויאמר
אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה
קול ענות אנכי שמע כס"י: יט ויהי כאשר קרב
אל־המחנה וירא את־העגל ומחלת ויחר־אף
משה וישלך מידו את־הלחת וישבר אתם
תחת ההר כס"י: כ ויקח את־העגל אשר עשו
וישרף באש ויטחן עד אשר־דק ויזר על־פני

רש"י

קול ענית גבורים הצועקים נצחון, ולא קול חלשים
שצועקים וי, או ניסה: קול ענות. קול חרופין
וגדופין המענין את נפש שומען כשנאמרין לו:
(יט) וישלך מידו וגו'. (שבת פז) 'אמר: מה פסח
שהוא אחד מן המצות, אמרה תורה: "כל־בן־גבר
לא־אכל בו", התורה פלה פאן וכל ישראל
מומרים, ואתננה להם?': תחת ההר. לרגלי ההר:
(כ) ויזר. לשון נפוז, וכן: (איוב יא) "יזרה על נוהו
גפרית", וכן (משלי א): "כי חנם מזרה הרשת",
שזורין בה דגן וקטניות: וישק את־בני ישראל.
(יומא סז) נתפזן לבדקם כסוטות. שלש מיתות נדונו
שם, אם יש עדים והתראה, כסיף, כמשפט אנשי

(ג) ויחקימתי את־השבועה אשר נשבעתי לאברהם
אביד", וליעקב נאמר (שם לה יא): "אני אל שדי פרה
ורבה", נשבע לו באל שדי: תורה יד (טו) משני
עבריהם. היו האותיות נקראות, ומעשה נסים היה
(שבת קד): (טז) מעשה אלהים המה. כמשמעו,
הוא בכבודו עשאן. דבר אחר: כאדם האומר
לחברו: 'כל עסקיו של פלוני במלאכה פלונית', כך
כל שעשועיו של הקדוש ברוך הוא בתורה: חרות.
לשון חרת וחרט אחד הוא, שניהם לשון חקוק,
אנטליי"ר בלע"ז (איינשניידען): (יז) ברעה.
בהריעו, שהיו מריעים, ושמחים וצוחקים:
(יח) אין קול ענות גבורה. אין קול הזה נראה

הַמִּים וַיִּשַׁק אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּסִּי: כא וַיֹּאמֶר
 מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן מַה־עָשָׂה לָךְ הָעַם הַזֶּה
 כִּי־הִבֵּאתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה כַּסִּי: כב וַיֹּאמֶר
 אַהֲרֹן אֶל־יֵחֹר אָף אֲדֹנִי אַתָּה יְדַעַתְּ אֶת־הָעַם
 כִּי בָרַע הוּא כַּסִּי: כג וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה־לָנוּ
 אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכּוּ לִפְנֵינוּ כִּי־זֶה | מֹשֶׁה
 הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ
 מַה־הָיָה לוֹ: כד וַאֲמַר לָהֶם לְמִי זֶהב הַתַּפְּרוֹקוּ
 וַיִּתְּנוּ־לִי וַאֲשַׁלְכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה כַּסִּי:
 כה וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֶת־הָעַם כִּי פָרַע הוּא כִּי־
 פָּרַעַה אַהֲרֹן לְשִׁמְצָה בְּקַמִּיָּהם כַּסִּי: כו וַיַּעֲמֵד
 מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לִיהוָה אֵלֵי
 וַיֵּאסְפוּ אֵלָיו כָּל־בְּנֵי לֵוִי כַּסִּי: כז וַיֹּאמֶר לָהֶם
 כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ־
 חֲרָבוֹ עַל־יָרְכוֹ עִבְרוּ וּשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר
 בַּמַּחֲנֶה וְהִרְגוּ אִישׁ־אֶת־אָחִיו וְאִישׁ־אֶת־רֵעֵהוּ
 וְאִישׁ אֶת־קָרְבוֹ כַּסִּי: כח וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־לֵוִי כַּדָּבָר
 מֹשֶׁה וַיָּפֹל מִן־הָעַם בַּיּוֹם הַהוּא כַּשְּׁלִשֶׁת
 אַלְפֵי אִישׁ: כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מָלְאוּ יַדְכֶם הַיּוֹם

רש"י

וַאֲשָׁקִי יְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כא וַאֲמַר
 מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן מַה עָבַד לָךְ עָמָא
 הָדִין אָרִי אִיתִיתָא עֲלוּהִי חוּבָא
 רַבָּא: כב וַאֲמַר אַהֲרֹן לֹא יִתְקַף
 רוּגְזָא דְרַבּוּנִי אַתָּה יְדַעַתְּ יְת עָמָא
 אָרִי בְּבִישׁ הוּא: כג וַאֲמַרוּ לִי
 עֲבִיד לָנָא דַחֲלָן דִּי יִהְיוּ קְדָמְנָא
 אָרִי דִין מֹשֶׁה גְּבֵרָא דִי אֶסְקֵנָא
 מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לֹא יְדַעְנָא מַה
 הָיָה לֵה: כד וַאֲמַרִית לְהוֹן לְמִן
 דְּהָבָא פְּרִיקוּ וְיִהְיוּ לִי וְרַמִּיתָה
 בְּנוֹרָא וּנְפִק עֲגֵלָא הָדִין:
 כה וַחֲזָא מֹשֶׁה יְת עָמָא אָרִי
 בְּטִיל הוּא אָרִי בְּטִילָנוּן אַהֲרֹן
 לְאַסְבוּתָהוֹן שׁוּם בִּישׁ לְדִרְיָהוֹן:
 כו וְקָם מֹשֶׁה בְּתַרְע מִשְׁרִיתָא
 וַאֲמַר מִן דַּחֲלִיא דִּי יִיתוּן לְוִיתִי
 וְאַתְּכַפְּשׁוּ לְוִיתָה כָּל בְּנֵי לֵוִי:
 כז וַאֲמַר לְהוֹן כַּדָּנָן אָמַר יְיָ
 אֱלֹהֵא דְיִשְׂרָאֵל שׁוּי גְּבֵר חֲרַבָּה
 עַל יִרְכָּה עִבְרוּ וְתוּבוּ מִתַּרְע
 לְתַרְע בְּמִשְׁרִיתָא וְקִטּוּלוּ גְּבֵר יְת
 אַחוּהִי וְגְּבֵר יְת חֲבֵרָה וְאַנְשׁ יְת
 קְרִיבָה: כח וַעֲבָדוּ בְּנֵי לֵוִי
 כַּפְּתָגְמָא דְמֹשֶׁה וַיָּפֹל מִן עָמָא
 בְּיוֹמָא הַהוּא כַּתְּלָתָא אַלְפִין
 גְּבֵרָא: כט וַאֲמַר מֹשֶׁה קְרִיבוּ
 יַדְכוֹן קְרַבְנָא יוֹמָא דִין קָדָם יְיָ

עיר הנדחת שהן מְרַבִּים. עדים בלא התראָה,
 במגפָה, שנֹאמַר: "וַיִּגַּף ה' אֶת הָעָם". לא עדים ולא
 התראָה, בַּהֲדַרְקוֹן, שֶׁבִּדְקוּם הַמִּים וְצָבּוּ בְּטַנְיָהם:
 (כא) מַה־עָשָׂה לָךְ הָעָם הַזֶּה. כִּמָּה יִסּוּרִים סִבְלַת
 שִׁיִּסְרוּךְ, עַד שֶׁלֹּא תָבִיא עֲלֵיהֶם חֲטָא זֶה: (כב) כִּי
 בָרַע הוּא. בְּדַרְךָ רַע הֵם הוֹלְכִין תָּמִיד וּבִנְסִיוֹנוֹת
 לִפְנֵי הַמָּקוֹם: תוֹרָה כג (כד) וַאֲמַר לָהֶם. דָּבָר אַחֵד,
 'לְמִי זֶהב לְבַד, וְהֵם מִקְרֹו וְהַתַּפְּרוֹקוּ וַיִּתְּנוּ לִי:

לְאַלְהִים יַחֲרִם", כִּף שְׁנוּיָה בְּמַכִּילָתָא: אַחִיו.

לַיהוָה כִּי אִישׁ בָּבְנוּ וּבָאֲחָיו וּלְתַת עֲלֵיכֶם
 הַיּוֹם בִּרְכָה רַש"י: וַיְהִי מִמָּחָרֶת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
 אֶל־הָעָם אַתֶּם חֲטֵאתֶם חֲטֵאתֶם חֲטֵאתֶם גְּדֹלָה וְעַתָּה
 אֵעֲלֶה אֶל־יְהוָה אוֹלִי אֲכַפְּרָה בְּעֵד
 חַטֹּאתֵיכֶם רַש"י: לֹא וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר
 אֲנִי חֲטָא הָעָם הַזֶּה חֲטֵאתֶם גְּדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ
 לָהֶם אֱלֹהִי זֶהב רַש"י: לֹב וְעַתָּה אִם־תִּשָּׂא
 חַטֹּאתֶם וְאִם־אֵין מִחְנִי זָא מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר
 כָּתַבְתָּ רַש"י: לֹב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר
 חֲטָא־לִי אֶמְחֶנּוּ מִסְפָּרִי: לֹב וְעַתָּה לָךְ נַחֲה
 אֶת־הָעָם אֵל אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מִלֵּאכִי
 יֵלֶךְ לִפְנֶיךָ וּבָיוֹם פְּקֹדִי וּפְקֹדֹתִי עֲלֵהֶם
 חַטֹּאתֶם רַש"י: לֹב וַיִּגַּף יְהוָה אֶת־הָעָם עַל אֲשֶׁר
 עָשׂוּ אֶת־הָעֲגֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱהֲרֹן רַש"י: ׀
 לֹב אֲ וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּךְ עֲלֶה מִזֶּה
 אֶתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הָעֲלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי

אֲרִי גִבֹר בְּכֹרָה וּבְכֹחוֹהִי
 וּלְאִי־תִמְאָה עֲלֵיכֶם יוֹמָא דִּין בִּרְכָן:
 ל וְהָיָה בְּיוֹמָא דְּבִתְרוּהִי וַאֲמַר
 מֹשֶׁה לְעֲמָא אַתּוֹן חֲבַתּוֹן חוּבָא
 רַבָּא וּכְעַן אָסְק לְקָדָם יִי מַאִים
 אֲכַפֵּר עַל חוּבֵיכֶם: לֹא וְתַב
 מֹשֶׁה לְקָדָם יִי וַאֲמַר בְּכַעַן חַב
 עֲמָא הָדִין חוּבָא רַבָּא וְעַבְדוּ
 לְהוֹן דְּחָלָן דְּדִקְב: לֹב וּכְעַן אִם
 שְׂבִקְתָּ לְחוּבֵיהוֹן וְאִם לֹא מִחְנִי
 כְּעַן מִסְפָּרָךְ דִּי כְּתַבְתָּא:
 לֹב וַאֲמַר יִי לְמֹשֶׁה מִן דִּי חַב
 קָדָמִי אֶמְחֶנְהּ מִסְפָּרִי: לֹב וּכְעַן
 אֲזִיל דְּבִר יֵת עֲמָא לְאַתֵּר דִּי
 מַלְלִית לָךְ הָא מִלֵּאכִי יִהְיֶה קָדָמְךָ
 וּבָיוֹם אֲסַעְרוּתִי וְאֲסַעַר עֲלֵיהוֹן
 חוּבֵיהוֹן: לֹב וּמִחָא יִי יֵת עֲמָא
 עַל דִּי אֲשַׁתְּעַבְדוּ לְעֲגֹלָא דִּי עַבְד
 אֱהֲרֹן: א וּמִלִּיל יִי עִם מֹשֶׁה
 אֲזִיל סָק מִכָּא אֶתָּה וְעֲמָא
 דְּאִסְקִתָּא מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם

רַש"י

וְזֶה מִקְרָא קָצֵר, וְכֵן הִרְבֵּה: מִסְפָּרָךְ. (ברכות לב):
 מִכָּל הַתּוֹרָה כְּלָה, שְׁלֹא יֹאמְרוּ עָלִי שְׁלֹא הִיִּיתִי
 כְּדֹאִי לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים: תּוֹרָה לֹב (לֹד) אֵל אֲשֶׁר
 דִּבַּרְתִּי לָךְ. יֵשׁ כָּאֵן 'לָךְ' אֲצֵל דְּבוּר בְּמִקּוֹם 'אֵלֶיךָ',
 וְכֵן (מִלְכִּים א ב): "לְדַבֵּר לוֹ עַל אֲדֹנָיָהוּ": הִנֵּה
 מִלֵּאכִי. וְלֹא אֲנִי: וּבָיוֹם פְּקֹדִי וּגו'. עַתָּה שְׂמַעְתִּי
 אֵלֶיךָ מִלְכּוֹתֶם יְחִיד, וְתַמִּיד תַּמִּיד, כְּשֶׁאֲפַקֵּד
 עֲלֵיהֶם עֲוֹנוֹתֵיהֶם, "וּפְקֹדֹתִי עֲלֵיהֶם" מַעַט מִן הָעוֹן
 הַזֶּה עִם שְׂאֵר הָעֲוֹנוֹת. וְאֵין פְּרַעְנוֹת כְּאֵה עַל
 יִשְׂרָאֵל, שְׂאֵין בָּהּ קֶצֶת מִפְּרַעְוֹן עוֹן הָעֲגֹל:
 (לֹב) וַיִּגַּף ה' אֶת הָעָם. מִיתָה בְּיַדִּי שְׂמִים לְעַדִּים
 כְּלָא הִתְרָאָה: (א) לָךְ עֲלֶה מִזֶּה. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

מֵאֲמֹ, וְהוּא יִשְׂרָאֵל: תּוֹרָה כח (כט) מִלֵּאֵי יִדְכֶם.
 אַתֶּם הַהוֹרְגִים אוֹתָם, בְּדִבְרֵי זֶה תִּתְחַנְכוּ לְהִיּוֹת
 כְּהֹנִים לְמִקּוֹם (זִבְחִים קטו): כִּי אִישׁ. מִכָּם יִמְלֹא יְדוֹ
 בָּבְנוּ וּבְאֲחָיו: (ל) אֲכַפְּרָה בְּעֵד חַטֹּאתֵיכֶם. אֲשִׁים
 כְּפֹר וְקִנּוּיִת וְסִתִּימָה לְגִיד חַטֹּאתֵיכֶם, לְהַבְדִּיל בֵּינֵיכֶם
 וּבֵין חַטָּא: (לֹא) אֱלֹהֵי זֶהב. (ברכות לב; יומא פו):
 'אַתָּה הוּא שְׂגֻרְמָתָ לָהֶם, שְׁהַשְׁפַּעְתָּ לָהֶם זֶהב וְכָל
 חִפְצָם, מִה יַעֲשׂוּ שְׁלֹא יִחָטְאוּ? מִשָּׁל לְמִלָּךְ שְׁהִיָּה
 מֵאֲכִיל וּמִשְׁקָה אֶת בָּנוּ וּמִקְשָׁטוֹ וְתוֹלָה לוֹ כִּיס
 בְּצִוְאָרוֹ, וּמַעֲמִידוֹ בִּפְתַח בֵּית זִוְנוֹת. מִה יַעֲשֶׂה הַבֵּן
 שְׁלֹא יִחָטֵא? (לֹב) וְעַתָּה אִם־תִּשָּׂא חַטֹּאתֶם.
 הָרִי טוֹב: 'אִינִי אוֹמֵר לָךְ מִחְנִי! וְאִם אֵין, מִחְנִי!'

לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וְלִיעֶקֶב לֵאמֹר לְזֶרְעֶךָ
 אֶתְנַנֶּה כִּסִּי: ב וְשַׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מִלֶּאֶךָ וְגִרְשִׁיתִי
 אֶת־הַפְּנֻעֵי הָאֲמָרִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרוּזִי הַחֲוִי
 וְהַיְבוּסִי כִּסִּי: ג אֶל־אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ כִּי
 לֹא אֵעֲלֶה בְּקֶרְבְּךָ כִּי עִם־קִשָּׁה־עֶרְף אֲתָה
 פֶּן־אֲכַלְךָ בְּדֶרֶךְ: ד וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת־הַדְּבָר
 הָרַע הַזֶּה וַיִּתְּאֲבְלוּ וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ עֵדִיו
 עָלָיו כִּסִּי: ה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֲמַר אֶל־
 בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עִם־קִשָּׁה־עֶרְף רַגַע אֶחָד
 אֵעֲלֶה בְּקֶרְבְּךָ וְכִלְיִתִּיךָ וְעַתָּה הוֹרֵד עִדֶיךָ
 מֵעֵלֶיךָ וְאִדְעָה מָה אַעֲשֶׂה־לָּךְ: ו וַיִּתְּנֻצְלוּ
 בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֵדִים מֵהָר חוֹרֵב כִּסִּי: ז וּמֹשֶׁה
 יָקַח אֶת־הָאֵהָל וְנָטָה־לוֹ ׀ מַחוּץ לַמַּחֲנֶה
 הָרֹחַק מִן־הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֵהָל מוֹעֵד וְהָיָה

לְאַרְעָא דִּי קִימִית לְאַבְרָהָם
 לִיצְחָק וְלִיעֶקֶב לְמִימַר לְבָנֶיךָ
 אֶתְנַנֶּה: ב וְשַׁלַּח קִדְמוֹ
 מִלֶּאֶכָא וְאַתְרוּךְ יֵת פְּנֻעָאִי
 אֲמֹרָאִי וְחַתָּאִי וּפְרוּזָאִי חֲוָאִי
 וַיְבוּסָאִי: ג לְאַרְעָא עֲבָדָא חֶלֶב
 וּדְבַשׁ אֲרִי לֹא אֲסַלֵּק שְׂכֻנָּתִי
 מִבִּינְךָ אֲרִי עִם קָשִׁי קָדֵל אֶת
 דִּילְמָא אֲשִׁיעֲנֶךָ בְּאַרְחָא:
 ד וַיִּשְׁמַע עָמָא יֵת פְּתֻגְמָא בִּישָׁא
 הָרִין וְאַתְאֲבָלוּ וְלֹא שִׁוּיָּו גְבֵר
 תְּקוּן זִינָה עֲלוּהִי: ה וַאֲמַר יֵי
 לְמֹשֶׁה אֵימַר לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֹּן
 עִם קָשִׁי קָדֵל שְׁעָה חֲדָא אֲסַלֵּק
 שְׂכֻנָּתִי מִבִּינְךָ וְאַשְׁעֲנֶךָ וְכַעַן
 אֲעִדִּי תְּקוּן זִינָה מִנְךָ גִּלִּי קִדְמִי
 מָה אֲעֲבֹד לָךְ: ו וְאַעֲדִיאוּ בָנֵי
 יִשְׂרָאֵל יֵת תְּקוּן זִינָהוֹן מִטּוֹרָא
 דְּחוֹרֵב: ז וּמֹשֶׁה נָסִיב יֵת
 מִשְׁכְּנָא וּפְרֻסָּה לֵה מִבְּרָא
 לְמִשְׁרִיתָא אֲרַחֵיק מִן מִשְׁרִיתָא

רש"י

אֶחָד, שֶׁהוּא שְׁעוֹר זַעֲמִי, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כו): "חֲבִי
 כְּמַעֲט רַגַע עַד יַעֲבֹר זַעַם", וְאֲכִלָּה אֶתְכֶם. לְפִיכָךְ,
 טוֹב לָכֶם שֶׁאֲשַׁלַּח מִלֶּאֶךָ: וְעַתָּה. פְּרַעְנוֹת זֹאת תִּלְקוּ
 מִיָּד, שֶׁתּוֹרִידוּ עֲדִיכֶם מֵעֲלִיכֶם: וְאִדְעָה מָה
 אַעֲשֶׂה־לָּךְ. בִּפְקֻדַּת שָׂאֵר הָעוֹן, אֲנִי יוֹדֵעַ מָה
 שֶׁבִּלְבִי לַעֲשׂוֹת לָךְ: (ו) אֶת־עֲדִיכֶם מֵהָר חוֹרֵב.
 אֵת הָעֲדִי שֶׁהָיָה בְּיָדֶם מֵהָר חוֹרֵב: (ז) וּמֹשֶׁה.
 מֵאוֹתוֹ עוֹן וְהִלָּאָה: יָקַח אֶת־הָאֵהָל. לְשׁוֹן הוֹה
 הוּא, לֹקַח אֵהָלוֹ וְנוֹטָהוּ מַחוּץ לַמַּחֲנֶה. אָמַר:
 מִנְּדָה לְרֹב, מִנְּדָה לְתַלְמִיד: הִרְחַק. אֲלֵפִים אֲמָה,
 כְּעֶנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ג): "אֵךְ רְחוֹק יְהִי בֵּינֵיכֶם
 וּבֵינוּ כְּאַלְפִים אֲמָה בַּמֶּדָּה": וְקָרָא לוֹ. וְהָיָה קוֹרָא
 לוֹ אֵהָל מוֹעֵד, הוּא בֵּית וְעַד לְמִבְקָשִׁי תּוֹרָה:
 כָּל־מִבְקָשׁ ה'. מִכָּאן לְמִבְקָשׁ פָּנִי זָקֵן, כְּמִקְבֵּל פָּנֵי
 שְׂכִינָה: יֵצֵא אֶל־אֵהָל מוֹעֵד. כְּמוֹ יוֹצֵא. דָּבָר

גְּבוּהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת, לָכֵךְ נֶאֱמַר: "עֲלֶה!". דָּבָר
 אַחֵר: כָּלפִּי שֶׁאֲמַר לוֹ בְּשַׁעַת הַכַּעַס: "לֵךְ־רֵד!"
 אָמַר לוֹ בְּשַׁעַת רַצּוֹן: "לֵךְ עֲלֶה!": אַתָּה וְהָעָם.
 כָּאֵן לֹא אָמַר: 'עֲמֹךְ': (ב) וְגִרְשִׁיתִי אֶת הַפְּנֻעֵי
 וְגו'. שֶׁשָּׂה אֲמוֹת הֵן, וְהַגְרָגְשִׁי עֲמֵד וּפְנָה מִפְּנֵיהֶם
 מֵאֵלָיו: (ג) אֶל אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ. אֲנִי אוֹמֵר
 לָךְ לְהַעֲלוֹתֶם: כִּי לֹא אֵעֲלֶה בְּקֶרְבְּךָ. לָכֵךְ אֲנִי
 אוֹמֵר לָךְ: "וְשַׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מִלֶּאֶךָ": כִּי עִם־קִשָּׁה־
 עֶרְף אַתָּה. וְכִשְׁשִׁכְנִיתִי בְּקֶרְבְּכֶם וְאַתֶּם מִמְרִים כִּי,
 מִרְבָּה אֲנִי עֲלִיכֶם זַעַם: אֲכַלְךָ. לְשׁוֹן כִּלְיוֹן:
 (ד) הַדְּבָר הָרַע. שֶׁאֵין הַשְׂכִּינָה שׁוֹרָה וּמִהֲלַכַת
 עִמָּם: אִישׁ עֲדִיו. (שְׁבַת פח) כְּתָרִים שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם
 בְּחוֹרֵב כְּשֶׁאָמְרוּ: 'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע': (ה) רַגַע אֶחָד
 אֵעֲלֶה בְּקֶרְבְּךָ וְכִלְיִתִּיךָ. אִם אֵעֲלֶה בְּקֶרְבְּךָ וְאַתֶּם
 מִמְרִים כִּי בְּקִשְׁיוֹת עֲרַפְכֶם, אֲזַעַם עֲלִיכֶם רַגַע

כָּל־מִבְקֵשׁ יְהוָה יֵצֵא אֶל־אֱהֹל מוֹעֵד אֲשֶׁר
מֵחוּץ לַמִּחֲנֶה ^{כס"ו}: וְהָיָה בִצְאת מֹשֶׁה אֶל־
הָאֱהֹל יָקוּמוּ כָל־הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אֱהֹלוֹ
וְהִבִּיטוּ אַחֲרַי מֹשֶׁה עַד־בָּאוּ הָאֱהֹלָה ^{כס"ז}:
וְהָיָה כִּבְּא מֹשֶׁה הָאֱהֹלָה יֵרֵד עֲמוּד הָעֲנָן
וְעָמַד פֶּתַח הָאֱהֹל וְדִבֶּר עִם־מֹשֶׁה ^{כס"ח}:
וַיֵּרָא הַכָּל־הָעָם אֶת־עַמּוּד הָעֲנָן עֹמֵד פֶּתַח
הָאֱהֹל וְקָם כָּל־הָעָם וַהֲשִׁתְּחוּוּ אִישׁ פֶּתַח
אֱהֹלוֹ ^{כס"ט}: וְדִבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־
פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל־
הַמִּחֲנֶה וּמִשְׁרָתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן נֶעַר לֹא יֵמִישׁ

וְקָרִי לָהּ מִשְׁכָּן בֵּית אוֹלֶפְנָא וְיֵהִי
כָּל דְּתַבַּע אוֹלֶפֶן מִן קֳדָם יְיָ נִפְקֵי
לְמִשְׁכָּן בֵּית אוֹלֶפְנָא מִבְּרָא
לְמִשְׁרִיתָא: ^ח וְהָיָה כִּד נִפְקֵי
מֹשֶׁה לְמִשְׁכָּנָא קִימִין כָּל עָמָא
וּמִתְעַתְּדִין גְּבַר בְּתַרְע מִשְׁכָּנָא
וּמִסְתַּכְּלִין אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד דְּעָלִיל
לְמִשְׁכָּנָא: ^ט וְהָיָה כִּד עָלִיל מֹשֶׁה
לְמִשְׁכָּנָא נְחִית עֲמוּדָא דְּעֲנָנָא
וְקָאם בְּתַרְע מִשְׁכָּנָא וּמִתְמַלֵּל עִם
מֹשֶׁה: ^י וְחָזַן כָּל עָמָא יְת
עֲמוּדָא דְּעֲנָנָא קָאם בְּתַרְע
מִשְׁכָּנָא וְקִימִין כָּל עָמָא וְסִגְדִין
גְּבַר בְּתַרְע מִשְׁכָּנָא: ^{יא} וּמִתְמַלֵּל
יְיָ עִם מֹשֶׁה מִמְּלַל עִם מִמְּלַל
כָּמָא דְּמִמְּלַל גְּבַר עִם חֲבֵרָה

רש"י

בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלֹּחֹת (תענית כח), וּבִי"ח שָׁרָף
אֶת הָעֵגֶל וְדָן אֶת הַחוּטָאִים, וּבִי"ט עָלָה, שְׁנֵאמַר
(לעיל לב): "וַיְהִי מִמִּחְרַת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם
וְגו'" וְעָשָׂה שָׁם אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּבְקֹשׁ רַחֲמִים,
שְׁנֵאמַר (דברים ט): "וְאַתְּנַפֵּל לִפְנֵי ה' וְגו'", וּבִרְאֵשׁ
חֹדֶשׁ אֱלוּל נֹאמַר לוֹ: "וְעָלִית בִּבְקָר אֶל הַר סִינַי"
לְקַבֵּל לֹחֹת הָאֲחֵרוֹנוֹת, וְעָשָׂה שָׁם מ' יוֹם, שְׁנֵאמַר
בָּהֶם (שם י): "וְאַנְכִי עֹמְדָתִי בְּהָר פְּעִימִים הָרֵאשׁוֹנִים
וְגו'", מָה הָרֵאשׁוֹנִים בְּרָצוֹן, אֵף הָאֲחֵרוֹנִים בְּרָצוֹן.
אָמַר מַעֲתָה, אֲמַצְעִיִּים הָיוּ בְּכַעַס. בִּי בְּתִשְׁרִי
נִתְרַצָּה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִישְׁרָאֵל בְּשִׁמְחָה וּבְלֵב
שָׁלֵם, וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה: "סִלַּחְתִּי בְּדִבְרְךָ" וּמָסַר לוֹ
לֹחֹת אֲחֵרוֹנוֹת, וַיֵּרֵד וַהֲתַחֵיל לְצִוּוֹתוֹ עַל מְלֹאכֶת
הַמִּשְׁכָּן, וְעֲשֹׂאוֹהוּ עַד אֶחָד בְּנִיסָן, וּמִשְׁהוּקָם לֹא
נִדְּבַר עִמּוֹ עוֹד, אֲלֵא מֵאֱהֹל מוֹעֵד: וְשָׁב אֶל
הַמִּחֲנֶה. תַּרְגוּמוֹ: וְתָב לְמִשְׁרִיתָא, לִפְנֵי שֶׁהוּא
לְשׁוֹן הָיָה, וְכֵן כָּל הָעֲנָנִי. "וַיֵּרָא כָּל הָעָם", וְחָזַן.
"וְנִצְּבוּ", וְקִימִין. "וְהִבִּיטוּ", וּמִסְתַּכְּלִין.
"וַהֲשִׁתְּחוּוּ", וְסִגְדִין. וּמִדְּרָשׁוֹ: "וְדִבֶּר ה' אֶל
מֹשֶׁה", שֶׁיָּשׁוּב אֶל הַמִּחֲנֶה. אָמַר לוֹ: 'אֲנִי בְּכַעַס

אֲחֵר: "וְהָיָה כָּל־מִבְקֵשׁ ה'", אֶפְלוּ מִלֵּאכֵי הַשְּׁרָת,
כְּשֶׁהָיוּ שׂוֹאֲלִים מְקוֹם שְׂכִינָה, חֲבָרִיָּהם אוֹמְרִים
לָהֶם: הָרִי הוּא בְּאֱהֹלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה: (ח) וְהָיָה.
לְשׁוֹן הָיָה: בִּצְאת מֹשֶׁה. מִן הַמִּחֲנֶה, לְלָכֶת אֶל
הָאֱהֹל: יָקוּמוּ כָּל־הָעָם. עוֹמְדִים מִפְּנֵי וְאִין
יֹשְׁבִין עַד שֶׁנִּתְכַּסֶּה מֵהֶם: וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה.
לְשִׁבַח: אֲשֶׁרִי יְלוּד אֵשָׁה שְׁכָף מִכֻּטָּח, שֶׁהִשְׁכִּינָה
תַּפְּנִס אַחֲרָיו לְפֶתַח אֱהֹלוֹ: (ט) וְדִבֶּר עִם־מֹשֶׁה.
כְּמוֹ 'וּמִדְּבַר עִם מֹשֶׁה'. תַּרְגוּמוֹ: 'וּמִתְמַלֵּל עִם
מֹשֶׁה', שֶׁהוּא כְּבוֹד שְׂכִינָה, כְּמוֹ (במדבר ז): "וַיִּשְׁמַע
אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹהֵי", וְאִינוּ קוֹרָא 'מִדְּבַר' (בְּשׁוּא)
אֱלֹהֵי. כְּשֶׁהוּא קוֹרָא 'מִדְּבַר' (בְּחִירִיק), פִּתְרוּנוֹ
הַקּוֹל 'מִדְּבַר' בִּינוּ לְבִין עֲצָמוֹ וְהִקְדִּיט שׁוּמַע
מֵאֱלֹהֵי, וְכִשְׁהוּא קוֹרָא 'מִדְּבַר' מִשְׁמַע שֶׁהַמְּלֹךְ
מִדְּבַר עִם הִקְדִּיט: (י) וַהֲשִׁתְּחוּוּ. לְשִׁכְנָה:
(יא) וְדִבֶּר ה' אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־פָּנִים.
וּמִתְמַלֵּל עִם מֹשֶׁה: וְשָׁב אֶל־הַמִּחֲנֶה. לְאַחֵר
שְׁנִידְבַר עִמּוֹ, הָיָה מֹשֶׁה שָׁב אֶל הַמִּחֲנֶה וּמִלְמַד
לְזַקְנִים מָה שֶׁלָּמַד. וְהִדְבֵּר הָיָה נִהַג מֹשֶׁה מִיּוֹם
הַכַּפּוּרִים עַד שֶׁהוּקָם הַמִּשְׁכָּן וְלֹא יוֹתֵר, שֶׁהָרִי בִּי"ז

ותאב למשריתא ומשומשנה
יהושע בר נון עולימא לא עדי
מגו משכנא: יב ואמר משה
קדם יי חזי דאת אמר לי אסיק
ית עמא הדין ואת לא הודעתני
ית די תשלח עמי ואת אמרת
רביתך בשום ואף אשכחתא
בחמין קדמי: יג וכען אם כען
אשכחית בחמין קדמך הודעני
כען ית אורח טובך ואדע בחמך
בדיל דאשכח בחמין קדמך וגלי
קדמך ארי עמך עמא הדין:
יד ואמר שכתתי תהך ואניח לך:
טו ואמר קדמוהי אם לית
שכנתך מהלכא ביננא לא
תסקיננא מכא: טז ובמה יתדע
הכא ארי אשכחית בחמין קדמך
אנא ועמך הלא במהך שכנתך
עמנא ויתעבדון לנא פרישן לי
ולעמך משני מכל עמא די על
אפי ארעא: יז ואמר יי למשה

מתוך האהל כס"י: פ שלישי יב ויאמר משה
אל־יהוה רֹאֵה אֶתְּהָ אֹמֵר אֵלַי הֲעַל אֶת־הָעַם
הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֵת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח
עִמִּי וְאַתָּה אֹמְרָתִי יִדְעִיתִיךָ בְּשֵׁם וְגַם־מִצָּאת
חֵן בְּעֵינַי כס"י: יג ועתה אִם־נָא מִצָּאתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ הוֹדַעְנִי נָא אֶת־דֶּרְכְּךָ וְאַדְעֶךָ לְמַעַן
אֲמַצֶּא־חֵן בְּעֵינֶיךָ וְרֹאֵה כִּי עִמָּךְ הִגּוּי
הַזֶּה כס"י: יד ויאמר פָּנֵי יִלְכוּ וְהִנַּחְתִּי לְךָ כס"י:
טו ויאמר אֵלָיו אִם־אֵין פָּנֶיךָ הַלְכִים אֶל־
תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה כס"י: טז ובמה | יודע אפוא כִּי־
מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעִמָּךְ הֵלֹא בְּלִכְתָּךְ
עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעִמָּךְ מִכָּל־הָעַם אֲשֶׁר
עַל־פָּנֵי הָאָדָמָה כס"י: פ רביעי יז ויאמר יהוה
אֶל־מֹשֶׁה גַם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ

רש"י

ואת אלה תעזב, ראה כי עמך הם מקדם, ואם בהם
תמאס, איני סומך על היוצאים מחלצי שיתקיימו,
ואת תשלום השכר שלי בעם הזה תודיעני.
ורבותינו דרשוהו במסכת ברכות (דף ז), ואני לנשב
המקראות על אפניהם ועל סדרם באתי:
(יד) ויאמר פני ילכו. כתרגומו, לא אשלח עוד
מלאך, אני בעצמי אלך, כמו: (שמואל ב יז) ופניך
הולכים בקרב: (טו) ויאמר אליו. בזו אני חפץ,
כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה: (טז) ובמה
יודע אפוא. יודע מציאות החן, "הלא בלכתך
עמנו", ועוד דבר אחר אני שואל ממך, שלא
תשרה שכנתך עוד על אמות עובדי אלילים:
ונפלינו אני ועמך. ונהיה מבדלים בדבר הזה מכל
העם, כמו (לעיל ט): "והפלה ה' בין מקנה ישראל
וגו'": (יז) גם את־הדבר הזה. שלא תשרה

ואתה בכעס, אם כן מי יקרבם?: (יב) ראה אתה
אמר אלי. ראה, חן עיניך ולבך על דבריך: "אתה
אומר אלי וגו' ואתה לא הודעתני וגו'". ואשר
אמרת לי (לעיל כג): "הנה אנכי שולח מלאך", אין
זו הודעה, שאין אני חפץ בה: ואתה אמרת
ידעתיה בשם. הכרתיה משאר בני אדם בשם
חשיבות, שהרי אמרת לי (לעיל יט): "הנה אנכי בא
אליך בעב הענן וגו' וגם כך יאמינו לעולם":
(יג) ועתה. אם אמת שמצאתי חן בעיניך,
"הודיעני־נא את דרכך", מה שכתב אתה נותן
למוצאי חן בעיניך?: ואדעך למען אמצא־חן
בעיניך. ואדע בזו מדת תגמולך, מה היא מציאת
חן שמצאתי בעיניך. ופתרון "למען אמצא חן",
למען אכיר כמה שכתב מציאת החן: וראה כי עמך
הגוי הזה. שלא תאמר "ואעשה אותך לגוי גדול"

אֶעֱשֶׂה כִּי־מִצַּאת חֵן בְּעֵינַי וְאֶדְעָךָ בְּשֵׁם רַשִׁי׃
 יח וַיֹּאמֶר הֲרֵאֵנִי נָא אֶת־כְּבוֹדְךָ רַשִׁי׃ יט וַיֹּאמֶר
 אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל־טוֹבִי עַל־פָּנֶיךָ וְקִרְאתִי בְּשֵׁם
 יְהוָה לְפָנֶיךָ וַחֲנַתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲחִין וְרַחֲמֹתַי
 אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם רַשִׁי׃ כ וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל
 לִרְאוֹת אֶת־פָּנַי כִּי לֹא־יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחִי רַשִׁי׃
 כא וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם אֲתִי וְנִצַּבְתָּ עַל־
 הַצּוּר רַשִׁי׃ כב וְהָיָה בְּעֵבֶר כְּבוֹדִי וְשִׁמְתִּיךָ
 בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשִׁכַּתִּי כְּפִי עָלֶיךָ עַד־עֲבָרִי רַשִׁי׃
 כג וְהִסְרֹתִי אֶת־כְּפִי וְרֵאתָ אֶת־אֲחֵרִי וּפָנַי לֹא

אף ית פתגמא הדין די מללתא
 אעבד ארי אשפחתא רחמין
 קדמי ורביתך בשום: יח ויאמר
 אחזיני כען ית יקרך: יט ואמר
 אנא אעבר כל טובי על אפיך
 ואקרי בשמא דיי קדמך ואחזין
 למן דאחזין וארחם על מן
 דארחם: כ ואמר לא תיכול
 למחזי ית אפי שכנתי ארי לא
 יחזיני אנשא ויתקים: כא ואמר
 יי הא אתר מתקן קדמי ותתעמד
 על טגרא: כב ויהי במעבר יקרי
 ואשוינך במערת טגרא ואגין
 במימרי עלך עד דאעבר:
 כג ואעדי ית דברת יקרי ותחזי

רש"י

אֶעֱנֶה וְעֵתִים לֹא אֶעֱנֶה, אֲכַל בְּשַׁעַת מַעֲשֵׂה אָמַר
 לו': "הִנֵּה אֲנִכִּי בֹרֶת בְּרִית", הַבְּטִיחוּ שְׂאִינָן
 חֲזֹרוֹת רִיקָם (ראש השנה שם): (כ) וַיֹּאמֶר לֹא
 תוּכַל וְגו'. אף בְּשִׁאֲעֵבִיר כָּל טוֹבִי עַל פָּנֶיךָ, אֵינִי
 נוֹתֵן לְךָ רְשׁוֹת לִרְאוֹת אֶת פָּנַי: (כא) הִנֵּה מָקוֹם
 אֲתִי. בָּהֶר אֲשֶׁר אֲנִי מְדַבֵּר עִמָּךְ, תְּמִיד יֵשׁ מָקוֹם,
 מוּכָן לִי לְצִרְכָּךְ, שְׂאֲטָמִינֶךָ שֵׁם שְׁלֹא תוֹזֵק, וּמִשֵּׁם
 תִּרְאֶה מֶה שֶׁתִּרְאֶה, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ, עַל מָקוֹם
 שֶׁהִשְׁכִּינָה שֵׁם מְדַבֵּר, וַאֲמַר: הַמָּקוֹם אֲתִי, וְאֵינוֹ
 אוֹמֵר אֲנִי בַּמָּקוֹם, שֶׁהִקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל
 עוֹלָם, וְאֵין עוֹלָמוֹ מְקוֹמוֹ: (כב) בְּעֵבֶר כְּבוֹדִי.
 בְּשִׁאֲעֵבִיר לְפָנֶיךָ: בְּנִקְרַת הַצּוּר. כְּמוֹ (במדבר טז):
 "הַעֲיִנִּי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תִּנָּקֵר", (משלי ל): "יִקְרוּהָ
 עוֹרְבֵי נַחַל", (ישעיה לז): "אֲנִי קָרָתִי וְשִׁתִּיתִי מֵיִם",
 גִּזְרָה אַחַת לָהֶם. נִקְרַת הַצּוּר, בְּרִית הַצּוּר: וְשִׁכַּתִּי
 כְּפִי. (תורת כהנים, פרשת ויקרא): מִכָּאן שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוֹת
 לְמַחֲבָלִים לְחַבֵּל, וְתַרְגּוּמוֹ: 'אֲגִין בְּמִימְרִי', כְּנוּי
 הוּא לְדֶרֶךְ כְּבוֹד שֶׁל מַעֲלָה, שְׂאֵינוֹ צָרִיךְ לְסוּכָךְ
 עָלָיו בְּכַף מִמֶּשׁ: (כג) וְהִסְרֹתִי אֶת־כְּפִי. וְאֶעֱדִי
 ית דברת יקרי, בְּשִׁתְּסַלֵּק הַנְּהַגַת כְּבוֹדִי מִכְּנֶגֶד

שְׁכִינָתִי עוֹד עַל עוֹבְדֵי אֱלִילִים, אֶעֱשֶׂה, וְאֵין דְּבָרֵינוּ
 שֶׁל בָּלָעַם הִרְשָׁע עַל יְדֵי שְׂרִית שְׁכִינָה, אֵלֶּא:
 "נוֹפֵל וְגִלּוּי עֵינַיִם", כְּגוֹן (איוב ד): "וְאֵלִי דָּבָר
 יִגָּב", שׁוֹמְעִין עַל יְדֵי שְׁלִיחַ: (יח) וַיֹּאמֶר הֲרֵאֵנִי
 נָא וְגו'. רָאָה מִשֶּׁה שֶׁהָיָה עֵת רָצוֹן וּדְבָרֵינוּ
 מְקַבְּלִים, וְהוֹסִיף לִשְׁאֹל לְהִרְאוֹתוֹ מִרְאִית כְּבוֹדוֹ:
 (יט) וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר וְגו'. הַגִּיעָה שְׁעָה
 שֶׁתִּרְאֶה בְּכְבוֹדִי מֶה שְׂאֲרָשָׁה אוֹתָךְ לִרְאוֹת, לְפִי
 שְׂאֵנִי רוֹצֶה וְצָרִיךְ לְלַמְּדֶךָ סֵדֶר תְּפִלָּה, שְׁכַשְׁנִצְרָכָה
 לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל, הַזְכַּרְתָּ לִי זְכוֹת אָבוֹת,
 כְּסֻבּוֹר אֲתָה שְׂאֵם תְּמָה זְכוֹת אָבוֹת, אֵין עוֹד
 תִּקְנוּהָ? אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל מִדַּת טוֹבִי לְפָנֶיךָ עַל הַצּוּר
 וְאֲתָה צָפוֹן בְּמַעְרָה: וְקִרְאתִי בְּשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ.
 לְלַמְּדֶךָ סֵדֶר בְּקִשּׁוֹת רַחֲמִים, אֵף אִם תִּכְלֶה זְכוֹת
 אָבוֹת (ראש השנה יז), וְכִסְדֶּר זֶה שְׂאֲתָה רוֹאֶה אוֹתִי
 מַעֲטָף וְקוֹרָא י"ג מִדּוֹת, הֵנּוּ מְלַמֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל
 לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְעַל יְדֵי שִׁיזְכִּירוּ לְפָנַי 'רַחוּם וְחַנוּן',
 יִהְיוּ נִעְנִין, כִּי רַחֲמֵי לֹא פְלִים: וַחֲנַתִּי אֶת אֲשֶׁר
 אֲחִין. אוֹתָן פְּעָמִים שְׂאֲרָצָה לְחוּץ: וְרַחֲמֹתַי. עֵת
 שְׂאֲחַפֵּץ לְרַחֵם. עַד כָּאן לֹא הַבְּטִיחוּ אֵלֶּא עֵתִים

יִרְאוּ כִּסִּי: פ חמישי לד א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
 מֹשֶׁה פֶּסֶל־לָךְ שְׁנֵי־לַחַת אֲבָנִים כָּרְאֲשֵׁנִים
 וְכַתְּבֵתִי עַל־הַלַּחַת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ
 עַל־הַלַּחַת הָרְאשִׁים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ כִּסִּי: ב וְהָיָה
 נִכּוֹן לִבְקָר וְעֹלִית בִּבְקָר אֶל־הָרָר סִינִי וְנִצַּבְתָּ
 לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר כִּסִּי: ג וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה
 עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אֶל־יָרֵא בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן
 וְהַבְּקָר אֶל־יָרְעוּ אֶל־מֹול הָהָר הַהוּא כִּסִּי:
 ד וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לַחַת אֲבָנִים כָּרְאֲשֵׁנִים וַיִּשְׁכֹּם
 מֹשֶׁה בִּבְקָר וַיַּעַל אֶל־הָרָר סִינִי כַּאֲשֶׁר צִוָּה
 יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים: ה וַיֵּרֶד
 יְהוָה בַּעֲנָן וַיִּתִּיצֵב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם
 יְהוָה כִּסִּי: ו וַיַּעֲבֹר יְהוָה | עַל־פְּנֵיו וַיִּקְרָא
 יְהוָה | יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם

ית דבתי ודקדמי לא יתחזון:
 א ואמר יי למשה פסל לך תרין
 לוחי אבניא פקדמאי ואכתוב על
 לוחיא ית פתגמאי די הוו על
 לוחיא קדמאי די תברתא:
 ב והוי זמין לצפרא ותסק
 בצפרא לטורא דסיני ותתעתד
 קדמי תמן על ריש טורא:
 ג ואנש לא יסק עמך ואף אנש
 לא יתחזי בכל טורא אף ענא
 ותורא לא ירעון לקבל טורא
 ההוא: ד ופסל תרין לוחי אבניא
 פקדמאי ואקדם משה בצפרא
 וסלק לטורא דסיני כמא דפקד יי
 יתה ונסב בידה תרין לוחי
 אבניא: ה ואתגלי יי בענא
 ואתעתד עמה תמן וקרא בשמא
 דיי: ו ואעבר יי שכתה על
 אפוי וקרא יי יי אלהא רחמנא
 וחננא מרחיק רגז ומסגי למעבד

רש"י

השפחות, אלו ערב־רב. והשושבין, זה משה.
 ארוסתו של הקדוש ברוך הוא, אלו ישראל. לך
 נאמר: "פסל לך": (ב) נכון. מזמן: (ג) ואיש
 לא־יעלה עמך. הראשונות על ידי שהיו בתשואות
 וקולות וקבלות, שלטה בהן עין רעה. אין לך יפה
 מן הצניעות: תורה ד (ה) ויקרא בשם ה'.
 מתרגמין: 'וקרא בשמא דה': (ו) ה' ה'.
 (ראש־השנה יז): מדת רחמים היא, אחת קדם
 שיחטא, ואחת לאחר שיחטא וישוב: אל. אף זו
 מדת רחמים, וכן הוא אומר (תהלים כב): "אלי,
 אלי, למה עזבתני". ואין לומר למדת הדין 'למה
 עזבתני', כף מצאתי במקילתא: ארך אפים.
 (סנהדרין קיא): מאריך אפו ואינו ממחר להפרע,
 שמא יעשה תשובה: ורב־חסד. לצריכים חסד,

פניו ללכת משם ולהלן: וראית את־אחרי. הראהו
 קשר של תפלין: (א) פסל־לך. הראהו מחצב
 ספירינן מתוך אהלו ואמר לו: הפסלת יהיה
 שלך, ומשם נתעשר משה הרבה: פסל־לך. אתה
 שברת הראשונות, אתה פסל לך אחרות. משל
 למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם
 השפחות. מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם
 רע, עמד שושבינה וקרע כתבתה. אמר: "אם יאמר
 המלך להרגה, אמר לו 'עדין אינה אשתך'". בדק
 המלך ומצא שלא היה הקלקול אלא מן השפחות,
 נתרצה לה. אמר לו שושבינה: "כתב לה כתבה
 אחרת, שנקרעה הראשונה", אמר לו המלך: "אתה
 קרעת אותה, אתה קנה לך גיר אחר, ואני אכתב
 לה בכתב ידי". כף, המלך, זה הקדוש ברוך הוא.

וּרְב־חֶסֶד וְאַמֶּת כִּסִּי: וְנָצַר חֶסֶד לְאֲלָפִים נִשְׂא
 עֹן וּפִשַׁע וְחַטָּאָה וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה פֶקֶד וְעֹן
 אֲבוֹת עַל-בָּנִים וְעַל-בָּנֵי בָנִים עַל-שְׁלֵשִׁים
 וְעַל-רַבָּעִים כִּסִּי: ח וַיִּמְהַר מֹשֶׁה וַיִּקְדֹּ אֶרְצָה
 וַיִּשְׁתַּחוּ כִסִּי: ט וַיֹּאמֶר אֶם-נָא מִצָּאתִי חֵן
 בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יִלְךְ-נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבָּנוּ כִּי עִם-
 קִשָּׁה-עֶרְפָּה הוּא וְסִלַּחַת לַעֲוֹנָנוּ וְלִחַטָּאתָנוּ
 וְנַחֲלָתָנוּ כִּסִּי: ששי וַיֹּאמֶר הִנֵּה אֲנִי כֹרֶת
 בְּרִית נֶגֶד כָּל-עַמֶּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר
 לֹא-נִבְרָאוּ בְּכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הַגּוֹיִם וְרָאָה
 כָּל-הָעָם אֲשֶׁר-אַתָּה בְּקִרְבּוֹ אֶת-מַעֲשֵׂה יְהוָה
 כִּי-נִזְרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ כִּסִּי:
 יא שְׁמֹר-לָךְ אֵת אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם הַנֶּה
 גִּרְשׁ מִפְּנֶיךָ אֶת-הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי
 וְהַפְּרִזִּי וְהַחֲזִי וְהִיבֹסִי כִסִּי: יב הַשְׁמֹר לָךְ פֶּן-

טבון וקשוט: ז נטר חסד לאלפים נשא
 לאלפי דרין שבק לעון ולמרוד
 ולחובין סלח לדמבין לאוריתה
 ולדלא תיבין לא מזפי מסער
 חובי אבהן על בנין ועל בני בנין
 מרדין על דר תליתי ועל דר
 רביעי: ח ואוחי משה וברע על
 ארעא וסגיד: ט ואמר אם כען
 אשכחית רחמין קדמך יי תהיך
 כען שכתא דיי בינא ארי עם
 קשי קדל הוא ותשבוק לחובנא
 ולחטאנא ותחסנא: י ואמר הא
 אנא גזר קנס קדם כל עמך אעבד
 פרישן די לא אתבריאו בכל
 ארעא ובכל עממא ויחזי כל
 עמא די את ביניהון ית עובדא
 דיי ארי דחל הוא די אנא עבד
 עמך: יא טר לך ית די אנא
 מפקדך יומא דין הא אנא מתרך
 מן קדמך ית אמוראי וכנענאי
 וחתאי ופרזאי וחיזאי ויבוסאי:
 יב אסתמר לך דילמא תגזר קנס

רש"י

שֹׂאִין לָהֶם זְכוּת כָּל כֶּף (ראש-השנה יז): וְאַמֶּת.
 לְשֵׁלֶם שְׁכָר טוֹב לַעֲשׂוֹי רְצוֹנוֹ: (ז) נָצַר חֶסֶד.
 שֶׁהָאֵדָם עוֹשֶׂה לְפָנָיו: לְאֲלָפִים. לְשָׁנֵי אֲלָפִים
 דּוֹרוֹת: עוֹנוֹת. אֵלּוּ הַדּוֹנוֹת. פִּשְׁעִים, אֵלּוּ הַמִּרְדִּים
 שֶׁאֵדָם עוֹשֶׂה לְהַכְעִים: וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה. לְפִי פִשּׁוּטוֹ
 מִשְׁמַע שֶׁאֵינוֹ מוֹתֵר עַל הָעוֹן לְגִמְרִי, אֲלֵא נִפְרַע
 מִמֶּנּוּ מַעַט מַעַט. וְרַבּוּתֵינוּ דְּרָשׁוּ: מִנְקָה הוּא
 לְשָׁבִים, וְלֹא יִנְקָה לְשֹׂאִינָן שָׁבִים (יומא פו): פֶּקֶד עֹן
 אֲבוֹת עַל-בָּנִים. כְּשֶׁאֲחִיזִים מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶם
 בְּיָדֵיהֶם, שְׁכָכָר פֶּרֶשׁ בְּמִקְרָא אַחֵר, לְשׁוֹנָאִי: וְעַל
 רַבָּעִים. דּוֹר רַבִּיעִי. נִמְצְאוֹת מִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה עַל
 מִדַּת פְּרָעָנוֹת אַחַת לְחֻמֶּשׁ מֵאוֹת, שְׁבַמְדָּה טוֹבָה הוּא
 אוֹמֵר: "נָצַר חֶסֶד לְאֲלָפִים": (ח) וַיִּמְהַר מֹשֶׁה.

כי הגזש עמד ופנה מפניהם: תורה יב

ליתב ארעא די את עלל עלה
 דילמא יהי לתקלא בינך: יג ארי
 ית אגוריהון תמרעון וית קמתהון
 תמכרון וית אשריהון תקצצון:
 יד ארי לא תסגוד לטעות עממיא
 ארי יי קנא שמה אל קנא הוא:
 טו דילמא תגזר קנס ליתב ארעא
 ויטעון בטר טעותהון וידכחון
 לטעותהון ויקרון לה ותיכול
 מדכחיהון: טז ותסב מבנתהון
 לבניך ויטען בנתהון בטר
 טעותהון ויטען ית בנך בטר
 טעותהון: יז דחלן דמתבא לא
 תעבד לה: יח ית חגא דפטיירא
 תטר שבקא יומין תיכול פטירא
 קמא די פקדון לזמן ירחא
 דאפיבא ארי בירחא דאפיבא
 נפקתא ממצרים: יט כל פתח
 ולדא דיילי וכל בעירך דכרין
 תקדש בכור תור ואימר:
 כ ובוכרא דחמרא תפרוק
 באימרא ואם לא תפרוק ותנקפה

תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא
 עליה פניהיה למוקש בקרבך: יג כי את
 מזבחתם תתצון ואת מצבתם תשברון ואת
 אשריו תכרתון כס"י: יד כי לא תשתחוה לאל
 אחר כי יהוה קנא שמו אל קנא הוא כס"י:
 טו פן תכרת ברית ליושב הארץ וזנו | אחרי
 אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לה ואכלת
 מזבחו כס"י: טז ולקחת מבנותיו לבניך וזנו
 בנותיו אחרי אלהיהן והזנו את בניך אחרי
 אלהיהן: יז אלהי מסכה לא תעשה לה:
 יח את חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל
 מצות אשר צויתך למועד חדש האביב כי
 בחדש האביב יצאת ממצרים כס"י: יט כל פטר
 רחם לי וכל מקנה תזכר פטר שור ושה כס"י:
 כ ופטר חמור תפדה בשנה ואם לא תפדה

רנ"י

בהמה טמאה: תפדה בשנה. נותן שה לפהן והוא
 חלין ביד כהן, ופטר חמור מטר בעבודה לבעלים:
 וערפתו. עורפו בקופיץ. הוא הפסיד ממון כהן,
 לפיכך יפסד ממונו: כל בכור בניך תפדה. חמשה
 סלעים פדיונו קצוב, שגאמר (במדבר יח): "ופדויו
 מבן חדש תפדה": ולא יראו פני ריקם. לפי
 פשוטו של מקרא, דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב
 על הבכור, שאין במצות בכור ראית פנים, אלא
 אזרה אחרת היא, וכשתעלו לרגל לראות, לא-
 יראו פני ריקם, מצוה עליכם להביא עלת ראית
 פנים. ולפי מדרש ברייתא, מקרא יתר הוא ומפנה
 לגזרה שוה, ללמד על הענקתו של עבד עברי,
 שהוא חמשה סלעים מכל מין ומין בפדיון בכור.

(יג) אשריו. (עבודה זרה מד) הוא אילן שעובדים
 אותו: (יד) קנא שמו. מקנא להפרע ואינו מותר,
 וזהו כל לשון קנאה, או חזו בנצחוננו ופורע מעוזביו:
 (טו) ואכלת מזבחו. כסבור אתה שאין עגש
 באכילתו, ואני מעלה עליך כמורה בעבודתו,
 שמתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו לבניך (שם ה):
 תורה טז (יח) חדש האביב. חדש הבכור,
 שהתבואה מתבכרת בבשולה: (יט) כל פטר רחם
 לי. באדם: וכל מקנה תזכר וגו'. וכל מקנה אשר
 תזכר בפטר שור ושה, אשר יפטר זכר את רחמה:
 פטר. לשון פתיחה, וכן (משלי יז): "פטר מים
 ראשית מדון". תי"ו של תזכר, לשון נקבה היא,
 מוסב על היולדת: (כ) ופטר חמור. ולא שאר

וְעִרְפָּתוֹ כָּל בְּכוֹר בְּנֵיךָ תִּפְּחֶה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי
 רִיָּקָם רַש"י: כֹּא שְׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבִיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת בַּחֲרִישׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת רַש"י:
 כֹּב וְחָג שִׁבְעַת תַּעֲשֶׂה לָּךְ בְּכוּרֵי קִצִּיר חֲטִיִּם
 וְחָג הָאָסִיף תִּקּוּפַת הַשָּׁנָה רַש"י: כֹּג שְׁלֹשׁ
 פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זִכּוּרְךָ אֶת־פָּנַי
 הָאֵדֶן | יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל רַש"י: כֹּד כִּי־אוֹרִישׁ
 גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ וְלֹא־יִחַמַּד
 אִישׁ אֶת־אַרְצְךָ בְּעֶלְתָּךְ לִרְאוֹת אֶת־פָּנַי יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה רַש"י: כֹּה לֹא־
 תִּשְׁחַט עַל־חֲמִץ דָּם־זִבְחִי וְלֹא־יִלִּין לִבְקָר
 זֶבֶח חָג הַפֶּסַח רַש"י: כֹּו רֹאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ

כָּל בּוֹכְרָא דְבְנֵיךָ תִּפְרוֹק וְלֹא
 יִתְחַזֵּין קְדָמִי רִיָּקִין: כֹּא שְׁתֵּא
 יוֹמִין תִּפְלַח וּבִיּוֹמָא שְׁבִיעָא
 תְּנוּחַ בְּזוּרְעָא וּבִחְצָא תְּנוּחַ:
 כֹּב וְחָג דְּשִׁבְעָא תַּעֲבֹד לָךְ
 בְּכוּרֵי חֲצַד חֲטִין וְחָג דְּכִנְשָׁא
 בְּמַקָּא דְשִׁתָּא: כֹּג תִּלַּת זְמָנִין
 בְּשִׁתָּא יִתְחַזֵּין כָּל דְּכוּרֵי קָדָם
 רְבוּן עֲלָמָא יְיָ אֱלֹהֵא דִישְׂרָאֵל:
 כֹּד אֲרִי אֲתֵרָךְ עֲמִמִּין מִן קְדָמָךְ
 וְאַפְתִּי יַת תְּחוּמָךְ וְלֹא יִחַמַד אֲנִשׁ
 יַת אֲרַעָךְ בְּמַסְקָךְ לֹא־תִחַזָּא קָדָם
 יְיָ אֱלֹהֶךָ תִּלַּת זְמָנִין בְּשִׁתָּא:
 כֹּה לֹא תִפּוֹס עַל חֲמִיעַ דָּם פְּסָחִי
 וְלֹא יִבְתּוֹן לְצַפְרָא בֵּר מִמְּדִבְחָא
 תִּרְבִּי נִכְסֵת חָגָא דְפֶסַח:
 כֹּו רִישׁ בְּכוּרֵי אֲרַעָךְ תִּתִּי לְבֵית
 מִקְדָּשָׁא דִינִי אֱלֹהֶךָ לֹא תִיכְלוֹן

רַש"י

בְּמַסְכַּת קְדוּשִׁין (דף יז): (כֹּא) בַּחֲרִישׁ וּבִקְצִיר
 תִּשְׁבֹּת. לָמָּה נִזְכָּר חֲרִישׁ וְקִצִּיר? יֵשׁ מִרְבוּתֵינוּ
 אוֹמְרִים עַל חֲרִישׁ שֶׁל עָרֵב שְׁבִיעִית הַנִּכְנָס
 לְשְׁבִיעִית, וְקִצִּיר שֶׁל שְׁבִיעִית הַיּוֹצֵא לְמוֹצָאֵי
 שְׁבִיעִית, לְלַמֶּד, שֶׁמוֹסִיפִין מִחַל עַל הַקֹּדֶשׁ (ראש-
 הַשָּׁנָה ט), וְכֹךָ מְשֻׁמָּע: "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבִיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת", וְעִבּוּדָת ו' הַיָּמִים שֶׁהִתְרַתִּי לָךְ,
 יֵשׁ שָׁנָה שֶׁהִתְרִישׁ וְהִקְצִיר אֲסוּר, וְאֵין צְרִיךְ לִזְמַר
 חֲרִישׁ וְקִצִּיר שֶׁל שְׁבִיעִית, שֶׁהִרִי כָּכָר גִּאֲמַר (ויקרא
 כה): "שְׂדֶךְ לֹא תִרְעַע וְגו'". וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵינוֹ
 מְדַבֵּר אֵלָּא בְּשִׁבְעַת, וְחֲרִישׁ וְקִצִּיר שֶׁהִזְכִּיר בּוֹ, לִזְמַר
 לָךְ, מָה חֲרִישׁ, רִשׁוּת, אִף קִצִּיר, רִשׁוּת, יָצָא קִצִּיר
 הָעֵמֶר שֶׁהוּא מִצְוָה וְדוּחָה אֶת הַשְּׁבִיעִית:
 (כֹּב) בְּכוּרֵי קִצִּיר חֲטִיִּם. שֶׁאֵתָּה מְבִיא בּוֹ שְׁתֵּי
 הַלָּחִים מִן הַחֲטִיִּם (ראש הַשָּׁנָה כא): בְּכוּרֵי. שֶׁהִיא
 מִנְחָה רִאשׁוֹנָה הַבָּאָה מִן הַחֲדָשׁ שֶׁל חֲטִיִּם
 לְמִקְדָּשׁ, כִּי מִנְחַת הָעֵמֶר הַבָּאָה בְּפֶסַח, מִן
 הַשְּׁעוּרִים הִיא: וְחָג הָאָסִיף. בְּזִמָּן שֶׁאֵתָּה אוֹסֵף
 תְּבוּאָתְךָ מִן הַשָּׂדֶה לְבֵית. אָסִיפָה זֶה לְשׁוֹן הַכְּנָסָה

לְבֵית, כָּמוֹ (דברים כב): "וְאָסַפְתוּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתְךָ":
 תִּקּוּפַת הַשָּׁנָה. שֶׁהִיא בְּחֻזְרָת הַשָּׁנָה, בְּתַחֲלַת
 הַשָּׁנָה הַבָּאָה: תִּקּוּפַת. לְשׁוֹן מִסְבָּה וְהַקְפָּה:
 (כֹּג) כָּל־זִכּוּרְךָ. כָּל הַזְּכָרִים שְׂבָךְ. הַרְבֵּה מִצְוֹת
 בַּתּוֹרָה גִּאֲמְרוּ וְנִכְפְּלוּ, וְיֵשׁ מֵהֶם שְׁלֹשׁ פְּעָמִים
 וְאַרְבַּע, לַחֲיִב וְלַעֲנֹשׁ עַל מַנְּיָן לְאוּיִן שְׁבָהֶם, וְעַל
 מַנְּיָן עֲשֵׂה שְׁבָהֶם: (כֹּד) אוֹרִישׁ. כְּתִרְגוּמוֹ אֲתֵרָךְ,
 וְכֵן (דברים ב): "הִחַל רִשׁ", וְכֵן (במדבר לב): "וַיִּרֶשׁ
 אֶת הָאֲמֹרִי", לְשׁוֹן גְּרוּשִׁין: וְהִרְחַבְתִּי אֶת גְּבֻלְךָ.
 וְאַתָּה רְחוּק מִבֵּית הַבְּחִירָה וְאֵינְךָ יָכוֹל לִרְאוֹת לְפָנַי
 תְּמִיד. לָכֵךְ אֲנִי קוֹבֵעַ לָךְ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים הִלּוּ:
 (כֹּה) לֹא־תִשְׁחַט וְגו'. לֹא־תִשְׁחַט אֶת הַפֶּסַח
 וְעֵדִין חֲמִץ קִיָּם, אֲזַהֲרָה לְשׁוֹחֲט, אוֹ לְזוֹרֵק אוֹ
 לְאַחֵד מִבְּנֵי חִבּוּרָה (פסחים סג): וְלֹא־יִלִּין.
 כְּתִרְגוּמוֹ. אֵין לִינָה מוֹעֲלַת בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ, וְאֵין
 לִינָה אֵלָּא בְּעִמּוּד הַשֹּׁחַר: זֶבֶח חָג הַפֶּסַח. אֲמוּרִי,
 וּמִכָּאֵן אֵתָּה לָמַד לְכָל הַקָּטָן חֲלָבִים וְאַבְרִים:
 (כֹּו) רֹאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ. מִשְׁבַּעַת הַמִּינִין
 הָאֲמוּרִים בְּשִׁבְחָא אֲרַעָךְ (דברים ח): "אֲרַץ חֲטָה

בְּשֵׁר בְּחֵלֶב: כז וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה
כְּתֹב לְךָ ית פִּתְגָמֵי־הָאֵלִין אֲרִי
עַל מִימַר פִּתְגָמֵי־הָאֵלִין גְּזֵרִית
עִמָּךְ קִנִּים וְעַם יִשְׂרָאֵל: כח וְהָיָה
תִּמְזָן קָדָם יי אֲרַבְעִין יָמִמִּין
וְאֲרַבְעִין לַיְלֹתָן לַחֲמָא לָא אָכַל
וּמִיָּא לָא שְׁתִּי וְכָתַב עַל לוחֵיָא ית
פִּתְגָמֵי קִנָּמָא עֲשָׂרָא פִּתְגָמִין:
כט וְהָיָה כִּד נִחַת מֹשֶׁה מִטּוֹרָא
דְּסִינֵי וְתָרִין לוחֵי סִהְדוּתָא בִּידָא
דְּמֹשֶׁה בְּמַחֲתָה מִן טוֹרָא וּמֹשֶׁה
לָא יָדַע אֲרִי סָגִי זִיו יִקְרָא
דְּאִפּוּהִי בְּמַלְלוּתָהּ עֲמָה: ל וְחָזָא
אַהֲרֹן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ית מֹשֶׁה
וְהָא סָגִי זִיו יִקְרָא דְּאִפּוּהִי
וּדְחִילוּ מִלְּאִתְקַרְבָּא לְוָתָה:
לא וּקְרָא לְהוֹן מֹשֶׁה וְתָבוּ לְוָתָה
אַהֲרֹן וְכָל רִבְרִבָּיָא בְּכַנְשָׁתָא
וּמִלַּל מֹשֶׁה עֲמָהוֹן: לב וּבִתֵּר בֵּין
אַתְקִרִיבוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּפְקַדְנוּן

אֱלֹהִים כָּס"י: לב וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְשׂוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְוֹם אֶת כָּל־אִשָּׁר דִּבֶּר

תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תִבָּשֶׁל גְּדִי
בְּחֵלֶב אָמֹ כָּס"י: פ שְׁבִיעִי כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה כְּתֹב־לְךָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי
עַל־פִּי | הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּרַתִּי אֶתְּךָ בְּרִית
וְאֶת־יִשְׂרָאֵל כָּס"י: כח וַיְהִי־שָׁם עִם־יְהוָה
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל
וַיֹּם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלְחָת אֶת דְּבָרֵי
הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים: כט וַיְהִי בְּרִדַת מֹשֶׁה
מֵהָר סִינֵי וּשְׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת בִּיד־מֹשֶׁה
בְּרִדָּתוֹ מִן־הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר
פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ כָּס"י: ל וַיֵּרָא אַהֲרֹן וְכָל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירָאוּ
מִגֹּשֶׁת אֱלֹו כָּס"י: לא וַיִּקְרָא אֱלֹהִים מֹשֶׁה וַיִּשָּׁבוּ
אֱלֹו אַהֲרֹן וְכָל־הַנְּשָׂאִים בַּעֲדָהּ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה
אֱלֹהִים כָּס"י: לב וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְשׂוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְוֹם אֶת כָּל־אִשָּׁר דִּבֶּר

רש"י

וּשְׁעוֹרָה וְגִפֶּן וְגו'". וּדְבָשׁ, הוּא דְּבָשׁ תְּמָרִים:
לֹא־תִבָּשֶׁל גְּדִי. אֲזִיזָה לְבָשֶׁר בְּחֵלֶב, וְשֵׁלֶשׁ
פְּעָמִים כְּתוּב בַּתּוֹרָה: אֶחָד לְאֶכִּילָה, וְאֶחָד לְהִנָּאָה
וְאֶחָד לְאִסּוּר בְּשׁוּל (חולין קטו): גְּדִי. כָּל וְלֹד רֶךְ
בְּמִשְׁמַע, וְאַף עַגְל וְכֶבֶשׂ, מִמָּה שֶׁהֻצְרַךְ לְפָרֶשׁ
בְּכִמָּה מְקוֹמוֹת "גְּדִי עֲזִים" לְמַדָּתָּ, שֶׁגְּדִי סֶתֶם כָּל
יוֹנָקִים בְּמִשְׁמַע: בְּחֵלֶב אָמֹ. פָּרֹט לְעוֹף, שָׂאִין לוֹ
חֵלֶב, שָׂאִין אִסּוּרוֹ מִן הַתּוֹרָה אֲלָא מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים:
(כז) אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. וְלֹא אֶתָּה רִשְׁאִי לְכָתוּב
תּוֹרָה שֶׁבַעֲל פָּה: תּוֹרָה כח (כט) וַיְהִי בְּרִדַת מֹשֶׁה.
כְּשֶׁהֵבִיא לוחֹת אֲחֵרוֹנוֹת, בְּיוֹם הַכַּפּוֹרִים: כִּי קָרַן.
לְשׁוֹן קִרְנִים, שֶׁהָאֹר מִבְּהִיק וּבֹלֵט כְּמִין קִרְן.
וּמֵהִיכָן זָכָה מֹשֶׁה לְקִרְנֵי הַהוּד? רַבּוּתֵינוּ אָמְרוּ: מִן
הַמַּעֲרָה, שֶׁנִּתֵּן הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יָדוּ עַל פָּנָיו,

שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל לג): "וְשִׁכְתִּי כִפִּי": (ל) וַיִּירָאוּ
מִגֹּשֶׁת אֱלֹו. בֹּא וּרְאֵה כִּמָּה גְּדוּלָּה כְּחָה שֶׁל
עֲבָרָה, שֶׁעַד שֶׁלֹּא פָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בַּעֲבָרָה מֵהוּ אוֹמַר
(לעיל כד): "וּמִרְאֵה כְבוֹד ה'" כָּאֵשׁ אֲכָלָת בְּרָאשׁ
הָהָר לְעִינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וְלֹא יֵרָאִים וְלֹא מִזְדַּעְזְעִים,
וּמִשְׁעָשׂוֹ אֶת הָעֶגְל, אֵף מִקְרָנֵי הוֹדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הָיוּ
מִרְתִּיעִים וּמִזְדַּעְזְעִים: (לא) הַנְּשָׂאִים בַּעֲדָהּ. כְּמוֹ
נִשְׂאִי הָעֵדֻת: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם. שְׁלִיחוֹתוֹ שֶׁל
מְקוֹם, וּלְשׁוֹן הָיָה הוּא כָּל הָעֲנִין הַזֶּה:
(לב) וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְשׂוּ. אַחֵר שֶׁלֹּא לְזַקְנִים, חוּזַר
וּמִלְּמַד הַפֶּרֶשָׁה אוֹ הַהֲלָכָה לְיִשְׂרָאֵל: 'תָּנוּ רַבָּנִין:
כִּיצַד סֵדֶר הַמִּשְׁנָה? מֹשֶׁה הָיָה לוֹמֵד מִפִּי הַגְּבוּרָה,
נִכְנַס אַהֲרֹן, שָׁנָה לוֹ מֹשֶׁה פֶּרֶקוֹ, נִסְתַּלַּק אַהֲרֹן וַיֵּשֶׁב
לוֹ לְשִׁמְאֵל מֹשֶׁה. נִכְנְסוּ בָנָיו, שָׁנָה לָהֶם מֹשֶׁה

יְהוָה אֱתוֹ בְּהָרְ סִינִי כִסִּי: לֹא וַיִּכַּל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר
 אֹתָם וַיִּתֵּן עַל־פָּנָיו מִסּוּהָ כִסִּי: לֹא וַיִּכָּבֵא מֹשֶׁה
 לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אִתּוֹ יִסֹּר אֶת־הַמִּסּוּהָ
 עַד־צֵאתוֹ וַיֵּצֵא וַדָּבָר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת
 אֲשֶׁר יֵצְאוּ כִסִּי: לֹא וַרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־פָּנָיו
 מֹשֶׁה כִּי קָרָן עוֹר פָּנָיו מֹשֶׁה וַהֲשִׁיב מֹשֶׁה
 אֶת־הַמִּסּוּהָ עַל־פָּנָיו עַד־בֹּאוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ כִסִּי:

ית כל די מלל יי עמה בטורא
 דסיני: לג ושיצי משה מלמלא
 עמהון ויהב על אפיה בית אפי:
 לד וכד עלל משה לקדם יי
 למלא עמה אעדי ית בית אפיה
 עד מפקה ונפק וממלל עם בני
 ישראל ית די מתפקד: לה וחזון
 בני ישראל ית אפי משה ארי סגי
 זיו יקרא דאפי משה ואתב משה
 ית בית אפי על אפיה עד דעלל
 למלא עמה: ס ס ס

ססס קל"ט פסוקים, חננאל סימן.

רש"י

היה מסתכל בה. אף פאן, מסוה, בגד הנפן פנגד
 הפרצוף ובית העינים, ולכבוד קרני ההוד, שלא
 יזונו הכל מהם, היה נותן המסוה פנגדן ונוטלו
 בשעה שהיה מדבר עם ישראל ובשעה שהמקום
 נדבר עמו עד צאתו ויבצאתו יצא בלא מסוה:
 (לד) ודבר אל־בני ישראל. וראו קרני ההוד
 בפניו, וכשהוא מסתלק מהם: (לה) והשיב משה
 את־המסוה על־פניו עד־באו לְדַבֵּר אִתּוֹ. וכשבא
 לדבר אתו, נוטלו מעל פניו: חסלת פרשת כי תשא

פרקם, נסתלקו הם, ישב אלעזר לימין משה
 ואיתמר לשמאל אהרן. נכנסו זקנים, שנה להם
 משה פרקם, נסתלקו זקנים, ישובו לצדדין. נכנסו
 כל העם, שנה להם משה פרקם. נמצא, ביד כל
 העם א', ביד הזקנים ב', ביד בני אהרן שלשה, ביד
 אהרן ארבעה וכו', כדאיתא בערובין (נד):
 (לג) ויתן על־פניו מסוה. כתרגומו: בית אפי,
 לשון ארמי הוא בגמרא (כתובות סב): 'סוי לבא'.
 ועוד בכתובות: 'הנה קא מסוה לאפה', לשון הבטה,

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי
 שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט
 ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא
 מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וזאת התורה, אשר־שם משה לפני בני ישראל:

עֲזַרְחִיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיהָ מֵאֲשֶׁר. דְּרָכֶיהָ דְּרַבִּינָנֵעַם, וְכָל־נְתִיבֶיהָ שְׁלוֹם. אַרְבֵּי יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשִׁמְאֻלָּהּ
 עֶשֶׂר וּכְבוֹד. יי חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר:

מדויקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת
 שליש התחתון של הספר תורה.

וקוראין בספר שני פרשת פרה (מפטיר)

יט א וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר: זאת חקת התורה
 אשר־צוה יהוה לאמר דבר | אל־בני ישראל ויקחו אליה פרה אדמה
 תמימה אשר אין־בה מום אשר לא־עלה עליה על: ונתתם אתה

אֶל־אֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשַׁחַט אֹתָהּ לִפְנֵינוּ:
 וּלְקַח אֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָה בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד
 מִדָּמָה שֶׁבַע פְּעָמִים: ה וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ
 וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פְּרִשָּׁה יִשְׂרָף: ו וּלְקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזֹב וְשֵׁנִי
 תוֹלַעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרַפַּת הַפָּרָה: ז וְכַבֵּם בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרַחֵץ
 בְּשָׂרוֹ בַּמֵּיִם וְאַחֵר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעֶרֶב: ח וְהִשְׂרָף
 אֹתָהּ יְכַבֵּם בְּגָדָיו בַּמֵּיִם וְרַחֵץ בְּשָׂרוֹ בַּמֵּיִם וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב:
 ט וְאַסֵּף | אִישׁ טָהוֹר אֶת אֹפֶר הַפָּרָה וְהֵנִיחַ מַחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם
 טָהוֹר וְהִיטָהּ לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמִי נָדָה חַטָּאת הִוא:
 י וְכַבֵּם הָאֵסֵף אֶת־אֹפֶר הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְהִיטָהּ
 לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְרֵהֶם הַגֵּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם: יא הַנִּגַּע בְּמַת לְכָל־נֶפֶשׁ
 אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים: יב הִוא יִתְחַטֵּא־בּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי יִטְהַר וְאִם־לֹא יִתְחַטֵּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא
 יִטְהַר: יג כָּל־הַנִּגַּע בְּמַת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטֵּא
 אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טָמֵא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מִי נָדָה
 לֹא־זָרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טָמֵא־תּוֹ בּוֹ: יד זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם
 כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בְּאֹהֶל יִטָּמֵא שִׁבְעַת
 יָמִים: טו וְכָל כָּלִי פֶתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צִמִּיד פֶּתִיל עָלָיו טָמֵא הִוא: טז וְכָל
 אֲשֶׁר־יָגַע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלָל־חֶרֶב אוֹ בְּמַת אוֹ־בַעֲצָם אָדָם אוֹ
 בַקֶּבֶר יִטָּמֵא שִׁבְעַת יָמִים: יז וּלְקַחוּ לַטָּמֵא מֵעֹפֶר שְׂרַפַּת הַחַטָּאת
 וְנָתַן עָלָיו מֵיִם חַיִּים אֶל־כָּלִי: יח וּלְקַח אֵזֹב וְטָבַל בַּמֵּיִם אִישׁ טָהוֹר
 וְהִזָּה עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנֶּפֶשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם וְעַל־
 הַנִּגַּע בַּעֲצָם אוֹ בַחֲלָל אוֹ בְּמַת אוֹ בַקֶּבֶר: יט וְהִזָּה הַטָּהוֹר עַל־הַטָּמֵא
 בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחַטָּאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכַבֵּם בְּגָדָיו וְרַחֵץ
 בַּמֵּיִם וְיִטְהַר בָּעֶרֶב: כ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטָּמֵא וְלֹא יִתְחַטֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ

הָהוּא מִתְנוּךְ הַקָּהֶל כִּי אֶת־מִקְדָּשׁ יְהוָה טָמֵא מִי נֹדֶה לְא־זֶרֶק עָלָיו
טָמֵא הוּא: כֹּא וְהִיתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם וּמִזֵּה מִי־הַנִּדֶּה יִכָּבֵם בְּגָדָיו
וְהַנִּגַּע בְּמִי הַנִּדֶּה יִטָּמֵא עַד־הָעָרֶב: כֹּד וְכָל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטָּמֵא
וְהַנֶּפֶשׁ הַנִּגַּעַת הַטָּמֵא עַד־הָעָרֶב: פ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֲזַרְחִיִּים הֵיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ, וְתִמְכֶּיהָ מֵאֲשֶׁר. דְּרִכֶּיהָ דְּרִבִּינָעַם, וְכָל־נְתִיבֶיהָ שְׁלוֹם. אֶרֶךְ יָמִים בְּיָמֶיהָ, בְּשִׂמְלָהּ עֶשֶׂר וּכְבוֹד. יִי חֲפֶץ לְמַעַן צְדָקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר:

מדִּיקִים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוק. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

הַפְּטֵרָה לַשְּׁמוֹ"ת בַּמְּלָכִים־א יח

יח כ וַיִּשְׁלַח אַחֲאָב בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבֹּץ אֶת־הַנְּבִיאִים אֶל־הַר הַפְּרָמֹל: כֹּא וַיָּנֹשׂ אֱלֹהֵהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וַיֹּאמֶר עַד־מָתִי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל־שִׁטִּי הַסַּעֲפִים אִם־יְהוָה הָאֱלֹהִים לָכֵן אַחֲרָיו וְאִם־הַפֶּעַל לָכֵן אַחֲרָיו וְלֹא־עָנוּ הָעָם אֹתוֹ דָּבָר: כֹּב וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵהוּ אֶל־הָעָם אֲנִי נֹתַרְתִּי נָבִיא לַיהוָה לְכֹדִי וּנְבִיאֵי הַפֶּעַל אֲרַבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים אִישׁ: כג וַיִּתְּנוּ־לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים וַיִּבְחָרוּ לָהֶם הַפָּר הָאֶחָד וַיִּנְתְּחוּהוּ וַיִּשְׂיֻמוּ עַל־הָעֲצִים וְאֵשׁ לֹא יִשְׂיֻמוּ וְאֲנִי אֶעֱשֶׂה | אֶת־הַפָּר הָאֶחָד וְנָתַתִּי עַל־הָעֲצִים וְאֵשׁ לֹא אֶשִׂים: כד וּקְרָאתֶם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֲנִי אֶקְרָא בְּשֵׁם־יְהוָה וְהָיָה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־יַעֲנֶנָּה בָּאֵשׁ הוּא הָאֱלֹהִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר: כה וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵהוּ לְנְבִיאֵי הַפֶּעַל בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רֹאשֹׁנָה כִּי אַתֶּם הַרְבִּים וּקְרָאוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֵשׁ לֹא תִשְׂיֻמוּ: כו וַיִּקְחוּ אֶת־הַפָּר אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ וַיִּקְרָאוּ בְּשֵׁם־הַפֶּעַל מִהַפְּקָר וְעַד־הַצִּהָרִים לֵאמֹר הַפֶּעַל עָנָנוּ וְאִין קוֹל וְאִין עֲנָה וַיִּפְסְחוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה: כז וַיְהִי בַצִּהָרִים וַיִּהְיֶה בָהֶם אֱלֹהֵהוּ וַיֹּאמֶר קְרָאוּ בְּקוֹל־גְּדוֹל בְּיִלְאֵלִהִים הוּא בִּי־שִׁיחַ וְכִי־שִׁיג לוֹ וְכִי־דֶרֶךְ לוֹ אוֹלֵי יֶשֶׁן הוּא וַיִּקְוֶן: כח וַיִּקְרָאוּ בְּקוֹל גְּדוֹל וַיִּתְּגַדְּדוּ בְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבִרְמָחִים עַד־שְׁפֹד־דָּם עֲלֵיהֶם: כט וַיְהִי כַּעֲבֹר הַצִּהָרִים וַיִּתְּנָבְאוּ עַד לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַאֲיִן־קוֹל וַאֲיִן־עֲנָה וַאֲיִן קָשָׁב: לו וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵהוּ לְכָל־הָעָם גִּשּׁוּ אֵלַי וַיַּגִּשּׁוּ כָל־הָעָם אֵלָיו וַיִּרְפָּא אֶת־מִזְבֵּחַ יְהוָה הַהוּם: לא וַיִּקַּח אֱלֹהֵהוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים בְּמִסְפָּר שְׁבַעֲמִי בְּנִי־יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דְּכַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יְהִי שְׁמֹךְ: לב וַיִּבְנֶה אֶת־הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּעַשׂ תַּעֲלָה בְּבֵית סְאִתִּים זָרַע סָבִיב לְמִזְבֵּחַ: לג וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֲצִים

וַיִּנְתַּח אֶת־הַפָּר וַיִּשֶׂם עַל־הַעֲצִים: לֹא וַיֹּאמֶר מִלֹּאֵי אַרְבָּעָה כַּדִּים מִיֹּם וַיִּצְקוּ עַל־הָעֵלָה וְעַל־הַעֲצִים
וַיֹּאמֶר שְׁנֹ וַיִּשְׁנֹ וַיֹּאמֶר שְׁלֹשׁ וַיִּשְׁלֹשׁ: לֹא וַיִּלְכוּ הַמִּיֹּם סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־הַתְּעֵלָה מִלֹּא־מִיֹּם:
לֹא וַיְהִי | בַּעֲלֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלֵיהֶם הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם יִצְחָק וַיִּשְׂרָאֵל הַיּוֹם יוֹדֵעַ
כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וְאֲנִי עַבְדְּךָ וּבְדַבְּרְךָ עָשִׂיתִי אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: לֹא עֲנִי יְהוָה עֲנִי וַיִּדְעוּ
הָעָם הִנֵּה כִּי־אַתָּה יְהוָה הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הַסִּבֵּת אֶת־לִבָּם אַחֲרָנִית: לֹא וַתִּפֹּל אֲשִׁי־הוָה וַתֹּאכַל
אֶת־הָעֵלָה וְאֶת־הַעֲצִים וְאֶת־הָאֲבָנִים וְאֶת־הַעֲפָר וְאֶת־הַמָּיִם אֲשֶׁר־בַּתְּעֵלָה לַחֲכָה: לֹא וַיֵּרָא כָּל־הָעָם
וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים:

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגולל הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה
היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפנייה

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בַּנְּבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדַבְרֵיהֶם
הַנֶּאֱמָרִים בְּאֶמֶת בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמֶּשֶׁה עַבְדּוֹ וּבִיִּשְׂרָאֵל עַמּוֹ
וּבַנְּבִיאֵי הָאֱמֶת וְצִדִּיק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות
אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות
מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים לזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הוקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרת פרשת פרה לקריאה בציבור ולשמו"ת ביחזקאל פרק לו

לֹא טָו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: יִבְנֶן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יְשָׁבִים עַל־אֲדָמָתָם וַיִּטְמְאוּ
אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטִמְאַת הַנִּדָּה הֵיחָה דַּרְכָּם לִפְנֵי: יִהְיֶה אֲשֶׁפָּף חֲמָתִי עֲלֵיהֶם
עַל־הֵדָם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוֹלֵיהֶם טִמְאוּהָ: יִהְיֶה אֲפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם וַיִּזְרוּ בָּאֲרָצוֹת
בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם שִׁפְטִיתִים: כֹּה וַיִּבְּאוּ אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיַּחֲלִלוּ אֶת־שֵׁם קִדְשִׁי
בְּאֹמֶר לָהֶם עִם־יְהוָה אֱלֹהֵי וּמִאֲרָצוֹ יֵצְאוּ: כֹּה וַאֲחֻמֶּל עַל־שֵׁם קִדְשִׁי אֲשֶׁר חָלַלְהוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה: כֹּה לֵכֵן אֹמֶר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוָה לֹא
לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קִדְשִׁי אֲשֶׁר חָלַלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם
שָׁם: כֹּה וְקִדְשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְּחַלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חָלַלְתֶּם בְּתוֹכָם וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי
יְהוָה נֹאֵם אֲדֹנָי יְהוָה בַּהֲקִדְשִׁי בָכֶם לְעֵינֵיהֶם: כֹּה וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם
מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל־אֲדָמַתְכֶם: כֹּה וְזִרְקֹתִי עֲלֵיכֶם מִיּוֹם טְהוֹרִים וַיְהִי־לָכֶם
מִכָּל טְמֵאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: כֹּה וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חָדָשׁ אֶתֶּן
בְּקִרְבְּכֶם וְהִסְרֹתִי אֶת־לֵב הָאֵבֶן מִבְּשָׁרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר: כֹּה וְאֶת־רוּחִי אֶתֶּן

בְּקִרְבְּכֶם וַעֲשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר-בָּחָקִי תִלְכּוּ וּמִשְׁפָּטִי תִשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם: כֹּה וַיִּשְׁכַּתֶּם בְּאֶרֶץ
 אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְתִּיכֶם וְהֵייתֶם לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים: כֹּה וַהֲוִישַׁעְתִּי אֶתְכֶם
 מִכָּל טִמְאוֹתֵיכֶם וּקְרָאתִי אֶל-הַדָּגָן וְהַרְבִּיתִי אוֹתוֹ וְלֹא-אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב: לֹא-וַזְכַּרְתֶּם
 אֶת-פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרֶפַת רָעָב בְּגוֹיִם: לֹא וַזְכַּרְתֶּם
 אֶת-דִּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא-טוֹבִים וּנְקַטְתֶּם בְּפִנְיֶכֶם עַל עֲוֹנֹתֵיכֶם וְעַל
 תוֹעֲבוֹתֵיכֶם: לֹא לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי-עוֹשֶׂה נָאֻם אֲדֹנִי יְהוָה יוֹדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִפְלִמוּ מִדִּרְכֵיכֶם
 בֵּית יִשְׂרָאֵל: לֹא כֹה אָמַר אֲדֹנִי יְהוָה בְּיוֹם טַהֲרִי אֶתְכֶם מִכָּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי
 אֶת-הָעָרִים וְנִבְנוּ הַחֲרֻבוֹת: לֹא וְהָאֶרֶץ הַנִּשְׁמָה תַעֲבֹד תַּחַת אֲשֶׁר הִיְתָה שְׂמֵמָה לְעֵינַי
 כִּלְעוּבָר: לֹא וְאָמְרוּ הָאֶרֶץ הַלֵּוֹ הַנִּשְׁמָה הִיְתָה כְּגֹן-עֵדֶן וְהָעָרִים הַחֲרֻבוֹת וְהַנִּשְׁמָוֹת
 וְהַנְּהַרִסוֹת בְּצוּרוֹת יִשְׁבוּ: לֹא וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשְׁאָרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי אֲנִי יְהוָה בְּנִיתִי
 הַנְּהַרִסוֹת נִטְעַנְתִּי הַנִּשְׁמָה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וַעֲשִׂיתִי:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
 הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַּבֵּר וּמַקְיֵם, שְׁכָל דְּבָרָיו אֱמֶת
 וְצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ
 אַחֲרָיִם לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל
 הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה
 בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָה:

שְׂמַחֲנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאַלְהֵינוּ הַנָּבִיא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחְךָ,
 בְּמַהֲרָה יָבוֹא וְיִגַּל לְבָנוּ, עַל כְּסָאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנָּחְלוּ עוֹד
 אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קֹדֶשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכָּבֵה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
 בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶגֶן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתָּה לָנוּ
 יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְקֹדֶשׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
 וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

לוח זמנים לשבוע פרשת כי תשא - פרה בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
באר שבע (ח)	6:06	5:59	8:25	8:21	8:58	8:54	9:56	9:53	17:41	17:45	18:05	18:09	17:25	18:18
חיפה (ח)	6:06	5:59	8:25	8:21	8:57	8:53	9:56	9:53	17:39	17:44	18:04	18:08	17:13	18:18
ירושלים (ח)	6:03	5:56	8:24	8:20	8:55	8:51	9:54	9:51	17:41	17:45	18:05	18:09	17:04	18:17
תל אביב (ח)	6:07	6:00	8:26	8:22	8:59	8:54	9:57	9:54	17:40	17:44	18:04	18:08	17:24	18:19
אוסטריה וינה (ח)	6:34	6:23	8:47	8:41	9:19	9:12	10:15	10:10	17:40	17:50	18:10	18:19	17:30	18:32
אוסטרליה מלבורן (ק)	7:00	7:06	9:42	9:44	10:14	10:16	11:20	11:21	20:05	19:56	20:31	20:22	19:40	20:33
אוקראינה אודסה (ח)	6:36	6:25	8:49	8:42	9:21	9:15	10:17	10:13	17:44	17:52	18:12	18:21	17:33	18:25
אוק. דנייפרופטרובסק (ח)	6:21	6:09	8:33	8:26	9:05	8:58	10:01	9:56	17:24	17:34	17:54	18:03	17:14	18:07
אוק. ז'יטומיר (ח)	6:49	6:37	8:59	8:52	9:32	9:25	10:27	10:22	17:47	17:57	18:18	18:28	17:37	18:32
אוקראינה קייב (ח)	6:41	6:29	8:52	8:45	9:24	9:17	10:20	10:15	17:40	17:50	18:11	18:21	17:31	18:25
אוקראינה דונייצק (ח)	6:09	5:57	8:21	8:15	8:53	8:47	9:49	9:45	17:14	17:24	17:44	17:53	17:04	17:57
איטליה מילאנו (ח)	7:01	6:50	9:14	9:08	9:46	9:40	10:43	10:39	18:11	18:20	18:40	18:48	18:00	19:01
אקוואדור קיטו (ח)	6:15	6:14	8:49	8:48	9:19	9:18	10:21	10:20	18:37	18:36	18:58	18:57	18:18	19:01
ארגנטינה ב. איירס (ח)	6:38	6:43	9:17	9:19	9:50	9:52	10:55	10:56	19:34	19:26	19:59	19:51	19:09	20:02
ארגנטינה ברילוצ'ה (ח)	7:19	7:26	10:05	10:08	10:36	10:39	11:43	11:45	20:35	20:25	21:02	20:52	20:09	20:56
ארה"ב בולטימור (ח)	6:38	6:29	8:54	8:49	9:27	9:22	10:24	10:20	18:00	18:06	18:26	18:32	17:47	18:36
ארה"ב ברוקלין נ.י. (ח)	6:28	6:19	8:44	8:39	9:16	9:11	10:14	10:10	17:50	17:56	18:16	18:23	17:37	18:34
ארה"ב ג'רסי (ח)	6:29	6:20	8:45	8:39	9:17	9:12	10:14	10:10	17:49	17:56	18:15	18:22	17:37	18:34
ארה"ב דטרויט (ח)	7:05	6:56	9:21	9:16	9:53	9:48	10:51	10:46	18:25	18:32	18:52	18:59	18:13	19:10
ארה"ב היוסטן (ח)	6:45	6:39	9:05	9:01	9:38	9:34	10:36	10:33	18:23	18:27	18:46	18:50	18:08	18:59
ארה"ב לוס אנג'לס (ח)	6:19	6:11	8:38	8:34	9:10	9:06	10:09	10:05	17:52	17:57	18:17	18:22	17:38	18:31
ארה"ב מיאמי (ח)	6:43	6:37	9:03	9:00	9:36	9:33	10:35	10:32	18:24	18:27	18:47	18:50	18:09	18:59
ארה"ב ניו הייבן (ח)	6:26	6:16	8:40	8:35	9:13	9:08	10:10	10:06	17:43	17:50	18:10	18:17	17:31	18:29
ארה"ב שיקאגו (ח)	6:22	6:13	8:39	8:34	9:11	9:05	10:08	10:04	17:44	17:51	18:11	18:18	17:32	18:28
בוליביה לא פאס (ח)	6:23	6:24	9:03	9:03	9:32	9:32	10:36	10:36	19:07	19:03	19:29	19:25	18:46	19:29
בלגיה אנטוורפן (ח)	7:27	7:15	9:37	9:30	10:09	10:02	11:05	10:59	18:23	18:33	18:54	19:05	18:14	19:21
בלגיה בריסל (ח)	7:26	7:13	9:37	9:30	10:09	10:02	11:04	10:59	18:25	18:35	18:56	19:06	18:15	19:21
בלרוס ליובאוויטש (ח)	6:45	6:31	8:53	8:45	9:25	9:17	10:20	10:14	17:33	17:45	18:06	18:18	17:25	18:22
ברזיל ס.פאולו (ח)	5:57	6:00	8:34	8:35	9:06	9:07	10:10	10:10	18:41	18:35	19:04	18:58	18:18	19:05
ברזיל ריו דה ז'נרו (ח)	5:43	5:46	8:21	8:22	8:52	8:53	9:56	9:57	18:27	18:22	18:50	18:44	18:05	18:50
בריטניה לונדון (ח)	6:44	6:31	8:55	8:48	9:27	9:20	10:22	10:17	17:42	17:53	18:14	18:24	17:33	18:39
בריטניה מנצ'סטר (ח)	6:56	6:42	9:05	8:57	9:37	9:29	10:32	10:26	17:48	17:59	18:21	18:32	17:39	18:48
גרמניה ברלין (ח)	6:53	6:39	9:02	8:54	9:34	9:27	10:29	10:24	17:46	17:57	18:18	18:29	17:37	18:33
גרמניה פרנקפורט (ח)	7:07	6:55	9:19	9:12	9:51	9:44	10:46	10:41	18:09	18:19	18:40	18:50	18:00	18:54
הודו בומביי (ח)	6:57	6:52	9:19	9:16	9:52	9:49	10:52	10:50	18:46	18:48	19:08	19:10	18:29	19:14
הודו פונה (ח)	6:51	6:47	9:15	9:12	9:47	9:44	10:47	10:45	18:44	18:45	19:06	19:07	18:27	19:11
הונגריה בודפשט (ח)	6:24	6:12	8:36	8:29	9:08	9:02	10:04	10:00	17:29	17:38	17:59	18:08	17:19	18:12
טורקיה איסטנבול (ח)	6:38	6:28	8:53	8:48	9:25	9:20	10:23	10:19	17:56	18:03	18:23	18:30	17:44	18:34
יוון אתונה (ח)	6:56	6:47	9:12	9:08	9:45	9:40	10:42	10:39	18:20	18:26	18:46	18:51	18:07	18:55
מולדובה קישינב (ח)	6:45	6:34	8:56	8:50	9:29	9:23	10:25	10:21	17:50	17:59	18:19	18:28	17:39	18:32

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
מקסיקו מ. סיטי (ח)	6:49	6:45	9:17	9:14	9:47	9:44	10:48	10:46	18:49	18:51	19:11	19:13	18:33	19:17
ניו זילנד קריסטצ'רץ'(ח)	6:04	6:12	8:48	8:51	9:21	9:24	10:28	10:30	19:19	19:09	19:47	19:36	18:51	19:40
נפאל קטמנדו (ח)	6:24	6:18	8:47	8:44	9:18	9:14	10:18	10:15	18:09	18:13	18:32	18:36	17:54	18:40
סינגפור סינגפור (ח)	7:12	7:11	9:40	9:39	10:13	10:11	11:14	11:13	19:22	19:21	19:43	19:42	19:03	19:46
פולין ורשא (ח)	6:21	6:07	8:31	8:24	9:03	8:56	9:58	9:53	17:17	17:28	17:49	18:00	17:08	18:04
פרו לימה (ח)	6:08	6:09	8:40	8:39	9:12	9:12	10:15	10:15	18:33	18:29	18:54	18:51	18:12	18:55
צרפת ליון (ח)	7:18	7:07	9:32	9:26	10:04	9:58	11:00	10:56	18:29	18:38	18:58	19:06	18:18	19:18
צרפת פריז (ח)	7:31	7:19	9:43	9:37	10:15	10:09	11:11	11:07	18:36	18:45	19:06	19:15	18:26	19:28
קולומביה בוגוטה (ח)	6:00	5:58	8:33	8:31	9:03	9:01	10:05	10:03	18:17	18:17	18:38	18:38	17:59	18:42
קנדה טורונטו (ח)	6:52	6:42	9:07	9:02	9:39	9:33	10:36	10:32	18:08	18:16	18:36	18:44	17:57	18:55
קנדה מונטריאול (ח)	6:31	6:20	8:45	8:39	9:17	9:11	10:14	10:09	17:43	17:51	18:11	18:19	17:32	18:32
קפריסין לרנקה (ח)	6:15	6:08	8:32	8:27	9:05	9:00	10:03	9:59	17:41	17:46	18:06	18:11	17:27	18:15
רוסיה מוסקבה (ח)	7:19	7:04	9:27	9:19	9:59	9:50	10:53	10:47	18:06	18:19	18:41	18:53	17:59	19:09
רוסיה רוסטוב נא-דונו (ח)	7:01	6:50	9:13	9:07	9:46	9:39	10:42	10:37	18:07	18:15	18:36	18:45	17:56	18:49
שווייץ ציריך (ח)	7:04	6:52	9:18	9:11	9:49	9:43	10:46	10:41	18:14	18:22	18:43	18:52	18:03	19:03
תאילנד בנגקוק (ח)	6:33	6:29	8:57	8:55	9:30	9:27	10:30	10:28	18:29	18:30	18:50	18:51	18:11	18:55

בלוח זה, הזמנים חושבו על פי "סדר הכנסת שבת" ופסקי אדמו"ר בסידורו. (פרט לסוף זמן קריאת שמע לשיטת המג"א).

סוף זמן קידוש לבנה באה"ק:
ליל ב' ט"ו בו, שעה 8:49

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחר ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [= לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחר הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצמידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז הפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מכף פלאיב ואורב ולסמים וחיות רעות בדרך ומפל'פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום יצחק הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית ובעלה גבריאל סופייב

שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

חיש הפצת המעיינות - פקס: 9606761 3 (972)

ת.ד. 2 כפר חב"ד 60840 ישראל - P.O.B 2 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Chish@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס: www.chazak.co.il